Kan ve İnanç

PKK ve Kürt Hareketi

ALIZA MARCUS

İLETİŞİM

ALIZA MARCUS • **Kan ve İnanç**

ALIZA MARCUS Türkiye ve Kürt sorunu hakkında haberler yapmaya 1989'da başladı. 1994'te Reuters Haber Ajansı'nın İstanbul muhabiri olarak görevlendirilmeden önce iki yıl New York'ta çalıştı. 1995'te Kürt köylerinin zorla boşaltılması üzerine yazdığı bir haber dolayısıyla Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde hakkında dava açıldı: O zamanki TCK'nın 312. maddesinde geçen, "halkı ırk, ... veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik etme" suçlamasıyla yargılandı. Beraatının ardından, Reuters'in Kıbrıs'taki Ortadoğu-Afrika ofisinde görev yapmaya başladı. 1998-2000 arasında *Boston Globe* özel muhabiri olarak İsrail'de çalıştı. 2002'den 2006'ya kadar Berlin'de görev yaptı. Şu anda ABD'de yaşıyor.

İletişim Yayınları 1362 • Bugünün Kitapları 116
ISBN-13: 978-975-05-0645-1
© 2009 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2009, İstanbul
2. BASKI 2009, İstanbul

EDİTÖR Berna Akkıyal
KAPAK Suat Aysu
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Begüm Güzel
DİZİN Özgür Yıldız
BASKI ve CİLT Sena Ofset
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları
Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ALIZA MARCUS

Kan ve İnanç

PKK ve Kürt Hareketi

Blood and Belief

The PKK and the Kurdish Fight for Independence

ÇEVİREN *Ayten Alkan*

iletişim

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR 7

Türkçe Baskıya Önsöz 9

Okura Not 12

Giriş 17

Başlarken 23

BİRİNCİ KISIM

Öcalan, Kürtler ve PKK'nın Başlangıcı

1. **PKK'nın Kökenleri: 1949-1976** 31
2. **Önder Abdullah Öcalan, 1975-1980** 53
3. **Hayata Kaçış, 1980-1982** 77
4. **Savaşa Giden Yol, 1982-1984** 109

İKİNCİ KISIM

PKK'nın Güç Takviyesi

5. **Sadakat ve Şiddet, 1985-1990** 125
6. **Hedefe Ulaşmak İçin, 1985-1990** 149
7. **Akın, 1988-1991** 181

ÜÇÜNCÜ KISIM

PKK Militanlarının Kontrol Kazanma Mücadelesi

8. **Sokak Savaşı, 1991-1992** *209*
9. **Savaş Kızışıyor, 1992-1993** *235*
10. **Savaş ve Siyaset Birbirine Giriyor, 1991-1993** *269*
11. **İşler Tersine Dönüyor, 1993-1997** *297*

DÖRDÜNCÜ KISIM

Öcalan'ın Yakalanması ve Sonrası

12. **Düşüş, 1995-1998** *321*
13. **Yeni Bir Yol Arayışı, 1995-1998** *341*
14. **Öcalan'ın Beklenmedik Yakalanışı, 1998-1999** *359*
15. **PKK Kendisini Koruyor, 1999-2007** *381*

Sonuç *399*

KRONOLOJİ *409*
NOTLAR *415*
KAYNAKÇA *417*
DİZİN *425*

KISALTMALAR

ANAP	Anavatan Partisi
ARGK	Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu. PKK'nın askerî kanadı. 2000 yılında, askerî kanat, Halk Savunma Güçleri adını aldı.
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DDKD	Devrimci Demokratik Kültür Derneği. 1970'lerde etkin olan yasadışı bir Kürt grubu.
DDKO	Devrimci Doğu Kültür Ocakları. 1960'ların sonlarında Türkiye'de etkin olan yasal Kürt oluşumu.
DEHAP	Demokratik Halk Partisi. 1997'de kuruldu ve 2005 yılında kendini feshederek DTP'ye katıldı.
DEP	Demokrasi Partisi. Mayıs 1993'te kuruldu, Haziran 1994'te Anayasa Mahkemesi'nce kapatıldı.
DSP	Demokratik Sol Parti
DTP	Demokratik Toplum Partisi. Kasım 2005'te kuruldu.
DYP	Doğru Yol Partisi
ERNK	(Eniya Rızgarîya Netewa Kurdistane) Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi. PKK'nın askerî olmayan kanadı.
HADEP	Halkın Demokrasi Partisi. Mayıs 1994'te kuruldu, Mart 2003'te Anayasa Mahkemesi'nce kapatıldı.
HEP	Halkın Emek Partisi. Haziran 1990'da kuruldu, Temmuz 2003'te Anayasa Mahkemesi'nce kapatıldı.
KADEK	(Kongreya Azadî û Demokrasiya Kurdistanê) Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi (PKK'nın Nisan 2002'de benimsediği isim)

KDP	Kürdistan Demokratik Partisi (Irak). Mesud Barzani başkanlığındaki Iraklı Kürt partisi.
KONGRA-GEL	(Kongra Gelê Kurdistanê) Kürdistan Halk Kongresi. Ekim 2003'te KADEK/PKK'nın benimsediği isim. Nisan 2005'te yeniden PKK ismine dönüldü.
KKK	(Koma Komalên Kurdistanê) Kürdistan Konfederasyonu. Öcalan'ın yakalanmasının ardından PK'nın askerî ve siyasal bileşenlerini altında toplamak için kurulan şemsiye örgüt.
KUK	Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları. 1970'lerin sonlarında etkin olan yasadışı Kürt grubu.
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
PCDK	Kürdistan Demokratik Çözüm Partisi. Irak'ta bulunan, PKK yanlısı Kürt partisi.
PJAK	Kürdistan Özgür Hayat Partisi. İran'da bulunan, PKK yanlısı Kürt partisi.
PKK	(Partiya Karkerên Kurdistanê) Kürdistan İşçi Partisi.
PSK	Kürdistan Sosyalist Partisi. 1970'lerin sonlarında Türkiye'de kurulan yasadışı bir Kürt partisi.
KYB	Kürdistan Yurtsever Birliği (Irak). Celal Talabani tarafından kurulan siyasal parti.
PWD	(Partiya Welatparêzên Demokrat) Yurtsever Demokratik Parti. 2004 yılında, PKK'dan ayrılan, Abdullah Öcalan'ın erkek kardeşi Osman Öcalan'ın da içlerinde bulunduğu militanlar tarafından kurulan parti.
RP	Refah Partisi
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TAK	(Teyrêbazên Azadiya Kürdistan) Kürdistan Özgürlük Şahinleri. PKK'nın 2004 yılında kurulan şehirli militan kanadı. PKK'dan bağımsız olduğunu iddia etmekle birlikte, Abdullah Öcalan'a bağlılığını da ifade ediyor.
TKDP	Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi. 1960'ların ortalarında kurulan ve 1970'lerde etkin olan yasadışı Kürt grup.

Türkçe Baskıya Önsöz

Kan ve İnanç PKK'nın hikâyesi. 1970'lerde Türkiye solundan umudunu kesen ve Ankara'nın Güneydoğu üzerindeki hâkimyetini sona erdirip denetimi ele geçirmek üzere silahlı bir Kürt grup oluşturmaya karar veren Abdullah Öcalan'ın bu girişiminden, 1999'daki yakalanışma, ardından Türkiye'nin PKK'ya karşı zafer ilan etmesine ve Kürt sorununun "çözüm"e kavuştuğunu duyurmasına kadar uzanıyor. Sonraki birkaç yıl boyunca, şiddete dayalı Kürt mücadelesinin sona erdiğine ilişkin düşünceyi yıkacak bir gelişme olmadı. Öcalan'ın, yargılanma sürecindeki ifadelerinden dolayı hayal kırıklığına uğrayan PKK militanları örgütten ayrıldı. Savaştan bitap düşen Kürt siviller, Türk hükümetinin demokratik çözüm arayışına gireceğini umuyorlardı.

Ne var ki, 2006 yılı sonlarında, bu kitabın son bölümünü bitirdiğim günlerdeki duruma bakıldığında, isyancı örgütün hâkimiyeti yeniden eline aldığı görülüyordu. Irak Kürdistanı'ndaki saklanmaya elverişli ücra mevzileri kullanan militanlar, giderek artan bir başarıyla, Türk askerî hedeflerini vuruyorlardı. Bir ada hapishanesinde tek hükümlü olarak bulunan Öcalan, PKK'nın resmî lideri sıfatını hâlâ taşıyordu ve hem internet hem de Türkiye'deki Kürt yanlısı gazete aracı-

lığıyla emirlerini iletiyordu. 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali ve ardından Kuzey Irak'ta, başkanlığını –bir zamanlar Öcalan'ın düşmanı olan– Mesud Barzani'nin yaptığı Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin oluşumu, Türkiye'deki Kürtlere nelerden yoksun olduklarını anımsattı.

Türkiye'deki Kürt sorununu anlayabilmek için, PKK'yı tanımak gerek. Örgüt Türkiye'deki Kürtler ve Kürt siyaseti üzerindeki kontrolünü nasıl sürdürebildi? Genç erkeklerle kadınları sivil hayatlarından vazgeçip bağımsız bir devlet için savaşmak üzere dağlara çıkmaya yönelten ne? Kürtler, yoksul olduklarından ve başka bir seçenekleri bulunmadığından mı, yoksa örgüte ve hedeflerine tam manasıyla inandıklarından mı PKK'ya katılıyorlar? Bu soruları yanıtlayabilmek için, bizzat asilerle konuşmak lazım.

İngilizce baskı yayımlandığından bu yana ağırlıklı olarak iki eleştiriyle karşılaştım. PKK'ya yakın olan kimi insanlar, çalışmanın PKK'dan ayrılmış bulunan kişilerle yaptığım görüşmelere dayanmasını eleştirdiler. Bu kişilere güvenilemeyeceğini söylüyorlardı. Bu doğru değil. Kitabımda, PKK'nın içindeki insanların, eğer konuşma imkânı bulsalardı bugün ne söyleyeceklerini gösterdim... Ama bu imkâna sahip değiller. Sürekli hareket halindeler. Türk askerleriyle savaşıyorlar. Savaşın harareti içinde, PKK'daki tarihleri üzerine düşünecek ne zamanları ne de böylesi bir ilgileri var. Üstelik her şeyin ötesinde, PKK içindeki, yüksek sesle dillendirilmeyen kurallarla bağlılar: Öcalan'ı eleştirmek, ölümle cezalandırılabilecek bir saldırı addediliyor.

İkinci eleştiri de hikâyenin, Öcalan'ın yakalanışının ardından gelen PKK faaliyetlerini ayrıntılı biçimde ele almaması. Bunu özellikle tercih ettim. PKK, eylemleri, stratejileri ve yaklaşımı 1983-95 yılları arasında biçimlenmiş olan bir örgüt. PKK'yı anlamak için, örgütün nasıl işlediğini, takipçilerini nasıl yönlendirdiğini kavramak gerekiyor. Bunu, hem PKK'nın 1980'ler ve 1990'lar boyunca sürdürdüğü silahlı mücadelesini hem de Türkiye'de Kürt siyaseti ve Kürtlerin ulusal söylemleri üzerinde denetim kurma çabasını ayrıntılarıyla inceleyerek

yaptım. Bu unsurlar anlaşıldıktan sonra, geriye kalan olaylar ancak tamamlayıcı sayılabilir. PKK değişmedi.

Peki, PKK değişebilir mi? Kolay değil. Nihai olarak bu, Türkiye devletinin yıllardır süren çatışmayı sonlandırmak üzere ilk adımı atmasıyla söz konusu olabilir.

Aliza Marcus, Washington DC, Ocak 2009

Okura Not

Elinizdeki kitap, PKK'nın eski mensuplarıyla yapılan çok sayıda görüşmenin ürünü. Söz konusu görüşmeler bana, PKK tarihini derinlemesine inceleme, örgütün yürüttüğü gerilla savaşının izini sürme ve Türkiye'de daha radikal bir Kürt ulusalcı hassasiyetin yükselişini kavrama olanağı sundu. Aynı zamanda, eski isyancı ve parti sorumlularıyla konuşmak, grubun iç işleyişine, bu kadar çok Kürt erkek ve kadını –ABD, Türkiye ve Avrupa ülkelerinin çoğu tarafından terörist ilan edilen– PKK'ya katılmaya yöneltenin ne olduğuna dair esaslı bir içgörü sağladı. Araştırmam boyunca, yalnızca örgütün nasıl olup da birçok Kürt'ü kendine çekebildiğini değil, aynı zamanda bütün güçlüklere, korkulara ve nihayet PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanmasına rağmen insanların mücadeleye devamlarını sağlayanın ne olduğunu da açıklamayı başarabildiğimi sanıyorum.

Bu çalışmanın PKK üyelerince sağlanan bilgiye fazlasıyla bel bağladığından yakınanlar olacak. Yasadışı ve şiddete dayalı bir hareketin içinde yer almış insanların sağlayacağı bilginin güvenilmez olduğu söylenecek. Buna yanıt olarak üç noktanın altını çizmeliyim: Birincisi, öyle inanıyorum ki, PKK'yı ya da benzeri herhangi bir örgütü gerçekten anlayabilmek için,

o hareketin parçası olmuş insanlarla konuşmak gerekir. (Çeşitli nedenlerle, ama asıl, halen PKK üyesi olanların serbestçe konuşması çok zor olduğundan, görüşmelerimi eski üyelerle sınırladım.) İkincisi, kullandığım bilgiler birden çok kaynağa dayanıyordu: Çapraz-görüşmeler yaptığım gibi –örneğin, eski isyancılar çoğunlukla aynı eğitim kamplarında bulunmuş, aynı saldırılarda rol üstlenmiş ve aynı toplantılara katılmışlardı–, tarihleri ve olayları teyit edebilmek için mümkün olduğunca, yayımlanmış Türkçe ve yabancı kaynaklara da başvurdum. Üçüncüsü, eski PKK üyeleriyle görüşmeler bu kitabın çekirdeğini oluştursa ve asli yapıyı kursa bile, tek veri kaynağım bu görüşmeler değildi. Kitap, PKK'ya muhalefet eden tanınmış Kürtlerin yanı sıra bağımsız Türk ve Kürt eylemcilerle yapılan görüşmelerden, örgütün eski bağlantıları üzerine bilgi sağlayan bir dizi yabancı kaynaktan elde edilmiş verileri harmanlıyor. Toplamda, 100'e yakın kişiyle görüştüm ya da mülâkat yaptım. Bunun yanı sıra, PKK ve Kürt meselesi üzerine 1989-1996 arasında yoğun bir biçimde tuttuğum notlardan, hazırladığım haber metinlerinden yararlandım. Okuyucunun da fark edeceği gibi, kitapta, çok sayıda ve çok çeşitli kaynaklar kullanıldı.

PKK hakkında çok fazla derinlemesine çalışma yayımlanmadı; mevcut olanların hiçbiri de, eski katılımcılarla yapılmış bu denli yoğun görüşmelere dayanmıyor. Fakat bir dizi çalışma, hem Kürt meselesine hem de Türkiye ve uluslararası bağlam üzerine kayda değer ölçüde ışık tuttu. ABD'li uzmanlar Henri J. Barkey ve Graham E. Fuller'ın "Türkiye'nin Kürt Sorunu" *(Turkey's Kurdish Question)*; Mehmet Ali Birand'ın *Apo ve PKK*; eski PKK üyesi Selahattin Çelik'in *Ağrı Dağını Taşımak*; İsmet İmset'in *PKK (the PKK)*; İngiliz uzman David McDowall'ın *Modern Kürt Tarihi (A Modern History of the Kurds)* ve Nihat Ali Özcan'ın *PKK (Kürdistan İşçi Partisi), Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*'ni bu çalışmalar arasında sayabiliriz. Bu çalışmalara verdiğim referanslar, ne kitabımla uzlaşma içinde oldukları ne de benim bu yazarların kaleme aldığı her şeyi benimsediğim anlamına geliyor; fakat benden önce bu ko-

nuyla uğraşmış olanlara borçlu olduğum fikirlerden bahsetme gereği duyuyorum.

Hiç kuşku yok ki, çok sayıda eski PKK üyesi benimle konuşmayı kabul etmeseydi, bu kitap yazılamazdı. Her bir görüşme, günlere yayılarak, genellikle 12 saati buldu, bazıları daha uzun sürdü; kim durumlarda izleme toplantıları yaptık; bu amaçla elektronik posta ya da telefon görüşmelerini kullandığım da oldu. Eski PKK üyeleriyle bağlantıya geçmek her zaman kolay değil; her şey bir yana, telefon numaralarını sık sık değiştiriyorlar. Bu nedenle, anılarım ve telefon defterini benimle cömertçe paylaşan eski militan Selahattin Çelik'e özellikle teşekkür etmeliyim. Çelik, deneyimlerini ayrıntılarıyla tartışma hususunda istekli davranıp, PKK eylem ve kararlarını çarpıcı bir nesnellikle yeniden gözden geçirme yeteneğini de ortaya koyarak, çalışmama çok değerli katkılarda bulundu.

Öte yandan, eskiden siyasi faaliyetin içinde bulunan Murat Dağdelen, özel notlarını ve arşivini bana açtı; kurucu üye Hüseyin Topgider, PKK içinde geçirdiği yirmi yıldan fazla süreyi anlatabilmek için yaklaşık yarım düzine toplantıya geldi; PKK'ya muhalif internet sitesi www.nasname.com'u yöneten Şükrü Gülmüş, başlangıç yıllarında PKK muhalifi olan Selim Çürükkaya gibi, PKK'nın işleyişine dair önemli içgörü sağlayacak yeni bağlantılar önerdi; Ayhan Çiftçi, Zeki Öztürk, Neval ve görüşme yaptığım onlarca başka isim sorularımı sabır ve dürüstlükle yanıtladı. Ardı ardına gelen soruları yanıtlamanın ötesinde, aileleriyle birlikte evlerini bana açarak, bu araştırma için Avrupa'da yaptığım yolculuklar sırasında önemli bir kolaylık sağladılar.

Bunun gibi, Ala Rızgarî grubundan Hatice Yaşar sayesinde, hem Paris hem de Kürt tarihi içinde fırtınalı bir geziye çıkma imkânı buldum; Kürdistan Sosyalist Partisi kurucusu Kemal Burkay, bana cömertçe zaman ayırdı; yıllar boyunca, Paris'teki Kürt Enstitüsü yöneticisi Kendal Nezan bana hem bağlantılar sağladı hem de beni daima mükemmel ağırladı; bağımsız Kürt siyasetçi Şerafettin Elçi de sorularımı her zaman içtenlikle yanıtladı.

MacArthur Vakfı'nın sağladığı 18 aylık bir araştırma bursu sayesinde bu projeye başlayabildim. Kimi başka isimler, bazı arkadaşlarım ve birkaç profesyonel isim de aynı derecede önemli katkılar sundular. Jim Ron'un fikirlerimi şevkle tartışmaya açık olması sayesinde tezlerimi daha iyi formüle edebildim; kendisi, aynı zamanda iyi bir arkadaştı, projeme inancını da hep korudu. Gülistan Gürbey'in Türkiye'nin Avrupa ve Irak ile ilişkileri konusundaki uzmanlığı paha biçilmezdi; Aram Nigogosyan, PKK üzerine yayınlanan yeni makalelerden beni sürekli olarak haberdar etti, kimi çevirileri gözden geçirdi; Kürtler konusunda uzman bir akademisyen olan Robert Olsen, birçok bölümü okuyup önemli yorumlarda bulundu; 1989'da Türkiye'ye konuyla ilgili ilk haber araştırmamı yapmaya gittiğimde bana eşlik eden Ömer Erzeren, yorumlarıyla belli bölümlere değerli katkılarda bulundu; bağımsız Kürt gazeteci Zeynel Abidin Kızılyaprak, Kürtlere ilişkin daha geniş bir politik çerçevede düşüncelerimi olgunlaştırmama yardım etti ve erişilmesi güç bazı bilgiler sağladı. Ayrıca, 1995 yılında Irak'ta birlikte bulunduğum Faruk Bildirici ile Namık Durukan hem meslektaş hem de arkadaş olarak benim için çok değerliler.

Paris ve Berlin'deki, Kürtçe süreli yayınların eski sayılarıyla PKK üzerine kitapların geniş bir koleksiyonunu barındıran Kürt Enstitüsü kütüphanelerinden çok yararlandım. Ayrıca, Berlin Devlet Kütüphanesi'nin mükemmel Türk gazeteleri koleksiyonu olmasaydı araştırma sürecim çok zorlaşacaktı.

Yavuz Önen ve Mehmet Ali Birand'la yıllar boyunca önemli fikir alışverişlerinde bulundum. Veli Yılmaz cezaevinden bırakılışının ardından çok kısa bir süre hayatta kaldı; fakat kendisiyle yaptığımız az sayıda konuşmayı değerlendirdim. Emil Galip Sandalcı'nın da çalışmama önemli katkıları oldu. Ayrıca, Wafa Amr, Emma Camatoy, Mitchell Cohen, Belinda Cooper, Caroline Fetscher, Suzy Goldenberg, Andrej Gustincic, Corry Guttstadt, Agnes Heller, Ertuğrul Kürkçü, Ziva Little, Jessica Lutz, Shanna Marcus, Nadire Mater, Judith Matloff, Anya Schiffrin, Hannes Stein, Liane Thompson, Nealy Troll ve Şahi-

ka Yüksel'e teşekkür borçluyum. Türkiye'den anmak istediğim başka isimler de var; lakin konunun hassasiyeti bu isimleri vermekten beni alıkoyuyor.

Son olarak, NYU Press'teki editörüm Ilene Kalish, çok uzun olan ilk taslağı inanılmaz bir ustalıkla derledi; John Lister beni sürekli yüreklendirip destekledi; Sharon Moshavi hem yakın bir arkadaş hem de uzman bir editör olarak paha biçilmez bir katkıda bulundu.

Yazım tarzıyla ilgili bir not olarak, okuyucunun, yer yer kullandığım Kürdistan ifadesine fazla anlam yüklememesini öneririm. Bu ifade, Kürtlerin çok uzun bir süredir yaşamakta olduğu bölgeyi anlatmak için kullanıldı, mesele edilen coğrafyaya dair politik bir iddiada bulunmak için değil.

Giriş

1978 yılının soğuk bir sonbahar gecesi, üniversiteden ayrılmış küçük bir grup genç ve arkadaşları, bağımsız bir Kürt devleti için yürütecekleri savaşı planlamak üzere, Türkiye'nin güneydoğusunda, loş bir odada bir araya geldi. Devrimci heyecanlarıyla güvenlerinden güç alan bu genç erkekler ve kadınlar, amaçlarının önünde herhangi bir ciddi engel görmüyorlardı. Kimsenin düşüncesi de onları ilgilendirmiyordu. Türkiye ordusunda yüz binlerce deneyimli asker görev yapıyordu. Türk hükümeti bir NATO üyesi olarak, ABD'nin yakın bir müttefikiydi ve ordusu kısa bir süre önce Kuzey Kıbrıs'a yaptığı çıkarmayla gücünü kanıtlamıştı. Radikal grupların izini sürenler nezdinde yeni kurulan Kürdistan İşçi Partisi (PKK), macera arayışında bir grup ya da eşkıyadan başka bir şey değildi.

Birkaç yıl içinde bu öngörülerin yanlışlığı ortaya çıkacaktı; zira PKK hızla güçlenip Türkiye'deki Kürt ulusal hareketini radikalleştirdi. Silahlı erkeklerle kadınlardan oluşan küçük grup, çok sıkı örgütlenmiş, yaklaşık 15.000 kişilik bir gerilla gücüne dönüştü. Bunun yanı sıra, Türkiye'de 50.000'den çok sivil militan ile Avrupa'da on binlerce aktif destekçi kazandı. Türkiye'deki savaş, geride yaklaşık 40.000 ölü bırakıp her iki tarafta da insan hakları ihlallerine yol açacak ve her biri

PKK'yı kendi amaçları doğrultusunda kullanmayı amaçlayan İran, Irak ve Suriye'yi de içine çekecekti.

Türkiye'nin 1999 yılında PKK lideri Abdullah Öcalan'ı yakalaması ve hemen ardından Öcalan'ın ayrılıkçı savaşı askıya alma kararı, Türkiye için büyük bir zafer olarak nitelenmişti. Başlangıçtaki bu coşkulu hava, isyan grubunun çökmüş olduğuna inanmayı kolaylaştırıyordu. Ne var ki, savaşın sonu ne PKK'nın sonu ne de Türkiye'deki Kürt sorununun sonu anlamına geliyordu. On yıldan fazla bir zamandır Türkiyeli Kürtlerin başlıca politik örgütlenmesi olan PKK, denetim erkini ve etkisini sürdürdü. Türkiye, yeni barış koşullarına rağmen, Kürtlerin taleplerini dinlemeye yanaşmayarak Kürt sorununu canlı tuttu.

2004 yılında PKK, güçlerini yeniden bir araya getirdi ve tek yanlı ateşkese son verme çağrısında bulundu. 2006 yılına gelindiğinde, çatışmalar ve her iki taraftan ölenlerin sayısı yeniden yükselişe geçmişti. Asilerin savaşa dönmek için birçok nedeni vardı: Bu, Ankara'nın politik eylemsizliğine bir yanıttı; PKK'nın ayakta ve denetim altında kalmaya devam ettiğini göstermenin bir yoluydu ve son olarak, dikkate alınması gereken bir Irak unsuru vardı. 2003 yılında ABD öncülüğünde Irak'a girilmesinin ardından, Iraklı Kürtler ilk kez kendilerini yönetme şansını elde ettiler. Irak'ın geri kalanı iç savaşa sürüklenirken, ülkenin 26 milyonluk nüfusunun yaklaşık beş milyonunu oluşturan Iraklı Kürtler, kuzeydeki göreli homojen bölgelerine çekildiler. Irak'taki müttefiklerine cephe almak istemeyen ABD'nin gönülsüzce de olsa onayıyla, Kürtler özerklik talebinde bulundu ve 2005 sonlarında yürürlüğe giren yeni Irak Anayasası ile bunun hukuksal zeminini elde etti. Onaylanan sıfatıyla Irak Kürdistanı'nın kendi parlamentosu, bayrağı, ordusu ve petrol kaynaklarıyla ilgili yatırımlarını düzenlemek üzere kendi yasaları var. Bu haliyle, Türkiye'deki Kürtlerin çoğu gibi Irak'taki Kürtlerin de uzun süredir hayalini kurdukları bağımsız devleti ziyadesiyle andırıyor. Bir zamanlar bölgedeki hâkim Kürt grubu olarak görülen PKK, birdenbire geri plana düşme korkusuna kapıldı.

Bölgedeki ülkelerin –ve ABD'nin– üzerinde uzlaştığı belki de tek şey, bağımsız Kürdistan'ın iyi bir fikir olmadığı fikri. Kurulacak bir Irak Kürt devleti Irak'ı parçalayabilir; ülkenin geri kalanı ve zengin petrol rezervleri üzerinde kontrol elde edebilmek için öteki etnik ve dinsel grupları şiddetli bir savaşa itebilir. Irak'la sınır komşusu olan Türkiye, İran ve Suriye'nin ise başka kaygıları var: Her birinin sınırları içinde ulusalcı Kürt hareketleri mevcut ve bunlardan bazıları silahlı. Kuzey Irak'ta ortaya çıkacak bir Kürt devleti, başka yerlerdeki Kürt eylemcileri de yüreklendirir.

Henüz resmî olarak bağımsızlığını kazanmasa da, Irak Kürt "mini-devleti"nin yankıları, bütün bölgede dalga dalga yayılıyor; en çok da, 70 milyonluk nüfusunun yaklaşık % 20'sini oluşturan 15 milyonluk Kürt nüfusa sahip Türkiye'de. PKK destekçileri yeniden Öcalan posterleriyle sokaklara çıkıyor; Türkiye-Irak sınırındaki dağlarda bulunan PKK kamplarına gidiyor. Bu kez savaş, daha da kanlı olabilir. Yeni bir kentli militan kanat olan Kürdistan Özgürlük Şahinleri (TAK), batıdaki şehirleri ve turizm beldelerini hedefliyor. Düzenledikleri saldırılar 1990'lardakinden daha sık ve daha profesyonel. İlk kez, ülkenin kentleşmiş batılı merkezlerinde Kürtlerle Türkler arasında gerçek bir sivil şiddet tehlikesi var.

Kürt azınlığın uzun süredir ayrımcılığa uğradığı ya da baskıya maruz kaldığı öteki ülkelerde de durum giderek gerginleşiyor. Kürtlerin, 18 milyonluk nüfusun % 10'unu oluşturduğu Suriye'de, güvenlik güçleri ve Suriye Araplarıyla Kürtler arasında şiddetli çatışmalar başladı. Suriyeli Kürtler bir zamanlar PKK'ya bağlılıklarını bildirmişti; fakat bu bağlılık, Öcalan ülkeden çıkarılıp grubun eylemleri tamamen yasaklandığında son buldu. Şimdi, etkin temsilden yoksun, demokratik değişimden çok da umutlu olmayan Suriye Kürtleri, seslerini yükseltmeye başladılar. Kendi devletlerini istemiyor olabilirler –en azından şimdilik–, ama siyasal ve etnik temelli haklarını istiyorlar. Bunlar, Arap milliyetçisi otoriter Suriye devletinin temellerini tehdit eden talepler.

Durum, 68 milyonluk nüfusun yaklaşık % 7'sini Kürtlerin

oluşturduğu İran'da da çok farklı değil. İran'daki Kürt hareketi Saddam Hüseyin'in devrilmesinin ardından yükselişe geçti; Kürtler, Irak'ta kendileriyle aynı etnisiteden olan topluluğun politik kazanımlarından yana kalabalık gösteriler yaptılar. PKK, kısmen 1990'larda İran'ı arkasına alabilmek için, İran Kürtlerini göz ardı etmişti; ne var ki Tahran, Öcalan yakalandığında desteğini kesti. Şimdi PKK, etkin olarak İran Kürtlerinin desteğini kazanmaya çalışıyor. İslami rejimden, siyasal özgürlüklerle ilgili taleplerine yıllardır cevap alamayan İranlı Kürtlerin de bu sese kulak verdiği söylenebilir. İran Kürtlerinin PKK'yla bağlantılı PJAK'ı (Kürdistan Özgür Hayat Partisi) Kuzey Irak'taki Kandil dağlarında PKK'nın yanında konuşlanmış durumda. PJAK'm silahlı güçleri, İran askerî kuvvetlerinin etkili bir düşmanı haline geldi. Askerî birlikler, 2006 yılı ortalarında, isyancıları dışarı sürmek için dağdaki menzillere kısa süreli silahlı baskınlar ve bombardımanlar düzenlemeye başladı.

ABD'nin Irak'ı istikrara kavuşturma ve bölgeye demokrasi getirme mücadelesi uluslararası topluluğun dikkatini buraya çekiyor. Kürtler dünyanın en kalabalık devletsiz halkı ve yaklaşık yarısı Türkiye'de yaşıyor; dolayısıyla buradaki mücadele bölgedeki daha geniş Kürt sorununun çok önemli bir bileşeni haline geliyor. PKK'yı ve Türkiye'deki Kürtlerin taleplerini anlamak, dünyanın bu sorunlu coğrafyasında ABD'nin istikrarlı politikalar oluşturmada karşılaştığı güçlükleri anlamak için de temel önemde. Irak'taki kriz ve buradaki potansiyel Kürt ayrılıkçı hedefleri, bölgedeki 28 milyon kadar Kürt'ün, onları yöneten hükümetler ve bölgedeki gelişmeleri etkilemeye çalışılan Batılı güçler için, daha uzun bir süre istikrarsızlık kaynağı olacağını gösteriyor.

* * *

PKK'nın merkezi olan Şırnak'taki ücra dağlık bölgeye ilk kez gittiğim 1989 yılında, Türkiye'deki Kürt meselesi hemen hemen hiçbir gazeteci tarafından ele alınmamıştı. Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in Halepçe'deki Kürt topluluğu ze-

hirlemesinin ardından yalnızca bir yıl geçmişti, fakat bu olay bile sınırın beri tarafında yaşanan acı savaş hakkında çok fazla ilgi uyandırmamıştı. Başlıca neden, Batı'nın ancak, Halepçe'de olduğu gibi aynı anda bilce Kürt'ün ölmesi halinde olaya ilgi göstermesiydi. Kürt meselesi, yaşadıkları bölge gibi yalıtılmıştı sanki: Türkiye, İran, Irak ve Suriye sınırlarının kesişme alanında, zorlu bir toprak parçası. Öte yandan, Kürtleri de anlamak kolay değildi. Hudutlar, farklı diyalektler, aşiret bağları ve kan davalarıyla bölünmüş bu nüfusun kalkıştığı ayaklanmaları, merkezî otoriteye başkaldıran silahlı eşkiyanın entrikaları olarak görüp bertaraf etmek kolaydı.

Çukurlarla dolu tozlu topraklı bir yolu takip ederek, taş ve çamurdan yapılmış evlerden ibaret köye gittiğimizi anımsıyorum; burada, PKK militanı kızın mezarının küçük bir taşla işaretlendiğini gördüm. İsmi Zahide'ydi ve Türk ordusuyla girişilen bir çatışmada ölmüştü. Köydekilerin anlattığına göre, askerler onu köy dışındaki belirsiz bir yere gömmeye kalktıklarında, buldozerler toprağı delememişti. Üç kez denemişler ve üç kez başarısız olmuşlardı. Halk bunu, Allah'ın kızı –ve PKK'nm mücadelesini– koruyup gözettiğinin bir işareti olarak yorumluyordu. Askerler sonunda kızın cesedini gömülmesi için ailesine teslim etmişti. Küçük mezarı, zamanla, özellikle kadınların koca bulmak ve çocuk sahibi olmak için dua etmeye geldikleri bir adak yerine dönüşmüştü. Bu hikâyeyi dinledikten sonra, kendi mensuplarına karşı zalimane tutumuna, Kürt sivillere karşı düzenlediği kanlı saldırılara rağmen, Türkiye'deki Kürtlerin çoğunluğunun yanı sıra Avrupa'daki birçok Kürt'ün de bağlılığını kazanmayı başarmış PKK hakkında daha derinlemesine bilgi edinmeye karar verdim. Sonraki yedi yıl boyunca, Güneydoğu'nun ve Kuzey Irak'm dört bir yanını dolaşıp hikâyeler dinledim; kimi zaman serbest, daha sonraları Reuters haber ajansının muhabiri olarak çalıştım.

1995'te, Reuters'in İstanbul muhabiri olarak çalıştığım ikinci yılımda, İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi bana karşı bir dava açtı. Irka dayalı nefreti "tahrik etmek"le suçlanıyordum ve nedeni, Türk askerlerinin, militanların yardım almasını en-

gellemek üzere Kürt sivilleri köylerini terk etmeye nasıl zorladığını anlatan bir makalemdi. Makale Türkiye'deki bir Kürt gazetesi tarafından kullanılmıştı; gazete, Türkiye'deki diğer birçok gazete gibi Reuters haber ajansına aboneydi. Böylece hakkımda dava açılması mümkün olmuştu. Hiç kimse makalede anlatılanların gerçek dışı olduğunu öne sürmedi; söylenen, yayınlanmasaydı daha iyi olacağıydı. Beraat ettim, fakat Türk yetkililer artık Türkiye'de çalışmamam için baskı yaptılar. Reuters kısa süre içinde beni Lefkoşa'daki (Güney Kıbrıs) Ortadoğu/Afrika masasına gönderdi. Türkiye'ye defalarca geri geldim: Kimi zaman çalışmak, kimi zaman da arkadaşlarımı görmek için; fakat yetkililerle sorun yaşamak istemediğim için, Güneydoğu'daki Kürt meselesi hakkında haber yapmaktan kaçındım.

Bu kitabı yazma fikri, Öcalan'ın yakalanmasının ardından geldi. Öcalan'm yeni, uysal duruşu ve militanlara yaptığı silahsızlanma çağrısı PKK militanlarını hayal kırıklığına uğratmış ve gruptan kopmalar başlamıştı. Cesareti kırılan ve geçmişleriyle yüzleşmeye başlayan tanınmış militanlar, şimdi konuşmaya yanaşıyorlardı. İlk kez, Türk ordusunun açıklamaları ya da gözaltmdaki PKK militanlarının ifadeleri dışında, doğrudan doğruya hareketin içinde yer alanlardan ayrıntılı bilgi almak mümkün olmuştu. PKK konusuna dönmeye çekinsem de, ayrıntılara ulaşma şansını elden kaçıramazdım. Söz konusu olan, hakkında birçok makale yazdığım bir örgüttü, ama bu makalelerin neredeyse tamamı sivil destekçilerden ve Türk muhaliflerden edinilen bilgilere dayanıyordu.

Umuyorum bu kitap Türkiye'deki Kürt savaşının ve bölgedeki Kürt çatışmasının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunur. Ve bu arada, Zahide isimli 16 yaşında bir kızın, ailesini ve arkadaşlarını bırakıp, muhtemelen bir iki yıl içinde öleceğini bildiği bir savaşa katılmasına yol açanın ne olduğunu da açıklamaya yardım eder.

Washington, DC, Aralık 2006

Başlarken

Bir Devlet Hayali

1978'in serin bir sonbahar günü Hüseyin Topgider, Türkiye'deki Kürt bölgesinin gayriresmi başkenti Diyarbakır'a yapacağı bir-bir buçuk saatlik yolculuk için Elazığ'dan otobüse bindi. Akşamüstüydü. Otobüs, engebeli arazi üzerinde kıvrıla kıvrıla giden yolda ilerlerken, erkek yolcuların çoğu gibi Topgider de sigara üstüne sigara içti. Fakat ötekilerden farklı olarak, yirmili yaşlarındaki ince yapılı bu Kürt adam, seyahat boyunca etrafıyla alakadar olmadı. Ara sıra yanındaki yolcuya sigara ikram etse ya da birileri ülkeyi pençesine alan politik anarşiden söz açtığında üzüntüsünü paylaşsa da, çoğunlukla sessiz ve ihtiyatlı duruyordu.

Sigara, çay ve ev yapımı sandviç satan genç erkeklerin bağırtılarından geçilmeyen Diyarbakır otogarına iner inmez, daracık caddelerden geçip kara bazalttan yapılmış eski şehir surlarının içindeki küçük lokantaya gitti. Arka taraflardaki bir masada, aynı otobüsle gelmiş olan iki adam daha oturuyordu. Seyahat boyunca, birbirlerini tanıdıklarını belli etmemişlerdi. Böylesi daha güvenliydi.

Kısa bir süre sonra aralarına dördüncü bir adam daha katıldı. Çaylarını içip biraz lafladıktan sonra hesabı ödeyip ayrıldılar. Hava kararıyordu. Kaldırımlar, eğreti tablalarını kaldırma-

dan evvel son bir mal daha satabilmek için çırpman işportacılarla doluydu. Dört adam eski şehrin içinden geçerek, yan sokaklardan birine park edilmiş bir minibüse ulaştı. Birkaç kişi de orada bekliyordu. Minibüs hareket ettiğinde içlerinden biri, "Unutmayın, yol üzerinde durdurulursak, düğüne gidiyoruz," dedi. Hepsi başını salladı. İkinci kez tembihlenmelerine gerek yoktu.

Minibüs, şehrin doğusuna giden anayola yöneldi. Türkiye'deki Kürt bölgesinin en büyük şehri olan Diyarbakır, yaklaşık 375 binlik nüfusuyla gürültülü ve kalabalık bir yer ve çevresindeki köylerin muhafazakâr hayatıyla perişan yoksulluğundan kaçanları çeken bir mıknatıstı. İş bulabilmek için şanslarını deneyen göçmenler, donuk, beton apartman bloklarına tıkışmıştı. Hayatta tutunabilmenin farklı bir yolunu arayan öğrenciler, şehirdeki üniversiteye girebilmek için çalışıyorlardı. Ne var ki, 1970'lerin sonlarıydı ve hem ekonomik hem de politik anlamda krizde olan Türkiye'de hiçbir şey kolay değildi. Bina duvarlarına yazılmış öfkeli sloganlar ve elden ele dolaşan bildiriler, giderek büyüyen gerginliği açığa vuruyordu.

Araç, simsiyah egzoz gazı püskürten sarsak arabalarla uzak köylere hayvan ve mal taşıyan ağır yük kamyonlarının arasında kendine yer bulmaya çalışarak, kasisli yollarda ağır aksak ilerliyordu. Gecekondular bitmiş, ara sıra toz toprak içindeki benzin istasyonlarının ve ön cephelerine araba lastikleri asılmış yedek parça dükkânlarıyla tamircilerin göze çarptığı dümdüz, geniş bir arazi başlamıştı. Yırtık pırtık kazakları ve lastik ayakkabılarıyla çocuklar, pisliğin içinde kayıtsızca oynuyorlardı. Ağır yükünün altında sallanarak ilerleyen eşeğine binmiş bir çiftçi yüzünden trafik zaman zaman yavaşlıyordu.

Çok geçmeden kuzey yönünde çift şeritli dar bir yola saptılar. Dağların gölgesi karanlığın içine doğru uzarken, arazi daha da engebeli bir hal aldı. Buradaki köyler, ister dağların bağrına sokulmuş, isterse anayol kıyısında birer karaltıdan ibaret olsun, neredeyse görünmezdiler. Bölge halkının yarıdan çoğu böyle köylerde yaşadığı halde, bu küçük yerleşimlere ne elektrik ne de su ulaşabilmişti. Gündüz vakti olsaydı, tarlala-

rın arasından kendine yol açа açа dağlara doğru çıkan tozlu patikaları görmek mümkün olacaktı. Köylüler yılın büyük bölümünde, bu patikalardan anayola kadar saatlerce yürüyüp, kendilerini şehre kadar götürecek bir vasıta bulmaya çalışırlardı. Kar yağdığındaysa bu yolculuk imkânsızlaşıyordu.

Yolcuların gidecekleri yere ulaşmaları üç saati buldu. Burası, anayol kenarındaki küçük bir kahvehanenin gerisinde, cüruf ve briketten yapılma bir evdi. Hüseyin Topgider, evin yanında, bir elinde sigara ötekinde tüfekle dikilen gençten oğlanı sessizce selamladı. Toplantıya katılacak olanlar, silahsız gelmek konusunda anlaşmışlardı. Ev sahibinin bu keskin gözlü oğlu, sonraki birkaç gün boyunca yegâne koruyucuları olacaktı.

Birkaç saat içinde, yola bitişik kahvehanenin önüne yanaşan başka minibüslerin getirdiği insanlar da hızlı hızlı aynı eve doğru yürüdüler. Kimileri polis teşkilatı nezdinde –henüz aranan değilse de– şüpheli konumunda bulunan, birbirleriyle alâkasız bu kadar çok insan, gelip geçenlerin kolayca ilgisini çekebilirdi. Fakat toplantıyı planlayanlar iyi iş çıkarmıştı. Gecenin bir vakti böylesi bir hareketliliğin fark edilmesi ihtimalinin düşük olduğunu biliyorlardı. Son iki yıl zarfında Türkiye'yi pençesine alan şiddet ikliminde insanlar, karanlık çöktükten sonra yola çıkmaktan, dışarıda olmaktan kaçınıyordu. Zira *yanlış* gazeteyi okudukları, *yanlış* sendikaya üye oldukları ya da yalnızca *yanlış* yerde bulundukları için öldürülmeleri vakayı âdiyedendi.

Meraklı gözlerden sakınmak için, geç saatlerde pencerelere gazeteler yapıştırıp, yere yatak işlevi görecek ince battaniyeler serdiler. Topgider'in gözüne uyku girmedi. Huzursuz değil, sabırsızdı. Toplantıya katılacak herkesin gelmiş olmasına rağmen, toplantı ancak sabah başlayacaktı.

Yirmi yıldan daha uzun bir zaman sonra, saçları kırlaşmaya başlamış ve sadakat duygusunu yitirmişken, "Toplantının nasıl sonuçlanacağını biliyordum," diye anımsıyor, "ve asıl mevzunun, yapılacak işler olduğunu... Kitlesel bir politik güç, halkın gücü haline gelebilmemiz için, profesyonel bir örgüt-

lenmeye gitmemiz gerekiyordu. O dönemde, bir daktilo ve bir gazeteniz varsa, bir partiniz de olabiliyordu. Dolayısıyla, mesele partinin kuruluşunu ilan etmekte değildi; mesele, üniformayı kimin giydiğiydi."

25 Kasım 1978 gecesi [Diyarbakır'ın Lice ilçesine bağlı] Fis köyünde toplanan yirmi kişinin çoğu iki yıldır, yeni bir siyasal partinin kuruluş çalışmalarını yürütüyordu. Şimdi, sayısız toplantı ve konuşmanın ardından, parti programını resmen kabul edeceklerdi. Bu, parlamento seçimlerinde adaylarını seçim sathına sürecek bir parti değil, Türkiye devletine karşı silahlanacak yasadışı bir parti olacaktı. Türkiye'nin güneydoğusunda bağımsız bir Kürt devleti kurmak üzere savaş başlatmayı planlamışlardı. Yeni Kürt devleti, Kürdistan olarak adlandırdıkları Irak, İran, Türkiye ve Suriye'nin ortak sınır alanlarını kapsayan bölgenin diğer kesimlerinin özgürleşmesi için de bir model oluşturacaktı. Esas amaçları bölgedeki Kürtlerin tamamı için özgürlüktü.

Kendini devrime adamazdan önce öğretmenlik eğitimi alan Topgider, silahlı mücadeleden başka bir yolun Kürt bağımsızlığını sağlayacağına inanmıyordu. Türkiye'deki Kürtler, devlet tarafından "Kürtler" olarak tanınmıyordu. Türk resmî makamları inatla, Kürtlerin gerçekte Türk olduğunu, Kürtçe'nin de Türkçe'nin yozlaşmış bir şekli olduğunu iddia ediyordu. On yıllar süren ve şiddete dayalı olmayan çabalar, merkezî otoritelerden, Kürtlerin kültürel ve politik hakları adına hemen hiçbir destek alamamıştı. Etnik kimliklerini savunmayı deneyenler, devleti yıkma girişiminde bulunmak suçundan hapis cezası almışlardı. Kürtçe eğitimin tamamen yasak olmasının yanı sıra, Türk televizyon ve radyolarında Kürtçe yayın yapılması da engelleniyordu. Çocuklara Kürtçe isimler verilmesi mümkün değildi. Kürtçe köy isimleri Türkçe isimlerle değiştirilmişti. Tarih kitaplarında Kürt tarihi yer almadığı gibi, ülkenin Kürt bölgesinin her yanı, "Ne Mutlu Türk'üm Diyene" sloganıyla donatılmıştı.

Topgider için, Türkiye'nin sınırları ötesine, Kürdistan diye bilinen coğrafi bölgenin diğer kısımlarına bakmak, yalnız-

ca kendi halkı adına mücadele verecek yeni ve güçlü bir hareketin gereğine işaret etmesi açısından önemliydi. İran'da Şah Rıza Pehlevi'nin diktatörlük rejimi, bütün siyasal etkinlikleri, fakat özellikle Kürtlerinkini sıkı denetim altında tutuyordu. Bununla birlikte, İran, Kürtlerin varlığını inkâr etmiyordu. Irak'taki Kürt azınlık, özerklik için uzun süredir devam eden, kesintili bir savaş veriyordu ve 1975'teki en son ve en ağır yenilgilerinin ardından, kısa süre önce yeniden gruplaşmaya başlamışlardı. Bağdat, Kürt savaşçılara ve ailelerine zalimce saldırmış olsa da, Kürtlerin kültürel haklarının tanınması konusunda en ılımlı ülke yine de Irak'tı. Ne var ki, kültürel hakların tanınması, Kürtlerin Irak içinde özerk bir statüye kavuşma taleplerini ortadan kaldırmıyordu. Suriye'dekiler, bölgenin en sessiz-sakin Kürt toplumu olmalarına karşın, ciddi kısıtlamalarla karşı karşıyaydılar. Şam, bazı Kürtleri vatandaşlıktan çıkarmış, kendi siyasal partilerini kurmalarını yasaklamış ve ülkedeki Kürt topluluğu ekonomik açıdan güçsüz kılınmıştı.[1]

Kürtlerin yaşadığı ülkelerin hiçbiri demokratik niteliğe sahip değildi. Bu nedenle, siyasal sistem içinde kalınarak, daha geniş haklar ya da özerklik elde etmek için verilen uğraşlar daima sonuçsuz kalmıştı. Eylemciler, ya hareket alanı bulamadıkları için kendi kendilerine vazgeçiyor ya da tutuklamalar ve sürgünler marifetiyle etkisizleşiyorlardı. Hükümetler, taleplere karşılık verdikleri takdirde, Kürtlerin (ve öteki azınlıkların) bağımsızlık mücadelesi başlatmalarından korkuyordu. Öte yandan, Kürtlerin amaçlarına yönelik mücadele girişimleri de sürekli olarak başarısızlığa uğruyordu. Zira devletler çok güçlüydüler; Kürtlerse sağlam bir duruş sergileyemeyecek denli parçalanmışlardı.

Bununla birlikte, bölgedeki devletler Kürt isyancı grupları, komşu bir ülkeyi tehdit etmek ya da bir bütün olarak Kürt ha-

---

1 Kürtlerin azınlık hakları talepleri ile devletlerin politikaları arasındaki gerilim dolayısıyla, söz konusu ülkeler ilgili rakamları resmî istatistiklerde genellikle görünür kılmıyorlar. Sonuç olarak, her bir ülkede bulunan Kürtlerin sayısının dahi tartışmalı olması şaşırtıcı değil. Bu dönemle ilgili veriler için bkz. van Bruinessen, *Agha, Shaikh and State*, s. 14-15 (*Ağa, Şeyh, Devlet*, çev. Banu Yalkut, İstanbul: İletişim Yay., 2003).

reketini zayıflatmak gibi çıkarları doğrultusunda kullanmaktan da geri durmuyorlardı. İran, Bağdat'ı baskı altında tutmak amacıyla, belli aralıklarla da olsa, Iraklı Kürt savaşçılara silah ve güvenli barınma imkânı sağlıyordu. Buna karşılık, Iraklı Kürt isyancılar, Irak'a iltica etmek isteyen İranlı Kürt isyancıların hareket alanını sınırlandırmayı kabul etmişti. Suriye, Irak rejimini zayıflatma umuduyla, Irakh bir Kürt grubun Şam civarında etkinliklerini sürdürmesine izin veriyordu. İran'ın desteklediği bir hizbi devre dışı bırakmak amacıyla, Iraklı bir Kürt hizbe yine Irak tarafından arka çıkıldığı bile olmuştu. Kendi Kürt azınlığını en keskin kısıtlamalara maruz bıraktığı görülen Türkiye ise, rakip bir Irak Kürt gücüne karşı taarruzunu kolaylaştırabilmek için, Iraklı bir Kürt milis gücünün oluşumuna açıkça göz yummuştu. Bölgenin genehnde durum bütünüyle olumsuz bir noktaya sürüklenmişti ve Kürt gruplar birbirlerinin en tehlikeli düşmanı olmuşlardı. Daha sonraki bir dönemde eski Irak devlet başkanı Saddam Hüseyin büyük bir memnuniyetle, Kürt örgütlerin iflah olmaz bir biçimde bölünmeye devam ettikleri ve yabancı güçlerin kölesi oldukları sürece, hiçbir şey elde edemeyeceklerini söyleyecekti.[2]

Bağımsız Kürt devleti hayaline kapılmış, üniversiteden terk, ince, uzun bir genç olan Abdullah Öcalan'ın davetiyle bir araya gelen Topgider ve arkadaşları, bu kez her şeyin farklı olacağından emindiler.

2 McDowall, *A Modern History of the Kurds*, s. 347; Kürt ayaklanmacılara verilen destek ve karşı-destekle ilgili spesifik veriler için bkz. s. 326, 343-344. (*Modern Kürt Tarihi*, çev. Neşenur Domaniç, Ankara: Doruk Yay., 2004).

BİRİNCİ KISIM

Öcalan, Kürtler ve PKK'nın Başlangıcı

KK lideri Abdullah Öcalan (Fotoğraf: Ümit Sezgin).

Kasım 1983'te, PKK'nın beşinci kuruluş yıldönümünü kutlamak üzere önde gelen PKK militanları Lolan-Kuzey Irak'taki geçici kampta toplandı. Arkalarında, Diyarbakır Cezaevi'ne hapsedilen ve hapishane koşullarını protesto etmek üzere bir yıl öncesinde kendilerini öldüren PKK üyelerinin fotoğrafları var. Toplantıya katılanlar arasında bulunanlar: En solda, halen üst düzey PKK yöneticisi olan Duran (Abbas) Kalkan ve soldan üçüncü Selahattin Çelik. Ötekilerin kimliği bilinmiyor. Fotoğraf, Selahattin Çelik tarafından sağlandı.

1

PKK'nın Kökenleri: 1949-1976

Abdullah Öcalan, Kürt bölgesinin tam sınırında bulunan Şanlıurfa iline bağlı, geçim kaynağı tarım olan, tipik bir Güneydoğu köyünde doğdu.[1] Doğum yılını tam olarak bilmediğini sık sık ifade ederdi. Nüfusa kaydı 1949'da yaptırılmıştı; fakat Türkiye kırsalında yaşayan birçok insan gibi, ya bu gibi resmî meselelerde duyulan kayıtsızlık nedeniyle ya da genç Abdullah'ın askere biraz geç alınması umuduyla, kaydının bir-iki yıl gecikmiş olması mümkün. Büyüdüğü çevrenin nüfusu Kürtler, Türkler ve Ermenilerden oluşuyordu. Farklı halklar kolayca kaynaşıp okula beraber gidiyor, beraber çalışıyorlardı ve en azından Müslüman köyler arasında evlilikler oluyordu. Öcalan'ın anneannesi de bir Türk'tü; ayrıca bir keresinde, annesinin de Türk olduğunu ifade etmişti.[2] Ne var

1 Bu bölümde başlıca iki kaynaktan yararlandım: Öcalan'ın Yalçın Küçük'e verdiği ve 1993 yılında *Kürt Bahçesinde Söyleşi* (Abdullah Öcalan, Başak Yay., 1993) başlığıyla yayınlanan geniş kapsamlı bir röportaj. Bu söyleşi; Vamık Volkan, *Bloodlines* (New York: Farrar Straus and Giroux, 1997), s. 168-180 ile eski PKK üyesi M. Can Yüce tarafından kaleme alınan ve PKK'nın ilk yıllarının tarihini anlatan *Doğu'da*, cilt I, s. 83-169'da (*Doğu'da Yükselen Güneş* (cilt I, II), İstanbul: Zelal Yayınları, 1999) da alıntılandı. İkinci kaynak olan Küçük'ün *Dirilişin Öyküsü* (*Dirilişin Öyküsü*. Köln: Wesanen Serxwebun 59, 1993) de açıkur ki bu söyleşi üzerine temellenmektedir.

2 Öcalan bunu, 1999 yılında özel Türk askerî birliklerince yakalanışından kısa

ki, bu melezliğe karşın Öcalan ilkokula başlayana dek Türkçe öğrenmedi.

Bölgede, toprak ağalarının dışında hemen herkes büyük yoksulluk içindeydi. Öcalan'ın köyü Ömerli'de erkekler ve kadınlar, işlenmesi zor topraklarda çalışır, ne mümkünse onu eker biçer, yazları da zengin toprak sahiplerinin tarlalarında pamuk toplayarak çok düşük olan gelirlerini artırmaya çalışırlardı. Ancak temel ihtiyaçları karşılamaya yetecek kadar para kazanabildikleri zor bir hayat sürüyorlardı ve daha iyisine sahip olabilme ihtimalleri çok düşüktü. Sonraları, destekçileri ve bizzat Öcalan tarafından sık sık, büyük aşiretlere ya da toprak sahibi zengin ailelere mensup önceki Kürt öncülerden farklı olarak, yoksul bir çevreden geldiğinin altı çizilecekti.

Bu köylerin, kırılması mümkün görünmeyen yoksulluk çemberi, Öcalan 30'lu yaşlarındayken, Fransız gazetesi *Le Monde*'daki bir makaleye konu olacaktı. Suriye sınırındaki Mardin iline bağlı tipik bir Kürt köyünün hayatı ele alınıyordu: "Her ailenin birkaç tavuğu ve belki beş ya da altı keçisi var. Ağa, hem otoritesini düzenli olarak hissettirmek hem de işlerini gördürmek amacıyla köyü sık sık ziyaret ediyor. Başlıca iş sahası, iki yüz metre aşağıdaki Mezopotamya ovasındaki pamuk tarlaları. Çok yaşlılar ve çok küçükler dışında herkes, 11 saatlik mesai için her gün ovaya iniyor. Yevmiye, çocuklar için 1, kadınlar için 1.50, erkekler içinse 2 ABD doları. Köylüler, çocuk ölüm oranının % 30 olduğunu tahmin ediyorlar."[3]

Yedi kardeşten en büyüğü olan Öcalan, hayal kırıklığı ve şiddetin hüküm sürdüğü bir çevrede yetişti. "Kendimi bildim bileli aile içinde kavgacıydık," demişti bir defasında. "Şiddeth huzursuzluk vardı."[4] Çıkarılan psikolojik profillerinden birinde, militan ulusalcılığının kaynağı, babasından saygı görme arzusu ve ebeveynlerine duyduğu gizli öfke olarak açıklanacak-

bir süre sonra, hükümetin basına izlettiği bir videoda söylüyordu.

3 McDowall, *Modern History*, s. 419.

4 Birand, *Apo ve PKK*, s. 31.

tı.[5] Bu tür bir muhakeme spekülatif olmakla birlikte, Öcalan, röportaj ve konuşmalarında intikam duygusu ve şiddet kullanımının önemini nasıl kavradığını açıklarken, çocukluk tecrübelerine sıkça göndermede bulunacaktı.

Babası köydeki birçok insandan daha yoksul olduğu gibi, güçlü bir iradeden de yoksundu. Hem köylüler hem de karısı tarafından aşağılandığını hissediyordu. "Akrabaları bile onu ciddiye almıyor, durmadan rencide ediliyordu. Yokmuş gibiydi, ölü gibi,"[6] diyecekti Öcalan, 1990'ların başlarında verdiği geniş kapsamlı bir röportajda.

Buna karşılık annesi dikbaşlı, sert, öfkeli bir kadındı; kocasını ailesine bakamamakla suçlardı. İki ebeveyn de ilk çocuklarını saldırganlığa yöneltti. Bir seferinde Öcalan oğlan çocuklarından fena bir dayak yiyip eve ağlayarak geldiğinde, annesi onu kovdu ve öcünü alana kadar da geri dönmemesini söyledi. Öcalan hep bunun utangaç doğasıyla çatıştığını öne sürse de, kısa sürede hiddetli ve gözüpek bir çocuk olarak nam saldı. "O ilk seferinde zorlanmış olsam da, [öç almak üzere] çarpışma istidadım baş göstermişti. Saldırgan olmaya başladım; bir sürü çocuğun kafasını kırdım,"[7] diye anlatacaktı.

Çocukluğunun en büyük hayal kırıklıklarından biri, en sevdiği kız kardeşi Havva'nın başka köyden bir adamla evlendirilmesi oldu. Bu tür evliliklerde aşkın yeri yoktur, gelininse nadiren söz hakkı bulunur. Esasen, Havva, birkaç çuval buğday ve miktarı açıkça belirlenmemiş bir para karşılığı "satılmıştı". Öcalan sonraları bu tür evlilikleri kadınlar için bir nevi ölüm olarak gördüğünü açıklayacak; eski PKK ideoloğu ve yazarı Mehmet Can Yüce de, Kürtlerin geleneksel kadın-erkek ilişkilerinde kadınların baskı altında tutulan rollerinden özgürleşmesi gereğine ilişkin Öcalan'm kuramları üzerinde Havva'nın evliliğinin büyük etkisi olduğunu belirtecekti.

"Esef duyduğumu anımsıyorum," diyecekti Öcalan, kardeşinin evlendirildiği dönemden söz ederken. "[Düşünüyordum

5 Volkan, *Bloodlines*, s. 168-180.

6 *A.g.e.*, s. 171.

7 *A.g.e.*, s. 172.

ki] eğer bir devrimci olsaydım, buna izin vermezdim. Onu alıp götüremezlerdi."[8]

Küçük yerleşimlerin çoğunda olduğu gibi, Ömerli'de de ilkokul yoktu. Kürtler, bu yokluğun cahil bırakılmaları yönünde bir gayretin sonucu olduğunu düşünüyorlardı; oysa Ankara'nın lehine olan, okullaşma imkânlarını, dolayısıyla Türkçe'yi ve Türk milliyetçiliğini yaygınlaştırmak, böylelikle asimilasyonu hızlandırmaktı. Durum belki daha basitti: Öyle çok köy ve köy-altı yerleşim vardı ki, her yerde okul kurabilmeye yetecek parasal kaynak ve personel bulmak gerçekten zordu. Dolayısıyla, kırsal alanda yaşayan çoğu çocuk gibi Öcalan da komşu köydeki okula devam edebilmek için her gün bir saat yürümek zorundaydı. İyi bir öğrenciydi; Türk tarihiyle milliyetçiliğini o kadar başarıyla sindirdi ki, askeriyeye katılma hayalleri kurmaya başladı. Türkiye'nin kurucusu ve başkumandanı Mustafa Kemal Atatürk'ün kahramanlık hikâyelerini dinleyerek eğitim gören bir Kürt oğlan çocuğu için bu sıradışı bir hayal de değildi. Ne var ki Öcalan askerî okul sınavlarında başarısız olacak ve Ankara Tapu Kadastro Lisesi'ne kaydolacaktı.

Öcalan'ın Ankara'da okula başladığı 1966 yılı, büyük şehirlerde muhalif bir Kürt kimliğinin sessizce geliştiği bir zamana denk gelir. Gençler bir tavır olarak olarak *Bitlis* sigarası içiyordu. Bu arada *Bitlis* tütününün yetiştiği Güneydoğu'daysa[9], öfkeli öğrenciler ve işçiler kimliklerinin baskı altına alınmasına karşı çıkıyor, demokratik haklarını talep ettikleri kitlesel eylemler düzenliyorlardı. Öcalan'ın bütün bunları fark etmemesi mümkün değildi. Sonraları, "Bu mitinglerin benim üzerimde, cılız da olsa bir etkisi oldu,"[10] diyecekti.

Bu açıdan, ancak yüksekokul ya da üniversitedeyken kimliklerini sorgulamaya başlayan öteki genç Kürt erkeklerinden ve kadınlarından farklı değildi. Kimisi gizli Kürt ulusalcısı olan bir öğretmeninden etkilenirken, kimisi de Kürtçe ko-

8 *A.g.e.*, s. 173-174.

9 Birand, *Apo ve PKK*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993, s. 80.

10 *A.g.e.*, s. 80.

nuşulan bir köyde, sınır ötesinden Kürtçe yayın yapan radyoyu dinleyerek büyüyor ve Kürtlerin aslında Türk olduğu hususunda ısrar eden genel ideoloji ile kendi yaşamı arasındaki çelişkiyi bir biçimde fark ediyordu. Öcalan gibi, bu gençlerin çoğu da 1960'ların sonlarında gelişen sol hareketlere ve Kürt radikalizmine savruldu.

Öcalan, 1969'da meslek lisesinden mezun olduktan sonra Diyarbakır Tapu Kadastro Müdürlüğü'nde iş buldu. Burada bir yıl çalıştıktan sonra İstanbul'a tayin oldu. 1960'ların sonları Türkiye için büyük bir siyasal kargaşa içinde geçiyordu ve Öcalan, birçok genç gibi ne yapacağını tam olarak kestiremiyordu. Henüz bir Kürt ulusalcısı değildi; Kürt sorununun mevcudiyetini ve bu konuda bir şeyler yapılması gerektiğini yeni yeni fark ediyordu. *Sosyalizmin Alfabesi* başlıklı kitabı okuduktan sonra sosyalist olduğuna karar verdi.[11]

Ne var ki Öcalan, sosyalist fikirleriyle gelişmekte olan politik Kürt kimliğini nasıl bir araya getirebileceğinden emin değildi. İstanbul'da, Türkiye'nin ABD egemenliğiyle kapitalist tahakkümden bağımsızlaşması gerektiğini savunan öğrenci hareketinin eylemlerini takip etmeye başladı. Öğrenci değil, tapu veren bir müdürlükte alt kademe devlet memuru olmasına rağmen, kampüslerde yaşanan coşkudan uzak kalması kolay değildi.

Tarihçe

O dönemde Türkiye'de yetişen pek çok Kürt erkek ya da kadın gibi Öcalan da neredeyse 20 yaşında ilk kez, sahip olduğu Kürt kimliği üzerine politik olarak kafa yormaya başladı.[12] 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan kısa

11 Kitabın orijinali, ABD'li sosyalist Leo Huberman ve Sybil H. May'in 1953 tarihli kitapçığı, "The ABC of Socialism"dir (Monthly Review Press) (*Sosyalizmin Alfabesi*, Leo Huberman ve Sybil H. May, çev. Alaattin Bilgi, Sol Yay., 1994).

12 Bu bölümün temel kaynakları McDowall, *Modern History*, s. 397-410; Zürcher, *Turkey*, s. 231-274 (*Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner, İstanbul: İletişim Yay., 1995) ve Ahmad, *Modern Turkey*, s. 121-157'dir (*Mo-*

bir süre sonra Kürt ulusalcılar devlet otoritesine karşı ayaklanmıştı. İsyanlar çok sert bir biçimde bastırılmış ve Kürt tarihiyle kimliğini ortadan kaldırmak üzere bir dizi yasa yürürlüğe konmuştu. Kürtçe köy isimleri Türkçe olanlarla değiştirilmiş, o vakte kadar coğrafi bir bölgeyi ifade etmek üzere kullanılan "Kürdistan" sözcüğü kitaplardan çıkarılmış ve dilin kendisi de tamamen yasaklanmıştı.

Türkiye'nin Kürt etnik kimliği üzerinde uyguladığı baskı öylesine başarılı olmuş ve bozguna uğrayan isyanların ardından Kürtlerin korkusu ve bezginliği öyle derinleşmişti ki, 1956 yılında bölgede seyahat eden bir İngiliz diplomat, "Irak'taki en sıradan gözlemcinin bile dikkatinden kaçmayacak olan Kürt ulusalcılığının, burada esamisi okunmuyor," diyecekti.[13]

Ne var ki Türkiye, kendini öteki ülkelerdeki Kürt ulusalcı hareketlerinin etkisinden uzak tutamadığı gibi, içerideki değişimler de sivil ve politik haklara yönelik yeni, liberal bir yaklaşımı işaret ediyordu. Bu faktörler, Kürtlerin kendilerine, taleplerine ve hedeflerini gerçekleştirebilecekleri en etkili yöntemlere dair bakış açılarında da bir dönüşüme yol açtı.

Türk ordusu 1960 yılında, Başbakan Adnan Menderes'in güçlenen otokratik yönetimine son vermek üzere bir darbe yaptı. İronik olan, eğitimli seçkinlerin arka çıktığı darbenin, yurttaşların görüp görebileceği en liberal dönemin önünü açmış olmasıydı. Bir grup akademisyene yeni anayasayı hazırlama görevi verildi. Ortaya çıkan metin, Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana sınırlandırılmış bulunan dernekleşme, yayıncılık, sendikal örgütlenme ve grev hakkı gibi alanlarda geniş özgürlükler sağlıyordu.[14]

Türkiye demokrasisinin gelişimiyle daha eğitimli ve geniş görüşlü bir Kürt nüfusunun oluşumu aynı döneme denk geldi.

---

dern Türkiye'nin Oluşumu, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Sarmal Yayınları, 1995).

13 Mc Dowall, *Modern History*, s. 402.

14 1960 darbesi ve sonrasının anlatımı için bkz. Ahmad, *Modern Turkey*, s. 121-137

Kürt isyanlarından sonra doğan ilk kuşak olgunlaşmıştı ve bu nesil, ebeveynlerinin korkularını taşımıyordu. Ayaklanmalarının ordu tarafından çok sert bir biçimde bastırılması ve seslerinin susturulması gibi acı tecrübeler yaşamamışlardı. Daha fazla Kürt, üniversiteye devam ediyor ve burada hem yeni fikirlerle hem de başka Kürt gençlerle tanışıyorlardı. Aynı dönemde, ekonomik güçlüklerden sıyrılmaya çalışan Kürt çiftçiler kentlere göç ediyor; buralarda, Kürtlerle Türkler arasındaki ekonomik eşitsizliğe dair sözler işittikleri gibi, hem Irak'ta hem de Türkiye'de oluşan yeni bir Kürt siyasal hareketine dair söylentileri işitiyorlardı.

Türkiye İşçi Partisi (TİP) yasal bir sosyalist parti olarak 1961'de kurulmuştu. Partinin, sosyal ve ekonomik eşitlik ile adalet mesajlarıyla Kürtleri etkilemesi ve desteklerini kazanması şaşırtıcı değildi. Ne var ki, Kürt meselesi hâlâ o denli hassastı ki, parti on yıldan uzun bir süre bu konuya mesafeli kaldı. Kimi Kürt eylemciler yeni liberal atmosferi doğrudan doğruya sınayıp hayal kırıklığına uğradı. Devlet, editörlerle yazarları komünizm ya da bölücülükle suçlayarak, dergileri ve Kürtçe gazeteleri kapatmakta geç kalmadı.[15] Öyle görünüyordu ki Türkiye'nin liberalleşmesi buraya kadardı.

Fakat çok geçmeden Türkiye'nin hep korktuğu şey başına geldi; Irak Kürt mücadelesi sınır ötesine sıçradı. 1958'de Irak monarşisi devrildikten sonra kurulan yeni Irak hükümeti, Kürt lider Molla Mustafa Barzani'nin, sürgünde olduğu Sovyetler Birliği'nden dönmesine izin vermişti. Barzani, 1940'ların başlarında Irak'ta isyan başlatmış, aynı zamanda 1946 Mahabad-Iran Kürt Cumhuriyeti'nin müdafaasına destek olmuş ünlü bir savaşçı, ulusalcı bir figürdü. Ne isyanın bastırılması ne de Sovyet destekli Mahabad Cumhuriyeti'nin bir yıl bile ayakta kalamaması önemliydi: Barzani Kürtler nezdinde gerçek bir kahraman mertebesine yaklaşmış tek figürdü; Irak'a dönüşü de bütün Kürt ulusalcıları canlandırdı. Fakat Bağdat'la kurulan ilişkiler, Kürtlerin özerklik talepleri nedeniyle üç yıl içinde çöktü ve Barzani yeni bir isyan başlattı.

15 McDowall, *Modern History*, s. 405.

Bu ayaklanma Türkiye'deki Kürtleri de harekete geçirdi; 1965 yılında bazı Kürt gruplar Türkiye Kürdistan Demokratik Partisi'ni (TKDP) kurdu. Devletin 1938'de bastırdığı son isyanın ardından bu, Türkiye'de kurtulan ilk Kürt ulusal partisiydi.[16] Türkiye sınırları içinde bir Kürt federasyonunu hedefliyor ve en azından teorik olarak, bu hedefe ulaşmada silahlı eylemi savunuyordu. Parti, ideolojik olarak Barzani'nin partisine yakındı, fakat Kürtlerin birliğine ilişkin sorunlar kısa sürede kendini gösterdi: Türkiye'deki partinin, Barzani'ye destek olma teklifinde bulunduğu mektubu yanıtsız bırakıldı. Parti üyeleri bunu, Barzani'nin Türkiye'yle ilişkisini bozmaktan çekindiğine dair bir işaret olarak değerlendirdiler.

Partiye yakın duran Kürt avukat Şerafettin Elçi, "Buna rağmen," diyor, "TKDP, imkânları dahilinde Barzani haraketine yardımcı olmayı bir milli görev saymıştır."[17]

Parti Türkiye'deki Kürtler tarafından da pek tutulmuyordu. Kürt gençleri, TİP'in savunduğu, üniversitelerde yayılan sol fikirlerin etkisi altındaydı. Öte yandan TKDP, Barzani'nin de taşıdığı geleneksel muhafazakâr yaklaşımı yansıtıyordu; parti genel sekreteri Faik Bucak, Güneydoğulu zengin, toprak sahibi bir ailedendi. 1966'da Bucak'ın öldürülmesi de partinin çalışmalarını etkili bir biçimde yürütme ve desteğini genişletme yeteneğini zayıflatmıştı. (Olayın nedeni görünürde kan davasıydı, ama birçok Kürt bu cinayetin arkasında devlet güçlerinin olduğuna inanıyor).

Durumlarını daha iyi kavramak isteyen Kürtler böylece, kendilerini ifade olanağından yoksun kaldılar. Giderek güçlenen Türkiye solu, devlet politikalarının önemli bir bölümüne yüksek sesle muhalefet etse de, Kürt meselesinde görece sessiz kalıyordu. Mücadelelerini sol içinde sürdürebileceklerini umut eden Kürtler hayal kırıklığına uğruyorlardı, fakat gidebilecekleri başka bir yer de yoktu.

16 TKDP'yle ilgili bilgi, gruba yakınlığıyla bilinen Kürt siyasetçi Şerafettin Elçi'yle yapılmış bir söyleşiden edinildi. Bkz. Rafet Ballı, *Kürt Dosyası*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1993, s. 599-607.

17 *A.g.e.*, s. 603.

"O zamanlar ayrı bir örgüte sahip olmayı düşünmedik," diyor siyasete TİP'le başlayan Kürt eylemci Kemal Burkay. "Türkiye'de değişim yaratmak ve demokrasiye, Kürt haklarına kavuşmak, iki halkın birlikte çalışmasına bağlıydı. Türkiye solunun hakiki bir Kürt programına sahip olmadığını ancak zaman içinde anladık."

Kürtler kendi yolunu çiziyor

1960'ların sonlarına gelindiğinde, öğrencilerin öncülüğündeki sol, şiddete başvurmaya başladı ve Kürt öğrencilerle entelektüeller de kendi örgütlerini kurdu. Devlet tarafından kapatılmaya karşı bir önlem olarak "Kürt" yerine "Doğu" ifadesini kullanan Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO), Kürtleri ilgilendiren sosyal ve kültürel mevzuları ele alma niyetindeydi. Grup, o vakitler çok ilgi gören Marksizmi Kürtlükle harmanlayıp, Türkiye'de Kürt siyasal kimliğinin gelişiminde yeni bir döneme damgasını vurdu.

Örgütün, Kürt etkinliğine getirilen yasakları savuşturma girişimine rağmen, devlet şüpheci tavrını korudu. Ekim 1970'te grup liderleri tutuklanıp, ayrı bir devlet kurmaya teşebbüsten cezalandırıldılar. Kimi DDKO üyelerinin bağımsız bir Kürdistan hayalini taşıması muhtemelse de, bu grubun perspektifi diğerlerine göre, Kürtlerin kültürel hakları için yapılan örtülü çağrıların ancak sönük bir ifadesiydi. Son kertede devlet, ilk yasal Kürt gruba anlamlı bir mesaj verdi: Politik liberalizasyon koşullarında dahi, Kürt etkinliğine getirilen sınırlamalar hafiflemeyecekti.

Ne var ki, devlet politikasının durağanlığına karşılık, Kürt etnik kimliğinin politizasyonu oldukça hızlıydı. Kürtler sosyalist TİP içinde artık çok etkindiler; Ekim 1970 sonunda toplanan 4. Kongre'de delegeler, ulusal çıkar ve kaygılarını yansıtan öneriler lehine oy kullandılar.[18] Öneriler, Türkiye'nin doğusunda Kürtlerin varlığını tanıyan mütevazı, fakat ihtilaf yaratacak bir ifadeyle başlıyordu. Ardından Türkiye, Kürtlere

18 4. Kongre için bkz. Lipovsky, *The Socialist Movement*, s. 75-82.

karşı "baskı, terör ve asimilasyon" politikası izlemekle suçlanıyordu.[19]

Reformların hızından hoşnut olmayan yalnızca Kürtler değildi. 1960'ların sonlarına doğru Avrupa'yı kasıp kavuran sosyalist hareketler Türkiye'yi de etkisi altına aldı. Üniversite öğrencileri Batı'daki model ve teorileri kendi koşullarına uyarlayıp, eleştiri ve taleplerini seslendirmek için büyük, şaşaalı gösteriler düzenlediler. Bu gösterilerde ön plana çıkan, Türkiye'nin ABD'yle yakın ilişkileri, kapitalizmle emperyalizmin tehlikeleri ve köklü bir değişime duyulan ihtiyaçtı. Vietnam'daki ABD müdahalesi –ve gerilla direnişi– Amerikan karşıtı hissiyatın derinleşmesinde etkili oldu.

Sol görüşler aşamalı olarak güçlenip yaygınlaştı. Öğrenci liderleri silahlı eğitim almak için Lübnan'daki Filistin gerilla kamplarına gittiler. Sendikalar taleplerinde daha radikal olmaya başladı. Menderes hükümetinin sona ermesine yönelik talebin oluşmasında üniversiteler önemli rol oynadılar. Öğrenci öncülüğündeki hareket bu etkiyle, toplumu değiştirme rolünü üstlenmesi gerektiğine daha da inandı. Öte yandan, demokratik ve yasal eylem alanının daraldığı düşüncesi, radikal fikirlerin serpilmesine yol açıyordu. 1968'de, TİP'in büyümesini engelleme amacı taşıyan bir seçim yasasının yürürlüğe girmesi, yasal politik sistem içinde yürütülecek bir mücadelenin hiçbir kazanım sağlayamayacağı tezine güç kazandırdı.[20]

1970'lerin başlarında Türkiye solunda iki ayrı silahlı grup türedi. Kısmen farklılaşsalar da, şiddete dayalı sosyalist devrim teorilerini savunuyorlardı. Eylemlerini finanse etmek üzere banka soymaya, hedeflerinin propagandası için adam kaçırmaya başladılar. Bu tür eylemler hükümetin denetim gücünü yitirdiğini ortaya koyuyordu. Militanlar, mücadelelerini dağa taşıma planları yaptılar; devrime buradan şekil vermeyi hedefliyorlardı.

Amaçlarını açıktan dile getiren Kürt örgütleriyle şiddete dayalı sol hareketlere silahlı sağcıların saldırıları da eklenince,

19 *A.g.e.*, s. 78.

20 Ahmad, *Modern Turkey*, s. 145.

ülke politik bir kargaşaya sürüklendi. Kaotik iklim geniş ölçekli işçi grevleriyle güçlendi. Kentlerde artan şiddet eylemleri, Türkiye'nin iç istikrarını tehdit ediyor, ayrıca önemli bir NATO üyesi ve ABD'nin güvenilir müttefiki konumunu da tehlikeye sokuyordu. Kendini ülkedeki seküler demokrasinin asli koruyucusu olarak gören Türk ordusu endişeliydi. 12 Mart 1971'de, on yıl içinde ikinci kez müdahale yapıldı.[21] Bu kez amaç, radikalizmi silip atmak ve liberal 1961 Anayasa'sıyla yasaları, şiddet eylemlerinin yeniden ortaya çıkmasını engelleyecek biçimde yeniden düzenlemekti. Müdahalenin yapılmasından bir buçuk ay sonra ilan edilen sıkıyönetim döneminde bazı TİP'liler, komünizm propagandası yapmak ve Kürt ayrılıkçılığını desteklemekten tutuklandı.

Ülke idaresini doğrudan ele almanın güçlüklerinden endişelenen ordu, bunun yerine, kendi gözetiminde bir teknokratlar hükümeti kurulmasını sağladı. Yeni hükümetin temel görevi, anayasayı, radikal grupların yayılmasından sorumlu görülen özgürlükleri sınırlandıracak biçimde yeniden düzenlemekti. Sıkıyönetim kanunu yürürlüğe sokuldu ve siyasal yaşam durma noktasına geldi. Gençlik grupları dağıtıldı, sendika toplantıları yasaklandı ve yayınları durdurmak ya da toplatmak için yetkililere geniş yetkiler tanındı. DDKO'ların geriye kalan birimleri kapatıldı, TİP yasaklı hale geldi. Avrupa'ya kaçamayan birçok Kürt ve solcu eylemci yakalanıp hapsedildi.

Müdahale zamanında Öcalan, İstanbul'da yaşayan 21'inde bir tapu kadastro memuruydu. Bir yıl boyunca üniversite giriş sınavlarına hazırlanmış ve hayatını idame ettirebilmek için çalışmıştı. Arada sırada DDKO'ların toplantılarına katılmışsa da, ne mevcut Kürt grupların ne de Türk solcuların konuşmalarından etkileniyordu.[22] Kürt grupların, Kürtlerin geleceğine ilişkin önemli politik sorunları göz ardı ettiğini, öte yan-

21 Müdahale ve sonrasıyla ilgili ayrıntılar için bkz. Ahmad, *Modern Turkey*, s. 148-157.

22 Birand, *Apo ve PKK*, s. 81-83. Öcalan'ın Türkiye solundaki rolü ve bu konudaki görüşleri için bkz. Yüce, *Doğu'da Yükselen Güneş* (2 cilt), İstanbul: Zelal Yayınları, 1999, cilt I, s. 169-177.

dan Türkiye solunun da Kürt ulusal meselesini tanımlamayı reddettiğini düşünüyordu. Bununla birlikte, süregiden siyasal kargaşa, gelecek planlarını gözden geçirmesine neden oldu: İlk başta, İstanbul Üniversitesi'nde hukuk öğrenimi görmeyi hayal etmişse de, bu süreçte başka şeylerle, sözgelimi siyaset ve ulusal kimlik gibi meselelerle daha fazla ilgilenmeye başladı.

Askerî müdahaleden kısa bir süre sonra Öcalan hayatında bir değişiklik yapmaya karar verdi: İstanbul'daki işinden ayrıldı, Ankara'ya taşındı ve Ankara Üniversitesi'nin prestijli Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne kaydoldu.

Öcalan, "Bir yanda, bütün bu devrimci gruplar, öte yandaysa sosyalizm ve Kürtlük vardı," diyecekti bir seferinde. "Bir dolu soru birikmişti. Bunların yanıtlarını, siyaset biliminde bulacaktım."[23]

Hapis

Abdullah Öcalan'ın asıl siyasal eğitimi Mart 1972'de, ordu destekli yeni hükümet rejimiyle birlikte başladı. Silahh Türk solcular, vatana ihanet suçlamasıyla idama mahkum edilen üç kişinin serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla üç yabancı NATO radar teknisyenini kaçırmıştı. Rehin alma eylemini gerçekleştiren 11 kişi, Tokat'a yakın Kızıldere köyünde, muhtarın evinde saklanmışlardı. Polis, grubu eve kadar takip etti ve çıkan çatışmada bir kişi dışında hepsi öldü. Ölenlere rehineler de dahildi. Solcu militanların öldürülmesine öfkelenen Ankara'daki öğrenciler bir protesto eylemi düzenlediler. Üniversite öğrencisi olan Öcalan da bu eylemdeydi.

Yetkililer bu tür eylemlere kesinlikle hoşgörü göstermiyorlardı; Öcalan'ın da içinde olduğu göstericiler tutuklandı. Öcalan ilk kez gözaltına ahnmıştı. Sorgulama sırasında gayet vakur davrandı.

"Henüz onu tanımıyordum. Gözaltına alındıktan sonra sorgulanmak üzere bir binaya getirildik," diyor, o sıralar 22 ya-

23 Birand, *Apo ve PKK*, s. 81.

şında bir üniversite öğrencisi olan ve söz konusu eylemde bulunan İbrahim Aydın. "Gözaltı memurlarından birisi yüzbaşının gelmekte olduğunu söyledi; Abdullah Öcalan bir tepki göstermiş olmalı ki, yüzbaşı geldi ve onu dışarı çıkardı."

Bu iki genç adam, Mamak Askerî Cezaevi'ne gönderildi. Cezaevi, kısa bir süre öncesine değin çok canlı olan sol öğrenci hareketinin merkezine dönüşmüştü. Hareketin yakalanan birçok lideri burada tutuluyordu. İdam cezalarının infazını bekleyen ve başarısızlıkla sonuçlanan rehine eyleminin de ateşleyicisi olan üç genç adam ile bunların birçok takipçisi de aralarındaydı. Aydın ile Öcalan, çoğu radikal solun bayrağını devralmış üniversite öğrencileri ya da eski öğrenci olan 70 kadar genç adamın yattığı bir koğuşa verildi. Koğuştakilerin en radikaller olduğu söylenemezdi, ama hemen hepsi, içinden dönemin silahlı sol gruplarını çıkaran Dev-Genç'le (Devrimci Gençlik Federasyonu) bağlantılıydı.

Şans eseri, Aydın, Öcalan'ın yanındaki ranzaya düştü. Beden eğitimi öğretmenliğinde okuyan disiplinli bir genç olan Aydın, Dev-Genç'in takipçisiydi. Kürt'tü, Kürt olduğunu biliyordu (annesinin akrabaları 1930'ların sonlarında Dersim –Tunceli– isyanı sırasında Türk askerleri tarafından öldürülmüştü), fakat o dönemdeki birçok kişi gibi henüz politik bir Kürt kimliği geliştirmiş değildi. Türkiye solunun hedeflediği devrimin, sorunlarını çözeceğine inanıyordu. "Güçlü bir Kürtlük hissine sahip değildik o zaman, Kürt olmamız doğaldı ve bundan fazlasını da düşünmüyorduk," diyor şu anda İsveç'te sürgünde yaşayan Aydın.

Ranza arkadaşı bu iki Kürt genç, Aydın ve Öcalan, kısa sürede dost oldular ve zamanlarının çoğunu sohbet ederek geçirdiler. Öcalan Türkiye'deki sol hareket, stratejileri ve yanlışları üzerine konuşuyordu. Hapishanede kitap edinmek zor değildi; Öcalan burada, özellikle sosyalist meseleler ve Marksist-Leninizm üzerine kitaplarla Rus klasiklerini okudu. Aydın'a göre, siyaset ve sol kuramlar hakkında Öcalan'ın her zaman söyleyebileceği bir şeyler vardı.

Ne var ki, görüşlerini daha geniş bir zeminde paylaşma-

ya gelince Öcalan tuhaf bir biçimde sessizdi. Koğuştaki Dev-Genç'liler, devrim ve toplum meselelerini tartışmak için düzenli toplantılar yapıyorlardı, Öcalan ise bunlara nadiren katılıyordu. Geri durmasının bir nedeni, koğuştakiler nezdinde politik açıdan bir çömez olması, kendisinin de aynı şeyi düşünmesi olabilir. Ne de olsa diğerleri, yalnızca öğrenci hareketiyle değil, aynı zamanda devrim vaadinde bulunan silahlı gruplarla da ilişkiliydi. Nitekim içlerinden bazıları, askerî müdahale yapılıp kitlesel tutuklamalar başladığında, ciddi olarak silahlı mücadele hazırlığındaydılar. Oysa aynı sıralarda Öcalan devlet memuru olarak çalışıyordu.

Öte yandan, Öcalan diğerleriyle çok fazla konuşmamış olsa da, kuşkusuz onların söylediklerini dinliyordu. Hayatında ilk kez sol grupların iç tartışmalarına tanıklık ediyordu. Bu deneyim sayesinde politik talepleri dillendirebilmek için bir gruba sahip olmanın önemini fark etti. Solun önde gelen mensuplarıyla, Türkiye'yi değiştirebilecek olanın yalnızca silahlı mücadele olduğuna inanan insanlarla tanıştı. Dikkatini çeken bir husus daha vardı: Kürt sorununun hiçbir tartışmaya konu olmayışı...

Tutuklanmasından yaklaşık yedi ay sonra, Ekim 1972'de salıverildi. Değişmişti: "Cezaevi benim için siyasal mücadeleye atılmada bir okul oldu."[24]

Barışçıl bir gösteriye katıldığı gerekçesiyle tutuklanmış olmak Öcalan'ı, Türkiye demokrasisinin eylemde bulunabilmek için pek az alan sağladığına ikna etti. Buna, öteki mahpuslardan duydukları da eklenince, tek yolun silahlı devrim olduğunu düşünmeye başladı. Bunun yanı sıra, Kürt sorununun mevcudiyetine dair farkındalığı, köklü bir Kürt ulusalcılığına evrilme yolundaydı ve nihayet kendi grubunu oluşturmayı düşünmeye başladı.

Daha sonra şöyle bir ifadede bulundu: "Bu, benim profesyonel bir devrimciye dönüşmeye başladığım dönemdi."[25]

---

24 Yüce, *Doğu'da*, cilt I, s. 201.

25 Birand, *Apo ve PKK*, s. 84.

Siyaset, her zamanki gibi

Askerî müdahaleyi takip eden ilk genel seçimlerin takvimi Ekim 1973 olarak saptanmıştı. Ertesi yılın ocak ayında Başbakan Bülent Ecevit göreve başladı.[26] Birkaç ay içinde, siyasal suçlardan mahkûm olanlara yönelik genel af ilan etti. Fakat ordu, iki buçuk yıl süren yarı-askerî yönetimin siyasal şiddetin kalıntılarını temizleyeceği ummuşsa da, yanılıyordu. Çok kısa bir süre içinde, cezaevinden salıverilen ya da sürgünden dönen solcular hem eski hem de yeni kurulan örgütlerde yeniden bir araya geldiler. Farkh olan tek şey, hareket mensuplarının öncesine nazaran hem daha kalabalık hem de daha radikal olmalarıydı.

Ordu yönetimi devraldığında hapsedilen ya da sürgüne zorlanan Kürt eylemciler daha net bir politik gündemle siyasete döndü. Müdahale yıllarını Türk yoldaşları gibi Avrupa'da geçirenler, Baader-Meinhof'la, Filistinli Kara Eylül hareketiyle ve diğer şiddete dayalı kurtuluş örgütleriyle tanışmışlardı. Avrupa'nın özgür atmosferinde devrimci metinlere rahatlıkla ulaşabiliyor, solcuların ve ulusalcı entelektüellerin konferanslarına katılabiliyor, farkh özgürleşme kuramlarının üstünlüklerine dair tartışma imkânı bulabiliyorlardı. Bu dönemde Türkiye hapishanelerinde kalanlar öteki Kürt radikallerle tanışma, fikir alışverişinde bulunma, yeni örgütlenmeler için zemin oluşturma ve bilinçlenme olanağı buldu.

Artık, Öcalan gibi birçok Kürt eylemci, kendi örgütlenmelerine ihtiyaç olduğu kanaatine varmıştı. Türkiye solunun hayal kırıklığı yarattığı açıktı. Sol gruplar Kürt sorununa sathi bir ilgi gösteriyorlar ve hiçbir zaman gündemlerinde bu meseleye önemli bir yer ayırmıyorlardı. Kürtler bu sorunun ve olası çözüm yollarının tartışılması için ısrarcı oldukça Türkiye solu daha da ayak diriyordu. Sosyalist ideoloji içinde, ulusalcılığı desteklemek ile sosyalizmin bütün sorunları çözeceğine inan-

26 Bu bölümü, 1970'lerde etkin olan ve PSK, Kawa, Rızgarî, TKDP ve PKK'nın da içinde olduğu bir dizi grubu temsil eden Kürtlerle yapılan görüşmelerden derledim. Aynı zamanda Ahmad, *Modern Turkey*, s. 159-164'ten yararlandım.

mak arasında doğal bir gerilim mevcuttu. Bunun da ötesinde, eğitim sisteminde son derece güçlü olan ve radikal solun bile kolay kolay yerinden oynatamayacağı Türk milliyetçiliği her zaman arka plandaydı. Bağımsız bir Kürt devleti, solun uğraşmayı arzuladığı bir mesele değildi.

Kürt hukukçu, şair, eski TİP üyesi, müdahalenin ardından Avrupa'ya kaçan ve afla birlikte geri dönen Burkay, "Sol, Türk milliyetçisi ideolojinin güçlü etkisi altındaydı ve Kürt sorunu için net bir çözümle gelemedi," diyor yumuşak sesiyle. Türkiye'ye döndüğünde kendi partisini kurma çalışmalarına başlamıştı. "Kürt halkının önüne meseleleri açıkça koymak istiyorduk ve nihayetinde, bunu ancak kendi partimiz kanalıyla yapabileceğimizde karar kıldık."

Üstelik artık Kürtlerin, gündemin ne olduğunu ya da devrimin nasıl yapılacağını Türk entelektüellerden ve eylemcilerden öğrenmeye ihtiyaçları yoktu. 1960'ların sonlarıyla '70'lerin başlarındaki eylemlilik Kürtlerde kuvvetli bir siyasal uyanışı tetiklediği gibi, devletin asimilasyona dayalı politikaları, kimi durumlarda, tam da ortadan kaldırmaya çalıştığı şeyi canlandırmıştı.

Ankara, Kürtlere eğitim olanakları sunmanın asimilasyonu hızlandıracağını umuyordu. Türkçe ve tarih, onların dili ve onların tarihiymişçesine öğretilecekti. 1961 yılında, Kürt çocukları kendi çevrelerinden koparıp tamamen Türk bir ortamda eğitmek üzere, özel yatılı bölge okulları kuruldu.[27] Fakat bu girişim, beklenilenin aksine, Kürt kimliğini güçlendiren bir etki yarattı. Önceden, okulu bırakıp aile tarlalarında çalışmak ya da tozlu şehirlerde işportacılık yapmak dışında bir seçeneği olmayan genç erkekler, yatılı bölge okullarında, lise eğitimi alma, hatta üniversiteye hazırlanma imkânına kavuşmuştu. Küçük köy ya da kasabalarında, dünya bir yana, ülkede bile ne olup bittiğinden büyük ölçüde bihaber kalmak yerine, yeni fikirlerle ve diğer Kürt öğrencilerle tanışabilecekleri yeni bir ortama girmişlerdi.

"[Bu okulların] gayesi çocukları Türkleştirmekti, fakat tam da bu nedenle bir tepki oluştu," diyor, Güneydoğulu yoksul

27 McDowall, *Modern History*, s. 404.

bir aileden gelen ve bu okullarda eğitim gören Ramazan Ülek. "Önceden hiçbirimiz köyümüzün dışına çıkmamıştık; birdenbire dünyayı ve dünyada işlerin nasıl döndüğünü görme şansına kavuştuk."

Eylemci Öcalan

İbrahim Aydın Mamak Cezaevi'nde aynı koğuşu paylaştığı Öcalan'la 1973 yılında yeniden karşılaştığında, karşısında bambaşka bir insan buldu: Hapishanedeki sessiz sakin adam gitmiş, yerine Kürtlerin Türk sömürgeciliğinden kurtuluşu için silahlı mücadele başlatılması gerektiğini savunan bir radikal gelmişti. Sonradan PKK'nın çekirdeğini oluşturacak olan Öcalan ve dört arkadaşı, Ankara Bahçelievler'de bir daire kiralamışlardı. Her gece yaklaşık bir düzine insan bu evin izbe odalarına doluşup Kürt meselesini tartışıyordu.

Beden eğitimi öğretmeni olarak atanmayı beklerken bu evde kalan Aydın hâlâ Türkiye soluna bağlı olmasına rağmen, mutsuzluğu da giderek artıyordu. Solcu yoldaşları Kürtler hakkında alçaltıcı yorumlarda bulunuyorlardı; bunun da etkisiyle Aydın, Kürt kimliği üzerine daha fazla kafa yormaya başlamıştı. Öcalan'la sohbetleri, Kürt meselesine yoğunlaşmasına yol açmıştı. Siyaset bilimi öğrencisi Öcalan'ın tavrı çok kararlıydı ve Kürt tarihi ile sosyalist devrim üzerine söyledikleri akla yatkın geliyordu. Her zaman iyi bir okuyucu olan Öcalan, esaslı bir tartışmacı haline geldi; tezlerini, olabilecek tek mantıklı akıl yürütmenin sonucuymuşçasına ortaya koyma yeteneğine sahipti. 1970'lerde Öcalan'ın etkisine giren birçokları gibi Aydın da onu ileri görüşlü biri olarak görüyordu. Aydın gibi fevri bir genç için Öcalan'ın fikirleri çok cazipti.

"Hepimiz öğrenciydik," diyor, şimdi üç çocuk babası orta yaşlı bir adam olan Aydın, gençliğin verdiği atılganlığa hayret ederek, "silahımız yoktu, yeterli yiyecek bile bulamıyorduk, ama Kürtler için savaşacaktık."

Aynı yılın –1973– baharında Öcalan, Kürt sorunu konusunda geliştirilecek yaklaşımı tartışmak üzere üniversiteden birkaç ar-

kadaşını gizli bir toplantıda bir araya getirdi.[28] Öncelikle sorunu detaylarıyla araştırmak ve potansiyel çözümleri ortaya koymak gerektiği hususunda anlaştılar. Kürt tarihi ve geçmişteki isyanlar üzerine elde pek az materyal bulunduğuna göre, istedikleri şeyleri ve neden başkalarından daha güvenilir olduklarını izah edebilmek için, kendi tarihlerini ve analizlerini derleyeceklerdi.

Öcalan sonradan, "Buna bir araştırma grubu dahi diyebiliriz. Önümüze öyle ciddi eylem hedefleri koymadık," diyecekti.[29]

1974'te sivil yönetime geçilmesinin ardından Öcalan, sosyalizmi savunan yeni bir öğrenci örgütlenmesine, Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği'ne (ADYÖD) katıldı.[30] Bu örgütü, planladığı yasadışı eylemlerin yasal vitrini olarak kullanmayı düşünüyordu. O ve arkadaşları, Kürtlerin ulusal hakları için savaşabilecekleri bağımsız bir örgüte ihtiyaçları olduğuna bütünüyle inanmışlardı. Aynı zamanda, Türk ve Kürt sosyalistlerin ortak davaları için savaşıp devrimi birlikte gerçekleştirebileceklerine inanmaları, bu kanaatlerini değiştirmiyordu. Öcalan, gerekli bağlantıları ADYÖD aracılığıyla yavaş yavaş kuracağını umut ediyordu.

Öcalan, Türk solcuların fikirlerine gösterdikleri olumsuz tepkiler nedeniyle, bu gruplarla ortak hareket etmeye çabalamasının anlamsız olduğunu hissetti. Üstelik ADYÖD, karşı karşıya kaldığı yasal sorunlar nedeniyle, Öcalan'ın henüz doğmamış örgütüne vitrin oluşturmaya uygun değildi. Yasal derneklerle kültür merkezlerinin sürekli olarak polis gözetiminde tutulması, ayakta kalabilmek için hayati önemdeki gizlilik koşulunu tehlikeye sokacaktı. Son olarak, Öcalan, bu tür yasal vitrinler arkasında hareket etmenin, mensuplar arasında sonu gelmez tartışmaların önünü açıp devrim sürecini yavaşlatacağını düşünmeye başlamıştı.

Öcalan'ın yeni örgütü kısa sürede şekillendi. 1975 yılında

28 Çubuk Barajı toplantısının ayrıntıları için bkz. Birand, *Apo ve PKK*, s. 84 ve Yüce, *Doğu'da*, cilt I, s. 234-238.

29 Birand, *Apo ve PKK*, s. 84.

30 Öcalan'ın ADYÖD'deki deneyimi ve bu deneyimin ideolojisini nasıl etkilediğiyle ilgili olarak bkz. Birand, *Apo ve PKK*, s. 84-85 ve Yüce, *Doğu'da*, cilt I, s. 243-250.

Öcalan ile aşağı yukarı 15 arkadaşı, Ankara Dikmen'de yaptıkları bir toplantının sonucunda üniversiteyi tamamen bırakıp bağımsız Kürt devleti için mücadele verecek Marksist-Leninist bir grup kurmaya karar verdiler.[31] Fikirlerini ve mücadelelerini doğrudan doğruya Güneydoğu'ya taşımak istiyorlardı; bu amaçla, insanların dikkatini ve desteğini çekecek eylemler planladılar. Bu eylemler, Türk milliyetçiliğinin sözcüsü olan aşırı sağ gruplara saldırılarda bulunmak, Kürt ulusalcılığını gereksiz bulan sol militanlarla tartışmak –kimi zaman da kavga etmek– ve ne denli ciddi olduklarını göstermek için kalabalık gösteri ve yürüyüşler düzenlemek gibi, ayrıntılarıyla planlanmış olmaktan çok spontan bir niteliğe sahip hareketlerdi.

Henüz emekleme aşamasındaki grup, gazete ya da dergi yayınlamamaya karar verdi; zira yoksullar bu yayınları satın alamayacak, okuma yazma bilmeyenlere ise ulaşma şansları olmayacaktı. Bunun yerine, istedikleri desteği alabilmek için Güneydoğu'daki Kürtlerle birebir görüşmeler yapacaklardı. Hem Kürt hem de Türk radikal grupların, tezlerini yayabilmek için bir tür yasal vitrine ihtiyaç duydukları bir dönemde, bu son karar gayet sıradışıydı. Fakat önemliydi de. Büro kiralamak, matbaa makineleri edinmek için para bulmak ya da bu tür radikal dergilere açılan sayısız davayla uğraşmak yerine Öcalan ve yandaşları, vadettikleri devrime odaklanabileceklerdi.

"Türkiye demokrasisinin bir gizli yüzü vardı, sakat bir demokrasiydi," diyor, Öcalan'la tanıştığında Hacettepe Üniversitesi'nde mühendislik okuyan Selahattin Çelik. "[Türkiye'deki idare tarzından] kurtulabilmek için yasal ya da demokratik yolları kullanamazdınız. Bu nedenle, zafere ulaşmanın tek yolunun silahlı mücadele olduğuna inanmıştık. Demokrasiyi hiç tecrübe etmemiştik ki demokrasi hakkında bir şeyler biliyor olalım."

Henüz çabalarının karşılığı olarak gösterebileceği pek az şey olsa da, Öcalan kendinden ve öteki örgütlerin üst düzey sorumlularını kazanmak için yaptığı planlardan çok emindi. 1975 yılında Sovyet yanlısı ayrılıkçı bir Kürt grup olarak ku-

31 Öcalan bu toplantıyı ve toplantıda alınan kararları Birand, *Apo ve PKK*, s. 85 ile Yüce, *Doğu'da*, cilt I, s. 280'de aktarıyor.

rulan Devrimci Demokratik Kültür Derneği'nin (DDKD) eski bir başkanı, Ocak 1976'da Öcalan'ın Ankara toplantılarından birine katılmayı kabul etti. Konuşmacıları dinledikten sonra, bu tür bir örgüte asla katılmayacağını Öcalan'a açıkça söyledi.

Adamın kendisine, "Eğer Türkler duyarsa sizi üç ayda duman ederler," [32] dediğini anımsayacaktı Öcalan.

Yapayalnız

Öcalan, Kürt eylemcilerden hiçbirinin desteğini almayı başaramadı. Bu adamlar (Rızgarî grubunun başındaki Hatice Yaşar dışında bütün önde gelen eylemciler erkekti) kendilerini alanlarının lideri olarak görmekle kalmıyor, Öcalan'a da genellikle şüpheyle yaklaşıyorlardı. Katıldığı gösteriden dolayı cezaevinde geçirdiği yedi ay bir yana konacak olursa, bu eski üniversite öğrencisinin bir devrimci olduğunu gösterecek hiçbir tecrübesi yoktu. Öte yandan, diğerleri devrim için hâlâ uygun zaman, uygun yöntem ve ideoloji tartışmaları içindeyken, Öcalan'ın planları devrimin derhal yapılmasına yönelikti. Öcalan, bütün deneyimsizliğine rağmen, tarihteki ilk başarılı Kürt isyanına önderlik etmeye hazır olduğuna inansa bile, mevcut Kürt eylemciler buna ikna olmaya yanaşmıyordu. Çoğu Öcalan'ı, devrimci olmaktan çok, aşırı sert, biraz eğitimsiz ve epey toy bir kişi olarak görüyordu.

Bu tür eleştiriler temelde, Öcalan'ın Kürt bağımsızlığını sağlama planına duyulan şüpheden ileri gelse de, Öcalan'm kabul görmesini engelleyen, biraz da, "hiçbir yer"den geliyor olmasıydı. Devrimci tutku nezdinde, Kürt toplumu hem inanılmaz derecede gelenekseldi hem de hareket mensuplarının saygınlıkları aşiret ya da aile bağlarına, mesleklerine ya da hiç değilse eylemci geçmişlerine bağlıydı.

Öcalan'm ailesi iyi tanınmış, halk nezdinde değerli bir aşiret ya da soydan gelmiyordu; Öcalan, üniversiteden terkti, mesleksizdi. Öteki eylemcilerinse ya askerî müdahalenin ardından kapatılan TİP ile Devrimci Doğu Kültür Ocakları'ndan başlayan uzun bir tarihleri vardı, ya hukuk, yayıncılık gibi alanlarda ça-

32 Birand, *Apo ve PKK*, s. 86.

lışıyorlardı veyahut önemli ailelerden geliyorlardı. Kurduklan parti ya da grupların Türkiye ya da Irak'taki diğer sol Kürt örgütlenmelerle belirli bağlantıları ya da buralarda kökleri vardı.[33]

Öcalan alanda yeni değildi ama bilindik bir geçmişi yoktu. DDKO'daki önemsiz bir görevin dışında Öcalan "hiç kimse"ydi (Öcalan, DDKO toplantılarında tanınmış bir konuşmacı olduğunu iddia ediyor, fakat kendisini anımsayan kimse yok). Bu, bir yandan Öcalan'ın başka gruplara, liderlere ya da fikirlere olan, geçmişe dayalı borçluluk ya da bağlantılardan azade hareket edebileceği anlamına geliyor; fakat öte yandan da onu, daha köklü eylemcilerin alaycı tavırlarının hedefi haline getiriyordu.

Öcalan'a göre çok daha kıdemli olan ve on yıllardır örgütlenmelerde yer alan Kemal Burkay, başından beri Öcalan'ı hareketin dışında tutmaya çabalayan en önemli eylemcilerden biri oldu. Burkay, aftan sonra Türkiye'ye dönüşünden itibaren, yeni bir sosyalist Kürt partisi kurma planlarını hayata geçirmeye uğraşmıştı. Parti, bağımsızlığı amaçlamakla birlikte, dönemin ruhuna aykırı bir biçimde, şiddete dayah olmayan yöntemleri benimsiyordu. Burkay'ın kurduğu Kürdistan Sosyalist Partisi (grup gazete çıkarmaya başladıktan sonra daha çok Özgürlük Yolu adıyla ya da Kürtçe baş harfleri olan PSK kısaltmasıyla anılacaktı) eski TİP'in birçok önemli mensubunu da bünyesine katıp 1970'lerin sonlarındaki en büyük Kürt gruplardan biri haline gelecekti.

Burkay 1976 yılında Öcalan'ın ortaya çıkmakta olan grubunu duyduğunda, girişimin vaat ve planlarına şüpheyle yaklaştı. Grup üyelerinden hiçbirini tanımıyor, Öcalan'ın rakip olarak gördüğü herkese karşı keskin eleştirilerinden (Öcalan'a göre bunlar "işbirlikçi", "fırsatçı" ve daha da kötüsü Marksistler açısından "küçük burjuva"ydılar) rahatsızlık duyuyor ve insanların –Burkay'a göre– henüz hazır olmadığı bir dönemde silahlı mücadeleyi dayatmasını doğru bulmuyordu.

---

33 Söz konusu grupların ve diğerlerinin kökenleri için bkz. İmset, *the PKK*, s. 380-398. (*PKK: Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı [1973-1992]*. Ankara: Turkish Daily News Yayınları, 1993).

Uzun boylu, nazik bir adam olan Burkay, kendisiyle Köln'ün hemen dışındaki parti merkezinde görüştüğümde, "Partimizin bu konudaki [silahlı mücadele] bakış açısı çok açıktı," dedi. Parti merkezinin odaları, örgütün yasal Avrupa ayağı olan Komkar tarafından yayınlanmış çok sayıda dergi, gazete, tarih kitabı, konuşma metni ve romanla dolu kitaplıklarla donatılmıştı. Bir raf, Burkay'ın Türkiye'de 1970'lerde yayınladığı aylık gazetenin ciltlenmiş nüshalarıyla doluydu. "Kürtler birçok kez isyan başlatıp hiçbirinde başarıya ulaşamadılar; dolayısıyla, Kürt toplumunun yeni bir isyan yerine, öncelikle siyasal bir örgütlenmeye ihtiyacı olduğunu düşünüyorduk."

O dönemin önde gelen bir başka Kürt eylemcisi Ahmet Zeki Okçuoğlu, bir süre sonra aynı adlı yeraltı örgütüne de kaynakhk edecek Kawa Yayınevi'yle meşguldü. Birkaç kez Öcalan'la karşılaşmıştı. Yıllar sonra, Türkiye'de çarptırıldığı hapis cezasından kaçarak geldiği Berlin'de bir kafede buluştuk. Derin düşüncelere daldıktan sonra, "Hiç de etkileyici biri değildi," dedi. "Onunla pek az konuştum, ama Kürt tarihiyle ilgili hiçbir şey bilmediğini hissettim."

Ne var ki, giderek daha çok sayıda Kürt genci, Öcalan'ın devrim planını desteklemeye başladı. Öcalan'ın eski koğuş arkadaşı İbrahim Aydın, beden eğitimi öğretmeni olarak yeni işe başlamış olmasına rağmen, sonunda bu gruba katılmaya karar verdi. Öcalan, Aydın'dan işini bırakmamasını istedi.

"İkisini birden yapamamam için bir neden olmadığını, dahası, mesleğimden yeni örgütü desteklemek üzere yararlanabileceğimizi söyledi," diye anımsıyor Aydın.

Milli Eğitim Bakanlığı, Aydın'ı batı kıyısındaki bir kasabaya atamıştı. Burada işe başlar başlamaz Kürt bölgesinde bir yere tayin edilebilmek için uğraşmaya başladı ve kısa süre içinde, Türk öğretmenlerin genellikle kaçtıkları Güneydoğu'daki bir okula geçti. Burada, hem öğrencilere hem de öğretmen arkadaşlarına, henüz bir ismi olmayan örgütten ve Kürtleri Türk denetiminden nasıl özgürleştireceğinden bahsetmeye başladı.

2

Önder Abdullah Öcalan, 1975-1980

Mart 1975'te, Kürt ulusal hareketi, İran Kürt bölgesindeki Mahabad Cumhuriyeti'nin 1946'daki çöküşünün ardından ikinci büyük darbeyi aldı.[1] Askerî becerisi ve ulusalcı tutkusuyla, Irak'ın kuzeyinde Kürt özerkliği için Bağdat'la neredeyse 15 yıl boyunca kesintili bir silahlı mücadele sürdüren Iraklı Kürt lider Molla Mustafa Barzani, nihai ve kesin yenilgiyi kabul etmek zorunda kalmıştı. 6 Mart'ta Cezayir'deki OPEC zirvesi sırasında Tahran ve Bağdat yıllardır devam eden sınır anlaşmazlıklarını bir karara bağladılar. Irak'ı baskı altında tutmaya çalışan ABD ve İran tarafından ustaca kullanılan ve silahlandırılan Kürtler, Cezayir Anlaşması'nın sonucunda desteksiz bırakılacaktı.[2] Anlaşmaya varılmasını takiben yalnızca birkaç saat içinde İran, Iraklı Kürtlerle birlikte savaşan askerlerini geri çekti; ABD Barzani'yi daha iyi donanımlı ve eğitimli Irak taburlarının insafına bırakarak yardımını durdurdu. Kürtler bir kez daha, daha büyük politik hesaplar uğruna feda edilmişlerdi. Barzani yenilgiyi kabule zorlandı; karşılığında ken-

1 Barzani'nin yenilgisi üzerine başlıca bilgi şu kaynaklardan edinildi: David Korn, "The Last Years of Mustafa Barzani", *Middle East Quarterly*, Haziran 1994, cilt 1, no. 2; Ghareeb, *The Kurdish Question*, s. 160-176.

2 ABD yardımının ayrıntıları ve aynı zamanda İsrail desteği için bkz. Ghareeb, *The Kurdish Question*, s. 138-146.

disine iki seçenek sunuldu: Irak'ta hüküm giyen yüz binlerce Irak Kürdünü kabul eden İran'a iltica talebinde bulunmak ya da 1950'lerde sürgünde yaşadığı Sovyetler Birliği'nin sığınma hakkı teklifini kabul etmek.

Bu gibi seçenekler Barzani için yeni değildi; fakat şimdi, 72 yıllık hayatının neredeyse tamamını şu ya da bu ülkede savaşarak geçirmiş yaşlı bir adamdı. Henüz bilmiyordu, ama kanserdi ve önünde yalnızca dört yılı vardı. Ayrıca, yine Irak Kürt hareketi içinde yer alan ve Barzani hâkimiyetine uzun süredir başkaldıran genç rakibi Celal Talabani'nin ciddi muhalefetiyle karşı karşıyaydı. Barzani, bu baskılar neticesinde mücadeleyi bıraktı ve partisini oğulları İdris ile Mesud'a emanet etti. İran'da kaldığı birkaç ay dışında, ömrünün geri kalanını, 1979'da hayata gözlerini yumacağı ABD'de sürgünde geçirdi.

Barzani'nin uğradığı alçaltıcı yenilgi, Türkiye'nin gelişen Kürt politik hareketinin birçok mensubu için tam bir şok oldu. Kimi gruplar, bir kazanım elde edebilmek için daha kararlı olmaları gerektiğinin ayırdına varırken, başka bazı gruplar da planlarını ve bağlılıklarını gözden geçirmeye başladı. Herkes destekçisi olmasa da, Kürt ayrılıkçıları için Barzani önemli bir birleştirici simgeydi. Sahneden çekilmesi, yerini alacak başka birinin önünü açtı.

Öcalan'a göre Barzani'nin yenilgisi, Kürt ulusal hareketinde yanlış olan –kendi örgütü dışındaki– her şeyin bir simgesiydi. Ateşli genç adam, yaşlı Barzani'nin temel kusurunun feodal Kürt toplumundan asla kopamaması ve ABD ile uşağı İran'a yaslanması olduğunu savunuyordu. Daha da kötüsü, Barzani, bağımsızlık talebinde bulunmak yerine özerklik çağrısı çıkarmakla yetinmişti. Öcalan'a göre Barzani hareketinin çöküşü, başarılı olabilmek için ABD ya da Sovyetler Birliği gibi bütün büyük güçlerden uzak durulması gereğinin bir kanıtıydı. Söz konusu yenilgi, aynı zamanda, Kürt toplumunu denetimi altında tutan aşiret liderleriyle büyük toprak sahiplerine karşı gelme zorunluluğunun bir işaretiydi. Öcalan'ın gözünde Barzani, Kürtleri onlarca yıl geri bıraktırmış "ilkel" ideolojiyi temsil ediyordu.[3]

3 Öcalan'ın konuşmalarıyla ilgili bilgi doğrudan doğruya söz konusu konuşma-

Öcalan Barzani'yi hedefe almayı sürdürdü. Destekçileri karşısında yaptığı her konuşmada ve bulabildiği her platformda Türkiye'deki eski Kürt ayaklanmalarının ne yeterince sosyalist ne de gerçek anlamda ulusal bağımsızlık mücadelesi niteliğine sahip olabildiği için başarısızlığa uğradığını öne sürüyordu. Aynı zamanda ona göre, görece refah içindeki Kürt kesimleri –toprak ya da meslek sahibi sınıflar– ötekiler aleyhine kendi çıkarlarını korumak için, baskıcı Türk devletiyle işbirliği içindeydiler. Özellikle büyük toprak sahipleri, Kürtlerin bağımsız bir devlete sahip olma haklarından yoksun kalmalarında, en az devlet kadar suçluydular.

Yine de Öcalan, en keskin eleştirisini rakibi olarak gördüklerine sakladı. Türkiye'deki Kawa, Özgürlük Yolu, DDKD ile reforma tâbi tutulmuş TKDP gibi diğer yeni Kürt grupları, "işbirlikçi" ve "revizyonist" oldukları iddiasıyla reddediyordu. Bağımsız Kürt devleti talepleri yanıltıcı bir vitrin, silahh mücadele vaatleri birer fantezi ve sol ideolojileri feodal ya da burjuva düşünüşün birer değişkesinden ibaretti. Öcalan'a göre bu gruplar Kürt ulusal hareketi için yüzkarası; önderleri de, kapitalist güçlere ya da Çin, Sovyetler Birliği, ABD ya da Türkiye'nin taleplerine teslim olmuş hainlerdi.

Öcalan'ın rakiplerine yönelttiği bu ithamlar elbette her zaman mantıklı ya da gerçekçi değildi; ne var ki, bağımsız bir devlet arzusu duyan yirmi kadar Kürt'ü pekâlâ etkisi altına alıyordu. Başarısızlığa uğramış ayaklanmaların tarihiyle zora dayalı asimilasyonun hüsranını yaşayan bu insanlar, neden ayrılıkçı hiçbir Kürt grubun henüz amacına ulaşamamış olduğunu anlatan her türlü ideolojiye açıktı. Öcalan'ın, Irak'ta Barzani'den Türkiye'de Kemal Burkay'a değin, Kürt ulusal hareketinin önde gelenlerini mutlak bir biçimde yargılaması Kürtlerin neden her zaman kaybettiği sorusunu yanıtlıyordu. Gerekçe, bu liderlerin gerçek Kürt devrimcileri olmayışıydı. Basit, lakin cazip bir açıklamaydı. Rakipleri Öcalan'ı nefret yaymakla suçlarken, kimi Kürtler bu tavrı, kendi devletlerini

---

lara (Öcalan, *Ilk Konuşmalar*, cilt II, *Wesanen Serxwebun* 91, Ocak 1999) ve o dönemde aktif olan eski PKK militanlarıyla yapılan görüşmelere dayanıyor.

kurmalarını sağlayacak emin bir bağımsızlık ruhu olarak görüyorlardı.

Takipçiler

1970'lerde sol siyasal etkinliğe getirilen yasal sınırlamalara ve devletin Kürt kimliğini mutlak bir biçimde bastırma uğraşına rağmen, bütün akımların radikalleri en az düzeyde müdahaleye uğrayarak örgütlenebileceklerini keşfettiler. Otoriteler, insanların konuşmalarının endişelenmeyi gerektirmediği düşüncesiyle, artan hareketliliği başlangıçta göz ardı etti. Bu tutum kısmen, aşırı güvenlerinden de kaynaklanıyordu. Güvenlik görevlileri, 1971 askerî müdahalesine kısıtlamaları artıran yeni yasal düzenlemelerin eklenmesiyle, radikal '68 hareketinin kalıntılarının tümden temizlenmiş olduğuna inanıyordu. 1970'lerin sonlarına doğru siyasal iklim giderek ısındığında, yönetim, şiddete dayalı olsun olmasın, siyasal çalkantılarla bunalmaya başlamıştı.

1975 civarında, Öcalan takipçilerinin kendilerini adlandırmaya başladıkları biçimiyle Kürdistan Devrimcileri, büyük bir kararlılıkla yandaş toplamaya başladı. Öcalan'ın dar kadrosuna (Ankara ekibi) mensup olanlar, yeni grubun propagandasını yapacakları farklı bölgelerden sorumluydular. Güneydoğu'da da Ankara'da da yandaş kazanma yöntemleri, ağırlıklı olarak, birebir ikna görüşmeleriydi. Takipçiler, gerekirse tek bir kişiyle 24 saat boyunca konuşuyorlardı. İlk zamanlardaki sorumlulardan biri, bir arkadaşını, desteğini alana kadar bir yıl boyunca neredeyse her gün ziyaret ettiğini anımsıyor.

"O vakitler, 'çalışıyoruz' dediğimizde bu bir insanın düşüncelerini değiştirmeye çalışmak anlamına geliyordu," diyor, PKK'daki sorumlu rolü dolayısıyla 20 yıl hapis yatmış olan Mehmet Can Yüce. "Ne kadar zaman alırsa alsın sıkılmamalıydık, çünkü görüşlerimizi anlatıp kabulünü sağlamak bizim için çok önemliydi."

Bu süreç kimi zaman, görüşülen kişiyi önce Kürt olduğuna; ikinci olarak, Kürtlerin kendi devletlerine kavuşma hakkına

sahip olduklarına ve üçüncüsü, yalnızca Kürdistan Devrimcilerinin bunu sağlayabileceğine ikna etmek anlamına geliyordu. Bazen de, zaten davaya adanmış Kürt ulusalcılara grubun gelişmekte olan ideolojisini aktarmak yeterli oluyordu. Ötekilerin henüz nasıl, ne zaman ve neden silahlanılacağını tartışadurduğu koşullarda Öcalan grubunun silahlı mücadele vaadinde bulunması ve mesajlarının netliği, grubun cazibesini artırıyordu.

1975 yılında Tunceli Öğretmen Okulu'nda 21 yaşında bir öğrenciyken, yandaş toplamak için Güneydoğu'yu bir uçtan bir uca dolaşan Selim Çürükkaya, "Silahlı devrimi arzuladığımızı sadece söylememiz ve ardından eve gidip bunu tartışmamız yeterli değildi," diyor. "Silahları nasıl edinebileceğimizi bilmek istiyorlardı; bunu tartışıyor ve ardından evden çıkıp silahları elde ediyorduk. Ayırt edici özelliğimiz, yapacağımızı söylediğimiz şeyi yapmamızdı."

Öcalan ve arkadaşlarının çeşitli üniversitelere kayıtlı bulundukları (devletten aldıkları öğrenci kredilerini yasadışı eylemleri için kullanıyorlardı) Ankara'da, Kürt üniversite öğrencilerini kazanmaya çalışıyorlardı. Devlet, bu gençlerin Kürt kökenlerini unutacak ya da en azından göz ardı edecek kadar asimile olduklarını varsayıyordu.

"1975 sonu ya da 1976 başlarında arkadaşlarım beni Ankara'da Öcalan'la tanıştırdı," diye anımsıyor, o zamanlar yirmilerinin ortasında bir mühendislik öğrencisi olan Selahattin Çelik. "Hepimiz ismini, etkileyici bir adam olduğunu, konuştuğu zaman bir tür psikolojik etki yarattığını duymuştuk. Söz gelimi, siz ona çay getirirdiniz, o size değil."

Şimdilerde kırklarının sonlarında, kısa boylu, zayıf bir adam olan Çelik, bağımsız Kürdistan için savaş başlatma sözü veren Öcalan için kolay bir hedef olduğunu söylüyor. Babası Molla Mustafa Barzani'nin hayranı olan Çelik, Kürt ulusalcılığına hep sempati duymuştu ve Öcalan'ın net ve açık tezleri bu mühendislik öğrencisini etkiliyordu. Neredeyse hiç düşünmeden grupla birlikte hareket etmeye, düzenledikleri protesto eylemlerine ve toplantılara katılmaya başladı.

"Böylesi bir politizasyonun mutlaka esaslı bir ideolojik zemini olması gerekmiyordu," diyor Çelik, Köln'deki, duvar boyu dizilmiş kitaplarıyla, iki bilgisayarının kapladığı küçük apartman dairesinde. "Bazen bir arkadaşınız sizi bir toplantıya götürüyor, bazen de askerlerin köyünüze geldiği ve korktuğunuz bir anıyı hatırlıyordunuz. Böyle şeyler insanda iz bırakır. Aynı zamanda, çocukluğunuzda, aklınız ermeye başlar başlamaz, bir şeylerin farklı olduğunu hissediyordunuz. Konuştuğunuz dil faklıydı; bu gibi şeyler."

Başlangıçtaki destekçiler genellikle üniversite ve öğretmen okulu öğrencileri ya da okullarını bırakmış gençlerdi. Kürt toplumunun çoğunluğunu oluşturan yoksul, topraksız, her ailenin yaklaşık bir düzine çocuk sahibi olduğu, annelerin okuma-yazma bilmediği ve küçük çiftçilikle zor bela geçinen köylü nüfusundan geliyorlardı. Okula gitmek çoğunlukla, evden uzak kasaba ve şehirlerde yaşayan akrabaların yanında kalmak ya da devlet yatılı bölge okulları sınavını kazanmak durumundaydılar. Çelik, Çürükkaya gibi insanları ve öteki dava adamlarını Kürt toplumunun geriye kalanından ayıran, seçim şansına sahip olmalarıydı.

Çürükkaya gibi kimi yandaşların iyi bir mesleğe sahip olma şansı vardı. Çelik gibi bazılarıysa halen iyi maaş aldıkları bir işe sahipti. Sık sık iddia edildiği gibi PKK'nın Kürt toplumunun "lümpen"lerini kendine çektiği doğruydu, ama gözden kaçırılan nokta, başlangıçtaki yandaşların çoğunun kendilerini yoksulluğa gömülmüş, eğitimsiz "lümpen" çevrelerinden sıyırmış olmalarıydı. Bunlar, eğer yola devam etselerdi, ebeveynlerinin hiçbir zaman hayal edemeyeceği kadar rahat hayatlara sahip olabilecek genç erkekler ve çok az sayıda olmakla birlikte genç kadınlardı. Aslında, yirmili yaşlarındaki bu Kürtler, iyi Türkçeleri ve yüksek öğrenimleriyle, Türk toplum ve kültürüne asimile olması beklenen insanlardı. En azından Ankara'nın planı buydu. Ne var ki, Ankara'nın bütün çabalarına rağmen, Kürt kimliğini, dolayısıyla Kürt ulusalcılığını ortadan kaldırmanın imkânsızlığı giderek daha güçlü bir şekilde ortaya çıkıyordu.

1977 yılbaşının arifesinde, Öcalan'ın "dar kadro"sundan yirmi kadar kişi, iki gün iki gece sürecek bir toplantı için Dikimevi'nde (Ankara) bir araya geldi. Bu toplantıda grubun resmî parti programı üzerinde çalışmaya başladılar.[4] Polisin baskın yapma ihtimali daha zayıf olduğundan, tatil zamanını seçmişlerdi; yine de böyle bir baskına maruz kalırlarsa, yeni yılı kutladıklarını söyleyeceklerdi. Aynı toplantıda, o zamana değin kazandıkları destekçi sayısını değerlendirdiler: Grup, son iki yıl zarfında, 250-300 kadar üye kazanmıştı. Öcalan'ın Güneydoğu'daki başlıca destekçilerle bir dizi gizli konuşma yapması kararlaştırıldı.

Dikimevi toplantısı, hazırlık aşamasının tamamlanması ve resmî bir ideolojiye sahip, gerçek, profesyonel –elbette yasadışı– bir örgüte geçiş anlamına geliyordu. Kısa bir süre sonra Öcalan, Güneydoğu'nun ücra dağ köylerini, tozlu şehirlerini dolaşacağı altı haftalık bir yolculuğa çıktı. Takipçilerinin çoğu liderleri olarak gördükleri adamla ilk defa yüz yüze geliyordu; hayal kırıklığına uğramadılar.

Yıllar sonra Öcalan ve PKK'nın kuruluşunun nefes kesen hikâyesini yayımlayan Yüce, "Onu dinlemek, kafamda bazı şeyleri açıklığa kavuşturdu," diyor. "Kimi kuramları ve planlarını, grup ideolojisini öne çıkaracak biçimde açıklama yeteneğine sahipti."

Öcalan uzun konuşmalar yapmaya meyilliydi ve sömürgeciliğin tarihine, emperyalizmin fenalıklarına, ideolojik kahramanları Marx, Engels ve Stalin'in kuramlarına dair analizleri anlaşılmaz olabiliyordu. Öte yandan, Kürt mücadelesinin geleceğini basitleştirerek anlatma becerisine sahipti. Kürt toplumunun silahlı mücadele başlatmaya elverecek bir ideolojik gelişmişlik düzeyine erişip erişmediği, ekonomik statüsünün komünizme geçişe uygun olup olmadığı ya da Mao'nun

4 Bu bölüm, toplantıya katılmış olan Çelik'ten aldığım bilgiler; Yüce'nin, *Doğu'da*, cilt I, s. 371-377'de aktardıkları ve PKK'nın ilk dönem üyelerinin yanı sıra rakip figürlerle yaptığım görüşmelerin verilerini harmanlıyor.

"Üç Dünya" kuramının benimsenip benimsenmeyeceği Öcalan için önemli değildi. O, sorunu, Türkiye'nin Kürt bölgesini sömürgeleştirmiş olmasında ve emperyalizm ile kapitalizmde görüyordu. Çözüm, silahlı mücadele ve sosyalizmdi.

Bu dönemde Türkiye'de etkin olan yasadışı Kürt örgütlerinin sayısı dokuz ya da daha çoktu; 1970'lerin sonlarına doğru bu sayı, grupları parçalayan ideolojik bölünmeler nedeniyle giderek daha da arttı. Hepsi, en azından teorik olarak, bağımsız Kürt devleti fikrini destekliyor; çoğunluğu, Kürdistan'ın dört ülkeye (İran, Irak, Suriye, Türkiye) dağılmış olduğunu düşünüyordu. İçlerinden en az birine göre Sovyetler Birliği'nin de bir bölümü Kürdistan'a dahildi. Yine hepsi, hayal ettikleri Kürt devleti için bir tür sosyalist model öngörüyordu. Ne var ki, ayrıntılar söz konusu olmaya başladığında, gruplar arasında keskin farklılıklar başgösteriyordu.

Bazıları Maoist bir modeli benimserken, ötekiler Stalinist ya da başka bir radikal sol versiyonu tercih ediyordu. Sahip oldukları ideoloji siyasal hassasiyetlerine de yansıyordu: Bazıları Sovyet, bazıları Mao yanlısıydı; içlerinden biri hem Sovyet hem Mao karşıtıydı ve Çin tarzı devrime inanıp Arnavutluk modelini destekliyordu. Özetle, tablo epey karmaşıktı. Bununla birlikte, ideolojinin ötesinde, Kuzey Kürdistan olarak adlandırdıkları bölgenin kurtuluşu için silahlı mücadelenin zorunluluğu konusunda hemfikirdiler. Yalnızca, Burkay'ın Kürdistan Sosyalist Partisi bu yöntemin karşısındaydı. O da, teorik olarak karşı değildi; sadece, Türkiye'deki koşulların başarılı bir mücadeleye elverecek olgunlukta olmadığını düşünüyordu.[5]

Bu kaotik iklimde, bir Kürt ulusalcısının kimi destekleyeceğine karar vermesi kolay değildi. Ne var ki, Öcalan'ın kullandığı retorik, öteki gruplarda olmayan güçte bir silahlı mücadele vaadi içeriyordu. Öcalan ve takipçilerine göre, insanların bir ayaklanmaya katılmaya korkmalarının nedeni, 1920 ve 1930'lardaki başarısızlıkla sonuçlanmış isyanları takiben Kürt-

5 Gruplarla ideolojilerinin bir tahlili için bkz. İmset, *the PKK*, s. 380-398.

ler üzerinde uygulanan ağır baskılardı. Bu korkunun üstesinden gelebilmek için gerekli olan, hem adanmış hem de güçlü olduklarını kanıtlayacak kararlı bir yaklaşımdı. İnsanlar bir kez grubun silahlı başkaldırı konusundaki ciddiyetini gördüklerinde, mücadeleyi destekleyeceklerdi.

Öcalan, 1977'de Elazığ'da yaptığı, grubun ideolojisine dair yayınlanan ilk broşüre de temel oluşturan konuşmasında, "Eğer bir halk kendi geleneğine sarılır, kendi dilini kullanır ve kültürünü canlı tutarsa, bu da bir başkaldırıdır," diyordu. "Ama gerçek başkaldırı, silahlı olandır."[6]

Öcalan'm yaklaşımının taşıdığı kararlılık, emekleme dönemindeki grubun başlıca gücüydü. Öcalan rakiplerinden yalnızca isyanın hemen başlaması hususundaki ısrarı dolayısıyla değil, aynı zamanda değişim için başka herhangi bir yolu dışlayarak, şiddete dayalı yöntemin propagandasını yapmasıyla da ayrılıyordu. Silahlı mücadele üzerindeki bu vurgunun, dönemin siyasal koşulları göz önüne alındığında, belli bir mantığı vardı. Türkiye'deki demokratik sistem hiçbir zaman demokratik bir biçimde işlememişti; dolayısıyla, Kürt ulusalcıların yasal sistem içinde kalarak sürdürülecek herhangi bir girişimi reddetmeleri şaşırtıcı değildi.

1970'lerin sonlarında Türkiye'yi pençesine alan siyasal kargaşa, fiilî olarak, yasadışı sol ve Kürt gruplara nefes alabilecekleri bir alan sağladı. Yine de, Kürtler hakkında yazmak ya da Kürt devleti propagandası yapmak kati surette yasaktı. Kürt eylemciler, fikirlerini yaymak için hangi aracı seçerlerse seçsinler (bu, bir dergi de olabilirdi), yasaları çiğnemiş olacaklardı. Bir süre sonra, özellikle daha genç Kürtler, silahlı eylem yerine bir dergi makalesi yüzünden hapis yatma riskini göze almanın mantıklı olup olmadığını sorgulamaya başladılar.

Öcalan'la birlikte hareket etmek üzere 1978 yılında TKDP'den ayrılan Hüseyin Topgider, "PKK, Kürt insanların psikolojisini iyi kavramıştı," diyor. "İnsanların güçsüz olduğunu, dolayısıyla silaha ihtiyaçları olduğunu anlamışlardı. Öteki gruplar bunu, ancak gelecekte gerçekleşebilecek bir şey olarak gör-

6 Öcalan, *İlk Konuşmalar*, cilt II, s. 84.

meye devam ediyordu. Yaklaşımları, önce düşünmek, tartışmak, belli bir bilinci geliştirmek ve ardından örgütlenmek yönündeydi. Ne var ki, Türkiye'nin o döneminde bir şeyi başarabilmek için, silahlı olmanız gerekiyordu."

Eylem

Öcalan'ın yüksek sesle yaptığı savaş çağrılarına karşın, Kürdistan Devrimcileri, başlangıçta, devletten çok rakiplerine saldırmakla ilgiliydiler.[7] Öcalan'ın takipçileri, öteki gruplara karşı giderek daha da acımasız bir tavır takınmaya başladılar ve silahlı çatışmalar başgösterdi. Rayından çıkan bir tartışma, sendika seçimlerinde hile suçlamaları ya da yanlış anlaşılmaya açık bir ifade kolaylıkla sert kavgalara neden olabiliyordu. Fakat temelde, Kürdistan Devrimcilerinin taban kazanmaya çalıştığı bir bölgede rakip gruplardan birinin etkin olması yeterliydi.

Öcalan'ın, bazıları basılıp dağıtılan konuşmaları rakip gruplara saygı göstermediğini açık ediyordu. Saldırı emrini daima onun verdiği söylenemezdi, fakat yapılan saldırıları da hiçbir zaman kınamıyordu. Öte yandan, Kürdistan Devrimcilerinin örgütlenme biçiminin tam anlamıyla yerleşmemiş olması, takipçilerin meseleleri kendi kontrollerine almalarını ve kendilerini tek güç olarak görmelerini kolaylaştırıyordu.

Öcalan'ın takipçileri, Leninizmden ilham alan bir tutumla, rakip grupları, başarılı bir devrim için zorunlu olduğuna inandıkları tek parti egemenliğine engel addediyorlardı. Öteki gruplar, toplantılar düzenleyerek insanların bilinçlerini devrim yönünde geliştirmeye çalışırken, Öcalan'ın takipçileri devrimi başlatabilmek için alanı temizleme uğraşındaydı. Bu uğraş, militan bir Türk milliyetçiliğinin propagandasını yapan sağ gruplara yöneldiği gibi, Kürt ulusalcılığına muhalif duran sol grupları ve Öcalan ekibinin önünü açmayı reddeden Kürt

7 Bu bölüm büyük ölçüde, eski PSK lideri Kemal Burkay, eski Rızgarî üyesi Kâmuran, eski KUK militanı Selahattin ve o sıralar Güneydoğu'da aktif olan eski PKK militanlarıyla yapılan görüşmelere dayanıyor.

grupları da hedefliyordu. Kavgalar yumrukla da yapılsa, silahh da olsa, amaç, ne büyüklükte olursa olsun bir alanı kontrol altına alabilmekti: Bir kahvehanede ya da belli bir okulda kimin söz söyleme yetkisine sahip olduğu veyahut belli bir mahalleyi kimin "yöneteceği" gibi.

1999'da PKK'dan ayrılan ve eski yoldaşlarının hakkında ölüm kararı aldığı Mehmet Can Yüce, "O dönemde, Türk ya da Kürt, bütün bir sol hareket içindeki herkes, kendi görüşünün en doğrusu olduğuna inanıyordu," diyor. "Kendi görüşünüzün dışındakilerin yanlış olduğuna, bunların burjuvazinin işine geldiğine inanıyordunuz. Ötekileri meşru olarak görmediğinizde, yaşama hakkına da sahip olmadıklarını düşünüyordunuz."

Aynı hedefe ulaşmaya çalışan Kürt isyan grupları arasında çıkan çatışmalar vakayı âdiyedendi. Öcalan ile takipçilerinin, sınırın ötesine, Kuzey Irak'a bakması yeterliydi. KDP lideri Molla Mustafa Barzani'nin Mart 1975'te Bağdat tarafından yenilgiye uğratılmasının ardından, Kürt eylemciler arasındaki ilişkiler hızla bozulmuştu.[8] Böylece, öteden beri rakibi konumunda bulunan Celal Talabani daha sosyalist yönelimli Kürdistan Yurtsever Birliği'ni (KYB) kurmak için iktidar boşluğundan yararlanma fırsatını elde etmişti. Ne var ki Barzani'nin, oğulları İdris ile Mesud ve üst düzey sorumlu Sami Abdülrahman'ın da dahil olduğu halefleri, iktidar alanlarına yönelen bu tehditten elbette hoşnut olmadılar. KDP, 1976'da resmî reforma tabi tutuldu ve iki grup arasında çatışmalar başgösterdi.

Talabani, üç adamının öldürülmesinin ardından, intikam için harekete geçti. Nisan 1978'de, KDP üslerine bir saldırı planlamıştı, fakat talimat mektubu Abdülrahman'ın eline geçti. KYB güçleri, tam kaçak silahları almak üzere Türkiye'ye geçecekleri dağları aştıkları sırada, KDP'nin tuzağıyla burun buruna geldiler. Çok sayıda KYB savaşçısı öldürüldü ve Talabani'nin iki üst düzey sorumlusu Abdülrahman'ın emriyle infaz edildi. Bu saldırı, iki grup arasında 1990'ların sonlarına değin

8 KDP-KYB çatışmasına dair bilgiler McDowall, *Modern History*, s. 343-345'ten alındı.

devam eden güvensizlik, nefret ve meydan muharebelerinin önemli bir nedeniydi.

Öcalan grubunun güveninin giderek artmasına ve güvenlik güçlerinin bütün taraflarda yoğunlaşan silahlı eylemlere maruz kalışına koşut olarak, rakiplerle çatışmalar daha örgütlü, daha doğrudan ve daha ölümcül bir hal almaya başladı. Öteki Kürt gruplarla çatışmalarda çoğunlukla taarruz konumunda olan Öcalan'ın savaşçıları çok kayıp verdi; aynı zamanda her şeye rağmen rakip gruplar nezdinde sahip oldukları itibarı da kaybettiler. Öcalan'a muhalif gruplara göre, onun durmak bilmeyen saldırganlığı, ulusalcılığından çok bir tehdit olduğunun göstergesiydi. Öcalan destekçilerine göreyse, bu saldırılar Kürdistan'ı özgürleştirme emellerinde ne kadar ciddi olduklarının ve hiçbir şeyin kendilerini bu yoldan alıkoyamayacağının ispatıydı.

"Sosyalizme inanıyorduk ve bu, Stalin tarzı sosyalizmdi," diyor Selim Çürükkaya. Bu, aslında, eski PKK üyelerinin, 1970'lerin sonlarını neden Türk devleti yerine öteki Kürt gruplarla mücadele ederek geçirdiklerine dair yaygın açıklama biçimleri. "1920'lerin genel havası, Rus Komünist Partisi'nin öteki partileri yasaklayışı, kliklerden nasıl kurtulduğu, bizim için bir model niteliğindeydi. Bunu tamamen olumlu görüyor ve aynısını yapmak istiyorduk."

Aşk

Abdullah Öcalan 1978 yılında evlendi. Gelin, bu yeni Kürt grubu destekleyen az sayıdaki kadından biri, 25 yaşında bir üniversite öğrencisi olan Kesire Yıldırım'dı. Siyah saçlı ve ağırbaşlı Yıldırım, Öcalan'ın köydeki yetiştirilme koşullarından çok farklı bir ortamdan, orta sınıf bir Kürt aileden geliyordu.[9]

9 Yıldırım'm hayatıyla ilgili gerçeklere dayalı ayrıntılar, başlıca, Yüce, *Doğu'da*, cilt I, s. 327-371 ile Öcalan'ın *Dirilişin Öyküsü*'ndeki [(Yalçın Küçük'ün Abdullah Öcalan ile yaptığı röportaj), Wesanen Serxwebun 59, Şubat, 1993] yorumlarından alındı. Çelik, Yüce ve Arslan'la yaptığım görüşmelerin yanı sıra, Çelik'in *Ağrı*'sının kimi bölümlerinin, özellikle s. 149-153'ün de yardımı oldu.

Babasının CHP bölge delegesi olduğu söyleniyordu. Kürt bölgesinin sınırında, görece geniş bir kasaba olan Karakoçan'da yaşıyorlardı. Ailenin en büyük çocuğu olan Yıldırım'm eğitim alması desteklenmişti. Elazığ'da öğretmen okuluna devam etti ve ardından Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu'nu kazandı. Öcalan'la burada tanışacaktı.

PKK destekçileri nezdinde evlilik, insanların davaya bağlılıklarını zayıflatan bir burjuva geleneğiydi. "Başından itibaren evlilik karşıtı bir kural geçerliydi; kural değildi belki, fikirdi, bir düşünme biçimiydi," diyor Selahattin Çelik. "Aşk, küçük burjuvalara göreydi, gereksizdi." Bununla birlikte, PKK'nm ilk mensuplarından bazıları evliydi; dahası, Öcalan gibi kimileri grubun destekçileriyle evliydi, fakat yasadışı yaşamın baskıları geleneksel bir ilişki sürdürmeyi güçleştiriyordu.

Öyle görünüyor ki Öcalan da evlilik konusunda karışık duygular taşıyordu. Yıldırım'la evlenmesinin nedeninin, onun Kürt bölgesinde çalışmasını kolaylaştırmak olduğunu söylüyordu. Nitekim bu bölgede, evli olmayan genç bir kadının tek başına yolculuk yapması kolay değildi. Yıllar sonra, Yıldırım'ın PKK'dan ayrılışının ardından, Öcalan evlilikleri hakkında başka açıklamalar yapacaktı: Aslında, Yıldırım'ı ailesinin devletle ilişkilerinden korumak istediğini iddia ediyordu, ama aynı zamanda, eski arkadaşlarının kültürlü, hoş, zeki bir kadın olarak tanımladıkları Kesire'ye gerçekten kapıldığını da ima edecekti.

Ayrılmalarının ardından, "İlişkinin sürme ihtimalinin yüksek olduğunu düşünmüyordum zaten," diyecekti. "Öte yandan, aşk, heyecan ve evlilik için duyduğum arzu beni sürüklüyordu."[10]

Öcalan'ın bazı dava arkadaşları ilişkiden rahatsızdı. Evliliğin ve cinsel ilişkinin devrimci mücadeleden lüzumsuz bir sapma olduğuna inanmalarının ötesinde, Yıldırım'ın geçmişi, geldiği yer onları huzursuz ediyordu. 1920 ve 1930'lardaki Kürt isyanları sırasında akrabalarının devletle işbirliği yaptığı söyleniyordu ve babası anaakım siyasetin içindeydi. Yüce, PKK'nın kuruluşunu anlatırken, öteki militanların, böyle bir aileden

10 Yüce, *Doğu'da*, cilt 1, s. 356'da alıntılanıyor.

geldiğine göre Yıldırım'm devlet için çalışma ihtimali olduğunu düşündüklerini vurguluyor: "Bir polis çocuğu polistir, bir ajanın çocuğu ajandır."[11]

Ailesi gruptaki birçok insandan daha iyi konumda bulunan Yıldırım'ın, evlilik hayatının gereklerini istemesinin de muhtemelen bir faydası dokunmadı. "Kurduğu ev, devrimci bir militanın değil de bir küçük burjuvanın evi gibi görünüyordu,"[12] diye yakınıyor Yüce.

Sağlam iradeli, zeki iki insan olan Öcalan ve Yıldırım, aynı zamanda çok kavga ediyorlardı. Öcalan, sonraları, daha geleneksel bir başka adamın, tartışmaya giren bir kadını döveceğini ya da boşayacağını söyleyecekti. Öcalan ise, iddiasına göre, sabırlı, sakin ve dahası özenli olmayı öğrendi. "Onu evden atmadım. Tam tersine, bazen ben evi terk ettim."[13] Öcalan'm takipçilerinden bazıları, liderlerine bu türlü muamele edildiği ve bir Kürt kocaya saygısızlık edildiği için çok öfke duydu; açıkça Yıldırım'ı öldürmeyi düşündüler, fakat Öcalan'm onay vermeyeceği düşüncesiyle bu plandan vazgeçtiler. Fakat Öcalan bunu, her şeye, arkadaşlarının öldürmek istediği bir kadına bile dayanma yeteneğinin bir kanıtı olarak gösterdi.

Öcalan'ın evliliği kısa sürede yıprandı. 1980'lerin ortalarına gelindiğinde çift birbirine yabancılaşmıştı ve Öcalan'ın başka bir kadınla birlikte olduğu rivayet ediliyordu. 1988 yılında, o sıralar Atina'da PKK için çalışmakta olan Yıldırım, kocasına karşı bir darbe düzenlemeye kalktı, ama başarısız oldu. Ardından yeraltına girdi. Öcalan'ın, yüksek bir tazminat ve öldürülmeyeceği sözü karşılığında Yıldırım'ı susturduğu söyleniyor.

Yine de, PKK lideri, karısının ihanetini hiç unutmadı. Öcalan, Yıldırım'ın hayatını ve evliliklerini, kendisinin ve PKK'nın karşı karşıya kaldığı tehlikelere, düşmanlara karşı sürekli uyanık olma gereğine dikkat çekmek için retorik bir araca dönüştürdü. Bunu aynı zamanda, evlilik ve cinsel ilişkiler üzerine görüşlerini desteklemekte kullandı: Her ikisi de sonradan

11 *A.g.e.*, s. 356.

12 *A.g.e.*, s. 361.

13 *A.g.e.*, s. 363.

PKK militanlarına yasaklanacaktı. Evlilikleri geleneksel kalıplara pek uymasa da, Yıldırım'la yaşadığı tecrübenin, geleneksel Kürt evliliklerinin devrim karşıtı tehlikelerini yansıttığını öne sürdü ve kadınların erkek baskısından uzak, bağımsız hareket edebilmesinin önemine işaret etti. Bütün bunların karısıyla ne ilgisi olduğu belli değil; fakat Öcalan'a göre, sonuçlar her zaman için, sonuçları önceleyen ayrıntılardan daha önemliydi.

1992 yılında Yalçın Küçük'e, "Eğer bir kadın üzerimde baskı kurmaya çalışırsa, o zaman kadın olmanın ne demek olduğunu öğrenmek zorunda kalırım," diyordu. "Bu anlamda, Kesire en önemli öğretmenlerimden biriydi, ama çok sert bir öğretmen."[14]

Beklenmedik bir ölüm

19 Mayıs 1978 akşamı Hilvan'da, Halil Çavgun isimli Kürt militanın cesedi bulundu.[15] Çavgun Kürdistan Devrimcilerine mensuptu ve katili, Süleymanlar diye bilinen toprak sahibi aşirettendi. Cinayete yol açanın ne olduğu konusunda farklı anlatılar var, fakat ilçede güç kazanmaya çalışan sol Kürt gruplar ile ilçeyi ve çevre köyleri kontrolü altında tutan Süleymanlar arasındaki gerilim, haftalardır tırmanmaktaydı. Kürdistan Devrimcileri için Süleymanlar gibi toprak sahibi baskıcı aşiretler en az devletin kendisi kadar düşmanken, Süleymanlar da bu solcuları mevcut düzene tehdit olarak görüyordu.

Öcalan'ın adamları, intikam saldırısı için başlangıçta yeterli destek bulamadıklarını anlatıyorlar. Gerçekte, iki üç aileden başka kimse onlarla birlikte hareket etmeye yanaşmıyordu. Yoksul ve topraksız yerli halk, anlaşılabilir nedenlerle, belediyeyi denetimlerinde bulunduran ve polisi müttefikleri ara-

---

14 *Dirilişin Öyküsü*, s. 91.

15 Bu bölümde Hilvan çatışması üzerine şu kaynaklardan yararlanıldı: Yüce, *Doğu'da*, cilt II, s. 75-113; Serxwebun, "Hakî Karer ve Halil Çavgun", s. 31-51. Ülek (çatışmanın olduğu yerle aynı bölgedendi) ve o dönem aktif olan PKK militanlarıyla bu bölüm için görüşme yapıldı. PKK'nın toprak sahiplerine genel yaklaşımı için McDowall, *Modern History*, s. 418-420'deki materyalden yararlanıldı.

sında sayan zengin bir aşirete karşı durmakta müteredditti. Aşiretten birini öldürmek, Kürdistan Devrimcileriyle bağlantılı herkesi ve yakınlarını yutup yok edebilecek bir kan davasının başlangıcı olabilirdi.

Ne var ki Öcalan'a göre, Çavgun'un öldürülmesi aynı türden bir karşılığı gerektiriyordu. Bir yıl içinde üst düzey mensuplardan ikisi öldürülmüştü ve grubun itibarı tehlikedeydi. Öcalan, takipçilerine devlete karşı ayaklanma vaadinde bulunmuşsa da o zamana kadarki kavga aslen rakip gruplarla, Türk sol ya da sağ hareketlerin sempatizanlarıyla olmuştu. Süleymanlara misillemede bulunmak, Kürdistan Devrimcilerinin, yerli halka baskı uygulayan, daha da önemlisi, Kürt ulusalcılara karşı devletle işbirliği yapan zengin toprak sahiplerine karşıtlığını ilan edecekti. Böylesi bir saldırı, aynı zamanda, grubun silahlı mücadeleye adanmışlığının teyidi olacaktı. Grubun üst düzey adamlarından ikisi saldırıyı planlamak üzere bölgeye gönderildi.

İki ay sonra Kürdistan Devrimcileri, aşiret lideri Mehmet Baysal'ı öldürdü. Birkaç ay boyunca iki grup arasında süren çatışmalar sırasında, Kürt ulusalcılar ilçede aşamalı olarak geniş bir destek kazandı. Davaları, yani aşırı sağ MHP'yle el ele çalışan bir aşiretle mücadele ediyor olmaları birçok insanın sempatisini toplamalarını sağlıyordu. Fakat Kürt solcular esas olarak, kendi adamlarının karşı karşıya kalacağı yüksek maliyete rağmen kavgada öne çıkma kararlılıklarını gösterdikleri zaman, insanlardan somut destek almaya başladılar. Öteki Kürt ayrılıkçı gruplar da Öcalan kadar devlete ve devletin müttefiki zengin toprak ağalarına muhalifti, fakat pek azı somut anlamda eyleme geçiyordu. Yalnızca Öcalan ve takipçilerinin dövüşmeye niyetli olduğu giderek daha belirgin biçimde ortaya çıkıyordu.

Hilvan'ın yakınlarında bir köyden olan Ramazan Ülek, "Yıllar süren baskının ardından, birdenbire buna karşı duracak bir grup ortaya çıktı; sonunda intikam alabileceğiz gibi görünüyordu," diyor. Vadettiği devrimi gerçekleştirmeye en yakın grup olarak gördüğü Öcalan grubuna giderek yakınlaştığı 1977 yılında üniversite öğrencisiydi. "Örneğin benim köyümde, herkesin askerler tarafından dövülmüş bir akrabası vardı

ve PKK buna karşı bir duruştu. PKK aynı zamanda, her şeyimizi, bir kadının boynundan altınlarını bile çalabilecek ağaların karşısındaydı. Baskı altında geçen yılların ardından aniden bir şey oldu ve herkes PKK'ye koştu."

Hilvan mücadelesi, Kürt grubun daha saldırgan bir tutum takınmasının başlangıcı oldu. Grup, bölge ekonomisini egemenliğine almış, devletle çalışan aşiret liderlerini hedefine almaya başladı. Birkaç ay sonra, 30 Temmuz 1979'da, güçlü Bucak aşiretinin başı ve aynı zamanda milletvekili olan Mehmet Celal Bucak'a karşı cesur bir suikast girişiminde bulundular. Bucak, 1970'lerde aşırı sağ Milliyetçi Hareket Partisi'yle (MHP) koalisyona giden Adalet Partisi'ne üyeydi. "Sahip olduğu" köylerde yaşayanlara zalimce muamele etmesiyle nam salmıştı. Bucak'ın akrabalarından birinin, Barzani hareketiyle bağlantılı TKDP'nin kurucusu olması, aşiretler içinde bile nasıl bölünmeler olduğunun bir göstergesiydi.

Öcalan'ın takipçilerinin böylesine önemli bir hedefin peşine düşme kararlılıkları, destekçiler için cazibe yaratan saldırgan tutumlarını ortaya koyuyordu. Bucak'ın yalnızca yaralanmış olması planın ağırlığını ve bu eylem dolayısıyla kazandıkları desteği zayıflatmadı.

O sıralar üniversiteden mezun olmuş bulunan, bir yıl mühendis olarak çalıştıktan sonra tam zamanlı devrimci olmak üzere işini bırakan Çelik, "Bucak'a saldırmak, devlete saldırmak gibiydi, çünkü devlet zengin toprak sahiplerini destekliyordu," diyor. PKK liderini, Öcalan'ın ilk adı olan Abdullah'ın yaygın kısaltmasıyla anarak, "Bucak suikastinin ardından çok sayıda çatışma çıktı; bir sürü insan öldü. Fakat Apo, büyük bir çatışma çıkarsa PKK'ye desteğin de büyüyeceğine inanıyordu," diye ekliyor. "Apo'ya göre, 100 kişi ölse bile, onların çocukları [intikam almak için] PKK destekçisi olacaktı."

Parti

Bucak suikasti, Kürtçe'de *Partiya Karkerên Kurdistanê* olarak bilinen, Türkçe'de Kürdistan İşçi Partisi anlamına gelen PKK'-

nın kuruluşunun resmen ilanı demekti.[16] Aslında parti, sekiz ay önce, 28 Kasım 1978'de, Diyarbakır'ın Fis köyündeki toplantıda kurulmuştu; fakat grup, bunu açıklamayı, büyük gürültü koparacak yapabilecekleri bir zamana erteleme kararı almıştı. Bucak'ın öldürülmesi girişimi başarısızlıkla sonuçlanmış olsa da, çok geniş bir çevrenin dikkatini çekti ve örgütün hedeflerini duyuran el ilanları bölgenin dört bir yanına dağıldı. El ilanında Kürt tarihinin bir özeti yer alıyor ve Türk devletini bertaraf edecek bir ulusal devrime çağrı yapılıyordu:

> Bağımsız, birleşik, demokratik Kürdistan'a doğru!
> Emperyalizm ve sömürgeciliğe son!
> Yaşasın bağımsızlık ve proleterya enternasyonalizmi!
> Yaşasın PKK (Kürdistan İşçi Partisi)![17]

Yeni partiyle eski grup arasındaki temel fark, işlevseldi. Diyarbakır'ın Fis köyündeki kuruluş toplantısını takiben destekçilerin "profesyonel"leşmesi bekleniyordu. Önceden, Öcalan'ın takipçileri, genel ulusalcı sol ideolojinin ve hedeflerinin çizdiği sınırlar içinde, ama kendi inisiyatifleriyle hareket ediyorlardı. Fis toplantısı, bu bağımsız yaklaşımın yerine daha yapılandırılmış ve denetimli bir çerçeve getirme arayışının neticesinde düzenlendi. Üç kişilik bir merkez komite (başlangıçta Öcalan, Şahin Dönmez ve Cemil Bayık'tan oluşuyordu) oluşturuldu. Yönetim yapısında bu komiteyi, bütün Kürt bölgesinde kurulan ve eylemlere karar vermesi beklenen beşer kişilik bölgesel hazırlık komiteleri izliyordu.[18] Bu değişimlerle birlikte, bundan böyle yeni örgütün bilfiil üyeleri olan destekçilerin çoğu, kendilerini PKK'ya adamak üzere ya okullarından ya işlerinden ayrıldı. Kimi üyeler, yandaş kazanmaya yardım etmek ya da sendikaları, eğitim derneklerini rakip örgütlerin elinden alma mücadelesi vermek için doğdukları yerle-

16 Bu bölüm için, Yüce, *Doğu'da*, cilt II, s. 226-244; Birand, *Apo ve PKK*, s. 96-99 ve o dönem aktif olan eski PKK üyeleriyle yapılan görüşmelerden yararlanıldı.

17 PKK kuruluş manifestosunun kimi kısımları Yüce, *Doğu'da*, cilt II, s. 293-298'de yeniden basıldı.

18 Yüce, *Doğu'da*, cilt II, s. 174, 190.

re gönderildiler. Bu çalışmalara çoğunlukla silahlı çatışmalar eşlik ediyordu.

Ne var ki, bütün bu denetim çabalarına rağmen, eylemler neredeyse önceden olduğu kadar düzensizdi. Üyeler, yerel bölgesel komitelerine danışmadan kendi kararlarını almayı sürdürüyordu. Bunun bir nedeni, genel olarak Türkiye'nin daha kaotik bir hale gelmesiydi; eyleme geçmeden önce ilgili organlara danışmak her zaman pratik değildi. Ayrıca, PKK'nın destek tabanını ateşli, çabucak parlayan genç Kürt erkekler oluşturuyordu. PKK'ya katılmışlardı, çünkü silahlı mücadelenin başlamasını daha fazla beklemek istemiyorlardı.

O zamanlar Malatya-Elazığ bölgesi genel sekreteri olan Hüseyin Topgider, "Bir komitenin genel sekreteri olarak, planlanmış bir saldırıya hayır deseniz bile, saldırı yine de gerçekleştirilirdi," diye anımsıyor. "Gençler böyleydi. Örneğin, insanlar para elde etmek için kendi kendilerine gidip soygun düzenleyebilir, silah çalma kararı verebilir ya da devlet ajanı olan birine saldırmak gibi duygusal bir şey yapabilirlerdi."

Bu arada, örgütün ilanının, Kürtlerin özgürleşmesine giden yolda yeni bir adım oluşturması bekleniyordu, fakat birkaç ay içinde PKK kendini bütün cephelerden kuşatılmış halde buldu. Geçmiş yıllardaki kazanımları yavaş yavaş aşınıyordu ve kendi saldırganlığının bunda önemli bir payı vardı. Rakip gruplara karşı şiddet uygulanması, yandaşlarının serbestçe çalışmasını güçleştiriyordu: Öteki Kürt gruplar, PKK üyelerinin olay çıkarmak için silahlı geldiğini söyleyerek, kamusal toplantılara katılmalarını engellemeye çalışıyorlardı. Rakip bir Kürt grup, PKK militanlarını Doğubeyazıt'tan çıkarmak için polisle aynı gerekçeleri gösterdi.[19] Hilvan'da Süleymanlar, altı köylüyü kaçırıp öldüren PKK'ya karşı saldırılarını yeniden başlattı.[20]

Köylüler ve PKK sempatizanları birbirlerine intikam saldırılarını sürdürdükçe, Hilvan bölgesinde yeniden başlayan çatışmalar PKK'nın kontrolünden çıktı. Hemen ardından, Mardin böl-

19 *A.g.e.*, s. 219.

20 *A.g.e.*, s. 375.

gesinde, silahlanma açısmdan güçlü olan rakip Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları (KUK) ile hem enerjiyi hem insanları tüketen ciddi silahlı çatışmalar baş gösterecekti. Bu arada, 1979 baharında, merkez komite üyesi Şahin Dönmez yakalandı.

Dönmez, yoldaşları arasında pek de sevilen bir insan değildi, fakat çok çalışkandı ve biraz da bu nedenle üst düzey bir pozisyona getirilmişti. PKK için yürüttüğü örgütlenme çalışmaları nedeniyle bölge dışına çıkmış ve Mayıs ayında, Elazığ'a vardıktan kısa bir süre sonra polis tarafından yakalanmıştı. Öcalan haberi Diyarbakır'dayken aldı. Hemen Mardin'e doğru yola çıktı; haklı olarak, Dönmez'in Diyarbakır'daki güvenli PKK evlerinin adreslerini bildiğini varsayıyordu. Polis bölgedeki PKK hücrelerine baskın düzenleyip eylemcileri ele geçirdikçe, Dönmez'in pek fazla dayanamadığı ortaya çıkıyordu. "Sonumuzun yaklaşmakta olduğunu kısa sürede anlamıştık,"[21] diyor Öcalan.

Dönmez'in yakalanması, Öcalan'ın, Türkiye'den ayrılarak daha güvenli bir yere gitme fikrini güçlendirdi. Askerî bir darbenin yaklaşmakta olduğu söylentileri vardı. Güvenlik güçleri, üstlerine, silahlı Kürt militanların egemenliği yüzünden işlerini yapamadıkları şikâyetinde bulunsalar da, bölgede eylemlerini artırıyorlardı. Dönmez'in yakalanmasından yalnızca bir ay önce güvenlik güçleri tarafından hazırlanan rapor, "Ancak çok cesur bir güvenlik görevlisi yanında yirmiden az insan varken bir kanunsuzu yakalamak üzere bir köye gidebilir," diyordu.[22] Ne var ki, tutuklanmalar da baskılar da artıyordu.

Bu gerçeğin altını çizen en önemli gelişme, Öcalan'ın Diyarbakır'dan ayrıldıktan sonra güvenli bir yer bulamayışıydı. PKK'nın en güçlü olduğu yerler bile artık güvensizdi. Rakip gruplardan gelen baskı, polis aramaları, bir bölgeyi denetim altında tutmanın güçlükleri bir araya gelince, PKK için tehlike çanları çalmaya başladı. Öcalan giderek daha çok endişeleniyordu.

---

21 *A.g.e.*, s. 244.

22 Pope ve Pope, *Turkey Unveiled*, s. 135 (*Çıplak Türkiye: Modern Türkiye'nin Kısa Tarihi*, çev. Deniz Öktem, İstanbul: Gelenek Yay., 2004).

> Urfa'da ev arıyordum. Birkaç gün kalacaktık... Kimi sempatizanlarımızın eşleri dahi bizi yük olarak görmeye başlamıştı ve bizi kapının önüne koymak için her türden nedene başvurabilecek durumdaydılar. "Dün polis buraya geldi," gibi laflar ediyorlardı. "Gerçekten mi?" deyip... başka bir yer aramaya başlıyordunuz, ama bulabilmek kolay değildi.[23]

Aynı yılın temmuz ayında Öcalan gizlice sınırı geçip Suriye'ye girdi. O zamanlar PKK öylesine gevşek bir örgütlenmeydi ki bazı PKK mensupları Öcalan'ın gittiğini ancak ertesi yıl fark ettiler. O sırada yüzlerce Türk ve Kürt eylemci, kimileri olası bir tutuklamadan kaçmak amacıyla, kimileri de darbenin yakın olduğundan emin olduğu için, ülkeyi terk etmeye başlamışlardı. 1980 yazında, askerî darbeden sadece birkaç ay önce, Öcalan, militanlara ülkeden ayrılıp Suriye'de kendisine katılmaları için haber gönderdi.

Türkiye çöküşte

1970'lerin ikinci yarısı boyunca PKK'nın denetimden uzak bir biçimde eylemlerini yürütebilmesinin bir nedeni, bütün Türkiye'nin kontrolsüzce çalkalanıyor olmasıydı.[24] 1974'te demokrasiye dönülmesinin ardından, hükümetin ülke hâkimiyeti zayıfladıkça zayıfladı. Ülkenin koalisyon hükümetleri –1975 ve 1980 arasında dört koalisyon hükümeti kurulmuştu– güçlükle ayakta kalabiliyordu. Hükümetlerden biri, henüz altı ay bile geçmeden güvenoyuyla düşürüldü. Hükümet koalisyonu sürdürmeyi becerse bile, derin ideolojik bölünmelerin yanı sıra koalisyon ve Meclis içindeki eskiden kalma güvensizlikler, gerekli yasalar üzerinde uzalaşıp yasama faaliyetini sürdürmeyi zorlaştırıyordu.

Avrupa'daki durgunluk ve ülkenin anlaşmalara dayalı ekonomisi siyasal belirsizliği ağırlaştırıyordu. 1979'da, enflasyon % 90'a vardı. Döviz rezervlerini korumak amacıyla uygu-

23 Yüce, *Doğu'da*, cilt II, s. 245.

24 Bu bölümdeki bilgiler için Birand, *General's Coup* (Londra: Brassey's Defense Publishers, 1987); Zürcher, *Turkey* ve Ahmad, *Modern Turkey*'den yararlanıldı.

lanan ithalat sınırlandırmaları petrol sıkıntısına yol açtı; bu açık da günlük enerji kesintilerini zorunlu kıldı. İşletmeler gerekli hammadde ithalatını sağlayamadıklarından üretim hızla düştü. Ampul, ilaç ve hatta tuvalet kağıdı bulunamaz oldu. Bu arada işsizlik artmaya devam ediyordu. Üniversiteler her yıl lise mezunlarının ancak % 20'sini alabiliyor; geriye kalanlar ise aşırı sağ ile solun kolay hedefleri haline geliyordu.

1970'lerin ikinci yarısında siyasal şiddet de yükselişe geçmişti. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) iki koalisyon hükümetinde yer alınca, bağlantılı oldukları Paramiliter Bozkurtlar güç kazanmışlardı. Bozkurtlar, radikal sol gruplarla mücadele ediyorlardı; daha sonra, İslamcılar da aşırı sağcıların tarafına katıldı. Solcular sağa göre daha parçalanmış bir yapıdaydı: Silahlı devrim mücadelesini hedefleyen kırk kadar yasadışı sol grup mevcuttu ve hem Bozkurtlara karşı hem de kendi içlerinde mücadele ediyorlardı.

Aşırı gruplar mücadelelerini sokakta yürütüyordu ve üniversite kampüsleri farklı alanları kontrol eden silahlı grupların üyeleri dışında kimsenin giremediği yerlere dönüşmüştü. İnsanlar evlerinden çıkmaya korkar hale gelmişti. 1976 yılında, 104 siyasal cinayet işlenmişken, 1977'de bu sayı 230'a çıktı ve 1979'un ortalarına gelindiğinde, her gün aşağı yukarı 20 kişi öldürülmeye başlamıştı. Artık hedefler arasında ayrım da güdülmüyordu. Bu cinayetlerin sorumlularından pek azı yakalandı; yakalandıklarında da kaçmaları zor değildi. 1978'den itibaren kimi illerde sıkıyönetim kanununun yürürlüğe girmesine karşın ordu, şiddeti durdurmak için ne gerekli güce ne de siyasal desteğe sahip olduğunu iddia ediyordu. Bu arada polis teşkilatı da ideolojik bölünme içindeydi; kimi polis memurlarının aşırı sağ ile işbirliği yaptığı iddiaları vardı. 1977'de İstanbul'da toplanan geniş katılımlı 1 Mayıs İşçi Bayramı mitinginin, önce Maoistlerce, ardından da civardaki çatılardan açılan ateşle dağıtıldığı iddia edildi. Polisin çıkış yollarına barikat kurmasıyla daha da ağırlaşan panikte, yaklaşık kırk kişi ezilerek ya da vurularak öldü. Cinayetlerin güvenlik güçleri içindeki sempatizanların yardımıyla işlendiğini gösteren ne-

denler vardı. Bu kanlı olayı, Bozkurtların Alevi topluluklara saldırıları izledi. Ancak ordunun harekete geçmesiyle sona eren 1978 Kahramanmaraş katliamı da bu saldırıların bir parçasıydı.

Silahlı güçler daha 1978'in başlarında bir müdahale olasılığını tartışıyorlardı. Bir yıl içinde siyasal, ekonomik ve toplumsal boyutların tamamı kötüleyince, doğrudan, darbenin tarihi ve yöntemi tartışılmaya başladı. 12 Eylül 1980 günü sabah 4'te, TRT radyosu askerî marşlar çaldı ve bir spiker, General Kenan Evren'in ordunun yönetime el koyduğunu duyuran açıklamasını okudu. Askerler dört koldan, önde gelen siyasetçileri tutuklamak üzere evlerine yollandı. Meclis feshedilerek sıkıyönetim kanunu bütün ülkede yürürlüğe sokuldu.

Üç yıl boyunca, on binlerce solcu, Kürt ve sağcı mahkeme salonlarından ve cezaevlerinden geçecek, tutuklu ve hükümlülere işkence uygulanması sıradanlaşacak ve bütün demokratik muhalefet susturulacaktı. Anayasa bir kez daha yazılacak, Cumhuriyet'in kurucu ideolojisi canlandırılacak ve üniversiteler, yeniden siyasal arenaya dönüşemeyecek biçimde yeniden yapılandırılacaktı. Ne var ki, ülkenin demokratik yönetime geri döndüğü 1984'te, PKK ilk büyük saldırısını planlıyordu.

3

Hayata Kaçış, 1980-1982

İbrahim Aydın, askerî darbe ilan edildiğinde Suriye sınırına yakın bir Kürt ilçesi olan Kızıltepe çevresindeki dağlarda nöbet tutuyordu.[1] Haberi küçük radyosundan duyan Aydın, ötekileri uyandırdı. Aydın'ın yaklaşık bir düzine PKK militanından oluşan ekibi, Türkiye'deki militanlarla PKK lideri arasındaki bağlantıları sürdürmekten sorumluydu. Sınır kuryeliği yapanlara yardım etmek, Kızıltepe civarında güvenli evler bulmak, plan ve taktiklerin hazırlanacağı toplantılar düzenlemek bu ekibin göreviydi. O gün, darbenin sorumluluklarında ya da hedeflerinde bir değişiklik yaratmayacağı kararını aldılar. Gerekli tek değişiklik, devlete karşı savaşlarını hızlandırmaları olabilirdi.

Fakat iki hafta sonra Suriye'den gelen bir kurye, herkesin kaçması gerektiği mesajını getirdi. Öcalan, silahlı güçlerini Türkiye sınırları içinde tutmanın çok tehlikeli olacağına karar vermişti. O sıralar militanların çoğu, kitlesel tutuklamaların eylem yollarını kapatmış olduğunu ve kendilerini daha da yeraltına inmeye zorladığını düşünüyordu. Tek çareleri Türkiye'yi terk etmek gibi görünüyordu. Aydın, kaçış ha-

1 Bu bölümde, darbenin ardından Türkiye'den kaçan PKK'lı ve diğer militanlarla yaptığım görüşmelerden yararlandım.

zırlıklarını yapmaya başladı. Yakındaki Suriye sınırını geçmek, genellikle kolaydı. Bu rotadan sürekli olarak geçen kaçakçılar, mayınlı tampon bölgeyi temizleyerek yollar açmışlardı ve Türk sınır nöbetçilerinin bütün bu hareketleri takip etmesi mümkün olmuyordu.

"Sınırı çok kolay geçtik," diye anlatıyor Aydın. "Yakındaki bir köyden yardım aldık ve gece çökene kadar köyde kaldık. [Türk] askerler hemen oradaydılar, hatta çay içip televizyon seyretmek için kaldığımız evin yanındaki eve girdiler, ama bizi fark etmediler."

Aydın, Suriye sınırının tam güneyinde, yaklaşık 100.000 nüfuslu tozlu topraklı, kasavetli bir sınır kenti olan Kamışlı'ya vardı. Kamışlı halkının çoğunluğunu Kürtler oluşturuyordu; çoğu, 1920'lerde başlayan başarısız isyanların ardından Türkiye'den kaçmış insanlardı.[2] Yalnızca Türkiye'de değil, aynı zamanda komşu Irak'ta olup bitenlerle de ilgiliydiler: Molla Mustafa Barzani'nin mücadelesinden etkileniyorlar ve onu destekliyorlardı. PKK'nın Kamışlı'da bilindiğini söylemek olanaklı değildi; halk, çoğunlukla, bölgede çok etkin olan Barzani'nin partisinin ya da KUK'un Suriye şubelerinin sempatizanıydı. Yine de, yerel halk, herhangi bir kaçak Kürt militanı misafir edecek kadar ulusalcıydı – bazı militanlar fazla ileri gitseler de.

Aydın Kamışlı'da birkaç gün kaldı ve güneye, Suriye'nin başkenti Şam'a doğru yola çıktı. Burada, bir yıldan uzun bir sürenin ardından ilk kez Öcalan'ı gördü. PKK lideri, kaçabilen militanların sayısını duyduğunda rahatladı.

"Bana, 'Kurtulduk,' dedi," diye anlatıyor Aydın. "Bu noktada herkesin Türkiye'den ayrılmasını istiyor ve dışarıdan [isyan için] hazırlıkları başlatmak zorunda olduğumuzu söylüyordu. Bu konuda çok kararlıydı."

Öcalan, askerî rejimin getirdiği sıkı önlemlerin aşırı şiddeti durdurduğu gerçeğini görmezden gelerek, PKK'nın bundan sonraki eylemleriyle ilgili iyimser bir tutum sergiliyordu. Dar-

2 McDowall, *Kurds of Syria*, Londra: Kurdish Human Rights Project, 1998, s. 10-11.

benin ardından, aralarında binden fazla şüpheli PKK destekçisinin de bulunduğu binlerce insan yakalanmıştı.[3] Tutuklamalar ertesi yıl da devam edince, PKK, cezaevinde en çok militanı bulunan Kürt örgütü olarak tanındı. Hapse konulan PKK destekçilerinin sayısının yüksekliği, örgütün halk tarafından, –rakiplerinin düşündüğünden daha fazla– desteklendiğini gösteriyordu. Fakat bu, zamanında kaçamayanlar için durumun zorluğunu gidermiyordu. Grup, erkek ve kadın üyelerini kaybediyordu ve kaybedilenlerden bazıları en yetenekli ve etkili olanlardı.

Darbeden çok kısa bir süre sonra sekiz arkadaşıyla Suriye'ye kaçan Sarı Baran, "PKK çözülüyordu," diyor. Aydm'dan farklı olarak, Baran'ın yolculuğu sınırdan uzak bir dağ kampından başladı ve yirmi gün boyunca büyük güçlüklerle sürdü. Gündüzleri dağlarda saklandılar, geceleri bilmedikleri araziler üzerinde seyrettiler, gıda ve giysi ihtiyaçlarını köylülerden karşıladılar. Yardım edecek rehberler bulunmuştu, ama bazıları ancak günler sonra geldi, bazılarıysa hiç gelmedi. "Bir sürü askerî operasyon yapılıyordu ve köylüler üzerindeki baskı çok ağırdı." Baran'ın soğukkanlılıkla eklediği üzere, yolculuk, "kolay değildi... aramızdan bazıları yolda öldü."

Suriye'ye ulaşmaya çalışanlar yalnızca PKK militanları değildi. Bu Arap ülkesi çok uzun zamandır Türkiye'nin radikal solcuları için de bir cennetti. Ankara'yla pek çok anlaşmazlığı olan Şam, "düşmanımın düşmanı dostumdur" düsturuyla hareket ediyor ve hem Türk hem de Kürt gruplardan militanların sığınmasına izin veriyordu. Kimileri için burası, uygun bir Avrupa pasaportu ve vizesi edinene kadar konaklayacakları bir ara istasyonken, bazıları Suriye'de kalmayı veyahut Lübnan ya da Irak'a geçmeyi planlıyordu; PKK gibi örgütler bu üç ülkede, yandaşlarına vadettikleri devrim için eğitim ve silah sağlayabiliyorlardı.

Darbeden hemen sonra saklanan ve bir ay kadar sonra da Suriye'ye ulaşan eski PKK militanı Selahattin Çelik, "Suriye'ye

3 Marvine Howe, "Turks Say They Are Gaining on Kurdish Nationalists", *The New York Times*, 12 Aralık 1980.

kaçtığımızda, hepimiz kolay olacağını düşünüyorduk," diye açıklıyor. "Suriye'de birkaç ay geçirip [Türkiye'ye] geri döneceğimizi ve Vietnam Savaşı gibi bir şey başlatıp orduyu etkisizleştireceğimizi... [K]onuştuğumuz buydu: Bir an önce nasıl geri döneceğimiz ve savaşacağımız."

Öcalan PKK'ya yeni bir yuva buluyor

Selahattin Çelik, Öcalan'a vardığını haber verene kadar, sınır kenti Kamışlı'da iki hafta kaldı. Ardından Şam'a giden bir otobüse bindi. Öcalan şehrin farklı yerlerinde PKK militanlarının kalabileceği daireler bulmuştu. Bunlar, Filistin'deki Suriye Kürtlerinin daireleri ya da Şam'ın Kürt mahallelerindeki evlerdi. Kimilerini de Öcalan kiralamış ya da yeni Filistin bağlantıları sayesinde sağlamıştı. Şam'a varır varmaz, Lübnan'daki Filistin askerî üslerinde düzenlenen PKK eğitimlerini denetleme görevini alan Çelik, "O zaman bile, Apo bir nevi büyük adam olarak görülüyordu," diyor.

Öcalan yalnızca bir yıldan biraz uzun bir süredir Türkiye dışındaydı, fakat bu süre zarfında içinde bulunduğu karmaşık politik coğrafyada pozisyonunu sağlamlaştırabilmek için sıkı çalışmıştı.[4] Darbeden sonra kaçan diğerleri gibi, Öcalan da sınırı, yerli bir kaçakçının yardımıyla geçerek, yaya olarak gelmişti. Öncelikle kendisini kurtarmayı, uzun vadede ise, PKK savaşçılarının Suriye ve Lübnan'daki Filistinli militan gruplardan eğitim almalarını planlıyordu. Filistinliler, –1970'lerin başlarında bazı Türk solcular da dahil– yabancı devrimcilere yardım sağlamakla nam salmışlardı. Fakat Öcalan'ın Suriye'de çok az bağlantısı vardı; bu nedenle, Suriye'nin başkentinde siyasi büroları olan Filistinli gruplarla güvenli bir ilişki başlatmayı başaramadı.

Öcalan, Şam'da geçirdiği kısa sürenin ardından, bu çabasından vazgeçti ve Beyrut'a gitti. Lübnan bir yıl süren bir iç savaştan yeni çıkmıştı ve ülkenin önemli bir kesimi Filistinli mi-

4 Öcalan'ın bu dönemdeki eylemleri için; Birand, *Apo ve PKK*, s. 108-118; Yüce, *Doğu'da*, cilt II, s. 257-260 ile eski PKK üyeleri ve bu dönemde Öcalan'la görüşen başkalarıyla yaptığım görüşmelerden yararlandım.

lislerle Hıristiyanlar arasında bölünmüştü. 1976 yılında savaşın sonunu getirmek üzere Lübnan'a giren Suriye birlikleri, Lübnan'ın doğu bölgesindeki Bekaa Vadisi'ni doğrudan doğruya kontrolüne almış ve ülkenin geri kalanı üzerinde de etkili bir denetim gücü sağlamıştı. Öcalan Lübnan'ın başkentinde kalacak bir yer bulup, orada yaşayan Kürtlerle bağlantıya geçti. Lübnan'da yaşayan Kürt topluluğun büyük çoğunluğu, çeşitli dönemlerde Türkiye'den göçmüş gruplardı: On yıllar önce, bastırılan Kürt ayaklanmalarının sonuçlarından ve yoksulluktan kaçmışlardı; inşaat endüstrisinde iş aramak üzere yeni gelenler de eksik olmuyordu.[5]

"Orada Türk ve Kürt aileler vardı," diye anlatıyor Öcalan. "Ali ismini kullanıyordum... ve bu şekilde altı ay, belki de bir yıl geçti."[6]

1979 sonları ya da 1980 başlarında Öcalan, Beyrut'ta Naif Havetme'nin Suriye destekli Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi'yle (FDKC) bir toplantı yapmayı başardı. Büyük bir olasılıkla Öcalan'ın Beyrut'ta tanıştığı Kürtlerin ayarladığı bu toplantının ardından, Şam'da, FDKC'nin siyasal önderlerinden Ebu Leyla'yla (Kays Abdülkerim), ikinci ve daha önemli bir toplantı yapıldı. Ebu Leyla Türkiye'den yalnızca birkaç solcu devrimciyle tanışmıştı; dediğine göre bunlardan çoğu yardım talebiyle geliyordu ve Öcalan hakkında pek de olumlu şeyler söylemiyorlardı.

Ramallah'ta, Filistinlilerin denetimindeki Batı Şeria'da görüştüğüm Ebu Leyla, "Öteki hizipler onu, terörist yöntemler kullanmak, insanları öldürerek parti içindeki muhaliflerini ortadan kaldırmak ve bunun gibi şeylerle suçluyordu," diye anımsıyor. "Elbette bunu [bizim karşımızda] kabul etmiyordu, ama ideolojik tavrı ziyadesiyle militandı. Bana revizyonizm hakkında uzun bir ders vermiş, düşmana karşı savaşabilmek için revizyonistlerden kurtulmanın ne denli önemli olduğunu anlatmıştı."

---

5 Lübnan'daki Kürtler üzerine bir dizi görüşmenin değerlendirmesi için bkz. McDowall, *Kurds of Syria*, s. 93-104.

6 Birand, *Apo ve PKK*, s. 110.

Öcalan'ın tutkulu konuşmasının ve tercümesinin aldığı zaman, geceyarısı başlayan toplantının neredeyse şafak vaktine kadar sürmesine yol açmıştı. Ebu Leyla gülüyor: "Hayatımın en zorlu ve hararetli toplantılarından biriydi." Filistinli yönetici Öcalan'dan etkilenmişti. "Başka Türkiye Kürtleriyle de tanışmıştık ve çok da güvenilir görünmüyorlardı. Bu adamsa [Öcalan] ciddi görünüyordu. İstediği, [askerî ya da mali] yardım değildi... yalnızca geleceğe yönelik olarak eğitilmek üzere... gönüllüler göndermek istiyordu."

Kurtuluş Cephesi başlangıç olarak az sayıda PKK militanına temel gerilla savaşı eğitimi vermeye razı oldu. Bu, onlar için sıradışı bir uygulama değildi. FDKC, çeşitli dönemlerde Nikaragua Sandinistlerine, İran solcularına, Yunan komünistlerine ve dahası tek tük de olsa Suudilere eğitim sunmuştu. FKÖ örgütlenmesi altındaki en geniş Filistin gruplarından olan Kurtuluş Cephesi'nin eski askerî komutanlarından Memduh Nofal, "Marksist-Leninist grupları kabul ediyoruz, çünkü Marksist-Leninistiz," diye açıklıyor. "Bizler devrimciyiz ve devrimci hareketi destekliyoruz."

Muhtemelen FDKC'nin, bu desteği vermek için daha somut nedenleri vardı: Solcu devrimcilere ev sahipliği yapmak, FDKC'nin, hem müttefikleri hem de FKÖ'nün öteki mensuplarınca dikkate alınan önemli, uluslararası devrimci hareket imajını geliştirebilmesini sağlıyordu. Aynı zamanda, İsrail'le gerilimin tırmandığı bir dönemde bu şekilde büyüyorlardı. FDKC, İsrail'e karşı yürüttüğü mücadeleye Kürtlerin katılımını planlamasa da –Nofal'in ifadesine göre bir nedeni, PKK militanlarının çok deneyimsiz oluşuydu– İsrail'in saldırması durumunda üssü Kürtlerin savunacağı düşünülüyordu. Fakat PKK militanları, savaşları birbirine karıştırmak istemediklerini belirttiler.

"Kendi hedefleri vardı ve müdahale etmedik," diyor Nofal.

1980'in ilk yarısında az sayıda PKK militanı, eğitim için Suriye'ye geçti; askerî darbenin ardından gelenlerin sayısıysa daha yüksekti. Lübnan'daki çeşitli FDKC kamplarına dağıldılar. Suriye denetimindeki Bekaa Vadisi'nin yakınındaki, Lüb-

nan köyü el-Hilva'dan çok uzak olmayan Helve kampı da bunlar arasındaydı. Suriye, kendi sınırını korumak üzere 1976 yılında Lübnan'ın Bekaa Vadisi'ni işgal etmişti; yakındaki tepeleri sürekli olarak ağır silahlarla vuruyordu.

PKK militanları 1980 yılında Helve'de eğitime başladıklarında, FDKC'nin yönettiği kamp aşağı yukarı 100 kişi barındıracak durumdaydı.[7] Ana bina siyasi eğitim ve tartışmalar için kullanılıyor, öteki üç-dört küçük binadaysa yatakhaneler, mutfak ve tuvaletler bulunuyordu. Askerî eğitim tartışmaları büyük salonda yapılıyordu, ama asıl eğitim alanı, PKK'nın savaşmayı planladığı Kürt bölgesinin biraz küçük ölçekli versiyonu olan çevredeki tepelerdi. Filistinliler ve Kürtler, askerî eğitimlerini genellikle birlikte yapıyor, ama siyasi eğitim için farklı sınıflara ayrılıyorlardı.

"[Askerî] kurslar onların taleplerine bağlıydı," diyor Nofal. "Bazı kurslar mesela, yalnızca patlayıcılar hakkında düzenleniyordu ve böyle bir kurs için on gün ya da iki hafta yeterli oluyordu. Kimi kurslarsa, söz gelimi yönetici konumunda olanlar için düzenlenenler, iki ay alıyordu; askerlik, topoğrafya, patlayıcılar, ağır silahlar ve gerilla savaşı konularında eğitim alıyorlardı."

Filistinliler deneyimliydi; PKK militanlarını gerilla savaşının temel noktaları konusunda eğittiler. "Çoğumuzun gerilla savaşçısı olarak hiçbir deneyimi yoktu; oysa Filistinlilerin vardı ve rehberlikleri yararlı olduğu gibi doğru da görünüyordu," diye anımsıyor Baran.

Filistinli eğitimciler, propaganda ya da sivil nüfusun örgütlenip motive edilmesi gibi, savaşı sürdürmeye yarayacak öteki yöntemleri de ihmal etmiyorlardı. Özellikle, cemaat hareketlilikleri hakkında bilgi toplamada, yiyecek ve barınak sağlamada "sivil milis kuvvetleri"nin yararlılığı, örneğin kadınlar ve öğrenciler için komiteler oluşturma gibi kontrol ve desteği genişletmeye yarayacak araçlara dair verdikleri eğitimler, PKK için popüler yöntemlerin temelini oluşturacaktı.

7 Kampın tasviri, orada eğitim alan Kürt militanların yanı sıra, FKDC'den Nofal ve Ebu Leyla'nın aktardıklarına dayanıyor.

1980-1982 arasında, yaklaşık 300 PKK militanı bu eğitimlere katıldı. FDKC kampları daha fazla öğrenci kabul edemeyecek kadar dolmuştu. Nofal, Öcalan'a eğitimlerin çok maliyetli hale geldiğinden yakınmaya başladı. FDKC, kamplarında militanların hem temel ihtiyaçlarını karşılıyor hem de diğer harcamaların karşılanmasına yardım etmek üzere –söylendiğine göre, kişi başına 15, 100 ve 300 dolar arasında değişen tutarlarda– aylık bir tahsisat sağlıyordu.

"Kamplarımıza giderek daha çok insan getirmeye başladıklarını fark ettim ve maliyetler dolayısıyla, bütün üyelerin uzun süre kalamayacaklarını söyledim," diyen Nofal, PKK'nın Bekaa'daki eğitim masraflarını kendisinin karşılamasını ya da katılımcıların Öcalan'm genellikle kaldığı Şam'daki dairelere taşınmasını önerdiğini anlatıyor.

Bu arada Öcalan, öteki Filistinli örgütlerle de benzer eğitim çalışmaları düzenlenmesini de başarıyla sağladı. Böylece, PKK'nın, üyelerini, aralarında Yaser Arafat'ın Fetih'i, George Habeş'in Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Samir Kavşah'ın Filistin Halk Mücadelesi Cephesi ve Lübnan Komünist Partisi'nin de bulunduğu farkh Filistin hiziplerine dağıtması mümkün oldu. Kürt militanlardan istifade de ediliyordu. İstihkâmların inşasına yardım ediyor, İsrail'in saldırması durumunda savunma için ön cepheye sürülebiliyorlardı.

"Bu insanlar gerçekten ciddi, gerçek savaşçılar, gerçek askerler haline geldiler," diyor Ebu Leyla. "[Öcalan'ın] Kürdistan'da şu ya da bu derecede, ama gerçekten bir halk desteği olduğu açıktı ve adamları, öteki gruplarla kıyaslandığında çok daha disiplinli ve sağlamdı. Bu grubun [PKK] Türkiye Kürdistam'ndaki en ciddi grup olduğunu düşünüyorduk. Onları [kamplarda] tutmamızın nedeni de buydu."

PKK militanları, durumu gayet kendilerinden emin bir rasyonellikle değerlendiriyordu. "Kaldığımız yere uygun üniformayı giyiyorduk hepimiz, ama PKK'nin Filistinli gruplar ya da Filistinlilerle Lübnan arasındaki çatışmalara karışmayacağı konusunda da anlaşmalarımız vardı," diye açıklıyor bunu Çelik. PKK, üyelerini farklı birimlere yayarak, tek bir Filistinli gruba

yük oluşturmamayı başarıyordu; Suriye'nin Havetme'ye sırtını dönmesi ya da Arafat'ın birdenbire Lübnan'dan kovulması gibi ihtimaller dikkate alındığında, bu uygulama risklerin de dağıtılması anlamına geliyordu.

Çelik, bir an durup, "Suriye'ye kaçmakla ne kazandık?" sorusunu soruyor. "Aslında, 1980'in ardından örgütsel anlamda bitmiştik. Avrupa'da hiçbir gücümüz yoktu, Türkiye'de hapisteydik. Fakat Suriye'de yeniden bir araya gelebildik. Para elde ettiğimiz anda, insanları Avrupa'ya [oradaki Kürt topluluklarında çalışmak üzere] gönderiyorduk. Filistinlilerden birçok şey öğrendik. Şehitler için gösteri yapmayı, törenleri öğrendik. Halk savaşı üzerine pek çok okuma yaptık, aynı zamanda silahlı eğitim aldık. Bize giysi verdiler, sigara verdiler. Filistinlilere çok şey borçluyuz."

Suriye bağlantısı

Sınır ötesine kaçan militanlar girişlerini fark ettirmemek için ellerinden geleni yapmış olsalar da, Suriye gizli servisleri tetikteydi.[8]

O zamanlar sınır kenti Kamışh'da lise öğrencisi olan Kamuran Haco, "Suriye'ye geldiklerinde takma isimler kullanmak zorundaydılar; biz de onları karşılayıp evlerimizde saklıyorduk," diye anımsıyor. "Kimsenin bir şey bilmediğini sanıyorduk. Ama elbette öyle değildi."

Kimi Türkiye Kürtleri fark edilmeden sınır ötesine ulaşabilseler de (ama durum zamanla değişti) ötekiler kısa zamanda, takip edildiklerini öğrendiler. Kürt grup Rızgarî'den bir militan, daha geldiği günün ertesinde gizli servisten biri tarafından ziyaret edildi.

Şimdi Fransa'da yaşayan, Kâmuran isimli bir başka eski üye, "Ülkede olduğumuzu Suriyeliler nasıl biliyordu?" diyor. "Sınırı geçtiğimiz ve birinin evine ulaştığımız dakikada, evdeki

8 Militan gruplara karşı Suriye'nin tutumu hakkında ek bilgi şu kaynaklardan sağlandı: Reuven Ehrlich, "Terrorism as a Preferred Instrument of Syrian Policy", Institute for Counter-Terrorism (Israel), www.ict.org.il ve ICT'den Ely Carmon ile yapılan görüşme.

Kürt dosdoğru gizli servistekilere gidip bir konuğu olduğunu söylemek zorundaydı, yoksa başına bela alabilirdi."

Kendi Kürtlerini baskı altında tutan otoriter Suriye yönetiminin sınırları içinde kalıp kalmama konusu sık sık tartışılıyordu. "Suriye kontrolü altında olup olmayacağımızı tartışıyorduk," diyor Kâmuran. "Zira askerî rejim bir yana konduğunda, Türkiye Suriye'den çok daha iyi bir devletti. Suriye bir diktatörlük, daha da kötüsü, tiranlıktı."

Kimi gruplar, ya Şam'a bağımlı olma fikrinden hoşlanmadıkları ya da daha çok, güçlerini bizzat –Türkiye kısmı olsun, Irak kısmı olsun– Kürdistan'da konuşlandırmak istediklerinden, Suriye'ye alternatif arayışındaydı. Fakat Suriye dışında çalışmak isteseler de istemeseler de, neredeyse her grubun başkentte temsilcileri vardı ve üst düzey yöneticiler çeşitli toplantılara katılmak için buraya geliyorlardı.

"[Suriye'den destek almak] bizim için bir çelişkiydi, ama Ortadoğu'da öyle çok çelişki vardı ki," yorumunda bulunuyor eski PKK militanı İbrahim Aydın.

Suriye'nin Kürt gruplara desteği, en azından başlangıçta, açık olmaktan çok zımniydi. Pratikte bu, Şam'ın, Türkiye'den yasadışı mülteci akınlarına engel olmaması, Suriye'ye yerleşen Kürt militanlara sorun çıkarmaması ve Lübnan'la Suriye arasındaki trafiğe ses etmemesi anlamına geliyordu. Aslında, Suriye'nin yeni gelenleri tamamen başıboş bıraktığı da söylenemezdi. Suriye'nin, kendisi için sorun teşkil eden bir Kürt nüfusu vardı ve Suriye Kürtlerinin devlete karşı ayaklanmalarının önüne geçilmesi gerekiyordu. PKK resmî retoriği içinde Suriye'nin bir parçasını da bağımsız Kürdistan'a katmasına rağmen, sınırların pekâlâ farkındaydı.

"Suriye karşıtı herhangi bir eylemde bulunamayacağımız belliydi," diyor Çelik. "Bu konuda bir karar alınmış değildi. Yalnızca bir şey yapamayacağımızı biliyorduk... bu kadar."

Kürt militanlara eğitim hizmeti sunan Filistinli gruplar aynı zamanda Suriye'nin çıkarlarını da dikkate alıyorlardı. Suriye, Filistinlilerin İsrail'e karşı mücadelesini destekliyordu ve Lübnan'ın kayda değer bir kesimi üzerinde fiilî denetim uygu-

luyordu. Lübnan ve Suriye arasında etkin olan bütün Filistinli gruplar, ama özellikle siyasi merkezlerini Suriye başkentinde kurmuş olanlar, Suriye'nin görüşlerini dikkate almak zorundaydı. Bu dönemde Suriye'yi ve çevre ülkeleri gezmiş olan Mesut Akyol takma adlı bir Türk solcu, "Suriye'nin onayı olmaksızın hiçbir Fihstin örgütü Türk ya da Kürt örgütlere yardım edemezdi," diyor. "Suriye'nin onayı şarttı."

Suriye bu konuda kayıtsız bir tutum sergiliyordu. Çünkü hükümet, militanların ve Türk adaletinden kaçanların Suriye'de olmadığı izlenimini vermek istiyordu. Kürt ve Türk muhalif grupların üyelerinin, Suriye Komünist Partisi'nden, Filistin'den, Irak Kürdistan'ından ya da öteki muhalif gruplardan, kimi zaman da Suriye muhaberatından aldıkları kimlik belgeleri, Şam'ın bu grupların varlığını inkâr etmesini, en azından resmî düzlemde Ankara'nın gazabından kurtulmasını sağlıyordu.

Suriye gizli servislerince verilen nüfus cüzdanında Irak Kürdü olarak görünen Kâmuran, "Hepimiz Arap isimleri almıştık," diye naklediyor. "Suriye bu nüfus cüzdanlarını almak durumunda olduğumuzu söylüyordu; böylelikle, Türkiye geri gönderilmemizi talep ettiğinde, Suriyeliler zaten ülkede olmadığımızı söyleyebileceklerdi."

Suriye'nin söz konusu militan grupları desteklemesinin değilse bile bir özgürlük alanı açmasının nedeni, Türkiye'yle süregiden önemli anlaşmazlıklardı.[9] Öncelikle Şam, Suriye'nin hiçbir zaman tanımadığı bir halkoylamasının ardından 1939 yılında Türkiye'ye dahil edilen eski Suriye ili Alexandretta (İskenderun) üzerinde hâlâ hak iddia ediyordu. Türkiye'yi huzursuz edense, Suriye haritalarının, o zamandan bu yana Hatay olarak isimlendirilen ili kendi ülkesinin sınırları içinde gösteriyor olmasıydı. Öte yandan Esad, Türkiye'nin, Dicle ve Fırat'ın sularını yerel tarım ve enerji için kullanmasını mümkün kılacak büyük GAP barajlarından endişe duyuyor-

9 Suriye-Türkiye gerginliği hakkındaki bilgi büyük ölçüde şu kaynaklara yaslanıyor: Makovsky, "Defusing the Turkish-Syrian Crisis" ile Daniel Pipes, "Hafiz al-Asad Should be Careful", *Turkish Times*, 15 Aralık 1994.

du. Çünkü her iki ırmak da Türkiye'den doğuyor; Dicle, Suriye sınırının bir kısmını takip ettikten sonra Irak'a akıyor; Fırat ise Suriye'den geçip Irak'a yöneliyordu. Dolayısıyla, barajlar projesi sayesinde Ankara, daha çorak olan Suriye'ye su akışını büyük ölçüde kontrol eder hale gelecekti. Son olarak, Suriye'nin iddiasına göre Türkiye, –Öcalan ve öteki firarilerin Suriye'ye geçmeye başlamasıyla aynı dönemde– Suriye hükümetine karşı arahksız saldırılar düzenleyen Müslüman Kardeşler isimli militan muhalif gücün üyelerini barındırıyordu.[10]

Ne var ki iş, hem alan hem nüfus olarak Suriye'den yaklaşık beş kat büyük olan Türkiye üzerinde baskı oluşturmaya gelince, Şam'ın gücü çok yetersiz kalıyordu. Uzun süredir NATO üyesi olan Türkiye, aynı zamanda önemli bir ABD müttefikiydi. Sovyetler Birliği'nin uzak-batı bölgesiyle sınırının bulunması, hiç değilse Soğuk Savaş koşullarında Batı tarafından yüzüstü bırakılamayacağı anlamına geliyordu. Esad, en azından askerî olarak Türkiye'ye cephe almasının çok zor olduğunu biliyordu. Türkiye'nin politikalarını etkilemek için yapabileceği en iyi şey, eylemleri Suriye'nin çıkarlarıyla örtüşecek bir grup bulmaktı.

Türlü bölgesel çatışmalarında devreye sokmak üzere bir aracı arayışında olmak, Şam için yeni bir tutum değildi. İşin aslı o ki, Suriye, siyasi ve askerî hedeflerini hayata geçirebilmek için uzun süredir yabancı militan gruplarla işbirliğine gidiyordu.[11] Örneğin, Suriye'nin desteklediği Filistinli örgütlerden fayda sağlıyordu, zira bu örgütlerin İsrail'e saldırıları, Esad'ın Yahudi devletini zayıflatma arzusuna hizmet ediyordu. Bu örgütler, aynı zamanda, Esad'ın Lübnan'daki elini güçlendiriyordu ve gerek olması durumunda öteki Arap devletlerine karşı da kullanılabilirlerdi. Suriye, doğrudan misilleme riskini almak zorunda kalmaksızın, bütün bunların gerçekleşmesini istiyordu.

---

10 Bu, birçok Türk ve Kürt militana görüşlerini açık açık bildiren Suriyeli yetkililerin sık sık yakındığı bir hususdu. Celal Talabani aynı konuyu Birand, *Apo ve PKK*, s. 199'da da tartışıyor.

11 Suriye'nin genel yaklaşımı ve politik hedeflerine dair ayrıntılar için bkz. Ehrlich, "Terrorism... Syrian Policy" ve Maoz, *Asad*, s. 170-177; Suriye-Irak ilişkilerine dair bilgi de Maoz, *Asad*, s. 112-113, s. 146-147'den alındı.

Suriye öte yandan, bölgenin liderliği konusunda Irak'la zorlu bir rekabet içindeydi. 1975'te Bağdat karşısında uğradıkları yenilgiyle inançları kırılan Irak Kürtleri, Suriyelilerin gönüllü ortağı olmuşlardı.[12] Iraklı Kürt lider Celal Talabani başlangıçta Suriye'ye sığınmış ve yeni KYB örgütlenmesini Şam'da yayınlanan bir bildiriyle ilan etmişti. 1979 yılında Talabani'nin KYB'sinden ayrılan Kürdistan Sosyalist Partisi de Suriye'de bir büro açmış; son olarak, Kürtlerle ittifak içindeki Irak Komünist Partisi de aynı yola gitmişti.

Suriye'nin Türkiye'den ve Irak'tan gelen Kürt gruplara karşı gösterdiği âlicenaplıkla, kendi ülkesindeki Kürtlere karşı tutumu taban tabana zıttı.[13] Şam daima, Suriye Kürtlerinin bağımsızlık isteyeceğinden ya da rejimin istikrarını tehdit edeceğinden korkmuştu. 1960'larda, yaklaşık 120.000 Suriye Kürdü vatandaşlıktan çıkarılmış; mülk edinemedikleri, belli meslekleri yapamadıkları, özel otomobil satın alamadıkları ve ülkeyi terk etmek üzere pasaport edinemedikleri bir tür gri bölgede yaşamaya zorlanmışlardı. Suriye, aynı zamanda, komşusu Türkiye'ye benzer biçimde, Kürt siyasal partilerine yasak koymuş ve Kürtçe yayınlarla eğitimi sınırlandırmıştı. Suriye'deki Kürt azınlık bu kısıtlamalar altında acı ve öfke doluydu; fakat Esad'ın başında olduğu zalim, otoriter sistem içinde çok fazla seçenekleri yoktu.

Fakat özellikle Türkiye-Irak sınırındaki Suriye Kürtlerinin köyü Kamışlı'da, PKK ile öteki grupların eylemleri artan bir ilgiyle izleniyordu. Yaklaşık bir düzine küçük, etkisiz Suriye Kürdü grup arasındaki iç kavgalar, birçok insanın kendi örgütleri hakkında hayal kırıklığına uğramasına neden olmuştu. Molla Mustafa Barzani'nin mücadelesinin de sona ermesiyle beraber, Suriye Kürtleri başka bir odağa bağlanmaya hazır hale geldi.

---

12 Ayrıntılar McDowall, *Modern History*, s. 343-347'den alındı. Aynı zamanda bkz. Montgomery, *The Kurds of Syria: An Existence Denied*, Berlin: Europaisches Zentrum für Kurdische Studien, 2005, s. 136-139.

13 Ayrıntılar için bkz. Montgomery, *The Kurds of Syria* ve McDowall, *The Kurds of Syria*.

Öcalan diğerlerine elini uzatıyor

Kendisini başından beri Türkiye'deki Kürt ulusal hareketinin lideri olarak gören Öcalan, Şam'da bulunduğu süre zarfında söz konusu rekabetin sonuçlarını tartacak zamanı buldu.[14] Radikal örgütlerin çoğu yeniden toparlanabilmek için çırpınıyordu: Kadrolarının önemli bölümü hapisteydi; geriye kalan önderlerse şimdi ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Türk ve Kürt solcuların kurtuluş vaatleri boşa çıkmıştı; askerî yönetim ve baskı, önceki dönemlerde yaşananlardan çok daha ağırdı.

Sola yakın duran müzisyen Metin Kahraman, "Herkes şoktaydı," diyor 25 yıl sonra. "Çökmüştüm. Çünkü devrim yakındı. 12 Eylül olduğunda, belki bir iki yıl boyunca, birbirinden yalıtılmış yerlerde bir tür direniş devam etti. Ama bunlarla bir yere ulaşmanın mümkün olmadığı açıktı. Her şeyden önce, bezginlik kendini göstermişti."[15]

Bir zamanlar halkın desteğini alan bir sürü grubun hızla çöküşü Öcalan'ı şaşırtmadı. O'na göre bu durum olsa olsa kendisinin liderlik yeteneğini kanıtlıyordu. Birkaç yıl sonra yaptığı açıklamaya göre, 1979'da Türkiye'den kaçışı tamamen tesadüfi bir karardı; fakat bu kararla yalnızca kendisi değil, örgütü de kurtulmuş; üstüne üstlük 1980 darbesinin ardından Türk devrimci hareketiyle rekabet açısından yeni bir başlangıç şansı elde etmişti.

"Ötekiler ancak benden iki yıl sonra dışarı çıkabildiler, yani örgütlerini çoktan kaybetmişken," diyecekti daha sonra. "12 Eylül'den önce yurt dışına çıkabilmem sayesinde hem yüzlerce yoldaşımı kurtardım hem de eğitim almalarını sağladım."[16]

PKK lideri, Türk ve Kürt solundaki rakipleriyle barış giri-

---

14 Öcalan'ın bu dönemdeki eylem ve planlarının analizi, söz konusu dönemde kendisiyle bağlantıda bulunanlarla yapılan görüşmelere dayanıyor. Aynı zamanda, Mesut Akyol'un politik otobiyografisinin yayımlanmamış İngilizce kopyası, "A Slice of My Life"tan yararlandım. Birinci Konferans hakkında bilgiyi Birand, *Apo ve PKK*, s. 116-117; İmset, *the PKK*, s. 32-33 ve Çelik, *Ağrı*, s. 53-54'ten sağladım.

15 *Express* dergisi, Eylül 2005, s. 58'de yer alıyor.

16 Birand, *Apo ve PKK*, s. 111.

şiminde bulunmanın tam zamanı olduğuna karar verdi ve askerî rejime karşı ortak bir cephe oluşturma önerisinde bulundu. Bu, ister kendisine saygınlık kazandıracak hileli bir oyun, isterse geçmişteki rakiplerini kendi örgütüne katma girişimi ya da eski yöntemlerden vazgeçip ötekilerle birlikte çalışma yolunda atılmış samimi bir adım olsun, söz konusu militanları etkileyecek bir tavırdı. Avrupa'daki öncü Türk solculara gönderdiği uzun mektuplarda, yeni öngörüleriyle hedeflerini açıklıyordu. Söyledikleri, kulağa samimi geliyordu.

Devrimci-Yol'un (Dev-Yol) kurucularından Mesut Akyol yıllar sonra yazdığı politik otobiyografisinde, "Apo, Türk bağımsızlık hareketine referansta bulunuyordu," diyecekti. Türk Bağımsızlık Savaşı, "Türklerle Kürtler arasında işbirliği sayesinde kazanılmıştı. Apo, 'Burjuva ve feodal atalarımızın yaptığını biz neden yapamayalım?' diye soruyordu."[17]

1980'den önce Türkiye'deki en büyük sol militan grup olan Dev-Yol, darbeyle büyük ölçüde çökertilmişti. Üyelerinin çoğu hapisteydi, hapiste olmayanlarsa ya gözaltında ya da kaçmaya çalışırken öldürülmüşlerdi. "Komünizm ve Kürt propagandası" yapmaktan sekiz yıl hapis cezasına çarptırılan ve 1977'de yurtdışına kaçan Akyol, bir zamanlar güçlü olan hareketin fiili önderi konumundaydı. Öcalan'ın mesajı Türkiye solunun temel sorunu olan birlik mevzuuna işaret ediyordu ki Türkiye solu da artık kitlesel, kolektif yenilgisinin ardında yatanın bu eksiklik olduğuna inanmaktaydı.

"Öcalan'm önerisi çok cazipti," diye yazıyor Akyol. "Apo'nun bağlantıya geçmek hususundaki mesajlarını gündeme getirdiğimde arkadaşlarım, 'Bize de benzer mesajlar yolluyor. Neden O'nu dinleyip ne söylediğini iyice anlamaya çalışmıyorsun?' dediler."[18]

Akyol 1981 baharında, Öcalan'la görüşmek üzere Şam'a uçtu. PKK lideri Akyol'u yapıyı görmesi için Helve eğitim kampına götürdü. Akyol ve arkadaşlarının bir zamanlar "delice" bulup önemsemedikleri "Kürt bölgesinde silalılı devrim

17 Akyol, "Slice of My Life", s. 6.

18 *A.g.e.*, s. 6.

yapma hayali"nin epey yol aldığına hiç kuşku yoktu. Akyol, Öcalan'ın diğerleriyle birlikte çalışmayı gerçekten istediğine ve eski rakiplerine karşı şiddete son vermek konusunda samimi olduğuna inanarak Avrupa'ya döndü.

Sonraki birkaç ay boyunca iki adam ne tür bir işbirliğinin işlevsel olabileceğine dair ayrıntılar üzerinde tartıştı. Askerî rejimin iktidardan uzaklaşmasını sağlayacak yegâne şeyin silahlı devrim olacağını varsayıyorlardı. Böylesi bir mücadeleyi de ancak Türklerle Kürtler ortaklaşa yürütebilirdi.

"Apo'nun bir vecizesi vardı, 'Apo Türkiye'de isyanı aşağıdan [Kürdistan] ateşleyecek, bizse yukarıdan [şehirler]'," diye anımsıyor Akyol. Ne var ki, Dev-Yol'cu çoğu insan PKK'ya karşı hâlâ derin bir güvensizlik duyuyor ve Öcalan'ın rakiplerine saldırmaktan –ki önceden grup stratejisini belirleyen temel unsur buydu– vazgeçmeye gerçekten hazır olup olmadığını sorguluyordu. Diğer Türk solcularla ortak cephe önerisini tartışmak için Avrupa'yı dolaşan Akyol, Öcalan'ı, PKK'nın eski saldırılarını inkâr edip gelecekte de bu tür eylemler yapmayacağını yazılı olarak bildirmeye zorluyordu. "Bu, bizim için temel koşuldu," diye açıklıyor Akyol.

Öcalan aynı zamanda Kürt muhalefetini de kazanmaya çalışıyordu; diğer Kürt liderlere, onlarla tanışma isteğini ileten mesajlar yolladı. Öcalan'ın rakipleriyle barış sağlama girişimi, o sıralar İran'ın Irak sınırına çok yakın bir askerî kampa yerleşmiş bulunan, ama Suriye'ye gelip gitmeyi de sürdüren KYB lideri Celal Talabani tarafından da destekleniyordu.

"Aracılık ediyordum," diyor Talabani Türk gazeteci Mehmet Ali Birand'a. "Görüşlerindeki farklılıkların üstesinden gelmek, en azından, iç kavgaları durdurmak için uğraşıyordum."[19]

Irak Komünist Partisi ile çeşitli Suriye Kürt partilerinin de desteğiyle Talabani, Kemal Burkay'ı Öcalan'la görüşmeye ikna etti. Burkay, en etkili Türkiye Kürt gruplarından olan Kürdistan Sosyalist Partisi'nin lideriydi; dolayısıyla, Burkay ile Öcalan arasındaki olası bir yakınlaşma, öteki grupların da aynı tavrı almalarını sağlayabilirdi. Tıpkı Öcalan gibi darbeden

19 Birand, *Apo ve PKK*, s. 194'te yer alıyor.

önce Türkiye'yi terk etme öngörüsünü gösterebilen Burkay, Avrupa'da yaşıyor ve sık sık, grubundan kimi temsilcilerini barındıran Suriye'ye gidiyordu. PKK'nın rakip Kürt gruplara saldırılarını sert bir dille eleştiren Burkay, başlangıçta bu fikre sıcak bakmadı. PKK Mart 1979'da Doğubeyazıt'ta Burkay'ın partisinden bir eylemciyi öldürmüştü ve Burkay Öcalan'ın güvenilir biri olduğuna inanmıyordu.

"Öteki gruplar, 'PKK kimi hatalar yaptı, ama şimdi hatalarını kabul ediyor,' diyorlardı," diye anımsıyor Burkay, "[Öteki gruplar] söylediklerimden hoşlanmıyordu. Onlara göre, onlar [PKK'lılar] da Kürttü ve her grup diğerini bir nedenle suçluyordu, dolayısıyla herhangi bir ithamı ciddiye almak anlamsızdı. 'Artık Apo Türkiye'de değil, grubu değiştirmeye çalışalım,' diyorlardı."

Sonunda Burkay, isteksizce de olsa, Öcalan'la konuşmayı kabul etti. İki adam, Suriye'nin başkentinde, Burkay'ın partisinden temsilcilerin kaldığı evde buluştu. Öcalan'la Burkay, bundan dört-beş yıl önce Ankara'da görüşmüşlerdi. O zamanlar kendi ekibini kurmaya çalışan genç ve heyecanlı bir adam olan Öcalan, bir arkadaşıyla birlikte Burkay'ın avukatlık bürosunu ziyaret etmişti; bu deneyimli eylemcinin, Kürdistan'ın sömürge olup olmadığı tartışmasında son sözü söyleyebileceğini umut ediyordu. Burkay tam da bu konuda bir kitap yazmıştı; Öcalan bürodan, Burkay'ın haklılığına inanarak ve hoşnut olarak ayrılmıştı. Bu kez ise, Öcalan'la Burkay'ın bir araya gelişi daha eşit bir seviyede olacaktı.

"Oturup konuştuk," diye anlatıyor Burkay, "özeleştiride bulundu, 'değiştik,' dedi." Toplantıda, Talabani'nin de içinde bulunduğu beş kadar insan vardı. "[Öcalan'a], 'Bunlar hata değildi, insanlarımızı öldürdünüz, kendi yöntemlerinizi seçtiniz. Bu hata mıydı?' diye sordum. 'Bizi kendi insanlarımıza düşmanmışız gibi göstermeye çalıştınız. Bütün bunlar hata idiyse, kendi insanlarınıza seslenin; düşman olmadığımızı söyleyin; birlikte çalışma vaktimizin geldiğini söyleyin'." Burkay'ın Öcalan'a duyduğu öfke, aradan yirmi yıldan çok zaman geçmiş olmasına rağmen, olanları anlatış biçiminden hisse-

diliyor. Burkay'ın söylediğine göre, öteki Kürt örgütlerin de Öcalan'dan beklentisi aynıydı. Öcalan'ın bunu yapması durumunda, diğer Kürt gruplar da kendisiyle oturup, birlikte çalışma olasılığı üzerine ciddi olarak konuşacaklardı.

Bu görüşmeden kısa bir süre sonra, PKK Birinci Konferans'ını topladı; konferans, partinin kuruluşundan bu yana düzenlenen en büyük toplantıydı: 1981'in 15-26 Temmuz tarihlerinde Helve kampında düzenlenen toplantıya 80 kadar militan katıldı. Tartışmalar, grubun ayakta kalabilmesi ve Türkiye içinde mücadeleyi yeniden başlatabilmesi için yapılması gerekenlere odaklandı. Avrupa'daki Kürtler arasında örgütlenme çalışmalarını hızlandırma ve Türkiye'de başlatılmak istenen savaşı planlama kararı alındı. Ayrıca, Akyol, Burkay ve diğerlerinin talebi üzerine, Öcalan, geçmişte, sol ve Kürt rakiplere düzenlenen fiziksel ve sözlü saldırılara atıfta bulunarak, "hatalar"ının özeleştirisini verdi.

Öcalan'ın özeleştirisi, yazılı bir bildiri yayınlayacağı vaadiyle birleşince, Dev-Yol ile uzlaşma yolu açılmış oldu. Ertesi yıl PKK, Dev-Yol ve beş kadar başka küçük sol partiden oluşan Faşizme Karşı Birleşik Direniş Cephesi'nin (FKBD-C) kuruluşu ilan edildi.[20] PKK ile Dev-Yol, daha sonra askerî cuntaya karşı Türkiye sol muhalefetinin önemli bir merkezi haline gelecek olan Avrupa Komitesi'ni –Birlik Komitesi (BirKom)– oluşturdular. Bu iki grup, askerî mücadele planlarını yürütmek üzere Suriye'de bir Kurmay Heyeti oluşturdu. Ayrıca Dev-Yol üyelerini, Arafat'ın Fetih'iyle birlikte eğitim almaları için, Suriye ve Lübnan'a göndermeye başladı.

Ne var ki, Öcalan'ın Kürt partilerin katılımını sağlamak yönündeki girişimleri başarısız oldu. Darbeden önce Öcalan'ın uyguladığı şiddetin darbesiyle sarsılmış olan Burkay ve diğer Kürt liderler, Öcalan'ın gerçekten değişmiş olduğuna inanmıyorlardı. Kimi Kürt eylemciler Akyol'a, yeni birliğin, Öcalan'a hak etmediği meşruiyeti sağladığı şikayetinde bulunuyorlardı.

---

20 Cephe üzerine daha ayrıntılı bilgi için, bkz. Çelik, *Ağrı*, s. 63-64; Dev-Yol'un birlik üzerine iç tartışmaları için bkz. –öncü üyelerden biri olan– Yaşathak Aslan, *Devrimci Yol*, Ankara: Arayış Yayınları, 2005, s. 63-99.

Ala Rızgarî'nin liderlerinden Hatice (Haco) Yaşar da Akyol'u, hata yaptığı yönünde uyarıyordu.

"Haco, 'Bu adama inanma, hiçbir zaman değişmeyecek, PKK'nın kana ihtiyacı var,' dedi."

Avrupa'da PKK

PKK'nın Avrupa'da her zaman bir avuç üyesi olmuştu, ancak 1981 yılının ortalarında, örgütlenmeyi yaymak üzere beş üst düzey yönetici gönderildi.[21] Kimileri Türk yetkililerden kaçan ve geçerli pasaportu olmayan insanların yolculuk yapması çok kolaydı. Yaygın yöntem, bir arkadaş ya da akrabanın pasaportunu alıp fotoğrafı değiştirmek, Şam'da vize başvurusu yapıp uçağa binmekti. Bu dönemde Suriye'den Almanya'ya uçan İbrahim Aydın, "Paranız olduğunda, Suriye'de her şeyi yapmanız mümkündü," diyor.

O zamanlar Avrupa, Türkiye'den iki milyon kadar, o zamanki adıyla "misafir işçi"ye ev sahipliği yapıyor, bunların yarıdan fazlası ise Almanya'da yaşıyordu. Bu nedenle militan gruplar için yeni taraftar ve finansal destek kazanma arayışında elverişli bir coğrafya olarak görülen Avrupa, aynı zamanda, sürgüne yollanan eylemciler için de cazipti: Ordu yönetime el koyduktan sonra Türkiye'den on binlerce kişi buraya gelmişti.[22]

1977 yılında Suriye üzerinden Almanya'ya geçip sığınma hakkı talep eden Mesut Akyol, "Solcular için Avrupa emperyalistti, bu nedenle Avrupa'yı lanetlerlerdi, ama bir ülkeye iltica etmeleri gerektiğinde, hepsi Avrupa'yı tercih ediyordu," diyor. "Çünkü oradaki demokrasinin kendilerini koruyacağını bilirlerdi. İkinci etmense, çok sayıda [Türk] işçinin varlığıydı."

---

21 PKK ve öteki militan grupların 1980'lerin başlarında Avrupa'daki çalışmalarına ilişkin ayrıntıları, Kemal Burkay ile eski sol lider Ertuğrul Kürkçü'yle yaptığım görüşmelerden edindim. Siyasal mültecilerin durumuna ilişkin genel bilgiyi Info-Turk, *Black Book on the Militarist Democracy in Turkey* den (Brüksel, 1986) aldım.

22 Askerî darbenin ardından yaklaşık 110.000 kişi Avrupa'ya siyasi sığınmacılık başvurusunda bulundu. *Black Book*, s. 234.

PKK'nın ilk örgütlenme çalışmaları Almanya'da başladı; aşama aşama, Hollanda, İsveç ve Fransa gibi öteki ülkelere de yayıldı. O zamanlar Avrupa'da PKK eylemcisi olan Selman Arslan, "PKK, ilk etapta, özellikle kırsal alanlardan gelen mülteciler arasında daha etkindi," diyor. "Ötekileri kazanmaya çabalamak yerine, yeni gelmiş ve henüz örgütlü olmayanlar arasında örgütlenmek daha akla yakın görünüyordu."

PKK'nın etkinliğini sürdürdüğü merkezler, aynı zamanda kafe, okuma odası, toplantı merkezi, sosyal güvenlik bürosu olarak hizmet gören mekânlardı. 1981 yılında Frankfurt İşçi ve Kültür Derneği'ni açan Arslan, "Buradaki fikir, insanları [PKK hakkında] eğitmek, aynı zamanda sorunlarının çözümünde yardımcı olmak, türküler söylemek; bunun gibi şeylerdi," diyor.

Türkiye'deki siyasi tutukluların vaziyeti ve askerî baskı, şimdi Avrupa'da etkin olan militan grupların gündemindeydi. Askerî rejim sivil örgütleri, sendikaları, gazeteleri ve siyasal partileri kapatmış; sola yakınlığından kuşkulanılan kamu görevlilerinin işine son vermiş ve ilerici değil, yasaklayıcı olan yeni bir anayasayı yürürlüğe sokmuştu. Bu tavır, Türkiye'nin devrim yapılmaksızın değişemeyecek faşist bir devlet olduğu yönündeki sol iddiaları destekliyordu. Muhaliflerin kitlesel olarak tutuklanması, askerî soruşturmalar, gözaltında işkence ve ölüm raporları, idam cezaları ve hukuk dışı infazlar, Kürt tutuklulara yönelik işkenceler ya da Türk milliyetçisi sloganların zorla tekrarlatılması, Atatürk'ün konuşmalarının ezberletilmesi gibi aşağılayıcı muameleler, hem Avrupa'daki gösterilerde hem de davada yer alacak insanları kazanmak için bir çıkış noktası oluşturuyordu.

Avrupa'da etkin olan öteki gruplar gibi, PKK da bu gerçekleri kendi siyasal amaçlarının propagandasını yapmak için kullandı. Diğer gruplardan farklı olarak PKK militanları, zamanın en kötü koşullara sahip hapishanesi olan Diyarbakır Askerî Cezaevi'ndeki direnişe öncülük ettikleri için, fazladan bir saygı ve destek kazandı. Aslında, diğer Kürt grupların üyeleri de kötü muameleye karşı durmaya çalışmışlardı; fakat bu

direnişin öncülüğünü yapabilecek en iyi örgütlenmiş grup, muhtemelen, militanları cezaevindeki çoğunluğu oluşturan PKK'ydı.[23]

Darbe arefesinde Diyarbakır Belediye Başkanı olan Mehdi Zana, "İşkence altında haykıran adamların çığlıkları her gece duyulurdu," diye yazıyor. PKK sempatizanı olmayan Zana, darbeden 12 gün sonra tutuklandı ve Diyarbakır Askerî Cezaevi'ne kondu. "Bu çığlıkları duymak, hayvanlar gibi inleyenleri işitmek, maruz kalan bizmişçesine acı veriyordu."[24] Tutuklular copla tecavüze uğruyor, kafaları dışkıya sokuluyor, farelerle dolu hücrelerde bırakılıyor, köpeklerle korkutuluyor, deterjanlı su içmeye zorlanıyor ve iç çamaşırlarıyla kar üzerinde yatırılıyorlardı.

"Tutuklular, işkenceye... uğramamak için, boyun eğiyorlardı," diye yazıyor Zana. "Bu yüzden, zorla, 'Ne mutlu Türk'üm diyene!' ya da 'Bir Türk dünyaya bedeldir!' diye haykırıyorlardı."[25]

21 Mart 1982 gecesi, yani Kürt yılbaşında, PKK tutuklusu Mazlum Doğan hapishane koşullarını protesto etmek için kendini astı. 18 Mayıs'ta, dört PKK tutuklusu kendini yakarak öldürdü. 14 Temmuz 1982'de, PKK tutukluları ihlallere son verilmesi talebiyle ölüm orucu başlattı; grubun üst düzey kadrosundan dört kişi öldü. Türkiye'de Kürt tutukluların gördüğü kötü muameleyi aktaran haberlere PKK tutuklularının direnişi de eklenince, grubun ismi hızla duyulmaya başladı.

Arslan, "Bu, [PKK'ye] burada ve Türkiye'de ziyadesiyle sempati kazandırdı," diye aktarıyor.

Mesajlarındaki odak noktası da PKK'nın lehineydi. Avrupa'daki destekçiler, hedefin Kürdistan'ı özgürleştirecek silah-

23 Diyarbakır Cezaevi'ndeki ihlaller üzerine bilgiyi Zana, *Prison No. 5* (Watertown, Mass.: Blue Crane Books, 1997) ile eski tutuklularla yaptığım görüşmelerden edindim. Türkçe'de Diyarbakır Cezaevi'ne dair epey kitap var; özellikle, avukat Kaya'nın *Diyarbakır'da İşkence* (Halk Yayınları) isimli anılarına ve eski PKK tutuklusu Selim Çürükkaya'nın düzenlediği, cezaeviyle ilgili internet sitesi www.diyarbakirzindani.com'a bakınız.

24 Zana, *Prison No. 5*, s. 26.

25 *A.g.e.*, s. 19.

lı mücadele olduğunu vurgulamaya devam ediyorlardı. Öteki Kürt gruplarsa, ya bunun için uygun zaman olmadığını düşünüyorlardı ya da meseleyle ilgili iç tartışmalarla meşguldüler.

Gayet samimi ve güvenilir olduğu anlaşılan Arslan, "Daha inandırıcı, daha adanmıştık," diyor. "Burada Türkiye'ye karşı bir güç oluşturmamız gerektiği konusunda ısrar ediyor, bunu başarmaksızm haklarımızı hiçbir zaman elde edemeyeceğimizi söylüyorduk." İktidarda askerî bir diktatörlük varken, "Bu hakları barışçıl yöntemlerle elde edebilme fikri imkânsız görünüyordu," diye ekliyor.

Kuzey Irak'ta üs inşası

Mesut Barzani, babası Molla Mustafa Barzani'nin ölümünden birkaç ay sonra, Kasım 1979'da Irak Kürdistan Demokratik Partisi'nin liderliğine geldi.[26] 33 yaşında olan ve hayatının yarısından fazlasını peşmerge savaşçısı olarak geçiren Mesud Barzani, siyasal ayrışmalarla ve askerî yenilgiyle zayıflamış bir örgütü miras almıştı. İran'ın Irak'la girdiği diplomatik ilişki nedeniyle desteğini geri çekmesinin ardından, Kürtlerin dört yıl önce Bağdat'a karşı yürüttükleri savaşta bozguna uğramaları KDP'yi dağıtmış, kimi üst düzey üyeler kendi siyasal partilerini kurmak üzere ayrılmışlardı. Yeni muhalif partilerin başhcalarından Kürdistan Yurtseverler Birliği, KDP'yle Kuzey Irak dağlarında çatışıyordu. Bu arada Irak, Kürtlerle 1974-1975 savaşını ateşleyen Muhtariyet Kanunu'nu yürürlüğe koymuş; yaklaşık 1.400 köyü yerle bir edip en az 600.000 insanı zorla yerinden etmişti. Iraklı Kürtler yakın dönemde bölünerek yeni partiler kurmuş olsalar da, Bağdat'a karşı silahh mücadeleyi yeniden başlatmışlardı; ne var ki bu girişimleri, daha önce uğ-

---

26 Barzani ve bu dönemde Iraklı Kürt grupların vaziyetine dair ayrıntılar için McDowall, *Modern History*, s. 335-347; Gunter, *Kurds of Iraq*, New York: St. Martin's Press, 1992, s. 37-39 ve Ghareeb, *Kurdish Question in Iraq*, Syracuse, N.Y.: Syracuse University Press, 1981, s. 14-28, 187-193'ten yararlandım. PKK-KDP ilişkilerinin gelişimini anlatırken, aynı zamanda, Özcan, *PKK*, Ankara: ASAM Yayınları, 1999, s. 228-229; Birand, *Apo ve PKK*, s. 123-124 ve Dağlı, *Birakuji*, İstanbul: Beige Yayınları, 1994, s. 20-32'ye başvurdum.

radıkları yenilginin bıraktığı derin iz ve kendi aralarındaki silahlı çatışmalar nedeniyle tökezlemişti.

1979'da İran'da Şah rejiminin devrilmesi ve 1980 yılında Irak'ın İran'a saldırması, Iraklı Kürt partilere eskiden sahip oldukları imkânı yeniden sundu: Bir kez daha, büyük bölgesel güçler açısından işlevsellik kazandılar. KDP, yeni yönetimden özerklik elde etme çabasındaki İranlı Kürtlerin isyanını bastırmak için yardıma ihtiyaç duyan İran İslami rejimiyle yakın bağlar geliştirdi. Öte yandan, Talabani'nin KYB'si, sol bakış açısını paylaştığı İranlı Kürt KDP'nin bir müttefiki haline gelmişti ve İranlı Kürt isyancılara Mahabad şehrine düzenledikleri saldırılarda yardım ediyordu. Bir yandan, iki Iraklı Kürt grup birbiriyle savaşmaktaydı.

1982 yılıyla beraber, İran'la savaş Saddam Hüseyin aleyhine dönmüş; Hüseyin, askerî güçlerinin önemli bir bölümünü, İran'ın ilerlemesini engelleyebilmek için ülkenin güneyine sevketmek zorunda kalmıştı. Saddam Hüseyin, Iraklı Kürt partilerin, yönetimine karşı etkili bir karşı duruş geliştiremeyecek denli bölünmüş olduğunu düşünse de, iktidar yanlısı Kürt güçlerini bölgenin güvenliğini sağlamaları konusunda desteklemişti. Ne var ki, en elverişli koşullarda bile, dağlık sınır bölgesinin denetimi neredeyse imkânsızdı ve bu askerî güç değişimi Iraklı Kürt partilere etki alanlarını genişletme şansı verdi. Özellikle Barzani'nin partisi, kontrol alanını İran sınırından, Behdinan adıyla bilinen Türk sınır bölgesine değin genişletti; köylüler de Barzani'nin silahlı güçleri korumasında evlerine dönmeye başladılar. Talabani'nin savaşçıları, Soranice konuşulan ve KDP denetimindeki sınır bölgesinin güneyinde kalan Süleymaniye civarında daha güçlüydü. İki rakip grup, savaşçılarının, bundan böyle bölgede birbirlerine rahatsızlık vermeden hareket edebileceği hususunda anlaştıysa da, aradan henüz bir yıl geçmeden, Nisan 1983'te çatışmalar yeniden başladı.

Öcalan Irak'ta Kürtler arasındaki çatışmalarla pek ilgili değildi; bunun yerine, Kuzey Irak'ta ekibini güçlendirmeye çalışıyordu. Az sayıda PKK militanı İran-Irak Savaşı'nın başla-

masından hemen evvel İran'a gitmiş, Türk sınırına yakın KDP kamplarına yerleşmişlerdi. Grupların bu tür sınırlı ortaklıklarına sıkça rastlanıyordu ve Iraklı savaşçılar uzun süredir en güçlü ve etkin grup olduklarından, Türkiye'den gelen Kürt gruplara ev sahipliği yapıyordu. Fakat PKK'nın bir ara istasyondan daha fazlasına, Kuzey Irak'tan Türkiye içine saldırı düzenleyebileceği ve gerekirse geri çekilebileceği bir serbest koridora ve derme çatma da olsa üslere ihtiyacı vardı. 1982 yazında İsrail'in Lübnan'ı işgali nedeniyle Bekaa'daki durum istikrarını tamamen yitirmişti. Suriye'yse, iltica etmek için uygun bir yer olmakla birlikte, saldırıları başlatmaya elverişli değildi. Suriye'yle Türkiye arasındaki arazi fazlasıyla düzlüktü ve her ne olursa olsun, Şam, PKK militanlarının kendi sınırları içinde barınarak savaşmasını istemiyordu. Zira bu, Türkiye'yi fazlasıyla kışkırtmak anlamına gelecekti.

Öcalan, Türkiye'ye ulaşabilmek için Kuzey Irak'a, özellikle de Barzani'nin KDP'since kontrol edilen bölgeye ulaşması gerektiğini anladı ve Barzani ailesine karşı sergilediği olumsuz tavrı değiştirdi. Öcalan'm Molla Mustafa Barzani'ye yönelik sert eleştirileri, KDP hderinin ölümüyle tartışmalı hale gelmişti. Öcalan, zaten her koşulda, pratik gerekleri ideolojilerin önüne koymaya dikkat ederdi. 1982 yılı içinde Öcalan, Mesud Barzani'yle, Barzani savaşçılarının kontrolündeki sınır bölgesini PKK'nın kullanabilmesi yönünde bir anlaşmaya vardı. Bir yıl sonra resmîleşip duyurulan anlaşmaya göre, KDP, Kuzey Irak'ta kamplar kurabilmeleri için Öcalan'ın militanlarına mekân sağlıyor ve Türkiye'ye geçişleri sırasında kendi denetimindeki alanda militanları durdurmamayı kabul ediyordu.

FKBD-C'nin öncü üyeleri olarak o dönem Öcalan'la sık sık görüşen Akyol, "Öcalan 1981 sonları ya da 1982 yılı içinde Barzani'yle iyi ilişkiler geliştirdi... ve görüşmelerinin sonucu, PKK'nın Kuzey Irak'ta yerleşme izni koparması oldu," diyor. "Öcalan bana, yaptıkları görüşmelerden birinden sonra, bunun PKK açısından bir dönüm noktası olduğunu söyledi."

Bu anlaşma, PKK'nın Türkiye içinde savaş başlatma planları açısından hayati nitelikteydi ve örgütün Suriye'yle bağlarından

daha önemli değilse bile, en az onun kadar önemliydi. söz konusu anlaşma olmaksızın PKK, düşman Türk topraklarında gerilla savaşını başlatıp sürdürmek gibi imkânsız bir işle başbaşa kalacaktı. Barzani'nin bu anlaşmadan beklentisiyse muğlaktı. Molla Mustafa Barzani'nin sürgünde olduğu yıllardan bu yana, KDP destek kaybetmişti. Artık tek Irakh Kürt partisi değildi ve Tahran'ın emrindeki İranlı Kürt güçlere saldırmaya yeltenmesi yüzünden imajı zedelenmişti. KDP ayrıca, Türkiye Kürt ulusal hareketi içindeki eski gruplar etkin olmadıklarından dolayı, müttefilerini de kaybetmişti. Üstüne üstlük, KYB'nin silahlı tehdidi altındaydı. Öcalan'la yapılan anlaşma, sınırlı da olsa, KDP'nin pan-Kürdist referanslarını güçlendiriyordu.

Yıllar sonra Barzani, bir röportajda, "Bizim için, kanımızın bedeliyle özgürleştirdiğimiz bölgelerdeki alanları birer kale olarak her Kürt savaşçısına açmış olmamız her zaman gurur kaynağıdır," diyecekti. "PKK'yla anlaşmayı bu mantıkla ve bu nedenlerle imzaladık."[27]

PKK derhal, yeni anlaşmanın sunduğu imkânlardan yararlanmaya başladı. Ana kampını, İran, Türkiye ve Irak sınırları arasında bulunan ve üçgen diye bilinen alanın kıyısında, vadi ve dağlardan oluşan bir cep olan Lolan'da inşa etti. Lolan KDP savaşçıları için her zaman önemli bir üs olmuştu ve Türkiye sınırına yakınlığı, bu cebi PKK için mükemmel kılıyordu. Çeşitli Iraklı Kürt gruplarla birlikte kalan PKK militanları yeni merkez kampa çağrıldı ya da Türkiye sınırı boyunca dizili dağlarda daha küçük ileri karakol mevkilerine dağıtıldı. Kimisi Şam'dan Tahran'a uçtu, ardından Irak sınırını yaya olarak geçti; kimisi Suriye-Türkiye-Irak sınırının tehlikeli kesişme alanını yürüyerek geçip oradan Irak'a devam etti.

"Menzile ulaşabilmek için dağların arasından yürümemiz gerekiyordu; çok zorlu bir yolculuktu," diyor Çelik. "Soğuk ve karlıydı." Üstünkörü inşa edilmiş Lolan kamplarında da vaziyet pek farklı değildi. "Lübnan'da her gün et yiyebiliyordunuz, sigara ve giyeceğiniz vardı," diyor. "Fakat Irak dağlarındaki kamplarda hiçbir şey yoktu. Bulgur yiyor, çorba içiyor-

27 Ballı, *Kürt Dosyası*, s. 447.

duk. Bitlenmiştik." Öte yandan bu sert koşullar, gerilla savaşının güçlüklerine hazırlanmak açısından mükemmeldi. Lübnan'da nasıl bomba yapılacağını, nasıl el bombası atılacağını öğrenmişlerdi; Kuzey Irak'taysa, gerilla gücü olarak dağlarda nasıl hayatta kalınacağım öğreneceklerdi.

Diğer örgütler sahneden çekiliyor

Öcalan'ın gerilla savaşı başlatacağı yönündeki iddiaları, zaman içinde, Şam'dan gelip geçen Kürt rakipleri arasında şaka konusu oldu.[28] Askerî darbenin üzerinden üç yıl geçmesine rağmen PKK vadettiği savaşı henüz başlatamamıştı. Grup Irak'a savaşçı göndermekle birlikte, yeniden Türkiye'ye geçenler yakalanıyor ya da öldürülüyordu; bazıları da gruptan kaçıyordu.

"[Öcalan] kadrosuna, 'Önümüzdeki yaz başlıyoruz,' diyordu," diye aktarıyor Akyol, "1982 yazı gelmiş, silahlı mücadele başlamamıştı, bu kez de 1983'e kadar ertelendiğini söyleyecekti... bu yüzden insanlar dalga geçmeye başladı, ama o ciddiydi. Belirlenmiş bir programı vardı ve kafasında silahlı mücadelenin başlayacağı zaman belliydi."

Kürtler arasında, Öcalan'ı belki de en keskin ve etkili biçimde eleştiren kişi olan Kemal Burkay, 1980 öncesi PKK eleştirisinin güncellenmiş ve genişletilmiş yeni baskısını çıkardı. Mart 1983'te yayımlanan kitap, başlangıcından bu yana PKK eylem ve açıklamalarının analizinde başarılı, ama dayatmacı bir tavır içeriyordu. Burkay, PKK'nın kesinlikle başarısız hareket olduğunu iddia ediyordu: Hareket, "bilinç seviyesi düşük eğitimsiz insanlar"dan oluşuyordu[29] ve uygun bir eğitimden geçmeleri durumunda Öcalan'a bağlılıklarının son bulması muhtemeldi.

PKK'nm başarızlığa uğramış olduğu iddiaları, aslında, salt o

---

28 Bu bölüm için yararlandığım başlıca kaynak, söz konusu dönemin Suriye'deki Kürt ve Türk eylemcilerle yapığım görüşmeler. Suriye ile Filistinliler üzerine bilgi için Seale, *Asad: The Struggle for the Middle East*, Berkeley: University of California Press, 1990, s. 378-396 ve Maoz, *Asad: : The Sphinx of Damascus*, New York: Weidenfeld and Nicolson, 1988, s. 119-122, 167-169'a başvurdum.

29 Burkay, *Devrimcilik mi Terörizm mi*, İstanbul: Özgürlük Yolu Yayınlan, 1988, s. 207.

güne değin süren PKK eylemliliğine değil, genel olarak Kürt örgütlenmelerinin vaziyetine ilişkin anlamlı bir yorumdu. Ne Öcalan Kürt bölgesini özgürleştirmeyi vadeden tek insandı ne de rakipleri bu konuda Öcalan'dan daha başarılıydı. Örneğin 1980 yılında Kuzey Irak'a 150 kadar militan gönderen Ala Rızgarî, ideolojik bölünmelerle sarsılmış, 1983'ün başlarında da militanlar kampları terk etmişti.[30]

Hayat dolu, sigara üstüne sigara içen ve bağımsız bir Kürt devletine gerek olduğunu hâlâ heyecanla savunan Yaşar, "[Bölgedeki] her bir devletin kendi Kürt sorunu vardı ve Kürdistan'ın bir parçasında her ne olursa diğer parçaları da etkiliyordu; dolayısıyla herhangi bir devletin Kürt gruplardan birini desteklemesi, aslında o grubu kontrol etmesi anlamına geliyordu ve bu desteği kabul etmek, aslında, grup için özyıkımdı," diyor. "Bu tür ilişkilerin son kertede kendi kendini baltalamaya yol açtığını kavramıştık." Ala Rızgarî militanları, Türkiye içinden Suriye'ye doğru dört ay boyunca gizli gizli sürdürdükleri yayan yolculuklarının ardından Avrupa'ya geçtiler ve örgüt böylece sahneden çekildi.

Diğer grupların hepsi birden, Suriye'deki varlıklarını yeniden değerlendirmeye başlamışlardı; 1982-1984 arasında çoğu örgüt buradaki varlığına son verip üyelerini ve çalışmalarını Avrupa'ya kaydırdı. Rızgarî üyesi Kâmuran, "Türkiye tarafından bozguna uğratıldığımızı kabul ettik," diyor. "Kalmamaya karar verdik. Hiç militanımız yoktu."

Benzeri biçimde, Yaser Arafat'ın Fetih'iyle eğitim alan DDKD de insanlarını Suriye'den çıkarmaya karar verdi. Tutuklanmamak için 1981 yılında Türkiye'den Suriye'ye kaçan ve şimdi Paris'te yaşayan Vehbi Aydın, "Topluluğumuz iki yıl boyunca orada kaldı, ama aslında hiç kimse Suriye'yle ilişki içinde olmak istemiyordu," diye açıklıyor. Bunun yanı sıra, grubun gerilla savaşı planları da işe yaramamıştı. "Bazı silahsız insanlarımızı Türkiye'ye geri gönderdik, bazıları yakalandı,"

30 Ala Rızgarî'nin bu dönemdeki eylemleriyle ilgili kapsamlı bir tartışmaya dair, grubun liderlerinden Yaşar ile yapılmış bir görüşme için bkz. Ballı, *Kürt Dosyası*, s. 83-106.

diyor Aydın. "Önce insanların bilincini yükseltmeyi, ardından silahlı mücadele başlatmayı düşüyorduk."

Öte yandan, Öcalan'ın solcu Türk ortağı Dev-Yol içindeki militanlar, PKK'yla girdikleri işbirliğini gözden geçiriyorlardı. PKK'nın şiddete dayalı teamüllerine geri dönmekte olduğuna dair rahatsız edici belirtiler mevcuttu. Ortadan kaybolan kimi PKK üyelerinin kendi örgütlerince yakalandığına dair söylentiler dolaşıyordu. Burkay'ın Avrupa'daki KOMKAR Derneği Akyol'la bağlantıya geçip, zorla alıkonulan PKK militanlarının bir listesini verdi.

Akyol, politik otobiyografisinde, "PKK kendi insanlarını yakalamaya başlamıştı ve başlarına ne geleceğini kimse bilmiyordu," diye açıklıyor. "Abdullah Öcalan'a sert bir mektup yazdım. İnsanları hemen serbest bırakmasını... ve yaptığımız anlaşmalara aykırı hareket ettiğini söyledim ... [Aksi takdirde] PKK'yı ifşa edecektik."[31]

Fakat Öcalan Akyol'un tehditlerine aldırış etmedi. Dev-Yol, PKK'yla işbirliği yapmayı kabul ettiği zamanki gücünü ve politik bağlılığını kaybetmişti. "[Taleplerimizin] Apo üzerinde pek etkisi olamadı, çünkü biz [Dev-Yol] artık güçlü bir politik örgüt değildik," diye yazıyor Akyol. "Dağılmanın eşiğindeydik."[32]

Dev-Yol üyeleri, grubun Leninist örgütlenme yapıları ve devrimci hedefleri üzerine hararetli bir iç tartışmaya gömülmüştü. Akyol, yöntemleri ve hedefleri gözden geçirme gereğini savunan hizbe öncülük ediyordu. Tartışmayı ateşleyen bir dizi unsur olmuştu: Demokratik Avrupa'da yaşamanın etkisi, Avrupa'da yaşayan Türk sempatizanların, ihtiyaçlarının göz ardı edildiğinden yakınması ve Türkiye'deki gelişmeleri takip edemediklerine dair güçlenen hissiyat, bu unsurlar arasındaydı. Süreç içinde, silahlı mücadele planları, Akyol'un da içinde bulunduğu kimi Dev-Yol'culara gerçekçi görünmemeye başladı.

"Romantik ve çocuksu hareketimiz kısa bir süre içinde hayatın acı gerçeklerine yenildi," diye yazıyor Akyol otobiyog-

31 Akyol, "Slice of Life", s. 7.

32 *A.g.e.*

rafisinde. "Hayallerimizi gerçekleştirebilecek türde bir örgüte sahip değildik. Kısa bir süre içinde fark ettim ki, bir hayal dünyasında yaşıyorduk."[33]

Dev-Yol içindeki tartışma, bir anlamda öteki militan örgütlerdeki tartışmaları da yansıtıyordu. Söz konusu grupların karşı karşıya bulunduğu temel soru, silahlı mücadelenin hâlâ uygulanabilir, hatta mümkün olup olmadığıydı. Ortada olan gerçek, bütün ateşli söylemlerine karşılık, herhangi bir grubun Türkiye içinde, destek tabanı oluşturmak bir yana, hiçbir şey yapamamış olduğuydu. Darbeden evvel solcu, sağcı ve Kürt militan gruplarca tırmandırılan şiddet ülkeyi terörize etmişti; üstelik Türkiye'deki halkın çoğunluğu zora dayah huzur ortamından hoşnuttu.

"Nüfusun çoğunluğu cuntayı destekliyordu; önceden bütün şehirleri kontrolünde tutan hareketimiz," diye yazıyor Akyol, "halk desteğini kaybetmişti."[34] Sonraları, yaptığımız çok sayıda telefon görüşmelerinden birinde, Akyol düşüncelerindeki değişimi sabırla açıklamaya çalıştı: "Suriye'de ve Almanya'da yaptığımızın çocukça olduğunun... giderek daha fazla ayırdına varıyordum. Türkiye'de örgütlenme yoktu, kitle desteği yoktu, hiçbir şey yoktu; dışarıda devrimcilik oynayan kimi genç insanlar dışında hiçbir şey."

Başka sorunlar da mevcuttu ve bu sorunlar esas olarak, Şam ile ev sahipliği yaptığı yabancı militan gruplar arasındaki ilişkilerden kaynaklanıyordu. İsrail'in 1982'de Lübnan'ı işgali ve Suriye mevzilerine düzenlenen paralel saldırılar, Suriye'yi fiziksel ve psikolojik baskı altında bırakmış, Suriye devlet başkanı Esad'ı savunma konumuna itmişti. Eş zamanlı olarak, bir yandan Filistinli lider Yaser Arafat'la Esad arasındaki –FKÖ liderinin öteki Arap ülkelerle kurduğu politik ilişkiler nedeniyle ve Suriye'nin örgütü denetim altında tutmak istemesinden çıkan– anlaşmazlık, öte yandan Suriye'nin diğer Arap ülkelerle anlaşmazlıkları, Esad'm, bölgenin nereden yönetildiğine ve kendi gücünün sınırlarına dair endişelerini derinleştirdi.

33 *A.g.e.*, s. 6.

34 *A.g.e.*

Suriye devlet başkanı, Filistinli gruplar üzerinde daha sıkı denetim uygulama yollarını araştırmaya başladı ve zaman içinde benzeri bir şeyi toprakları üzerindeki Türk ve Kürt gruplar için de arzuladığı açığa çıktı. Suriyeli yetkililer, birdenbire, Dev-Yol gibi kimi yabancı örgütlerin kullandığı Filistin kimlik kartlarını tanımamaya başladılar ve ancak "muhaberat" diye bilinen gizli servislerce sağlanan kimlik kartlarını kabul edeceklerini belirttiler. Aynı zamanda, PKK ve ortağı Dev-Yol'dan, Suriye ve Almanya'daki üyelerinin bir listesini çıkarmaları talep edildi.

Akyol, "Bu, büyük bir tartışma yarattı ve bizim için de dönüm noktasıydı," diye anlatıyor. "Suriye'nin talebi, eğer Suriye'nin kuklası değilsek, bundan böyle Türkiye'de demokrasi mücadelemizi sürdüremeyeceğimiz anlamına geliyordu. Böyle düşünüyorduk. Kuvvetle böyle hissediyorduk." Ne var ki Akyol, Suriyelilere ödün vermenin tehlikeli bir adım olduğu hususunda Öcalan'ı ikna edemedi.

"Bunu kendisiyle tartıştım; aptal bir adam değildi," diye devam ediyor Akyol. "Orada daha fazla kalırsa, bölgedeki devletlerin kuklası olacağını söyledim. 'Elbette bunu biliyorum, ama zamana ihtiyacım var. Beni kullanmak istediklerini biliyorum, ama ben de onları kullanacağım,' diye yanıt verdi."

1983 yılının sonlarında, Dev-Yol, yeni talepleri kabul etmektense insanlarını Suriye'den geri çekmeye başladı. "Suriyeli yetkililer önerilerine sıcak bakmadığımızı anladılar," diye anımsıyor Akyol, "ve biz ayrılırken de sorun çıkarmadılar." Dev-Yol'un bu kararı, devrimci planlarına apaçık bir darbeydi, fakat söz konusu planlar zaten artık gerçekçi görünmüyordu. Grup, bu çok temel mesele yüzünden parçalanıyordu: Akyol, hem silahlı mücadele rüyasından hem de bunu yürütecek merkezî iç örgütlenmeden vazgeçmeye karar veren hizbin öncülüğünü yapıyordu. PKK'yla ortaklık böylece nihayete erdi.

"PKK uzun erimli bir silahlı mücadele örgütlediğinden, Öcalan, bir adım 'geri' çekilmemi ihanet olarak yorumladı,"[35] diye yazıyor Akyol.

35 *A.g.e.*, s. 7.

Dev-Yol militanlarının Suriye'den ayrılması, grubun parçalanması ve birliğin çöküşü –FKBD-C biçimsel olarak varlığını sürdürse de, geriye yalnızca marjinal gruplar kalmıştı–, Türk-Kürt devrimci deneyiminin sonu anlamına geliyordu. Bu büyük ölçüde, yirmi yıldan fazladır süren radikal Türk devrimci deneyiminin de sonu anlamına geliyordu. Dev-Yol'un aldığı kararla birlikte, hemen hemen bütün Türk solu silahlı mücadele planlarından vazgeçti ya da belirsiz bir süre için askıya aldı. Yeniden değerlendirmeye alınan ideolojileri ve ölmüş, Türkiye hapishanelerine dağılmış ya da Avrupa'da kıt kanaat geçinerek mülteci hayatı sürmek zorunda kalmış öncü ideologlarıyla, radikal solun geleceği belirsizdi.

Daha sonra akademik çalışmalarına dönen ve şimdi bir Batı üniversitesinde çalışan Akyol, "Nereye gittiğimiz çok da açık değildi; bildiğimiz tek şey Suriye'den ayrılmak ve önümüzdeki dönemde yapacaklarımızı planlamak zorunda olduğumuzdu," diyor. "Gerekirse, evet, silahlı mücadeleye dönecektik, belki 90 yıl sonra, ama şimdilik buna imkân yoktu."

4

Savaşa Giden Yol, 1982-1984

Suriye'deki PKK militanları aşamalı olarak, Türkiye sınırına daha yakın geçici üslere geçiriliyordu. Uzun boylu, derin bakışlara sahip bir adam olan ve daha çok Sarı Baran ismiyle tanınan PKK militanı, 1982 yılının sonlarında, söz konusu transferin bir parçası olarak, Kuzey Irak'a gönderildi. Kürdistan dağlarında kış ayları sert geçer ve tehlikelerle dolu arazide yol almak neredeyse imkânsızdır, fakat Mart ayı ile birlikte dağlar da geçit vermeye başlar. Dolayısıyla, Baran ve diğer iki adam Kuzey Irak sınırından Türkiye'ye geçtiklerinde 1983 yılına girilmişti: Türkiye'nin Hakkari'den Tunceli'ye uzanan Kürt bölgesini adım adım katedecekleri altı aylık bir yolculuğa başladılar. Bir başka ekip de Diyarbakır'dan Şırnak'a uzanan bölgeyi araştırmak üzere yollanmıştı. Bu iki ekip, bölgenin hem insanları hem de fiziksel koşulları hakkında ayrıntılı bilgi toplamakla görevlendirilmişti; derlenen bu bilgiler sayesinde PKK nihayet savaşını başlatacaktı.

Bir başka Kürt partisinden ayrıldıktan sonra, 1978 yılında PKK'ya katılan Baran, "Dağlarda kaldık, bir dağdan diğerine hareket ediyorduk," diye anlatıyor. "Amacımız coğrafyayı öğrenmek, gerillaların nerelerde saklanabileceğini saptamak, insanların mücadeleye [PKK mücadelesine] yaklaşımını kavramak ve Türk askerlerin konuşlandığı yerleri keşfetmekti."

PKK'nın isimlendirdiği biçimiyle Kuzey Kürdistan'daki halkın yarıdan çoğu, kırsal yerleşimlerde yaşıyordu ve bu yerleşimlerden bazıları ne elektriğe ne de düzenli yola sahip olan küçük köylerdi.[1] Çoğu köyün ücra oluşu, Baran'ın ekibinin Türk yetkililerden gizlenerek yollarına devam etmesini kolaylaştırıyordu. Türk askerî mevkileri, PKK militanlarının saklandığı dağların kuytularında değil, büyük şehirlere ya da ana yollara yakın yerlerdeydi. Askeriye herhangi bir ayaklanma haberi aldığındaysa, büyük çaplı, tantanalı baskınlar düzenliyor, Baran ve adamlarının kaçması zor olmuyordu.

"Bazı yerlerde tesadüf ettiğimiz insanlar bizi sonradan ihbar ediyorlardı, fakat elbette, o zamana kadar civardan ayrılmış oluyorduk," diyor Baran. "Öyle bir coğrafyada insanların gizlenmesi çok kolaydı."

Görevleri çok açıktı: Bilgi toplayıp Kuzey Irak'a sağ salim dönmek. Türk askerî birliklerine yakalanma riskini en aza indirmek için, askeriyenin dikkatini çekebilecek hareketlerden kaçınmaları kararlaştırılmıştı. Bu, çok zorunlu olmadıkça Türk askerlerle çatışmaya girmemenin yanı sıra, PKK militanlarının arzularına uyup, devlet güçlerine hizmet etmekle suçlanan Kürtlere karşı misilleme saldırılarında bulunmaktan kaçınmaları anlamına da geliyordu.

"Silah taşıyorduk... ama kimseyle çarpışmadık," diye anlatıyor Baran. "Amacımız bilgi toplamaktı." Ekip, sözgelimi, geceyi köydeki evlerde geçirmiyor, ya da propaganda için bir köye geldiğinde bile, yalnızca köyün çevresinde yaşayan Kürtlere yaklaşıyordu. "Böylece, bir sorun çıkması durumunda, oradan hemen ayrılmak mümkün oluyordu," diyor Baran. "Hem, komşuların bir eve girdiğinizi görmelerini istemezdiniz, çünkü ertesi gün o aile polise ihbar edilebilirdi."

Kürt bölgesinde, kaçak insanlar –solcular, Kürt ulusalcılar, türlü kamu suçlarından arananlar– için yakalanmamak

---

1 1985 yılında, Türkiye kent merkezlerinde yaşayan nüfus ortalaması yüzde 53'tü. Güneydoğu'daysa bu oran, Diyarbakır için % 50.5 gibi en yüksek oranla Muş'ta % 23.1 arasında değişiyordu. *İl Göstergeleri, 1980-2003* (Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, 2004).

üzere dağa çıkmak sıkça başvurulan bir yoldu; köylüler, çoklukla, bu üç adamın da kaçak olduğu kanısına varıyorlardı. Baran, köylülerin bazen kendilerine sıcak yaklaştıklarını, hatta hangi köylerin devlet yanlısı hangilerinin Kürt ulusalcısı olduğu hususunda bilgi vermeye istekli olduklarını aktarıyor, fakat PKK'nın planladığı mücadeleyle pek de ilgilenmiyorlardı:

> Halk bir dolu baskıyla yüz yüzeydi, moralleri bozuktu. Bizi dinliyorlardı, ama hakiki anlamda değil. Zor durumda kalmış Kürt öğrenciler olduğumuzu, bu yüzden saklandığımızı sanıyorlardı. Bize baktıklarında kendi çocuklarını görüyorlardı, bizi dağa çıkmak zorunda kalan insanlar olarak görüyorlardı. Devlet güçleri tarafından yakalandığımızda öleceğimizi kavrıyor, bu yüzden biraz üzüntü duyuyor, yardım etme sorumluluğu hissediyor, bize yiyecek veriyorlardı. Fakat ardından ayrılmamızı ve bir daha gelmememizi istiyorlardı.

Yine de, Baran'ın ekibi ara sıra daha fazla bilmek isteyen insanlarla, kimi zaman dağda sürülerini otlatan çobanlarla karşılaşıyordu. PKK'daki diğerleri gibi Baran da karşısındaki kişiye göre propaganda biçimini ayarlamaya dikkat ediyordu. "Eğer ilgi gösteren biriyle karşılaşırsak Marksizm-Leninizm hakkında konuşuyorduk, ama değilse, ulusal mücadeleden bahsediyorduk. İnsanların ilgilendiği buydu. Ya sosyalizm hakkında gerçekten bir şey anlayabilecek durumda değillerdi ya da İslam karşıtlığı olarak gördüklerinden, sosyalizme muhaliftiler."

Konuştukları kimi genç erkekler gruba katılmak istiyor, ama ekip yanlarına yeni birini almayı kabul etmiyordu. Şimdi, 1990'ların sonlarında sığınma hakkı için başvurduğu Stockholm'ün dışında, dağınık dairesinde oturan Baran, "Hedefimiz bu değildi," diyor. "Fakat bu insanların Irak'a gidip orada PKK'ye katılmaları için gerekli düzenlemeleri yapmayı da deniyorduk."

Özellikle ücra köylerde yaşayan Kürtler, bilgi alabilmek için ya radyoya ya da ağızdan ağıza yayılan haberlere bağımlıydı; okur-yazarlık oranı, en düşük seviyedeki Hakkari ilinde % 31,6,

en yüksek olan Tunceli ilinde de % 60,6'ydı;[2] biraz da bu yüzden, bu üç adamı misafir etmek ne denli tehlikeli olursa olsun, Baran'ın ekibi olup bitenlerden haberdar olmak için bir şanstı.

"Kimi zaman, güney Kürdistan'da neler olduğunu soruyorlardı. Ne istediğimizi, PKK'nin kazanma şansının ne olduğunu soruyorlardı." Baran, PKK'nın birinci mücadelesinin, yani bölgede destek kazanma mücadelesinin kolay olmayacağını hissediyordu. Darbeyi izleyen baskılar insanları korku ve umutsuzluğa sürüklemişti. Fakat aynı zamanda, kitlesel tutuklamalar, işkenceler, tehditler dolayısıyla devlete yönelen öfke, intikam saldırıları için elverişli bir ortam da yaratmıştı.

"İnsanlar hazırdı, silahlı mücadele yönünde bir eğilim vardı," diyor Baran. "Fakat başarısız Kürt isyanları dolayısıyla, açık bir umutsuzluk içindeydiler. Anladık ki, eğer silahlı mücadeleyi başlatırsak ve büyüdüğümüz, güçlendiğimiz imajını verirsek, insanların desteğini kazanabiliriz."

Başka gruplar da Baran'ın dikkatini çeken noktaların –keskin bir öfkeyle bariz bir çaresizlik– altını çiziyordu.[3] Aynı yıl, Suriye'den yeni gelmiş olan 29 yaşında bir Rızgarî üyesi de, kendi grubunun yeniden inşasına ve silahlı mücadele çabasına destek bulabilmek için bölgeyi bir uçtan bir uca dolaştı.

Suriye'den Türkiye'ye gizlice girdikten yaklaşık bir yıl sonra Türk güçlerince yakalanan Şeyhmus Özzengin, konuşkan bir adam; "Herkes Türkiye dışındaki grupların bir şeyler yapmasını bekliyordu; [bir şeylerin olacağı yönünde] bir beklenti mevcuttu," diyor. "Silahlı mücadeleyi kim başlatırsa insanların desteğini de onun alacağı" izlenimine kapıldığını aktarıyor.

Fakat tam da bu noktada, kendisininki de dahil olmak üzere, hiçbir grubun eyleme geçecek konumda olmadığını anımsıyor. "Sistematik çalışma yapan bir grup yoktu; [Kürt gruplara destek için] bir zemin mevcuttu, ama örgütsel eylem yoktu."

2 1980 yılında, Türkiye'de ortalama okur-yazarlık yüzde 67.48'di. *İl Göstergeleri, 1980-2003.*

3 Kimliği belli olmayan, fakat Dev-Yol'dan olduğu belli olan ve darbeden sonra dağlara kaçmış olan bazı başka militanlar da *Gerilla Kartaldır*'da (Uyan, İstanbul: Beige Yayınları, 1993) benzer deneyimler aktarıyorlar.

Oysa o dönemde aktif olan PKK militanlarının anımsadıkları başka türlü. Türkiye içinde faaliyet yürütebilen isyancılar az sayıda olmakla birlikte, grubun kendine dair algısı hem etkin hem de gelişmekte olduğu yönündeydi. Baran, gittiği her yerde, karşılaştığı insanlarla konuşmalarında, PKK'nın uzun erimli bir savaşa hazırlanmakta olduğunu vurguluyordu.

"Evet, gerilla ülkeden ayrılmıştı, lakin dönecek ve mücadeleye girişeceklerdi. Verdiğimiz mesaj buydu."

Savaş

1984 yılının başlarında, PKK artık hazırdı. Araştırma-yoklama ekipleri Türkiye'den sağ salim dönmüş, hem ulusalcı hassasiyetlerin düzeyi hem de askerî birliklerin konuşlandığı yerler hakkında bilgi getirmişlerdi. Onlarca militan büyük bir dikkatle Türkiye'ye sokuldu ve bu militanlar sivil milis gücü oluşturmak için çalışmaya başladılar. PKK'nın kanaatine göre işbirlikçi olduğu varsayılan Kürtlere düzenlenen bir dizi saldırı, gruba bölgeden önemli ölçüde sempati kazandırdı. Öcalan kimi üst düzey militanları, durumu görüşmek üzere Şam'a çağırdı. 1984'ün baharı ya da yaz başlarında, PKK lideri nihai emri verdi: Dövüşme zamanı artık gelmişti.

Planın son ayrıntıları üzerinde çalışan PKK militanları genellikle, Mivroz adındaki, Yüksekova'nın güneyine düşen Türkiye-Irak sınırındaki terk edilmiş bir Irak Kürt köyünde bir araya geliyorlardı. Üç temel örgütçüden biri olan Çelik, "burası [Lolan'dan] daha güvenli bir yerdi,"[4] diye anımsıyor. Halkın Kürt ulusalcılığına gösterdiği sempatinin düzeyi ile arazinin gerilla mücadelesine elverişli olacak denli engebeli olup olmadığını gözeterek, ilk darbe için Türkiye'den üç ili seçtiler. 10 ila 30 kişi arasında değişen sayıda militandan oluşan ve her biri bir hedeften sorumlu olan üç silahlı birlik oluşturuldu. İsyancılar, kararlaştırılan iller dahilinde belli hedeflerin sapta-

4 Pratik planlamaya dair çok sayıda ayrıntı ve saldırılarda kimlerin rol üstlendiğine dair bilgi için bkz. Çelik, *Ağrı Dağını Taşımak* (Frankfurt: Zambon Verlag, 2000) s. 73-98.

nacağı keşif faaliyetlerini yürütmek üzere Türkiye'ye geçmeye başladı. Olabildiğince merkezî yerleri hedeflemek istiyorlardı; böylelikle saldırılar dikkat çekecekti. Fakat bu hedefler aynı zamanda, saldırganların rahatça kaçabileceği alanlar da olmalıydı. Sınırdaki hedefler saf dışı bırakıldı, zira sınır bölgelerindeki çatışmaların kaçakçılar tarafında çıkarıldığı varsayılabilir ya da gerek Kürtler gerekse devlet tarafından ciddi bir başkaldırı olarak dikkate alınmayabilirdi.

"Amacımız bir sürü asker öldürmek değildi gerçekten de," diye açıklıyor Baran. "Bu saldırılardan muradımız halkın desteğini kazanmak ve bize katılmalarını sağlamaktı. Aynı zamanda, halkın [PKK'nın gücüne] güvenmesini sağlayacak bir saldırı başlatmak istiyorduk."

Hedefler seçildikten sonra, bir grup militan Türkiye'de son yoklamaları yaptı.

Öteki iki birlik gibi, Diyarbakır Cezaevi'ndeki PKK üyelerinin intihar protestoları başlattığı tarihlerden ismini alan 21 Mart Şemdinli Birliği'nin ikinci askerî komutanı Baran, "[Saldırıların planlandığı] şehirlere gidip etrafı kolaçan edecek, güvenlik önlemlerine bakacak, nöbet değişimlerini gözlemleyecek, askerlerin nerelerde ve nasıl devriye gezdiğini saptayacaktık," diye anlatıyor.

İsyancılar bir yandan da, giriş ve çıkış rotaları üzerinde çalıştılar, silah depoları hazırladılar ve saklanılacak yerleri tespit ettiler. Planlanan saldırılardan hemen önce, askerî birlikler hedef noktalara bakan dağlarda yeniden bir araya geldi.

Baran, dudaklarında küçük bir gülümsemeyle, "Aldığımız istihbarat, devletin herhangi bir şey beklemediği yönündeydi; devlet çok güçlü olduğunu varsayıyordu," diye ekliyor.

15 Ağustos'ta, Şemdinli ve Eruh ekipleri saldırılarını gerçekleştirdi.[5] Baran, o gece ne hissettiğini sorduğumda biraz şaşıra-

5 Eruh saldırısını Çelik, *Ağrı*, s. 90-92, Özcan, *PKK*, s. 95-96 ve sorumlulardan biri olan Çelik'le yaptığım görüşmeye dayanarak aktardım. Şemdinli saldırısının faillerden biri olan Baran'ın aktardığı ayrıntılar ve Çelik, *Ağrı*, s. 92-95'te aktarılan bilgi sayesinde yazabildim. Çatak'a baskın düzenlemesi planlanan üçüncü ekip planı hayata geçiremedi. Ekibin bir üyesince bana söylenen, nihai yönergeleri, harekete geçmelerine elvermeyecek denli geç aldıkları yönündeydi.

rak, "Böyle bir eylemi hepimiz bekliyorduk," diye omuz silkiyor. "Bu, hazırlığını yaptığımız şeydi."

4.000 nüfuslu, dağlarla çevrili bir kasaba olan Eruh'a akşam 7:30 dolayında 30 kadar isyancı girdi. Ekiplerden biri askerî kışlaya ateş açtı; bir nöbetçi öldürüldü. Hemen ardından aynı ekip, askerlerin karşı-saldırı başlatmasını engellemek üzere kışlanın önünde mevzilendi. Bu arada diğer ekip camiyi işgal edip hoparlörlerden ilçeye girmiş olduklarını duyurdu. İsyancılardan bazıları kasabanın ana caddesini tutmuş, burada el ilanları dağıtıyor, kahvehanelerin önünde oturan adamlara bunun Kürt kurtuluş savaşının başlangıcı olduğunu anlatıyorlardı. İvedi bir karşı-saldırı tehdidi bulunmadığı açıklığa kavuşunca –nitekim, ilçeyi bekleyen askerler bu tür bir saldırı için hazırlıksızdı, dolayısıyla hiçbiri kışlalarından ayrılmamıştı– isyancılar silahların depolandığı askerî bir binaya baskın yaptı. Silahlar Devlet Su İşleri'ne ait bir kamyona yüklendi ve kasaba dışına çıkarıldı.

İki saat sonra, yine yüksek dağların ortasına kurulu, 2000 nüfuslu Şemdinli'de, ikinci PKK birliği saldırıya geçti. Eruh'takiyle aynı taktikler kullanıldı: 18 militandan sekizi jandarma kışlasının çevresini ve devlet görevlilerine ait bir lokali kuşatıp, kimsenin binaları terk etmemesi için uyarı ateşi açarken, diğer 10 militan ilçe meydanına ulaştı.

"[Kırsal alandaki destek kuvveti olan jandarmanın kışladan ayrılması durumunda] şehre girmelerini engellemek üzere birliğimiz yolu tutmuştu," diyor Baran. "Fakat zaten askerler hareket edemiyor, karakollarından ayrılamıyorlardı."

Baran'ın da içinde bulunduğu isyancılar, HRK'nın (Hêzên Rızgarîya Kurdistan-Kürdistan Kurtuluş Birliği) kuruluşuna dair önceden hazırlanmış bir bildiriyi kasaba meydanında okudular. HRK, ABD güçlerine karşı mücadele veren Kuzey Vietnamlı asi birliklerini model almıştı. İsyancıları dinlemek için toplananlar, korkudan çok, merak içindeydi.

"İnsanlar şaşırmıştı, neler olduğunu bilmek istiyorlardı," diyor Baran. "Silah seslerini duyabiliyorlardı. Savaşın başladığını açıkladık. Yalnızca orada değil, başka yerlerde de."

Güneydoğu'nun Kürtleri, gerek Türkiye'deki gerekse komşu Irak'la İran'daki Kürt savaşlarından habersiz değildi; bu ayaklanmaların hep başarısızlıkla sonuçlandığını da biliyorlardı. PKK militanları, bu durumu değiştirmek için bir güç ve cesaret gösterisinde bulunmaları, Türk ordusuna karşı uzun bir savaşı sürdürmeye hazır olduklarını kanıtlamaları gerektiğini biliyorlardı.

"Hedef askerleri öldürmek değil, halkla asker arasındaki bağı koparmak ve duyuruyu [HRK silahlı birliklerinin kuruluşuna dair duyuruyu] okumaktı," diye açıklıyor Baran. "İnsanların güvenlerini kazanmamızı sağlayacak bir saldırıda bulunmak istiyorduk." Eski askerî komutan kastettiği şeyi pekiştirmek ister gibi sandalyesinde doğruluyor. "Başarıya ulaştık mı peki? Hedeflerimize ulaştık mı?" diye soruyor ağdalı bir üslupla. "Evet, başarabildiğimize inanıyorduk."

PKK militanları, askerlerin takibinden sıyrılıp dağlarda önceden ayarladıları saklanma bölgelerine çekildi. Ekibiyle birlikte Şemdinli'ye bakan engebeli araziye çekilen Baran, "Türk ordusu bizi aramaya başlamıştı, ama hiçbir şey yapamadılar," diye anımsıyor. "Bölgeyi çok iyi biliyorduk."

Militanlar, ücra dağ köylerinin saldırıları duymamış olabileceğinden endişeliydi; duymuşlarsa da bunun tek yolu devlet radyosundaki haberlerdi ve haberler elbette PKK'nın amaçlarını açıklamayacaktı. Bu nedenle küçük yerleşimleri gezerek mücadelelerinden haberdar ettiler.

"Köylerden birine gidip herkesi bir araya topluyor, olup biteni anlatıyorduk. [Kavganın] gerekli olduğunu, silahlı mücadeleden başka bir yol olmadığını anlatıyorduk," diyor Baran. Tıpkı 15 Ağustos'ta Şemdinli meydanında toplananlar gibi, bu köylüler de ilgili ama ihtiyatlıydılar. "'Savaş yalnızca burada mı, yoksa başka yerlere de sıçrayacak mı? Gücünüz ne?' gibi sorular soruyorlardı. Köylülerin bilmek istediği bir şey daha vardı. 'Devlet ne yapacak?' diye soruyorlardı."

Ekim başlarında, Cumhurbaşkanı Kenan Evren güç gösterisi için bölgede tura çıktığında PKK yeniden vurdu ve üç asker öldürdü. Bir Türk gazetesi, Kenan Evren'in öfkeyle, "Yılan,

başı küçükken ezilmeli," diye bağırdığını yazıyordu.[6] Birkaç gün sonra PKK, Irak sınırına yakın Çukurca'da sekiz asker öldürdü. Ardından bir yüzbaşı pusuya düşürülüp öldürüldü. Silahlı saldırıların aralıksız sürmesi bir yandan orduyu şoke etmiş, öte yandan da yerel halkı derinden etkilemişti. PKK'nın propaganda savaşı iyi gidiyordu.

Pusuya düşürme eylemlerinin çoğunun gerçekleştirildiği Şemdinli bölgesinde operasyonlara katılmış olan Baran, "Bu tür saldırılar halka güven aşıladı," diyor. "Binlerce asker vardı, ama bize hiçbir şey olmadı." Saldırılardan etkilenen bazı genç erkekler, asilere katılma kararı aldı. Baran, Şemdinli saldırısını düzenleyen ekipteki militan sayısına göndermede bulunarak, "İlk saldırıda 18 kişi idiysek, 1984 sonunda 50 kişiye ulaşmıştık. [Birliğimiz] daha da büyümüş olabilirdi, ama bazı insanlar Kuzey Irak'a gönderilmiş ya da yerel milis güçleri olarak geride tutulmuştu," diye anlatıyor.

Ekim 1984 civarında Çelik, PKK'nın Mivroz kampından ayrılıp Tahran'a gitti, oradan da Öcalan'la buluşmak üzere Şam'a uçtu. Şam'da, PKK liderini olumlu bir ruh halinde buldu. "Kendine güveninin arttığını gördüm," diye anımsıyor Çelik.

Öcalan, Çelik'in dağdaki militanlara götürmesi için yaklaşık altı saati bulan konuşmalar hazırlayıp kaydetti. Bu konuşmalar, Öcalan'ın sonraki yıl için militanlardan beklentilerine dair yönergelerini içeriyordu. PKK'nın Türk ordusuna saldırılarının başarıya ulaşması, birkaç ay içinde karlar eriyip de savaşın yeniden başlatılabileceği koşullar oluştuğunda, PKK'nın operasyon alanını genişletmesi gerektiği konusunda Öcalan'ı ikna etmişti.[7] Merkez Komite, Türkiye'de yerel nüfusun örgütlenmesine destek olmak üzere, ERNK'yı (Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi) oluşturdu. Başlangıçta HRK silahlı birliklerinden tam olarak ayrışmış bir nitelik göstermeyen Cephe'nin üyeleri, 1985 baharında Türkiye'ye sızmaya başladı. Öcalan, 1985 yazında devlete karşı ERNK rehberliğinde yerel ayak-

6 *Cumhuriyet*, 5 Ekim 1984.

7 Bazı ayrıntıları İmset, *the PKK*, s. 41-42, 130-131 ile Birand, *Apo ve PKK*, s. 135'ten aldım.

lanmalar başlatılmasını planlıyordu. Ne var ki, yeni yılla birlikte hem Türkiye'deki hem PKK içindeki koşullar değişmişti ve Öcalan birdenbire savunma konumuna geçmek durumunda kaldı.

Türkiye hazırlıksız yakalanıyor

PKK'nın Eruh ve Şemdinli saldırıları Ankara için sürprizdi.[8] Yalnızca sekiz ay önce askerî rejim, iktidarı, sınırlılıkları olsa da demokratik seçimlerle gelen sivil hükümete devretmişti. 1980 askerî darbesinden bu yana yürürlükte olan sıkıyönetim kanunu kaldırılmak üzereydi. Öcalan'ın savaş başlatma niyetinin (bu plan, partinin Almanya'da yayınlanan *Serxwebun* gazetesinde her ay dile getiriliyordu) ordu tarafından bilindiği varsayılsa da, devletin yönetim kademesi, PKK'nın tehditlerini hayata geçirme kabiliyetini kesinlikle hafife almıştı.

Korgeneral Kaya Yazgan, üç yıl sonra, Beklenmeyen bir olaydı," itirafında bulunacaktı. Saldırılar sırasında Güneydoğu'daki Yedinci Kolordu komutanıydı. "O zamana kadar biz Apo'yu tanımazdık. Adı duyulmuştu, ancak üzerinde fazla durulan bir insan değildi. PKK'cılara da daha çok haydut gözüyle bakılırdı." Yazgan, yeni kurulan sivil hükümetin, saldırılardan sonra bile bu yeni tehdidi ciddiye almamış olduğundan yakınıyor. "Bu olayın, büyük bir başlangıcın ilk işareti olduğuna da Ankara'daki siyasi yetkililer bir türlü inanamıyordu. 12 Eylül öncesinin kalıntıları olarak nitelendirildi."[9]

Geriye bakıldığında, PKK'nın ilk darbesinin siyasi ve askerî yönetim kademesini gafil avlamış olması şaşırtıcı değildi. 1980-1983 arasında ülkeyi yönetmiş olan askerî yöneticiler, yöntem

8 Bu bölüm için şu kaynaklardan yararlandım: Ahmad, *Modern Turkey*, s. 181-190; Barkey ve Fuller, *Turkey's Kurdish Question* (Lanham, Md.: Rowman ve Littlefield, 1998) s. 143-145; Harris, *Turkey: Coping with Crisis* (Boulder, Colo.: Westview Press, 1985) s. 64-68; Heper ve Evin (ed.) *State, Democracy and the Military* (Berlin/ New York: Walter de Gruyter, 1988), s. 63-80, 177-200, 159-176; Helsinki Watch, *Human Rights* (3 Kasım, 1983); Helsinki Watch, *Destroying Ethnic Identity* (Mart 1988); Pope ve Pope, *Turkey Unveiled: Ataturk and After*, Londra: John Murray, 1997, s. 141-157 ve Zürcher, *Turkey*, s. 292-298.

9 Birand, *Apo ve PKK*, s. 126.

ve hedeflerinde insafsızdı, ama başarılı oldular. Siyasal şiddet % 90'dan yüksek bir oranda azaldı, ekonomi istikrara kavuştu ve generaller iktidarı devretme sözlerini tuttular. Ordu yönetimden çekildikten yaklaşık bir yıl sonra siyasal şiddetin yeniden alevleneceğini düşünmek için pek az neden vardı.

Generaller 1970'lerin sonlarındaki istikrarsızlığın sorumluları olarak görülen kesimleri cezalandırmakla kalmamış, kargaşaya mahal verdiğini düşündükleri yasaları da değiştirmişlerdi. Bu amaçla, darbeyi takiben kurulan yönetici organ niteliğindeki Milli Güvenlik Konseyi, Türkiye'nin hukuki, siyasi ve ideolojik sistemlerini yeniden yapılandırmıştı. Anayasa; ifade, hareket, dernekleşme, dahası bilimsel araştırma özgürlüklerini açık bir biçimde sınırlandıracak doğrultuda yeniden yazılmıştı. Yapılan değişikliklerde özgürlüğü kısıtlamanın temel gerekçesi devletin birlik ve güvenliğini korumaktı. Bu iki belirsiz kavram yetkililerce ihtiyaç duydukları çerçevede yorumlanabiliyordu; nitekim bu üç yıl içinde, bu sınırlayıcı düzenlemeler, ordunun eylem alanı açısından kritik olduğu düşünülen çok sayıda ve çeşitli etkinliğin engellenmesi için uygulandı.

Genelkurmay başkanı ve darbenin öncüsü Kenan Evren, anılarında, "Toplumun güvenliği için kimi kişisel hakları feda etmek zorundayız,"[10] diye yazıyor.

Generaller suçu siyasal partilere ve partilerin önceki on yılda hareket imkânı kalmayan parlamentoyu düze çıkarmak için işbirliği içinde çalışamamış olmalarına yüklüyor; eski partileri ortadan kaldırmak, yenilerini de kısıtlamak için sistematik bir çaba sarf ediyorlardı. Eski siyasal parti liderlerine on yıllık bir siyaset yasağı getirilirken, eski milletvekilleri de yeni siyasal parti kurmak ya da partilerin yönetim konumunda bulunmaktan beş yıl boyunca men edildi. Darbeden önceki partiler çözülmüştü. Siyasal Partiler Kanunu, gençlik ve kadın kollarının oluşumunu ve köylerde şube açmayı engelleyecek biçimde yeniden düzenlenmişti. Üniversite öğrencileri, öğretim üyeleri ve devlet memurlarının siyasal partilere üye olma-

10 Pope ve Pope, *Turkey*, s. 148'de alıntılanıyor.

sı yasaklanmıştı. 1970'lerin radikalizminin yeniden gündeme gelmesini önlemek maksadıyla, özellikle gençliğin depolitize edilmesi amaçlanıyordu.

Generallerin Türkiye toplumunu yeniden inşa girişimi yeni yasa ve düzenlemelerle de kalmadı. Yeni ve sivil bir hükümetin oluşumuna imkân tanıyacak Kasım 1983'teki genel seçimlere doğru Milli Güvenlik Konseyi, kimin siyasal parti kurabileceğine ve kimin seçimlerde aday olabileceğine dair veto yetkisini kullandı. Toplam 700 civarında aday böylehkle saf dışı bırakıldı ve 15 yeni siyasal partiden ancak üçü seçimlere katılım izni alabildi. Bu üç partiden yalnızca biri ordudan ve ordunun ideolojisinden gerçek anlamda bağımsızdı. Generallerin Türkiye toplumunu tamamen yeniden yapılandırma ve yönlendirme girişimine bir tepki olarak, seçimleri, önceki dönemde ekonomi politikalarının hazırlanmasında görev alan Turgut Özal'ın başkanlığındaki bağımsız Anavatan Partisi kazandı.

Ne var ki, generaller, ülke sivil yönetime yeniden geçiş yaptıktan sonra bile etkilerinin devam etmesini sağlayacak bazı önlemler almışlardı. 1982 Anayasası Evren'in yedi yıl boyunca devlet başkanlığmda kalmasını sağlıyor ve görev süresinin sonuna kadar kullanabileceği geniş yetkiler tanımlıyordu. Milli Güvenlik Kurulu, sivil kanattan da askerî kanattan da beş (cumhurbaşkanı yani darbe lideri Kenan Evren'le birlikte altı) üyenin bulunduğu bir yapıydı. Yenilenmiş MGK resmî olarak danışma kurulu niteliğindeydi, fakat pratikte milli güvenlik hususlarında karar alma organı bu kuruldu. Anayasa, MGK önerilerinin hükümetçe öncelikli olarak değerlendirileceğini belirtiyordu ve söz konusu dönemde tam da böyle oldu.

Sürgünde, hapiste ya da dışarıdaki Kürt eylemciler, Türkiye'nin yeniden kurulan demokrasisi içinde hareket edebilecekleri bir alan olduğunu düşünmüyorlardı. Aslında, etnik kimliklerinin tanınacağına inanmaları için de hiçbir neden yoktu. Askerî yöneticilerin hazırladığı yeni anayasa, her Türkiye vatandaşının Türk olduğunu belirtiyor, bir diğer madde devlet dilini Türkçe olarak tanımlıyor ve bir başka maddede de bu maddenin hiçbir zaman değiştirilemeyeceği ifade ediliyordu.

Siyasal Partiler Kanunu'nda, Türkiye'de azınlıkların mevcudiyetini iddia etmek yasaklanıyor, dahası, "Türk olmayan kültür ve dilleri koruma [ya da] geliştirme"ye izin verilmiyordu.[11]

Aslında, askerî rejim sırasında çıkarılan 2932 sayılı özel kanun, Kürtçe sözcüğünü kullanmaksızın Kürt dilinin bütün kullanımlarını yasaklıyordu; buna göre, Kürtçe'nin öğretilmesi ve hatta kullanılması bile mümkün değildi. Kürtçe'ye karşı böylesi bir korkuyla yaklaşılması yeni değildi; yeni olan, etnik kimliğin en küçük dışavurumlarını bile engelleme doğrultusundaki anayasal ve yasal düzenlemelerin kapsamıydı.

Askerî ve siyasal kurumların PKK saldırıları karşısında uğradığı şaşkınlığın nedeni büyük ihtimalle, generallerin Türkiye'de geçerli olan düzenin yeniden inşası konusunda mükemmel bir iş çıkarmış olmalarıdır. Kürtler Türkiye'de hiçbir zaman resmî olarak mevcut olmadılar; fakat 1960'lar ve 1970'lerde yavaş yavaş örgütlü grupları; süreli yayınları ve kitapları; ulusalcı eğilimlere sahip, yerel düzeyde seçilmiş temsilcileri olmaya başlamıştı. Bunların tamamı 1980 darbesi tarafından yok edildi.

Yeni Türkiye'de, generallerin koydukları kurallar doğrultusunda, Kürt kültürel, dilsel ve siyasal kimliği yasal olarak silindi. Çocuklara Kürtçe isim vermek, Kürtçe türkü söylemek ve elbette devlet dairelerinde Kürtçe konuşmak gibi kültürel kimliğin en basit ifadeleri, bölücü eylem olarak görülmeye başladı. Kürtler, resmî, kamusal alanda Kürt olarak bulunamamaya başladı. Öyle ki, PKK saldırısından iki ay sonra bir Kürt köyünü ziyaret eden bir Türk gazetecinin yazabildiği, ancak, oradaki köylülerin Türkçe'yi çok büyük güçlükle konuşabildiğiydi. Çok iyi konuşabildikleri dile, Kürtçe'ye dair herhangi bir ibare yoktu.[12] Kürt kimliğine ilişkin yasaklamalar öyle eksiksizdi ki, yönetici güçlerin, Türkiye'de bir Kürt sorunu olduğunu unutmaları garip kaçmazdı.

---

11 Siyasal Partiler Kanunu No. 2820, kısım 81. bkz. www.anayasa.gen.tr

12 *Cumhuriyet*, 18 Ekim 1984.

İKİNCİ KISIM

PKK'nın Güç Takviyesi

Sağda: Çetin (Semir) Güngör, Tunceli'de çekilmiş bir fotoğrafında. Fotoğrafa tarih düşülmemiş oimakla birlikte, muhtemelen yirmili yaşlarına yaklaştığı 1970'ler, öğretmen olma planlarından vazgeçip PKK'ya katıldığı yıllar. Sonraki yıllarda Türkiye'den kaçıp Avrupa'da PKK için destek örgütleme çalışmalarında bulundu. PKK'nın gittiği yer ve Öcalan'ın liderliği hususlarında kimi şüpheleri dillendirmesinin ardından örgütten çıkarıldı. 1985 yılında İsveç'te bir suikaste kurban gitti. (Fotoğrafı Müslüm Arslan sağladı)

Aşağıda: PKK militanları Ocak 1992'de Türk askerleriyle bir çatışmada ölen PKK grup komutanı Necim (Cuma) Çelik'in naaşını taşıyor. (Fotoğrafı, Necim'in ağabeyi olan Selahattin Çelik sağladı)

5

Sadakat ve Şiddet, 1985-1990

PKK savaşını başlatmazdan iki yıl evvel, grubun Avrupa komitesinde üst düzey üyelerden biri olan Çetin Güngör, iç yapıda reform tartışması başlatmıştı.[1] Bütün görüşmelerimde çalışkan, zeki ve adanmış bir PKK militanı olarak anılan Güngör, grubun fazlasıyla otoriter olduğunu düşünmeye başlamıştı; özellikle PKK üyelerinin oy kullanma biçiminden rahatsızdı: İsimlerini, sözde gizli pusulalara yazıyorlardı. Güngör'ün kaygıları, 1981 yılında, Kürt mülteciler arasında yerel destek ağı oluşturması için gönderildiği Avrupa'da geçirdiği ilk yılda ortaya çıktı. PKK'nın Ağustos 1982'de düzenlenecek 2. Kongre'sinde endişeleriyle ilgili bir tartışma başlatabileceğini umuyordu. Ne var ki Almanya'dan dönen Güngör, Suriye-Ürdün sınırındaki boşaltılmış bir Filistin kampında düzenlenen toplantıda pek mesafe alamadı. Öcalan açık bir biçimde düşmanca

1 Bu kısımda, eski PKK militanlarıyla yaptığım çok sayıda görüşme ile söz konusu örgüt içi infazlara dair güvenilir ikincil kaynaklardan yararlandım. Meselenin hassasiyeti nedeniyle isimlerin çoğunu vermedim. Bir dizi yayımlanmamış kaynak bu kısım için kritik önemdeydi. Bunların arasında; Çetin Güngör'ün PKK'ya, 15 Nisan 1983, 10 Mayıs 1983, 19 Ekim 1983, 18 Mart 1984 ve 16 Ağustos 1984 tarihli açık mektupları ile Enver Ata anısına 1984'te yazılmış ama tam tarihi olmayan ve imzasız bir metin var. Yine, Die Grünen/GAL, "Politische Mord in Europa", 25/6/87'den bir broşürü kullandım.

davranıyor ve Güngör'ün yeni Avrupai yöntemleriyle alay ederek ciddi bir tartışmayı engelliyordu. Zaten, diğer kongre katılımcılarının da çoğu Güngör'ün söylediklerileyle pek fazla ilgilenmedi.

Eski PKK üyesi, sonradan Almanya'da inşaat sektöründe başarılı olan S. "Hepimiz savaşı başlatmaya odaklanmıştık ve neden alakasız görünen meseleleri gündeme getirdiğini anlayamıyorduk," diyor. "Ulusalcı yönelimini biraz da olsa kaybetmiş görünüyordu."

Daha çok PKK'daki "Semir" kod adıyla tanınan Güngör, endişelerini bir kenara bırakmadı ve kongrenin ardından Alman-ya'ya döndüğünde, reform ihtiyacını tartışmayı sürdürdü. PKK'nın otoriter yapısıyla ilgili henüz su yüzüne çıkmamış endişelerinin yanı sıra, savaş için para ve kadro desteği sağlamak üzere Avrupa'da yürütülen eylemlerin de gözden geçirilmesi gerektiğine inanıyordu. Ona göre Avrupa'daki PKK eylemcileri dönüp, eğitim eksikliğinin ve gündelik sorunların çözümüne yardım ederek yerel Kürt topluluklarını güçlendirmeye yönelmeliydi. Öte yandan, PKK'nın daha etkili olabilmek için, ilişkilerini marjinal sol gruplarla sınırlı tutmayıp ana akım siyasal partilere ve yönetim dışı örgütlere genişletmesi gerektiğini savunuyordu. Bunu becerebilmek için de, açıktı ki, daha güçlü, bağımsız, kendi analizlerini yapıp bu analizler zemininde eylem yürütebilecek serbestide bir Avrupa komitesine ihtiyaç vardı. Söylenmeyen ama kuşkusuz dikkatten kaçmayan nokta, bu hamlelerin Öcalan'ın Avrupa çalışmaları üzerindeki otoritesini sınırlandıracağıydı.

Semir'le Avrupa'da yakinen çalışmış olan eski PKK militanı Selman Arslan, "Semir dogmatik bir insan değildi," diye açıklıyor. "Ona göre her şey tartışılabilir, her şey hakkında konuşulabilirdi, [kararlar] yukarıdan aşağıya dayatılmamalıydı... İnsanların kendi deneyimlerimden yola çıkmalarını, özerk olmalarını, kendi kararlarını almalarını istiyordu."

Otoritesine ve PKK'nın birliğine başkaldırı Öcalan için her zaman meseleydi; dolayısıyla Semir'i problem olarak görmeye başladı. Başlangıçta, Semir'in Avrupa komitesi içindeki etki

ve gücünü azaltmaya çalıştı. Şam'da bir karalama kampanyası başlatıldı, Öcalan'a yakınlığıyla bilinen PKK üyeleri Avrupa'ya gittiler ve orada Semir'in yetenekleriyle ilgili kimi dedikodular yaydılar. Semir'in PKK'ya, PKK'nın devrimci ilkelerine bağlılığındaki çatlakları öne çıkarıp, yönettikleri toplantılarda PKK'nın yerel çalışmalarını eleştirdiler.

"Farklı insanlara tek tek gidip onları Semir'in hata yaptığına ikna etmeye çalışıyor, Avrupa komitesinin hedeflerine ulaşamadığını söylüyorlardı," diye anlatıyor Arslan. "Bugünden geriye baktığımda, bütün bunların amacının ondan kurtulmak olduğunu görebiliyorum."

1975 civarında Öcalan'la birlikte hareket etmek üzere öğretmen olma planlarından vazgeçen Semir, PKK'ya ve PKK'nın bağımsız Kürt devleti hedefine inanıyordu. Aynı zamanda, akıllı, meraklı ve epey azimli bir genç adamdı. Öcalan'ın elçilerinin artan baskılarına rağmen, Semir çalışmalarını sürdürdü, fikirlerinden geri adım atmaya yanaşmadı, PKK'nın Leninist benzeri iç yönetim yapısını yeniden düzenlemesi gerektiğine dair inancını korudu. Semir, Öcalan'ın PKK lideri olarak konumunu doğrudan doğruya sorgulamaktan kaçınacak kadar akıllıydı, fakat her eylem kararında ve her sorunun çözümünde Öcalan'a danışmanın doğru olup olmadığını sorguluyordu.

Avrupa komitesindeki öteki üyelere yazdığı ve Öcalan'ı kod adıyla andığı bir mektupta, "Çünkü parti faaliyetleri sadece olağanüstü kadroların kişisel çabalarıyla yürütülümezdi. Zaten bu noktaya da 'Ali Arkadaş halleder' esprisiyle geldik," diye yazıyordu. "Onun için hayalperest olmamak gerekiyor," diyordu.[2]

Ne var ki, PKK'nın içinde devindiği gerçekliği hangi görüşün yansıttığı belirsizdi. Semir yaklaşık üç yıl Avrupa'da yaşamış, burada gerçek demokrasilerle, demokratik kurumlarla ve özgür tartışma ortamıyla tanışmıştı. Aynı zamanda, PKK'nın, Leninist duruşunu ve demokrasinin devrimi izleyeceği inancını gözden geçirmeye başlamış Türk solcu ortağı Dev-Yol'la

2 Semir, Avrupa komitesine açık mektup, 15 Nisan 1983.

yakın çalışmıştı. Bütün bunlar düşünüşünü etkilemiş ve PKK'nın değişmesi gerektiğine böylelikle ikna olmuştu.

Fakat Öcalan farklı bir dünyada yaşıyordu. Şam'da, bir diktatörlükteydi ve Suriye sınırları da başka diktatörlükler ya da ciddi anlamda yıpranmış demokrasilerle çevriliydi. Bu ülkelerde özgür tartışma söz konusu değildi ve iktidarda olanlar da güçlerini paylaşmaktan hoşlanmıyorlardı. Son olarak, Öcalan PKK'yla işbirliği bozulmakta olan Dev-Yol'a baktığında, güçlükle işleyen bir grup görüyordu, zira üyeleri artık hedeflerinde ya da yöntemlerinde uzlaşamıyorlardı. Öcalan'a göre, fantezi dünyasında yaşayan Semir'di.

Yıllar sonra, Semir'i kötülediği çok sayıdaki konuşmalarından birinde, "Açık ki PKK'nin tek bir yorumu vardır," diyecekti Öcalan. "Ortaya çıkışından günümüze kadar hataları, eksiklikleri ve başarılarıyla bu yorum konferans ve kongrede yapılmış ve herkesin onayını sağlamıştır." Öcalan'ın iddiası, Semir'in PKK'ya yönelik eleştirilerinin gayrimeşruluğunun –baskı altında, eleştirilerini geri çekmek zorunda bırakıldığı– 2. Kongre sırasında değil de Avrupa'da dile getirilmiş olmasından kaynaklandığı yönündeydi. Öcalan, Semir'in başka ve daha karmaşık planları olduğunu ima ediyordu. "Bütün bunlara rağmen, PKK'ye yeni bir yorum aramak tamamen saçmadır. Gerçekten Semir'in bunu daha güçlü bir PKK için yapmadığı açıktır."[3]

Semir'in hareket alanı giderek daralıyordu. Hâlâ Avrupa komitesinin genel koordinatörü olduğunda ısrarlıydı, ama Öcalan'ın elçileri başka türlü olduğunu söylüyorlardı. Vazifelerini yerine getirmekte zorlanan ve Avrupa'da görevli diğerleriyle anlaşmazlıkları büyüyen Semir, örgütteki durumuyla ilgili yeniden düşünmek için zamana ihtiyacı olduğunu duyurdu.

Semir, Avrupa'daki yoldaşlarına yazdığı 10 Mayıs 1983 tarihli açık mektupta, "Parti'nin iç yapısındaki dogmatizm benden daha güçlü hale geldi. Bu nedenle, görevi [şimdilik] bırakmak onurlu ve gerekli bir karar," diye yazıyordu. "Biliyo-

3 Öcalan, *PKK'ye Dayatılan Tasfiyecilik ve Tasfiyeciliğin Tasfiyesi* (Köln: Wesanen Serxwebun 60, Ağustos 1993), s. 47.

rum ki şu anda beni anlayabilecek bir konumda değilsiniz. Belki anlayabileceğiniz bir vakit de gelecek."

Semir için gruptan ayrılmak kolay değildi. Nedeni kısmen ideolojikti: Öcalan ve grubun eylemleriyle ilgili eleştirileri ne olursa olsun, PKK'yı bir bütün olarak destekliyordu. Kısmen de, elbette, yaklaşık yedi yıl boyunca yaşamına yön veren ve onu yöneten bir gruptan vazgeçmesi oldukça zordu. Birkaç ay sonra Semir, bir tür uzlaşmaya ulaşılabileceği umuduyla Köln'de bir apartman dairesinde PKK eylemcileriyle görüşmeyi kabul etti. Olumlu konuşmalara sahne olduğunu düşündüğü iki günün ardından, diğerleri beklenmedik biçimde Semir'e yüklenmeye başladılar: 1979'da muhbir olduğu ortaya çıkan eski ve ünlü PKK üyesi Şahin Dönmez'le bağlantıları olduğunu iddia edip konuyla ilgili soruşturmaları tamamlanana kadar apartman dairesinden ayrılmamasını söylediler. Semir ayrılmayı denediğindeyse apartmana bir nöbetçi dikip onu içeri kilitlediler. O gece bir biçimde dışarı çıkmayı başardıysa da dört adam tarafından şehir boyunca takip edildi ve nihayetinde apartmana zorla geri getirildi. Parasına ve kimlik kartına el koydular. Semir, daha sonra, PKK'ya 19 Ekim 1983 tarihli açık mektubunda, öfkeyle, "[Bu] ne tahmin edebileceğim ne de bekleyebileceğim bir şeydi," diye yazacaktı.

Semir'in beklenmedik bir biçimde ortadan kayboluşu arkadaşlarını endişelendirdi, onu bulma çabaları apartmandaki gerginliği artırdı. Hem PKK'nın nöbetçileri hem de Semir'in olabileceklerle ilgili huzursuzlukları artıyordu. Semir, aynı mektupta, "Bana, bu, [zorla alıkonma] devrimci topluluk içinde açık edilirse, hayatımın tehlikede olacağını söylediler," diye yazıyordu. Semir bir hafta sonra yeniden kaçmayı denedi ve bu kez kendini iyi sakladı. Uçuşundan sonra yazdığı 19 Ekim tarihli mektubunda, bütün ilişkilerini kopardığını duyuruyor ve "grubun tehlikeli ideolojisi" olarak adlandırdığı şeye karşı mücadele etme sözü veriyordu.

Kendini hâlâ Kürt devrimine adanmış olarak gören, ama bu devrim için PKK'nın planladığı yoldan ayrılmış olan Semir, "PKK'nin dogmatizminin ne denli tehlikeli olduğunu ve bu la-

netli mantığa isyan etmekte ne denli haklı olduğumu şimdi anlıyorum," diye devam ediyordu. "Devrim için çalışmaya devam etmek vazifemdir. Bana engel olmayın," cümleleriyle diğerlerini uyarıyordu. "Birbirimize düşman olmaya mecbur etmenizin hiçbirimize yararı yok."

Semir'in çalışmalarına devam edeceğini duyurması PKK tarafından doğrudan bir meydan okuma, Öcalan tarafından da kişisel bir tehdit olarak algılandı. PKK, bölünmeleri ya da çatlakları hiçbir zaman hoş görmemişti; bu tavrı henüz 1977'de, kendi gruplarını oluşturmak üzere ayrıldıklarını duyuran Gaziantep bölgesinden iki eylemcinin PKK militanları tarafından öldürülmesiyle açıklık kazanmıştı – ve Semir de rakip konumunu ilan etmiş bulunuyordu. 1984 yılı başlarında, grubun örgüt gazetesi *Serxwebun*, Semir'i hain olarak damgaladı. PKK lügatında bu, Semir'in öldürülmesi kararı alındığı anlamına geliyordu.

Savaşçıdan çok bir entelektüel olan Semir'in, PKK'nın gelişen hâkimiyetine ciddi bir tehdit oluşturmaması önemli değildi. PKK içindeki birçok arkadaşı ve ortağı kendisiyle bağlantılarını koparmıştı. Yalnızca öteki grupların güçsüzlüğünden değil, aynı zamanda Semir'in örgüt içi demokrasi çağrıları başka grupların yaklaşımına da uymadığı için, yeni bir grupla birlikte çahşma imkânı da sınırlıydı. Bu arada, hazırladığı broşürlerin giderek sertleşen tonu, bu metinlerde Öcalan'ın ruh sağlığının yerinde olmadığını, grubun faşist bir yapıda olduğunu ve mücadelesinin başarısızlığa mahkûm olduğunu yazması, aleyhine işleyen süreci hızlandırıyordu. Öcalan'ın kendi liderliğini korumak adına Semir'den gelen tehdidi abarttığını düşünen PKK militanları bile Semir'in saldırılarından rahatsız olmaya başladı.

"Bir ajan olduğunu gerçekten düşünmüyordum, ama yaptığı şeyin PKK için iyi olduğunu da düşünmüyordum," diye aktarıyor Arslan. "Bütün gördüğüm, bir yanda Kürt devleti için mücadele eden bir örgüt vardı ve birilerinin bu örgüte karşı savaşmasının mücadeleye hiçbir katkısı olmayacaktı."

Semir, Türkiye solundaki arkadaşlarının kendisini koruya-

caklarını sandı, lakin PKK militanları onu arıyordu. Semir'in Hamburg'daki Türk solundan bir arkadaşı olan S., "Kalacak bir yer buluyordu, ama PKK saklandığı yeri hemen keşfediyordu," diye anlatıyor. 1984 yılında ya da 1985 başlarında, Semir İsveç'e siyasi mültecilik başvurusunda bulundu, başvurusu kabul edildi. Başka kimi muhalif PKK üyeleri de burada yaşıyordu.

Köln'de kendini alıkoyan PKK'dan kaçmasının ardından Semir'i barındıran eski Dev-Yol lideri Mesut Akyol, "Başlangıçtaki kararı, siyaseten çok da aktif olmamaktı; bunun yerine, demokrasiye ilişkin fikirlerini geliştirmeye çalıştığı kimi kitapçıklar yazdı," diye anımsıyor. "Daha sonra halka açılmaya karar verdi ve böylece ölüm fermanını imzalamış oldu." Akyol duraksıyor. "Şimdi çok yaş almış durumdayız ve her şeyi başka türlü görüyoruz, ama Semir demokrasiye ve belli fikirlere gerçekten inandığında o yaştaydı ve hayatının o dönemindeydi, inandıkları için hayatını tehlikeye sokmaya da istekliydi."

1985 yılının bir Kasım akşamında, Semir ve iki eski PKK üyesi daha Stokholm'deki Kürt eylemcilerin bir toplantısına katıldılar. Semir'in ilk insan içine çıkışlarından biriydi. Toplantı arasında genç bir adam Semir'in arkasına doğru yürüdü ve onu vurdu. Pencerelerden birinden kaçmaya çalışırken yakalanan saldırgan, cinayeti kişisel bir anlaşmazlıktan dolayı işlediğini söyleyen bir Kürt'tü. Lakin PKK'daki eski yoldaşları, Semir'in öldürülme nedeninden gayet emindiler. Nitekim PKK'nın kendisi de yayınladığı bir broşürde katili kahraman olarak niteliyordu: "Bu ajan-provokatörün [Semir] ... cezası neyse, insanlarımız tarafından verildi."[4] Öcalan kişisel sorumluluk almaktan kaçındı, ama daha sonra, Semir gibi insanların, yani gruptan ayrılan ve onu açıktan eleştiren PKK üyelerinin infaz edilmesinin kaçınılmaz olduğunu söyleyecekti.

"Semir, nerede görülse vurulacaktı,"[5] diyor Öcalan.

4 PKK tarafından Avrupa'da basılan Kasım 1985 tarihli "PKK-Vertretung in Europa" başlıklı Almanca bir broşürden tercüme.

5 Birand, *Apo ve PKK*, s. 163.

Öcalan, Semir'in öldürülmesiyle, otoritesine karşı ilk doğrudan başkaldırıyı bertaraf etmiş ve açık açık ilk kez zafer kazanmıştı. Üstelik Semir, Öcalan'ın, kendi hâkimiyetine ve grubun birliğine meydan okunamamasına dayalı yönetim anlayışının tek kurbanı olmayacaktı. 1983 ile 1985 yılları arasında Öcalan, Semir'in de içinde bulunduğu en az 11 eski ya da mevcut üst düzey PKK üyesinin katlini ya emredecek ya da teşvik edecekti.[6] Kimileri kaçmayı başardı ve saklandı, ama çoğu ya Avrupa'da ya da Kuzey Irak'taki Lolan Vadisi kampında vuruldu. Bu insanların neredeyse tamamı, grubun güçlenen Avrupa faaliyetlerinde Semir'le birlikte çalışmıştı; Semir lehine konuşmadılarsa da, bu bağlantıları mahkûm edilmeleri için yeterliydi. Ötekiler için gerekçeyse, sadece Öcalan'ın liderliğine yeterince sadık bir görüntü sergilemiyor olmalarıydı. Ölüm emrini veren her zaman Öcalan'ın kendisi değildi; fakat emri vermediği durumlarda, belli insanların yok edilmesini zorunlu kılan bir hava yaratıyordu.

"Hainlerin öldürülmesi kuraldı," diyor bir PKK militanı, omzunu silkerek. "Hainlikle damgalanmış birinin öldürülmesini kim sorgulayacaktı ki?"

Öcalan'la 1972 yılında Ankara'daki cezaevinde tanışmış olan İbrahim Aydın, Semir'le anlaşmazlığında Öcalan'a arka çıkmıştı. Almanya'dan dönüşü ve Suriye'deki çalışmalarının ardından Aydın, 1984 yılı sonlarında Kuzey Irak'taki Lolan kampına gönderilmişti. Kendisini PKK mücadelesine adamıştı ve emirleri sorgulamaksızın kabul ediyordu. Ne var ki diğerlerinin kendisine şüpheyle yaklaştığını fark etti. Mayıs 1985 civarında, Aydın'ın kulağına tehlikede olduğu, hain olarak damgalandığı ve öldürüleceğine ilişkin bir söylenti geldi. Ertesi sabah Aydın odun toplamak bahanesiyle Lolan'dan çıktı ve Mesut Barzani'nin İran sınırının hemen berisindeki Iraklı Kürt güçlerine sığındı.

İsveç'teki otobanlardan birine paralel geniş tenha alanda işlettiği pizza salonunu kapattıktan sonra gece yarısı yaptığımız

6 Bu rakam, benim hesaplamamdır. *Sterka Rızgarî* dergisi, no. 21, 2002 (İstanbul), 89fn12'de yazan Hatice Yaşar aynı insanlardan çoğunun adını veriyor; Birand da, *Apo ve PKK*, s. 121'de 10 rakamını veriyor fakat isim belirtmiyor.

bir söyleşide Aydm, "Düşman tarafına [Türkiye] geçmeyeceğim hususunda kati bir karar almıştım, teslim olmayacaktım," diyor. "Fakat aynı zamanda PKK tarafından öldürülmeye de razı gelmeyecektim."

Yalnızca "Evin" kod adıyla tanınan bir kadınsa Aydın kadar talihli değildi. Evin, 1985 yılında Lübnan'daki bir PKK kampında Öcalan'ın onayıyla infaz edildi. Avrupa'da Semir'le birlikte çalışmış, söz konusu anlaşmazlıktaysa Öcalan'a taraf olmuştu. O sıralar Lübnan'da bulunan bir militan, "Fikir, herhangi bir biçimde meseleye karışanlardan kurtulmaktı; bu kadar basitti," diyor. Öcalan'ın talebi üzerine 1983 yılında Almanya'dan Şam'a geldikten sonra Semir'i savunan Saime Aşkın da öldürüldü. Öcalan, ilk olarak, Kuzey Irak'taki Lolan kampına geçmesini emretti. "Tartışabilen, düşüncelerini dile getirebilen türden bir kadındı," diyor, Aşkm'ı Lolan'da tanımış olan bir PKK militanı. "İnsanlar, genellikle, onda tehlikeli bir potansiyel görüyordu." 1984 sonları ya da 1985'in ilk yarısında, PKK tarafından infaz edildi. "Şoreş" kod adıyla bilinen Suphi Karakuş da yine Semir'le birlikte çalışmış ve ardmdan Lolan Vadisi'ne gönderilmişti. 1984 yılı sonlarında öldürüldü.

Avrupa'da Semir'le çalışmış olan ve Semir'in gruptan ayrılmasından sonra gruptan ayrılan en az üç PKK üyesi daha 1984 yılında öldürüldü: Zülfü Gök, Enver Ata ve Murat Bayraklı.[7] "Zavallı Murat," diyor bir PKK militanı, "onu öldürmek için hiçbir neden yoktu, ama kim bilir, belki Öcalan bir şekilde onu tehdit olarak görmüştü." Semir'le birlikte hareket eden diğer PKK militanlarınca bir kahraman olarak nitelenen Ata için de, Öcalan ya da PKK'ya tehdit oluşturduğunu söylemek kolay değildi. Dev-Yol'da yer almış ve Enver'i tanıyan bir kadın derin düşüncelere dalıp, "Enver hiçbir zaman yüksek sesle konuşmadı," diyor sigara üstüne sigara yakarken. "Onu neden öldürdüklerini bilmiyorum." Gök de öylesine silikti ki PKK'nın yazılı materyallerinde adına rastlamak bile güç.

---

7 Grüne/GAL raporu, "Politische Mord in Europa", s. 14'e göre, Ata ile Gök'e yapılan saldırılardan yakalananlar, PKK'nın *Serxwebun* gazetesinde çalışmışlardı.

Öcalan belli bir süre, PKK'nın yöntem ve planlarına dair benzer kaygıları dile getiren diğerlerini de örgütten soyutlayıp öldürme işine yoğunlaştı. Merkez Komite üyesi Resul (Davut) Altınok 1982 yılında PKK tarafından alıkondu; hemen ardından Lolan kampına gönderildi; 1984 sonlarında da infaz edildi.

Emri alan militan, "Emir doğrudan doğruya Öcalan'dan gelmişti," diye açıklıyor. "Öcalan, 'Hayatına devam etmesi için hiçbir neden kalmadı,' dedi."

Daha çok kod adı olan Seher'le tanınan Cemile Kaytan daha şanslıydı. Semir'in işleyişle ilgili memnuniyetsizliğini paylaşan Kaytan da 1983 yılında gruptan ayrılmıştı. Öldürüldüğü gece, toplantı için kiralanan salona Semir'le birlikte gitmişti. Avrupa'da saklanmayı ve kendine yeni bir hayat kurmayı başarabildi. Yine bir merkez komite üyesi olan Hakî Karer de hayatta kalabilmeyi başarabildi, ama yalnızca bu kadarını yapabildi... 1982'de yakalanıp Lolan'a gönderildi, ama dikkatsiz bir nöbetçi sayesinde kaçmayı becerdi. Ardından kendisinden sorumlu olan nöbetçi de kaçtı. Karer, kamptan kaçışının ardından İsveç'ten sığınma hakkı elde etti; PKK pratiklerini ve liderini afişe etmek üzere Semir'in ekibine katıldı. Semir öldürüldüğünde, Karer de aynı salondaydı. Semir'in öldürülmesinden kısa bir süre sonra bir Türk gazetesine, "Bu kanlı örgüte katıldığım için pişmanlık duyuyorum," beyanatını verecekti. "Bu yıllar, hayatımda kara bir leke olarak kalacak."[8]

Bu cinayetler, sonraki birkaç yıl boyunca olacakların da yönünü ve hızını belirliyordu. PKK'nın kendini Türkiye içinde inşa etme mücadelesine paralel olarak, Öcalan da örgüt içindeki mevcut ve potansiyel eleştirilere karşı mücadele etmeyi sürdürdü. Öcalan'a göre fikrî muhalefet, otoritesi ve PKK üzerindeki denetim gücü için bir tehlikeydi. Pek çok PKK üyesi de, muhalifleri grubun planlarına yönelik bir tehdit olarak görüyordu.

"PKK içindeki düşünce, kutsal bir şey yaptığımızdı. Öyle bir atmosferde kim çıkıp da sizi eleştirebilirdi?" diye açıklıyor eski bir PKK üyesi. Öcalan bu cinayetlerin arkasındaki itici güç olabilirdi, fakat PKK içindeki birçok insan da yaptığı şeyin

8 *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1985.

doğruluğunda hemfikirdi. "Öcalan yolu çizmişti, geriye kalan bizler de o yolu takip ediyorduk."

Muhalefete karşı bu acımasız bakış açısı, PKK'yı, öteki Kürt örgütlenmelerindeki ideolojik bölünmelere yol açan zayıflamadan korudu. Ama aynı zamanda, Öcalan'ın mevcut diktatoryal iktidarını güçlendirdi ve hızla, gerek Öcalan'm gerek üst düzey PKK militanlarının, memnun olmadıkları, güvenilmez görünen ya da sadece savaş alanında yüke dönüşen kişilerden kurtulmakta serbestçe kullandıkları bir araç haline geldi.

1980'lerin ortalarında Kuzey Irak'ta bulunan eski PKK üyeleri, altı ila sekiz deneyimli PKK üyesinin daha (muhtemelen daha fazla, ancak kimse kesin bilgiye sahip değil) 1984-1985 yıllarında, olası bir tehdit ya da yük olarak görüldükleri için öldürüldüğünü söylüyorlar. Örneğin bir kadın, Türkiye'de hapse konup işkence gördükten sonra ağır bir ruhsal bunalım geçirmiş. Sahverildiğinde PKK'ya katılmış, fakat Lolan'daki arkadaşları, ya ajan olduğundan kuşkulandıkları ya da kadınla ne yapacaklarını bilemedikleri için, onu vurmuşlar.[9] Ne var ki, yirmi yıl sonra bile, Kuzey Irak'ın ücra dağlarında öldürülenlerin tam kimlikleri ve olayların ayrıntıları, ya korkudan ya geçmiş bağlılıklardan ötürü gizleniyor.

PKK'yı eleştirenler, cinayetleri, grubun zayıflamasının işareti olarak görüyorlardı. Oysa gerçek, tam tersiydi. Öcalan Lolan kampındaki infazların emrini, PKK'nın Ağustos 1984'te düzenlediği saldırının ardından verdi.

O sıralar etkin olan bir PKK militanı, "Artık bunların kimseyi ilgilendirmeyeceğini, hatta umursamayacaklarını biliyordu," diyor. "Ne de olsa, savaş başlamıştı."

Türkiye'ye dönüş

Öcalan'la görüşmesinin ardından 1984 yılı sonlarında Kuzey Irak'a dönen Selahattin Çelik, yeni yılın başlarında Türkiye'ye girmeyi planlamıştı, ama bunun imkânsız olduğu ortaya çıka-

9 Semir'in 16 Ağustos 1984 tarihli mektubunda söz konusu kadının adı Ayten Yıldırım olarak geçiyor. Bu, bana da verilen isimdi.

caktı.[10] Kışın sert geçmesi, karlarla kaplı dağları aşmayı zorlaştırıyordu. Üstelik Irak sınırını geçmeyi başaran birçok PKK militanı Türk devriyelerce vurulmuştu. Çelik ve mücadelelerinin bir sonraki aşaması için hazırlık yapan öteki üst düzey militanlar bunu beklemiyorlardı.

Bir başka zorlu kış mevsiminin ortasında yaptığımız bir telefon görüşmesinde Çelik, "Bir grubu gönderdik ve yakalandılar," diyor Almanya'dan. "Başka bir grup gönderdik, onlar da ya öldürüldü ya yakalandı. Gönderilen sekiz kişilik bir diğer ekip çatışmada öldü. Türk askerleri iyi hazırlanmıştı."

PKK'nın ilk saldırıları karşısında şaşkınlığa uğrayan Türk generaller, sonraki ayları strateji geliştirerek geçirmişti. Güneydoğu'ya beş tane birlik kaydırıldı, jandarma sayısı artırıldı ve polisin şüphelileri vurmada daha etkin bir rol alması emredildi. Ek olarak, askerî tesisler takviye edildi, PKK'nın gıda, bilgi ve yeni militan desteği sağladığı dağ köylerine yakın karakollar kuruldu.

O tarihlerde genelkurmay başkanı olan Orgeneral Necdet Üruğ, "1985 yılında ilk defa bölgeye yerleşmeye başladık," derken, Kara Kuvvetleri Komutanı General Necdet Öztorun da gazeteci Mehmet Ali Birand'a, "bölgeye asker yığdık ve 1985 yılında baştan başa taradık," beyanatında bulunuyor.[11]

Türkiye içinde faaliyet gösteren ve sayıları 200 dolayında olan Kürt asilerin, değişimin farkına varması uzun sürmedi. Komutanları öncülüğünde bölgenin bir noktasından diğerine hareket eden silahlı PKK birlikleri, yolların Türk askerlerce tutulmuş olduğunu gördü. Askerlerle çatışan militanlar, geceyle birlikte askerî birliklerin de geri çekilmesine alışıktı; lakin şimdi, askerler gece de kalıp bazen günlerce çatışmaya devam ediyor, bu da PKK'nın gücünü ve levazımatım kurutuyordu.

"Daha fazla asker göndermeyi sürdürüyorlar, böylece çatışmalar devam ediyordu... ve her seferinde kayıp veriyor-

10 Bu kısım için özellikle Baran, Çelik ve eski PKK militanı S.'nin bölgedeki doğrudan deneyimlerinden yararlandım. Başlıca basılı kaynaklarsa Birand, *Apo ve PKK*, s. 134-143 ve İmset, *the PKK*, s. 41-44, 107.

11 Birand, *Apo ve PKK*, s. 136.

duk," diye anımsıyor Baran. "Köylere girme kabiliyetimiz sınırlanmıştı... propaganda faaliyetlerimizi kolaylıkla yürütemiyorduk, bu da halkla olan bağlarımızı zedeliyordu." Kısıtlanan erişim, erzağın da azalmasına yol açmıştı. "Bazen iki gün karnımızı doyuruyorduk, üçüncü güne yetecek ekmek kalmıyordu."

Yıl ortası geldiğinde, PKK militanları yeni bir tehlikeyle yüz yüze kaldı: Gerillayla savaşmaları için devlet tarafından silahlandırılan ve maaşa bağlanan Kürt köylüler... Türkiye devleti, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeni sınırların muhafazasına destek olmak amacıyla bir sivil milis gücü kurmuşsa da, fikir 1960'larda antidemokratik bulunmuş ve ilgili yasa yürürlükten kaldırılmıştı. PKK'nın ağustos saldırısını takiben, Cumhurbaşkanı, elektrik, telefon ve yoldan mahrum bu ücra yerleşimlerin güvenliğini sağlamanın başka hiçbir yolu olmadığını beyan ettikten sonra, söz konusu güç yeniden canlandırıldı. Köy korucuları aylık 35.000 lira (yaklaşık 70 dolar) maaş alıyordu. Bu, epey kayda değer bir tutardı ve 1985 sonu itibarıyla 13.000 kadar adam istihdam edilmişti. Köy korucuları PKK için yeni bir tehdit olmakla kalmıyor; bunun da ötesinde kimi militanlar için huzursuzluk kaynağı yaratıyorlardı.

1984'ten başlayarak Van-Hakkari bölgesinde faaliyet göstermiş olan eski PKK militanı S., "Onlarla savaşmak istemiyordum, onlar da Kürt'tü," diyor. "Paralize olmuştum."

PKK'nın silahlı mücadelesi daha bir yaşına bile basmamıştı, ama üstünlük devletin eline geçmiş görünüyordu. Militanlardan bazıları giderek hayal kırıklığına uğrayıp kendini ele verdi; teslim olup örgüt faaliyetleri hakkında yararlı bilgiler verenler için ceza indirimine gidilmesi hususunda belirsiz de olsa bir vaat taşıyan yeni "Pişmanlık Yasası"na göre mahkeme önüne çıkacaklardı. "Süreç aleyhimize dönmüştü," diyor Çelik. "Türkiye'den aldığımız haberler olumlu değildi. İnsanlar bizi ele veriyor, kendileri de teslim oluyordu. Televizyona çıkıyor, yaptıklarından pişmanlık duyduklarını ifade ediyorlardı." Çelik'in tahminlerine göre, Türk ordusuyla çatışmalarda 90 kadar militan ve yerel destekçi ölmüştü.

Yine de PKK'ya katılanların sayısı arttı. Eski bir PKK üyesi, "Ne zaman bir silah patlasa, nerede bir eylem yapılsa, hemen ardından katılmalar oluyordu," diyor.[12] Ayrıca, arazideki asiler de, belli noktalarda kaybetseler bile silahlı mücadelelerini sürdürdüler. "Devlet bizi bertaraf edemedi ve insanlar bunu gördüklerinde, çağrılarımıza yeniden cevap vermeye başladılar," diyor Baran. "Ordu nihai olarak başarısızlığa uğradı, çünkü bulunduğumuz yerlerde tutunabilmeyi becermiştik."

PKK'nın dostları

İran, Irak ve Suriye, komşularının Kürtlerini, hem kendi topraklarındaki Kürt gruplarıyla mücadelelerinde, hem de birbirleriyle anlaşmazlıklarında araçsallaştırma konusunda deneyimliydi. Şimdi, işe yarayacak kadar güçlü görünen bir Türkiye Kürt'ü grup ortaya çıkmıştı. Irak böylesi bir girişimde başarısız olurken, Suriye bu durumdan yararlanan ilk ülke oldu; İran'ın ilişkileriyse ancak 1980'lerin sonlarında gelişmeye başlayacaktı.

Suriye, her zaman için PKK'yla en yakın ilişkiler içinde olan ülkeydi; ancak 1985 civarında Şam bu ilişkileri daha da geliştirdi.[13] PKK'nın, Suriye denetimindeki Bekaa Vadisi içinde yer alan Helve eğitim kampının kontrolünü tamamen ele almasına göz yumuldu. 1982'de İsrail'in Lübnan'ı işgali hem Filistinli hem de PKK'h militanları daha da kuzeye itmezden evvel, söz konusu kampta, PKK militanları Filistinli gerillalarla birlikte eğitim alıyordu. Buna paralel olarak, Suriye'yle Öcalan arasındaki ilişkiler yoğunlaştı. Şam'ın yabancı militan gruplarla diyaloğunun başlıca zemini gizli servisleri ve yerel aracılarsa da, Devlet Başkanı Hafız Esad'ın kardeşi Cemil Esad PKK'yla özellikle ilgilenip Helve kampını ziyaret etti. Halk Meclisi'nde

12 Birand, *Apo ve PKK*, s. 138.

13 Bu kısım için yararlandığım kaynak kişiler; Suriyeli Kürtler, Suriye ve PKK üzerine İsrailli bir uzman olan Ely Carmon ve Bekaa'da faal olmuş eski PKK üyeleri oldu. Kimi ayrıntılar için Makovsky, "Defusing the Turkish-Syrian Crisis"; Seale, *Asad*, s. 427 ve David Barchard, "Ozal Signs Security Agreement with Syria", *Financial Times*'tan (18 Temmuz 1987) yararlandım.

sahip olduğu bir koltuk dışında, Cemil Esad'ın Suriye hükümetinde herhangi bir resmî pozisyonu olmamakla beraber, Lazkiye liman şehrinin kontrolü esasen kendisindeydi ve PKK militanları, Cemil Esad'ın, Suriye'nin üzerinde hâlâ hak iddia ettiği Hatay bölgesinde yaşayan Arapları örgütlemekten sorumlu olduğuna inanıyorlardı.

Suriye, PKK'yla ilişkilerinin, ikih ilişkilerinde sorun olan sayısız meselede Ankara'yı taviz vermeye zorlayacağını umuyordu ve 1987 yılında bu yaklaşımın işe yaradığı görüldü: Başbakan Turgut Özal, bir güvenlik işbirliği protokolü imzalama talebiyle beklenmedik bir Şam ziyaretinde bulundu. Suriye Öcalan'ın Şam'da olduğunu resmî olarak inkâr etse de, kendi topraklarından Türkiye'ye saldırıları engellemeyi ve Türkiye'yle güvenlik istihbaratı paylaşımında bulunmayı kabul etti. Bunun karşılığında Özal, bir miktar suyun Suriye'ye akmaya devam edeceği garantisini vererek, Esad'ın Dicle ve Fırat nehirleri boyunca uygulanan devasa baraj projelerine ilişkin kaygılarını hafifletmeye çalıştı.

Ne var ki, Suriye'nin, dış politikasında PKK'yı araç olarak kullanmadaki başarısı, bir yandan da Kürt asilerle yakın bağlarını sürdürmedeki çıkarını daha da güçlendiriyordu. Şam, yeni güvenlik protokolünde vadedildiği üzere PKK'yı Suriye'den Türkiye'ye geçmemesi hususunda ikaz ettiyse de, bu tutumun ne kadar süre etkili olduğu belli değil. Üstelik Kürt asiler Türkiye'ye Suriye sınırından geçemeyince, ya Tahran'a uçtular ya da Suriye-Irak sınırını geçtiler. Daha da önemlisi, Suriye, PKK eğitimini ya da örgütlenme çalışmalarını sınırlandıracak herhangi bir adım atmadığı gibi, Öcalan'ın faaliyetlerini engellemeye de yönelmedi.

"Ama Suriye istese sizi durdurur muydu?" diyor gazeteci Mehmet Ah Birand 1988'de, PKK lideriyle Türkiye'den yapılan ilk mülâkatta. "Kesin," diye yanıtlıyor Öcalan. "Özel bir kararla durdurabilir."[14]

Şam kendi Kürt azınlığından yana endişeliydi ve Suriye Kürtlerini kışkırtacak yönde hareket edemeyeceği hususunda

14 Birand, *Apo ve PKK*, s. 177.

PKK'yı ikaz etmeyi sürdürüyordu. Fakat bir süre sonra Şam, Suriye Kürt nüfusu arasından da taraftar kazanması yönünde PKK'yı yüreklendirmeye başladı; amacı, yerel Kürtlerin ilgisinin, Suriye içinde değişim mücadelesinden başka bir yöne kaymasıydı. PKK zaten Suriye Kürtleri arasında gayet iyi biliniyordu. Öcalan, Suriye'deki ilk birkaç yılında Suriye Kürtlerine söylevler vermiş, PKK militanları da propaganda yapmak ve para toplamak amacıyla Suriye Kürt köylerini sık sık ziyaret etmişlerdi.

Suriye Kürtleri, özellikle de üniversite öğrencileri, PKK ve bağımsız Kürt devleti vaadinden –bu, Türkiye Kürtlerinin devleti olsa da– heyecan duyuyorlardı. Suriye Kürt partileri zorlukla ayakta duruyorlardı; kendi aralarındaki kavgalar ile devlet baskısı arasında etkili bir programı hayata geçirmek için fazla şansları yoktu. Oysa PKK, halen mücadele ediyordu.

Zayıf, koyu renk saçlı Akif Hasan, biraz ağdalı ama akıcı bir İngilizce'yle, "Suriye Kürt grupları insanların canına tak ettirmişti, çünkü hiçbir zaman hiçbir şey yapmadılar, yaptıkları tek şey konuşmaktı; yalnızca konuşmak," diyor. "PKK Suriyeli gruplardan çok farklıydı; disiplinli, entelektüel ve daha sosyalist görünüyordu. PKK güneş ışığı, umut ışığı gibiydi."

Suriyeli Kürtler, Türkiyeli Kürtlerin partisini desteklemekte genel olarak bir çelişki görmüyorlardı. Çoğunun Türkiye tarafında akrabaları vardı ve aradaki kaçak ticaretin canlılığı aile bağlarının sürdürülmesine yardım ettiği gibi, politik bağları da güçlendiriyordu.

Kamûran Haco, PKK'yla başlangıçta ilgilenen Suriyeli bir Kürt eylemci; "Türkiye Kürdistanı en büyük parçaydı ve her zaman hayallerimizi süslemişti," diyor. "Türkiye Kürdistanı'nı desteklemek zorunda olduğumuzu düşünüyorduk, çünkü Irak Kürdistanı'nda [bir devlet inşa etmek hususunda] başarısızlığa uğramıştık."

Bunun yanı sıra, PKK programının tasavvuru, Türkiye, Irak, İran ve Suriye'den Kürtleri bir araya getirecek daha geniş bir Kürdistan'dı. Grubun birincil hedefi Türkiye sınırları içindeki Kürt bölgesini özgürleştirmekti; fakat bu başarıldığında, diğer

Kürt bölgelerinin de yeni Türkiye Kürt devleti rehberliğinde kendi savaşlarını başlatmaları bekleniyordu.

"Biz, öğrenciler olarak, bu kez bir şeyler olacağına ikna olmuştuk," diyor Hasan. Hasan 1985 yılında PKK'ya katıldığında, örgüt içinde yalnızca birkaç Suriye Kürdü vardı. Bir yıl içinde bu sayı yaklaşık 45'e yükseldi, sonraki yılsa 130'a ulaştı. Üstelik bu rakamlar, yalnızca Helve kampında eğitilen aktif üyelerle sınırlıydı. Sınır boyundaki Suriye Kürt köylerinde, gıda, para ve barınma yardımı sağlamaya hazır çok daha fazla sayıda insan vardı.

PKK'nın Iraklı dostları

Suriye'nin düşmanı Irak, PKK'dan habersiz değildi. Anlaşılan o ki, Irak gizli servisleri Türkiyeli Kürt asilerle bağlantıya geçmeye niyetliydiler. Bağdat'ın PKK'yı Türkiye'ye karşı kullanmak gibi bir niyeti yoktu, zira o yıllarda Irak, petrolünün bir kısmını Türkiye'den geçen boru hattı üzerinden ihraç ediyordu; bununla birlikte Bağdat'ın hesabı, Türkiyeli Kürtleri, Mesud Barzani'nin Iraklı Kürt asilerine karşı savaşmaya yönlendirip yönlendiremeyeceğiydi. Irak, 1980'den itibaren İran'la savaş halinde olmuştu ve İran İslami rejiminin savaşı kazanmaması için ABD'nin Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'i desteklemesine rağmen, Saddam, ülkenin kuzeydeki Kürt bölgesinin durumuna dair kaygılar taşıyordu. Temel endişe kaynağı, İran'dan silah ve para desteği alan, adamları zaman zaman İranlı kuvvetlerle birlikte kuzeydeki Irak güçlerine karşı savaşan Barzani'ydi. PKK savaşçıları Barzani tarafından kontrol edilen arazide konuşlanmıştı ve KDP'yle kimi anlaşmazlıkları vardı: PKK, bu iki nedenle Bağdat'ın muhtemel ilgisine mazhardı.[15]

1985 yılında Avrupa'dan Şam'a dönen ve oradan Kuzey Irak'a hareket eden PKK üyesi Selman Arslan, Nisan 1986 civarında Türkiye-Irak sınırını geçerken, Iraklı askerler tarafından yakalandı. İlk sorgulamanın ardından güneye, Bağdat'a

15 Irak ve Iraklı Kürtlerle ilgili bilgi için aslen McDowall, *Modern History*, s. 347-352'den yararlandım.

gönderildi. Başkent'te gözleri bağlandı ve kendisinin askerî sorgu merkezi olduğunu düşündüğü bir yere götürüldü: Burası, büyük olasılıkla, malum Ebu Gıreyb Hapishanesi'nin bir parçasıydı.

Irak'ta siyasal nedenlerle hapsedilenlerin buradaki korkunç işkencelerden kurtulma olasılıkları çok düşüktü, lakin Arslan şanslıydı. Görünüşe göre, Irak gizli servisi, Arslan'ın hayatta kalmasını istiyordu. Muhtemelen PKK'yla bağlantıya geçmek istiyorlardı ve şimdi militanlardan biri, hem de Öcalan'la doğrudan ilişkisi olan biri, ellerindeydi; işkence sırasında ölmesi riskini göze alıp da bu fırsatı kaçırmak istemiyorlardı, en azından hemen...

"İnsanların haykırışlarını duyuyor ve işkence gördüklerini biliyordum," diye anımsıyor şimdi Almanya'da yaşayan Arslan. "Bir gece kaldığım hücreye başka birini daha koydular, Suriyeliydi. Çok kötü bir yer olduğunu söyledi. PKK'li olduğumu kabul edene kadar bana birkaç kez vurmuşlar, ufak bir elektrik şoku vermişlerdi, başka bir şey olmadı."

Sonraki birkaç hafta boyunca Arslan'ı PKK hakkında yoğun bir sorguya çektiler.

> Bana sordukları şeylere bakılırsa, PKK'yı Türkiye'ye karşı kullanmayı hedeflemiyorlardı; PKK'nin Talabani'ye karşı savaşıp savaşmayacağını da sormadılar. [Bunu yerine] PKK'yle Barzani'nin KDP'si arasındaki ilişkiler hakkında bir sürü soru sordular. PKK'nin KDP'ye karşı savaşıp savaşmayacağını bilmek istiyorlardı. PKK'nin KDP'yle savaşacağını sanmadığımı, ama gerekli olursa da bundan kaçmayacağını söyledim. Sonra, PKK'ye silah verseler, PKK'nin bunu kabul edip etmeyeceğini sordular. Peki, bu durumda PKK'liler KDP'yle savaşır mıydı? PKK'nin silahlara hayır demeyeceğini, ama yine de KDP'yle savaşacağını düşünmediğimi söyledim. Fakat genel olarak, PKK'nin Bağdat'la ilişkiler kurmak isteyeceğini düşündüğümü söyledim.

Aylar geçti. Arslan'ın sıkıntısı giderek artıyordu, kendisini bırakmaları için yalvardı. Fakat Irak güvenlik görevlileri

Arslan'ı ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Onu Türkiye'ye teslim etmekte bir çıkarları yok gibi görünüyordu, öte yandan salıvermek de öncelikli düşünceleri değildi. Arslan, tutulmaya devam etmesinin, beklentilerini Öcalan'a aktarmasını sağlayacak bir yol bulma çabalarından kaynaklandığına inanıyor. Fakat Arslan'ın bunu yapacağından nasıl emin olabileceklerini bilmiyorlardı. Sonunda, yakalanmasının üzerinden dokuz ay kadar bir zaman geçince, belki de bu fikirden vazgeçen Irak güvenlik güçleri, sahte bir Türk pasaportu verip Arslan'ı Belgrad'a giden bir uçağa bindirdiler. Iraklı bir diplomat kendisine eşlik ediyordu. İkisi pasaport kontrolünden geçtikten sonra, Iraklı diplomat Türk pasaportunu geri aldı. Belgrad'da parası ve herhangi bir kimlik belgesi olmadan kalakalan Arslan, kısa bir süre içinde Yugoslav yetkililerce yakalandı.

Arslan yeniden serbest kahp da PKK'yla bağlantıya geçtiğinde, Iraklılar halihazırda yerli Kürt asilerine karşı saldırıya geçmişti ve dışarıdan herhangi bir yardıma ihtiyaçları yoktu. Ayrıca, Arslan'ın uzun süreli yokluğu PKK'yı kuşkulandırmıştı; dönüşünün hemen ardından kendisini sorguya çeken PKK üyeleri, taşıyabileceği mesajları dinlemekten çok, Irak ajanı (ya da Alman ajanı veyahut Türk ajanı ya da Barzani'nin ajanlarından biri) olup olmadığını anlamaya çalışıyorlardı.

1980'lerin sonlarına, yani Irak ordusu Türkiye sınırına yakın bölgelerde kontrolünü yeniden sağlayana değin, Bağdat'ın PKK'yla doğrudan ilişkisi olmadı. İşbirliği, yerel askerî komutanlar düzeyinde kuruldu ve sürdürüldü. Sınırdaki kamplarda bulunan Irak askerî yetkihleri, Barzani'nin KDP güçlerine dair istihbarat karşılığında PKK militanlarını görmezden gelmeyi kabul etti.[16]

1980'lerin sonlarında bölgede faaliyet gösteren eski PKK militanı Azman, "Bağdat, genel olarak, bize göz yumuyordu," diyor. "Doğrudan bir yardımları yoktu, PKK bu yardımı kabul etmeyeceği için değil, Saddam böylesi bir yardımda bulunmak istemediği için."

16 Türk birliklerinin hareketiyle de ilgili istihbarat sağladıkları not ediliyor: Bkz. McDowall, *Modern History*, s. 426.

Bu tür bir gayriresmi bağlantı, 1991 Körfez Savaşı'na değin devam etti; savaşın başlamasıyla birlikte Irak güçleri Kuzey Irak'tan tamamen çekildi ve güçler dengesi radikal biçimde değişti.

Irak Kürtleri

Mesud Barzani bir keresinde Türkiyeli Kürt bir ziyaretçisine Öcalan'ın Kürt halkını kurtaracağını söylemişti; fakat PKK planladığı savaşı başlatınca, Iraklı Kürt lider PKK'yı bir avantajdan çok yük olarak görmeye başladı.[17] Türk ordusu PKK'nın Irak-Türk sınırı boyunca askerî kamplar kurmuş olduğunun farkındaydı ve Ankara, asileri topraklarından atması için Barzani'ye baskı yapıyordu. Barzani olası bir Türk misillemesinden kaygılanıyordu; nitekim 1983 yılında PKK asilerine yönelmiş olması gereken bir Türk hücumunda Barzani üsleri yok edilmişti. Barzani'nin erkek kardeşi İdris, PKK'dan üslerinin yerini değiştirmelerini ve sınıra yakın yerlerde saldırı düzenlememelerini istedi.

KDP'nin İran Urumiye'deki Razhan kampında düzenlenen Ekim 1984 toplantısına katılan Selahattin Çelik, "İdris'in tavrı, Türkiye tarafından baskı altında olduklarını ortaya koyuyordu," diyor. PKK, Türkiye'ye geçiş yaptığı yerlerdeki üslerine ihtiyacı olduğunu öne sürerek Barzani'nin isteğini reddetti; fakat yine de aşamalı olarak, Türkiye'nin Iraklı Kürt savaşçılara ve sınıra yakın köylülere misillemede bulunma ihtimalini azaltacak bazı değişikliklere gitti.

Ankara PKK'nın yaptığı üstünkörü değişiklerle tatmin olmamıştı. Ekim 1984'te, Türkiye dışişleri bakanı, geniş bir as-

17 Bu kısımda, söz konusu dönemde Irak ile Bekaa'da faal olan eski PKK militanlarının yanı sıra, PKK'h olmayan ama zamanın olaylarına aşina olan Mesut Akyol gibi bazı kişilerle ve Paris'teki Kürt Enstitüsü başkanı Kendal Nezan'la yaptığım görüşmelerden yararlandım. Basılı kaynaklarsa: Çelik, *Ağrı*, s. 119-120; Dağlı, *Birakuji*, s. 29-47; McDowall, *Modern History*, s. 347, 350-351 ve Chubin ve Tripp, *Iran and Iraq at War* (Londra: I. B. Tauris, 1989) s. 142. Barzani'nin PKK üzerine muhtemelen kısmen jest niteliğindeki yorumu 1982'de, Türkiye'deki bir hapis cezasından kaçmak için İran'a geçmiş olan Nejdet Buldan'a yapılmıştı.

kerî heyet eşliğinde durumu görüşmek üzere Bağdat'a geldi.[18] Türkiye de Irak da bölgenin herhangi bir parçasında Kürt bağımsızlığına karşıydı. Türkiye'nin, Kuzey Irak'taki PKK kamplarına baskın düzenleyebilmesinin önünü açan bir anlaşmayı kabul ettirmesi zor olmadı.

Bağdat uzun süredir, önceden Osmanlı hâkimiyetinde bulunan ve Arap olmayan (şimdiyse petrol zengini) Kuzey Irak illeri üzerinde Ankara'nın yeniden hak iddia etmeye çalıştığından kuşkulanmasına karşın, söz konusu anlaşmayı iki gerekçeyle kabul etti. Birincisi, Irak'ın, Türkiye üzerinden gönderdiği petrol ve öteki ticari bağlantıları dolayısıyla Türkiye'yle ilişkilerini iyi tutmaya ihtiyacı vardı. İkincisi, Bağdat, Barzani'nin KDP'siyle savaş halindeydi ve kuşkusuz, Türkiye'nin herhangi bir sınır ötesi operasyonunun aynı zamanda PKK'nın Iraklı Kürt ortağını da hedefleyeceğini umuyordu. Bununla birlikte Irak, tedbirli davranıp Türk birliklerinin Irak topraklarına beş kilometreden fazla girmesine izin vermeyi reddetti. Yine de, Ankara'nın bu sınırlamadan rahatsız olsa da, Irak'ın kendi sınır bölgesi üzerinde denetim gücü bulunmadığı biliniyordu; bunun anlamı, Türk birliklerin ne kadar içeri girdiğini saptayacak herhangi bir mekanizmayla karşılaşılmayacak olmasıydı.

Hem Talabani hem de Barzani bu anlaşmadan huzursuzdu. Olası bir sınır ötesi operasyondan en çok zararı görecek olan, Türkiye sınırına kadar uzanan bölgeyi denetimi altında bulunduran Barzani'ydi ve kısmen bu yüzden, Iraklı Kürt liderin Öcalan'la ilişkileri kötüleşti. Barzani'nin, herhangi bir Türk baskınında kendisinin hedefleneceğinden duyduğu korkular kısa sürede hakh çıktı. 15 Ağustos 1986'da, yani silahlı PKK mücadelesinin başlamasının ikinci yıldönümünde, Türk hava kuvvetleri Kuzey Irak'ı bombaladı; 100 kadar Iraklı Kürt sivil ile KDP militanı öldürüldü. Türk ordusu ertesi yıl, daha küçük ölçekli olmak üzere operasyonlarını sürdürdü ve ardından, Mart 1987'de, ikinci büyük sınır ötesi bombalama yapıldı; çok sayıda Iraklı Kürt yaralandı, onlarca ev tahrip oldu.[19]

18 Bkz. Birand, *Apo ve PKK*, s. 130-133.

19 Saldırılar Dağh, *Birakuji*, s. 44-45'te aktarılıyor.

İki ay sonra Barzani, PKK'yla imzaladığı protokolü resmî olarak iptal etti.

Barzani, belki de PKK'nın bölgede artan halk desteğinin farkında olduğu için, Türkiyeli Kürt grubu düşman olarak görmediğini ısrarla vurguluyordu. "PKK'nın [Türkiye Cumhuriyeti'ne] saldırıları hakkında söyleyebileceğimiz hiçbir şey yok," diyordu. "Fakat bütün bu olanlardan sonra, PKK'nın kontrolümüz altındaki alanlarda kalması kesinlikle mümkün değil."[20]

Barzani'nin PKK'nın dağ kamplarını terk etmesi talebine rağmen, işbirliğinin biçimsel olarak sonlanmasının PKK ve Kuzey Irak'taki faaliyetleri üzerinde pek az etkisi oldu. İşbirliği kurulduğunda PKK'nın kendini Kuzey Irak'ta askerî olarak inşa etmesine izin verilmişti ve şimdi öylesine sağlam yerleşmiş durumdaydılar ki, tam teçhizatlı silahlı bir saldırı olmaksızın örgütü yerinden etmek mümkün değildi, hatta bunun bile tam olarak işe yarayacağı şüpheliydi. Üstelik Öcalan zaten uzun süre önce bu işbirliğini gözden çıkarmaya başlamıştı. PKK lideri, bu olayların çok öncesinde, Barzani'nin, "ilkel" bir mücadele yürüttüğünü, zira hedefinin bağımsızlık değil özerklik olduğunu gündeme getirmişti.

O sıralar bölgede faal olan PKK militanı S., "Mesud Barzani'yi birkaç kez gördüm, o tür ifadeler kullanılmasının utanç verici olduğundan yakınıyordu," diyor. "Iraklı Kürtlerin durumunun Türkiyeli Kürtlerinki gibi olmadığının ve kendileri için bağımsızlık talep etmenin çok güç olduğunun altını çiziyordu."

Öte yandan, Barzani de PKK'nın uzun süredir Kuzey Irak'taki öteki kimi gruplara silahh saldırılar düzenlemesinden rahatsızdı. Nisan 1985'te PKK asileri, başka gerekçelerin yanı sıra PKK'nın kavgalı olduğu bir Türkiyeli Kürt gruba arka çıktıklarını öne sürerek, Irak Komünist Partisi'nden militanlara saldırmıştı. Bununla birlikte, Irak Komünist Partisi'nin Barzani grubuyla bir anlaşması vardı ve bu nedenle Barzani, PKK saldırısını kendi partisine yapılmış bir saldırı olarak algıladı. Bunun ardmdan, iki parti arasındaki protokol hiç değilse biçimsel olarak sonlandı.

20 *Yeni Gündem*, 27 Eylül-3 Ekim 1987.

Aslında, PKK'nın Komünist Parti'ye saldırısı ve Barzani'nin sert yanıtının arkasında, Barzani'yle Öcalan'ın liderlik yöntemleri arasındaki bir çatışma gizliydi. Öcalan kendisini PKK'nın başkanı konumuna getirmiş olan ateşli bir solcuyken, Barzani pozisyonunu babasının ölümüyle miras almış olan geleneksel bir aşiret lideriydi. Barzani, öteki Kürtleri de kapsayacak biçimde düşmanlarına karşı amansız olabiliyordu ve liderliği üzerinde içeriden gelecek olası bir hak iddiasına dair Öcalan gibi endişelenmesine gerek yoktu. Barzani, ayrıca, savaşçılarını kontrol altında tutmanın bir aracı olarak örgüt içi infazlara bel bağlamıyordu; bu yöntem, herhalde, aşırı sol gruplar için daha geçerliydi. PKK'nın Komünist Parti'ye yönelik şiddet yüklü saldırıları da Barzani'ye yönelik sert, sözlü saldırıları da, en azından kısmen, her iki grubun da örgütten kaçan PKK militanlarını barındırmaya istekli olmasından kaynaklanıyordu. Öcalan'ın gruptan ayrılan PKK üyelerine yönelik sarsılmaz düşmanlığını yeterince fark edememiş olan Barzani, bir seferinde, infaz edilmekten korkan bir PKK militanının güvenli bir biçimde dönmesini sağlamak için müzakerede bulunmayı bile denemişti.

PKK'dan kaçtıktan sonra İran sınırını geçerken yakalanıp İran Pasdaran'ı tarafından Barzani kuvvetlerine teslim edilen İbrahim Aydın, "Mesud Barzani [PKK üst düzey üyesi] Cemil Bayık'a haber gönderdi; buluştular ve sonra Mesud PKK'ye geri dönmem gerektiğini söyledi," diyor. "Fakat ben bunu reddettim, PKK'yi benim tanıdığım kadar tanımadığını söyledim."

Sorun, diğer Kürt liderler Öcalan'ın yöntemlerinden hoşlanmasalar ve verdiği sözlere güvenmeseler de, PKK'yı göz ardı etmelerinin imkânsız oluşuydu.

Celal Talabani 1980'lerin sonlarında, PKK'nın bütün eleştirilere rağmen büyümesini, dolambaçlı yollardan açıklamaya çalışırken, "[G]üçlü değiller, ancak Kürt örgütler içinde en popüler olanlar onlardır," diyordu. "Güçlü olabilmek için güçlü bir örgütlenmeniz, güçlü bir liderlik ve iyi silahlanmış bir askeriniz olmalı. Bu yönden güçlü değiller ancak öte yandan destekleri var."[21]

21 Birand, *Apo ve PKK*, s. 197.

6

Hedefe Ulaşmak İçin, 1985-1990

Selahattin Çelik, 1985 yılının ortalarında, Kuzey Irak'tan Şırnak civarına kadar uzanan dağları bir grup militanla geçerek sonunda Türkiye'ye geri döndü. "Aşağı yukarı 30 ya da 50 kişiydik, çok dikkatli hareket edilmeliydi, ama neyse ki Türk askerleri sınırdaki bütün bir dağ silsilesini kontrol edemiyordu," diye anımsıyor. Bir keresinde, Türkiye'ye gerçekleştirilen daha erken tarihli bir girişte Çelik, eski köylerinde babası ve erkek kardeşiyle görüşmüştü. Bu kez, böylesi bir görüşmeyi düşünmek bile mümkün değildi. Türk ordusunun savunma güçleri göreli deneyimsiz gerilla birliklerine darbe indirmişti. PKK savaşçıları için bölgeyi geçmek zordu ve silahh çatışmalar hem sıklıkla yineleniyor hem de çok sert geçiyordu.

"[PKK komutanı] Mahsum Korkmaz eylül ayında Şırnak bölgesinde bir saldırı düzenlemiş, Türk askerleri de büyük bir operasyonla misillemede bulunmuş, militanlarımızdan ikisi yaralanmıştı. Şans eseri ben vurulmadım," diye anlatıyor Çelik.

Aynı yılın sonlarına doğru, Çelik Kuzey Irak'a yaya olarak yeniden geçti, İran sınırını da geçip Tahran'a gitti; buradan, sahte Türk pasaportu kullanarak Şam'a giden bir uçağa bindi. Helve kampına gitmeden önce, Şam'da Öcalan'la kısa bir görüşme yaptı.

"Öcalan başka başka insanlara eleştiriler yöneltiyordu, ama dikkatli dinlemedim," diyor Çelik. "Savaşı ilerletmek için ne yapmamız gerektiğine odaklanmıştım."

PKK, Ekim 1986'nm sonları için planlanan 3. Kongre'ye hazırlık yapıyordu; bu kongrede delegeler grup faaliyetlerini değerlendirip savaşın sonraki aşamasını planlayacaktı.[1] Militanlar, toplantının ana malzemesini oluşturacak raporları hazırlamak için Helve kampında şimdiden toplanmaya başlamıştı. Çelik, PKK'nın o zamana değin sürdürdüğü silahlı mücadelenin geniş kapsamlı bir analizi üzerine çalışan gruba katıldı. Bundan altı ay sonra da PKK tarafından "tutuklandı".

"Akşam tutukladılar beni," diye isteksizce sözlerine başlıyor Çelik. "Yaz vaktiydi, Helve'de hava güzeldi. Gayet iyi tanıdığım biri, Halil Kaya, odama gelip, 'Raporlardan biri yazılana kadar seni cezaevine koymak zorundayız,' dedi. Silahımı (her zaman bir tabanca taşırdım) alıp beni tek başıma bir odaya koydu."

PKK'nın örgüt hapishanesi kamptaki iki katlı binalardan birindeydi. Zemin kat ajan ya da sabotajcı olmakla suçlananlar için kullanılıyordu: Bu katta tutulanlar o dönem için daha çok Lübnan'daki Kürt işçilerdi. Üst katsa, daha genel olarak, görevlerini ihmal ya da örgüt mücadelesine ket vurmakla suçlanan PKK üyelerine tahsis edilmişti.

"Birkaç ay kaldım orada," diyor Çelik, sandalyesinde huzursuzca doğrularak. "Tamamen kapatılmış değildim; etrafta yürüyüş yapabiliyor, kütüphaneye gidebiliyordum. Tutulduğunuz yerde odayı bekleyen bir nöbetçi vardı, ama ashnda nöbetçiye de hiç gerek yoktu, çünkü ne yapacaktınız ki? Ama üzerinizde tehdit oluşturmak istiyorlardı. Ötekilere, belli hatalardan sorumlu olduğunuzu göstermek içindi."

Grubun yavaş da olsa şu ya da bu ölçüde kayda değer kaza-

1 3. Kongre'ye dair temel bilgileri, tutanaklardan daha sonra haberdar edilen PKK üyelerince aktarılanların yanı sıra, Çelik'in anımsadıklarından edindim. Basılı kaynaklar arasındaysa, Birand, *Apo ve PKK*, s. 141 ile Yüce, *Kürdistan Ulusal Kurtuluş Mücadelesini Toparlama ve Yeniden İnşa Bildirgesi*, s. 233-234 mevcut.

nımlarına karşın, Öcalan, asilerin, belirlediği askerî hedeflere ulaşamamış olmasından hoşnutsuzluk duyuyordu. Kurtarılmış bölgeler oluşturmak ve kitlesel ayaklanmalar başlatmak gibi umutları boşa çıkmıştı. Türkiye'deki PKK gerillası, hâlâ kendini bir silahlı güç olarak kanıtlama aşamasındaydı. Üstelik Türk askerleri çok sayıda asiyi yok etmeyi başarmıştı; bunların içinde, Mart 1986'da öldürülen efsanevi komutan Korkmaz da vardı. Savaşan mihtanlara göre, hatanın en azından bir kısmı, Öcalan'm PKK'nın gücü ve yeteneklerine dair gerçekçi olmayan analizlerinden kaynaklanıyordu. Öte yandan, PKK liderine göre de suç, emirlerini uygulamakla sorumlu olanlardaydı.

"Önümüzdeki engel neydi?" diye gürlemişti Öcalan kongre için hazırlanan bir konuşmasında. "Ben mi engeldim? Asla!"[2]

Aslında, silahh mücadeleyi örgütleyen üst düzey komutanlar hata yapmıştı. Başlangıçtaki, her biri üç ila beş kişiden oluşacak silahh gruplar oluşturma biçimindeki kararları, gerillalar için birçok soruna yol açmıştı. Söz konusu gruplar herhangi bir eşgüdümlü Türk saldırısı karşısında duramayacak kadar küçüktü; askerlerce bertaraf edilmeleri kolaydı. Çelik ve diğer üst düzey komutanlar daha düzenli bir gerilla gücü oluşturabilmek için grupları birleştirdiklerinde ancak 1985'in ortalarıydı. Deneyimsizlikleri ve sayılarının azlığı dikkate alındığında, böylesi yanılgılar şaşırtıcı değildi.

Ne var ki Öcalan herhangi bir stratejik ya da taktik hatayı kabul etmeye yanaşmıyordu. Her zaman için PKK'nın başarma kapasitesine dair güçlü ve sarsılmaz bir inanç ortaya koymuştu –ki karizmasının bir kısmını da bu oluşturuyordu– ve savaşçılarının, özellikle yeni taraftar kazanmada yeterince atılgan olmadığı hususunda ısrar ediyordu. Öte yandan, askerî hatalar Öcalan için bir yanıyla da avantaj sunuyordu. Zira Öcalan için bunların her biri, üst düzey komutanların ayağını kaydırmak, böylece aralarından birinin otoritesine tehdit oluşturmasının önünü almak için fırsattı.

Eski bir PKK hapishane lideri olan Mehmet Can Yüce,

2 Öcalan, *3. Kongre*, s. 378.

"Öcalan'm 3. Kongre'de yaptığı, darbeydi," diye yazacaktı yıllar sonra "ve iktidarı tamamen kendi eline geçirdi."[3]

Öcalan basit fakat etkili önlemler alıyordu. Çelik'le beraber, başka bazı üst düzey yöneticiler de tutuklandı, silahlarına el kondu ve kongrede küçük düşürücü beyanlarda bulunmaya zorlandılar. Karşı çıkmamaları, Öcalan'ın yaptıklarında haklı olduğu görüntüsü yaratıyor ve otoritesini güçlendiriyordu.

"Dağlarda savaşı örgütleyen bizler yeni yeni tesis ettiğimiz nüfuzumuzdan nasıl politik kazanç sağlayacağımızı düşünmüyor ya da düşünemiyorduk," diye izah ediyor Çelik, buruklaşan bir ses tonuyla. "Bunu örgütün idaresine el koymak için kullanabileceğimiz aklımızdan geçmiyordu. İşimiz dağlardaydı. Ama Apo farklı düşünüyordu, bizim yönetimi ele geçirme ihtimalimizi hesaplıyor, gerçekleşmemesi için de bütün olasılıkları uzaklaştırmak istiyordu."

Beş günlük kongrenin açılışı 25 Ekim'de yapıldı. Kongrelerden beklenen, teorik olarak, üyelerin meseleleri serbestçe tartışabileceği bir forum oluşturmasıydı. Pratikteyse bu hiçbir zaman gerçekleşmedi. 1978'de Türkiye'de toplanan kuruluş kongresi, zorunlu olarak aceleye gelmişti. 1982'de Suriye'de toplanan 2. Kongre'de, Çetin (Semir) Güngör'ün Öcalan'm karar alma yöntemlerini sorgulama girişimini Öcalan başarılı bir biçimde yarıda kesmiş, ardından da Semir'i PKK'dan çıkmaya zorlamış ve öldürülmesini doğrudan emretmediyse de teşvik etmişti. 3. Kongre vakti geldiğinde, gerçek bir tartışmaya izin verilmeyeceği açıkça ortada olduğu gibi, her türlü analizin Öcalan'ın görüşleriyle uyumlu olması zorunluluğu da elde birdi. Hatta bu uyumu sağlamak üzere Öcalan, olup bitenlere ve kimin sorumlu olduğuna dair kendi yorumunu eklemlemek için raporları serbestçe yeniden yazmıştı.

Kongrenin sonlarına doğru Çelik'in sırası geldi.

"Apo'nun orada olmaması iyi bir şeydi, eğer onu görseydim, birbirimizi öldürmüş olacaktık," diyor Çelik açıkça. Yerden biraz yüksek, tahta bir platformun üzerindeki sandalyeye oturmuştu; karşısında tahta sıralarla iskemlelerde oturan 80

3 Yüce, *Kürdistan ... Bildirgesi*, s. 219.

kadar insan vardı. "Size sorular soruyorlar," diyor Çelik. "Babanızı ajanlıkla suçluyorlar veyahut birini zehirlemeye kalkıştığınızı ya da Apo'nun emirlerine uymadığınızı söylüyorlar."

Durup bir sigara yakıyor. "Benim için çok zordu. Böyle şeylerle ilk kez suçlanıyordum. Gerçekten çok zordu. Kişiliğimi tahrip etmek istediler. Size konuşma şansı bile vermiyorlar. Konuşursanız, bu, partiye karşı olduğunuz anlamına geliyor." Başını sallıyor Çelik. "Belli şeyleri kabul etmek zorundaydım. PKK'nin gazetesinde yayınlanan bir rapor da yazmıştım. Dolayısıyla, öyle sanıyorum ki, Öcalan'm kazandığı söylenebilirdi."

Öcalan, PKK'nın tarihî Ağustos 1984 saldırısında öncü rolü olan hemen herkesi takip edip, önemli sorumlulukları olan ve saygı gören birçok başka PKK üyesini de hedef göstermişti. Şemdinli saldırısının bütün siyasal sorumluluğunu taşıyan ve 2. Kongre'yi takiben Öcalan'ın vekili olarak anılmaya başlayan Duran (Abbas) Kalkan tutuklandı. Ağustos 1984'teki başarısız Çatak baskını komutanı Ali (Terzi Cemal) Ömürcan kongreden sonra tutuklandı. Savaşı başlatma kararı için yapılan nihai oylamada görev alan –Öcalan'ın karısı– Kesire (Fatma) Yıldırım da tutuklandı. Yıldırım, sözünü sakınmayan, bağımsız bir çizgiye sahip bir kadındı; bu özellikleri, Öcalan'ın otoritesini garantilemek hususundaki artan hassasiyetiyle çatışıyordu. Bunun yanı sıra, Öcalan'm başka bir kadınla birlikte olduğu, Yıldırım'ın da bunu öğrendiği yönünde ciddi söylentiler vardı.

Öcalan'ın gazabından kaçabilenler, ya Ağustos 1984 Eruh baskını komutanı Korkmaz, Ağustos 1984 Şemdinli saldırısı komutanı Abdullah Ekinci gibi ölmüş olanlar, ya da meseleleri kongreye taşıma imkânı olmayanlardı. Eski bir PKK gerillası, gülerek, Öcalan'ın PKK'daki her önemli insanın ortadan kaldırmamasının tek nedeninin, grubun yoluna devam edebilmesi için etrafında birilerini tutmaya ihtiyaç duyması olduğunu öne sürüyor.

Öcalan, diktatoryal otoritesini korumak adına ilgililerin kamusal olarak küçük düşürülmesi ya da tutuklanması yöntemlerine başvursa da, insanları kendisine daha sıkı bağlarla bağ-

lamasının bir aracı da bağışlayıcılığıydı. Kongrenin ardından, gözden düşürülmüş olan militanlara yeni sorumlu pozisyonlar bahşedildi. Yalnızca bir-ikisi yeni görevler üstlenmeyi reddederken, geriye kalanların tamamı yeni sorumluluklar almayı kabul etti. (Örneğin Öcalan'ın karısı, PKK'nın örgütlenme çalışmalarını sürdürmek için Atina'ya giderken, Çelik de Almanya'da görevlendirildi.) Şimdi, Öcalan, kendini yalnızca PKK'da herhangi birinin konumunu sarsabilecek adam olarak değil, aynı zamanda birini bağışlayıp gruba yeniden kazandırabilecek, o kişiye saygınlığını iade edebilecek güç olarak da kanıtlamış bulunuyordu.

"İnsanlar ölümden korkmuyordu, korktukları hain ilan edilmekti," diyor Çelik. Ayrıca, söz konusu grup isminizi ve itibarınızı üyeleri önünde lekelemişse bile, Kürt devleti için savaşan bu tek örgütten ayrılmak kolay değildi. "Size yapılmış olsa da, yapılana nasıl karşı gelebilirdiniz?" diye soruyor Çelik. "PKK'ye karşı durmak? İyi bir örgüttü, önemliydi; yüksek sesle muhalefet etmeyi hayal bile edemezdiniz."

1970'lerin sonlarında, yani grubun daha gevşek bir örgütlenme içinde bulunduğu ve Öcalan'ın otoritesinin sistematik biçimde hissedilmediği bir dönemde PKK'ya katılanlar, şimdi, Öcalan'm iktidarını sağlamlaştırdığını gözlemleyebiliyorlardı. Fakat bunu ya umursamıyor ya da Öcalan'a karşı durma şansı görmüyorlardı. Öte yandan, gruba daha sonra katılanlar, neler olduğunu fark edemeyebiliyordu. Özellikle Avrupa'dan yeni katılanlar, zaten halihazırda yerleşik, Öcalan'ın baskın olduğu, liderliğinin sorgulanmaya açık olmadığı bir örgüte giriyorlardı.

3. Kongre'yi de kapsayan dönem, Öcalan'ın PKK'nın bütün bileşenleri üzerinde kontrol sağlamak üzere olduğunu gösterdi. Fakat Öcalan, yalnızca PKK'ya hükmetmekten tatmin olmuyordu. Parti ve üyeleri üzerinde hâkimiyet kurmasının ardmdan, otoritesini Güneydoğu'daki Kürt sivillere hissettirmenin yollarını aramaya başladı. Öcalan'ın iradesi doğrultusunda, 3. Kongre bir dizi ihtilaflı kararı onaylamıştı. Bu kararlar arasında en önemlisi, askerlik çağındaki genç Kürt erkeklerini, PKK'ya katılmak veya kaçırılma riskini almak durumun-

da bırakan zorunlu askerlik meselesiydi. Kongreye katılanlar, bölgedeki sivillerin zorunlu vergiye tâbi tutulmalarını düzenleyen bir "yasa"yı da kabul ettiler. Her iki düzenlemenin de PKK'nın bölgede kontrolü sağlamasını kolaylaştıracağı düşünülüyordu; ne var ki, hiç değilse başlangıçta, bu düzenlemeler kimi Kürtleri PKK'yla karşı karşıya getirdi ve onları, ailelerini, nafakalarını koruyabilmek için devletçe desteklenen Kürt milislere katılmaya yöneltti.

Cezaevindeki PKK

PKK'yı desteklemekten tutuklanan Türkiye'deki Kürtler, çoğunlukla, yapımı 1980'de tamamlanan ve ordu denetiminde bulunan Diyarbakır Askerî Cezaevi'nde tutuluyordu.[4] Alçak binalarla nöbetçi kulelerinden oluşan, dikenli tellerle çevrili bu kompleks, bir zamanlar şehrin çeperindeydi. Daha sonra, ekonomik nedenlerle göç eden ya da savaştan kaçan köylülerin yerleştikleri Diyarbakır büyüdükçe, şehir hapishane duvarlarının etrafına yayılmaya başladı. Cezaevi, genellikle, çoğunluğu PKK'yla bağlantıları olduğu gerekçesiyle yakalanmış 2.000 kadar kişiyi barındırıyordu. Bunların arasında, askerî darbeden hemen önceki aylarda ya da hemen darbeyi takiben yakalanmış PKK üyelerinden oluşan birkaç yüz kişilik bir çekirdek grup vardı. Bu mahkûmların içinde, en fanatik militanlardan bazıları da bulunuyordu ve çoğu, faaliyetlerinden dolayı idam cezasına çarptırılmıştı. Türkiye'ye gizlice giren gerillalarla ve kuşkusuz Şam'daki Öcalan'la hiçbir bağlantıları olmamasına rağmen, kendilerini PKK'nın aktif üyeleri olarak görmeye devam ediyor ve hapishane içinde örgütlü bir politik duruşu korumaya çalışıyorlardı.

Aynı zamanda 5 No'lu Cezaevi olarak da bilinen Diyarbakır Cezaevi, zalimane koşulları ve tutuklulara uygulanan ağır iş-

4 Diyarbakır Cezaevi hakkında bilgi için eski tutuklularla yaptığım görüşmelerden yararlandım. Basılı kaynaklar arasındaysa, Zana, *Bekle Diyarbakır* (İstanbul: Doz Yayınları, 1991) s. 336-346 ile *Prison No 5*, s. 3-36; Yüce, *Zindan Direnişi*; Helsinki Watch, *Destroying Ethnic Identity* (1988) mevcut.

kenceleriyle nam salmıştı. Fakat 1984 yılında Türkiye'nin demokratik rejime geçişi, ülkenin sıklıkla eleştirilen insan hakları karnesi dolayısıyla yeniden gündeme gelen Avrupa baskısı ve ölüm orucunda iki tutuklunun ölmesi, ikisinin kendini asması ve birinin ölene kadar dövülmesiyle sonuçlanan Ocak 1984 protestosunun sonucunda, cezaevi içindeki koşullar büyük ölçüde düzeldi.[5] İşkence büyük ölçüde sona erdi, yaşama koşulları bir dereceye kadar iyileştirildi, tutuklular kitap ve gazete edinebilmeye başladı ve ilk kez tutukluların avluya çıkıp temiz hava almalarına, egzersiz yapmalarına izin verildi. Diyarbakır'daki tutukluların vekili olan bir avukat, koşullar değiştiğinde, "Tutuklular cennette yaşadıklarını düşünmeye başladılar," diyor.[6]

Türkiye hapishanelerinin çoğunda olduğu gibi, Diyarbakır Cezaevi'nde de koğuşlar büyük ve kalabalık yatakhanelerden oluşuyordu. Tutuklular 40 ila 100'den çok insanı barındıran koğuşlara tıkışıyor, ikili ya da üçlü dar ranzalarda yatıyor ve koğuş kapısına getirilen yemekleri yiyorlardı. Bu yatakhane benzeri sistem, PKK tutuklularının örgütlü kalmalarını, kadroları üzerinde kontrolü sürdürmelerini ve hatta destek tabanlarını genişletmelerini kolaylaştıran bir durumdu.

Rızgarî üyesi olan ve 1980'lerin neredeyse tamamını Diyarbakır'da hapiste geçiren Recep Maraşh, "PKK tutukluları çok faal ve hırslıydı," diye anımsıyor.

Cezaevindeki PKK üyeleri, yakalanmadan önce sahip oldukları ciddiyeti faaliyetlerine yansıtmayı sürdürüyordu. Örgüt işlerini yürütmek üzere bir merkez komite oluşturmuşlardı ve her koğuşun, gündelik işlerden sorumlu bir yerel komitesi vardı. Aynı zamanda düzenli toplantılar yapmaya ve çalışma grupları oluşturmaya başlamışlardı.

Bir hukuk öğrencisiyken PKK eylemcisi olan ve 1980 darbesi döneminde yakalanan –takma ismiyle– Refik, "Her gün bir kişi PKK tarihini anlatıyor ya da özellikle akşamları PKK'liler

5 Ayrıntılar; Yüce, *Diyarbakır Zindan Direnişi* (Köln: Wesanen Serxwebun 47, 1991), s. 191-220 ile Zana, *Prison No 5*, s. 28-35'te mevcut.

6 Helsinki Watch, *Destroying Ethnic Identity* (Mart 1988), s. 15.

gruplara ayrılıp Kürt tarihi, PKK'nin tarihi ya da uluslararası politika ve güç mücadeleleri gibi şeyleri tartışıyorlardı," diye anlatıyor.

PKK'nın silahh mücadeleyi başlatması tutukluların heyecanını artırmıştı. "İlk saldırılarda rol alıp da yakalananlar hapishanedekilere neler olup bittiğini anlatıyorlardı," diyor Refik. "[Militanlara yardım etmekle suçlanan] köylüler de cezaevine gönderilmişti ve bize PKK'yi, köylerine nasıl geldiğini, nasıl örgütlendiğini anlatıyorlardı."

Bir yandan savaşın başlaması, bir yandan da PKK'nın cezaevindeki güçlü, örgütlü eylemleri grubun itibarının yaygınlaşmasına yardımcı oldu. Hapisteki PKK üyelerinin akrabaları, yakınlarının içerideyken bile sürdürdükleri Kürt bağımsızlığına sarsılmaz bağlılıklarından, faaliyetlerinden çok etkileniyor ve bütün bunları arkadaşlarına, komşularına aktarıyorlardı. Aynı zamanda, güvenlik güçlerinin, saldırıların ardından militanların neredeyse tesadüfi bir biçimde yakalanması örneğinde olduğu gibi, ayaklanmayla mücadeledeki beceriksiz yaklaşımı da PKK'nın mesajının yaygınlaşmasına hizmet ediyordu. PKK'yla belki de tek bağlantıları silah tehdidi altında onlara yiyecek sağlamak olan köylüler, deneyimli, fanatik Kürt ulusalcılarla birlikte tutuluyordu. Farkh koğuşlarda barınmalarına rağmen, koğuşlar arasında iletişim kurulabiliyor, egzersiz aralarında da PKK tutuklularıyla konuşabiliyorlardı.

"PKK burada gerçek bir destek tabanı oluşturabildi," diye açıklıyor Maraşlı.

PKK tutukluları partileriyle bağlantıya geçmenin yollarını bulmaya çalışıyordu. PKK tutukluları merkez komitesi üyesi Mehmet Can Yüce, "Bilgiye ihtiyacımız vardı, partinin ne yaptığını ya da düşündüğünü bilmek istiyorduk," diyor. Ne var ki bağlantıya geçmek kolay değildi. Tutukluların dışarıdakilerle iletişim kurabilme imkânları sınırlıydı. Mektuplar okunup sansürleniyor, düzenli takvime bağlanmış ve 1980'lerin sonlarına değin ancak yakın akrabalara izin verilen ziyaret günleri cezaevi gardiyanlarının gözetimi altında, tutuklularla ziyaretçilerin sıkı bir tel örgüyle ayrıldığı koşullarda gerçekleşi-

yordu. Kimi zaman, özel günlerde, tutukluların açık görüşüne izin veriliyor, bu günlerde akrabalarıyla aynı odada serbestçe bir arada bulunabiliyorlardı. Gerillalara mesaj göndermek için, tutukluların, bu mesajı bir şekilde sızdırmaya gönüllü aile üyelerine ihtiyacı vardı.

"1987 yılında bir tünel kazdık, PKK'ye buna dair haber göndermek istiyorduk; kaçtığımız gün bizi karşılayabilmeleri için," diye anlatıyor Yüce. Kibrit kutusu büyüklüğünde küçük bir kâğıt parçasını eline alıyor, "Bunun gibi küçük bir not yazdık, ıslanmaması için naylona sardık. Açık görüş sırasında tutuklulardan biri, Mehmet Şener bunu ağzına sakladı ve [ziyaretçiyi] ağzından öptü, notu ötekinin ağzına geçirdi." Yüce gülüyor. "Biliyorsunuz, biz Kürtler ağızdan öpüşmeyiz, ama bunu yapmak zorundaydı. Her neyse, kadına mesajı dağa göndermesini söyledi."

Ne var ki mesaj alıcısına bir türlü ulaşmadı. Dağdaki birliklerden biriyle bağlantıya geçene kadar üç, belki daha çok deneme yapmak gerekti. Fakat her koşulda kaçış planı başarısızlıkla sonuçlandı. Tünel, tutukluların planladıkları gibi hapishane duvarlarının epey uzağına değil de, gardiyan barınaklarından birinin önüne çıkmıştı.

"PKK'nin oraya birini gönderdiğini ve onun da yakalandığını duyduk," diyor Yüce.

Hükümlüler PKK içinde ne olup bittiğine dair nadiren bilgi alabiliyorlardı; ulaşabildikleri bilgi de, 3. Kongre raporları ya da PKK hainlerinin öldürülmesi gibi haberler oluyordu, söz konusu raporlara güvenmemek için de fazla nedenleri yoktu. Ayrıca, güçlü parti fikrine inanıyorlardı; öteki Kürt ve sol gruplarda yaşananlardan dersler çıkarıyor, PKK'yı bölebilecek eylemlere karşı duruyorlardı. "Gücünü ve örgütlülüğünü koruyan bir grup istiyorduk," diye itiraf ediyor Yüce. "Mesele, birilerinin eleştirmesi ya da eleştirmemesi değildi; önemli olan, mücadele, ilkeler ve insanların mücadele uğruna ödediği bedellerdi. Önemli olan buydu. Onlarla birlikte misin, karşı mısın?"

Hedefe yöneliş

1987 yılının bir Haziran akşamı, PKK militanları Mardin'e bağlı, yaklaşık 60 kişilik küçük bir köyü kuşattı.[7] Akşam yemeği vakti sonrasıydı, devletin finanse ettiği köy koruculuğu sistemine katılmış Pınarcıklı sekiz kişi görevlerinin başına geçmişti. Koruculardan biri, PKK militanlarının, teslim olmaları için bağırdıklarını anımsıyor; ama belli ki korucular bunu pek önemsememişlerdi.

PKK asileri, en yakın Mardin-Ömerli yoluna yaklaşık 7 km. mesafede, iki tepenin arasında bulunan Pınarcık köyüne ilk defa gelmiyordu. Bir-iki kez köyün yakınına kadar gelmiş, birkaç uyarı atışı yapmış ve köylülerin devletçe finanse edilen milis gücünden ayrılması ikazında bulunan notlar bırakmışlardı. Ne var ki bu kez militanlar köye doğrudan ateş açtı. Korucular karşılık verdiyse de, sayıları neredeyse bire dörttü ve üstelik daha sonra koruculardan birinin söylediğine göre, yeterli mühimmata sahip olmadıkları için de elleri kolları bağlanmıştı. Ardından otuz militan köye indi, köy korucularıyla çatışmaya devam ettiler. Ateşli çatışma iki saatten fazla sürdü. Sonunda, PKK militanlarınca vurulmuş sekiz korucunun yanında, 16 çocuk ve altı kadın yerde ölü yatıyordu. Kürt meselesi hakkında açıkça yazma gayretiyle diğerleri arasından sıyrılan köşe yazarı Mehmet Ali Birand, bu saldırıyı, "tarihe geçecek"[8] büyüklükte bir suç olarak nitelendiriyordu.

Türk medyasının adlandırdığı biçimiyle Pınarcık katliamı, devlet destekli milis gücü oluşturulduğundan bu yana PKK'nın köylüleri hedeflediği en zalimane saldırıydı. İsyancıların hedefi Kürt köylüleri, PKK'yı köylerden uzak tutmak amacıyla oluşturulmuş, biraz da Türk askerine aşina olmadığı dağlık arazide yardımcı olan koruculuk sisteminden ay-

7 Pınarcık saldırısını, *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazetelerindeki haberlerden derledim; diğer bilgiler için Birand, *Apo ve PKK*, s. 141-145; Özcan, *PKK*, s. 99-100; İmset, *the PKK*, s. 49-78; Helsinki Watch, *Destroying Ethnic Identity*'den (Mart 1988) yararlandım.

8 *Milliyet*, 24 Haziran 1987.

rılmaya zorlamaktı. PKK'nın parti gazetesi *Serxwebun*, "[Varlığımızı güçlendirmek] için, işbirlikçiler tamamen ortadan kaldırılacak"[9] ikazında bulunuyor, böylece devletle çalışan Kürtlerin de düşman Türk askeriyle aynı safta görüldüğünü açıkça ortaya koyuyordu.

Aylık maaş alan bu korucuların varlığı, hem PKK'nın bölgede güçlenmesini engelliyor hem de bölgedeki tek güç olma iddiasına gölge düşürüyordu. Rakip Kürt gruplarının üyeleri gibi köy korucuları da PKK davasının hainleri olarak görülüyordu. PKK ihanet mesajını açıkça vermek için, birçok korucuyu ağzına para tıkıştırılmış biçimde ağaçlara asmıştı.

Fakat köy korucularına yönelik saldırılar ölçüsüzdü; kadınlarla çocukların öldürülmesinden kaçınıldığı söylenemezdi. Örneğin, Pmarcık'ta olduğu gibi isyancıların, silahlı korucularla birlikte onların silahsız eşlerini ve çocuklarını da hedef aldıkları, öldürebilecekleri kadar insan öldürmeye niyet ettikleri anlaşılıyordu. Birçok saldırının sivilleri de vuracak biçimde düzenlendiği görülüyordu: Köy korucularının evleri gece geç saatlerde bombalanıyor, devlet destekli milis gücüyle bağlantılı köylere yolcu getirip götüren minibüslere ateş açılıyordu. 1987'nin ilk iki ayında, PKK militanları en az yedisi çocuk olmak üzere 35 Kürt köylüsü öldürdü. Öcalan bu tür saldırıları açıkça kınamıyor, PKK sorumluları da bunları bir mantığa oturtmaya çalışıyordu. Pınarcık'a düzenlenen saldırıdan birkaç gün sonra, Brüksel'de açıklama yapan bir PKK sözcüsü, sivillerin öldürülmesinin kaçınılmazlığını ifade etti. "Her mücadelede insanlar ölür," dedi. "[Ama] sivillerin öldürülmesini desteklemiyoruz."[10]

Öldürülen köylülerin büyük bölümünü kadınlarla çocukların oluşturduğu kesinleştikten sonra bile, PKK asileri saldırıların çoğunun düzenlendiği Mardin ilindeki taktiklerini değiştirmedi. Aslında, Pınarcık baskınından birkaç gün sonra, PKK militanları yakındaki bir köyü ziyaret edip köy halkını uyar-

9 *Serxwebun*'un 1987 tarihli bir sayısından, Birand, *Apo ve PKK*, s. 142'de aktarılıyor.

10 *Cumhuriyet*, 26 Haziran 1987.

mıştı: "Pınarcık katliamını tekrarlamamızı istemiyorsanız, ihanet etmeyin."[11]

Söz konusu saldırılar Türk kamuoyunun PKK karşıtı fikirlerini ve buna karşılık örgütün profilini güçlendirmiş olmasına rağmen, örgüt üyeleri, yerli Kürt nüfusun önemli bir bölümünün bunlara önem vermediğini ya da göz ardı ettiğini anladı. PKK'nın 1987 ve 1988 yılları boyunca süren büyümesi de dikkate alındığında, ölümlere gösterilen tepkinin çok düşük düzeyde kaldığı görülüyor. Bunun türlü nedenleri vardı elbette. Halk çoğu zaman, olaylardan habersiz kalıyordu. Küçük dağ köylerinin birçoğu, televizyon ya da telefonun çalışması için gerekli olan elektrikten yoksundu ve kuşkusuz, buralara gazete de ulaşmıyordu. Çoğu zaman da Kürtler, haberlerin PKK'nın itibarını zedelemek üzere kurgulanan Türk yalanları olduğunu düşünerek, bunları dikkate almıyordu.

Daha sonra Hakkari-Yüksekova belediye başkanı olan Nejdet Buldan, "Devlet gazetelerde, televizyonda öyle sık yalan söylüyordu ki doğru bir şey söylediklerinde de inanmıyordum," diyor.

Öte yandan, bir kesim Kürt'ün de, sivillerin öldürülmesini talihsiz, ama PKK'nın meşru mücadelesinin kaçınılmaz bir yönü olarak gördüğü açıktı. Ölümlerin kırsal Kürt bölgelerine pek yabancı olmamasının da etkisi vardı. Bölgede hâlâ devam eden kan davaları, ölüm ya da şerefin lekelenmesi karşılığında intikam alınmasını gerektiriyordu. İntikamın, cana ya da şerefe kastetmiş olandan alınması şart değildi, aşiretin herhangi bir mensubuna yönelebilirdi.[12] Kadınlarla çocukların saldırıdan muaf olacağının bir garantisi yoktu. "PKK," diye yazıyor bir Türk uzman, "bu çarpık geleneği kendi lehine en iyi şekilde kullandı."[13]

Belki de en az bunun kadar önemli bir diğer etmen, PKK

11 *Milliyet*, 24 Haziran 1987.

12 Kürt aşiret yapısı ve bu yapının davranış kodları üzerindeki tortularına dair en iyi analiz, van Bruinessen'in *Ağa, Şeyh, Devlet*'inde mevcut. Kan davalarının özet tarihi için bkz. s. 64-73.

13 İmset, *the PKK*, s. 100, dn. 92.

saldırılarının rastgele sivillere değil, devletten silah ve para kabul eden köylere yönelmesiydi. Örneğin, Pınarcık saldırısından yalnızca bir hafta kadar sonra, PKK asileri, devletin milis gücüne katılmamış olan üç Mardin köyüne baskın düzenledi. Militanlar, halkı köy meydanına toplayıp Kürt mücadelesine ilişkin konuşmalarını dinletmekle yetindi. Hiç kimse öldürülmedi. Mesaj açıktı: Devletle işbirliğine gitmeyen köylüler güvende olacaktı; en azından PKK saldırıları açısından...

Devlet destekli koruculuk sistemine katılanlara yönelik zalimane saldırılar, aslında, 1986 Kongresi'nde PKK'nın bölgede otoritesini doğrudan ve açıkça göstermesi gerektiği kararı doğrultusunda benimsenen geniş kapsamlı taktik değişiminin bir parçasıydı. Köy korucularının hedeflenmesi bunlardan yalnızca biriydi. Söz gelimi, PKK'lılar genç erkekleri kaçırmaya başladılar; kimi zaman bir seferinde yaklaşık bir düzine genci kaçırıyor ve Kürt mücadelesine katılmaya zorluyorlardı.

PKK'nın zorla silah altına almaya ilişkin düzenlemesi, bir anlamda, zorunlu askerlik uygulamasına sahip Türkiye devletinin iktidarını taklit girişimiydi. O dönemdeki asilerin sayısına dair, birkaç yüzden binli rakamlara kadar değişen tahminler mevcut; PKK, söz konusu örgüt yasasıyla, aynı zamanda, isyan güçlerini takviye etmeyi de amaçlıyordu. Kimi militanlar, bulabildikleri herkesi götürüp silah altına almaya çalıştılar.

O dönemde, Kürtlerin Botan olarak adlandırdığı, Güneydoğu'nun merkezî ve büyük ölçüde PKK sempatizanı bölgesinde savaşan Hüseyin Topgider, "Bir gün dürbünle bakıyordum, büyük bir grubun bize doğru geldiğini gördüm, rengârenk giysileri içinde salman köylü kadınlardı," diye anlatıyor.

"Bir arkadaşıma kim olduklarını sordum; 'Doktor Kendal'ın yeni birliği!' dedi." Topgider gülüyor. "Bir grup gerilla köylerden birine gitmiş, bir grup genç kadını almıştı, ama bunların hepsi evli kadınlardı ve giysilerini değiştirmeyi, ellerine silah almayı reddetmişlerdi. Sonunda hepsini köylerine geri gönderdik."

PKK içinde bile çelişkili bir politika izleniyordu. Kimi ko-

mutanlar, özellikle genç erkeklerin geceleri saklanmaya başlaması üzerine, insanları savaşmaya zorlamanın verimli olmayacağını görmüş ve söz konusu düzenlemeyi askıya almıştı.

Çukurca-Hakkari bölgesinde 40 ila 50 kişilik bir ana birliği kumanda etmiş olan Sarı Baran, "Kongrede [kararı alan] insanlar aslında savaşmayı bilmiyordu," diye yakınıyor. "Zorla silah altına almak için çıkarılan yasanın, insanları aleyhimize çevireceğini biliyordum. İnsanları götürecektiniz, sonra köy tepki gösterecek, sonra kaçırdığınız insanlar sizden kaçacak ve sonra onları öldürmek zorunda kalacaktınız."

PKK, aynı zamanda, devletin bölgedeki etkisi ve gücünü zayıflatmak için doğrudan bir gayret içindeydi. Yol yapımı, ağaç kesimi gibi kamu hizmeti projelerinde çalışan siviller, işlerinden ayrılmaları yönünde ikaz ediliyor, makineleri tahrip edilip yakılıyordu. PKK, öğretmenleri de bölgeden ayrılmaları konusunda uyarıyordu. 1988 yılında, hepsi de Pınarcık katliamının yapıldığı Mardin ilinde çalışan beş öğretmen öldürüldü.[14] Çeşitli bölgelerde kimi okullarla sağlık ocaklarını yaktılar. 1989 yılında, dört öğretmen daha öldürdüler, okul ve sağlık ocaklarını yakmaya devam ettiler.

PKK taraftarları, öğretmenlerin ajan ya da asker olduğunu, okullarla sağlık ocaklarının da askerî üs olarak kullanıldığını öne sürüyordu. Askerlerin bu binaları zaman zaman geçici karakola dönüştürdüğü doğruydu; 1989 yılında da hükümet, öğretmenlerin buraya atanma konusunda gösterdikleri memnuniyetsizlik ve çıkardıkları zorluklar yüzünden, savunma bakanlığıyla birlikte bölgeye askerî öğretmen göndermek üzere bir program hazırlamıştı. Öldürülen öğretmenlerin çoğu sivil olsa da, devletin bu tür taktikleri, PKK saldırılarının meşrulaşmasından başka bir şeye yaramadı...

PKK'nın yeni ve daha saldırgan taktiklerinin sonuçları karmaşıktı. Örneğin, militanların köy korucularını hedeflediği ilk yıl, korucu olmak için yapılan başvurular azaldı ve korucuların sayısı yaklaşık üçte iki oranında düşerek aşağı yukarı 6.000

14 TİHV (Türkiye İnsan Hakları Vakfı) öğretmenlere düzenlenen saldırılar hakkında ayrıntılı bir rapora *2001 Türkiye İnsan Hakları Raporu*'nda yer verdi.

silahlı adama indi.[15] Fakat buna karşılık, devlet koruculara verilen desteği artırdı; maaşlar yükseltildi, kablosuz telsiz dağıtıldı, hatta koruculara parka sağlandı ve bunlar yeni katılımların sağlanmasına, mevcut olanların da bağlılıklarının güçlenmesine yardımcı oldu. Öte yandan, köy korucularına yönelik saldırılar, korucuların yakınlarını PKK'ya düşman ederek, Kürt nüfusun bir kesimini PKK'dan daha da uzaklaştırdı.

"Devlet Kürt'ü Kürt'le karşı karşı karşıya getirmeye çalıştı," diyor Topgider, "biz, bu tuzağa düşmemeliydik."

PKK, yine de, ideolojik becerisiyle sağladığına benzer biçimde, desteği yeniden toparlamada önemli rol oynayan taktik bir beceri gösterdi. Öcalan'ın, sivillere yapılan saldırıların, özellikle yurtdışında PKK'nın imajı üzerinde olumsuz bir etkiye yarattığını fark etmesi uzun sürmedi. 1988 yılında, bu tür cinayetlere karşı olduğunu kamuoyuna duyurup, ölümleri "bazı asilerin hataları" olarak niteledi.[16] 1990 yılında, PKK'nın 4. Kongre'sine katılanlar, korucuların kendilerine değilse de sivillere yönelik saldırılara karşı olduklarını ifade ettiler ve en azından üç yıl boyunca bu tür saldırılar azaldı. 1991 yılında PKK, milis gücünden ayrılan köy korucularına yönelik sınırlı af ilan etti. Gerek asilere duyulan güvensizliğin devam edişi, gerekse devletin mali teşvikleri ve güçlü devlet baskısı korucuların çoğunu PKK'nın teklifini kabul etmekten alıkoysa da, asilerin –daha sonra da zaman zaman yinelenecek olan– böylesi bir barış önerisinde bulunması, genel olarak Kürtler nezdinde daha fazla saygınlık kazanılmasını sağladı.

Öte yandan, zorla silah altına alma da, PKK'ya hakiki bir destek sağlamadı; hatta tek etkisi, kazandırdığı yeni düşmanlar oldu. Kaçırılanlardan çoğu örgütten kurtulmaya çalışıyor, bunu başarabildiklerinde de güvenlik güçlerine PKK'ya isteyerek katılmadıklarını ispatlamak durumunda kalıyorlardı.[17]

15 McDowall, *Modern History*, s. 423.

16 *Milliyet*, 16 Haziran 1988. Öcalan bunu, kendisiyle röportaj yapan ilk anaakım medya gazetecisi olan Mehmet Ali Birand'a söylemişti. Birand'ın yazı dizisi, tamamı yayınlanma şansı bulamadan yasaklandı.

17 PKK'nın, zorla silah altına aldıklarını örgütte tutabilmesine dair güçlükleri Özcan, *PKK*, s. 121-127'de yetkinlikle gözden geçiriliyor.

inandırıcı olmaları, PKK sorumluları ve planlarına dair önemli bilgileri sağlamalarına bağlıydı. Zorunlu askerlik düzenlemesi, aynı zamanda, köy korucularına yapılan saldırıların kazanımlarını da tehlikeye sokuyordu.

"Bunlar [adam kaçırma] köylüleri korucu olmaya teşvik ediyordu, çünkü insanlar çocuklarını koruyabilmek için silah edinmek istiyorlardı," diye açıklıyor eski PKK komutanı Selahattin Çelik.

PKK kısa süre sonra zorunlu askerlik uygulamasını da gözden geçirdi. 1990 yılında, Lübnan'da düzenlenen ikinci ulusal konferansın katılımcıları düzenlemeyi askıya alma kararı aldı ve söz konusu karar, katılımcıların aktardığına göre, birkaç ay sonra toplanan 4. Kongre'de onaylandı. Bu noktada, PKK'nın yeterince popülerleştiğinin düşünülmesi, dolayısıyla zorla silah altına almanın artık gerekli görülmemesinin de etkisi oldu.

PKK'nın temsil etmek istediği halkın talep ve eleştirilerini dikkate alma iradesi, örgütün artan halk desteğinde önemli bir etmendi. Kimi insanların isyancılara katılmaya hâlâ zorlanıyor olması ve kadınlarla çocukların zaman zaman da olsa saldırılarda öldürülmeye devam etmesi o denli kritik değildi. Belirleyici olan, PKK'nın kendisini destekleyen tabanın arzularına saygı duyduğunu göstermesiydi. Ve kuşkusuz, belirleyici olan, PKK'nın savaşıydı.

PKK'nın hareketli kamplar kurduğu haşin ve engebeli Cudi dağlarının yamaçlarındaki kasaba ve köylerde, isyancıların Kürdistan'a bağlılığı, dürüstlükleri ve halklarına duydukları saygı üzerine hikâyeler yayılmaya başladı: Bir kadına tecavüz eden dört Kürt, PKK tarafından yakalanıp infaz edilmişti; asilerden para çalan bir adama bu parayı faiziyle geri ödemesi emredilmiş, ama PKK adama yalnızca resmî faiz oranını ödetmişti. Hikâyelerin verdiği mesaj açıktı: Asiler talepkâr ama adildi ve PKK'ya karşı gelinmedikçe herhangi bir sorunla da karşılaşılmayacaktı.

PKK, yürüttüğü savaşın ilk aşamasının, halkın güven ve saygısını kazanmaya ve devlete karşı durabileceğini kanıtla-

maya çalıştığı bir propaganda savaşı olduğunu sık sık ifade edecekti. Öyle görünüyor ki 1980'lerin sonları itibariyle PKK, savaşın bu ilk aşamasını kazanmıştı.

Öcalan dışarı açılıyor

Bölgedeki diğer Kürt liderler gibi Abdullah Öcalan da, kendi Kürt nüfusları üzerinde baskı uygulayan ülkelerle ilişki kurma konusunda endişeliydi.[18] Bir yandan da, bu tür bağlantıları PKK'nın savaşını sürdürebilmesi açısından elzem görüyordu ve silahlı mücadele Türkiye'nin doğusunda yaygınlaştıkça, Öcalan ve askerî komutanları, Türkiye'nin Kürt bölgesiyle sınır komşusu olan İran ve Irak'la bağlantıya geçmenin yollarını aramaya başladı. Iraklı Kürt lider Mesud Barzani, İran hükümetiyle mükemmel ilişkiler içindeydi; PKK asileri de bir süre, İran topraklarında hareket edebilmek için Barzani'nin bağlantılarından yararlandı.

Ne var ki 1986 ya da 1987 yılında, PKK'yla Barzani arasındaki işbirliği çözüldüğünde, Öcalan Tahran'la doğrudan bağlantı kurmayı denedi. Öcalan'ın, PKK üyelerinin aktardığına göre, önceden Libya'daki Kürt işçilerden para ve insan desteği sağlama faaliyetleri yürüten erkek kardeşi Osman, bağlantı kurmak üzere İran'a gönderildi. 1987'de, PKK İran topraklarını kullanabilmek için izin almış bulunuyordu: Urumiye, Maku ve muhtemeldir ki Türkiye sınırına yakın öteki Batı İran yerleşimlerinde de militanlar için örgüt evleri hazırlandı.

Bu yeni düzenleme PKK için çok yararlıydı. Bağdat, Türk silahlı kuvvetlerinin PKK kamplarına düzenlemesi olası bombalamalara karşı çıkmasını sağlayacak hassasiyete ve denetim gücüne sahip değildi; dolayısıyla, burada, Türk ordusundan bir darbeye maruz kalma riski Kuzey Irak'ta olduğundan çok daha düşüktü. Öte yandan, Türkiye'nin Batı'yla olan bağlantı-

18 Bu bölüm için, İran'la ilişkilere dair birinci el bilgi sağlayabilecek bir dizi eski Kürt militanıyla yaptığım görüşmelerden yararlandım. Başvurduğum kitaplar arasındaysa, Dağlı, *Birakuji*, s. 49-57; Özcan, *PKK*, s. 231-237, 262-264; İmset, *the PKK*, s. 138, 184, 205; McDowall, *Modern History*, s. 272-275, 351-360, 372-373 mevcut.

larından kuşkulanan İran, kendi Kürt bölgesi üzerinde tam bir kontrole sahipti ve toprak bütünlüğünü tehdit edecek bir askerî eylemliliği göz ardı etme ihtimali o denli yüksek değildi. Sonuç olarak, PKK, İran'daki kamplarını, üst düzey yöneticilerin toplantılarını güven içinde yapabilecekleri ve yeni katılanlara yönelik politik eğitimlerin düzenlenebileceği birer mevzi ve yaralı militanların tedavi edilebileceği merkezler olarak kullanabilirdi. Ayrıca, bir asi birliğin, Türkiye'de hangi noktada konuşlandığına bağlı olarak, İran'dan geçip Kuzey Irak'a ulaşması daha kolay olabilecekti.

Üstelik militanların şimdi Türkiye'ye İran üzerinden doğrudan bir rotası bulunduğu için, PKK buradaki faaliyetleri genişletme imkânına da sahipti. Oysa önceden, Irak sınırında başlayıp Türkiye'nin güneydoğusunun büyük bölümünü kuzeye doğru yürüyerek geçtikleri uzun ve tehlikeli bir yolculuk yapmak durumunda kalıyorlardı.

Bir PKK üyesinin teşhisine göre Pasdaran ya da Devrim Muhafızları'ndan olan İran güvenlik görevlileri, ülke içindeki yolculuklarının kolaylaşması için, hiç değilse bazı PKK militanlarına özel geçiş belgesi ya da kimlik kartı sağlamıştı. Kuşkusuz, bu bir yandan da PKK hareketliliğini takip edebilmenin bir yöntemiydi. 1980'lerin sonlarıyla beraber, söz konusu ilişki, Türkiye'den İran'a geçen PKK militanlarının en yakın askerî karakola gidip girişlerini bildirebilecekleri kadar açık hale gelmişti. Bu bildirimin ardından kimi zaman gizli servis çalışanları cip ya da kamyonetle militanları karakoldan alıp ev ya da apartman dairelerinden ibaret olan kamplarına götürüyordu. Sonraları, PKK asileri, kendilerini bir yerleşimden diğerine götürebilecek İranlı Kürtlerle doğrudan ilişki kurdu (bunun gizli servisin müdahalesiyle ya da bilgisi dahilinde olup olmadığına dair bir veri yok).

1980'lerin başlarında kendi ülkesindeki Kürtlerin direnişini kırmak için zorlu ve sert bir mücadele veren İran rejimi, kendi ülkesinde ya da başka bir yerde bağımsız bir Kürt devleti arzulamıyordu. Fakat öte yandan Tahran, özellikle süreğen anlaşmazlık içinde bulunduğu komşularıyla savaşan asilere destek

vermekten çıkar sağlayacağını da görüyordu. İran-Irak savaşı, Tahran'ın 1980'lerde Iraklı Kürt savaşçılara arka çıkması için iyi bir nedendi; şimdi de Ankara'yla anlaşmazlıkları Türkiyeli Kürt asilerle benzer bir ilişkiye geçmesini mantıklı kılıyordu.

İran da Türkiye de Müslüman ülkeler olmakla birlikte din konusunda çok farklı yaklaşımları vardı: Türkiye sıkı bir laikliği benimsemişken, İran İslami teokratik rejime sahipti. Aynı zamanda, farklı jeopolitik kamplarda yer alıyorlardı: Türkiye, ABD askerî üslerine ev sahipliği yapan bir NATO üyesiyken, İran ABD'nin İslami yönetimi devirme niyetinde olduğundan emindi. İran, siyasi muhaliflerinin Türkiye'de yerleşmesine gösterilen müsamahadan hoşnut olmadığı gibi, Türkiye'nin Kuzey Irak'a gerçekleştirdiği askerî müdahalelerden de rahatsızdı. İran'ın Iraklı Kürt müttefikleri açısından yarattığı sorunlar bir yana, Tahran muhtemelen, Ankara'nın Kuzey Irak'ta kalıcı bir varlık inşa etmesini istemiyordu; İran-Irak sınırındaki bu tür bir mevcudiyet, Türkiye'nin bölgede daha güçlü bir etki alanına sahip olmasını sağlayacaktı.[19] Ankara İran için yakın bir tehdit oluşturmuyor olabilirdi, fakat büyük bir olasılıkla, havada kalmış bu meseleyi halledebilmek için kullanabileceği bütün araçları değerlendirecek kadar da tedbirliydi.

Tahran PKK'ya toprakları üzerinde kamp kurma izni verme karşılığında, Türk ve ABD askerî tesisleri hakkında istihbarat elde etti. Söz konusu istihbaratın başlıca kaynağı, PKK'ya katılmak üzere İran'a geçen yeni militanlardı. Yeni gelenler üst düzey PKK militanlarınca sorgulanıyor ve PKK için de işlevsel olan bu bilgiler, ilişki içinde oldukları İran gizli servis görevlilerine aktarılıyordu. Türkiye'ye gidip gelen deneyimli militanların da benzeri istihbaratı sağladığı tahmin edilebilir.

Aynı zamanda, PKK'nın İran'daki faaliyetlerini yürüten Osman Öcalan'dan, İran üzerinden gelenlerin isimlerini, kod isimlerini ve haklarındaki diğer gerekli bilgileri sağlaması bekleniyordu. İranlılar bu gibi bilgileri, yeni katılanların İslami

19 *The Kurdish Question*'da Robert Olson, İran'ın, Kuzey Irak'ta Türk varlığının, Ankara tarafından İran Kürtleri ve Azerileri üzerinde istikrarsızlaştırıcı bir etkide bulunmasına yol açabileceğinden kaygılanmış olduğunu öne sürüyor.

Cumhuriyet'e herhangi bir tehdit oluşturmadığından emin olmak üzere kendi denetimlerini sürdürmek için istemiş olabilirler. Tahran, PKK'yı, İranlı Kürt topluluk içinde herhangi bir propaganda çalışması yürütmemesi ya da İranlı Kürt KDP partisine yardım etmemesi yönünde uyarmıştı. PKK, aynı zamanda, İran sınırında ya da yakınındaki mevzilerden Türkiye'ye saldırmaktan men edilmişti. PKK'ya yardım ettiğini sürekli olarak inkâr eden İran, bu görüntüyü sürdürmek ve böylece Türkiye'den gelecek olası bir askerî misillemeyi önlemek istiyordu.

Bu arada, Kürt bölgesinin karmaşık ittifak ağları içinde, PKK nihayet Bağdat'la ilişkiye geçti. Irak'ın Mart 1988'de Halepçe'ye düzenlediği kimyasal saldırı ve Iraklı Kürt militanlara karşı devam eden askerî savunma, İran'la Irak arasındaki ateşkesle de bir araya gelince, Irak ordusunun Kuzey Irak'taki kontrolünü güçlendirmişti. Bununla birlikte, herhangi bir ordunun sınır bölgesini kontrol edebilmesi kolay değildi; üstelik Bağdat, Iraklı Kürt militanların Türkiye'de yeni kurulan mülteci kamplarından yeniden bölgeye sızabileceğinden endişeleniyordu. Bağdat, PKK'yı sınırda yerleşmeye teşvik ederek Iraklı Kürt güçlerin yeniden toparlanmasını engelleyebileceğini umuyordu.

Birkaç yıl sonra Iraklı Kürt lider Barzani, "1988'de bölgedeki Kürtlerin büyük bölümü öldürüldü ya da smırdışı edildi," diyecekti. "O zaman Saddam Hüseyin PKK üssüne izin verdi."[20]

Sınır boyundaki engebeli ve haşin dağlarda kurduğu kampları muhafaza etmek ya da genişletmek için PKK'nm ne ölçüde müsamahaya ihtiyaç duymuş olduğu açık değil, yine de yeni ilişkilerin asilerin işini kolaylaştırdığna kuşku yok. Bunun karşılığında, Irak ordusu PKK'nın Türk ve Iraklı Kürt birliklerin hareketlerine dair istihbarat sağlamasını istedi. PKK üslerinden kimileri Irak askerî karakollarıyla aynı bölgedeydi; böylelikle, iki tarafın komutanları görüşmeye başladı.

"Görüşmeler, istihbarat alışverişiyle ilgiliydi," diyor üst

20 Özcan, *PKK*, s. 263, dn. 217.

düzey PKK militanı Azman. "Bize göz yumuyorlardı ve karşılığında PKK onlara istihbarat sağlıyordu."

Kış gelip de Irak askerî karakollarından bazıları yoğun kar yağışı nedeniyle kapandığında, PKK militanları barınmak için bu binaları kullanacaktı. Öcalan'ın Irak'la ilişki kurmak konusunda duyduğu hevese Iraklı yetkililerin aynı şekilde cevap vermediği görülüyordu, zira söz konusu ilişki epey gayriresmi bir düzlemde ve PKK'nm İran'la ilişkileriyle karşılaştırıldığında kesinlikle çok daha düzensiz biçimde yürüyordu. "PKK'nın Irak'a sağlayabileceği fazla bir şey yoktu," diye kaydediyor Azman.

Bu ilişkileri inşa etmeye çalışırken, Öcalan bir yandan da Celal Talabani'nin desteğini kazanmak için uğraştı.[21] Iraklı Kürt lider, 1986 yılında, uzun soluklu rakibi Mesud Barzani'yle nihayet barışmış ve aynı zamanda İran'la da ilişki kurmuştu. Barzani gibi Talabani'nin partisi de artık Tahran'dan silah ve para yardımı alıyordu; bunun karşılığında elbet, İranlı Kürt asilere desteğin kesilmesi sözü verilmişti.[22] Öcalan'ın Barzani'yle anlaşması resmî olarak hâlâ yürürlükteyse de, pratikte çökmüştü; dolayısıyla PKK lideri, bölgeye erişimi sürdürebilmek için, Kuzey Irak'la alternatif bağlantıları güvenceye alma arzusundaydı. Talabani'nin Talıran'la iyi ilişkileri dikkate alındığında, PKK da İran'daki mevcudiyetini güvenceye almak üzere onunla bir ittifakı hedefleyebilirdi, nitekim o sıralarda bu konudaki müzakereler devam ediyordu.

1986 yılında, Barzani'nin PKK militanlarının KDP tarafından kontrol edilen bölgeyi terk etmeleri talebinde bulunduğu sıralarda, Öcalan Talabani'ye iki grubun birlikte çalışmasını önerdiği bir mektup gönderdi. KYB lideri Kürt gruplar arasında işbirliği fikrine her zaman sıcak bakmıştı, üstelik bu öneri PKK üzerinde ılımlılaştırıcı bir etkide bulunma fırsatı da sağlayabilirdi, zira örgütün Türkiye'deki kanlı saldırıları bütün Kürt savaşçıların itibarını tehdit ediyordu. Barzani PKK'yla ilişkilerini resmî olarak sonlandırdıktan beş ay sonra, Ekim

21 Birand, *Apo ve PKK*, s. 193-197'de, Talabani tarafından aktarılan ayrıntılar mevcut.

22 McDowall, *Modern History*, s. 351.

1987'de, Talabani Kuzey Irak'ta bir PKK heyetiyle bir araya geldi. PKK'nın öncelikle sivillere yönelik saldırılarına son vermesini, genel olarak terörizmi lanetlemesini, rakip Kürt gruplara sözlü ve fiziksel saldırılarını durdurmasını talep etti. Ocak ayı geldiğinde iki taraf farklılıkları konusunda anlaşmış ve Mayıs 1988'de de anlaşma nihayete erdirilmişti.

Öcalan'la Barzani'nin eski anlaşmasına benzer biçimde, söz konusu olan, grupların ya da mücadelelerin birleşmesine yönelik herhangi bir plandan çok, karşılıklı yardım paktıydı. Anlaşma, her bir grubun bağımsız mücadelesinin önemini, anlaşmazlıkları sonlandırma ihtiyacını ve asıl mesele olan Kürt devletine odaklanma gereğini vurguluyordu. Talabani, "[Bu anlaşmayı] kabul ettik, çünkü Kürt hareketi için önemliydi," diye açıklıyor.[23]

Ne var ki protokol, Irak'ın Halepçe'ye düzenlediği kimyasal saldırıdan iki ay sonra son buldu, zira artık Talabani'nin PKK'ya sunabileceği fazla bir şey yoktu. Irak ordusunun Kuzey Irak'a akın etmesi, Kürt savaşçılarla sivilleri bölgenin önemli bir bölümünü terke zorladı: PKK bölgede artık daha serbest hareket edebilecekti. Bölgede güç dengelerindeki değişimi fark eden Öcalan, Bağdat'la ayrı bir pazarlığa girmenin yollarını aramaya başladı. Çok kısa bir süre sonra PKK lideri Talabani'ye yönelik sözlü saldırılarını yeniden başlattı: Talabani'yi, ABD ve Türkiye'yle uzlaşma yoluna giderek PKK'yı bertaraf etmeye çalışmakla suçluyordu. 1989 yılında Öcalan, anlaşmayı hiddetle iptal etti; Talabani'yi, başka şeylerin yanı sıra, bağımsızlık istemek yerine Kürt özerkliğiyle yetinmeye teşne olmakla da eleştiriyordu. Öyle görünüyor ki Öcalan artık Talabani'ye ihtiyacı olmadığına karar vermişti. Artık bir devlet adamı olan Talabani'yse, Öcalan'daki bu değişimden dolayı öfke değil de hayal kırıklığı duymuşa benziyordu.

Aynı yıl kendisiyle yapılan bir röportajda, "Eğer PKK bütün Kürdistan'ı kurtarır ve bağımsızlığına kavuşturabilirse, o zaman hepimiz onu başkan olarak tanırız," diyordu Talabani. "Ama hiçbir şey yapamaz. Biz de onun yaşında... aynı sözleri

23 Birand, *Apo ve PKK*, s. 197.

söylerdik. Ama bir süre sonra, neyin yapılabileceğini [ve neyin yapılamayacağını] anladık."[24]

Türkiye siyasetinin sınırları

1988 yılı başlarında, merkez-sol Sosyal Demokrat Halkçı Parti'den (SHP) bir Kürt milletvekili [Mehmet Ali Eren] kürsüye çıktı ve siyasetçi arkadaşlarına Kürt tabusunu sonlandırma çağrısında bulundu.

Böyle bir beyanatta bulunacağına dair partisini önceden haberdar etmemiş olan Eren, "Kürt sorunu bütün veçheleriyle ele alınmalı, bütün ayrıntılarıyla tartışılmalı ve gerçekçi çözümler önerilmeli," diyordu. "Şimdiye kadar, bu soruna uygun bir yaklaşım sergilenmiş değil ve Kürtlerin varlığı sürekli olarak inkâr ediliyor."[25]

Kargaşa patladığında Eren konuşmasını bitirmemişti bile. İktidardaki merkez-sağ Anavatan Partisi milletvekilleri sıralara vurarak Eren'in konuşmasını engellemeye çahştılar, vekillerden biri ayağa kalkıp bağırmaya başladı, bir diğeri Eren'e ve diğer sosyal demokrat vekillere tükürdü. İçişleri Bakanı [Mustafa Kalemli] Anayasa'dan yüksek sesle alıntı yaptı (muhtemelen Eren'e Anayasa'da belirtildiği üzere Türkiye'deki herkesin Türk olduğunu anımsatmak için) ve bir gün sonra, eski darbe lideri ve o dönemki Cumhurbaşkanı Kenan Evren, açıkça, "Eğer duyduğum gibiyse, bu, tasvip edebileceğim bir şey değil," dedi.[26]

Öte yandan, askerî rejimin Türkiye siyasi sahnesini yeniden yapılandırma gayretleri çözülmeye başlıyordu; eski siyasetçilerin yanı sıra, Türk ve Kürt siyasetçilerden oluşan yeni bir kuşağa da alan açılmıştı.[27] 1980 öncesi aktif politikada yer alan

24 Birand, *Apo ve PKK*, s. 198.

25 TBMM Tutanak Müdürlüğü, Birleşim: 10, Tarih: 19/1/1988. Kopyayı Mehmet Ali Eren aracılığıyla sağladım. Aynı zamanda, konuşmanın özeti için, 20 Ocak 1988 tarihli *Cumhuriyet* gazetesine bakılabilir.

26 *Milliyet*, 21 Ocak 1988.

27 Bu bölüm için çok büyük ölçüde Mehmet Ali Eren'le yaptığım bir görüşmeden yararlandım. Basılı kaynaklar arasındaysa, Alımad, *Modern Turkey*, s. 194-197; Ölmez, *DEP*, s. 55-109; McDowall, *Modern History*, s. 357-360;

siyasi parti liderlerine getirilmiş olan yasak, Eylül 1987'deki bir halkoylamasıyla kaldırılmış ve iki ay sonraki genel seçimler sonucunda, eski siyasetçilerle yandaşlarından bazıları meclise geri dönmüştü. Başbakan Turgut Özal'ın Anavatan Partisi çoğunluğu korumakla beraber, 1983 yılında seçimlere katılımı engellenmiş olan SHP ikinci en büyük parti olarak meclise girmişti.

Kürtler her zaman için sol partilere daha eğilimliydi; sosyal demokrat milletvekillerinin arasında da, çok sayıda olmamakla beraber, siyasal açıdan bilinçli, bazıları 1970'lerde ve 1980'lerin başlarında Kürt eylemcisi oldukları için tutuklanmış ya da hapis cezası almış Kürtler mevcuttu. Teknokratlıktan gelen bir siyasetçi olan Özal, birdenbire çok daha canlı ve bilinçli bir muhalefetle karşı karşıya kaldı ve kimi vekillerin askerî rejim tarafından çıkarılan kısıtlayıcı yasaların değiştirilmesi yönündeki çabalarına karşılık, ekonomik liberalleştirmeye yoğunlaşma tercihini sürdürmeye çalıştı. Kısa bir süre sonra Kürt vekiller, özellikle SHP'den olanlar, Güneydoğu'daki huzursuzluk ve Kürt kimliğine getirilen sınırlamalar üzerine bir tartışma başlatmayı denediler.

Parti listesine girdiğinde 37 yaşında bir hukukçu olan Eren, "Meclis'e girmekteki amacım tam da bu konuşmayı yapmaktı," diyor. "[Bir hukukçu olarak] toplumu değiştiremedim; siyasete girmeye karar verdim, böylece daha etkili olabilecektim."

Eren'in Meclis'in tepkisinden dolayı büyük şaşkınlığa düştüğü söylenemezdi. Konuşma fikrini gizli tutmasının bir nedeni de buydu zaten. "Beni engellemeye çalışabilirlerdi," diye açıklıyor. Yine de, konuşmasının yalnızca hakaretamiz tepkilere yol açacağını ummuyordu.

İstanbul'un üst gelirli yerleşimlerinden birinin çeperindeki küçük avukatlık bürosunda, "Bölgeyi iyi tanıyan biriydim, PKK örgütlenmesini, yöntemlerini biliyordum ve Türkiye'yi de iyi tanıyordum," diye açıklıyor Eren. "Savaşın hem Kürtlere hem de Türklere zarar vereceğini düşünüyordum, bunu engellemek istiyordum, meselenin demokratik araçlarla çözül-

Cumhuriyet ve *Milliyet* gazeteleri mevcut.

mesi gerektiğini düşünüyordum. Öteki milletvekilleri de meseleye eğilirse [savaşm] büyümesini engelleyebileceğimizi düşünüyordum."

Oysa tam ters oldu. "Bu olaydan sonra Meclis'te bir sürü sorun yaşadım; bir daha konuşmama izin vermediler. Partim tarafından da dışlandım."

Popüler köşe yazarlarından biri Eren'i, kasıtsız da olsa, Türkiye'yi bölmek isteyen teröristlerle işbirliği içinde olmakla suçladı. "Dahası, Türkiye'de bir 'Kürt azınlık' mevcut değil," diye yazıyordu Oktay Ekşi. "Mevcut olan, Kürt olarak bilinen bir etnik gruptan geldiklerini kabul eden ya da düşünen kimi Türkler."[28]

Yaklaşık bir yıl sonra, bir başka Kürt vekil, İbrahim Aksoy, Avrupalı parlamenterlere Türkiye'nin Kürtlere karşı izlediği politikaları eleştiren bir beyanatta bulunduğu için, partiden ihraç edildi. Aksoy'u "bölücülük" suçundan yargılanmaktan alıkoyan, yalnızca milletvekili dokunulmazlığı oldu. Artık cumhurbaşkanlığı makamına gelmiş olan Turgut Özal, "Ülkemizi bölmek isteyenler dışarıdan destekleniyorlar" uyarısında bulunuyordu.[29]

Ashnda, Türkiye siyasetinin tesis edilme biçiminin, Kürt meselesinin tartışılmasına izin vermemesi ya da bizzat meselenin kendisine dair inkârcı bir tutum takınması şaşırtıcı değildi. Bu yaklaşım, ülkenin kabul görmüş köklü Kemalist ideolojisinde temelleniyordu: İdeoloji, Kürtlerin varlığını inkâra ya da en azından bu kimliği tanımanın bütünlüğe zarar verecek, uygunsuz bir tercih olacağı, dolayısıyla kaçınılması gerektiği düşüncesine dayanıyordu. Üstelik Türkiye bir askerî darbeden yeni çıkmıştı ve ordu siyasetten çekilmiş olsa da, Kürt sorununu genellikle terörizm başlığı altında ele alan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) aracılığıyla bakış açısını sistematik olarak hayata geçiriyordu. Siyasetçilerin, askerlerin Kürt meselesine yaklaşımına ters düşmekten kaçınmalarının makul nedenleri vardı. 1960-1980 arasında yapılmış olan üç

28 *Hürriyet*, 22 Ocak 1988.

29 Ölmez, *DEP*, s. 60'ta alıntılanıyor.

askerî darbe, silahlı kuvvetler ülkenin içeriden tehdit altında olduğu inancına kapıldığında neler olabildiğini açıkça ortaya koyuyordu.

Öte yandan, ülke dışından, yeni yaklaşımların geliştirilmesi yönünde bir zorlama mevcuttu. Ekim 1989'da, başkanlığını 1971'de Türkiye'den kaçtıktan sonra Fransa'da fizik eğitimi alan Kendal Nezan'ın yaptığı, Paris'teki Kürt Enstitüsü ilk uluslararası Kürt Konferansı'nı düzenledi.[30] Nezan, iyi tanınan, sevilen bir insandı. Konferansın eş-sponsorluğunu, Fransa devlet başkanının eşi Danielle Mitterrand'ın başkanı olduğu bir insan hakları grubu üstlenmişti. Yabancı uzmanların yanı sıra, bir dizi Kürt eylemci, siyasal parti temsilcisi ve siyasetçi, genel olarak Kürtlerin özel olarak da Iraklı Kürtlerin durumunu konuşmak üzere davet edildi. Ağustos 1988'de Irak ve İran arasında ateşkes kararma varılmıştı, ne var ki bu arada Irak kuvvetleri, Iraklı Kürt savaşçıların yanı sıra sivillere yönelik geniş ölçekli bir saldırı başlatmıştı. İşbirliği içindeki İranlı ve Iraklı Kürt güçlerin Halepçe'yi ele geçirmesinin ardından, bu yerleşime büyük bir kimyasal saldırı düzenlenmiş, ardmdan başka kimyasal saldırılarda bulunulmuş, bununla da yetinilmeyip siviller kitlesel olarak bir araya toplanıp öldürülmüş, köyler ve kasabalar tamamen yerle bir edilmişti. Öldürülenlerin arasında kadınlarla çocuklar da bulunuyordu. Toplamda, tahminî olarak 200.000 insan öldürülmüş, 1,5 milyon kişi de Irak'ın Anfal kampanyası olarak isimlendirdiği plan çerçevesinde zorla yerlerinden edilmişti. Bu yaşananların ardından yüz binlerce Iraklı Kürt ülkeyi terk etmiş, yaklaşık 60.000'i Türkiye'ye, geriye kalanı da İran'a sığınmıştı. Nezan, konferans aracılığıyla Iraklı Kürtlere bir yardım planı çıkarılabileceğini ve bütün bölgede Kürtlerin karşı karşıya olduğu sorunlara dikkat çekilebileceğini umut ediyordu.

Davet edilenlerin arasında, Türkiye'den de 30 kadar milletvekili vardı; bunlardan yedisi sosyal demokrat Kürt vekiller, biri

30 Konferansa ilişkin ayrıntılar için, Enstitü bülteni, "International Conference on the Kurds"e (Şubat 1990) bakılabilir.

de şimdi bağımsız olan İbrahim Aksoy'du.[31] Parti başkanı Erdal İnönü de davet edilmişti; başlangıçta ne yapacağından çok emin görünmese de, hemen ardından, parti üyelerine katılım izni vermeme kararı aldı: O tür bir toplantıya katılımın, Türk kamuoyu nezdinde partiyi tenkitlere açık bir konuma getireceğinden endişeleniyordu. Milletvekilleri, İnönü'nün yasağına uymayı reddettiler ve Türk gazetelerinin yakından takip ettiği konferansın dönüşünde parti disiplin kuruluna sevk edildiler. Dört hafta sonra, partinin temel ilkelerine aykırı siyasal faaliyetlerin parçası oldukları gerekçesiyle partiden ihraç edilmişlerdi.

Konferansa katılanlardan biri olan Eren, partinin gerekçesini, "Kemalist bir partiydi," diye özetliyor.

SHP'lilerin bu kararı, ülke genelindeki Kürt üyelerde öfkeli bir tepkiye neden oldu ve Güneydoğu bölgesinden 12 il başkanı görevinden istifa etti. Hayal kırıklığına uğrayan yalnızca Kürtler değildi. Partinin daha sol kanadından gelen kimi Türk üyeler de kararı protesto etti ve bazısı Türk, bazısı Kürt 10'un üzerinde milletvekili çok kısa bir süre içinde istifa dilekçelerini sundu. Sonraki birkaç ay boyunca, bağımsız olan bu vekiller partideki diğer küskün üyelerle bir araya gelip siyasal alanda bir etkiye sahip olabilmenin yollarını tartıştı. Sonunda, Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu ciddi sorunları, hepsinden önce ülkenin demokratikleşmesi ile Kürt sorununu ele alabilmenin yeni bir siyasal partinin kuruluşuna bağlı olduğu kanaatinde birleştiler.

Siyasette Türklerin ve Kürtlerin sınırları

Yeni bir parti fikrine ilgi duyan Türk solcular Kürtlere yönelik farklı bir yaklaşım gereğini kabul etmekle birlikte, partinin Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu, ekonomiden çevreye değin bütün sorunlara odaklanması beklentisi içindeydiler.[32] Öte yan-

31 Konferanstan önce ve sonra yaşananlara dair ayrıntılar için Ölmez, *DEP*, s. 67-84'e bakılabilir.

32 Bu bölüm için, planlanan yeni partinin Kürt ve Türk destekçileri arasındaki etkileşimleri ayrıntılı olarak tartışan Ölmez, *DEP*, s. 85-109'dan yararlandım. Aynı zamanda, Kürt siyasetçiler Mahmut Kılınç, Mehmet Ali Eren, Şerafet-

dan, yeni parti fikrinin Kürt milletvekillerinin ihracı sonucunda ortaya çıkmasından dolayı, Kürtler, kendi sorunlarını ve çıkarlarını ele alacak bir parti kurma fırsatı yakaladıklarını düşünüyorlardı. Kürt bölgesindeki kitlesel istifalar, ne istediğini bilen hazır ve deneyimli bir kadroyu açığa çıkarmıştı. Ne PKK'yı destekleyen ne de silahlı mücadeleye inanan Kürtler için bu demokratik gelişme, nihayet, ulusal ve kültürel kimliklerini şiddet içermeyen, uçta olmayan yollardan ifade etme şansı sunuyordu.

Yeni parti üzerinde çalışmalar ilerledikçe, bazı Türk destekçiler Kürt meselesine yoğunlaşan ilgiden dolayı rahatsızlık duymaya başladı ve bazıları aşamalı olarak geri çekildi. SHP'nin önemli isimlerinden olan ve yeni partinin de genel sekreterliğine gelmesi beklenen Aydın Güven Gürkan, parti kompozisyonunun darlığından endişeliydi. Partinin destek tabanını genişletmek için daha fazla zamana ihtiyaç olduğunu gündeme getirdiyse de bu önerisi pek ilgi çekemedi ve Gürkan, kısa bir süre sonra çalışma grubundan ayrıldı.

Paris Konferansı'nm ardından SHP Adıyaman il başkanlığından istifa etmiş olan Mahmut Kılmç, "Her gün bir başka Türk solcu partiden ayrılıyordu," diye anımsıyor. "Yeni partinin klasik bir parti olmaktan çıktığını, bir Kürt kitle partisi halıne geleceğini görüyorlardı. Her geçen gün Türklerin sayısı azaldı, azaldı ve nihayet, partide üç aşağı beş yukarı yalnızca biz, Kürtler kaldık."

Halkın Emek Partisi (HEP) 7 Haziran 1990'da resmen kuruldu. Bütün Türkiye'nin partisi olma iddiasının bir göstergesi olarak, HEP başkanının Türk, genel sekreterinse Kürt olması öngörüldü. Parti, en azından resmî olarak, bir Kürt partisi değildi. Siyasal partiler yasası, genellikle adlandırıldığı biçimiyle bölgeciliği ya da ırkçılığı (Kürtlerin mevcudiyetini ve özel haklar tanınması gereğini öne sürerek insanlar arasında ayrımcılık yapmak) savunan veyahut başka dillerle kültürleri destekleyerek ulusal birliği tehdit eden parti oluşumlarını

---

tin Elçi ve Mehmet Emin Sever ile yaptığım görüşmelere; eski PKK militanları Selim Çürükkaya ile Zeki Öztürk'ün, rakip Kürt lider Kemal Burkay'ın değerlendirmelerine başvurdum.

yasaklıyordu. Fakat bu etiketten kaçınmak için devreye sokulan dil oyunlarına karşılık, bu parti, ülke tarihindeki ilk yasal Kürt partisiydi.

Partinin halk nezdinde ne denli kabul göreceğini hemen anlamak mümkün değildi. 1990 yılıyla beraber PKK daha güçlü bir konuma gelmişti ve kimi Kürtler, özellikle de genç erkeklerle kadınlar, siyasal sistemin Kürt taleplerine ya da yasal zeminde Kürt mücadelesine herhangi bir biçimde açık olacağına inanmıyordu. PKK'nın yeni partiye başlangıçtaki yaklaşımı, küçümseme ve kayıtsızlıkla kendini gösterdi. Türkiye devletiyle savaşan militanlar, partinin gereksiz, zaman kaybından ibaret ve son kertede de, devlet yapısının bir parçası olmasından dolayı devletin bir aygıtı olduğunu düşünüyordu.

Hakkari bölgesinde komutan olan Sarı Baran, "Ciddiye almadık," diyor. "Yalnızca silahh mücadelenin bir anlamı olduğunu düşünüyorduk."

HEP'in bazı kurucu mensupları, PKK'ya rakip olacak bir parti oluşturmadıklarını ifade etmeye çalıştı. Gerek savaş gerekse de Kürt bölgesinin gerçeklikleri dikkate alındığında bu yaklaşım en mantıklı olanıydı. PKK'ya karşı aktif bir duruş takınmak, partinin ortalama Kürtleri çekme amacına zarar vermekten başka bir işe yaramayacaktı; zira çoğu, ya PKK asilerine küçük de olsa yardımda bulunmuş ya da isyan saflarında yakınları olan insanlardı.

Kuşkusuz, HEP içinde Öcalan'dan hazzetmeyen ve Kürt hedeflerine ulaşmada silahlı mücadelenin en iyi yöntem olduğuna inanmayan çok sayıda insan vardı. Öbür yandan, PKK'yı eleştirenler bile söz konusu mücadelenin hakiki mağduriyetleri ve talepleri yansıttığını kabul etmek durumunda kalıyor ve insanları silahlı mücadeleyi tercih etmeye sevk eden nedenleri anlayabiliyorlardı. Yasal siyaset düzlemini denemek için bir araya gelmiş olan Kürtlerin umduğu, olsa olsa, her iki tarafın, yani yasadışı mücadelenin tarafı olan PKK ile yasal siyasal alanda faaliyet gösteren HEP'in birbirini rahat bırakmasıydı.

1980'lerin sonlarında Türk yetkililer Kürt bölgesinde artan bir sorun olduğunu fark etmişlerdi; ne var ki, ekonomik azgelişmişliği ve PKK şiddetini körükleyen dış güçleri bu sorundan sorumlu tutmaya devam ettiler. Bu iddialarda gerçeklik payı olmakla beraber, PKK'ya gösterilen destek, köklerini, halkın engellerle karşılaşmış Kürt ulusalcılığında buluyordu. Ankara'nın PKK'yı, temelleri bir dizi devlet politikasıyla atılan ve büyüyen yerel bir sorun olarak görmeyi reddetmesi, isyancıların artan halk desteğiyle baş edebilmek üzere gerçekçi önlemler alınmasını da güçleştiriyordu.

Meseleye, kısmi de olsa, o dönem için sıradışı sayılabilecek bir yansızlıkla ve tabulara mesafeyle yaklaşan gazeteci, *Milliyet* gazetesi köşe yazarı Mehmet Ali Birand, "[Devletin yardım etmesi için] beklemekten yorulanlar [Kürtler] PKK'ya daha sempatiyle yaklaşmaya başlıyor,"[33] diye yazıyordu. Oysa bu süreçte devlet, bölgeye yönelik baskıcı tutumunu güçlendiriyordu. Güneydoğu'da sıkıyönetim kanununun yerine, özel olarak atanmış bir bölge valisinin gözetiminde sürecek bir tür yarı-sıkıyönetim sistemini öngören olağanüstü hal kanunu geçirildi.[34] Hükümetin propaganda savaşını kaybetmekte olduğu hissine kapılmasının açık bir göstergesi olarak, Nisan 1990'da özel bir kararname çıkarıldı ve bu kararnameyle olağanüstü hal valisine, bölgedeki olayları yanlış aksettiren –en azından, hükümetin bakış açısına göre yanlış– bütün Türkçe yayınlara yasak getirebilme yetkisi tanındı. Vali, aynı zamanda, ülkenin herhangi bir yerindeki muhalif matbaaları kapattırabilir, insanları iç sürgüne tâbi tutabilir ve herhangi bir ön bildirime gitmeksizin köyleri boşalttırabilirdi.[35] 413 No.'lu Kararna-

33 *Milliyet*, 19 Nisan 1988.

34 Söz konusu iller Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van'dı. 1990 yılında bunlara, yeni il ilan edilen Batman ve Şırnak eklendi. Adıyaman, Bitlis ve Muş da "komşu" iller sıfatıyla olağanüstü hal idaresine sokuldu.

35 413 No.'lu Kararname ve Türk medyası üzerindeki etkileriyle ilgili daha ayrıntılı bilgi, Helsinki Watch, *Destroying Ethnic Identity* (Eylül 1990), s. 13-18'de mevcut.

me, SHP'lilerin protestoları neticesinde, birkaç ay içinde kısmen yeniden düzenlendiyse de, devletin Kürt kimliğini hâlâ yok saymaya ve bastırmaya çalıştığına dair Kürt bakış açısını güçlendirmişti. PKK'nın, Kürtlere haklarını kazandırabilecek tek yolun şiddet olduğu iddiası her zamankinden daha cazip görünüyordu.

7

Akın, 1988-1991

Daha sonraları "Azman" kod adıyla tanınacak olan Zeki Öztürk, PKK'ya katılmadan önce avukatlık yapıyordu. Biraz, eski bir iktidar partisi milletvekili olan ve 1960 askerî darbesinin ardından hapse giren dedesinin baskıları yüzünden, biraz da adını anımsamayı başaramadığı bir Amerikan televizyon programının etkisiyle hukuk fakültesine girmişti. Ne var ki 1985 yılında, yani askerî rejim iktidarı devrettikten iki yıl sonra mesleğini icra etmeye başladığında, hayal kırıklığına uğradı.

"Karşı karşıya kaldığım şey [hayal ettiğimden] çok faklıydı," diyor Azman. "Bir yandan kanunlar mevcuttu, fakat herhangi bir gerçek özgürlük söz konusu değildi. Öbür yandan da her gün basının, örgütlerin, toplantıların, hatta Türkiye siyasal partilerinin eylem alanını daraltan yeni yasal düzenlemeler yapılıyordu. Hukukçu olmanın sağlayabileceği bir onur yoktu."

Azman, Ankara'da yaklaşık bir yıl çalıştıktan sonra Antalya'ya yerleşti. Belki de turizm sektöründe iş bulma imkânlarının fazla olmasından dolayı, Antalya'da kayda değer büyüklükte bir Kürt nüfus yerleşikti. Burada, Azman ve arkadaşları PKK'nın mücadelesi üzerine sık sık tartışıyorlardı. Azman gibi arkadaşlarının da çoğu, PKK'ya belli bir saygı duymaya başlamıştı. Azman 1970'lerin sonlarında bir üniversite öğrencisiy-

ken, Kemal Burkay'ın şiddete dayalı yöntemlerden uzak Kürdistan Sosyalist Partisi'ne ilgi gösteriyordu. Ne var ki yasal aktivizmle başarılabilecek fazla bir şey yok gibi görünüyordu.

Hâlâ hukuk eğitimi aldığını belli eden bir jargonla konuşan Azman, "Burkay'ın partisi siyasal reformlardan yanaydı, oysa o dönemde silahsız bir mücadele mümkün görünmüyordu," diye açıklıyor. "O dönemde Türkiye için herhangi bir demokratik açılım söz konusu değildi," diye bakış açısını pekiştiriyor. "Fakat öte yandan, bir direniş [PKK'nın yürüttüğü mücadele] mevcuttu ve bu mücadele insanlar üzerinde, PKK'ya dair taşıdıkları muhtemel kaygılara rağmen, belli bir etkiye de sahipti."

Azman'ın daha radikal düşünceleri, kısmen, genellikle *milis gücü* olarak adlandırılan ve Türkiye'nin batısına 1986'da gönderilmeye başlanan sivil PKK eylemcilerinin etkisiyle biçimlendi. Sivil milisin işi, isyan grubuna yandaş toplamak ve insanların Güneydoğu'da neler olup bittiğine dair bilgilendirilmesini sağlamaktı. Güneydoğu'da Kürtlerin ilgisini kazanmak güç değildi, zira silah sesleri şehir merkezlerinde duyuluyor, takviye edilen askerî devriye güçleri, PKK'nın Kürdistan'ın işgal altında olduğu iddialarını destekliyor ve Kürtler köylerdeki akrabalarını ziyarete gittiklerinde kolaylıkla isyancılara katılabiliyor ya da aktif sempatizanlar haline gelebiliyorlardı.

Lakin milyonlarca Kürt'ün zaman içinde, gerek ekonomik nedenlerle gerek yalıtılmış Kürt bölgesinin gerilimlerinden uzaklaşabilmek saikiyle göçtüğü batı illerinde, PKK'nın insanlara ulaşabilmesi için daha fazla çaba göstermesi gerekiyordu.[1] Hem isyancı grup hem de sürdürdüğü savaş, buralara uzaktı ve olup bitenlerle ilgili bilgi de ancak, hükümet çizgisinden nadiren ayrılan Türk haber kaynaklarından edinilebiliyordu. Bununla birlikte, Kürt kimliği üzerindeki baskılar ile demokratik eylemcilerin karşılaştığı sorunlar aynıydı. Polis, insan hakları ihlalleriyle ilgili tartışma toplantılarını basıyor, pek çok tutuklu ve mahkûm işkenceye uğruyor ve Kürt meselesine yer veren

1 Etnisiteye dayalı nüfus sayımı bilgilerinin olmayışı Kürt bölgesi dışında yaşayan Kürtlerin gerçek sayısını bilmeyi imkânsızlaştırıyor; fakat genellikle tahmin edilen, ülkedeki toplam Kürt nüfusun yarısı kadar olduğu.

başlıca sol eğilimli küçük yayınlar yasal güçlüklerle karşılaşıyordu. Mahkemelerin bu konuda çözüm sunduğu söylenemezdi. Azman, PKK üyelerine karşı açılan bir dava sırasında düşülen yasal hatalara karşı çıkmayı deneyen bir savcı tanıyordu. "Ona yalnızca güldüler ve kararını kanıtlaması gerektiğini söylediler; 'Burada kanun işlemez,' diye de eklediler."

1988 yılı geldiğinde, PKK militanları ile sivil milis eylemciler, Türkiye'nin batısındaki yerel eylemci Kürt topluluklarının içinde sağlam bir yer edinmişti. "Antalya'da bir tanıdığımız vardı; bir köylüydü, dünyada olup bitenlerden pek de haberdar değildi, ama yasadışı bir örgütün temsilcisiydi; bu da kimilerimizde ciddi bir ilgi uyandırdı," diye anımsıyor Azman.

Azman isyancıların mücadelesine katılmayı ciddi olarak düşünmeye başlamıştı. "Bazı eylemlerine, rakip gruplara karşı tavırlarına dair kimi sorular vardı kafamda, ama kendimle tartıştığımda... Ya pasif kalıp bir devlet bürokratı haline gelebileceğimi ya da PKK'ya katılacağımı görüyordum. Başka bir alternatif yokmuş gibi görünüyordu. Gerçekten de, başkaca bir şey yoktu."

1988 yılında, Azman mesleğini bıraktı ve gerillaya katıldı. "İnsanlar silahlı mücadeleyi son çare olarak seçiyordu, ilk tercih bu değildi. Avrupa'da ya da Amerika Birleşik Devletleri'nde, tuhaf bir seçim olarak görünebilir, ama Ortadoğu'dan biri için koşullar farklıdır, değerlendirmeler farklıdır. Türkiye'de hiçbir demokratik açılım yoktu."

PKK'nın savaşı, aynı zamanda, diğer Kürt gruplar aracılığıyla devrime girişmeyi denemiş ve başarısızlığa uğramış insanlar için de çekim gücü oluşturmaya başladı.

1979'da Denge Kawa'ya üyelikten tutuklanan üniversiteden terk Ahmet H., "1987'de hapisten çıktıktan sonra, geriye kalan tek grubun PKK olduğunu gördüm; diğerlerinin tümü çözülmüş, bitmişti," diyor. "Denge Kawa artık yoktu, Kawa [orijinal grup] tasfiye edilmişti ve ben de Apo'nun yolunun doğru olduğuna inanmaya başladım."

Ahmet H., 1980'lerin ortalarında cezaevinden salıverildiğinde 34 yaşındaydı. Kürt bir tanıdığının lokantasında iş edine-

bilmek umuduyla Fethiye'ye gitti. Kısa bir süre içinde de, faaliyetleri koordine etmek üzere 1986'da Ege bölgesine gönderilmiş olan PKK'lılardan bazılarıyla tanıştı.

1988'de PKK'ya yardım etmeye başlayan Ahmet H., "Bize gelirlerdi, evimizde toplantı yaparlardı," diye anlatıyor. "Gerilla mücadelesine heyecanla bakıyordum," diyor "ve beni de başkalarını da PKK'ya yakınlaştıran, [devletten] intikam arzusuydu. Üstelik bütün diğer gruplar yok olmuştu."

PKK'nın Türkiye'nin batısındaki şehir merkezlerine kayması, Kürt üniversite öğrencilerinin dikkatini çekmesine de yaradı. 1970'lerde, üniversite öğrencileriyle eğitimlerini sürdüren öğretmenler grubun çekirdeğini oluşturmuştu, ama Güneydoğu'nun kırsal kesimlerinde asilerin savaşı başladığında katılanlar, köylerdeki Kürtlerdi. 1980'lerde Kürt öğrenciler, PKK'yı desteklemeleri gerekip gerekmediği sorusundan çok, genel, ulusal meseleleri değerlendirmeye daha eğilimliydi.

Asimile olmuş, ekonomik olarak belini doğrultmuş bir ailede yetişmiş olan Ayhan Çiftçi, "1986'da İstanbul Üniversitesi'ne geldiğimde, İstanbul'da PKK örgütlenmesi yoktu ve devlet baskısı hâlâ ağırdı," diye anlatıyor. "Biz öğrenciler ne yapmamız gerektiğini tartışıyor ve Kürt meselesine dair genel araştırmalar yapıyorduk."

Bölgedeki siyasal olaylar Kürt öğrencilerin, aslında diğerlerinin de, Türkiye devletinden gördükleri muameleyi yeniden değerlendirmelerine yol açmıştı. Komşu Bulgaristan'da devlet, etnik Türk azınlığını zorla asimile etmeye yönelik bir süreç başlatmıştı. Ankara'nın 1989'daki sert protestosu, Türkiye'de benzer baskılarla karşı karşıya bulunan Kürtlerin yüzünde patlayan bir tokat gibiydi. Irak'ın 1988'de Halepçe'deki Iraklı Kürtlere yönelik kimyasal saldırısı karşısında dünyanın göreli suskunluğu, Kürtlerin başkalarına güvenemeyeceğinin göstergesiydi. Türkiye'nin izlediği politikalara karşı barışçıl direniş geliştirilebileceği iddiasını sürdüren Kürt partiler öğrencilerin desteğini sağlamada sorunlar yaşıyordu.

"Böylesi bir tez gençlerin çoğuna hitap etmiyordu," diyor Çiftçi. "Söylediklerinde herhangi bir yanlışlık yoktu, ama

bunun bizi Kürdistan'ı inşa amacına bir adım yaklaştıracağına inanmıyordum. Koşulların eyleme geçmek için henüz uygun olmadığını söylüyor ve bekleyelim diyorlardı; bu arada, devlet bizi öldürmek istiyordu ya da hızla asimile etmek..."

O sıralar, PKK'nın İstanbul'daki yaygınlaşma çalışmalarını yürüten başlıca adamlarından biri E.'ydi. Öğrencilerle bağlantıya geçebilmek için şehirdeki eski tanışıklıklarını kullanıyor ve PKK sempatizanları arasından, kimi zaman öteki eylemcilerin de katıldığı küçük, kendiliğinden gelişen protesto eylemlerinde görünenlere ağırlık veriyordu. E.'nin, insanları örgüte çekmek için attığı ilk adım, bir çantayı birkaç gün muhafaza etmelerini ya da evlerinde birkaç geceliğine birini barındırmalarını istemek gibi küçük görevler vermekti. Bu süre zarfında PKK'ya ve mücadelesine ilgili görünenler, katılmak isteyip istemedikleri hususunda bir karar vermeleri için sıkıştırılıyordu. Bu süreci, Çiftçi şöyle açıklıyor:

> Gençsiniz, birşeyler yapmak istiyorsunuz. Makale yazamıyorsunuz, bir gazeteniz yok ve gösterilere katılamıyorsunuz. İsmim [polis tarafından] biliniyordu ve bu yüzden daha sık gözaltına alınıyordum; herhangi bir gösteri olmadan bile, hiç katılmasam bile. Birçok öğrenci böylelikle katılmaya başladı ve ben de artık ya katılacağım ya da bağlarımı keseceğim bir noktaya gelmiştim.

Politikleşmiş, eyleme geçmek isteyen ve yasal faaliyetin ancak cezaeviyle sonlanacağının da henüz ayırdında olmayan bir Kürt üniversite öğrencisi için, seçim açık görünüyordu. Çiftçi omuz silkiyor, "Bir gün arkadaşlarımdan biri katılmaya karar verdiğini söyledi... sonra, [PKK'ya yeni katılımları koordine etmekle sorumlu] V.'nin beni görmek istediğini söyledi. Onu görmeye gittim. Katılmamı önerdiğinde, 'Olur,' dedim."

Sonrası

Öcalan ve askerî komutanları, 1980'lerin sonlarında PKK'ya akın eden bu görece iyi eğitimli, ağzı laf yapan yeni katılım-

cılar için hazırlıklı değildi. Çoğu, öğrenci ve meslek insanıydı; kabul gören fikirleri, özellikle de emekleme aşamasındaki Kürt ulusalcılığını sorgulamaya ve tartışmaya alışmışlardı. PKK içindeki katı askerî ortama uyum sağlamaları her zaman kolay olmuyordu; özgür tartışmaya karşı böylesi bir tahammülsüzlük de beklememişlerdi. Kimileri dağ koşullarını çok sert buldu ve ayrılmak istedi. Kimileriyse, Öcalan'ın Kürt toplumu, tarihi ve geleceğine dair analizlerinin körü körüne kabulünü talep eden politik eğitim karşısında şaşkınlığa ve hayal kırıklığına uğramıştı.

Örgüte bu dönemde katılan militanlardan biri, "Öğrenciler dünyaya dair bildikleriyle geliyor ve şüpheli olarak görülüyorlardı," diyor. "Bu kadar çok insanın katıldığı ilk seferdi bu ve buna uygun bir hazırlık yapılmamıştı. Herkes [potansiyel] ajan olarak görülüyordu."

1989 yılında Öcalan komutanlarına, kimi yeni katılımcının örgütü istikrarsızlaştırmak için gönderilmiş Türk ajanları olabileceği ikazını içeren bir direktif iletti. "Dikkat edilmesi gerektiğini, aralarında ajanlar bulunabileceğini söylüyordu," diye anlatıyor aynı militan.

Bir militanın paranoya olarak nitelediği bu korkudan dolayı, 1989 ve 1990'da en az 24, belki de 50 ya da 100'e yakın yeni katılımcı, hain ya da potansiyel hain oldukları kuşkusuyla infaz edildi. İnfazlar, PKK militanlarının toplandığı yerlerde yapıldı: Türkiye'deki geçici kamplarda, Irak sınırı boyunca mevcut yarı-sürekli üslerde ve Bekaa Vadisi'ndeki –Helve kampının şimdiki adı– Mahsum Korkmaz Akademisi'nde.[2]

1989'daki vakalardan birinde, Eskişehir'den gelen 10'un üzerindeki üniversite öğrencisi, dağdaki asilere katıldıktan

2 Bu bölüm için, o dönemde aktif olan PKK militanlarıyla yaptığım görüşmelerden yararlandım. Konunun hassasiyeti dolayısıyla bütün isimleri gizli tuttum. Örgüt içi infazlar hakkında genel bir bilgi edinebilmek için Buldan, *PKK'de Kadın Olmak*'taki (İstanbul: Doz Yayınları, 2004) görüşmelerden; Çelik, *Ağrı...*'da aktarılan PKK tarihinden; 1991 yılında örgütten ayrılıp PKK-Vejin'i kuran PKK üyelerince yayınlanan broşürlerden ve PKK'nın 5. Kongre'sinde örgüt içi infazlar hakkında sınırlı da olsa sunulan rapordan (*PKK 5. Kongre Kararları*, s. 257-264) yararlandım.

hemen sonra PKK tarafından infaz edildi.[3] Öğrencileri PKK'yla tanıştıran, muhtemelen, yeni katılanları farklı silahlı birliklere dağıtmak üzere Cudi dağlarına götürmekten sorumlu Mehmet isminde eski bir Ankara Üniversitesi öğrencisiydi. Hikâyenin bir versiyonu, öğrencilerden birinin polis kızı olduğu, bunun da hem söz konusu genç kadını hem de yanındakileri suçlamak için yeterli olduğu yönünde. Neden her ne olursa olsun, her bir öğrenci, silahlı birliğine katıldıktan birkaç gün sonra öldürüldü. Bunlar olurken, PKK rehberi Mehmet, Irak sınırına yakın Çukurca'daki PKK kampına varmıştı; yalnızca kendisi ve yanındaki Hayri adlı, Diyarbakırlı bir başka adam hayatta kalmıştı.

İşte bu kampa varır varmaz, Mehmet bütün hikâyeyi, şimdi asilere katılmış eski bir okul arkadaşına anlattı; kendisine anlatılanları Almanya'daki dairesinde bana sonradan aktaran da bu kişi. Bir zamanlar epey üst düzey bir PKK militanı olan adam, "PKK yöneticileri bu tür üniversite öğrencileri için hazır değildi," diye izah ediyor. "Bu, normaldi, bu örgüt içi infazlar, bazen neredeyse trajikomikti."

"1989 sonbaharında," diye devam ediyor aynı eski komutan, "Botan'da bir PKK konferansındaydım. Konferans sonucunda, ajan oldukları ve devlet tarafından gönderildikleri söylenen belli insanlara yönelik bazı infaz emirleri verildi. Bu insanlardan biri Karasu adlı bir adamdı, grup onu alıp öldürdü. Ertesi gün, biri Karasu'yu gördü. Ekibe gidip Karasu'nun öldürülmemiş olduğunu söylediler. Ama grup bu işi gördüğünde ısrarlıydı. Sonra ortaya çıktı ki, isimleri karıştırıp yanlış insanı almışlar." Omzunu silkiyor, "İnsanın neredeyse hiç değeri yoktu. Herkes bunları biliyordu, ama o noktada hâkim düşünce, 'Kendimi nasıl korurum?'du. Size bulaşmasını istemiyordunuz."

Bu tür cinayetler, PKK muhaliflerinin hedeflenerek öldürülmesinden farklı olarak, Bekaa Vadisi'ndeki Mahsum Kork-

3 Bu olay, biraz farklı ayrıntılarla da olsa, geç dönem PKK militanı Gurbetelli Ersöz tarafından günlüğünde de anlatılıyor (*Gurbet'in Güncesi: Yüreğimi Dağlara Nakşettim*. İstanbul: Aram Yayınları, 2001) s. 143.

maz Akademisi'nde, birkaç yıl evvelinde başlamıştı: 1986 ve 1987'de Avrupa'dan yeni katılanların dalga dalga akını, PKK ve kendi kontrol gücünü istikrarsızlaştırma ihtimalinden dolayı Öcalan'ı çok kaygılandırmıştı. İnfazlardan bazılarını gerçekleştiren eski bir PKK üyesine göre, Öcalan, tahminen 20 yeni katılımcının infazını emretmiş ya da zımnen onaylamıştı. Nedenleri hiçbir zaman açıklığa kavuşmamıştı. Kimi katılımcılar evlerine gönderilmeyi talep etmiş, kimileri asılsız iddialardan ya da herhangi bir davranıştan dolayı şüpheli konumuna düşmüştü. Ayrıca, o sıralar Lübnan'da bulunan iki eski PKK üyesinin aktardığına göre, oradaki Kürt işçilerden de iki düzine ya da fazlası, benzeri biçimde, örgütü itibarsızlaştırmaya çalışmakla suçlanmış ya da bir başka gerekçeyle cezalandırılmaları gerekli görülmüş ve öldürülmüşlerdi.

"Bu infazlar belki de ders vermenin bir yoluydu ya da caydırıcı işlev görüyordu," diyor bir görgü tanığı. "Kimi insanlar inanıyordu, kimileri kullanılıyordu. Her şekilde, nasıl herhangi bir şey söyleyebilirdiniz ki? Nereye gidebilirdiniz?"

Bekaa infazları, üniversite öğrencilerinin kampa akın etmeye başladığı 1989 yılında doruğuna ulaştı. Öcalan, akademi koordinatörüne, yeni katılanları soruşturması ve PKK'yı istikrarsızlaştırıp ortadan kaldırmak üzere gönderildikleri açık olanları tespit etmesi emrini verdi.

O yıl 27 yaşında olan ve kampta bulunan kadın militan İpek, kaotik ve korku yüklü bir iklim tasvir ediyor: "Üniversitelerden, metropollerden... grup grup insan geliyordu. Çoğu da ajandır diye damgalanıyordu. Bir bakıyorsun ertesi gün bu insanlar ortada yok."[4] Kamp yönetimi insanlara ajan olduklarını kabul ettirmek için, işkence de dahil olmak üzere, sert yöntemlere başvuruyordu. Eski PKK komutanı Selahattin Çelik, yazdığı PKK tarihçesinde, soğukkanlılıkla, "Tabii, ajanların ortaya çıkarılması arttıkça, mezarlar da artar," diye yazıyor.[5]

Bekaa'da, histeri olarak adlandırılabilecek bu süreçte rol almış ya da buna seyirci kalmış olanlar, daha sonra, Türkiye'-

4 Buldan, *PKK'de Kadın Olmak*, s. 110-111.

5 Çelik, *Ağrı...*, s. 161.

nin güneydoğusundaki ve Kuzey Irak'taki dağlarda aynı yaklaşımı sergileyeceklerdi. "Herkes, başka herkesten şüphelenir oldu; işte bu kaos ortamında insanlar korkuya kapılacaktı," diyor eski bir komutan.

"İnsanlar bu tür şeylere alıştılar," diye ekliyor. "Başlangıçta özel bir durummuş gibi görünüyor, ama sonra, yalnızca, olan bir şey işte."

Ne var ki, kısa bir süre içinde Öcalan bu sınır tanımayan infazların manevi güce ve parti disiplinine tehdit oluşturduğunu fark etti. Üstelik bu kadar çok işbirlikçi ajanın varlığı, partinin güçsüz görünmesine de yol açıyordu. 1990 yılının başlarında, çocukluk arkadaşı Hasan Bindal'ın akademi yöneticisi Şahin Bahç tarafından, askerî eğitim sırasında kazayla vurulup öldürülmesi, Öcalan'a Akademi'deki infazların suçunu Baliç'e atma fırsatı sundu.[6] Öcalan, Bindal'm vurulmasının, kendi önderliğine karşı açık bir saldırı olduğunu iddia etti. Baliç yargılandı, suçlu bulundu ve bir infaz mangası tarafından öldürüldü.

Bunun ardından Öcalan, Baliç'i Akademi'deki bütün infazların arkasında olmakla suçladı. Oysa Bahç'in sadece görevlendirilmiş olduğu açıktı; kendisini koordinatör olarak atayan, yeni katılanları soruşturmasını emreden ve takibinde olanları sessizce izleyen, nihayetinde de bunları infazları durdurmak için kullanan, Öcalan'dı. Bu dönemde Bekaa'da, işbirlikçi ajan oldukları gerekçesiyle toplam olarak en az bir düzine yeni katılımcı öldürüldü, çok sayıda kişi de suçlandı, ama infaz edilmedi.

Öcalan aynı yıl, Türkiye'deki infazlar hakkında da soruşturma emri verdi ve bölge komutanlarından olan Cemil (Hogir) Işık'ın da dahil olduğu bir grup insanı bu infazların yanı sıra Türkiye'deki sivillerin ölümünden de sorumlu tuttu. Işık, bu suçlamaların ardından PKK'dan kaçacaktı. Kimlerin öldürüldüğü hakkında bilgi toplaması için bir komite kuruldu ve aynı yıl toplanan 4. Kongre'de, bu ölenlerin çoğu, Türkiye'ye karşı savaşta şehit düşenler mertebesinde anıldı. "Mesele, infazların çok artmış olması değildi," diyor bir komutan, "ama Öcalan'm çözmek isteyeceği bir düzeye ulaşmıştı."

6 Bindal-Baliç ilişkisinin arka planı Çelik, *Ağrı* ..., s. 160-163'te veriliyor.

Eş zamanlı olarak, PKK'nın askerî yönetimi, öncelikle yargılamanın yapılmasını emrederek, alandaki infazları kontrol altına almaya çalıştı. Ne var ki bu önlem ancak asgari düzeyde bir etki gösterdi. Bu yargılamalar, bir gün kadar kısa süren, sanığın suçlamalara karşı çıkacak gücü bile her zaman bulamadığı vakalardı.

1991 yılında tanıklık ettiği duruşmayı anlatan bir adam, "Sanık bir şey söyleyecek oluyordu, ama öyle bir hava vardı ki, kimse suçlamayı reddetmiyordu, hatta sanık bile," diyor. Eğer ceza ölümse, infazı hemen aynı gün yapılıyordu, genellikle de oradaki herkesin gözleri önünde. "İnfazlardan biri kalaşnikoflu 6-7 kişilik bir ekip tarafından yapıldı, ardından da infaz timinden biri gidip adamı kafasından vurdu. Bir kadın gerillanın bayıldığını hatırlıyorum."

Önlemlere rağmen örgüt içi infazların sayısı gerçekte azalmadı, ama hedeflenenler artık çoğunlukla yeni katılanlardan ibaret değildi. Militanlar hâlâ alınıp götürülebiliyor, herhangi bir duruşma olmaksızın ya da Öcalan bilgilendirilmeksizin, vuruluveriyorlardı. Bir komutanın birinden kurtulmak için sıkça başvurduğu yöntemlerden biri de, öleceği umuduyla, özellikle tehlikeli bir baskına önderlik etmesini sağlamaktı. Sebebi her şey olabilirdi: Söz konusu kişi belki komutana çok eleştirel yaklaşıyor, belki çarpışmakta müteredditt davranıyor belki de yalnızca gerilla birliği içinde sorun yaratıyordu.

1995-1998 arasında esasen Botan'da savaşmış olan bir PKK militanı, "Yargılamalar pek yaygın olmasa da bu tip olaylar çok sık yaşanıyordu," diyor. Bu militanın bulunduğu yerde –Botan'ın beş bölgesinden biri– "üç yıl içinde bunun gibi [kasten ön cepheye sürülerek] belki 20 kişi öldü." Öteki dört bölgede ve asilerin etkin olduğu diğer illerde de benzer olayların yaşandığını kestirmek güç değil. "Fakat hiç kimse başka yerlerde olup bitenden haberdar değildi," diyor aynı militan.

Son kertede, birinin yargılanması, vurulması ya da tehlikeli bir göreve gönderilerek aslında ölüme yollanması kararı birlikteki en üst düzey PKK militanına aitti ve bunlardan pek azı sonradan hesap vermek durumunda kalıyordu. "Herhangi biri

herhangi bir nedenle öldürülebilirdi, çünkü sonunda raporu veren sizdiniz ve şu ya da bu insanın ajan olduğunu söyleyebilirdiniz," diyor il komutanlarından biri. İnfazlar denetimi sağlamanın ve muhalefetin önüne geçmenin bir yoluydu ve yalnızca dağlarda da yapılmıyordu. Polise yakalanma riskinin daha yüksek oluşu, öteki eylemlerin yanı sıra bu tür eylemleri zorlaştırsa bile, Avrupa'da da PKK üyeleri öldürülüyordu (yaygın yöntem dayak atmak ya da bir apartman dairesine hapsetmekti).

Türkiye'nin batısındaki kentsel alanlarda da PKK militanları öldürülüyordu. Örneğin 1993 yılında, İstanbul'da 15 yaşındaki bir PKK üyesi, şehirde tanıdığı insanlara rastladığında kendisine dondurma almalarını isteyecek kadar genç ve toy bir kız, Güneydoğu'daki bir silahlı birliğe katılmak üzere yola çıktığında polis tarafından yakalanmıştı. Görünüşe göre polis işkencesine maruz kalmış ya da çok genç olduğundan korkmuş ve bildiği pek az şeyi anlatmıştı. İstanbul'daki ailesinin yanına döndükten birkaç ay sonra, Ocak 1994 civarında, kendisini olup bitenler hakkında sorgulamak isteyen PKK militanlarınca alındı. Üç hafta kadar sonra cesedi şehrin ormanlık alanlarından birinde bulundu. Boğazlanmıştı. Şehirdeki PKK üyeleri, kimsenin soru sormaması yönünde uyarıda bulundular. Ve öyle görünüyor ki, kimse de sormadı.[7]

"Cenaze törenine bile hiç kimse gelmedi," diyor görüştüklerimden biri. "Hepsi PKK tarafından ikaz edilmişti."

Bu tür cinayetleri sorgulamak neredeyse imkânsızdı ve kuşkusuz, tamamen PKK'ya bağımlı olan dağdakiler için daha da zordu. Üstelik ajan olarak damgalanan birinin öldürülmesi konusunda şüpheleri dillendirmek tehlikeliydi ve aslında suçlanan kişinin tehdit oluşturduğundan haberdar olunduğunu itiraf etmek anlamına geliyordu. "İnsanlar korkmuştu, o kişiyle neden arkadaş olduklarının kendilerine sonradan sorulabileceğinden korkuyorlardı," diye açıklıyor bir adam.

---

7 Bu hikâyeyi birkaç kişiden dinledim. İçlerinden biri kızı yakından tanıyordu. Söylenene göre cinayet Türk gazetelerinde de haber olmuştu, ama tam tarihlere ulaşamadığımdan ilgili haberleri de bulamadım.

Hain olduğu söylenen biriyle yakın olduğu gözlemlenen ya da söz konusu kişiyle kan bağı olan PKK militanları da infaz edilme tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Örneğin 1990'ların başlarında, Irak sınırındaki Behdinan [Hakkari] bölgesinde bulunan iki erkek kardeş, Cafer ve Ferik, diğer erkek kardeşleri PKK'dan kaçtıktan sonra öldürülmüşlerdi. Sonradan "maskeler düşürülüp" ajanhkla suçlanan bir düzine üniversite öğrencisini birliklerine teslim etmiş olan Mehmet de 1990 baharında öldürülmüştü. "Getirdiği herkes ajan olduğuna göre, onun da ajan olduğunu varsaydılar," diyor Mehmet'in eski bir üniversite arkadaşı.

Fakat Mehmet önce işkenceye uğramıştı. Konuşmasını sağlamak için, bir parça naylon yakılıp midesine bırakılmıştı.

Mehmet'i tanıyan ve ona ne olduğunu da sorup soruşturmuş olan adam, "O zamanlar işkence yaygındı," diyor. "Kulağımıza gelen şeyler oluyordu. Canlı canlı gömülen bir lise öğrencisi mesela... Gömülürken bile 'ajan değilim!' diye haykırıyormuş. Vanlıydı ve bu olay İran'da, Zagros Dağları'nda oldu. Kim bilir neden... Belki de çok fazla soru soruyordu."

1995'ten itibaren, PKK'nın Güneydoğu'daki askerî hâkimiyeti zayıflamaya başladığında, örgüt içi infazlar da azaldı. Ama hiçbir zaman tamamen kesilmedi. "Birinin çocuğu öldürülecek ve sonra aileye çocuklarının ulaşılamayan bir yerde olduğu söylenecekti," diye anımsıyor eski bir üst düzey militan. "Aile de böylece çocuklarının hâlâ hayatta olduğunu düşünecekti. PKK," diye ekliyor alelade bir biçimde, "insanlara yaslanan bir partiydi, ama insanlar parti için önemli değildi."

PKK içindekilerin, kendileri de öldürülme tehlikesiyle karşı karşıya kalmak istemiyorlarsa, bu infazlara alışmaktan başka şansları yoktu. Alışmak her zaman zor değildi. Bir yandan sert dağ yaşamı hızla tepki verebilmeyi gerektiriyor, bir yandan da devam eden savaş ve bertaraf olma korkusu militanların çoğunu bu tür ölümler karşısında katılaştırıyordu. Kendini huzursuz hissedenler ya da en azından suçlamaların doğru olup olmadığını merak edenler, bir biçimde omuz silkip örgüte katılmaktaki kişisel nedenlerine odaklanmaya çalışıyordu. Bir Kürt

devleti için savaşıyorlardı ve bazı hatalar olsa da hedef doğruluğunu koruyordu

1988 yılında örgüte katılan bir adam, "Her şeyi kabul etmiyorsunuz elbet, fakat mücadelede yer almak istiyorsunuz," diyor. "Bir mücadeleyi yürütmek için gelmiştim ve ayrılmayı düşünmüyordum."

Serhildan

Kürtler, yaşananları daha sonra *Serhildan* ya da halk ayaklanması olarak adlandıracaklardı. Ayaklanma 1990 baharında Suriye sınırının hemen yukarısındaki Nusaybin'de patlak verip hızla bütün Güneydoğu'ya yayıldı.[8] Mart ortalarında, Nusaybin'in kuzeyindeki Savur yakınlarında 13 gerillanın, Suriye'den Türkiye'ye gizlice geçmelerinden birkaç gün sonra saklandıkları mağarada öldürülmesi olayları ateşledi. Gerillaların nasıl pusuya düşürüldüğü tam olarak belli değil. Hikâyelerden biri, yerel bağlantılarının ashında devlet için çalıştığı ve bir akşam asilere getirdiği ayranın içine uyku ilacı kattığı, askerler ortaya çıktığında da onları öyle bilinçlerini kaybetmişken bıraktığı yönünde. Daha akla yakın olanıysa, Türk ordusunca bir biçimde gafil avlandıkları. Yerel gazetelerdeki haberler de bu yönde.

O zamanlar, çatışmada öldürülen PKK militanlarının akrabaları nadiren cenazeye sahip çıkardı. Bir kere, ölenlerin kimliklerini doğru bir biçimde tespit etmek güçtü. PKK militanları örgüte katıldıklarında Türk kimlik kartlarını bırakıyorlardı ve aldıkları kod isimleri aileleri tarafından bilinmeyebiliyordu. Öte yandan, asilerin öldürüldüğü yer, ailelerinin yaşadığı yerden uzak olabiliyor ve bu, cenazelerinin teşhisi meselesini daha da zorlaştırıyordu. Fakat oğullarının ya da kızlarının bir çarpışmada öldüğünü bilen aileler bile, PKK'da bir yakınla-

8 Bu kısım için, bu dönemde bölgede aktif olan PKK militanlarıyla yaptığım görüşmelerden yararlandım. Basılı kaynaklar arasındaysa Özcan, *PKK*, s. 198-202; Birand, *Apo ve PKK*, s. 150-154; İmset, *the PKK*, s. 79-81, 219-221; Çelik, Ağrı.., s. 165- 167 ve Mart-Nisan 1990 tarihli *Milliyet* gazeteleri bulunuyor.

rının bulunduğunu kabul etmenin kendilerini devlet misillemesine maruz bırakabileceğinden korkarak, devlet yetkililerine cenazeleri sormakta tereddüt ediyorlardı.

Öte yandan PKK, insanların cenazelerini talep etmesini istiyordu. Bu şehitler –Türkiye'de, savaşta öldürülen askerleri için kullanılan ifadenin aynısı– Kürt direnişinin önemli bir simgesiydi ve ailelerin cenazelerini kamusal bir törenle gömmesini sağlamak, PKK mücadelesine yönelik sempati ve saygı göstergesi olacaktı. Sorunsa, PKK'nın kendisinin de kimlerin nerede öldürüldüğünü takip edecek iyi bir sisteme sahip olmayışıydı: Hepsi bir yana, komutanlar savaşçılarının gerçek isimlerini her zaman bilmiyorlardı. Fakat PKK Savur'da şanslıydı. Öldürülen asilerden biri, 20 yaşındaki Kâmuran Dündar, komşu Nusaybin'dendi ve ailesi ziyadesiyle ulusalcıydı. Dündar oldukça önemli bir savaşçıydı; bir seferde bu kadar çok asinin öldürülüşü de yeterince önemli bir olaydı: Bu nedenle PKK haberi aileye yetiştirdi. Dündar'ın babası hemen yerel devlet yetkililerine gidip oğlunun cenazesini istedi.

Kâmuran'ın bir akrabası olan 14 yaşındaki Helin, "O gece Kâmuran'm babasını bir akrabamızın evinde bekledik," diyor. "Saçlarını yolan, ağlayan yüzlerce insan vardı. Biz çocuklara, bütün Kürtçe müzik kasetlerini saklamamız söylendi; PKK kasetleri değildi bunlar, yalnızca Kürtçe müzikti, çünkü polisin geleceği besbelliydi ve ölenin kim olduğunu biliyorlardı."

Devlet yetkilileri Dündar'ın oğlunun cenazesini alma talebine başta direndi, ama sonunda insafa geldiler. "Sabah 4'te Kâmuran'ın babası cenazeyle döndü ve en geç sabah 7'de onu gömmek zorunda olduğumuzu söyledi, fakat yalnızca aile üyeleri katılacaktı," diyor Helin. "Ama Kâmuran'ın annesinin İzmir'den gelmesini beklemek zorundaydık. Biz çocuklar dışarı çıkıp herkesi çağırdık. Kâmuran'ın akrabalarından biri, 'Ağlamayın, bu savaş,' dedi bize, 'güçlü olun'."

Dündar'ın cenaze yürüyüşü öğlen erken saatlerde başladı. Cenaze kasabanın öte ucundaki camiye taşındı. Eve daha yakın bir cami vardı, ama aile daha fazla sayıda insanın yürüyüşe katılmasını istiyordu. Camiden de mezarlığa yürün-

dü. Mezarlıktan dönerken, çatışmalar başladı. Binlerce cenaze katılımcısı polise taş attı, buna karşılık polis cenazeye katılanların ve göstericilerin caddeden aşağı ilerlemelerini engellemek için barikat oluşturdu. Ardından, kalabalığın içinden biri, muhtemelen bir gösterici, ateş açtı.

"Çatışma patlak verdi, insanlar ateş ediyordu, her iki taraftan da yaralananlar vardı," diye anımsıyor Dündar'ın genç akrabası. Kasabada sokağa çıkma yasağı ilan edildi, ama hiç kimse yasağa uymuyordu. Tanklar çağrıldı, özel kuvvetlere helikopterler katıldı. Türk gazetelerinden biri, "Nusaybin'de isyan havası" ikazında bulunuyordu.[9]

Gösteriler bölgedeki öteki şehir ve kasabalara sıçradı. Tam da Kürt yılbaşı Newroz'a yakın bir zaman olması, gerilimi yükseltiyordu. Nusaybin'deki gösterilere 5.000 kişinin katıldığı söylenirken, bir diğer PKK yanlısı ilçe olan Cizre'de bu rakam 10.000'i buluyordu. Türk gazetelerindeki bulanık fotoğraflar, yüzlerinin yarısı geleneksel başörtüleriyle kapatılmış ve meydan okurcasına yumruklarını kaldıran kadınlarla caddelerde koşan ya da yanan lastiklerin başında duran öfkeli adamları gösteriyordu.

İsyancılarca oyuna getirilen devlet, nasıl tepki vereceğinden emin değildi. Eleştiriler, özellikle muhalefetteki SHP'lilerden geliyordu. Milletvekillerinden biri güvenlik güçlerini protestolara karşı gelerek asileri kışkırtmakla suçlarken, bir diğeri ayaklanmaların devletin bölgedeki politikasının iflas ettiğini gösterdiğini ve soruna askerî yaklaşımın ötesinde bir çözüm bulmaya ihtiyaç olduğunu öne sürüyordu.[10] Muhalefet milletvekilleri her ne kadar bunları dile getirse de, ordu protestolar karşısında bölge üzerindeki kontrolünü sıkılaştırma yoluna gitti. Sokağa çıkma yasakları artırıldı, bölgeye çok sayıda silahlı araç gönderildi. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu, protestoların suçunu PKK'ya yükleyerek, olayların büyümesinin nedenini, Nusaybin ve Cizre'nin yerli nüfu-

9 *Milliyet*, 17 Mart 1990.

10 Sırasıyla, bağımsız milletvekili Adnan Ekmen ve SHP milletvekili Tevfik Koçak (*Milliyet*, 20 Mart 1990).

su arasına sızmış maskeli kişiler olarak tespit ediyordu.[11] Öyle görünüyordu ki, PKK'nın savaşı nihayet dağlardan inmiş, şehirlere sirayet etmişti.

Fakat protestoların gücü PKK'yı da devlet kadar şaşırtmıştı. 1989 yılı ve 1990'ın başları asiler için zorluklarla geçmişti. Güvenlik güçleriyle çatışmaların sayısı artmış, ama –PKK kayıplarını yeni katılımlardaki güçlenmeyle kısmen telafi edebilse de– öldürülen asilerin sayısı da artmıştı. Farklı silahlı birlikler içinde yaşanan sorunlar, özellikle Tunceli bölgesinde, militanlar arasında 1988 yılında kimi bölünmelere yol açmıştı; 1989 yılının ortalarında da en az bir bölge birliği planlarını tartışmak üzere Türkiye sınırları dışında yeniden örgütlenmeye zorlanmıştı. Bu örgüt içi sorunlar dışında, militanların, özellikle köylerden aldıkları yardıma karşın, halkın aktif desteğini kazanmak için yapmaları gereken daha çok şey olduğuna dair genel bir kanı mevcuttu. Şehir merkezlerinde ne ölçüde bastırılmış desteğe sahip olduğunun ayırdında olmayan PKK, bu tür bir patlamaya nasıl tepki vereceğini kestiremiyordu.

Eski PKK komutanı Sarı Baran, gösterilerin PKK'nın herhangi bir müdahalesi olmaksızın patlak verdiği konusunda ısrarlı; aynı iddiayı başka PKK mensupları da yineliyor. "[Ayaklanma başladıktan sonra] bir şeyler yapmayı düşündük, ama sonunda, hiçbir şey yapmadık."

Aslında, PKK'nın, bu ayaklanmaları yönlendirebilme ya da ileri taşıyabilme gücü fazla değildi. Asilerin şehirlerdeki varlığı hâlâ sınırlıydı; buralardaki bir avuç sivil PKK eylemcisi ya da militanı da savaşacak yeni katılımcılar kazanmakla uğraşıyordu. "Etkimiz vardı, ama örgütlü değildik," diyor Baran.

Birinci neden kentsel bir çevrede faaliyet göstermenin güçlüğü; diğer nedense, asilerin şehri biraz küçümsüyor oluşuydu. Şehir merkezlerindeki varlıklarına, dağlara gönderecek yeni mensuplar toplama görevi dışında, özel bir anlam yüklemiyorlardı. Kendilerini Kürt mücadelesinin öncüleri olarak gören PKK komutanları da muhtemelen, söz konusu protestoların dikkatleri ve halkı gerillanın savaşından bir şekilde uzaklaştıra-

11 *Milliyet*, 22 Mart 1990.

bileceğinden kaygılanmışlardı. Büyük bir ihtimalle bu yüzden, ayaklanmacıları yüreklendirmekte bir yarar görmediler.

Ertesi iki hafta zarfında, yorulan ve bir sonraki adımda ne yapacaklarından emin olmayan ayaklanmacılar evlerine çekilmeye başlayınca gösteriler de yavaş yavaş sona erdi. Yerel Türk yetkililer de güvenlik güçlerine, mutlak surette zorunlu olmadıkça protestolara müdahale edilmemesi yönünde emir vererek, gerginliklerin hafiflemesine yardımcı oldu. Ne var ki, kısa süren Serhildan heyecanı devletin başlangıçtaki ağır tepkisiyle –yüzlerce insan gözaltına alınmış, altı kadar sivil vurularak öldürülmüştü– bir araya gelince, birçok Kürt PKK'ya daha da yakınlaştı.

Dündar'ın akrabası Helin, "[Cenazeden] sonra her hafta evimize polis geldi," diyor. "Kâmuran'm babasının evinde uyuduğunu hatırlıyorum. Onu bulduklarında alıp götürdüler, her yanı kan ve morluklar içinde döndü. Mezarlık bile dağıtılmıştı. Gazetecileri oraya götürür ve gösterirdim; işler böyle giderse hepimizin dağa çıkacağını söylerdim."

Bu kitlesel meydan okuma PKK açısından çok önemli olacaktı. İnsanların cenazeleri üzerinde kamusal olarak hak iddia etmeye istekli oluşları, devletten artık daha az korktuklarını gösteriyor, bu da asileri desteklemeye yanaşmalarını daha mümkün kılıyordu. Protestolar, insanların artık pasif kalmaya yanaşmayacaklarını gösteriyordu. Sivil nüfustaki bu değişim, PKK'nın önceki bazı güçlüklerinin üstesinden gelebilmesine imkân verdi. PKK, bundan böyle, bağlantılarını genişletip daha iyi istihbarat sağlayabildi, sivil milis eylemciler arasında daha güçlü ağlar kurdu ve yeni katılımları artırabildi.

Eski komutan Çelik, "Bu protestolar PKK'yi kurtardı," diyor.

En tehlikeli oyun

1990 yılıyla birlikte Öcalan PKK üzerinde mutlak bir hâkimiyete sahip olmuştu. Parti organları ancak ve ancak onun iradesi doğrultusunda çalışıyordu. Bir militanın ifadesine göre, merkez komitenin 25 üyesi, Öcalan'ın emriyle, üç yıl içinde

tam üç kez değiştirilmişti. Merkez komite toplanacağı zaman, Öcalan komitenin yapmasını istediği analizleri ve varmasını beklediği kararları önceden hazırlıyordu. Benzeri bir biçimde, askerî komutanların il düzeyindeki konferansları da, görüşleriyle taleplerini kaset ve mektup taşıyan kuryeler aracılığıyla ileten Öcalan tarafından yönlendiriliyordu.

Bütün bunlar, PKK üyelerinin, özellikle de üst düzeylerde bulunanların, öneriler getiremediği ya da inisiyatif alamadığı anlamına gelmiyordu. Yine de nihai olarak, bütün faaliyetler Öcalan'm onayına bağlıydı; üstelik PKK komutanları Öcalan'm kendilerini her zaman cezalandırabileceği bilgisiyle hareket ediyordu. Kimi zaman, Öcalan'ın emirleri doğrultusunda hareket etmelerine rağmen cezalandırılıyorlardı. Örneğin, PKK komutanı Halil (Cemal) Kaya 1988 yılında, Öcalan zorunlu silah altına alma pratiğindeki hatalar için birilerini suçlamaya ihtiyaç duyduğunda infaz edilmişti. Bu dönemde, Öcalan konumunun kapsamını genişletti. Resmî olarak, PKK başkanı ya da genel sekreteriyken, şimdi, kolektif bir otoriteye işaret etmekle birlikte ashnda tek başına kendisini tanımlayan "parti önderliği" sıfatını kullanıyordu. PKK, hâlâ, 1978'de oluşturulan parti tüzüğüne ve yıllar boyunca geliştirilen bir dizi başka kurala ve düzenlemeye göre işliyordu. Fakat bunlardan hiçbiri Öcalan'm karar yetkisinden bağımsız değildi; Öcalan her şeyi kendi arzusu doğrultusunda uyguluyor, yönlendiriyor, göz ardı ediyor ya da değiştiriyordu.

Bütün bunlara rağmen, Öcalan, otoritesine yönelecek olası tehditlere karşı duyarlı olmayı sürdürdü. Öyle ki, Aralık 1990'daki 4. Kongre'ye yönehk hazırlıkları çerçevesinde, önderliğini korumayı amaçladığını gösteren bir dizi direktif yayınladı.[12] Bunların en önemlisi, emirlerini yanlış yorumlamak ya da yanlış uygulamakla suçladığı altı deneyimli askerî komutanın soruşturulması için kongreye sunduğu yönergeler-

12 4. Kongre hakkında veriler, kongre katılımcılarıyla yapılan görüşmelere dayanıyor. Ayrıca, Çelik, *Ağrı...*, s. 169-173; Öcalan, *PKK'ye Dayatılan Tasfiyecilik*, s. 451-525; Yüce, ... *Bildirgesi*, s. 226-237 ve PKK-Vejin tarafından yayınlanan (PKK merkez komitesine ve bütün yoldaş savaşçılarla üyelere) açık mektup, "PKK-MK ve tüm üye ve savaşçı arkadaşları"ndan yararlanıldı.

di. Komutanlara isnat edilen suçlamalar; PKK'nın mücadelesini genişletmekteki başarısızlıklar, sivillere karşı çok eleştirilen saldırılar, zorla silah altına alma ve PKK içinde ajanlık zanni altında bulunanların öldürülmesiyle ilişkilendiriliyordu. Belli ki Öcalan bu tür eylemlerin sınırlanması gerektiği yönünde açık bir mesaj iletmek niyetindeydi. Yine de Öcalan eninde sonunda kendini eleştiriden muaf tutma çabasındaydı. Hüseyin Topgider Öcalan'ın muhakemesini şöyle özetliyor:

> Eğer bir şey doğru dürüst yapıldıysa, parti sayesindeydi; bir şey yanlış yapıldığındaysa, bu, hiçbir zaman partinin hatası değildi, bireysel hataydı. Kuşkusuz, hatalar kimi zaman [Öcalan'ın çizdiği] stratejiden kaynaklanıyordu; ama strateji tartışılmıyordu. Çünkü bunu tartışma konusu yapmanız, partiyi, yani Öcalan'ı sorguladığınız anlamına geliyordu ve Öcalan'ı sorgulamak yasaktı.

Ancak, Öcalan kongrede bulunmayacaktı. PKK'nm planlanan kongresinden beş ay önce, 2 Ağustos 1990'da, Irak askerî birlikleri, güney sınırındaki petrol zengini Kuveyt'i işgal etti. Uluslararası kamuoyu, sonraki birkaç ay boyunca tartıştı, çekişti ve nihayet, Irak koşulsuz olarak çekilmediği takdirde güç kullanma tehdidinde bulundu. Irak, olası bir saldırı beklentisiyle Bağdat askerî kuvvetlerinin önemli bir bölümünü güneye, Kuveyt'e doğru sürdü: Türkiye sınırının kayda değer kısmını muhafazasız bırakmıştı. Irak birliklerinin beklenmedik yokluğu ve Iraklı Kürt partilerin hâlâ örgütsüz oluşu PKK'nm Kuzey Irak'ı kullanmasını kolaylaştırdı. Kürtlerin Kürdistan olarak adlandırdığı toprak parçası üzerindeki hak iddiasını sağlama almak isteyen Öcalan, PKK'nın 4. Kongre'sini Kuzey Irak'ta toplama kararı aldı. Bu, grubun, 1978'deki kuruluşundan beri Kürt topraklarında yapacağı ilk kongreydi ve bu nedenle tam bir heyecan havası hâkim oldu.

Fakat Öcalan, Suriye'nin güvenli bölgesini terk etmeyi ya da Kuzey Irak üzerinden Zaho'nun kuzeydoğusundaki örgüt kampına yapılacak ve hâlâ tehlikeli olan yolculuğu göze almak istemedi. Bunun yerine, Irak'tan Türkiye'ye uzanan dağlarda yuva-

lanmış Haftanin'deki kongreyi yürütmek üzere, içinde kardeşi Osman (Ferhat) Öcalan ile yakın dostu Cemil (Cuma) Bayık'ın da bulunduğu dokuz kişilik bir hazırlık komitesi görevlendirdi. Haftanin PKK için önemli bir toplantı ve eğitim kampı haline gelmişti. Burada 300 kadar insan, genellikle çıplak toprak üzerinde uyurdu; fakat kongreye hazırlık olarak, 100 civarındaki delegeyi yatırmak için büyük çadırlar kurulmuştu.

4. Kongre, Aralık'ın son haftasında, toplantı başkanının PKK mücadelesini zayıflatmakla suçlanan kimi savaşçıları ifşasıyla açıldı. Delegeler, artık gözden düşmüş olan bu savaşçıların gözaltına alınıp sorguya çekilmesi önerisini onaylamak üzere ellerini kaldırdı. Zanlılar, sorgulanmak üzere birer birer götürüldü. Henüz toplantıdan önce yetkileri elinden alınmış olan PKK komutanı Topgider'in yargılamaya katılmamasına, ancak izlemesine izin verildi. "Herkes bastırılmıştı ve şimdi sıra bendeydi," diyor sadece. Kongre'den önce PKK'dan kaçıp İran'a sığınan bir diğer üst düzey militan, Cemil (Hogir) Işık, gıyabında ölüm cezasına çarptırıldı.

Hiç kimse suçlamalardan kaçamıyordu. Silahlı PKK birlikleri Türk askerî hedeflerine yönelik başarısız saldırılardan ve yanlış ya da önemsiz hedefler seçmekten dolayı eleştiriliyordu. Farklı askerî birliklerce hazırlanan raporlar bile PKK'nın varlık nedenine bağlılık ve ideoloji açısından zayıf olmakla eleştiriliyordu

Aysel Çürükkaya, "Kişi... ayağa kalkıp raporu okuyordu ve sonra bir tartışma başlıyordu," diye anımsıyor. "Ardından başka biri ayağa kalkıp belli bir raporu kabul etmediklerini, çünkü parti çizgisini izlemediğini söylüyordu. Sonuçta, bütün raporlar hakkında aynı sonuca varıldı. Dağlarda savaşa önderlik edenlerin yeterince donanımlı olmadıkları ya da işlerini yapamadıkları söyleniyordu." Çürükkaya, ortamda bir "terör atmosferi" olduğunu sözlerine ekliyor.

Bu hamlelerin öncülüğünü yapan kişi, Diyarbakır Cezaevi'nde sekiz yıl yattıktan sonra PKK'ya yakın zamanda yeniden katılan Mehmet Cahit Şener'di. Şener, tanınmış ve çok saygı duyulan bir PKK mensubuydu; Diyarbakır Cezaevi ayak-

lanmalarıyla açlık grevlerine katılmıştı. Cezaevinden çıktıktan sonra PKK Türkiye'den çıkması için kendisine yardım etmiş ve Şener muhtemelen 1989'da Bekaa'ya varmıştı. Öcalan Şener'i eğitim akademisine yönetici olarak atamış ve kongre hazırlıklarını yürüten komiteye seçmişti.

Şener, sonraları, Öcalan'ın kendi imajını güçlendirmek için cezaevindeki popülaritesini kullanma umuduyla kendisini bu pozisyonlara getirdiğini öne sürecekti. Öte yandan, Öcalan gerçekten de, Şener'in popülaritesini önemsemiş ve PKK yönetiminde roller vererek Şener'i örgüte daha yakından bağlamak istemiş olabilir. Fakat Öcalan hata yapmıştı. Çünkü Şener genel olarak PKK militanlarının, özel olarak da belli komutanların aleni bir biçimde küçük düşürüldüğü oturumları yönettikten sonra, eleştirilerini Öcalan'a yöneltti. Şener, Öcalan'ın eylemlerini izleyerek ve PKK içindeki ajanların kökünü kazımak üzere gerçekleştirdiği neredeyse histerik girişimleri gözlemleyerek Bekaa'da geçirdiği yıl ya da o yıl civarında, PKK'nın güçsüzlüğünün önderinden kaynaklandığına inanmaya başlamıştı. Şimdi, Öcalan'dan uzakta ve en az bir adamın –çok saygı duyulan ve Şener'le Bekaa'da tanışmış olan Hakkari komutanı Sarı Baran– desteğiyle harekete geçti. Çürükkaya Şener'in konuşmasını asla unutmayacağını söylüyor:

> Dedi ki, "Arkadaşlar, durum değerlendirildi ve her bir eylemin yanlış olduğu sonucuna varıldı. Savaşanlar hata yapabilir, ama silahı alıp dağa çıkmak cesur bir davranıştır, bunu yapanlar büyük bir özveride bulunmuşlardır. Suçlu olduklarını düşünmüyorum. Apo Türklerin savaşına [hatalarınızla] yardım ettiğinizi, köy korucularının sayısının artmasına imkân verdiğinizi söyledi. Fakat savaşçıların yaptıkları suçsa, yürüttükleri faaliyetler suç oluşturuyorsa, o zaman parti çizgisinin kendisine bakılmalı ve bu çizgi sorgulanmalı... Görüşlerimi kısaca açıklığa kavuşturmak istiyorum."

Şener, kongreyi yönetenlerden bir diğeri olan Cemil Bayık tarafından, söylediklerine dikkat etmesi için uyarıldıysa da eski siyasi tutuklu Öcalan'a yönelik örtülü eleştirilerinden geri

adım atmayı reddetti. Tam tersine, daha sonra, merkez komitenin yetkilerini yeniden güçlendiren, Öcalan'ın diktatoryal yöntemlerine karşı denetim ve denge oluşturacak önerileri delegelerin değerlendirmesine sundu. Öcalan'ın, sivillerin öldürülmesi gibi belli eylemleri lanetlemesini de kullanarak, militanları bu tür eylemler gerçekleştirmeye yüreklendiren politikaların soruşturulmasını talep etti.

Kongre'den birkaç ay sonra Şener ve destekçileri kaleme aldıkları bir açık mektupta, "Apo'nun açıkladığı gibi, hepimiz, bütün kadro tabanı, hepimiz suçluyuz," diyorlardı. "Fakat şunu not edelim ki, birbirimize yönelttiğimiz bütün eleştiriler Apo'ya istinat eden faaliyetler[le ilgili]... Mardin'deki köylere baskın yapan grupların (ki parti tarihimizdeki en kara lekedir) Apo tarafından kişisel olarak emir almış oldukları bilinmiyor mu?.. Metin [Şahin Baliç]... Akademi'de polis şefi olarak faaliyet gösterirken ve Akademi'de 12 yeni katılımcı öldürüldüğünde, Metin'i kim Akademi koordinatörlüğüne getirdi?"[13] Yanıt, kuşkusuz Öcalan'dı.

Şener, özellikle, Öcalan'ın kontrolü altındaki Bekaa kampında ve Öcalan'm kardeşi Osman'ın kontrolünde bulunan İran sınırındaki PKK kamplarında gerçekleşen örgüt içi infazların soruşturulması çağrısında bulundu. Aynı zamanda, PKK'nın, o zamana değin tek başına Öcalan tarafından denetlenen mali kaynaklarından merkez komitenin sorumlu olmasını talep etti. Bu öneriler delegelerce kabul edildi.

"Öcalan'ı hedef olarak seçmemiştik," diyor Baran. "Örgütün parçalanabileceği bir noktadaydık. Grubun dağılmaması için adım adım değişikliklere gitmek zorunda olduğumuzu anladık."

Öcalan'ın PKK üzerindeki kontrolü dikkate alındığında, delegelerin Öcalan'ın otoritesine meydan okuyan önlemleri kabul etmiş olması neredeyse inanılmaz görünüyor. Ne var ki, 1970'lerin sonlarında PKK'ya katılmazdan evvel öğretmenlik eğitimi alan Şener, Öcalan'ın tezlerini ustalıkla manipüle edebilecek zekâda bir adamdı. Suçlamalarını, herhangi bir kişinin Öcalan'ın iktidarını sınırlandırmayı deneyebileceğini bekleme-

13 PKK-Vejin, "PKK-MK ve tüm üye..."

yen kimi delegelere, PKK başkanı tarafından ortaya konmuş önerileri onayladıklarını düşündürecek bir tarzda yaptı.

"Nasıl olabildi?" diye karşılık veriyor eski bir avukat olan ve başlangıçta Öcalan'ın izlediği yöntemlere uyum sağlamakta güçlük çeken Azman. "Etkisi az da olsa, kısmen [Suriye'deki Öcalan'la] iletişimin zor olması nedeniyleydi ve insanlar henüz Öcalan'ın yöntemlerine o kadar da alışmış değildi. Hem Şener'in kararları insanların zaten istedikleri şeylerdi," diye açıklıyor Azman. "Bunların yanı sıra, PKK içindeki insanlar yalnızca her şeyi tasdik etmeye alışmıştı, herkes yalnızca otomatik olarak onay veriyordu. Kimileri ne söylendiğini duymuyordu bile, herkesin elini kaldırdığını görüp kendileri de aynı şeyi yapıyordu."

Bu arada, bölgede gerilim yükseldi. Saddam Hüseyin Kuveyt'ten çekilmeyi reddetti ve ABD'nin başını çektiği Koalisyon Güçleri birlikleri bölgeye ulaşıp saldırıya hazır hale geldi. Savaşın Ocak'ta başlaması bekleniyordu. Üç ay sürmesi beklenen PKK Kongresi, militanların daha güvenli alanlara çekilebilmesi için erken sona erdirildi. Şener Haftanin'de kaldı; Baran Hakkari bölgesine gitmek için ayrıldı; Osman Öcalan da PKK başkanıyla görüşmek üzere Şam'a doğru yola çıktı. Kongrenin son bulmasından on gün sonra, Şener'in yürüttüğü faaliyetlerin soruşturulması için bir talimatname yayınlandı. Şener, Haftanin kampında gözaltına alınıp sorguya çekildi. Öcalan, Şener'in, PKK'yı istikrarsızlaştırıp yok etmek üzere dışarıdan gönderilmiş bir ajan olabileceğini ortaya atmıştı.

Şener'in gözaltına alınması tam da ABD öncülüğündeki güçlerin Irak'a başarılı bir taarruz başlattığı zamana denk geldi. Irak, egemenlik hakkını zorlukla muhafaza edebildi ve birliklerini Kuveyt'ten çekmek zorunda kaldı. Müttefiklerin müdahalesi sonrası, Mart ayında, arkalarına ABD'nin desteğini aldıklarını varsayan güneydeki Iraklı Kürtler ve Şiiler kendi ayaklanmalarını başlattı. Beklenen destek gelmeyince, Iraklı güçler ayaklanmaları bastırmak üzere bölgeye girdi. Bu kargaşa içinde Şener'in yakalanmasıyla ilgili söylentiler boğulup gitti. Nisan ayı civarında, Baran bir başka militandan, Halil

(Ebubekir) Ataç'tan, Öcalan'ın kendisinden kongredeki hatalarıyla ilgili özeleştiri vermesini istediğini işitti.

Baran, Stokholm'de bir öğle vakti, "Kongrede her şeyi söylediğim ve başkaca söyleyecek bir şeyim olmadığı yanıtını verdim," diye açıklıyor bana. "Fakat Şener'e ne olduğunu merak ettiğim için Hakkari'den ayrılıp Haftanin'e gittim. Gözaltında olduğunu gördüm ama kendisiyle konuşamadım, çünkü tecrit edilmişti."

Kongreden sonra Öcalan'ın oluşturduğu özel güvenlik biriminin başında bulunan Abdurrahman Kayıkçı, Baran'a Öcalan'ın Şener'i afişe etmeyi ve ardından öldürtmeyi planladığını söylemişti. Baran'ın sırada olması kuvvetle muhtemeldi. Baran ve Şener kaçmaya karar verdiler. Öcalan'ın planlarını desteklemekte besbelli başka nedenleri olan Kayıkçı da onlara katıldı. Üç adam, Kuzey Irak dağlarında yeni bir grubun, PKK-Vejin'in (Uyanış) kurulduğunu duyurdu ve halka Öcalan'a bağlılıklarından vazgeçip gerçek PKK'ya katılmaları çağrısında bulundu.

Öcalan ilk kez gerçek bir tehditle karşı karşıya kalmıştı. Geçmişte PKK'dan kaçanlar, ancak marjinalleştirildikleri ve karalandıkları zaman bunu yapıyorlardı. Fakat Şener ve Baran, Merkez Komite Yürütme Kurulu'nun üyeleri ve 4. Kongre'nin başkanlarıydı. Üstelik öteki muhaliflerden farklı olarak, Avrupa'da değil, hâlâ Kürdistan'daydılar; dolayısıyla hiç kimse onları savaştan kaçmakla suçlayamazdı. Açıkça belirttikleri gibi, istedikleri, PKK'yı ya da mücadelesini değil, yalnızca PKK liderini eleştirmekti.

"Düşüncemiz PKK'den ayrılmak değildi; insanları fikirlerimize ikna etmek ve örgütü doğru yöne çevirmek istiyorduk," diyor Baran. Baran Türkiye'deki birçok militanı tanıyordu, Şener'in de yeni bırakılan PKK'lı mahkûmlarla ilişkisi vardı; bu geniş bağlantı şebekesinden yararlanarak destek arayışına girdiler. İletişime geçtikleri ilk kişi, PKK'nın kendini yeniden yapılandırması gerektiğinin altını çizdi. Sonra, Öcalan'ın aldığı belli kararlar karşısında giderek daha eleştirel bir tutum almaya başladılar.

Ne var ki, söz konusu muhalifleri, Öcalan'a karşı zorlu bir

mücadele bekliyordu. Bu noktada, PKK lideri yaklaşık 2.000 militana komuta ediyordu, Avrupa'da geniş bir destekçi ve eylemci ağına sahipti ve bölgedeki kimi devletlerin desteği ya da yardımını da alıyordu. Ayrılan grubun Türkiye'deki mahkûmlarla yakın zamanda tahliye edilenlerden, yani Öcalan'ın eyleme ve düşünme biçimine lâlâ yabancı olan iki gruptan destek bulma girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı. Belli ki Kuzey Irak'ta bazı mihtanların taraf değiştirmesini sağlamış, Türkiye'deki kimi şehirlerden de destek alabilmişlerdi, ama bunların sayısı azdı.

Kongre'de bulunan Topgider, "Şener düşüncelerinde haklıydı," diyor. "Ama [insanlar] bunu bu türlü görmediler. Doğru ya da yanlış, insanlar kimin güç sahibi olduğuna ve kimin savaşabileceğine bakıyorlardı. Meseleleri böyle analiz ediyorlardı. Öcalan öyle bir sistem yaratmıştı ki, artık ayrı bir grup kurmak mümkün değildi. Şener dürüsttü, ama bunu anlamadı." Topgider muhaliflere katılmayı düşünmemişti. "Gidişatın belki de değişebileceğini, Öcalan'dan daha önemli şeyler olduğunu, Kürt mücadelesinin Öcalan'ın [örgüt içinde] yaptıklarından daha önemli olduğunu hissediyordum; bu nedenlerle kaldım."

Şener, Baran, Kayıkçı ve onları destekleyenler, Kuzey Irak'ta birkaç ay kaldılar. 1991 sonbaharında, Şener ve Kayıkçı gizlice Suriye'ye geçip başlıca Kürt şehri olan Kamışlı'da saklandılar. PKK'nın Kamışlı'da iyi örgütlenmiş olması, burada saklanmalarını riskli hale getiriyordu. Buraya gitmelerinin sebebi hiçbir zaman anlaşılamadı. Şener'in ailesinin bir ahbabı, Avrupa'ya gidebilmek için pasaport edinmeyi planladıklarını söylüyor; bir başka eski PKK mensubu, destek sağlamak üzere Suriye yetkilileriyle görüşebilmeyi ummuş olabileceklerini öne sürüyor; bir diğeriyse Suriye Kürtlerinin desteğini almak için oraya gittiklerinde ısrarlı. Her ne olursa olsun, işler planlandığı gibi gitmedi. Kayıkçı, Öcalan'ın Şam'daki dairesine telefon edip bağışlanmak için yalvardı; yaşamasına izin verilmesi karşılığında Şener'in tam olarak nerede bulunduğunu söylemeyi önerdi. 1 Kasım'da, Şener ile Dilan kod adlı bir yandaşı kaldıkları dairede öldürüldüler.

"Şener öldürüldüğünde Dohuk'taydım," diye açıklıyor Baran. Kuzey Irak'taki bir şehir bu. "Haberi aynı gün aldım,

bana söylemesi için birini göndermişlerdi. Şener henüz ölmemişti, yaralıydı ve hastaneye götürülmüştü. Öldüğünü duyduğumda... her şeyin sona erdiğini düşünmedim."

Baran ile Türkiye ve Suriye'den 50 kadar yandaşı önlerindeki seçenekleri tartışmak üzere buluştular. Çalışmalarına devam etmeye karar verdiler. "Denedik... ama birçok sorunumuz oldu. Ortaya çıkmakta olan bir başka Kürt militan grubun karşısına yalnızca Türk devleti değil, PKK militanları da çıkıyordu," diyor Baran. "PKK'nın tabanını oluşturanları örgütlemeye çalışan birçok insan öldürüldü. Bir süre sonra daha fazla ilerleyemez hale geldik." Baran, muhalif çalışmalarından vazgeçmezden evvel, birkaç yıl KDP lideri Barzani'nin korumasında kaldı, ardmdan da Avrupa'ya kaçtı.

Şener ve Baran'm PKK içinde değişimi zorlama girişimleri, o zamana değin Öcalan'm liderliğine yönelmiş olan en büyük tehditti. Ve sonuncusu oldu. Şener'in ölümünden sonra, Öcalan'm iktidarı mutlaklaştı. "Şener *Olayı*" ya da vakası, PKK tarihine, Öcalan'ı devirip PKK'yı yok etmek üzere girişilmiş büyük bir komplo olarak geçecekti. Bu olay, Öcalan'm henüz sahip olmadığı bütün güçleri kendisinde toplamasının önünü açtı. Bunun yanı sıra, muhalif tavırların ya da itirazların hoş karşılanmayacağı yönünde güçlü bir mesaj verdi.

"Şener yakalandığı zaman Cuma'yla [Şener'i gözaltında tutan Cemil Bayık] konuştum; ötekiler gibi o da Şener'in ajan olduğuna inanmıyordu," diyor Baran. "Ama 'Başkan öyle diyor,' dedi ve tartışma orada noktalandı. Hiç kimse Şener'in ajan olduğunu düşünmüyordu; ne var ki, Öcalan'ın tutsağıydılar."

Muhalifleri susturulmuş ve iktidarı mutlaklaşmış olan Öcalan, şimdi bir sonraki adım için hazırdı: Türkiye'yi, Kürtlerin talepleri üzerinde siyasi pazarlığa zorlamak. Bunu, PKK kontrolünü her tür yeni, sivil başkaldırıyı yönetecek biçimde yasal örgütlenmelerin içine doğru genişleterek yapmayı planlıyordu: Uzun zaman önce, asilerin savaşını, Türkiye'nin Kürt bölgesi üzerinde denetim gücü iddiasında bulunamayacağı bir noktaya getirmek vaadinde bulunmuştu.

ÜÇÜNCÜ KISIM

PKK Militanlarının Güç Kazanma Mücadelesi

Solda ve aşağıda: Güneydoğu'da faal olan PKK asileri. Bu genç erkek ve kadınlar Cizre dışındaki bir grup küçük köye birkaç saatlik yürüme mesafesinde bulunan bir vadide bulunuyorlardı. (Fotoğraf, Aliza Marcus, 1993).

Yukarıda: Bu silahlı genç adamlar PKK'nın Güneydoğu'da sahip olduğu faal sivil arkadaşlarından oluşan ve genellikle "milis" olarak bilinen geniş şebekenin üyeleriydi. Güçlerini genellikle protestolarda ve cenaze törenlerinde gösteriyorlardı. Bu fotoğraf, o yıllarda PKK'nın sağlam bir kalesi olan 1992 yılı Cizre'sinde çekildi. (Fotoğraf kimliği gizli bir kaynaktan sağlandı.)

Yukarıda sağda: PKK eylemcilerinden Murat Dağdelen (sağda). Dağdelen, Kürdistan Ulusal Meclisi'ne yönelik planlar üzerinde tartışmak için 1993 yılı başlarında Abdullah Öcalan'la Şam'da görüştü. (Fotoğrafı sağlayan Murat Dağdelen.)

Sağda: PKK'nın 1993'te örgütlediği Kürdistan Meclisi delegeleri, Kuzey Irak'taki Zeli kampında kalaşnikofları temizlemeyi öğreniyor. (Fotoğrafı sağlayan Murat Dağdelen.)

8

Sokak Savaşı, 1991-1992

Nusaybin, Cizre ve Güneydoğu'nun öteki şehirlerindeki Kürtler PKK yanlısı sloganlar atıp kamu kurumu binalarıyla güvenlik güçlerine taş atarak sokağa çıktıktan iki ay sonra, 22 yaşındaki Ayhan Çiftçi asilere katılmaya karar verdi. "Serhildan [ayaklanma] bir heyecan dalgası yaratmıştı," diyor o zamanlar İstanbul'da üniversite öğrencisi olan Çiftçi. "Biz Kürt öğrenciler, bu sefer bir Kürt devleti inşa edebileceğimize inanmıştık."

Çiftçi karar verip örgüte kendisi başvuruda bulunduğunda, PKK hakkında fazla bir şey bilmiyordu. Grubun yayınlarına ulaşmak kolay değildi ve PKK "terörizmi"ne odaklanıp örgütün Kürt milliyetçisi yanını göz ardı eden yerel gazetelerin verdiği haberlerse ne yeterince bilgilendirici ne de Çiftçi için güven telkin ediciydi. Ne var ki Çiftçi'nin grup hakkında bildikleri yeterli oldu. "PKK'nin bağımsızlığı savunduğunu, Türkiye devletine karşı yürütülen savaşın onurlu olduğunu ve şayet Kürtler bir devlete sahip olacaksa silahlı mücadeleden başka bir yol olmadığını biliyordum."

1990 Mayıs'ında bir sabah, Çiftçi'yle örgüte katılmaya karar veren bir arkadaşı, Edirne'ye giden bir otobüse bindiler. Yunanistan sınırını geçip PKK'nın Atina'daki güvenli evine kadar

kendilerine eşlik edeceğini söyleyen PKK İstanbul temsilcisi de onlarla birlikteydi. Üç adam Edirne'de otobüsten inip şehrin dışındaki büyük pirinç tarlalarının kıyısına kadar bir taksiyle gittiler. Bu rotayı kullanan yalnızca PKK'ya katılacak olanlar değildi: Türkiye'yi yasadışı yollardan terk etmesi gereken dört başka insan da onları bekliyordu. E., sulak ve bataklık pirinç tarlasında kendisini takip etmeleri için yolu gösterdi. Adamlar Yunanistan sınırını belirleyen Meriç Irmağı'na geldiklerinde heyecanlandılar. Irmağa atlayıp öbür yakaya doğru kâh yürüdüler kâh yüzdüler.

Çiftçi gülerek, "Su boynumuza kadar geliyordu," diyor. "Bunun nasıl organize edildiğine bakıyor ve şaşırıyordum. PKK'nın yapacağı her şeyin çok iyi örgütlenmiş ve mükemmel olacağını düşünmüştüm. Mesela, bizi karşıya geçirecek bir bot olacağını ya da karşıya ulaştığımızda bizi karşılayacak birilerinin olacağını sanmıştım."

Halbuki ırmaktan dışarı tırmandıklarında, E. yolun aşağısındaki evlerin gölgelediği alana doğru götürdü. "Yunan polisi bizi fark edene kadar kasabanın kıyısında beklememizi söyledi, fark edildiğimizde PKK sempatizanları olduğumuzu ve Türkiye'den ayrılmak zorunda kaldığımızı söyleyecektik." Olanları anımsayan Çiftçi başını sallıyor. "Polisin bizi yakalayıp bir süre tutacağını, ama ardından bizi Atina'ya göndereceklerini, oraya ulaştığımızda arayacağımız bir telefon numarası olduğunu ve PKK'den birilerinin gelip bizi alacağını söyledi." Çiftçi polisin kendilerini Türk yetkililere teslim edebileceğinden endişeleniyordu; ne var ki, E. böyle bir şeyin asla olmayacağı konusunda ısrarlıydı. "Bana kaygılanmamamı, bunu birçok kez yaptıklarını söyledi."

Yol kenarında birbirlerine sokulup çömeldiler ve fark edilmeyi beklediler. Şafak vaktine doğru Çiftçi bir köpeğin havladığını duydu ve bir pencerenin ardında, perde aralığından kısa bir süre için bir kadın yüzü göründü. Birkaç dakika sonra polis geldi. "Neysek öyle görünüyorduk, ıslak [kaçaklar], ama sanki buna alışkınlardı. Polis şefi biraz Türkçe bile konuşuyordu." Çiftçi'yle arkadaşları yaklaşık 20 gün gözaltında kal-

dılar; ardından, önce Selanik'e, sonra da Atina'ya gönderildiler. Yunanistan'ın başkentinde bırakılmadan önce 10 gün daha tutuldular. "Kalacak yerimiz olup olmadığını sordular, İstanbul'dan bizimle gelen rehberimiz de Atina'da gidecek bir yerimiz olduğunu söyledi. Onunla birlikte ayrıldık."

Türkiye öteden beri Yunanistan'ı PKK'yı destekleyen çok sayıda ülke arasında sayagelmişti. Atina bu iddiayı reddediyordu. Oysa Yunan otoritelerinin, insanların PKK bağlantılarını göz ardı etmeyi yeğlediğine kuşku yoktu. Aslında bu, özellikle kişiler yandaş toplama, siyasal eğitim ve propaganda gibi şiddete dayalı olmayan faaliyetlerde yoğunlaştıkları sürece, Avrupa genelinde yaygın olan bir tutumdu. Yunanistan örneğindeyse, ülkenin, iki ülke arasındaki deniz ve adaların kontrolünden, Türkiye'nin Kıbrıs'ın bir kısmını işgal etmesine değin, Türkiye'yle bir dizi çatışması olduğu açıktı. PKK'yı göz ardı etmek, Türkiye'yi rahatsız etmenin bir yoluydu. PKK da bu gerilimden yararlanıyordu. Sınır, Türkiye'den hızla kaçmak durumunda olan PKK sempatizanları ya da İstanbul ve İzmir gibi şehirlerden örgüte yeni katılanlar için sızmaya elverişli ve mükemmeldi. Çiftçi 1990'da Atina'ya geldiği zaman, PKK bu şehirde gayet iyi örgütlenmiş durumdaydı; propaganda ve siyasal eğitim için kullandığı en az dört daire vardı.

"Getirildiğim dairede en az 20 kişi vardı," diye anımsıyor Çiftçi, "bir kısmını üniversiteden hatırlıyordum." Aralarında yakın zamanda cezaevinden tahliye olmuş daha yaşlı insanlar varsa da, çoğu Çiftçi'nin yaşlarındaydı. Hiçbiri orada ne kadar kalacaklarını bilmiyordu. Kimilerinin farklı şehirlerde PKK için çalışmak üzere Türkiye'ye geri gönderileceği düşünülüyordu, kimileri de savaşmaya gönderilecekti. Her biri gerilla olmak istiyordu. "Başka bir şey yapmak isteyenler de zaten bir şey söylemiyordu," diye açıklıyor Çiftçi, "çünkü herkes cesur görünmek istiyordu."

Dairede kalan erkeklerle kadınlar ayrı odalarda uyuyor, ama PKK tarihini, Öcalan'ın PKK eylemleri ve hatalarına dair analizlerini okuyup tartışmak üzere her sabah bir araya geliyorlardı. PKK üzerindeki denetim gücü daha da güvenli bir hale

gelen Öcalan, eleştirdiği geleneksel Kürt toplumundan yüceltiği kendi önderliğine kadar her konuda kapsamlı, çok sayıda ve iddialı ifadelerde bulunmaya başlamıştı. Konuşmaları ya daktilo edilip kitap olarak yayımlanıyor ya da kasete çekiliyor ve kasetler eğitim amacıyla PKK bürolarına gönderiliyordu.

"PKK eğitiminin çok ciddi olacağını düşünmüştüm; ama birileri Öcalan'm konuşmalarını okuyordu ve Öcalan o konuşmalarında türlü insanlara küfrediyordu," diyor Çiftçi. Öcalan'ın zaman zaman lıoyrat, buyurgan ve hatta tehditkâr konuşma tarzı, Kürt mücadelesinin ve silahlı asilerin adanmışhğının kuvvetli bir savunusuyla yumuşayabiliyordu; ama yine de alışmak zaman alıyordu. Çiftçi, Öcalan'm konuşma tarzının kendini biraz rahatsız ettiğini söylüyor.

> Doğru yere gelip gelmediğinizi merak etmeye başlıyorsunuz. Fakat kuşkusuz, bunu ifade etmiyorsunuz ya da bu, ayrılmayı ve Türkiye'ye dönmeyi istediğiniz anlamına gelmiyor, zira bu düşünebileceğiniz bir şey değil. Ama ne zaman bir mola verilse, insanlar hep Marksizmle ilgili kitapları kapışıyordu; hiç kimse Öcalan'ın analizlerini okumak istemiyordu.

Çiftçi, sıcak ve bunaltıcı yaz boyunca Atina'daydı. Erkeklerden bazıları zaman zaman sahile gidiyordu, ama çoğunlukla aşırı kalabalık apartman dairesinde kalıyorlardı. Öğlenleri, Yunanlar sıcaktan kaçmak için şekerleme yapmaya çekildiğinde, yeni üyeler, kimseyi rahatsız etmemek için eğitime ara vermek zorunda kalıyordu. Bir öğlen, Çiftçi caddedeki telefon kulübesine gidip Türkiye'deki erkek kardeşini aradı. PKK'ya katılmak üzere Türkiye'den ayrıldığını hiç kimseye söylememişti: Polis kendisini ararsa, ailesinin planlarını bilmiyor olması daha iyi olacaktı. Erkek kardeşine, İngiltere'ye İngilizce öğrenmeye geldiğini söyledi.

"Yunanistan'da tatilde olduğumu söyleyebilirdim, ama neden okulda olmayıp da tatil yaptığımı açıklayabilecek bir neden uyduramadım." Çiftçi, aradan geçen zaman içinde siyasal eğitime de alışmıştı. "Başlangıçta tuhaf geliyor, ama bir şeyi 40 kere işitirseniz, yavaş yavaş bunu kabul etmeye başlı-

yorsunuz. Her koşulda, İstanbul'dan uzak kaldığım bütün bu zaman zarfında her şeyin daha iyi olacağını düşünmeyi sürdürmüştüm. Ne olursa olsun, savaşmak üzere topraklarımıza dönecektik. Dağlarda gerilla olmak üzere."

Sürekli yeni insanlar geliyor, eskileri yeni görevlerine gitmek üzere ayrılıyordu. Orada bulunanlardan ikisi, PKK'ya katılmak istemediklerine karar verdiler ve bunun üzerine sığınmacılık başvurusunda bulunmaları için Lavrion mülteci kampına gönderildiler. Diğerleri bekledi. Atina'da geçen neredeyse beş aydan sonra Çiftçi'ye, Suriye'ye giden bir uçağa bindirileceği söylendi; oradan da askerî eğitim için Bekaa kampına gidecekti.

Çiftçi'yi Suriye'de bir PKK üyesi karşılayıp ağzına kadar militanlarla dolu bir daireye götürdü. Ertesi gün, Öcalan telefonla tebriklerini iletip işleri biter bitmez yeni katılanlarla tanışmak üzere Helve kampına geleceğini söyledi. Aynı öğlen, Çiftçi ve başka kimi katılımcılar Suriye kontrolündeki Bekaa Vadisi'nin kıyısına kadar giden bir otobüse bindiler. Bir kuryenin eşliğinde tepeleri aşıp PKK'nın, aynı zamanda Helve kampı olarak da bilinen Malısum Korkmaz Akademisi'ne ulaştılar.

PKK'nın Bekaa vadisindeki faaliyetleri sürekli olarak genişliyordu. PKK'nın Türk ordusuna saldırılarını sürdürme becerisinden cesaret bulan, ordunun sivillere karşı sert tutumundan dolayı öfkeli ve demokratik alternatiflerin yokluğundan dolayı önü kapalı Türkiye Kürtleri, asilere daha da yakınlaşıyordu. 1990 yılının sonbaharında Çiftçi Helve kampına geldiğinde, burada 300 dolayında yeni katılımcı vardı. Yüzlercesi de PKK'nın Irak sınırı boyunca sıralanmış üslerinde bir araya gelmişti. Kendi siyasal partileri Kuzey Irak'ta hâlâ pek faal olmayan Suriye Kürtleri ve hatta Iraklı Kürtler de katılıyordu. Bu arada, tanınmış PKK komutanlarından bazıları Aralık ayındaki 4. Kongre'ye hazırlık yapmak üzere kampa gelmişti.

1986 yılında Türk ordusunun kurduğu pusuya düşüp ölen PKK militanı Mahsum Korkmaz'ın çerçevelenmiş küçük bir fotoğrafını Köln'deki dairesinin oturma odasında hâlâ saklayan Çiftçi, "Esaslı bir heyecan atmosferi vardı," diyor. "Herkes

askerî giysiler içindeydi, herkesin silahı vardı, Kürt renklerinde bir bayrak vardı. Benim için çok heyecanlı bir zaman dilimiydi."

Helve'deki program Atina'dakinin bir benzeriydi: Farkh olan, yeni katılımcılara burada askerî eğitim de verilmesiydi. "Herkes eğitimlerin sıkıcı olduğunu düşünüyordu, istediğimiz tek şey dağa çıkmaktı," diyor Çiftçi. Öcalan, söz verdiği gibi, yeni üyelerle tanışmak üzere kampa geldi. "İnsanlara nereden olduklarını sordu, akademi hakkında açıklamalarda bulundu. Genel olarak, çok nazikti." Öcalan, PKK tarihi ve isyan üzerine dersler de verdi. Kimi zaman, halen belli bir şöhrete sahip bir askerî komutan olan Şemdin Sakık'ı sahneye davet ediyor ve sözüm ona hatalarından dolayı paylıyordu.

"Bir keresinde [kamp yöneticisi] Cemil Bayık'a, herkes bu kadar kötü ve hatalardan mesulse, neden ve nasıl PKK'nın böylesine ileri gidebildiğini ve bu kadar çok şey yapabildiğini sordum," diyor Çiftçi. "Bayık anlamadığımı söylemekle yetindi; Öcalan'm söylediklerini anlamayı denemeli ve anlamalıydım. Söyledikleri hep buydu, anlamadığınız."

Çiftçi'yle diğer yeni katılımcılar Öcalan'ın konuşmalarına her zaman o kadar da dikkat etmiyorlardı. "Öcalan ayrılır ayrılmaz ne söylediğini unutuyorduk," diyor Çiftçi. "Bizi heyecanlandıran, birilerinin gelip savaş hakkında, savaşın neye benzediği hakkında ders vermesiydi. Benim gibi daha genç PKK militanları, Sakık ve dağlarda yaptıklarına ilgi gösteriyorduk. Herkes heyecanla ayağa kalkıp ona sorular soruyordu."

Nisan 1991 civarında Çiftçi'ye Diyarbakır yakınında faaliyet gösteren bir askerî birliğe katılması emri geldi. Komutanlarının bilgisi dışında hareket ettiklerini iddia eden Suriye askerleri, Çiftçi ve diğer kimi PKK asilerini Şam'a götürdü. Şam'da, yaklaşık 60 kişiyi bulan Çiftçi ve arkadaşları dörtbeş kişilik gruplara ayrılıp Türkiye sınırındaki başlıca Kürt şehri Kamışh'ya giden otobüslere bindi. Buradan, Irak sınırına yakın küçük bir köye gidip silahlarını –kalaşnikoflarını– aldılar ve ağır, şalvar tipi yeşil pantolonlarıyla gömleklerini, yani asi üniformalarını giydiler.

Plan, lastiklere bağlanmış kalaslardan ibaret sallarla Dicle Nehri'ni geçip Irak'a ulaşmalarıydı. Ne var ki, bu silahlı insanların kim olduğundan muhtemelen emin olamayan Suriyeli sınır bekçileri ateş açtı ve Çiftçi'nin ekibi geri dönmek zorunda kaldı. Bir hafta sonra Irak'a ulaşmak üzere yeniden yola çıktılar ve bu defa başardılar. PKK'nın, Zaho yakınındaki Haftanin kampında kısa bir molanın ardından, Türkiye'ye geçip Diyarbakır'a doğru uzun yürüyüşlerine başladılar.

"Türkiye'de insanlar çok dostça davranıyordu. Nereye gittiysek, milise [PKK sivil gücü] haber veriyorduk, onlar da bize yiyecek sağlıyorlardı. Bir köye gidiyorduk, köylüler kendi aralarında tartışıyorlardı, çünkü hepsi bizi evinde misafir etmek istiyordu. Olağanüstü bir destek görüyorduk." Çiftçi duraksıyor.

"PKK'ye katılmamdan sonraki bir yıl içinde, PKK içinde gördüklerimden dolayı moralim bozulmuştu... işleri organize etme yolları, Öcalan'm konuşma tarzı, bunun gibi şeyler." Anımsadıkları üzerine başını sallıyor. "Fakat Diyarbakır'a ulaşmaya çalışırken geçirdiğimiz üç ay içinde kendimi toparladım ve PKK'ye katılmakla doğru kararı vermiş olduğumu hissettim."

Böyle düşünen yalnızca Çiftçi değildi. Çiftçi'nin Türkiye'ye döndüğü yıl içinde binlerce başka Kürt erkeğiyle kadını da gruba destek vermeye başlamıştı; böylece, PKK'nın bir kitle örgütüne dönüşmesi kolaylaşıyordu. Dönüşümün bir nedeni, PKK'nın aralıksız gerilla savaşıydı: Bu, nihayetinde, örgüte kitlenin güvenini ve saygısını kazandırmıştı. Bir diğer neden, grubun şiddete dayalı olmayan yasal faaliyetleri de çevrime alma kararıydı: Böylelikle asi grubun eylem alanı savaşın çok ötesine geçmişti. Sonraki üç yıl boyunca PKK, yasal Kürt siyaseti, Kürt yayıncılığı ve kültürel etkinlikleri üzerindeki denetim gücünü perçinledi. Bu, hem PKK için yeni ve daha geniş bir destek zemini yaratmış hem de Türkiye'nin yürüttüğü Kürt ulusal hareketinde kontrolü eline geçirmesini sağlamıştı. Aynı dönemde Öcalan, Türkiye devletinden somut bir kazanım sağlamak üzere PKK hâkimiyetini kullanma mücadelesine girişti. Söz konusu dönem, yani 1991-1993 yılları, hem Kürt asileri hem de Türkiye devleti için kritik bir dönemdi ve PKK'nın bu üç yıl içindeki

kazammları kadar kayıpları da Kürt siyasetini ve 2006 ve sonrasına uzanacak PKK faaliyetlerini etkilemeye devam etti.

Partî'ye katılım

Öcalan'ın otoritesine başkaldırmasının ardından kendi grubunca öldürülen PKK militanı Mehmet Şener'e yönelik suçlamalardan biri, PKK'nın, ilgisinin bir kısmını savaştan politik alana doğru kaydırmasını talep ederek, gerilla mücadelesini zayıflatmayı denemiş olduğu yönündeydi. Fakat aslında, Öcalan'ın yasal siyasete dair kendi görüşleri de değişmeye başlamıştı. Kürt sorununa dikkat çekmek için silahlı mücadeleden başka yollar da olabileceğini gündeme getirmeye başlamıştı. Daha spesifik olarak, yeni yasal Kürt siyasi partisi HEP'in, üzerinde müzakere edilebilecek bir çözümün ortaya atılmasında rol üstlenebileceğinin altını çiziyordu. Türkiye'nin Ekim 1991 genel seçimlerinden önce, "çözüme ulaşmaları için onlara bir şans vermek istiyoruz,"[1] demişti.

Öcalan HEP için her zaman bu kadar olumlu konuşmazdı. Aslında, kendi etki alanı dışındaki Kürt örgütlenmelerine hiçbir zaman hoşgörüyle yaklaşmamıştı. Şimdi daha da küçülmüş olan öteki gruplar hâlâ PKK tacizinden yakınıyorlardı. Öcalan, başlangıçta, kendi yandaşlarını yeni siyasal partiden de uzak durmaları yönünde uyarmıştı. Ne var ki, 1990 sonları ya da 1991 başlarında, Öcalan fikrini değiştirdi.

HEP'in kurucu üyelerinden Mahmut Kılınç, Öcalan'ın, "Bu parti bizim partimiz değil.... Ama bu parti Türkiye'nin temel sorunlarına söylediği biçimde yaklaşırsa, yani demokrasiyi kurumsallaştırmak gibi bir düşüncesi var ve Kürt sorununu bu çerçeve içinde görmek gibi bir düşünceye sahipse, biz buna sıcak bakarız," demeye başladığını, böylece, partinin bölgedeki örgütlenme çalışmasının hız kazandığını açıklıyor.[2]

O zamana kadar, kamuoyunu büyük ölçüde PKK'nın belirlediği Güneydoğu'dan destek almakta sorunlar yaşayan HEP,

1 *Serxwebun*, Ekim 1991, s. 19.

2 Ölmez, *Türkiye Siyasetinde DEP...*, s. 119'da alıntılanıyor.

birdenbire yeni üyelerin akınına uğradı. Çoğu PKK sempatizanı ve yandaşıydı. Siyasal partinin bağımsız üyeleri, bir başka deyişle, kendilerini Öcalan'm denetim alanında faal görmeyenler, kendi yasal faaliyetleriyle PKK'nın yasadışı mücadelesi arasında, uzun erimli hedeflerinin çoğunun örtüştüğünü görseler de, bir ayrışmayı sürdürebileceklerini umuyorlardı.

Şimdi Almanya'da yaşayan Kılınç, "Bakış açımız, hepimizin Kürt olduğu yönündeydi," diyor. "Biz kendi inançlarımıza sahiptik, [PKK] kendi bakış açısına sahipti ve bazı konularda görüş birliği içinde değildik ya da farklılıklarımız vardı... Ama nihayetinde, Kürt insanlar aynı amaçlara sahip; dolayısıyla, [parti içinde PKK sempatizanlarının bulunmasında] bir tutarsızlık olmak zorunda değildi," diyor.

Bu, sürdürülmesi güç bir dengeydi. Yeni üyeler PKK'yı Kürt ulusal hareketinin önderi olarak görüyor, yasal bir siyasal partide de olsa, PKK'nm hâkimiyetinin öncelikli olması gerektiğine inanıyordu. Siyasal parti içinde PKK'ya sadık olanlar tarafından saldırganca savunulan bu bakış açısı, Öcalan'a, üyeler kanalıyla parti üzerinde önemli bir hükmetme gücü sağladı.[3] "Kitleler PKK'den etkilenmişti," diye not ediyor Kılınç omzunu silkerek, "dolayısıyla, bakış açılarını buraya da taşıdılar."

Öcalan, aynı zamanda, işlerin kendi seyrinde gitmesine de yanaşmıyordu. Parti'yi kendi haline bırakmak, bir başka deyişle PKK mücadelesine duyarlı ve yakın olmakla birlikte bu mücadelenin bir parçası olmayan bağımsız bir siyasi güç haline gelmesine izin vermek ile partiyi egemenlik altına almak seçenekleri karşısında, ikinciyi seçti.

Parti'nin önde gelen bağımsız figürlerinden Mehmet Emin Sever, "Öcalan, 'İşte siyasal bir parti,' diyemiyor ve onu serbest bırakamıyordu," diyor. "Herhangi bir şeyi, başka kimse değil, ancak o yapabilirdi."

Kısa bir süre içinde Öcalan bazı PKK üyelerini özel elçileri olarak görevlendirdi: Elçilerinden isteği, yasal siyasal partiye kendi görüşlerini açıkça iletmeleri ve parti içinde olup biten-

3 Barkey ve Fuller, *Turkey's Kurdish...*, s. 88-89'daki analizlerine bkz.

lere dair kendisini bilgilendirmeleriydi. Bu elçilerden bazıları halen parti üyesiyken, bazıları da –kendilerine verilen isimle– siyasi komiserler olarak dışarıdan çalışacaklardı. Parti içindeki bazı PKK üyeleri konumlarını, bağlantılarını ve görevlerini asilere para ve yandaş toplamak için kötüye kullandı. HEP'in bağımsız üyeleri bu duruma karşı çıktılarsa da, engellemek o kadar kolay değildi.

HEP'in eski üst düzey yöneticilerinden olan ve gücü, Öcalan'ın partideki elçilerinden biri olmasıyla ikiye katlanan Murat Dağdelen, "PKK'nin amacı HEP'i teslim almak, örgüt içinde doğrudan bağlantısı olan insanlar barındırmaktı," diyor. "Herkes PKK'li olmak zorunda değildi. Ama PKK'nin yaklaşımını benimseyen birileri olmalıydı." Dağdelen başını sallıyor. "HEP'in en büyük güçsüzlüğü, kendini kurumsallaştıramaması oldu, kendi örgütlenmesi içinde büyüyemedi."

Bütün bunlara rağmen, HEP'i PKK'nın vitrin örgütü olarak değerlendirmek yanlış olur. Ne olursa olsun, bir şeyi kontrol etme arzusu, onu kontrol etmekle aynı anlama gelmez. Kuşkusuz, PKK'nın parti üzerinde güçlü bir etkisi vardı. Fakat bu, bütün üst düzey parti yöneticilerinin (hatta çoğunluğun bile) PKK'yla doğrudan bağlantılı olduğu ya da PKK'nın bütün görüşlerini paylaştığı anlamına gelmiyordu.

Kendini partinin bağımsız üyeleri arasında sayan Kılınç, "Parti içinde PKK yandaşları geniş bir varlığa sahipti, fakat siyasal bir yaklaşım önermek konusunda [ilk yıllarda] pek de aktif değillerdi," diye ekliyor. "Örneğin toplantılar sırasında, Öcalan'ın adamları gelip slogan atıyorlardı. Tamam, bizi kendi siyaseti için kullanıyordu. Fakat hepsinden öte, HEP bir Kürt hareketiydi ve bu tür şeylerin olması beklenirdi."

Siyasal parti Kürtlere, taleplerini gündeme getirebilmeleri için yeni ve daha kabul edilebilir bir yol sağladı. Bu kez olsun, Kürt sorunu yasal, şiddete dayalı olmayan bir oluşum tarafından tartışılıp gündemde tutuluyordu. Şimdiye değin Kürt sorununu terörizmle özdeşleştirmiş olan Türkler, birdenbire, yasal alanda dillendirilen taleplerle yüzleşmek zorunda kalmıştı.

Şimdi Kürtçe internet sitelerine makaleler yazan Dağdelen,

"Yozgat'tan biri PKK hakkında ne bilebilirdi; onları ancak eşkıya olarak görecekti," diyor. "Fakat HEP'le birlikte, belli şeyler isteyen Kürtlerin olduğu açıkliğa kavuştu. Parti, insanları, işitmeye zorladı."

Öcalan'ın, silahh mücadeleden vazgeçmeksizin yasal faaliyetlere yaklaşımını gözden geçirme kararı, PKK için de iyi olmuş, PKK'nın bir kitle hareketine dönüşmesinin önünü açmıştı. İsyancı gruba, görüşlerini yaygınlaştırması, daha çok insana ulaşması için yasal bir yol sağlamıştı. Aynı zamanda, PKK'nın, dağa çıkıp savaşmak istemeyen ya da bunu yapamayan, ama yasal bir siyasal partide çalışmaya istekli insanlardan oluşan yeni bir yandaş grubunu kendine çekebilmesine de yardımcı olmuştu. En az bunun kadar önemlisi, PKK sempatizanlarının HEP'e akması sayesinde PKK, politik gelişmeler üzerinde etkide bulunabilme olanağı kazandı. Bu suretle, isyancı grup, yasal alanda olup bitenler dolayısıyla kolayca marjinalleşmeyecekti.

Ne var ki, bütün bunların Kürt siyaseti için iyi olup olmadığı tartışmalıydı. 1990'larda Türkiye'de Kürt aktivizminin yasal zemini genişledi, ama eylemciler Öcalan'ın faaliyetleri denetleme ve yönlendirme arzusunun kısıtlayıcılığı altındaydı. Zaman içinde, politik açıdan deneyimli ve sağduyulu bir Kürt sınıfın gelişmesi kösteklendi. Bir sonraki siyasetçi kuşağı, genellikle, PKK'yla yan yana büyüyen insanlardan oluşuyordu ve bu, deneyimlerinin, bakışlarının ve inisiyatif alma konusunda iradelerinin daha sınırlı olması anlamına geliyordu.

Yeni aşama

Türkiye'de siyasal sistem Kürt sorununu ele almak için hiçbir zaman esaslı bir irade göstermemişti; ne var ki, 1991 yılının sonlarında dikkatini bu noktaya çevirmek zorunda kaldı.[4]

4 Bu bölümde Ahmad, *Modern Turkey*, s. 201-203; Ölmez, *Türkiye Siyasetinde DEP Depremi* (Ankara: Doruk Yayınları, 1995) s. 154-212; Kirişçi ve Winrow, *Kurdish Question and Turkey: An Example of a Trans-State Ethnic Conflict* (Londra/New York: RoutledgeCurzon, 2004) s. 136-151'den yararlandım.

Anavatan Partisi'nin yeni lideri Mesut Yılmaz, erken seçimin Ekim 1991'de yapılması çağrısında bulunurken, konumunu sağlamlaştırmayı umuyordu; fakat planı geri tepti. Türk halkı Anavatan Partisi'nden hoşnut değildi. Hoşnutsuzluğun bir nedeni, hükümetin Körfez Savaşı'nda ABD'yi destekleme kararı almış olmasıydı: Müdahaleyle, Saddam Hüseyin'in birlikleri Kuveyt'ten çıkarılmıştı. Türkiye'nin bundan elde ettiği somut kazanımsa pek küçüktü: Irak'a uygulanan ekonomik ambargonun Türkiye'ye maliyeti, büyük bir ticari ortak ve milyarlarca dolar oldu. Üstelik Kuzey Irak'taki PKK askerî kampları Irak güçlerinin denetimi dışında çoğalıyordu. Ankara'nın ABD'nin öncülük ettiği askerî eylemlere vermiş olduğu desteğin uzun erimli sonuçları konusundaki belirsizlik Türkiye'nin daha ivedi ekonomik sorunlarıyla bir araya gelince, ANAP seçimlerden ikinci parti olarak çıktı. Merkez sağdaki Doğruyol Partisi (DYP) birinci partiydi.

Doğruyol Partisi başkanı Süleyman Demirel, deneyimli bir siyasi lider, askerî darbelerle iki kez yerinden edilmiş eski bir başbakandı. Hükümeti kurabilmek için yeterli sandalyeye sahip olmayan Demirel, koalisyon hükümetine ortak arayışında, ANAP'ın ardından, yumuşak tabiatlı fizik profesörü Erdal İnönü'nün başkanlığını yaptığı SHP'nin kapısını çaldı. Bu merkez sol parti, kendiyle birlikte sıradışı bir ortak daha getirdi: Kürt partisi HEP'ten 22 milletvekili. HEP, seçim tekniğiyle ilgili bir nedenle seçimlere katılamamış; SHP'lilerse bu ortaklığın Güneydoğu'daki konumlarını güçlendireceğini düşünmüştü. Üstelik resmî olarak, yeni HEP milletvekilleri hâlâ SHP üyesiydi. Sonuç olarak, koalisyon hükümetinin şimdi neredeyse iki düzine sözünü esirgemeyen, kimisi gayet radikal olan Kürt ortağı vardı.

Türkiye'de Kürt sorunu, basın yayın haberlerinde nadiren tartışılsa da, ülkenin siyasi ve askerî gündemine hükmettiği açıktı. Bir önceki Meclis'in, askerî yönetim döneminde getirilen yaygın Kürtçe yasağını kaldırma kararı, dilin kullanımına yönelik öteki yasal sınırlandırmalar varlığını sürdürse de, meselenin o zamana değin olduğu gibi süremeyeceğinin işa-

retiydi; şimdi Kürtler daha fazlasını istiyordu ve PKK'nın savaşı da barışçıl talepleri göz ardı etmenin tehlikelerini sürekli olarak anımsatan bir unsurdu. DYP ve SHP, demokratik reformları gerçekleştireceklerini vadettiler: Bu vaat, Kürt sorununa temas etmek olarak yorumlanıyordu. Hükümet protokolü Kürtleri ismen anmaktan kaçmdıysa da, insanların farklı kültürel kimliklerini geliştirme hakları olduğunu belirtiyordu.

Türk gazetelerinden biri, "İlk mesele Güneydoğu" ifadesiyle hükümetin yaklaşımını duyurdu.[5] Durum gerçekten de böyle görünüyordu. Hükümet ilan edildikten sonra, Başbakan Demirel'le Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü Güneydoğu'ya doğru yola çıktılar. Alkışlayan kalabalıkları, bölgedeki insanların "kardeşler"i oldukları konusunda temin ettiler.[6] Partisi, bir yıl önce yayınladığı raporda Kürt taleplerine doğrudan doğruya temas eden ve değişim çağrısında bulunan İnönü, yeni hükümetin reformlar konusunda ciddiyetinin altını çizdi. Kalabalıklara, çekinmemelerine gerek olmadığının, sorunları kendilerine anlatabileceklerinin garantisini verdi.[7]

Sorunlar biliniyordu. Özellikle PKK'ya yardım şüphesiyle tutuklu bulunan Kürtler üzerinde işkence sınır tanımıyordu; Türk güvenlik güçleri, –artık sadakat kanıtı olarak görülen– köy koruculuğu sistemine katılmadıkları takdirde insanların evlerini yakıp yıkma tehditlerinde bulunmaya başlamıştı; köy korucuları, hem silahları hem de devletle bağlantıları sayesinde komşu köylerle hesaplarını şiddete dayah yollarla çözmeye başlamışlardı; itiraz etmeyi deneyen Kürtler, PKK için çalışmakla suçlanıyordu. Kürtçe eğitim, televizyon ve radyo yayınları üzerindeki devlet yasakları hâlâ yürürlükteydi ve hükümleri yoruma açık bir terörle mücadele kanunu gazetecileri, yazarları, Kürt tarihi ya da sorunları üzerine kamuya açık konuşmalar yapanları hapsetmek için kullanılıyordu.

22 Kürt vekil (Meclis'te başka Kürtler de vardı; buradaki

5 *Milliyet*, 18 Kasım 1991.

6 *Milliyet*, 9 Aralık 1991.

7 *Milliyet*, 9 Aralık 1991.

ifade, HEP'e mensup olanları kastetmek için kullanılıyor), koalisyona girmeyi kabul etmeden önce, mevcut sıkıntıları açıkça ortaya koymak amacıyla yapılması gerekenlere dair bir liste çıkardılar. Diğer önerilerin yanı sıra, Kürtlerin Kürt olarak tanınmasını da istiyorlardı. Bu, kendi dillerini konuşma ve öğrenme, kültürlerini ifade edebilme ve kendi tarihlerine sahip çıkabilme hususlarında tam bir özgürlük talebi anlamına geliyordu.[8]

"Amacımız, Türkiye'nin Kürtlerin demokratik haklarını tanımasını, yasaları değiştirmesini ve böylece [Kürt sorununu] çözmeye başlamasını sağlamaktı," diyor Mahmut Kılınç.

Meclis'te yemin edileceği gün, her üye cebinde kırmızı, yeşil ve sarı bir mendil taşıyordu. Bu renkler bütün bölgede Kürt kimliğini temsil etmekteydi, aynı zamanda PKK bayrağındaki renklerle aynıydı.

Yeni vekil Hatip Dicle, yeni milletvekillerinin okumak zorunda olduğu yemini mırıldanırken, "Ben ve arkadaşlarım bunu anayasal baskı altında okuyoruz," ifadesini ekledi.[9] Dicle'nin protestosu, yemindeki Atatürk ilke ve inkilaplarına, yani eylemci Kürtlerin kimliklerinin inkârından sorumlu gördükleri ilkelere bağlı kalma vaadine yönelikti.

Gruptaki tek kadın olan ve gür, omzuna kadar gelen siyah saçlarına kırmızı, yeşil, sarı bir saç bandı takmış olan Leyla Zana da yeminini benzeri bir protestoyla yaparak, Türklerle Kürtlerin birlikte çalışabileceği umudunu yemin metnine Kürtçe olarak ekledi: "Bu formaliteyi baskı altında yerine getirdim. Kürt ve Türk halklarının kardeşçe bir arada yaşaması için demokrasi çerçevesinde mücadele edeceğim."[10]

Türk milletvekillerinden bazıları Zana'ya başındaki bayrağı çıkarması için bağırdı. Ötekiler de durumu protesto etmek için sıralara vurdu. Zana'yla Dicle'nin SHP'den

8 Listenin tamamı için bkz. Ölmez, *Türkiye Siyasetinde DEP*, s. 161.

9 *Milliyet*, 8 Kasım 1991.

10 Zana'nın ifadesinin tam olarak ne olduğuna dair çok sayıda farklı kaynak var. Benim burada kullanmayı yeğlediğim, sanırım en radikal versiyonunu aktaran, kendi derlemesi: Zana, *Writings From Prison 2* (Watertown, Mass.: Blue Crane Books, 1999).

ihraç edilmesi için ivedi çağrılarda bulunuldu. Birkaç gün sonra, devlet güvenlik mahkemesi, bu iki milletvekilinin, Meclis'teki eylemlerinden dolayı cezası idam olan vatana ihanet suçlamasıyla yargılanıp yargılanamayacağının araştırıldığını duyurdu.

Kürt vekiller geri adım atmıyordu. Siyasete girmeden önce İnsan Hakları Derneği Diyarbakır şube başkanlığını yürüten mühendis Dicle, "Eğer kardeşlik istediğimiz için mahkûm edileceksek,"[11] diye söze başlıyordu. Dicle, Parti'nin radikal kanadından geliyordu; kampanya sürecinde, Ankara'ya PKK'yla diyalog süreci başlatması çağrısında bulunmuştu, fakat yine de dile getirdikleri, seçmenlerinin düşüncelerinden farklı görüşler değildi.

Cizre'de avukatlık yapan Orhan Doğan, seçimlerden birkaç hafta önce bana, "Meclis'te Kürt insanlarının sesi olmak istiyoruz," demişti yumuşak sesiyle. Kendisinin oturma odasında konuşmuştuk. Söyleşimize katılan yaklaşık bir düzine başka adam da Doğan'ın ifadelerini başlarını sallayarak onaylayıp durmuşlardı. "Şimdiye kadar Meclis hiçbir şey yapmadı," diye devam etti. "[Söz konusu olan Kürtler olduğunda] bir boşluk vardı; bu boşluğu doldurmayı ümit ediyoruz."[12]

Fakat öyle görünüyor ki, Başbakan Demirel ve Başbakan Yardımcısı İnönü sorunları hakkında konuşmak üzere Kürtleri davet ettiklerinde, bu denli dobra ve dürüst olmalarını beklemiyorlardı. İnönü Dicle'yle Zana'yı SHP'den ayrılmaya zorlayan çağrılara katıldı. Demirel onları ayaklanmacıların propagandasını yapmakla suçladı. Yeni vekiller, davranışları için özür dilemeyi reddettiler. Leyla Zana, varoluşu için mücadele verdiğine, ama hâlâ inkâr ile yüz yüze kaldığına dikkat çekerek direnç gösteriyor, kendisini seçenlerin Kürtler olduğunu vurguluyordu.[13]

---

11 *Milliyet*, 22 Kasım 1991.

12 Aliza Marcus, "Kurd Separatists Grip Southeastern Turkey," *Christian Science Monitor*, 13 Ekim 1991.

13 *Milliyet*, 9 Kasım 1991.

Meclis'teki gerilim, aslında, ülkede Türklerle Kürtler arasında yükselen gerilimin aynasıydı. 24 Aralık'ta, Lice'de güvenlik güçleri, civardaki dağlarda öldürülen üç PKK militanını gömmek için izin talep etmek üzere sokaklarda toplanmış binlerce insanın üzerine ateş açtı. Yedi sivil öldürüldü. Ertesi gün PKK yandaşları, OHAL bölge valisinin erkek kardeşine ait İstanbul'daki bir dükkânı bombalayıp 12 kişiyi öldürdü. Aynı dönemde, Şırnak'ın kırsal kesiminde bir jandarma karakoluna PKK'nm düzenlediği saldırıda yedi asker ve üç memur öldü. PKK tarafından öldürülen iki askerin cenaze töreninde konuşan Genelkurmay Başkanı, kanlı intikam sözü verdi.[14]

SHP Meclis grup başkan vekili olarak konuşan Kürt milletvekili Mahmut Almak, Türklerle Kürtlerin yaşadığı ortak acıya işaret etmeyi denediğinde (iki kardeşin ölümünden bahsediyordu: bir Kürt militan ve bir Türk asker), koalisyon ortağı DYP vekilleri, kürsüden inmesi için fiziksel müdahalede bulundular. Kürt sorununa askerî olmayan bir çözüm getirilmesiyle ilgilendiğini vaktiyle ima etmiş olan Cumhurbaşkanı Turgut Özal bile vekillerin Kürt ulusalcılığı sergilemesini kabul edemedi. Ahnak'ın kürsüye çıktığı gün Özal, "PKK... Meclis'e girdi," diye yakınıyordu.[15]

Türk siyasi yapısının Kürt milletvekillerini reddetmesi Öcalan'ı rahatsız etmişe benzemiyordu. PKK lideri, HEP'in Kürt sorununu gündeme getirmede yararlı olabileceğini söylemiş, fakat kendisinin silahlı ayaklanmaya bağlı kaldığını her zaman açıklıkla ortaya koymuştu. En az bunun kadar önemli bir nokta da, partinin başarılı olmasını ne kadar istediğiyle ilgili karmaşık duygulara sahip görünmesiydi. Seçim kampanyası sırasında Öcalan, PKK asilerine SHP'deki Kürt adayları desteklemek için ellerinden geleni yapmalarını emretmiş, asiler de bu mesajı şehirlerdeki yandaşlarıyla köylerdeki destekçilerine iletmişlerdi.

14 Vak'alar *Turkey Human Rights Report* (1991), s. 52 ile Aralık 1991 tarihli *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazetelerinden derlendi.

15 *Milliyet*, 28 Arahk 1991.

Ne var ki, adaylar Meclis'te sandalye sahibi olduktan sonra, Öcalan huzursuz görünmeye başladı. Bunun birden çok sebebi vardı. Belli ki, çok sayıda PKK'lı sempatizanı olmasına rağmen, hâlâ kendi dolaysız kontrolü dışında işleyen partiye tam anlamıyla güvenmiyordu. Üstelik kendisi Türk medyasında sesini duyurabilme mücadelesi verirken, yeni Kürt vekiller, bazen yergi dolu haberlerle de olsa, gazetelerin ilk sayfalarında yer bulmuştu bile. Söz konusu yeni vekiller farklı farklı bağlılık ve bağlantılara sahipti: Birkaçı PKK'ya açıkça saygı duyarken, bazıları da hafiften bir düşmanlık besliyordu; çoğunluksa, PKK baskısından bağımsızca çalışma isteğindeydi.

Belki de Kürt ulusal hareketinin önderi olduğu gerçeğinin altını çizmek için, Öcalan, Türkiye'nin güneydoğusu Kuzey Irak'ın bir kısmını kapsayan Kürdistan'ı yönetecek bir savaş hükümeti oluşturulmasından bahsetmeye başladı.[16] Dahası, bütün Filistinlilerin sürgündeki meclisi olarak çalışan Filistin Ulusal Kongresi'ni örnek alan bir Kürdistan Ulusal Meclisi'nin (KUM) oluşturulması hazırlıklarına başladı. Mesaj açıktı: Meclis'teki Kürt vekillerin kazanımları ne olursa olsun, Kürtleri siyasal bağımsızlığa taşıyacak olan Öcalan'dı. Ayrıca, yerleşik Türk siyasi güçlerinin Kürt vekilleri kabule yanaşmaması, vekilleri Öcalan'la rekabet edebilmek için pek az imkânla baş başa bırakmıştı.

Kürt partisi üzerindeki yasal ve yasadışı baskının doruğa ulaştığı 1993 yılında partiyle çalışmaya başlamış bağımsız eylemci Kemal Parlak, "Demokratik yol devlet tarafından kapatıldı," diyor, "Bu da PKK'nın güçlenmesiyle sonuçlandı."

Varış

Kürt devleti için savaşmak üzere üniversiteden ayrılan uzun boylu, genç Çiftçi, Amed (Diyarbakır) bölgesine Temmuz 1991'de vardı. Bekaa'daki PKK kampından ayrılmadan önce, PKK'nın en küçük savaş birimi olan yedi kişilik bir manganın komutanı olarak atanmıştı. Türkiye-Irak sınırını geçtikten

16 İmset, *the PKK*, s. 245-246.

sonra buraya yaya olarak ulaşması üç ayını aldı. Diyarbakır'ın kuzeyinde asilerin saklandığı yere vardığında, 30 kişilik bir ekibi yöneteceği bir pozisyona getirildi. Hızlı yükselişi, muhtemelen PKK'nın o dönemlerde çok sayıda deneyimli savaşçıya sahip olmamasından kaynaklansa da, kararın yerinde olduğuna kuşku yoktu. Çiftçi, en berbat ateşli çatışmanın ortasında bile soğukkanlı kalabilecek sakinliğe ve diğer militanların kendisine saygı duymasını sağlayan belirgin bir özgüvene sahipti.

"Çok hareketli bir görevdi; bir gün Lice'de, sonra Genç'te ve sonra Diyarbakır'daydım," diye açıklıyor Çiftçi. "Ayrıntılarla uğraşmak bize bırakılmıştı. Bir şey olduğunda, köylüler hikâyeyi sonradan abartırlardı. Bir Türk asker öldürülse, köylüler 10 derdi. Çok heyecanlıydılar."

Genellikle bölgeye yabancı olan Türk askerler, deneyimsizliklerinin yanı sıra, yabancısı oldukları bir bölgede olmanın ve asilerle mücadele yaklaşımındaki belirgin eşgüdümsüzlüğün kurbanı oluyorlardı. Türk ordusunun, savaş jetleri, helikopterler ve tanklar gibi teknolojik üstünlükleri, dağlarda ve sık ormanlarda yolunu rahatça bulabilen küçük ve çok hareketli gerilla grupları karşısında o denli yararlı olamıyordu.

"Askerler dağların kıyısına kadar geliyor, ama girmiyorlardı," diyor Çiftçi. Üstelik Türk güvenlik güçleri gece savaşmaya da pek hazırlıklı değildi. "Geceleri, kontrolü biz ele alıyorduk," diye vurguluyor.

Yıllar sonra üst düzey bir askerî görevli, bunu, uygun bir eğitimle gelişkin dürbünler gibi gerekli donanımın olmayışına ve komutanların gece operasyonlarına yanaşmamalarına bağlayacaktı. Emekli Korgeneral Hasan Kundakçı, anılarında, "Teröristler geceyi silah gibi kullanıyorlardı," diyor. "Askerler de [geceleri] pek çıkmıyorlardı."[17] Askerler, korunaklı kışlalarında kalıyor, böylece, hava kararıktan sonra PKK militanları bölgede serbestçe hareket edebiliyordu. Kundakçı, militan-

17 Kundakçı, *Güneydoğu'da Unutulmayanlar* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2005) s. 223. Kundakçı'nın anıları, Türk askerlerinin karşı karşıya kaldığı sorunları, özellikle s. 195-242'de mükemmel bir biçimde özetliyor.

ların, "Geceler bizim, gündüzler askerin," dediğini burukluk-la aktarıyor.[18]

Hava karardıktan sonra, PKK anayollarda kontrol noktaları kurup kimlik kontrolü yapıyordu. Kürtlere ulusalcı söylevler veriliyor, devlet için çalışanlarla güvenlik personeli çoğu zaman araçlarından indirilip vuruluyordu. Devlet ajanları Kürt eylemcilerle PKK sempatizanlarını vururken (cinayetlerin bir kısmı da, görünüşe göre devletin göz yumduğu İslamcı, sağcı –Lübnan'daki Hizbullah'tan farklı– Hizbullah tarafından işleniyordu), PKK militanları da devlet yandaşlarını vuruyordu. Hedef seçilenler arasında köy korucuları, polis ve isyancılara aktif olarak karşı duran diğerleri vardı. PKK militanları, 1992 yılında yaklaşık 210 –onların tabiriyle– devlet yandaşını öldürmekle suçlanırken, 1993 yılında bu rakam 300'ü geçti.

PKK militanları, şehir merkezlerine baskın düzenleyerek, kamu binalarıyla karakollara ateş açarak da askerî güçlere meydan okuyordu. Ücra yerlerdeki askerî üslerin tahkimat düzenini, buralara nasıl gelinip gidildiğini öğrendikten sonra, üslere gelip giden ya da nöbet tutan şanssız askerleri vuruyorlardı. 1990-1992 arasında vaziyet öyle ciddi bir hal aldı ki, ordu Güneydoğu'daki ücra yerlerde bulunan bazı birliklerini geri çekti.[19]

Kundakçı, anılarında, "Kışlalar birer birer boşaltılıyordu," diye yakmıyor. "Bu olurken, teröristler oldukları yerde durmuyor, her gün bir adım daha ileri gidiyorlardı."[20]

Ne var ki, PKK'nın başarılarının bedeli yüksekti. Çiftçi'nin geldiği yıl Diyarbakır bölgesindeki 300 PKK isyancısının yaklaşık yarısı aynı yıl içinde çatışmalarda öldü. Yaralananlarla kaçanlar bu rakamın dışındaydı.

"Türk askerleri çok deneyimsizdi, ama biz de öyleydik," diyor Çiftçi. "Ben 21-22 yaşındaydım, ekipteki diğerleri daha da gençti. 1991 yılı sonlarında, bir sürü yeni insan katılmaya başladı. Hiçbiri daha önce eline silah almış değildi." PKK,

18 Kundakçı, *Güneydoğu'da...*, s. 224.

19 *Turkey Human Rights Report* (1992), s. 63-73 ve (1993), s. 82-89.

20 Kundakçı, *Güneydoğu'da...*, s. 202.

Bekaa'daki askerî eğitim kampıyla övünmekten çok hoşlanıyordu, ama programı tamamlayanlar, pek de yararını görmediklerinden sıkça yakınıyorlardı. "Bize ciplerden dışarı nasıl atlanacağını gösterdiklerini hatırlıyorum," diye gülüyor Çiftçi, "ben de, 'valla, bildiğim kadarıyla, Kürdistan'da cip sahibi değiliz,' diyordum."

Üstelik herkes eğitime de gönderilmiyordu. 1990'larda yeni katılımlarda yaşanan patlama, mekân ve zaman bulmayı güçleştirmişti. Bunun yanı sıra, Güneydoğu'dan katılanların, hiç değilse Kuzey Irak'taki PKK üslerine varmak için yaya katetmeleri gereken uzun mesafe boyunca hayatta kalmaları gerekiyordu.

PKK komutanı Hüseyin Topgider, "Bazen, köylerden birinden yeni bir üyeyle dönerken, bir saldırı oluyor ve giysilerini değiştirme fırsatı dahi bulamadan ölebiliyorlardı," diye ekliyor.

PKK, çatışmalarda her zaman çok sayıda militanını kaybetmiş olmasına rağmen (ölülerin anısına düzenlenen "şehit albümleri"ne göz atmak sarsıcı bir deneyim), 1990'larda kayıpların daha da arttığı görülüyor. Bu artışın başlıca nedeni; yeni katılımların daha çok şehirli sempatizanlardan, özellikle üniversite öğrencilerinden ve Güneydoğu'nun köylerinden gelen gençlerden oluşmasıydı. Köylerden katılan gençlerin yaşı 14-15'e kadar inebiliyordu. Genç olmaları ve göreli deneyimsizlikleri, savaşta ölmeleri ihtimalini güçlendirmekle kalmıyordu: Bu insanlar örgütten kaçmaya da daha eğilimliydi. Birinin nerede büyüdüğünden bağımsız olarak, militan hayatı sürmek zordu. Su bulmak güç olabiliyordu, yiyecekleri tekdüze ve karbonhidrat ağırlıklıydı, insanlar çıplak toprak üzerinde uyuyorlardı ve bitlenme sorunu vardı.

1992'de üniversiteden ayrılıp asilere katılan Neval kod adlı kadın, ilk seferinde yemeğini nasıl reddettiğini anımsıyor. PKK'nın Kuzey Irak'taki Hakurk kampında, örgüt standartlarına göre lüks sayılabilecek salçalı-yağlı ekmekten oluşan yemeği Neval'e veren Osman Öcalan, "Bu yemeği bir daha bulamayabilirsin,"[21] diyerek uyarmış.

21 Buldan, *PKK'de Kadın*..., s. 16.

Asilere katılmak için tıp eğitimini bıraktığından Dr. Süleyman adıyla bilinen bir militan, 1991 sonlarında, Genç ilçesi civarındaki ormanlık alanda konuşlanmış bir birliğin komutasını üstlenmek üzere Diyarbakır bölgesine vardı. Dr. Süleyman, siyasi eğitimini Atina'da, askerî eğitimini de Bekaa'da almıştı. Aldığı askerî eğitime, Filistinlilerin örgütlediği, şehir gerillası savaşı üzerine özel bir program da dahildi. Bu ufak tefek ama kaslı adamı önce, üniversiteye devam ettiği şehir olan Adana'daki PKK sempatizanlarını örgütlemeye göndermişlerdi. Ne var ki, Adana'ya gelişinin üzerinden bir hafta geçmeden, şehre kendisiyle birlikte yeni gelen öteki PKK sorumlusu yakalanmış ve örgütlenme faaliyetleri hakkında bilgi vermişti. Asıl adı Sait Çürükkaya olan ve o zamanlar yaklaşık 23 yaşında bulunan Dr. Süleyman, böylece, aniden şehirden ayrılmak zorunda kalmıştı. PKK'dan savaşmak üzere dağa çıkması emrini aldığında çok heyecanlandı.

"Düşündüğüm tek şey savaşın kendisi ve Kürdistan'a gitmekti," diye anımsıyor.

Çürükkaya'ya Diyarbakır'ın kuzeyindeki Genç ilçesinde bulunan 30 kişilik birliğin komutası verildi. Birlik bir zamanlar daha kalabalıktı, ama geride kalan altı ay zarfında Genç'teki çatışmalar sert geçmiş ve birliktekilerin yarıdan çoğu ya ölmüş ya da kaçmıştı. Çürükkaya Genç'e geldiğinde kış mevsimiydi: Hem PKK hem de Türk ordusu, hava koşulları nedeniyle çatışmaları askıya almak zorunda kalmıştı. Genç'te o kadar çok kar yağıyordu ki, civarda hareket etmek mümkün değildi.

"Kayalık çıkıntıların üzerindeki bir çadırda yaşıyorduk," diye anlatıyor Dr. Süleyman. "Dışarıda küçük bir tuvaletimiz vardı; bir de 120 evden oluşan, çok uzak olmayan bir köy. Her gün bir başka ev gıda erzakımızı hazırlıyordu." Koşullar hem sıkıcı hem de rahatsızdı: Kış sonu gelip de PKK gerillaları ortaya çıktığında, yarısından çoğu kaçtı; aralarında üç de komutan vardı. Birkaç gün sonra, Türk ordusu geride kalan 13 militana yönelik bir saldırı düzenledi.

"İlk çarpışmamdı," diyor Dr. Süleyman, gülerek, "filmlerdeki gibi olacağını sanıyordum. Kendimi bir kayanın arkasın-

dan attığımı, filmlerde olduğu gibi yuvarlanıp pozisyon aldığımı hatırlıyorum; yerdeki kaya çıkıntılarından dolayı sırtımdaki kesiklerle doldu." Başını sallıyor. "Çatışma sabahtan geceye kadar bütün gün sürdü. Askerler 100-200 metre ilerideydi, ama ormanlık araziydi ve içeri girmediler. F-16'larla helikopterleri çağırdılar, ama bize başka bir şey yapmadılar. Hava kararlığında da gittiler."

Genç'te çok sayıda asinin kaybedilmesi, PKK'nın yeni katılımcıları kendine çekme yeteneğine zarar vermedi. Yeni katılanlar, ya tehlikelerden haberdar değildi, ya da daha doğrusu, tehlikeleri umursamıyorlardı.

O zamandan bu yana PKK'dan kopmuş olan ve şimdi bir Alman üniversitesinde çalışan Dr. Süleyman, "Bu fikirler kafanıza yerleşiyor, Rambo gibi, eyleme geçmek istiyorsunuz ve devlet baskısı da sizi PKK'ye doğru itiyor," diyor. "Bunu bir biçimde kavrıyorsunuz işte, [Türkiye Cumhuriyeti'nde] hiçbir yaşam hakkınız yok; intikam almak istiyorsunuz; bütün bunlar da PKK'ye olan desteği besliyor."

Örneğin o bahar, Genç bölgesinden 100'den çok yeni üye katıldı; 1992 sonlarına gelindiğinde, Genç'teki asi sayısı 500 civarındaydı. Artış, Diyarbakır bölgesinin genelinde gözlemleniyordu: 1992 sonlarında, asilerin sayısı 300 kişiden 1200 kişi civarına çıkmıştı. "O kadar çok insan gelmeye başlamıştı ki, onları başka yerlere, Mardin'e, Cizre'ye, Güneydoğu'nun başka bölgelerine göndermeye başladık," diyor Dr. Süleyman. Aslında, bölgenin tamamındaki PKK komutanları, o dönemde, sivillerden alınan aktif destek dışında, yeni katılımlarda bir patlama yaşandığını ifade ediyor: Bu patlamanın, Güneydoğu'daki toplam sayıyı yaklaşık 10.000'e ulaştırdığı görülüyor.

Bekaa'da geçirdiği altı ayın ardından 1992 yılı sonlarında Türkiye'ye geri dönen Azman, "Silahlı mücadeleyle küçük bir ateş yaktık, bu söndürülemedi; büyümeye devam etti," diyor. "Moralimiz çok yüksekti."

Kürt köylüler, propaganda yapmak ve erzak toplamak için geceleri köylere inen silahlı asiler arasında kadınların da bulunduğunu gördüklerinde şaşırıyorlardı. Cezaevinden tahliyesinin ardından, 1986 yılında asilere katılan Aysel Çürükkaya, köylü kadınların, bir başka kadının dağa savaşmaya gittiğine inanamadıklarını anımsıyor. Bir genç kız ellerini Çürükkaya'nın gömleğinin altında ısrarla dolaştırmış ve Çürükkaya'nın gerçekten de göğüsleri olduğunu fark edince şaşkınlıkla çığlık atmış. Öte yandan, kadınların da savaştığını gören erkekler, utandıkları için eyleme geçiyordu.

"Daha yaşlı insanlar da vardı, '1938'den [Dersim ayaklanması] bu yana hiçbir şey yapmadık, şimdi kadınların neler yaptığına bakın,' diyorlardı," diye anlatıyor bana Çürükkaya Hamburg'daki görüşmemizde. Burada yine eski bir PKK üyesi olan kocası Selim Çürükkaya ve kızıyla yaşıyor.

Köylerde yaşayan genç Kürt kadınlar tek başlarına pek dışarı çıkmadıkları için PKK eylemcileriyle karşılaşma ihtimalleri düşüktü. PKK 1980'lerde kentsel alanlarda çok aktif de olmadığından, bu dönemde örgütün çok sayıda kadın üyesi yoktu. Durum, PKK'nın üniversitelere ve şehir merkezlerine girmeye başladığı 1989 yılından sonra değişti. 1990'ların başlarında PKK'nın yayıncılık ve siyaset alanlarına girmesi de kadınlardan daha fazla destek almaya başlamasında etkili oldu; zira bazı kadınlar için evden ayrılıp dağlardaki bilinmezliklerle dolu bir hayata dalmaktansa bir büroda çalışmak daha kolay ve aileleri nezdinde daha kabul edilebilirdi.

Öte yandan, kadınlar, askerî darbeyi izleyen yıllarda değişmişlerdi. On binlerce Kürt erkeğin hapse girmesi, kadınların ailede ve toplumda daha faal bir rol üstlenmesini beraberinde getirmişti. Mesele, ailelerini geçindirmek zorunda kalmalarından ibaret değildi. Aynı zamanda, Türkiye'deki yargı ve hapishane sisteminin üstesinden gelinmesi güç bürokrasisine saplanmışlar, gardiyanların ve polisin sert muamelesi onları radikalleştirmişti.

Örneğin, Kürt siyasi partisinden Meclis'e seçilmiş olan tek kadın Leyla Zana, 1975 yılında, henüz 15 yaşındayken, kendisinden epey büyük kuzeniyle evlendirilmişti.[22] O zamanlar Türkçe bilmiyordu; bir belediye işçisi olan babası, kızların eğitiminin gereksiz olduğunu düşünmüştü. Evlendikten sonra da hayatını yöneten kocası olmuştu. "Sonraki beş yıl boyunca aynıydı," diye açıklıyor, "hâlâ benim hayatım değildi, [kocam] Mehdi'nin kontrolü altındaydı."[23]

Diyarbakır belediye başkanı olan kocasının askerî darbenin ardından tutuklanıp hapse girmesi, Zana'yı iki küçük çocuğuyla bir başına hayatını idame ettirmek durumunda bıraktı. Cezaevi protestolarına katıldı, Türkçe öğrendi.

"Değişmiş, farklı biri haline gelmiştim, bir kimliğe kavuşmuştum," diye devam ediyor. "Müthişti... Kendime, 'Buradayım. Varım,' diyebiliyordum."[24] 1988 yılında cezaevi gardiyanlarıyla bekleyen aileler arasında sert bir tartışma çıkınca gözaltına alındı; işkence görmüş ve cinsel istismara uğramıştı. Bu deneyim, olsa olsa inancının güçlenmesine yaradı. "O zamanlar politik açıdan faal olmaya başladım ve elinde silahlarla mücadele eden Kürt kadınlar olduğunu öğrendiğimdeyse eyleme yöneldim," diyor Zana. "Bu, her şeyi değiştiriyor; kendime, kadının da insan olduğunu söyledim."[25]

Zana enerjisini yasal faaliyetlere kanalize ederken, başka bazı kadınlar da asilere katılmayı yeğliyordu. 1993 yılında, PKK silahlı güçlerinin yaklaşık üçte biri kadınlardan oluşuyordu. Örgüte kadın katılımındaki sıçrama, Öcalan'm kadın hakları lehine daha yüksek sesle tavır almaya başladığı döneme denk düşüyor ve öyle görünüyor ki, bu ikisi birbirini besledi. Kadınlar için eşitliğe gerçekten inanıp inanmadığı bir yana, kadınların haklarını savunması durumunda sağlam bir müttefik kazanacağını kavramış olduğu açık.

---

22 Zana'nm hayatıyla ilgili bilgiler, kendisiyle 1993 yılında New York'ta yaptığım görüşme ile Kutschera, "Leyla Zana..."ya dayanıyor.

23 Kutschera, "Leyla Zana..."

24 *A.g.e.*

25 *A.g.e.*

Öcalan, Kürt hareketinin, "kadınları özgürleştirmek" gibi bir "temel görevi" alması gerektiğini savunmaya başlamış[26] ve tekrar tekrar, Kürt toplumunda kadınlara köle gibi muamele edildiğinden, hayatlarının babaları, ağabeyleri ve diğer erkek akrabaları tarafından yönetilip kısıtlandığından yakınmıştı. Söyledikleri abartılı olabilir, ama çoğu kendi hayatları üzerinde gerçek bir denetim duygusuna sahip olmayan ya da yaşamlarının herhangi bir değeri olduğunu hissetmeyen kadınlar söz konusu olduğunda, işe yaramıştı. Kürt kadınlar, özellikle de geleneksel hayatın önyargılarıyla bağlarını koparmış kadınlar olmadan PKK'nın devrimci mücadelesinin imkânsız olacağını ısrarla dile getirmesi, kadınlara birden değerli oldukları duygusunu vermişti.

Tutucu bir ilçe olan Yüksekova'dan gelen Batufa, "Yaşadığımız yer kadınlar için zordu," diyor. "Örgüte katılmak buna [kadınlar üzerinde baskıya] bir tepkiydi, özgürlük için atılmış bir adımdı, okuduğum PKK kitapları kadınların özgürlüğünden söz ediyordu."

Fakat genç kadınların çoğu, PKK'yı yalnızca gündelik yaşamlarından kaçabilmenin kabul edilebilir bir yolu olarak görüyordu. Kızların çoğunun ilkokuldan sonrasına devam etmediği, 15 yaşından önce ve ailesinin seçtiği bir adamla evlendiği bir toplumda PKK'ya katılmak hayatlarının yönetimini kendi kontrollerine almanın tek yolu olabiliyordu.

Batman'daki bir kamu görevlisi, "Kapalı bir toplumsal yapımız olduğu için," diye açıklıyor, "genç kızlar aileleri sıkıştırdığı zaman, kendilerini ifade edebilecekleri bir yol olarak dağa çıkmayı görüyordu."[27]

Bir Kürt baba kızını çalışmaktan, alışverişe tek başına gitmekten, liseye devam etmekten ya da hatta pantolon giymekten alıkoyabilirken, aynı kızın Kürt özgürlüğü için mücadele etme kararını eleştirmek o denli kolay değildi. Bunu yapmak, ailenin gerçek bağlılıkları konusunda soru işaretleri doğurup aileyi PKK'yla sıkıntılı bir konuma düşürebilirdi. Öte yandan,

26 Özcan, *PKK...*, s. 161'de alıntılanıyor.

27 Halis, *Batman'da Kadınlar Ölüyor* (İstanbul: Metis Yayınları, 2002) s. 94.

bu gibi yorumların, PKK içinde, örgüte katılmış olan kızın bağlılığı konusunda, muhtemelen hayatının tehlikeye girmesine neden olacak soru işaretleri doğurması da mümkündü. Ayrıca, PKK'nın, bir kızın namusunu ailesiyle aynı hassasiyeti taşıyarak koruduğu söyleniyor, bu da en tutucu Kürt ailelerin bile PKK'yı desteklemesini kolaylaştırıyordu.

Genç bir kadın, diyelim Zilan, bir Türk üniversitesinden ayrılarak 1992'de PKK'ya katıldı. Ailesini bir daha dört yıl sonra, PKK tarafından gönderildiği Avrupa'da gördü. Zilan'ın akrabalarının her şeyden önce bilmek istedikleri, hâlâ bakire olup olmadığıydı. Zilan gururla temin etti ki, bakireydi.

9

Savaş Kızışıyor, 1992-1993

PKK'nın Güneydoğu'daki faaliyetinin başarısı, dikkatli bir plan izlemesi ve cesaret göstermesi kadar, hiç de azımsanmayacak sebatından ve şanslı oluşundan kaynaklanıyordu. Kürtlerin Garzan olarak adlandırdığı bölgede komutan olan Hüseyin Topgider özellikle tehlikeli olan bir araziyi, PKK sempatizanı köylülerin asileri beş tane kamyona bindirip karakolun yanından yolun aşağısına götürmeleri sayesinde geçebilmişti. Arazi mayınları ve Türk ordusunun manevraları, Siirt yakınındaki planlanan rotayı kapattığından, bu tehlikeli yoldan gitmek zorunda kalmışlardı. 1992 yazının sonlarıydı. Köylüler, güvenlik güçlerinin motorlu araçları hiçbir zaman kontrol etmediğini söyleyerek, tereddüt eden asileri rahatlatmıştı.

Topgider, köylülerden birinin, bu yolun işe yarayacağına kendisini ikna etmeye çalışırken, "Askerler bu bölgede asilerin genellikle farkh bir güzergâh takip ettiğini biliyor," dediğini anımsıyor. Bu anısına gülen Topgider, "Çılgınca bir fikirdi," diyor, "daha sonra diyecektik ki, eğer içişleri bakanı 80 gerillanın polis karakolunun yanındaki dağları arabalarla geçtiğini bilseydi, istifa etmek zorunda kalırdı."

Köylüler, yardım etmeyi kendileri önermişlerdi: Böylesi bir tehlikeye atılmaya istekli oluşları, 1990'ların başlarm-

da PKK'ya verilen sivil destekteki patlamanın altını çiziyordu. Militanlar, çatışmalarda ölen asiler için cenaze töreni düzenlenmesi çağrısında bulunarak, ordunun saldırılarının protesto edilmesi amacıyla dükkânların ve okulların kapatılmasını talep ederek ve savaşın başlangıcı olan Ağustos 1984'ün yıldönümlerinde sokağa çıkmaları yönünde halkı teşvik ederek, kendilerine gösterilen desteğin sınırlarını sürekli olarak deniyorlardı. Bölgedeki kent ve kasabalarda PKK asileri için düzenlenen cenaze törenlerine, yas tutan binlerce öfkeli insan katılıyordu. Bölgenin başkenti olarak kabul edilen ve o zamanlar yaklaşık 500.000 nüfusa sahip olan Diyarbakır'da asiler, sivil yandaşların aracılığından yararlanarak, yalnızca birkaç günlük bir duyuruyla bütün şehirde kepenklerin inmesini sağlayabiliyordu. Kürt yılbaşı [Newroz], zaman zaman şiddete de sahne olan gösterilerin bir hafta boyunca sürmesine vesile olmaya başlamıştı: Bütün bölgede on binlerce Kürt, ordu aleyhine ve PKK lehine sloganlar haykırmak için sokaklara çıkıyordu.

PKK'nm bu kadar çok insanı harekete geçirebilme kabiliyeti, devlet otoritesine doğrudan doğruya bir başkaldırıydı. Türk güvenlik güçleri bu başkaldırıya, sivil sempatizanlarla silahlı isyancılar arasında neredeyse hiç ayrım yapmadan, çok sert tepki verdi. Örneğin 1992'de, Türk güvenlik güçleri, bir kısmı sivillere yönelik devlet şiddetini protesto etmek amacıyla düzenlenmiş 13 farklı gösteride iki düzine insan öldürdü.[1] Kürt eylemcilere yönelik sır dolu cinayetler –genellikle yol ortasında vuruluyorlardı ya da kaçırılıyorlardı ve cesetleri başka bir yerden çıkıyordu– o yıl 250'ye, ertesi yıl da en az 450'ye çıktı. Kürtler seçilen kurbanların bağlantılarından yola çıkarak, kontrgerilla olarak adlandırdıkları, devletçe desteklenen karanlık bir güçten söz etmeye başladılar. Öldürülenler, genellikle, insan hakları hareketiyle ilişkili kişiler, HEP üyeleri ya da açıkça PKK sempatizanı olanlardı.[2]

1 *Turkey Human Rights Report* (1992), s. 37-47; bundan sonra *THRR*.

2 Rakamları *THRR* (1992), s. 63-71 ile *THRR* (1993), s. 143-158'den aldım. Eski bir PKK militanının, Kürt eylemcilere suikast düzenleyen Türk güven-

Türk güvenlik güçleri PKK saldırılarına, insanları korkutarak asilerin aleyhine döndürmeye yönelik güç gösterileriyle karşılık verdi. PKK militanları Ağustos 1992'de yaklaşık 25.000 nüfuslu Şırnak'ta kamu binalarını havan topuna tuttuktan sonra, güvenlik güçleri üç gün boyunca etrafa rastgele ateş açmıştı. Elektrik ve telefonlar kesilmiş, ordu insanların şehre giriş çıkışını yasaklamıştı. Evlerle dükkânların % 70'inden fazlası hasar görmüş, kentte yaşayan 22 kişi ölmüştü. Yalnızca birkaç gün içinde binlerce şehir sakini eşyalarını toparlayıp Şırnak'ı terk etti. Geride kalanlar arasında, beş çocuğun cesedi de vardı.[3]

Ordunun gazetecilere getirdiği yasak kalkmadan önce Şırnak'a girmeyi başaran gazeteciler Faruk Balıkçı ve Namık Durukan, "[Hastane koridorundaki] cesetlerden biri 4 yaşındaydı," diye anlatıyorlar. "8 yaşındaki erkek çocuğunun çenesinin yarısı gitmiş, boğazında yumruk büyüklüğünde bir delik açılmıştı. Gözleri açık kalmıştı. Hemen yanında da 12 yaşındaki ablası, güzelim siyah saçları dağılmış, yatıyordu. Deklanşöre basıyordum ama gözlerime [Balıkçı] yaşlar dolduğundan her şeyi bulanık görüyordum."[4]

Hastanenin başka bir köşesinde bir baba, üç yaşındaki yarah kızına sıkıca sarılmış, bir yandan yine yarah olan karısının elini tutarken, Tanrı'ya onu yaşatması için yalvarıyordu.

---

lik güçleri için daha sonra nasıl çalıştığının güvenilebilir bir muhasebesi için bkz. Şahan ve Balık, *İtirafçı*.... Hedef olanların kimliği, kurbanların çoğunlukla kendilerini polis olarak tanıtan kişilerce götürülmesi ya da son olarak polis nezaretinde görülmeleri ve cinayet isnadıyla pek az insanın yakalanıp çok az istisna dışında hiçbirinin mahkûm olmaması, bu tür cinayetlerde Türkiye devletinin parmağı olduğunu düşündürmektedir. ABD'nin Türkiye Büyükelçiliği 1993 yılı İnsan Hakları Raporu'nda, bağımsız gözlemcilerin güvenlik güçlerinin suça iştirak ettiği iddialarına yer verirken; tartışmanın daha açıktan yürümeye başladığı 1997 yılında, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın insan hakları raporu, "devlet yetkililerince gerçekleştirilen siyasi cinayetler ve yargısız infazlar"a göndermede bulunmaktadır.

3 İlk gece üç askerle bir polis ölmüş, hemen ardından 60 sivil yaralanmıştı. Rakamlar ve tanıklıklar için bkz. *THRR* (1992), s. 27-35. Ayrıca, İmset, *the PKK*..., s. 286-298'de, tankların şehir merkezine girdiğini, binalara ateş açıldığını anlatıyor.

4 Balıkçı ve Durukan, *Ölümün İki Yakasında*..., s. 98.

Arabayla bir saatlik mesafede, Şırnak'tan kaçanların zaten aşırı kalabalık kerpiç evlere sığındığı Cizre'de, genç Kürt erkekler dağa çıkmayı tartışıyorlardı. Cizre'nin çamurlu arka sokaklarında küçük bir evin çıplak beton zeminine çömelmiş genç bir adam, "Belki de isyancılara katılacağız," diyordu. Erkek kardeşleri onaylayarak başlarını sallıyorlardı. "Orada her şey iyi. Dağlarda dövüş bire bir. Silahlarımız olmadığında başımıza ne geldiğini görüyorsunuz."[5]

Daha küçük ölçekli olmakla beraber her yerde benzer askerî karşı saldırılar düzenleniyordu: Sınır kasabası Çukurca'da, kısa süreli bir PKK saldırısını, güvenlik güçlerinin dört saat boyunca ateş açması izlemiş, 14 yaşında bir oğlan çocuğu ölmüş, birçok ev ve dükkân hasar görmüştü. Ağrı'ya bağlı bir köyde bütün gece süren ve beş askerle 20 PKK militanının öldüğü çatışma sırasında güvenlik güçleri evlere, rastgele ateş açmış, iki küçük çocuk ölmüş, üçü de yaralanmıştı.[6] PKK'ya olan yakınlığıyla bilinen Kulp'ta askerler, askerî bir araca düzenlenen saldırıya kent merkezinde ateş açarak yanıt vermişlerdi. Yörede yaşayanlardan biri, "[Onlara] ateş açan PKK olmasına rağmen, [askerler] evlerimizi yakıyor," diye yakınıyordu.[7]

Bağımsız, PKK'yla hiçbir bağlantısı olmayan Türkiye İnsan Hakları Vakfı, şiddet yüzünden insanların devlete olan güveninin sarsıldığı uyarısında bulunuyordu: "Nusaybin, Cizre ve Şırnak'ta yaşayan insanlar, devletin kendilerine itibar etmediğine ve zulmettiğine inanıyor. Bu insanların devletten artık hiçbir beklentisi yok."[8]

Bu, aslında tam da PKK'nın istediği şeydi. En güçlü olduğu bölgelerde, gelişmemiş de olsa, paralel bir yönetim sistemi kurmuş durumdaydı. PKK asileri vergi toplamakla kalmıyor, gündelik yaşamın birçok yönünde etkilerini hissettiriyorlardı. Nusaybin'de PKK, caddeleri asfaltlama planlarını protesto etmek amacıyla bir inşaat malzemesi deposunu yakmıştı. Bele-

5 Aliza Marcus, "The Other Kurdish Revolt", *Commonweal*, 20 Kasım 1992.

6 *THRR* (1992), s. 35-37.

7 *THRR* (1992), s. 36'da alıntılanan bir Kulp sakininin ifadesi.

8 *THRR* (1992), s. 26.

diye başkanı, PKK bölge komutanıyla bir toplantı yapmıştı; ne var ki komutan yine de asfaltlamayı engelledi.

"Size diyoruz ki... bırakın yollar çamurlu kalsın," diyordu PKK militanı, "böylece tanklar giremez; bizi dinlemiyorsunuz, depoyu bu yüzden yaktık."[9]

Cudi dağlarının kıyısında toz toprak içinde bir kasaba olan Cizre'de militanlar, orduya yiyecek taşımakla ve alkol satıp beldedeki ahlâkı zedelemekle suçlanan insanlar için duruşmalar düzenliyorlardı.[10] Aynı zamanda, alacak-verecek ya da toprak anlaşmazlıkları gibi şikâyetlerle de ilgileniyor, Türkiye'nin bölgedeki otoritesinin tanınmasını istemediklerinden, halkı yerel mahkemelere gitmemeleri yönünde ikaz ediyorlardı.

Cizre'nin kuzeybatısındaki İdil'de de durum aynıydı. İlçe kaymakamı, 1992 yılında gazeteci İsmet İmset'e, "Geride bıraktığımız altı ay zarfında mahkemelere tek bir başvuru bile olmadı," diyordu. "Halk, bunun yerine, [PKK'nın] halk mahkemesine gitmeyi tercih ediyor."[11] Diyarbakır'da bir savcı, eskiden avukat, şimdiyse PKK komutanı olan arkadaşı Azman'a, devlet mahkemelerinde görülen vakaların keskin bir düşüşe geçtiğini söylüyordu.

"Halk artık mahkemelerin otoritesini kabul etmiyordu," diyor Azman. "Bizim daha iyi adalet sağladığımızı ve bölgedeki asıl güç olduğumuzu düşünüyorlardı."

PKK devlet otoritesinin yerine geçmişti. Bölgedeki Kürtler, gündelik aile sorunları ya da başka anlaşmazlıkların çözümünde yardım almak için, aşiret liderleri, şeyhler ve zengin toprak sahipleri gibi, beldede nüfuzu olan kimselere başvurmaya alışkındı. Şimdiyse, PKK'nın güçlü olduğu yörelerde Kürtler, bu kişiler yerine isyancılara başvuruyordu. Devletle bağlantısı olmayan ya da devletçe desteklenmeyen insanların bile otorite-

9 *Serbesti*, Mart-Nisan 2005, s. 34'te alıntılanıyor.

10 1993 yılında, Cizre'nin dışında ıssız bir yerde arabam bozulduktan sonra, geçen bir taksiyi durdurdum. PKK'yla bağlantılı bir taksi olduğu ortaya çıktı: Beldedeki asker üssüne yiyecek satmaması yönündeki ikazlara kulak asmadığı için asilerin gördüğü bir duruşmaya götürülen bir Kürt esnafı taşıyordu. Adam, cezalandırılacağını düşünüyordu.

11 İmset, *the PKK...*, s. 270.

lerini yitirdikleri bu dönüşüm, savaşın bölgedeki toplumsal dinamikleri ne denli değiştirmiş olduğunun bir göstergesiydi.

Bunun temel nedeni, PKK'nın, kararlarının arkasında ısrarla duran bir örgüt olduğunu kanıtlamasıydı. Bir diğer neden, birçok bölgede isyancıların Kürtlerin gerçek çıkarlarını temsil ettiklerinin düşünülmesiydi. Bu konum, –devletle hiçbir bağı olmayanları da kapsayacak biçimde– geleneksel otorite figürlerinden daha fazla güvenilmelerini ve saygı duyulmalarını beraberinde getiriyordu; zira söz konusu geleneksel figürler, milliyetçi ve devrimci olmayan, üstelik Kürtleri hep başarısızlığa uğratmış güçleri simgeliyordu.

"Bir keresinde, Kürt bir oğlanla evlenen bir Laz kızı, kocasının kendisini dövdüğünden şikayetçi olmuştu," diyor Azman. "Bize sorununu anlatan bir mektup gönderdi. Ardından, biri gitti oğlanı tehdit etti ya da öyle bir şey." Omuz silkiyor Azman. "Sonra, kızdan, sorununu çözdüğümüz için teşekkür dolu bir mektup aldık."

PKK'nın kontrol düzeyi öyle yüksek bir çizgiye gelmişti ki, kimi militanlar genel ayaklanma çağrısının ne zaman çıkarılacağını merak etmeye başladılar.

Daha çok kod adı olan Dr. Süleyman'la tanınan PKK komutanı Sait Çürükkaya, Mao'nun kuramından bir parçayı kendi düşünceleriyle harmanlayarak, "Devletle iktidarı paylaştığımız bu durum çok uzun süremezdi," diyor. "Ya gerileme başlar ya da bir sonraki adım stratejik bir hamledir."

Ayaklanma herkesin dilinde

PKK komutanlarının kitlesel bir ayaklanmaya duyduğu ilgi, sınır ötesindeki Iraklı Kürtlerin deneyimiyle de bir miktar artmıştı. 1991 yılı başlarında, ABD'nin öncülük ettiği koalisyon güçleri Saddam Hüseyin'in birliklerini Kuveyt'ten çıkardığında, Iraklı Kürtler de kendi halk ayaklanmasını başlatmıştı. Kürtler, ABD'nin desteğini alacaklarına inanıyorlardı; zira o zamanki devlet başkanı George H. W. Bush, Irak halkının diktatörlerinden kurtulması çağrısında bulunurken

bu desteği ima etmişti. Ne var ki ABD meseleye karışmaktan kaçındı. Yakın müttefiki Türkiye, kendi topraklarındaki Kürt ayrılıkçıları daha da kışkırtacağı kaygısıyla, bağımsız bir Kürt devletine karşı çıkıyordu; bölgedeki öteki devletlerin de Irak'ın iki ya da üç devletçiğe parçalanması durumunda neler olabileceğine dair ciddi endişeleri vardı. Nihayetinde, ABD ve Koalisyon Güçleri, Bağdat'ın Kürtlere yaptığı zalimane karşı saldırıyı görmezden geldi ve iki milyona yakın Iraklı Kürt Türkiye'yle İran'a kaçtı. Aralarında çocuklarla bebeklerin de bulunduğu perişan durumdaki aç sığınmacıları çamurlu dağlarda gösteren resimler, uluslararası toplumun ilgisini belki de ilk kez gerçek manada Kürtlere yöneltmesini sağladı. Ne yazık ki bu ilgi Türkiye Kürtlerinin durumunu kapsayacak denli genişlemedi.

Kürtlerin akın etmesinden sıkıntıya düşen, aynı zamanda uluslararası ilgiden de rahatsızlık duyan Ankara, Iraklı Kürtlerin geri dönebilmesi için Kuzey Irak'ta bir "güvenli bölge" oluşumunu destekledi.[12] Türkiye Irak sınırına yakın ve geçici bir şey tasarlıyordu, ama Iraklı Kürtler çok daha fazlasını elde etti. Müttefiklerin koruması altındaki bölge, nihai olarak Irak'ın Kürt bölgesinin önemli bir kısmını kapsar hale geldi ve Irak birliklerinin güvenli bölgeye girmeleri yasak olduğundan, Kürtler bir tür fiilî özerkliğe kavuştu. Mayıs 1992'de, kendi Kürt parlamentolarını kurmak üzere seçim yapmaya hazırlanıyorlardı. PKK komutanlarından bazıları, Türkiye Kürtlerinin gerçekleştireceği olası bir kitlesel ayaklanmanın, başarısızlıkla sonuçlansa bile, benzeri bir uluslararası koruma sağlandığı takdirde başarıya dönüşebileceğini hesap ettiler.

"Temelde, kontrol ya bizim elimize geçecek ya da sorun, büyük bir uluslararası mesele haline gelecekti," diyor Dr. Süleyman.

Bu dönemde PKK isyancılarının sayısı 10.000 civarındaydı ve yaklaşık 60.000 silahlı sivil milise sahip olduklarını öne sürüyorlardı ki bu da bölgede konuşlanmış Türk askerlerinin (polis, özel güçler ve köy korucuları dışında) üçte ikisi kadar

12 Ayrıntılar için bkz. Kirişçi ve Winrow, *Kurdish Question*..., s. 157-161.

bir güç demekti.[13] Milislere ilişkin rakam biraz şişirilmiş olsa bile, asiler, çoğu zaten silahlı olan bölge halkının yarısından fazlasının da sempatizan olduğunu tahmin ediyorlardı. Süreklilik kazanacak bir ayaklanma bu insanları da kendine çekecek, bu da daha iyi bir donanıma sahip Türk güvenlik güçlerine ciddi bir meydan okuma anlamına gelecekti.

Şubat 1992'de Diyarbakır'daki asiler PKK'nm Kulp ilçesi dışında bulunan askerî karargâhında bir araya geldiler. Bölge sorumlusu Şemdin (Zeki) Sakık, toplantıya başkanlık ediyordu. Ötekiler gibi Sakık da bütün bölgede sürekli bir halk ayaklanmasını yüreklendirip desteklemenin zamanı olduğunu düşünüyor gibiydi. Belli ki Öcalan, hedeflerinin bu olduğuna inanmalarını sağlayacak kadar konuşmuştu. Yine de Kulp karargâhında tartışmalar pek ileri gitmedi.

Katılımcılar, Öcalan'm silahh mücadelenin bir sonraki aşamasına dair kararını çoktan verdiğini kısa sürede fark ettiler (belli ki üst düzey komutanlara verdiği mesajlarda görüşlerini açıkça belirtmişti). Doğası gereği tam anlamıyla PKK kontrolünde olamayacak bir halk ayaklanmasını kışkırtmaktansa, Öcalan, gerillanın halkı örgüte katmasını ya da PKK gerilla ordusunu doğrudan doğruya desteklemesini istiyordu.

Kulp toplantısına katılan Çiftçi, "Öcalan'a göre en önemli şey bir gerilla ordusu oluşturmak ve dağlarda Türk ordusuyla çarpışmaktı," diyor.

En az dört başka ilde daha, PKK komutanları arasında benzer tartışmalar yaşandı. PKK'nm bölgedeki güvenli konumu dikkate alındığında, biraz daha beklemek sorun olmayacaktı. "Pekâlâ, daha sonra durumumuz daha iyi olacak diye düşündük," diyor Dr. Süleyman.

Ne var ki, o mart ayında gelmiş geçmiş en kanlı Newroz kutlamalarının yaşanması, halkın ayaklanmaya hazır olduğuna bir işaretti. Kürt ilçe ve şehirlerinde PKK'nın yerel yandaşları, ulusalcı gösterilere dönüşen sokak kutlamaları düzenledi. Erkek-

13 Türk birliklerinin büyüklüğü 90.000 kişi civarındaydı. Haziran 1994'te bu rakam 160.000'e çıktı. Rakamlar için, Kirişçi ve Winrow, *Kurdish Question...*, s. 130.

ler, kadınlar ve çocuklar, PKK yanlısı sloganlarla ve kaldırdıkları yumruklarıyla güvenlik güçlerini protesto ettiler. Kimi yerlerde PKK'nın silahlı sivil yandaşlarının askere ve polise ateş açması, günlerce süren şiddetli çatışmaları başlattı. Çoğu sivil olan yaklaşık 90 kişi öldü.[14] Fakat Öcalan'ın, gösterileri yönlendirerek 1980'lerin sonunda patlak veren Filistin intifadasına benzer bir kitlesel ayaklanmaya dönüşmesine izin vermemesi, protestoların hafifleyerek sönümlenmesine neden oldu.

"Newroz'daki yaklaşımımız açık değildi," diyor Dr. Süleyman. "İnsanların iştirak etmesini istiyor, ama halk ayaklanması başlatmalarını istemiyorduk. Bunu istemiş olsaydık, hepsine silahlarıyla gelmesini söylerdik."

Daha sonraları, bazı PKK komutanları Öcalan'ın 1990'larm ilk yarısında bir halk ayaklanmasını onaylamaktan neden kaçındığını merak etmeye başladı. Bazıları Öcalan'ın Suriye'den korkmuş olduğunu varsayıyordu; zira Suriye, milyonlarca Kürt sığınmacının topraklarına akmasıyla sonuçlanacak, iç denetimini zorlaştıracak ve büyük bir olasılıkla da bölgeye yeni bir uluslararası müdahale gerektirecek herhangi bir eyleme açıkça karşı çıkacaktı. Bazı komutanlar da Öcalan'ın, Kürt mücadelesi kendi doğrudan denetiminden çıkaracağı için, kitlesel bir ayaklanmanın önüne geçtiğinden kuşkulanıyordu. Şiddete dayalı olsun olmasın, sürekli bir ayaklanma, Öcalan'ın otoritesine ve PKK'nın hegemonyasına karşı duracak yeni aktörlerin ve çıkar gruplarının doğmasına neden olabilirdi. Oysa kaynakları gerilla ordusuna yönlendirmek ve herhangi bir ayaklanmanın ancak sıkı PKK kontrolü altında gerçekleşebileceğinde diretmek, mücadeleyi Öcalan'ın tekelinde tutuyordu.

"PKK kontrolü dışındaki her şeye karşıydı," diye ifade ediyor Azman. "Ama asıl sorun, programın ne olduğuydu... Hedef neydi? Açık bir strateji olmadan taktikler de açık olamazdı."

Öcalan kendi planlarıyla yeteneklerine her zaman çok güvenmişti; öyle görünüyor ki, kendi propagandasına da inanıyordu. PKK'nın Kürtleri zafere taşıyabileceğinden o kadar emindi

14 *THRR* (1992), s. 20-27.

ki, artık bir halk ayaklanmasına gerek görmüyordu. Ayrıca, Güneydoğu üzerindeki kontrolü Türk güçlerinden almaya elverecek büyüklükte bir gerilla ordusu inşa edebileceğinde ısrarcıydı. Bir yandan da, yeterince büyük bir gerilla gücünün, Türk hükümetini müzakereye zorlayacağına inanıyordu.

Ne var ki, Öcalan'ın analizleri çok fazla unsuru elde bir sayıyordu. Her şeyden önce, Türk ordusunun kendi hatalarından hiç ders çıkarmadığı ve kendisinin de hiç hata yapmadığı statik bir durum varsayıyordu.

Mücadelenin finansmanı

Güneydoğu'nun kırsal alanında savaşan PKK asileriyle kentlerde örgütleme faaliyetlerinde bulunanların, kendi eylemlerini finanse etmeleri gerekiyordu.[15] Şehirlerdeki PKK sorumlularının genellikle, temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir işleri vardı, ama gerillalar, şahıslardan ve işletmelerden topladıkları para ve erzakla ayakta kalıyordu. Bunda amaç yalnızca silahların yenilenmesi, yedek mühimmat, yiyecek ve giysi maliyetlerinin karşılanması değildi: Bu yolla, aynı zamanda otoritelerini de sergiliyorlardı.

1994 yılı başlarında, alandaki birinin erişebileceği en üst kademeye, Erzurum bölge komutanlığına atanacak denli iyi bir savaşçı ve lider olan, o zamanlar Küçük Zeki adıyla bilinen Ayhan Çiftçi, "Fikir, devlet ne yapıyorsa aynısını yapmaya dayanıyordu; bir biçimde otoriteyi paylaşmalıydık; onlar gündüzleri faaliyet gösteriyordu, biz de geceleri," diyor. "Yani, devlet vergilendiriyorsa, biz de vergi toplamalıydık."

İnsanları vergilendirme fikri yeni değildi. Plan, 1986'daki 3. Kongre'de ilan edilmişti, ama o zamanlar asiler, bölgede ilerledikçe bir defaya mahsus olmak üzere para talep etmekten daha fazlasını yapabilecek denli güçlü değildi. 1986'dan bu

15 Para ya da erzak sağlayan Kürt siviller ve eski PKK militanlarıyla yapılan görüşmelere ek olarak, basılı kaynaklar arasında, Barkey ve Fuller, *Turkey's Kurdish...*, s. 29-34; Özcan, *PKK...*, s. 188-189; *THRR* (1993), s. 68-71 ve İmset, *the PKK...*, s. 201-210'dan yararlandım.

yana durum değişmişti. Şimdi, PKK'nın destek şebekesi öylesine genişlemiş ve asiler öylesine sağlam bir yer edinmişti ki, talepleri de daha muntazam hale gelmişti. Bu durumda, pek az insan asilerin ricasını geri çevirmeyi göze alabiliyordu. Bazıları isteneni vermeye gerçekten hevesliyken, bazılarıysa zorlandığını hissediyordu. Ama nihayetinde, büyük bir olasılıkla pek çoğu, Kürtlerin hakları için savaşan asilere yardımda bulunmanın, Kürt kimliğini bastırmak isteyen devleti desteklemekten daha anlamlı olduğunu düşünüyordu. Üstelik bir keresinde Diyarbakırlı, toprak sahibi zengin bir ailenin kadın reisinin bana ifade ettiği gibi, devlet, Kürtlerin kendi askerî güçlerine katılıp asilerle savaşmasını isterken, asilerin istediği sadece undu. Bu denge içinde, asiler çok daha sempatik görünüyordu.

PKK'nın hâkim olduğu ya da civarında yarı-sürekli üslere sahip olduğu küçük yerleşimlerde asiler, şirketlerden, belediye yetkililerinden ve zenginlerden düzenli olarak para toplamayı deniyordu. Bir komutan, Diyarbakır'ın kuzeyindeki Kulp'ta, % 10 vergi oranı saptadığını söylüyor. Ayda ya da birkaç ayda bir, nakitle yüklü çantalar taşıyan PKK destekçileri dağlara geliyordu. Dr. Süleyman belki biraz abartarak, "Aşağıdaki resmî görevlilerden, askerî üs komutanından başka herkes vergi ödüyordu," diye böbürleniyor.

Fakat zengin Kürtlerin bu vergiyi –epeyce de yüklü miktarlarda– ödemesi beklenirken, bölgedeki ortalama Kürt işçisinden düzenli olarak para istenmiyordu. "Gidip de tek tek şahıslardan para almak yönünde bir politika yoktu," diyor bir PKK militanı, "ama mesela birinin dükkânı varsa, o zaman farklıydı."

Kuşkusuz, PKK herkesten para talep edebilecek kadar güçlüydü, ama bu gerekli değildi. İhtiyaç duydukları şeyler için zaten yeterince paraları vardı. "Aklımıza bile gelmedi," diyor Küçük Zeki.

PKK Güneydoğu'daki şahıslardan ve küçük işletmelerden parasal katkı talebinde bulunsa bile, yoksulluk ve ticari kapasitenin düşüklüğü de apaçık gerçeklerdi: Ortalama büyüklükte bir yerleşimdeki küçük bir işletme ayda ancak birkaç yüz dolar kâr edebiliyordu. Örneğin en büyük ve zengin yerleşim-

lerden biri olan Diyarbakır ili, PKK için yıllık bir milyon dolar "vergi" geliri sağlayabiliyordu ki bu iyi bir tutardı, ama muazzam değildi. "Türk hükümeti için bile vergi toplamak yeterince zorken, biz herkesten vergi toplamayı nasıl becerebilirdik?" diye şaka yapıyor Küçük Zeki.

Güneydoğu'da toplanan paranın çoğu, devletin yolları düzenlemek, boruları döşemek, elektrik ağını genişletmek ve bina inşa etmek için anlaştığı özel şirketlerden geliyordu. Bölgede bakım faaliyetlerini sürdüren kamu şirketleri de, asilerin şantiyelere saldırmasını ya da iş makinelerini havaya uçurmasını önlemek için para ödüyorlardı. Ankara'daki başarılı bir iş adamı, Güneydoğu'daki eski köyünde bir okul yaptırmak istediğinde, projeyi üstlenen ustabaşının PKK'ya ödemek için fazladan paraya ihtiyaç olduğunu söylediğini anımsıyor. "Yoksa ekipmana zarar verecek ya da doğrudan binayı yok edeceklerdi," diye anlatıyor iş adamı.

İsyancıların güçlü olduğu bölgelerde yerel firmalar, bölgedeki bir ihale için devlete yapacakları tekliflerini, PKK komutanıyla birlikte belirliyorlardı. Bazen de PKK, müteahhitleri polis karakolu ya da Türk askerî birliklerinin kullanacağı yolları yapmaya yönelik projelerden men ediyordu. Ayrıca, sözleşme ederinin % 30'una varan bir paya da el koyuyorlardı. İhaleyi belli bir firmanın alabilmesini garanti etmenin yoluysa, rakip firmaları açık eksiltmeden geri çekilmeleri yönünde ikaz etmek ya da daha yaygın olarak, kazanamayacakları denli yüksek bir fiyat vermelerini sağlamaktı.

"Bu her zaman kolay olmuyordu," diyor bir PKK komutanı. Fakat öteki ekliyor: "Bizim silahlarımız vardı."

Çok kârlı bir diğer yerel finans kaynağı, PKK'nın, Türkiye, İran, Irak arasında faaliyet gösteren kaçakçılara koyduğu vergiydi. Bölgedeki diğer Kürt gruplar gibi –örneğin Iraklı Kürtler, Türkiye'den gelen tırları "gümrük vergisi"ne tâbi tutuyordu– PKK da silahlı varlığı sayesinde kontrol altında tutabildiği bölgeyi geçmeye çalışanlardan para tahsil ediyordu.

1990 yılı boyunca Hakkari bölgesinde faaliyet gösteren Sarı Baran, "Kaçakçıların mallarıyla dağlardan geçebilmeleri için

para alıyorduk," diye anlatıyor. "Hayvan kaçakçılarından, sürünün % 3'ünü vergi olarak alıyorduk. Hayvanları bazen yiyor, ama çoğunlukla da satıyorduk."

Bazı Türkiye Kürtlerinin uyuşturucu ticaretine, özellikle de İran'dan Türkiye'ye –oradan da Avrupa'ya– gerçekleşen eroin kaçakçılığına bulaştığı da bir sır değildi. Sınır bölgesinden bir yerel devlet görevlisi, 1980'lerde bu ticaretin büyük bir yükselişe geçtiğini söylüyor. Ya PKK'ya gerçekten inandıkları ya da bunun iyi bir iş olduğunu düşündükleri için uyuşturucu ticaretine karışan Kürtler, asilere sık sık mali bağışta bulunuyordu. Avrupa'da yaşayıp da konumlarını ve bağlantılarını uyuşturucu ticareti için kullanan, ardından da kârın bir kısmını PKK'ya aktaran destekçilerin varlığına dair beyanlar da mevcut. PKK eylemcileri, daha fazla paraya ihtiyaç duyduklarında, narkotik ticaretiyle uğraşan Kürtlere başvurmakta tereddüt etmiyorlardı.

Bununla birlikte, bir örgüt olarak PKK'nın, doğrudan doğruya uyuşturucu ticareti yaptığı ya da ürettiği yönünde bir emare yok.[16] PKK'dan başkalarının da altını çizdiği gibi, "PKK doğrudan işin içinde değildi," diye vurguluyor Küçük Zeki. "Fakat mesela, [ismi saklı] PKK gazetesine reklam verir ve bir sürü para öderdi. Veyahut [ismi saklı] PKK'nın ihtiyaç duyduğu bir şeyin parasını sağlardı. Parti, bu paranın nereden geldiğini bilirdi."

Para gerekli olduğu sürece, PKK asilerinin çoğu bunu, mücadeleleri için yalnızca bir araç olarak görüyordu. Para, savaşı sürdürmek için gerekli olanları elde etmek için kullanılacak bir şeydi ve bundan başka bir değer taşımıyordu. "Para bizim için önemli değildi," diye aktarıyor Neval. "Malzeme alımında gerekli olan bir şeydi, gerçekten para değildi yani."

Malzeme tedariki

1990'ların başlarında asilere katılımda yaşanan ani sıçrama beklenmedik lojistik problemlere yol açtı. PKK asilerinin başlıca gıda –ekmek, pirinç, bakliyat, makarna, şeker, çay ve ye-

16 Avrupalı bir gizli servis görevlisi de bu kanıyı onayladı.

meklik yağ– kaynağı köylülerdi, ama şimdi 30, 40, hatta 100 kişiden oluşan kalabalık birliklerin en yakın yerleşime gidip yardım istemesi çok kolay değildi. Her şeyden önce, bütün köyler dost ya da yakın değildi. İkinci olarak, amaç destekçileri mali açıdan çökertmek değil, destek sağlamaktı. Köylülerin çoğu yoksuldu ve sahip oldukları stoklara da ailelerinin geçimi için ihtiyaçları vardı.

Öte yandan, bu küçük yerleşimlerde dükkân da yoktu; dolayısıyla yerel pazardan malzemeyi sipariş etmek –ya da yağmalamak– mümkün değildi. Üstelik günlük gıda ihtiyacından öte, asilerin, her gün yiyecek aramaktan kendilerini kurtaracak ve kış aylarını geçirmelerini sağlayacak kadar gıda depolamaları gerekiyordu. Ayrıca, kırsal yerleşimlerde kolayca bulunamayacak bazı malzemelerin de yeterince bulunması gerekliydi. Hastahkları tedavi edecek bazı ilaçlar, ilk defa 1991 civarında kullanmaya başladıkları telsizleri çalıştıracak piller, soğuk geceler için gerekli battaniye ve yedek gömlekler ve hepsinden önemlisi, sarp kayalıklarda tırmanıp su akıntılarının içinden yürürken çabucak eskiyen ayakkabıların yedekleri zor bulunan bu malzemeler arasındaydı. Ve kuşkusuz, yedek silah ve mühimmata da ihtiyaçları vardı.

PKK komutanları, lojistik ihtiyaçları karşılayabilecek yaratıcı çözümler buluyorlardı. Dr. Süleyman, bir defasında, kronik hasta bir militanı, asiler için erzak sağlama işiyle görevlendirmişti. Bayılma nöbetlerinden muzdarip genç adamı dağlarda tutmak mümkün değildi. Bunun yerine, İstanbul'da kendi işini kurması emredildi: Görünürde Güneydoğu'ya giysi taşımak için tır kiralıyor ya da ödünç alıyor, gerçekte, yandaşların tedarik ettiği malları dağlara ulaştırıyordu. PKK sempatizanı olduğu bihnen zengin bir eroin kaçakçısına yakınlığı da, hem güvenilirliğini artırıyor, hem de malzeme tedarikinin finansmanını kolaylaştırıyordu.

"Bu, yeterli erzak sağlamada bir dolu sorunla karşı karşıya kaldığımız 1992 yılındaydı," diye açıklıyor Dr. Süleyman, yeni katılımlarda ciddi bir atılım yaşanan yıldan bahsederek. "İki tır dolusu malzeme sağlamasını istediğimizi söyledik ona; is-

tediğimiz şeylerden biri de 500 adet gömlekti. Gerçekten de, kısa zamanda İstanbul'dan birkaç kamyon dolusu mal geldi. Gayet iyi işliyordu. Eğer dağda kalmış olsaydı, bizim için büyük bir sorun haline gelecekti."

Öte yandan, PKK asileri, Güneydoğu'daki ve Türkiye'nin başka bölgelerindeki çeşitli şehirler ve kasabalarda yaşayan her zamanki yandaş ağlarından destek alıyorlardı. PKK'nın güçlü olduğu bölgelerde yandaşlar, para toplayan, örgüte yeni katılımlara aracılık eden ve asilerin ihtiyaç duyduğu malzemeyi satın alan "mahalle komiteleri" kurmuşlardı. PKK asilerinin Güneydoğu'da topladıkları para sayesinde, ihtiyaç duyulan malzemenin karşılığını ödemek kolay oluyordu. Köylülerin yılda bir kez belli bir miktar yiyecek erzakını asilere bağışlaması bekleniyorsa da (yoksul köylülere, kendilerinden alınan erzakın karşılığı ödenebiliyordu), diğer kalemler ancak şehirlerden sağlanabiliyordu.

Irak sınırından uzak bölgelerde erzak tedariki de muhafazası da meşakkatli işti. Türk askerleri faal durumdaysa, asilerin depolara ulaşımı imkânsızlaşabiliyor, depolar devletin eline geçebiliyor ya da köylüler korkup, malzemenin dağıtımına yardım edemeyebiliyorlardı. Irak sınırı boyunca üslenmiş asiler içinse bu işler daha kolaydı. Malzemeleri neredeyse PKK'nın sınır kamplarına kadar araçlarla taşıyabilen Iraklı Kürtlere mal sipariş ediyorlardı. Kuzey Irak'taki depolar, Türk saldırılarında zaman zaman imha edilse bile, ordunun kolay kolay ulaşamayacağı yerlerdeydi. Sonuç olarak, PKK komutanlarının yeterli miktarlarda yiyecek, giysi ve mühimmat sağlayabilmeleri, elde etmesi zor olmayan paranın miktarına değil, erzakın toplanıp ulaştırılmasını mümkün kılacak yerel bağlantıların geliştirilmesine bağlıydı.

Ordu, Güneydoğu coğrafyasının ağırlıklı kesimini oluşturan köylerin asiler için temel önemde olduğunu fark eder etmez, dikkatini PKK'nın sivil destekçilerine yöneltti ve PKK'nın lojistik destek ağlarını ciddi biçimde dağıttı. "[Türk askerleri] köyleri yaktığında ve birçok köylü öldürüldüğünde, işler aleyhimize dönmeye başladı," diye anlatıyor Küçük Zeki.

Silah tedariki

PKK asilerinin, benimle konuşurken, sürekli olarak altını çizdikleri nokta, savaşmanın pahalı olmadığıydı. Özellikle kalaşnikof, BKC makinalı silahları, Duşka uçaksavar topları ve roketatar gibi silahlardan oluşan teçhizatın bulunması kolay olduğu gibi, fiyatları da yüksek değildi – kuşkusuz ödemek durumunda olduklarında.[17] ABD öncülüğündeki Koalisyon Güçlerinin Kuzey Irak'ta oluşturduğu güvenli bölge sayesinde, eski Irak ordusunun silahları ve ekipmanından oluşan devasa stoklar el konmaya hazır hale gelmişti.

Bölge haberciliğinde deneyimli bir gazeteci olan Namık Durukan, Mart 1991'in sonlarında Kuzey Irak'ı dolaşırken, Irak'tan, "Kentler, kasabalar, köyler Saddam askerlerinin bırakıp kaçtığı siperler, silahlar ve askeri teçhizat ile dolu,"[18] diye yazıyordu.

PKK militanları bulabildiklerini toplayarak stoklarını önemli ölçüde ucuza getirdiler. O sıralarda Kuzey Irak şehri Zaho yakınındaki dağlarda bulunan PKK komutanı Hüseyin Topgider, "Arkalarında bıraktıkları o kadar çoktu ki," diyerek şaşkınlığını belli ediyor.

Her halükârda, bölge her zaman silah ve silah tüccarı kaynıyordu. Silahların çoğu Rus yapımı olup Soğuk Savaş döneminde Sovyetler'e yakın duran asi gruplara ve Ortadoğu'daki müttefik ülkelere satılmış ya da geçmişti. Iraklı Kürt savaşçılar kendilerine silah desteğini kimin sağlayacağı konusunda hiçbir zaman seçici davranmamışlardı. Ayrıca PKK da, silah sağlamaya hazır görünen hemen herkese açıktı. Çok büyük bir olasılıkla PKK, Suriye'nin sık sık bulunduğu yardımlara ek olarak, farklı zamanlarda da olsa, hem Tahran'dan hem de Bağdat'tan silah temin etti. Bununla birlikte, bölgedeki silah ticareti öylesine hareketliydi ki, PKK'nın silah tedariki için tek

17 PKK asilerinin kullandığı bir dizi silahın etraflıca tanımı için Gürsel, *Dağdakiler: Barok'tan Gabar'a 26 Gün* (İstanbul: Metis Yayınları, 1996), s. 75-76'ya bakılabilir. Türk gazeteci Gürsel, PKK tarafından kaçırılıp yaklaşık bir ay tutulmuştu.

18 Özcan, *PKK* ..., s. 266, dn. 238'de alıntılanıyor.

bir ülkeye, hatta bir grup ülkeye bağımlı olduğunu öne sürmek doğru olmaz.

"Irak'la bağlarımızın en güçlü olduğu yıl 1991'di," diyor Topgider, sesinde hafif bir yakınma tonuyla, "o zaman bile göstermeyi vadettikleri yardımın tamamı kâğıt üzerinde kaldı."

Irak o zamanlar BM ambargosu altındaydı; bu nedenle, kendisinin de yeni silahlara erişimi sınırlıydı. PKK'nın Bağdat'tan temin edebileceği –ya da elde ettiği–, kendi ucuz ve açık piyasasından satın alabileceğinden çok da farklı değildi.

"Körfez Savaşı'nın ardından, piyasada bir sürü silah vardı; o kadar çoktu ki, bir kalaşnikofun fiyatı bir paket Marlboro'nunkine eşti," diye açıklıyor eski hukukçu, o zamanlar asilerden olan Azman.

PKK asilerinin elde ettiği yardıma bakıldığında, başlıca hafif silahlar, el bombası ve arazi mayınından fazlası olmadığı görülür. Rus yapımı Duşka uçaksavar topu gibi kimi kalemler, yaya yolculuk yapan hareketli bir güç için hem çok ağırdı hem de kullanılabildiği yerler PKK'nın Kuzey Irak'taki yarı-sürekli üsleri ve Türkiye'nin, Botan olarak adlandırdıkları, çevresindeki büyük sıradağlar sayesinde asi güçlerin iyi saklanabildiği Kürt bölgesiyle* sınırlıydı.

Arazide silahlı mevcudiyetin devamlılığınıysa, PKK asilerinin kendi başlarına sağlaması gerekiyordu. Bekaa'da eğitimden geçen herkes elinde bir silah, kurşunlar ve el bombalarıyla gönderiliyordu; ne var ki bunlar bittiğinde, yenisini sağlama sorumluluğu asilerin kendisindeydi. PKK'nın Irak sınırındaki yarı-sürekli üslerinde muazzam silah stokları vardı; fakat bunları Güneydoğu'nun içlerine kadar taşımak, aylar değilse de haftalar alırdı. Daimi mühimmat temin edebilmek için, dağlarda büyük bir özenle silah depoları yapmışlardı. Örneğin Topgider, o sıralar faaliyet gösterdiği (Garzan ismiyle anılan) Bitlis-Muş-Siirt-Batman bölgesinde 80 kadar silah ve gıda ambarı kurmuştu. Daha fazlasına ihtiyaç duyduklarında, işlerini yerel aracılarla hallediyorlardı.

(*) Siirt ve Batman illerinin bir kesimini kapsayan bölge – ç.n.

Ortadoğu'nun silah ticareti rotalarında sürekli olarak hareket halinde olan, örneğin Kuzey Irak ya da eski Doğu Bloku ülkelerinden mal alıp Türkiye'de satan kaçakçılar sayesinde, Güneydoğu'da silah satın almak çok da zor değildi. PKK asileri ihtiyaçlarının karşılığını, Kürt bölgesindeki yerel işletmelerle şahıslardan topladıkları ya da haraç olarak aldıkları paralarla ödüyordu.

"Büyük bir silah ticareti vardı," diye anlatıyor Küçük Zeki. "Kaçakçılarla görüşüp ihtiyaçlarımızı söylüyorduk."

PKK'nın Güneydoğu'da kullandığı silahlar yerel piyasadan elde edilebilenler ve asilerin sırtlarında taşıyabildiklerinden ibaretti. Vur-kaç saldırıları düzenleyen hareketli bir gerilla gücü olarak, kendileriyle birlikte her zaman muazzam silah stokları bulundurmaları gerekmiyordu. Bir saldırının ardından, ufak tefek savaş malzemelerinin yenilerini kolaylıkla alabilecekleri dağınık silah depolarını barındıran dağlara çekiliyorlardı. Bu sistem, 1990'larm ilk yarısında gayet iyi işlediyse de, Türk ordusu, özellikle ABD'den getirilen Kobra helikopterlerden yararlanarak, asilere karşı hava saldırılarını nasıl daha iyi kullanabileceğini er geç öğrenmişti. Türk ordusunun taktikleri değişince, PKK'mn gelişkin silahlardan yoksunluğu da sıkıntı yaratmaya başladı.

"İhtiyaç duyduğumuz önemli bir şey, helikopterlerle uçaklar için kullanabileceğimiz roketlerdi," diyen Topgider, PKK'ya arka çıkanlardan hiçbirinin bu tür malzemeler sağlamamış olmasından duyduğu üzüntüyü belli ediyor.

PKK'nın omuzdan ateşlenen, yerden havaya atılan roketlere (SAM) sahip olmaması asileri zor duruma sokuyordu. Mesele para değildi; zira PKK, Avrupa'daki Kürt işletmelerle şahıslardan her yıl on milyonlarca dolar topluyordu. Üstelik bölgede dolaşımda olan daha ucuz Rus yapımı çeşitlerin ederini her koşulda karşılayabilirlerdi. Sorun, PKK'nın bu tür silahları elde etmede hep sıkıntılarla karşılaşmasıydı.

Eski PKK üyesi Selim Çürükkaya ısrarla, "Suriye bu roketlere sahip olmamızı istemiyordu," diyor.

Çürükkaya, büyük bir ihtimalle haklıydı. Başta Suriye ve

ardından İran olmak üzere, yabancı destekçiler, PKK'nın Türkiye'ye zarar vermesini istiyorlardı; aslında, PKK'nın mücadelesinde başarılı olmasıyla pek de ilgilenmiyorlardı. Üstelik Türkiye'nin hava kuvvetlerine yapılacak başarılı PKK saldırıları, Türk ordusunun, PKK'ya malzeme sağladığını bildiği ülkelere misillemede bulunmasına yol açabilirdi. Son olarak, ABD, 1980'lerin başlarında Afganistan'daki Sovyet karşıtı mücahitlere Stinger temin ettikten sonra, silahları geri istemenin mümkün olmadığını öğrenmişti. Yerden havaya atılan roketler, bir gerilla gücü için, gereğinden fazla işe yarayan silahlardı.

Bütün bunlara rağmen, 1990'ların ortalarında, PKK asileri Rus tasarımı omuzdan ateşlenen SA-7 Strela füzeleri kullanmaya başladı. Görünüşe göre, Rus ya da eski Sovyetler Birliği askerî danışmanları bu füzeleri kullanabilmeleri için PKK'lılara eğitim vermişti. Bir militanın söylediğine göreyse bu eğitim, füzeyi ateşlemek için hangi parçanın ittirileceği gibi basit şeylerin gösterilmesinden ibaretti.

Kimliğinin açıklanmasını istemeyen bir PKK militanı, "Sorun," diyor, "elimizde yeterli sayıda füze bulunup bulunmaması değil, doğru düzgün bir eğitim almamamızdı."

Öte yandan, PKK bu füzeleri, en etkili biçimde kullanılabileceği yer olan Türkiye'ye her zaman sokmuyordu. Nedeni tam olarak belli değilse de kimi PKK komutanları, füzelerin sınır ötesine taşınmaması yönünde Suriye'nin Öcalan'ı uyarmış olduğuna inanıyor.

Silahların erişilebilirliğiyle ilgili sıkıntılar ve örneğin Strela'ları sınır ötesine taşıma serbestisinin olmayışı, PKK'nın yabancı güçlere bağımlılığını ortaya çıkaran, Öcalan'ın da göz ardı ettiği bir çelişkiyi gösteriyor. Öcalan 1980'lerin başlarında, Suriye'yle iyi ilişkiler kurmaya karar verdiğinde, Türk ve solcu bir yakınına, bunun zorlu bir denge olabileceğini bildiğini söylemişti. Ne var ki, hem Ortadoğulu Kürt bir isyancı önderinin önünde çok seçenek yoktu hem de Şam'ın güvenli bir bölge ve sadık bir destekçi olduğu görülmüştü. Üstelik PKK Türkiye ve Avrupa'da o kadar güçlenmişti ki, SAM füzeleri gibi şeyler neredeyse gereksiz görülüyordu.

Siyasetin "büyük biraderler"i

Öcalan, mesaisini devrim yapmak yerine devrimci teoriler yayınlamaya adayan Kürt eylemcileri hep hafife almıştı, ama PKK'nın savaşı başladıktan sonra, Öcalan da yandaşları da meselelere farklı bakacaklardı. PKK üyeleri, özellikle de partinin Avrupa'daki örgüt içi gazetesinde çalışanlar, PKK'nın imajını meşrulaştırmaya ve örgütün etki alanını genişletmeye destek olmak için, daha geniş kesimlere ulaşacak yayınlara ihtiyaç olduğunu fark ettiler. Öcalan, Türkiye'nin mevcut siyasi yapısı içinde olası müzakere taraflarına seslenecek bir forum üzerine kafa yoruyordu. PKK parti yayınlarına sahip olsa da, bunlar Türkiye'de yasadışı olduğu gibi, dağıtımı da riskliydi. Bunun yanında, yayınların içerikleri Öcalan'ın propagandaya yönelik konuşmalarına odaklandığından, okuyucu kitlesi de PKK'nın varlık nedenine zaten ikna olmuş kesimle sınırlı kalıyordu. O dönemde PKK'nın Avrupa'daki parti gazetesinde çalışan Selahattin Çelik, "Gerçek bir gazeteye sahip olmanın zamanıydı," diyor.

Merkezi İstanbul'da bulunan haftalık gazete *Yeni Ülke*, Ekim 1990'da kuruldu.[19] Eski PKK üyeleriyle bağımsız Kürt gazeteciler, başlangıç finansmanını PKK'nın sağladığını belirtiyorlar. Önceki on yılın çoğunu hapishanede geçirmiş olan –hepsi PKK'yla bağlantılı olmayan– Kürt eylemciler, bu yeni girişimi canla başla destekledi. Hapishanedeyken, elde yazılmış küçük rulo kağıt parçalarını hücreden hücreye gizlice geçirerek kendi "yayın" deneyimlerini yaşamış ve iletişim kanallarını açık tutmanın önemini kavramışlardı.

PKK üyeliğinden cezaevinde yattıktan sonra gazete çalışmalarına dahil olan Ramazan Ülek, "Bir gazetenin Kürtlerin sesini dünyaya ve Türkiye'ye yasal yoldan duyuracağını düşünüyorduk," diyor. Yeni gazete, PKK tutuklularınca kaleme alı-

19 PKK'ya yakınlığıyla bilinen medyayla ilgili bu kısım için özellikle gazete hakkında yakından bilgi sahibi PKK militanları, gazetenin eski muhabir ve editörleriyle yaptığım görüşmelerden yararlandım. Basılı kaynaklar arasındaysa, Ersöz, *Gurbet'in Güncesi* ile eski *Gündem* editörü Gülmüş'ün internet sitesi www.nasname.com'da yayınlanmış anıları bulunuyor.

nan polemiklerin yoğun olduğu köşe yazıları ve asilere katılan genç erkeklerle kadınlara dair övgü dolu hikâyeleri nedeniyle, geniş bir okuyucu kitlesine ulaşamayacak denli PKK'ya yakındı. Bununla birlikte gazetenin göreli popülaritesi (yaklaşık 50.000 kişinin okuduğu söyleniyor) kısa bir süre sonra gazete çalışanlarını bir günlük gazete üzerinde düşünmeye itti. Bu girişimle bir zamanlar yakından ilişkili olan insanların aktardığına göre, savaş ve Kürt sorunundan daha fazla bahsedilmesini isteyen PKK, bir kez daha başlangıç finansmanının sağlanmasına karar verdi.

Planlanan günlük gazete, hem örgütle bağlantısı olmayan ama Kürt sorunu hakkında yazmaya istekli Kürtlerin hem de habercilikleri için daha radikal bir zemin arayışındaki solcu Türk gazetecilerin ilgisini çekti. İlk grupta yer alanların merkez medyada kendi makalelerine yer bulmaları çok zorken, ikinci grupta yer alanlar, biraz da kendilerinin başaramadığı devrimi Öcalan'ın başlatmış olmasına duydukları, kıskançlıkla karışık hayranhkları nedeniyle PKK'nın ulusalcı ideolojisine yönelik muhalefetlerini uzun bir süre önce sona erdirmişlerdi. PKK yandaşları konuyla ilgilenen gazetecilere, yeni yayının Kürt yanlısı olacağını –yani, PKK mücadelesine sempatiyle yaklaşacağını– bildirmişler, ama kadrodakilerin bu çerçevede istedikleri gibi yazmakta ve haber yapmakta serbest olacağı güvencesini vermişlerdi. Çok sayıda solcu Türk ve Kürt gazeteci, Mayıs 1992'de kurulan *Özgür Gündem*'de çalışma fırsatını değerlendirdi.

İsminin kullanılmasını istemeyen Türk gazeteci C., "[PKK] güçlü bir örgüttü... pek çok kaynağa sahipti," diyor. "Bu örgütün bir gazeteye ihtiyacı, bizim de muhalif bir gazetede çahşma arzumuz vardı. Bu iki gereksinim birbirini mükemmelen karşıladı."

Ne var ki PKK'nın bir kitle gazetesine duyduğu ilgi, bağımsız aktörleri ya da eleştirel bakış açılarını tolere etmedeki yeteneksizliği yüzünden kısa sürede çöktü. "Başlangıçta durumdan son derece memnunduk... ama sonra [PKK'nın] sabrı azaldı ve içinde 'Kürt' ya da 'Öcalan' geçmeyen yazılara olum-

suz bakmaya başladılar," diye anlatıyor aynı Türk gazeteci. "Zaman içinde, gazetedeki 'siyasetin büyük biraderi'yle gazeteciler arasındaki gerilim tırmanmaya başladı."

İlk genel yayın yönetmeni, gazete henüz yayınlanmaya başlamadan ayrılırken, ikincisi ancak 10 hafta görevinde kaldı. Üçüncü yayın yönetmeni, Aralık 1992'de yerine kıdemli PKK üyesi Şükrü Gülmüş gelene dek, birkaç ay işini sürdürebildi. Bir zamanlar öğretmen olan Gülmüş, PKK üyesi olduğu için 10 yıldan fazla cezaevinde kalmış, 1990'da tahliye edildikten sonra kısa bir süre *Yeni Ülke*'de çalışmıştı. Öcalan kendisini sık sık Bekaa'ya çağırırdı. Gülmüş'ün söylediğine göre, görüşmeleri sırasında Öcalan ona Türkiye yayınları ve kültürel etkinlikler sorumlusu olarak hitap ediyordu (söz konusu kültürel etkinlikler de asi grupla bağlantılıydı; ya militanların isteği üzerine düzenleniyor ya da etkinliklerin içeriği bu bağlantıyı ortaya koyuyordu). Birçoklarından daha yaşlı ve deneyimli olan Gülmüş, *Özgür Gündem*'in yayın sorumluluğunu üzerine aldıktan sonra, gazetenin gereklerini Öcalan'ın ihtiyaçlarıyla nasıl dengeleyeceğini iyi bildiğini de gösterdi. Gülmüş yıllar sonra güleрek anlatıyor: "[Gazetede] sorunlar yaşandığında, dalgaya ahrdım... 'Tanrı yukarıda, [Hafız] Esad Suriye'de, Esad'dan sonra Apo, Apo'dan sonra da burada ben varım,' derdim."[20]

PKK'yla bağlantılı editörler için gazetenin yönetimini sağlamak güç değildi. Asilerin çatışmaları ve bölgedeki askerlerin gerçekleştirdiği insan hakları ihlallerine dair haberlere yoğunlaşan içerik, kaçınılmaz olarak PKK'nın siyasi çıkarlarını gözetiyordu. Kürt bölgesine özel kültürel, tarihsel meselelerle sağlık sorunlarını ele alan yazılar, PKK'nın kimlik çıkarlarıyla örtüşüyordu. Öcalan bile, uluslararası siyasi eğilimlerle gelişmelere dair felsefi analizler sunan bir köşe yazarı olarak ve Ali Fırat takma adıyla oradaydı.

Fakat bütün bunlar gazeteyi PKK'nın sözcüsü haline getiriyor muydu? Tam olarak değil. *Özgür Gündem* Kürtlere ilk kez kendilerini ilgilendiren haberlere düzenli olarak ulaşma im-

20 İfadeyi, Gürsel Çapanoğlu tarafından yapılan ve www.lekolin.com adresinde yayınlanan bir röportajdan aldım.

kânı sunuyordu. Türk merkez medyasında Kürt sorununa yer verilmiyor, Güneydoğu'daki savaş "kimlik" değil, "terör" sorunu olarak tanımlanıyor ve başka türlüsünü ifade eden insanlar devleti ortadan kaldırma amacı taşımakla suçlanıyordu. Birkaç köşe yazarıyla kimi istisnalar bir yana bırakılırsa, Türkiye'deki anaakım medya Kürtlerin nelerden yakındığını araştırmıyor, Türk ordusunun Güneydoğu'daki operasyonlarına eleştirel yaklaşan haberleri göz ardı ediyordu.[21] Buna karşılık *Özgür Gündem*, Güneydoğu'ya yoğunlaşmıştı: Savaşa, insan hakları ihlallerine ve Kürtleri özellikle ilgilendiren kültür meselelerine. Bunların da meşru habercilik olmadığını söylemek kolay değildi.

Gündem'in eski resmî sahibi Yaşar Kaya, "Büyük bir savaş vardı ve Türk basını buna yer vermiyordu," diye anlatıyor. Kitaplarla, Kürt yayıncılığıyla siyasetindeki uzun erimli hayatının göstergesi olan çerçevelenmiş röportajlarıyla dolu Köln'deki dairesindeyiz. "Bir perspektifimiz vardı; bu sayede savaşın gerçeklerini yayınlayabiliyorduk. Kürtlerin tarihinde bu kadar başarılı başka bir gazete olmamıştı. İşte bu nedenle Türkiye devletiyle o kadar çok sorun yaşadık."

Türkiye devleti silahlı militanlarla silahsız eleştirel yazarlar arasında hiçbir zaman ayrım gözetmemiş, bu nedenle gazete çalışanlarıyla editörleri sürekli olarak yasal sorunlarla yüz yüze kalmışlardı. Bizzat özgür ifadeyi ve basını sınırlandırmayı amaçlayan birçok yasal düzenleme mevcuttu. Özellikle 1991 tarihli Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesi, "devletin birlığini zayıflatmayı hedefleyen sözlü ve yazılı propaganda"yı yasaklamıştı. Yasa, niyetleri hesaba katmadığı için, Kürt etnik kimliği, PKK ya da devletin insan hakları ihlalleri hakkında neredeyse bütün tartışmalar potansiyel olarak suç haline geliyordu.

Orta yaşlı bir Türk entelektüeli olan Haluk Gerger, "Türkiye'de, 'düşünüyorum, öyleyse varım' diyen felsefi önerme, 'düşünüyorum, öyleyse teröristim' biçiminde anlaşılmaktadır,"

21 Türk medyası ve Kürt sorununa dair daha kapsamlı bir değerlendirme için: Barkey ve Fuller, *Turkey's Kurdish...*, s. 121-126.

diyor Johns Hopkins Üniversitesi'nde gayet akıcı bir hale getirdiği İngilizcesiyle. 1995'teki bu görüşmemizde cezaevindeydi; terörle mücadele yasasına göre yargılanıp 15 aya mahkûm olmuştu. *Gündem*'e katkıda bulunan Gerger, Türkiye'nin Kürt varlığını inkârının PKK'nın savaşını körüklediğini öne sürdüğü bir ifadesinden ceza almıştı. "[PKK'yla] savaşın nedenlerini anlamaya çalışıyordum, ama bunu anlamaya çalışmak bile terör suçu haline gelmişti."[22]

Devletin durumu gerçekten de böyle ele aldığı açıktı. *Özgür Gündem* üzerindeki resmî ve gayriresmi baskı giderek tırmandı.[23] Türkiye'nin hem batısındaki hem doğusundaki gazete büroları sık sık polis baskınına uğruyor; bu baskınlar sırasında gözaltına alınan gazetecilerle diğerleri tehdit edildiklerini ya da işkenceye uğradıklarını belirtiyorlardı. Gazetenin dağıtımcılarıyla muhabirleri de benzer baskılar altındaydı.

Polis memurlarının, Eylül 1994'te Mersin'de gözaltına alınan iki kişiyi, "PKK'nın uşaklarısınız. Polisin görevi teröristleri yani sizi öldürmektir," diye tehdit ettiği belirtiliyor.[24]

Söz konusu olan, dayanaksız bir tehdit değildi. *Yeni Ülke*, *Özgür Gündem* ve bunlar gibi yayınlarda çalışan dokuz Kürt gazeteci 1992 yılında Güneydoğu'da vurulmuş, içlerinden birisi felç olmuştu. 1993'te, aynı gazetelerden iki gazeteci yine Güneydoğu'da öldürülmüş; 1994 yılında, *Özgür Gündem* için çalışan bir gazeteci kaybolmuş ve bir süre sonra öldüğüne kanaat getirilmiş; 1995 yılında da sonraki gazetelerden *Yeni Politika*'nın bir muhabiri, polis sorgusundayken ölmüştü.[25]

---

22 Aliza Marcus, "Turkish writers form 'closed university' behind bars", *Reuters*, 6 Mart 1995.

23 Gazetecilerin öldürülmesi de dahil olmak üzere baskılar hakkında bilgiyi, esas olarak basılı kaynaklardan derledim: Başlıcaları, Koçoğlu, *Kurşunla Sansür* ile *THRR* (1993, 1994). Ayrıca, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin internet sitesinden yararlandım.

24 *THRR* (1994), s. 263.

25 Bir yandan PKK da baskı uyguluyordu. 1992 yılında, PKK *Yeni Ülke* çalışanı Mecit Akgün'ü öldürdüğünü kabul etti. Akgün, örgüt hakkında bilgi taşımakla suçlanıyordu. Aynı yıl, Türk medyası için çalışan bağımsız Kürt gazeteci Yaşar Aktay, hâlâ açıklığa kavuşmamış olan gerekçelerle ve öyle anlaşılıyor ki PKK tarafından öldürüldü.

Cinayetlerle ilgili soruşturmalar sürüncemede kaldı. Yerel insan hakları savunucularıyla ölenlerin yakınları, faillerin ya güvenlik güçleriyle bağlantılı ya da onlardan güç alan kişiler olduğundan kuşkulanıyorlardı. Üst düzey Türk yetkililerse cinayetleri önemsiz görüp göz ardı ediyordu.

Ağustos 1992'de beşinci gazetecinin de sır dolu ölümünden birkaç gün sonra Başbakan Süleyman Demirel, "Öldürülenler gerçek gazeteci değil, gazeteci kisvesi altındaki militanlar," beyanatını verecekti."[26]

Bu iddiayı destekleyecek hiçbir kanıt yoktu. Gerçekte, gazetedeki PKK üyeleri, işler güçleştiğinde nasıl ve ne zaman yeraltına ineceklerini ya da farklı yerlere dağılacaklarını biliyorlardı. Asıl infaz riski altında olanlar gazetedeki diğerleriydi: Örgüte duydukları yakınlık nedeniyle ya da ihtiyaçları olduğundan burada çalışan gazeteciler, dağıtımcılar ve muhabirler.[27]

Gazetenin resmî sahibi Kaya, "26 cenazeye katıldım," diye acıyla anlatıyor. "Bu cinayetler, geride kalanları korkutmak içindi. Ama bizi durduramadı."

Gazete ağır para cezaları, süreli kapatma, hapis cezaları gibi yasal sorunlar nedeniyle Nisan 1994'te kapatılmak zorunda kaldı. Bundan iki hafta sonra, bu kez *Özgur Ülke* adıyla yeniden açıldı.

Başbakan Tansu Çiller, 30 Kasım 1994 tarihli gizli bir notada, "Kimi yayınların, özellikle de *Özgür Ülke*'nin faaliyetleri, devletin kurucu ve manevi değerlerine yönelik açık saldırılar halini almıştır," uyarısında bulunuyordu. "Böylesine önemli bir tehdidi bertaraf etmek amacıyla... Adalet Bakanı'nın, bu tür yayınlara sahip organları saptamasını ve izlemeye almasını rica ediyorum."[28]

---

26 Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü), *Turkey: No Security*, s. 30.

27 Birinin hem gazeteci hem de aktif bir PKK üyesi olmasında bir gariplik yoktu. Bir kere, PKK üyeleri genellikle, gazetenin doğrultusunu kontrol altında tutabilecekleri yazı işlerindeki konumlarda görevlendiriliyordu. İkinci olarak, PKK'ya katılmaya karar veren bir gazeteci, aynı görevde kalmak için değil de bir sonraki aşamada silahlı çatışmada görev almak için gazeteye girmiş olabiliyordu.

28 Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü), *Turkey: No Security*, s. 30.

Üç gün sonra *Özgür Ülke*'nin İstanbul bürosu bir bombayla havaya uçuruldu. Bir kişi öldü; yaklaşık 20 kişi yaralandı. Başbakanlık, bu olaya devletin karışmadığını öne süren bir açıklama yayımladı; fakat aynı açıklamada *Özgür Ülke*'de yazılanların tehlikelerine dikkatleri çekiyor, gazetenin hukuki soruşturmaya tabi tutulması gereğini yeniden gündeme getiriyordu. Gazete, yine de yayımlanmaya devam etti.

"Muhabirlerimiz, haberleri çekip almak için yılanın zehirli dişleri arasına ellerini sokan insanlardı," diyor Gülmüş. "Çok zordu ve onlar cesurdu. Cinayetler başladığında, solcular, Türkler, hepsi gazeteden ayrıldı. Ama bu işi yapmak isteyen yüzlerce insan vardı, bizimle çalışmak için koşa koşa geldiler."

PKK'nın, 1990'ların başlarından itibaren, yeni, yasal Kürt enstitüleriyle yayınlarına zemin ya da destek sağlamasının Kürtleri kazançlı çıkardığı ortada. *Özgür Gündem* ve benzeri gazetelerde bir kuşak gazeteci yetişti ve Kürtler ilk defa yaşamlarıyla doğrudan doğruya ilintili haberleri okuma imkânına kavuştular; Kürt oyun yazarları, aktörler ve yönetmenler yeni kültür merkezlerinden destek buldular. Kürt partisi HEP, PKK tarafından desteklendiği için kitlesel bir siyasal parti haline geldi ve zaman içinde, siyasi mücadele vermeyi yeğleyen Kürtler için fırsatlar yarattı. Öte yandan, 1995 yılında PKK yandaşlarının Avrupa'da uydu üzerinden yasal televizyon yayıncılığına girmesi, yine ilk kez olarak, bütün dünyadaki Kürtlere Kürtçe haber ve bilgi taşınmasını sağladı.

Ne var ki kazanımlarm çoğu filizlenme aşamasında kalıyordu. Bunun nedeni, hiç değilse kısmen, PKK'nın bağımsız girişimleri ya da karar alma süreçlerini engelleme yönündeki, genellikle de başarıyla sonuçlanan çabalarıydı. Kürt siyasetçiler PKK'nın siyasi çıkarlarına uyumlu davranmak baskısını hissediyor, aksi takdirde PKK'nın seçmenlere desteklerini çekmeleri çağrısında bulunacağını biliyorlardı. Kültür merkezlerindeki şarkıcılarla oyunculardan açıkça ulusalcı temalara yoğunlaşmaları, gerilla savaşını yüceltmeleri bekleniyor; uydu televizyon kanalıysa PKK çizgisiyle çatışan haberlere izin vermiyordu. Gazetenin eski sahibi Kaya, "PKK sanki gazeteye birini

göndermemiş, gazete istedikleri gibi çıkmayacakmış gibi davranıyordu," diye yakınıyor.

Gündem genel yayın yönetmeni Gülmüş, Öcalan'la yapılmış ve onu yersizce öven –kimilerinin 15, kimilerinin de 100 ya da 500 sayfa uzunluğunda olduğunu söylediği– röportajı yayınlamakta tereddüt edince, PKK lideri gazetenin derhal geçici olarak kapatılmasını emretti. *Gündem*, ancak üç ay sonra Nisan 1993'te yeniden açıldı. Hikâye düzmece de olabilir; zira gazetenin yasal sahibi Kaya da dahil olmak üzere, diğerleri, ağır para cezaları gibi bir dizi nedenle *Gündem*'in zaten sık sık geçici olarak kapandığını belirtiyorlar. Gerçi, o türlü bir davranış Öcalan'm kişiliğiyle de çelişmezdi. Nitekim PKK'nm gazetedeki adamı Gülmüş, kendisinin ve başkalarının birdenbire işten çıkarılmasının nedeninin bu olduğunda ısrarlı.

Essen Café'de birlikte oturmuş kahve içer ve yağmurun dinmesini beklerken Gülmüş, "Gazetedeki Türk yazarlardan biri gelip bana, 'PKK'yi anladığımı sanıyordum, ama bu olayın ardından, hiç de emin değilim,' dedi," diye anlatıyor. "Ona, 15 yıldır PKK'de olduğumu, fakat benim de hâlâ anlayamadığımı söyledim."

Aşk ve savaş

Hüseyin Topgider âşık olduğunda yaklaşık 40 yaşındaydı. Kadın, kendisinden çok genç, Hevidar isimli bir militandı. Topgider'in 1992 yılında 100 kişilik bir birliğe kumanda ettiği Garzan dağlarına gönderilen yeni katılımcılardan biriydi. Yayımlanmamış, bana da tanışmamızdan birkaç ay sonra verdiği anılarında Topgider, "Geldiği günü hatırlıyorum," diye yazıyor. "Sanki pek kolay sıkılabilecek, çekingen bir havası vardı."[29]

O zamanlar aşağı yukarı 18 yaşında olan Hevidar, ailesinden PKK'ya katılan ikinci kişiydi. Ondan önce kız kardeşlerinden biri örgüte katılmış, katılımının ardından kendisinden hiçbir

29 Başka türlü belirtmediğim sürece, Topgider'e dair bütün alıntılar, bana verdiği yayımlanmamış anılardan alınmıştır.

haber ahnamamıştı: Bir çatışmada öldüğü sanılıyordu. Belki de bu yüzden, Hevidar planlarından ailesine söz etmedi. Hatta daha sonra Topgider'e söylediği kadarıyla, katılma nedenlerinden biri, sürekli kavga eden ebeveynlerinden kaçmaktı. Lakin isyancı gruba bizzat katıldığından bu yana başka türlü düşünmeye başlamıştı. İç Anadolu'da bir şehirde büyümüş olan Hevidar için, açık alanda, dağlarda yaşamaya alışmak kolay değildi. Yıkanmak mümkün değildi; ayrıca alıştığı giysilerini özlüyordu.

Bir gün Hevidar, Topgider'in çadırına gelip, "Yapamıyorum, dayanamıyorum," demişti. Topgider'in çadırını sıcak tutan küçük odun sobasının yanına oturup, "Bu hayat benim için çok zor," diye ağlamıştı.

Deneyimli bir komutan olan Topgider ilk kez böyle bir sorunla karşılaşmıyordu. Bilhassa Hevidar gibi savaşın durakladığı, yaşam koşullarının kötüleştiği kış mevsiminin başında katılanlar, çoğunlukla sıkılıyor, mutsuz oluyor, bazıları da ayrılmak istiyordu. "Okudukları kitaplardan, gördükleri filmlerden edindikleri izlenimle gerilla hayatını romantikleştiriyorlardı," diye yazıyor Topgider, "ama koşulların bununla uzaktan yakından ilgisi yoktu. Hayat zordu."

Bütün komutanlar, ayrılmak isteyen asilere dair ne yapacakları sorusuyla karşı karşıya kalıyorlardı. Bunun yanıtı kolay değildi. Polis evlerine dönen militanları yakalayabilir, birliklerinin nerede konuşlandığı, hangi köylerin kendilerine yardım sağladığı hususlarında bilgi vermeye zorlayabilirdi. Ya da, hapis cezasından kurtulmak için kendileri istihbarat sağlamayı düşünebilirlerdi. "Ne zaman militanlardan biri kaçsa, mühimmat depolarımız [askerlerce] ortaya çıkarılıyor... yardım eden köylüler yakalanıyordu," diye yakınıyor Topgider.

Hem bu nedenle hem de PKK'nın ideolojisi kimsenin mücadeleyi reddetmesi hakkını tanımadığı için, asilerin örgütten ayrılmasına kolayca izin verilmiyordu. Topgider genç kadını bu hayata alışacağına ikna etmeye çalıştı. Hâlâ mutsuz olduğunu gördüğünde de, bahar gelip asiler yeniden hareketlilik kazanamaya başladıklarında onu PKK için çalışmak üzere bir

şehre göndereceğine söz verdi. Bu haberden büyük memnuniyet duyan Hevidar'ın rahatlamasıyla, kısa bir süre içinde sadece sohbet eden iki insan haline geldiler. "Öyle çok konuşurduk ki," diye sevgiyle aktarıyor Topgider anılarında.

Asiler dört küçük gruba ayrılarak kış boyunca Türk askerî üssünden yaklaşık bir saatlık yürüme mesafesinde, ormanlık bir vadide ve vadinin çevresinde kaldılar. Göründüğü kadar tehlikeli değildi. Ağaçların sıklığı doğal bir koruma sağlıyor, yoğun kar yağışı da askerlerin üslerinden uzaklaşmasını zorlaştırıyordu. Topgider'in savaşçıları, kalın naylon bezleri ince tahta sırıklara çivileyerek, erkekler için üç, kadınlar için de bir olmak üzere, odun sobalarıyla ısınan geniş çadırlar kurmuşlardı. Gündüzleri çadırları kardan temizliyor, odun topluyor, ekmek yapıyor, su getiriyor ve siyaset seminerlerine katılıyorlardı. Geceleri bir çadırda toplanıp şarkılar, tiyatro oyunları ve hikâyelerle eğleniyorlardı. Yollar kardan kapalı olduğu ve Garzan dağlarını da geçmek mümkün olmadığı için, bazen dünyada yalnızca kendileri yaşıyormuş gibi hissediyorlardı.

"Bu dar vadide, 30 kişiyle dört çadırdan bir dünya yaratılmıştı," diye yazıyor Topgider. "Bir anlamda düşmanı unutmuştuk, düşman da bizi."

Türkiye'de savaşan asilerinse dinlenip rahatlama lüksleri ya da yakın ilişkiler geliştirmeye zamanları pek yoktu. Erzak sağlamak, güvenli geçici üsler bulmak, saldırıları planlamak ve Türk saldırılarına karşı savunma yapmak için verilen aralıksız mücadele başka şeyler için pek az enerji bırakıyordu. Üstelik asiler sürekli olarak devir daim içindeydi: Keşif ve operasyon için küçük gruplar halinde hareket ediyor, mesaj iletmeleri için bölgenin başka yerlerine gönderiliyor, gıda ve giysi nakliyatını düzenlemeleri için arkada bırakılıyorlar ve kuşkusuz, çatışmalarda ya da kaza sonucu, sık sık ve aniden ölüyorlardı. Fakat kış aylarında, savaş ilke olarak askıya alındığında, hayat neredeyse tekdüze bir rutine bürünüyor, böylelikle arkadaşlıklar için, kişilerin kendilerini geliştirebilmeleri için fırsat doğuyordu. Topgider, Hevidar'ı fark etmişti; Hevidar da onun farkında görünüyordu. "[Siyasi] dersler sırasında, sık sık bir-

birimize bakıyorduk," diye yazıyor. "Karşılaştığımızda mutlaka durup konuşuyorduk."

Hevidar gerilla hayatına uyum sağlamıştı; artık canlı ve istekliydi. Erzak sağlamak için yakındaki köylere yapılan zorlu yürüyüşlere hevesle katılıyor, karla kaplı patikaları kolayca aşıyordu. Coşkusu Topgider'e de geçti. Nöbet vazifesi olan gecelerde (nöbetçilerin başlıca görevi çadırlardaki sobaların sönmemesini sağlamaktı, zira sönerse hava hemen buz kesiyordu) Topgider'in kaldığı çadır için nöbetçi olmaya çalışıyordu. Geldiğinde Topgider uyanıksa, silahını bırakıp yanına oturuyordu. Eğer uyumuşsa, uyanana kadar gürültü çıkararak sobaya odun atıyordu. Sohbetleri siyaset ve savaşın olağan gündem maddelerinin dışına pek çıkmıyordu, ama Topgider aslında başka bir şey söylemeye çahştıklarından emindi.

"Birbirimizle konuşma biçimimiz, birbirimize bakışımız tamamen farklıydı," diye açıklıyor bunu. "Belki aramızda duygusal bir ilişki başlamıştı, emin değilim bundan, ama içimde karman çorman duygular taşıyordum; şefkatle aşk arasında bir şey."

Aşk, PKK'ya yabancı değildi elbet, ama yasak ve tehlikeli bir lükstü.[30] Savaşçılar her zaman tetikte olmalıydı ve aşk buna engeldi. "Duygular bizi yumuşatır, hayatlarımızın acı dolu gerçeklerinden uzaklaşmamıza neden olurdu," diye yazıyor Topgider. "Oysa düşmanın şefkati yoktu. Her zaman tetikte olmalıydık."

Kuşkusuz, aşkı gerçek anlamda yasaklamak mümkün değildi. Ama karşı cinsten üyeler arasındaki yakın ilişkilere kuşkuyla bakılır, karşı cinsten birine sıkça selam vermek bile sorulara davetiye çıkarabilirdi. Cinsel ilişkiyeyse izin yoktu. Kuşkusuz, bu kaidenin zaman zaman bozulduğuna dair söylentilerin dolaştığı da olurdu. Kimi üst düzey komutanların (elbette hepsi de erkek) gruplarındaki kadın savaşçılarla cinsel ilişki yaşadıkları bilinirdi; Öcalan'la ilgili de benzer söylentiler mevcuttu.

30 Eski militanlarla yaptığım görüşmelerin yanı sıra, bu kısım için, Buldan, *PKK'de Kadın Olmak*'tan da yararlandım.

Fakat bu tür ilişkiler gizlice kurulurdu; zira cinsel ilişki söylentileri, bir komutanın, sadık bir PKK mensubu olma şöhretini tehlikeye atabilirdi.

"Bazen, birinin kızlardan biriyle ilişkisi olduğu duyulurdu; o kişinin örgüt içinde ilerlemesi durur, saygınlığı kaybolurdu," diyor bir kadın komutan olan Neval.

Kaybedilen tek şey saygınlık değildi. Cinsel ilişki, hapis cezası alma nedeniydi. Ceza, kimi zaman da idam oluyordu. "Bazı hikâyeler anlatılırdı," diye aktarıyor bir militan, "kimileri yakalanıp hapsedilirken, kimi insanlar da [aşk yüzünden] öldürülüyordu."

İnfaz, insanları aşk ve seks yüzünden cezalandırmanın aşırı bir yolu olsa da, PKK'daki genç erkeklerle kadınlar arasında bir nevi sınırı sürdürebilmek için zorunluydu. İsyancı gruba katılmadan önce birçok savaşçı cinsel açıdan yoksun bir hayat sürüyordu. Yakın akraba olmadıkları sürece kızlarla oğlanlar bir arada bulunmuyor, kızların evlenene kadar bakire kalması bekleniyordu. Şimdiyse genç erkeklerle kadınlar yan yanaydı; geçici dağ kamplarında uyudukları yerler bile birbirine uzak değildi. Dolayısıyla, bir şekilde ahlaki denetim uygulanması gerekiyordu. Aksi takdirde, bir kaos ortamı oluşmakla kalmayacak, aynı zamanda Kürt aileler de çocuklarının katılımına izin vermeyecekti.

PKK'ya katıldığında kendisi de 15 yaşında bir lise öğrencisi olan Batufa, bu durumu, "Bence de bir şekilde yasaklanmalıydı," diye kabul ediyor, "yoksa Kürtler asla katılmazdı. Ama bu yasaklamalar aşırıydı. [Karşı cinsten] birine merhaba demek bile cezalandırılma nedeni olabilirdi."

Kimi komutanlar, çiftleri göz ardı ederek ya da fiziksel temasa geçmemeleri yönünde uygun bir biçimde uyararak daha yumuşak bir çizgi izleseler de, hepsi bu meseleyi kontrol altında tutmaya çalışıyordu. Fazla yakınlaştığına inandığı savaşçıları sık sık uyarmış olan Topgider, şimdi, kendisinin de aynı duruma düştüğünü görüyordu. Hevidar bir gün ona PKK'ya katılmadan önceki halinin fotoğraflarını gösterdi.

Cümleye sızan epey mahcup bir tonda, "Gayet hoştu," diye

yazmış Topgider, "O başka giysilerin içinde, çok hoş görünüyordu."

Asilerin hepsi tek tip geniş, yeşil pantolonlarla gömlekler, kışın da ek olarak kalın atkılarla kazaklar giyerdi. Başka bir gün Topgider, Hevidar'ın giysilerinde yırtıklar olduğunu fark etmiş, yedek malzemeden yeni bir şeyler almasını önermişti.. "Bir sürü giyeceğimiz vardı, depolar doluydu," diye anımsıyor. Ne var ki Hevidar umursamamıştı. "Fark etmez," demişti, "alıştım böylesine."

Topgider nasıl karşılık vereceğini bilememişti. "Öyle eski püskü giysiler içinde olmasını istemiyordum," diye itiraf ediyor. Bir keresinde Hevidar C vitamini alabilmek için soğan yediğinde, ona yine C vitamini içeren ama daha az kokan bitkilerin nasıl ayırt edileceğini göstermeyi teklif etmişti. O dünyanın içinde, birine ilgi duyduğunu göstermenin sayılı yollarından biriydi bu.

Vadi kampındaki 55. günün sabahında, Topgider sigara yakmak için çadırından çıktı. Yukarıdan bir helikopter geçtiğini gördü. Askerî üslerle dolu ve karların yolları kapadığı bir bölgede helikopter görmek sıradışı bir olay değildi. Ama bu helikopter vadinin kenarında, sanki bir yerlere işaret verir gibi gidip geliyordu. Ve sonra iki Kobra helikopteri peyda oluverdi. PKK kampına yöneldiler.

Kobralar yukarıdan vadiye ateş açtı, çadırlar delik deşik oldu. Çadırından çıkmadan önce kar kamuflaj tulumunu giymemiş olan Topgider, herhangi bir hareketin dikkat çekebileceğinden korkarak olduğu yerde kaldı. Helikopter silahları vadiyi ve çevresindeki yamaçları, kaçış yollarını da çaprazlayarak, taramaya devam etti. Topgider'e doğru koşan iki militan, yarı gizli dar bir dağ geçidine doğru kendilerini izlemesi için onu harekete geçirdiler. Geçit dağın tepesine, yani Türk askerlerinin kaçmalarını bekleyeceği en son yere çıkıyordu. Zorlu tırmanışa başladıklarında, vadinin diğer kısımlarındaki asiler de aynı yöne doğru yola çıkmışlardı. Tepeye vardıklarında hızla karın içinde çukurlar kazıp içine girdiler.

Saldırı helikopterleri nihayet geri çekildiğinde Topgider sa-

vaşçılarını yeniden ve yeniden saydı. Eksik olanlar vardı. Biri de Hevidar'dı. Biraz daha zaman geçti. Biri kadın biri de erkek iki isyancı daha göründü, ardından bir başka erkek. Son gelene, "Durum nasıl?" diye sordu Topgider, "Neler oldu?" Son gelen militanın yüzünden elemli bir bakış geçti, "İki ölü var... Hevidar ve Canda. Helikopterler ilk ateşi kadınların çadırına açtı. Muhtemelen çadırı çok geç terk edebildiler." Yas tutmaya vakit yoktu. Gökyüzünde jetler göründü, başlarının üstünden geçip vadiyi bombalamaya başladılar. Gündüz vaktiydi, saklanmak sıkıntılıydı. Asiler, hava kararıktan sonra kararlaştırdıkları bir köyde buluşmak üzere bir plan yapıp dağıldılar. Helikopterlerden biri Topgider'i fark edip ateş açtı; dağ geçidine geri dönüp kendini dar bir oyuğa attı. Türk hava güçleri ayrıldıktan sonra, Topgider yavaş yavaş çıktı. Bu arada asilerden bazıları vadiye geri dönüp işe yarayacak bazı şeyleri toparlamışlardı. Bunlar arasında Hevidar'ın tüfeği de vardı. Tüfeği Topgider aldı.

Topgider, Hevidar'a aşkını hiçbir zaman itiraf etmedi; bunu yalnızca kendisi biliyordu. Tamamlanmamış anılarının çizgisiz sayfalarına gayet muntazam biçimde ve mavi mürekkeple, "Ona duygularımdan bahsetmeyi istemedim," diye yazmış. "Sevmek, âşık olmak güzel. Ne var ki hislerimizi de davranışlarımızı da [iki şeye] ölüme ve öldürmeye yöneltmekten başka bir seçeneğimiz yoktu. Başka türlü hayatta kalamazdık."

10

Savaş ve Siyaset Birbirine Giriyor, 1991-1993

Kuzey Irak'la Türkiye'nin Kürt bölgelerindeki dağlara kar yağmaya başlamadan önce, Türk jetleri Kuzey Irak'taki PKK üslerine karşı saldırı başlattı. Ağustos 1991'den Mayıs 1992'ye kadar süren bombalamaların amacı, PKK militanlarını Türkiye sınırından uzaklaştırmaktı. Ne var ki, hedefleri saptamak kolay değildi. Derin vadilerle yamaçlardaki mağaralara nüfuz etmek çok zordu. Zaman zaman operasyonlara katılan Türk kara kuvvetlerinin de, asileri mevziden uzaklaştırabilme ihtimali düşüktü.

Türkiye'nin saldırıları, ABD'yle müttefikleri İngiltere ve Fransa'da bazı rahatsızlıklar yarattı. Bu üç ülke, Iraklı Kürtleri Saddam Hüseyin'in gazabından koruyacak bir güvenli bölge oluşturulması hususunda anlaşmış ve özellikle Irak hava kuvvetlerinin bu güvenli bölge üzerinde uçuşları yasaklanmıştı. Ne var ki bu arada Türk jetleri PKK üslerini vurmak üzere bölgenin üzerinde uçmaya başlamıştı. Bir yandan da Türkiye'deki Kürtler, kimlikleri üzerinde devlet baskısı uygulandığından ve köylerine askerî saldırılar düzenlendiğinden yakınıyordu. Irak'taki Kürtler korunma hak ederken Türkiye'dekilerin neden bu korumadan yoksun bırakıldığını anlamak, Türkiye Kürtleri için hiç de kolay değildi. Bu tür bir ayrımdan rahatsızlık duyan kimi uluslararası yorumcular, iyi Kürt/kötü Kürt sendromundan bahsedi-

yorlardı. Aynı isimli bir filmin yapımcısı olan Kevin McKiernan, "'İyi Kürtler' Irak'takiler: Onlar, Saddam Hüseyin'in kurbanları ve biz onlara yardım etmek istiyoruz. 'Kötü Kürtler'se, Amerikan müttefiki olan Türkiye'ye karşı silahlı mücadele yürütenler: Onların, ABD silahlarına karşı ellerinden bir şey gelmiyor,"[1] diye açıklıyor bu yanılmayı. Durum gerçekten bu kadar basitti.

Öte yandan, Türk askerî saldırılarında kimi zaman dikkatsizlikler yaşanıyordu: Irak'taki Kürt köyleri vuruluyor, Iraklı sivil Kürtler ölüyor ya da yaralanıyordu. Kendi yönetimlerini inşa etme çabasındaki Iraklı Kürt yetkililer, bu kazaların kasıtlı olduğuna inanıyordu. Onlara göre, Türk ordusu kendilerine ikazda bulunmaya çalışıyordu: Ya PKK'nın bölgeden çıkarılmasına yardım edecekler ya da sorunun muhataplarından biri olarak muamele göreceklerdi.

Talabani'nin partisinden Zaho'da yaşayan Celalet Taha Mazhar, "Türk hükümetinin hedefi bizi PKK'yla çarpıştırmak," diye yakınıyordu.[2] Haberlere göre Barzani, Ankara'nın, Türk ordusu tarafından sağlanamayan güvenlik düzeyini güvenceye almak konusunda Iraklı Kürtleri sorumlu tutmak yerine, kendi sınırını korumasını istemişti.

Iraklı Kürt liderler, Türkiye'yle PKK arasındaki çatışmaya çekilmek istemese de, Mesud Barzani ve Celal Talabani, sahip oldukları güvenli bölgenin istikrarının hiç değilse kısmen Ankara'nın iyi niyetine bağlı olduğunu da biliyorlardı. Güvenli bölgenin devamı için Türkiye'nin desteği zorunluydu. Müttefiklerin Kuzey Irak üzerinde kol gezen uçakları Türkiye'deki NATO üssünden kalkıyordu. Operasyonlar için gerekli tezkere, her altı ayda bir TBMM tarafından yenilenmek zorundaydı. Ayrıca, Iraklı Kürtler, dünyaya açılan başlıca kapıları olduğu için de Türkiye'ye bağımlıydılar: İnsanların ve malların Kuzey Irak'a girip çıkabilmesi için Habur sınır kapısı kullanılıyordu. "Türkiye'yle ilişkilerimiz bizim için son derece yaşamsaldır,"[3] diye belirtiyordu Barzani.

1 Bkz. www.kevinmckiernan.com/doc.html.

2 Dağlı, *Birakuji*, s. 67.

3 Kirişçi ve Winrow, *Kurdish Question*, s. 163'te alıntılanıyor.

Iraklı Kürt liderlerle doğrudan ilişkide olmak, Türkiye Kürtlerinin isyan hareketini kırma gayreti için bile olsa, Ankara'nın da çıkarınaydı. Bu yöndeki bir tutum değişikliğine Cumhurbaşkanı Turgut Özal önayak olmuştu: Ona göre, Ankara, Ortadoğu'da etkin bir rol üstlenmek istiyorsa, Kürtlükle anılan her şeyden duyduğu korkudan kurtulmak zorundaydı. Özal, 1991 Körfez Savaşı'nda ABD öncülüğündeki koalisyon güçleriyle birlikte hareket etmeye istekli olmayan Türkiye'yi bu noktaya çekmeye çalışmış, Mart 1991'de de Talabani ve Barzani'nin bir temsilcisiyle gizli görüşmeler yapmıştı. Üstelik bu görüşmeleri birkaç gün sonra açıklayarak, bütün Kürt liderleri amansız düşmanlar olarak görmeye alışkın ülkeyi şoke etmişti.

Özal, "Herkes bu liderlerle görüşüyor; biz görüşmezsek, gelişmeleri kontrol edemeyiz, sahanın kenarında kalırız,"[4] diyerek durumu savunuyordu.

Türkiye'deki yerleşik siyasi ve askerî güçler Kürt ulusal taleplerine dair kuşkularını bir yana koymamışlardı, üstelik bu kuşkuları Türkiye sınırlarıyla da kısıtlı değildi. Fakat Özal, Iraklı Kürtlerle yakın ilişkiler sayesinde Türkiye'nin, Kuzey Irak ve Bağdat'la birlikte şekillendirilecek herhangi bir başka siyasi oluşum üzerinde güç sağlayacağına inanıyordu. Iraklı Kürtler, bir tür federasyon olmasa da, kendi işlerini ve ilişkilerini yürütebilecekleri göreli bir özerklik elde etmek istedikleri izlenimi veriyorlardı.

Türkiye'deki yerleşik iktidar güçleri bu tür bir çözüme kesinlikle yanaşmazken, Özal, federal bir Kürt devletini de içerecek federe bir Irak'ın bile Türkiye'nin çıkarları açısından tehdit oluşturmayabileceği fikrine sıcak bakıyor ve böyle bir riski almaya istekli görünüyordu. Aynı zamanda, Iraklı Kürtlerle ilişkileri geliştirmenin, Türkiye Kürtlerine, genel olarak Kürtlere değil, yalnızca PKK şiddetine karşı olunduğunu gösterebileceğini düşünüyordu.[5] Özal'a göre bunun anahtarı, Iraklı Kürtlerin PKK'yı Kuzey Irak'tan uzak tutmasını sağlayarak, PKK'nın silahlı gücünü zayıflatmaktı.

4 Birand, *Apo ve PKK*, s. 264.

5 Barkey ve Fuller, *Turkey's Kurdish...*, s. 53.

Ankara, Iraklı Kürt liderlere, Kuzey Irak'tan düzenlenen PKK saldırılarının durdurulması için desteklerine ihtiyaç duyduğunu açıkça iletti. Ankara'daki ilk görüşmelerinin ardından Talabani, şiddete dayalı olmayan mücadelenin gerekliliğini ima eden bir açıklamada bulundu. Türkiye'deki PKK'ya yakın Kürt gazetesi *Yeni Ülke*'ye, "PKK'ya ne tür bir siyaset önereceğimi soruyorsanız," diyordu Talabani 1991 yazında, "silahlı mücadeleyi bir yıl için bir yana bırakın ve Kürt sorununu diyalog içinde çözmeyi deneyin derdim."[6]

Ne var ki PKK saldırılarını durdurmaya niyetli görünmüyor, Ankara da Kuzey Irak'taki iktidar boşluğunu kendi yararına kullanmaya çalışıyordu. Türkiye'nin 1991'in sonlarıyla 1992'nin başları arasındaki sınır ötesi askerî saldırıları somut kazanım sağlayamadı. PKK Türkiye içindeki gücünü artırdığı gibi, Kuzey Irak'ı hem üs hem de saldırıları için mevzi olarak kullanma imkânını da elinde tutuyordu. Türkiye'nin devam eden sınır ötesi saldırılarının etkileri hususunda endişeli olan Barzani ve Talabani, PKK'dan, en azından sınırdan uzağa konuşlanmasını istedi. Fakat bu, Türkiye'yle Iraklı gruplar arasındaki gerilimleri artırmaktan başka bir işe yaramadı. 1992 yazında sınır kasabası Zaho'da, PKK'yla bağlantılı Iraklı Kürtlerle PKK'ya muhalif olanlara yönelik, görünüşe göre misliyle mukabele niteliğinde bir dizi cinayet işlendi. Bunu takiben, Barzani'nin askerleri, adamlarından birinin intikamını almak amacıyla, yakındaki bir PKK kampına saldırı düzenleme tehdidinde bulundu.[7]

Türkiye'nin Barzani'nin askerlerini vekâleten kullanmakta olduğuna kanaat getiren PKK militanları, Türkiye'den Kuzey Irak'a giden tek yolu ablukaya aldı. Habur kapısını kullanan Türk ve Türkiye Kürt'ü tır şoförleri PKK'nın tehditlerini ciddiye aldı; araç akışı günde ortalama 500 tırdan 10 civarına düştü. Bu, PKK'nın gücünü göstermekle kalmıyor, Iraklı Kürtlerin yeni oluşmakta olan Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ne de zarar veriyordu; çünkü Habur'u geçen tırlardan alınan harçlar Bölgesel Yönetim için önemli bir gelir kaynağıydı.

6 *Yeni Ülke*, 16-22 Haziran 1991.

7 Vakaları Dağlı, *Birakuji*, s. 68-75'ten aldım.

PKK yaklaşık bir ay sonra ablukayı kaldırdığında, ne Barzani ne de Talabani pazarlık yapmaya yanaşacak durumdaydı.

PKK'nın bir tercihte bulunması gerektiğine dikkat çekiyordu Talabani. Ona göre, ya Kuzey Irak'ı askerî üs olarak kullanmaktan vazgeçmeleri, ya da kendi bölgelerine, yani Türkiye'ye çekilip kendi stratejilerine göre hareket etmeleri gerekiyordu.[8]

Öcalan Talabani'yi kesinlikle kaale almadı. Kuzey Irak PKK için terk edilemeyecek kadar önemliydi; bu önem, Suriye en sonunda Türkiye'nin taleplerine karşılık vermeye başlayıp Eylül 1992'de Bekaa Vadisi Mahsum Korkmaz Akademisi'nin kapatılması emrini verdiğinden bu yana daha da artmıştı. PKK Şam'da belli toprak parçaları elde edebilmişti, ama bunlar askerî eğitime uygun olmadığı gibi, Bekaa kampında olduğu kadar çok sayıda insanı barındırabilecek genişlikte de değildi. Ayrıca, PKK'nın Kuzey Irak'taki kamplarına, Türkiye'ye kolayca ulaşma imkânı sağladığı için de ihtiyacı vardı.

Birakuji: Kürtler içindeki kanlı mücadele

Eylül sonunda PKK Türkiye içinde çok büyük bir saldırı başlattı. Yüzlerce asi Kuzey Irak'tan sınırı geçip Derecik Jandarma sınır karakoluna saldırdı. 23 askerle beş köy korucusu öldürüldü. Türk askerleri asileri Irak sınırından içeri kadar sıcak takibe alarak, 100'den fazlasını öldürdü.[9] Birkaç gün sonra, 2 Ekim'de, yaklaşık 5.000 Iraklı Kürt savaşçı PKK'nın sınır boyundaki mevzilerine saldırdı. Hemen ardından da Türk uçakları aynı bölgelere bomba yağdırdı. Sınır bölgesindeki PKK askerî komutanları bu nefes kesen saldırılara hazırlıklı değildi. Sert kış koşullarında kendilerini idare edecek erzakları, çok uzun bir süredir çok yakındaki ambarlarda saklanıyordu, dolayısıyla kamplarını savunmaktan başka bir seçenekleri yoktu. Savaşçıların da bu tür bir savaş için mükemmel oldukları söylenemezdi. En deneyimli asiler Türkiye'deydi ve sınır kampla-

8 *Milliyet*, 7 Eylül 1992.

9 *Milliyet*, 1 Ekim 1992; 2 Ekim 1992; *Birakuji*, s. 89'da Kürt yazar Dağlı, 50 PKK militanının öldürüldüğünü söylüyor.

rındaki tahminî 2.000 militanm yarısı aslında savaşçı değildi: Ya çok genç, ya hasta, ya da savaşamayacak kadar deneyimsizdiler.

Savaş patlak vermeden bir ay kadar önce PKK'ya katılan üniversite öğrencisi Neval, Türkiye-Irak-İran sınır üçgeninin güneyindeki Hakurk kampı etrafında, savaşçılara malzeme dağıtmak için bir aşağı bir yukarı korkusuzca nasıl koştuğunu anımsıyor. Almanya'daki dairesinde, yeni doğmuş bebeğini kucağında tutarken, "İnsanların nasıl öldüğünü henüz bilmiyordum," diye anlatıyor. "[Türk] jetlerini yukarıda görüyor ve yalnızca ilerlemeye devam ediyordum. Bir kadının ölümünü gördükten sonra, başka türlü hissetmeye başladım."

Kürtlerin Kürtlerle savaşması, özellikle kendi Kürt azınlığını baskı altında tutan bir ülke adına bunu yapmaları sık rastlanan bir durum değildi. Her zaman için savaşmaktansa müzakere etmekten yana olan Talabani, iki hafta içinde başka bir perdeden konuşmaya başlamıştı. Fakat Kuzey Irak'taki geleneksel kontrol alanı PKK'nın yayılan askerî kamp yerleşmeleriyle çakışan Barzani, PKK'yı sınır bölgesinden çıkarma niyetini yeniden dillendiriyordu.

PKK bu arada zayiat vermeye devam ediyordu. Grubun kamplarını savunacak mühimmatı da gücü de olmamasına rağmen militanlar depoları terk edemiyordu. Jetlerle desteklenen Türk kara birlikleri, o ayın ortalarında Kuzey Irak'a girdi. Türkiye sınırına yakın kamplarda, ölen PKK'hlarm sayısı arttı.

Türk ve Irakh Kürt kara kuvvetleriyle çatışmalardan darbe almış Haftanin kampındaki asilerden biri olan Orhan, "İnsanlar çok yorgundu, uyumamışlardı; bu insanlar önceki ay, kampa ilk geldiğinizde tanıştığınız insanlarla aynı insanlar değildi," diye anlatıyor.

Durum öteki kamplarda, hatta İran sınırına daha yakın olanlarda da daha iyi değildi. O ayın sonunda, Öcalan'ın kardeşi ve İran sınırına yakın Hakurk kampı komutanı Osman, mühimmatın bitmek üzere olduğunu duyurdu. İki seçenekleri vardı: Yenilgiyi kabul edip Iraklı Kürtlerle anlaşmaya varmak ya da savaşarak ölmek. "Herkese ya intihar noktasına ge-

lene kadar savaşacağımızı ya da siyasi bir anlaşmaya varacağımızı söyledi," diye anımsıyor Neval.

Olağan koşullar altında böylesi bir kararda son sözü Abdullah Öcalan söylerdi, ama onunla bağlantı kurmak kolay değildi. Çukurca kampı şefi Faruk (Nasır) Bozkurt, Osman'ın önerisini kabul ederken, Haftanin komutanı Murat (Cemal) Karayılan, kararı oportünist bularak reddetti. Fakat çevresinde politik açıdan gerçekçi bir kişi olarak tanınan Osman geri adım atmak istemedi. Neval, Osman'ın kendi kararından çok memnun olmadığını, ama başka bir yol da göremediğini söylüyor: "Demişti ki, bunu yapmak zehir içmek kadar acı, ama yapacağım."

Osman, Barzani ve Talabani'nin temsilcileriyle görüşmek üzere bir ekip yolladı. 30 Ekim'de Osman Öcalan'la bölgesel Kürt yönetimi başbakanı, PKK'nın sınırdan çekilmesi ve Türkiye'ye karşı yürüttüğü askerî faaliyetler için Kuzey Irak'ı kullanmaya son vermesi hususlarını içeren bir anlaşma imzaladılar.[10] Bunun karşılığında PKK'ya İran sınırına yakın yeni bir kamp ve Iraklı Kürtlerin kontrolündeki bölgede şiddete dayalı olmayan siyasi faaliyetler yürütme imkânı sağlanacaktı. Kasım ayı başlarında, darmadağınık haldeki PKK savaşçıları yeni kamplarına doğru yürümeye başladılar.

"Gitmek istemiyorduk, hepimiz sıkıntılıydık," diyor Neval. "Kaybetmiş gibiydik." Türk ordusu kasım ayının ilk haftası boyunca, operasyonlarını kimi PKK'hlarm hemen silah bırakmamakta direndiği Haftanin civarında yoğunlaştırarak, savaşını sürdürdü.

PKK kuvvetleri, yarı yarıya yıkılmış beton evlerle dolu terk edilmiş bir köyün yakınlarında, Talabani'nin İran sınırına yakın eski askerî kamplarından Zeli'ye yerleşti. PKK savaşçıları çorak tepelerle vadilere çadırlar kurdu.

"Kaçan bazı insanlar vardı, insanlar demoralize olmuştu," diyor Orhan. "Bir sürü sorun vardı; yiyecek sorunu, giyecek sorunu."

Kamp hızla 300, belki daha fazla sayıda yaralıyla doldu; bunlardan bazıları Iraklı Kürt savaşçıların yardımıyla taşın-

10 Anlaşma Dağlı, *Birakuji*, s. 183'te yer alıyor.

mıştı. PKK, militanlarından 161'inin savaşta öldüğünü duyurdu. Iraklı Kürt savaşçıların da aşağı yukarı aynı sayıda kaybı olduğu söyleniyordu. Kara kuvvetlerinin sınırlı bir alanda savaştırıldığı dikkate alındığında, Türk ordusunun kayıpları muhtemelen çok yüksek değildi.

Türk ordusu Haftanin'e gururla Türk bayrağını dikti; güçlerini çekerken de, Iraklı Kürtleri sınır güvenliğini korumaktan sorumlu oldukları yönünde uyardı. Birkaç kilometre genişliğinde bir tampon bölge oluşturma girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı; çünkü bir Türk askerî yetkilinin daha sonra yakınacağı üzere, Barzani'yle Talabani yardımcı olmaya yanaşmıyordu. Öte yandan, bu iki lider, diğer Kürtlere karşı, Ankara'nın güneydeki tam zamanlı milis gücü olmak da istemiyordu. Ayrıca, Türk ordusunun gayet iyi bildiği üzere, sınır boyunca uzanan yüksek dağlarla derin ve dar vadilerin güvenliğini tam olarak sağlamak mümkün değildi. Mümkün olsaydı bunu Türk ordusu zaten uzun zaman önce yapmış olurdu.

PKK'yla Irak Kürt lideri arasında yapılan anlaşmanın ömrü de zaten çok uzun olmadı. Sınır kamplarını boşaltırlarken silahlarını da bırakmaya zorlanan PKK savaşçıları, ya bunları sonradan yeniden ele geçirdi ya da yerel piyasadan başkalarını edindi. Birkaç ay içinde asiler eski kamplarına dönmeye başladı ve çok kısa bir süre içinde de yeniden sınır boyunda yerleşik hale geldiler. Ne Talabani ne de Barzani PKK'yı etkin bir biçimde engelleyecek bir başka savaş riskini göze alabilecek durumdaydı. Kendi sorunlarıyla, esas olarak da güç paylaşımı anlaşmalarını bozan kişisel ve siyasi farklılıklarla meşguldüler ve iki yıldan daha az bir zaman sonra da zaten kendi güçleri arasında bir savaş patlak verecekti.

Sonuçta, PKK'nın Kuzey Irak'taki mevcudiyetine yönelik askerî bir çözümün imkânsıza yakın olduğu, ilgili bütün taraflar nezdinde açıklığa kavuştu. Bu savaşta olsun, devamında Türkiye'nin 1995 ve 1997'deki geniş ölçekli sınır ötesi saldırılarında olsun, Türk ordusu sürekli olarak aynı üstesinden gelinemez sorunlarla karşı karşıya kaldı. İlk olarak, sınırı oluşturan dağlarla dar ve derin vadiler, yarıp ilerlemeyi güçleşti-

ren doğal bir savunma hattı oluşturuyordu. Bu hatlar yarılabildiğinde ise, asiler çoktan kaçmış oluyordu; zira 1992 savaşından sonra PKK mevzi savunmasına girmeyi bir daha asla denememiş, bunun yerine, yeni ihtiyaçlar doğrultusunda asilerin yeniden konuşlandırılması yolunu tutmuştu. Havadan yapılan saldırılar, yine sert arazi koşulları ve üstelik asilerin barındığı mağaraların saptanabilmesindeki sıkıntılar dolayısıyla, ancak sınırlı bir başarı gösterebiliyordu. Askerî saldırılar PKK kamplarıyla faaliyetlerini dağıtma hedefine ulaşabilse bile, birlikler geri çekilir çekilmez eski duruma dönülüyor, hemen ardmdan asiler yeniden sınır boyuna konuşlanıyorlardı.

Türkiye'nin, PKK'nm alt edilmesinde Irakh Kürtlerden destek görme yönündeki umutları hiçbir zaman karşılığını bulamadı. PKK'yı eleştirmekte tez canli davranan Talabani, iş PKK'yla savaşmaya gelince ağırdan alıyordu. Sınır bölgesinin kontrolünde rakibi olan PKK'yı baskı altma almak için Barzani'nin de kendi nedenleri olmakla beraber, askerleri uzun bir savaşın içine girmeye isteksizdi. Başka her şey bir yana bırakıldığında bile, PKK'yı sınırda tutmaya devam etmenin belli bir getirisi vardı: Türkiye'nin, belki de Irak'ta bir Kürt devletinin doğuşunu engellemek umuduyla istikrarsızlığı körüklemek üzere dikkatini Iraklı Kürtlere çevirmesi durumunda, saldırıya geçmeleri için PKK asilerini kışkırtmak her zaman mümkündü.

"Nihayetinde, hepimiz Kürttük," diyor Neval.

Siyasetin İflası

Ekim 1991'de TBMM'ye SHP listesinden seçilen ulusalcı Kürt vekiller kendilerini etkin bir biçimde faaliyet göstermenin mümkün olmadığı koşullar içinde buldu.[11] Öteki partilerin vekilleri Kürt vekillerin Kürt sorununun sözcülüğünü yapmasını istemiyordu. Kürt vekillerle diğerleri arasındaki, yemin törenindeki ulusalcı gösteriden bu yana zaten gergin olan ilişkiler, Kürt vekillerin devlet politikalarına yönelttikleri eleş-

11 Sorunların ve bu sorunlara vekillerin gösterdiği tepkilerin ayrıntıları için bkz. Ölmez, *Türk Siyasetinde...*, s. 176-217.

tiriler ve Kürt haklarıyla ilgili talepleri karşısında, bozulmaya devam etti.

Siyasete girmeden önce cerrahlık yapan, gayet soylu bir görüntüsü olan Mehmet Emin Sever, "Meclis'teki bazı insanlar yüzümüze bile bakmıyordu; onlarla konuşamıyorduk," diye yakınıyor. "Parmaklarını bize doğrultup PKK'yı koruduğumuzu söylüyorlardı. Onlara göre, yerimiz Meclis değildi."

Meclis'te konuşma yapmaya çalışan Kürt vekiller susturuluyor, hatta kimi zaman fiziksel tehditlerle karşılaşıyorlardı. Ağırlıklı olarak Kürtlerin yaşadığı bölgede yaygın olması dolayısıyla özel ilgi alanlarına giren insan hakları ihlallerine dair resmî soruşturma talep ettiklerinde, PKK için çalışmakla suçlanıyorlardı.

Mart 1992'deyse, bulundukları konumu hakiki bir değişim sağlamak üzere kullanabileceklerine dair umutları tamamen tükendi: Meclis, barışçıl çözümden yana en ufak bir eğilimi olmadığını gösterecek biçimde, Güneydoğu'da olağanüstü halin genişletilmesi yönünde ezici bir çoğunlukla karar aldı. Aynı ay içinde, Kürt yeni yılı Newroz gösterilerinde, Türk güvenlik güçleri 90 kadar göstericiyi vurarak öldürdü.

Protesto gösterilerinden birinde vekillerden 14'ü, SHP'den ayrılıp eski partileri HEP'e yeniden katıldığını açıkladı. "Başka bir şansımız yoktu, Newroz katliamından sonra, yoktu," sözleriyle açıklıyor Mahmut Kılınç. "SHP hükümet ortağıydı, biz de onların bir parçası; dolayısıyla ayrılmak zorundaydık." Böylece, yemin töreninde konuşmalarını Kürtçe yaparak infiale neden olan iki vekile, yani Leyla Zana ve Hatip Dicle'ye katıldılar. Zana'yla Dicle, SHP yöneticilerinden gelen baskılar neticesinde birkaç ay önce istifa etmişlerdi. Daha sonra, iki Kürt vekilin daha SHP'den çekilip bağımsız olmasıyla, Meclis'te 18 kişilik güçlü bir Kürt ulusalcısı kamp oluştu.

SHP'den ayrılmak, Kürtlerin merkezî otorite tarafından giderek daha fazla dışlanmış ve suiistimal edilmiş hissettiği Güneydoğu'da işe yaradıysa da, Kürt vekillerin etkili olma imkânını da elinden aldı. İlle de bir fark aranacaksa, merkezde

yer alan SHP'yle bağları koparmak onları daha fazla marjinalleştirdi. Türkiye'nin Kürt azınlığa yaklaşım tarzına başkaldırmak yönündeki girişimleri, Türk ulusuna ihanet içinde olduklarının kanıtı olarak görülüyordu.

Temmuz 1992'de, cumhuriyet başsavcısı, Türkiye Cumhuriyeti'nin birliğini ortadan kaldırmaya çalıştığı gerekçesiyle HEP'in kapatılması için Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu. Bu arada savcı, vekillerin dokunulmazhğınm kaldırılması talebinde bulunduysa da başarılı olamadı: Dokunulmazlıklarının kaldırılması durumunda, seçim kampanyalarıyla Meclis'te yaptıkları konuşmalardan kaynaklanan benzeri suçları nedeniyle ölüm cezasıyla yargılanabileceklerdi.

Vekillerin Güneydoğu'daki delegelerle ilişkileri gerginleşti ve ülkenin ilk aleni Kürt siyasetçilerinin seçilmiş olması karşısında halkın duyduğu coşku sönükleşti. Seçmenleriyle görüşmek üzere Güneydoğu gezisine çıktıklarında, güvenlik güçlerince taciz ve tehdit ediliyorlardı. Güvenhk güçlerinin hak ihlallerini incelemek üzere gelen vekillerin kent ve köylere girişi engelleniyor, kaldıkları evlere güvenlik güçlerince baskın düzenlenip görüştükleri insanlar gözaltına alınıyordu. Ziyaretlerinden biri sırasında, bir jandarma alayı komutanı, milletvekilleri Orhan Doğan ve Leyla Zana'ya, kanlarını içeceğini, onları fare gibi ezeceğini söylemişti.[12]

HEP Diyarbakır il başkanı Vedat Aydm –PKK üyesi olmayan popüler bir Kürt eylemci– Temmuz 1991'de, polis olduğunu söyleyen birtakım adamlar tarafından evinden alıp götürülmüş, birkaç gün sonra da ölü bulunmuştu. Aydın'ın öldürülmesi, Kürt eylemcilerden kurtulmak için cinayetlere başvurulması konusunda yeni bir devlet destekli dönemin başlangıcı oldu.[13] HEP'le bağlantısı olanlar özellikle tehlike altındaydı. Sonraki yıl Güneydoğu'da, 27 HEP yetkilisi gizemli bir biçimde öldürüldü. 1993 yılında öldürülenlerin sayısı 17'ydi ve aralarında partinin milletvekillerinden biri de vardı;* 1994 yılın-

12 Ölmez, *Türk Siyasetinde...*, s. 215.

13 Açıklayıcı bir not için, bölüm 9, not.2'ye bkz.

(*) Mardin'den milletvekili seçilen Mehmet Sincar – ç.n.

da 18 HEP'li daha öldürüldü.[14] Kürt vekillerin, parti üyeleri ve diğer Kürt eylemciler bir yana, kendilerini bile koruyabilmedeki yetersizlikleri, hem siyasi partinin hem de siyasi mücadelenin meşruiyetini zayıflattı.

Kürt vekiller Mahmut Alınak ve Orhan Doğan, "Devlete gidiyoruz, devlet kapıları kapatıyor," diye yakınıyorlar. "Halka gidiyoruz, ama kendi sorunlarımızı çözemediğimiz için, şimdi de onların bize güveni sarsılmış durumda... Bazen devlet kendi seçim bölgelerimize gitmemize bile izin vermiyor. Bu koşullar altında, artık milletvekili olarak kalmanın yararlı olacağına inanmıyoruz. Meclis'ten ayrılmayı düşünmemizin nedeni budur."[15]

Meclis

Öcalan'm da bir bakıma bununla ilişkili bir fikri vardı. 1991 genel seçimlerinden bu yana Öcalan süreklı olarak, Türk devletinin Kürt sorununa bir çözüm bulmak üzere Kürtlerle birlikte çalışmayı reddetmesi durumunda, Kürtlerin Kürdistan'da kendi ulusal meclislerini kurabilecekleri yönünde ikazlarda bulunmuştu. Bütün Kürtler için bir çatı örgütlenme olarak öngörülen meclis, yasama faaliyetinde bulunacak, siyasi kararlar alacak ve uluslararası düzlemde Kürtleri temsil edecekti. PKK hâkimiyetinde olmakla birlikte, isyancıların bir kolu da olmayacaktı: Hedef, bütün Kürtler, fakat özellikle Türkiye'deki Kürtler için meşru bir yönetsel organ oluşturabilmekti. PKK eylemcileri bu girişimi daha fazla geciktirmek için herhangi bir neden olmadığını savunuyorlardı.

Türk siyasi sisteminden geri çekilme yanlısı olmuş PKK eylemcisi Murat Dağdelen, "Kürt milletvekilleri Türk parlamentosunda seslerini duyuramadı," diyor. "Kürtlere ait kurumlar inşa etme fikrinin Kürt entelektüellerle siyasetçiler arasında güç kazanmasının bir nedeni buydu."

14 Öldürülen HEP'lilerin sayısını Serdar Çelik (Selahattin Çelik), *Türk Kontr-Gerillası* (Berlin: Ülkem Presse, 1995), s. 467-469'dan aldım.

15 *Milliyet*, 3 Eylül 1992.

Bir ulusal meclisle yola devam etmeyi düşünmenin önemli bir başka nedeni daha vardı: Iraklı Kürtler bu yapıyı 1992'de oluşturmuş ve bu sayede kayda değer bir siyasi saygınlık ve meşruiyet kazanmışlardı. "Böylesi bir meclis Öcalan'm uluslararası meşruiyet kazanmasına yardımcı olabilirdi," diye belirtiyor Dağdelen. "Ve Öcalan'm meşruiyete ihtiyacı vardı."

Kasım 1992'de, bütün Avrupa'daki Kürtlere kırmızı-yeşil-sarı renkli posterlerle, kendi ulusal meclisleri için 15 temsilci belirleyecekleri PKK tarafından örgütlenen seçimlere katılıp oy kullanmaları çağrısında bulunuldu. Oy sandıkları, yine bütün Avrupa'da, PKK'yla bağlantılı kültür merkezleriyle derneklere konmuştu. Rakip örgütler bu süreçte görev almaları için yapılan çağrılara icabet etmedi. PKK'yla o zamana kadarki deneyimleri pek de olumlu değildi, hem de Öcalan'm bu tür meclisin otoritesine saygı duyacağından şüpheliydiler. Bilhassa Kemal Burkay'ın Kürdistan Sosyalist Partisi, daveti reddederken epey haşin bir tavır aldı. Müzakerelerin bir bölümünü yürüten Dağdelen, "PKK eleştirileri çok sertti," diye anımsıyor. "PKK'yle hiçbir koşul altında hiçbir ilişkiye girmeyeceklerini beyan ettiler."[16]

Öcalan meclisin Türkiye'nin meclisindeki her türden Kürt temsilini ikame edeceğini öngörmekle beraber, HEP'li vekillerin hemen bu yapıya katılmasının zaruri olduğunu düşünmüyordu. PKK eylemcileri, bu seçenek yerine, Türkiye Kürtlerini temsil edecek başka adayların arayışına girdi ve görev almaları için her biriyle görüştü. Meclise meşruiyet sağlayacak bir liste ortaya çıkarabilmek umuduyla, avukatlar, entelektüeller, insan hakları eylemcileri ve rakip örgütlenmelerin eski mensupları gibi, Kürt ulusalcısı camianın önde gelen üyelerine yoğunlaştılar.

O sıralar İnsan Hakları Derneği yöneticisi olan biri, "Bana sordular, ama kabul etmedim," diyor. "İşe yaramayacağını düşündüğümden. Ama açıktan söylediğim bu değildi elbette," diye ekliyor hemen.

Mecliste görev alması için görüşülen lise öğretmeni Zeynel

16 Murat Dağdelen, "93 Baharı, Kemal Burkay ve Ötekiler" (yayımlanmamış makale), 28 Şubat 2005.

Abidin Han da PKK'nın bu tür, biçimsel olarak demokratik bir girişimi gerçekten sürdürüp sürdüremeyeceğinde kuşkuluydu. Daha entelektüel bir Kürt grubu olan Rızgarî'ye üyelikten üç yıl Diyarbakır Cezaevi'nde yatmış olan Han, PKK bağlantısı olmayan ve söz konusu teklifi değerlendiren diğer eylemciler gibi, PKK'nm muhaliflere yönelik şiddetinden ve Öcalan'ın kültleştirilmesinden rahatsızdı. Yine de, PKK'nın yürüttüğü savaşın, Rızgarî'nin yeraltı yayıncılığının hiçbir zaman başaramadığı bir biçimde, Türkiye'de Kürtlerin görünürlüğünü ve gücünü artırdığına kuşku yoktu.

Bir öğleden sonra, Berlin'deki grafik atölyesinde görüştüğümüz Han, ciddi bir tavırla, "Benim düşünce tarzım da değişmemişti, PKK de değişmemişti, ama ortada bir gerçek vardı; başka bir Kürt örgütlenme yoktu," sözleriyle açıklıyor o zamanki yaklaşımını. "Ya PKK ya da devlet vardı ortada. Devleti destekleyemeyeceğimize göre, geriye PKK kalıyordu."

Mart başlarında Han küçük bir çantaya eşyalarını koyup karısı ve küçük çocuğuyla vedalaştı. Belirsiz bir süre için ailesinden ayrıldığına üzülüp üzülmediğini sorduğumda, "Bu gibi ayrılıklar Kürt ailelerinde normaldi," diye gülüyor Han. "Bunu tarihî bir vazife olarak görüyordum. O zamanlar insanlara yön veren zihniyet buydu."

Han ve başka bazı delegeler Kuzey Irak sınırını geçerken, kendilerine PKK militanları rehberlik etti. Türkiye, sınır denetimlerine ilişkin yeni önlemler almış olsa bile, yolculukları zor olmadı. Sınırı geçtikten sonra yine militanlar eşliğinde, uzun ve çetin bir yürüyüşle Zeli kampına ulaştılar. Irak-İran sınırında uzanan kampta yaklaşık 1600 isyancı vardı. Gün içinde delegeler, üstünkörü yapılmış tahta sıralarla dolu çok büyük bir çadırda, planlanan meclis üzerine tartıştılar. Gece, isyancılar gibi dışarıda ya da elden çıkarılmış ABD askerî çadırlarında uyudular.

Öcalan meclisin özgür ve demokratik olacağını belirtmiş, yaklaşık % 80'i PKK'yla doğrudan ilişkisi olmayan delegeler de bunu ciddiye almıştı. Oturumları dinlemek için çadıra girip çıkan bazı PKK militanlarının da tavrı bu yöndeydi. Han, özellikle bir oturumu anımsıyor:

Kadın sorunları, din, ticaret ve hatta insan haklarından sorumlu birer bakan belirledik. Katılımcılardan birinin insan hakları bakanına gerek olmadığını, zira hepimizin insan hakları için mücadele ettiğini söylediğini hatırlıyorum. Bir başka katılımcı, bir PKK militanı da ayağa kalktı ve dedi ki, "İşkence var, ben de insanlara işkence yaptım ve bir bakana, işkence için yaptırımlar uygulanmasına ihtiyacımız var."

Tamamı 130 kişi olan delegeler, yüzlerce sayfa kanun taslağı hazırlayıp başka şeyler için de komiteler oluşturdu. Toplantılar aralıksız saatlerce sürüyor, toplantıları yine saatler süren tartışmalar takip ediyordu. Serbest günlerinde Kürdistan dağlarında yürüyüşe çıkıyorlardı. Manzara güzeldi.

"Yemekleri bir yana bırakacak olursak, tatilden sayılabilirdi," diye takılıyor Han.

Kısa süreli barış

Öcalan, liderliğini korumak hususunda saplantılı, kendisinin önemi hususunda da takıntılı olabilirdi, ama siyaseten sağduyulu ve mantıklı olmayı da biliyordu. Türkiye'deki siyasi sistem Kürtlerin daha yeni seçilmiş temsilcilerini kabul etmeyi reddettiği sürece, Öcalan'ın Kürdistan Ulusal Meclisi (KUM) hakkındaki planlarının bir anlamı vardı; fakat bu yine de en iyi çözüm değildi. Öcalan gerillalarına, Türk birlikler Kürt bölgesinden çekilene kadar savaşacakları sözünü verdiyse de, en makul çözümün üzerinde uzlaşılmış bir çözüm olacağının ayırdına varacak kadar da zekiydi. Yıllar boyunca demeçlerinde ayrı bir devlet talebinin çerçevesini çizmiş, Türklerle Kürtlerin farklılıklarını birlikte çözüme ulaştırmaları gereğine vurgu yapmıştı ve Ankara'yla siyasi görüşmelere başlama arzusunu ifade etmişti.

1988 kadar erken bir tarihte, "Biz, Türkiye halkıyla halledemeyeceğimiz hiçbir meselemiz olmadığına inanıyoruz,"[17] demişti.

Türkiye'nin, seçimle gelen Kürt milletvekillerine düşman-

17 Birand, *Apo ve PKK*, s. 217.

ca yaklaşan mevcut siyasi iklimi, terörist olarak adlandırılan insanlarla doğrudan doğruya görüşmek gibi radikal bir tavırla uzlaşmaya yanaşmazdı. Fakat Öcalan, başbakanlıktan ayrıldıktan sonra sıradışı bir liberal reformcuya dönüşen Cumhurbaşkanı Turgut Özal'm siyasi bir çözüme eğilimli olduğuna inanıyordu.

Özal da 1992 yılı sonlarında Kürt milletvekillerinden üçüyle yaptığı bir görüşmede bunu ima etmiş, aktarıldığı kadarıyla, PKK silahlı mücadeleye son vermediği sürece hiçbir şey yapamayacağını söylemişti: "Silahlar bir susabilse, ben de birtakım çevreleri ikna edebilmek, birtakım projeleri hayata geçirebilmek için harekete geçebilirim."[18]

Özal'ın değişimi sağlamak konusundaki ciddiyetine inanmak için makul nedenler mevcuttu: 1991 yılında, yazılı ve sözlü alanda Kürtçe kullanılabilmesinin önünde duran, askerî yönetim döneminden kalma yasağın kaldırılmasına önayak olmuştu. Aşağı yukarı aynı sıralarda, gelenekten ayrılarak Irak Kürt yönetimiyle doğrudan ilişki kurmuştu. Güçlü ordudan korkusu yokmuş izlenimi veriyor, Türkiye'nin Kürt kimliğiyle ilgili resmî sessizliğine meydan okuyan açıklama ve yorumlarda bulunuyordu; hatta bir keresinde, kendisinin de Kürt kanı taşıyor olabileceğini söylemişti.[19]

Özal, hem Türkiye Cumhurbaşkanı olarak kendisiyle hem de PKK lideriyle yakın ilişkilerini sürdüren Iraklı Kürt lider Celal Talabani'ye, ateşkese gitmekte yarar olduğunu yeniden belirtti.[20] Talabani Öcalan'a bir kez daha, atmosferi yumuşatmak için adım atmasını önerdi. "Ona, 'Savaşı durdurup barış yapmaya hazır mısın?' [diye sordum] O da 'Evet,' dedi."[21]

---

18 Ölmez, *Türk Siyasetinde*..., s. 236.

19 Bu kısımda, Özal'ın Kürtlere yaklaşımıyla ilgili olarak, Birand ve Yalçın, *The Özal* (*Bir Davanın Öyküsü*. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2001) s. 451-480; Can Dündar, "Özal-Apo Pazarlığı," *Sabah*, 5-7 Haziran 1999 (internet baskısı); Kürtler tarafından bunun nasıl algılandığıyla ilgili olarak da Ölmez, *Türk Siyasetinde*..., s. 219-250'den yararlandım.

20 Talabani, Özal'la sürdürdüğü temasları Birand ve Yalçın, *Özal*..., s. 472-476'da anlatıyor.

21 Birand ve Yalçın, *Özal*..., s. 474.

Öcalan savaşa bir son verip silahsızlanacaklarını kastetmiyordu. Bunu yapması için kulağına fısıldananlardan daha fazlası gerekliydi, ama bir yandan da ateşkese gitmekle kaybedeceği çok bir şey yoktu. Mart ortasında Öcalan 25 günlük tek taraflı ateşkes ilan etti: Ateşkes, Newroz'dan bir gün önce, 20 Mart'ta başlayacaktı. Ayrıca, genellikle şiddet olayları ve PKK yanlısı gösterilerle gerçekleşen kutlamaların olaysız geçeceği vaadinde bulundu. Bekaa'daki Bar Elias'ta Talabani'yle birlikte düzenledikleri bir basın toplantısında bu açıklamayı yapan Öcalan, Türk hükümetine de, savaşa verilen bu arayı reformları başlatmak için kullanması çağrısında bulundu.

Türk yetkililer ateşkes ilanına ilgisizlikle karışık bir kuşkuyla tepki verdi. "Devlet eşkıya ile masaya oturmaz,"[22] diyordu İçişleri Bakanı İsmet Sezgin. Bunu söylerken, mevcut durumun nasıl ele alınması gerektiğiyle ilgili yeni bir fikir de öne sürmüyordu.

Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş, Kürt sorunu diye bir sorun olmadığı, bir Güneydoğu sorunu olduğu ve de ordunun Güneydoğu'daki operasyonlarını sürdürdüğü şeklindeki basmakalıp ifadeleri yineledi. Kimi devlet yetkilileri de PKK'nın çöküşün eşiğinde olduğunu öne sürüyor, bunun üzerine köşe yazarı Mehmet Ali Birand, temel sorunun Apo ve PKK değil, "Kürt sorunu" olduğunu anımsatıyordu.[23]

Öcalan, genellikle tercih ettiği haki pantolon ve bol spor gömlek yerine takım elbise giymiş, kravat takmış olarak ateşkes ilanında bulunduğunda, öncelikli muhatabının Özal olduğunu da ortaya koymuştu. "Özal samimi mi değil mi? Ümit ederim samimidir," demişti. "Arkasında, gelişmelere cesurca yanıt verebilmesini sağlayacak desteği var mı? Bu konuda gerçekten yol almak istiyor mu?"[24]

Özal yanıt vermiyordu. Cumhurbaşkanı, mart başlarında yaptıkları ikinci görüşmede Kürt vekillere bir planı olduğunu sezdirmiş ve görünüşe bakılırsa, Kürt sorununu çözme

22 *Milliyet*, 19 Mart 1993.

23 *Milliyet*, 20 Mart 1993.

24 *Kurdistan Report*, Nisan / Mayıs 1993, 1-4'teki basın konferansı metni.

arzusunu daha doğrudan dile getirmişti;[25] bununla birlikte, PKK lideriyle dolayh yollardan da olsa, herhangi bir diyaloğa girmiş gibi görünmemeye dikkat etmesi gerekiyordu. Üstelik Öcalan'ın –ya da zaman zaman Özal'ın adlandırdığı haliyle "bu deli"nin– savaşa son verme hususunda ciddi olduğundan emin olamazdı. "Bu delinin savaşmaya başlamaması için üstüne git," demişti ateşkes ilanının ardından Özal Talabani'ye. "Git ve onunla konuş, süreyi uzatmaya çalış."[26]

Öcalan, Talabani'yi dolayh ve gayriresmi bir aracı olarak kullanmak suretiyle, ateşkes süresinin uzatılacağı mesajım iletti. Özal bu haberi, Orta Asya'ya nisan ortasındaki bir resmî ziyaretin dönüşünde aldı. Fakat öyle görünüyor ki, aldığı bu haberden duyduğu memnuniyet, koalisyon hükümetinin bu durumu değerlendirmekte ne yeterince yaratıcı ne de yeterince yürekli olduğunu fark etmesiyle yarım kaldı.

Cengiz Çandarı Özal'ın kendisine, "Bu dangalakların yüzünden çok önemh bir fırsat kaçırılacak,"[27] dediğini anımsıyor. Çandar kimi kastettiğini sorduğundaysa Özal'ın yanıtı "hükümet" oluyor. "Göremiyorlar meselenin ne olduğunu. Bu meseleler böyle çözülür mü?" diye yakmıyor Özal Çandar'a. "Benim kafamda bir çözüm yolu var."[28]

Öcalan, 16 Nisan'da Bekaa'da düzenlenen ikinci bir basın toplantısında, ateşkesin uzatıldığını resmî olarak duyurdu. Ankara'nın Kürt kültürel haklarını hayata geçirmesi, ihlallere son vermesi, genel af çıkarması ve Kürtçe yayıncılıkla eğitim üzerindeki bütün kısıtlamaları kaldırması çağrısında bulundu. Bu çağrı, Öcalan'm Türk-Kürt federasyonu, hatta bağımsızlık umutlarından vazgeçmiş olduğu anlamına gelmiyor, yalnızca Özal'ın hareket serbestisinin siyasi sınırlarını gayet iyi kavradığını gösteriyordu. Kavradığı bir başka şey de, demeçlerinde zaman zaman başka türlü ifadeler kullansa da, Kürtlerin

25 Her iki görüşmede de bulunan Orhan Doğan, Özal'la yapılan bu görüşmeleri Ölmez, *Türk Siyasetinde...*, s. 235-243'te anlatıyor.

26 Birand ve Yalçın, *Özal...*, s. 475.

27 *A.g.e.*, s. 468.

28 *A.g.e.*

bağımsızlıktan çok daha azma razı olmak durumunda kalabileceğiydi.

Ertesi gün, hükümetin tepkisini merak eden Öcalan televizyonu açtı. Haberler, hiç beklenmedik biçimde iç karartıcıydı: Özal kalp krizi geçirmişti. İlerleyen saatlerde, öldüğü açıklandı.

Öcalan siyasi alanda alınan mesafeyi kaybetmeme umuduyla, ateşkes kararına bağlılığını bir kez daha yineledi. Ne var ki Türkiye'deki siyasetçiler karizmatik ve güçlü Cumhurbaşkanlarının ölümüyle beraber gündeme gelen yurtiçi siyasi değişikliklerle meşgullerdi. Bu arada, Özal'm sınırlandırıcı bakışının ortadan kalkmış olması, güvenlik güçlerinin yeniden baskın hale gelmesi için bir fırsat da yarattı.

İlk ateşkes dönemi sırasında PKK'lılar, Türk askerlerinin saldırıları kesmediğinden ve hatta saldırıların şimdi daha eşgüdümlü ve sert olduğundan yakındılar. 19 Mayıs'ta, Şemdin Sakık'm kumanda bölgesinde bulunan Kulp yakınlarında düzenlenen bir saldırıda 12 kadar isyancı öldürüldü.

Sakık Öcalan'ı, gerillanın saygınlığını kaybettiği yönünde uyardı. Telsizden konuşan Öcalan, isyancılara, saldırıya uğramaları durumunda karşılık vermekte serbest olduklarını söyledi.

O sıralar Sakık'a vekâlet eden Dr. Süleyman, "Apo, kendimizi savunabileceğimiz mesajını gönderdi," diyor.

Kısa bir süre sonra Sakık eşgüdümlü bir güç gösterisinde bulunmaya karar verip Diyarbakır'daki isyancı birliklere şehre ulaşan bütün anayolları kesmelerini emretti. Böylesi bir operasyon, pek fazla risk taşımaksızın otoritelerini pekiştireceği için, isyancılarca da destekleniyordu: Kimlik kartlarım kontrol ediyor, sürücülere Kürt ulusalcılığı hakkında söylev veriyor ve denk gelen şanssız devlet görevlilerini vuruyorlardı. Türk ordusu, otoyolların böyle ücra kesimlerinde PKK isyancılarıyla karşı karşıya gelmekten kaçınıyordu: Yolların tutulması durumunda kimliklerini ele vermemek amacıyla, görev süresini doldurmuş askerleri kimi zaman askerî olmayan araçlarla gönderiyorlardı.

Sakık'm anayolların tutulmasını emrettiği gece, işte bu askerî olmayan araçlardan biri Bingöl'den Elazığ'a gidiyordu. İçinde görev süresini doldurmuş 35 silahsız askerle birkaç da sivil vardı. Otobüs, iki tabur komutanı emrinde hareket eden isyancılar tarafından kurulmuş bir PKK barikatında durduruldu. Türk askerlerin otobüsten inmesi emredildi, anayolun kıyısına dizilip vuruldular. Otobüsteki dört öğretmenin talihi de bundan farkh olmadı. Yalnızca iki asker hayatta kalabildi. Öcalan bile, birkaç saat sonra verilen haberlerle şaşkına döndü.

Mayıs sonlarında 33 askerin öldürülmesi, ateşkesin de sonu oldu.[29] Öcalan ateşkesin PKK için hâlâ değerli olduğunu söylese de, ona inanacak kimse kalmamıştı. Kürtlerden bazıları, devlet içindeki güçlerin o gece kasıtlı olarak silahsız askerler gönderdiğini öne sürüyordu: Beklentileri, ateşkese son verecek tam da böyle bir saldırının gerçekleşmesiydi. Ancak isyancılar, böylesi saçma bir senaryo ile sorumluluktan sıyrılamazlardı. PKK ateşkese resmî olarak 8 Haziran'da son verdiyse de, Türk ordusu halihazırda karşı saldırıya geçmişti.

Söz konusu saldırının yaşandığı yerden çok da uzak olmayan Muş bölgesinde 200 kişilik bir taburun başına henüz getirilmiş olan Küçük Zeki, "Askerlerin öldürülmesi bir dönüm noktasıydı," diyor. "Devlet bize karşı çok büyük bir operasyon başlattı... Savaş daha da kötüleşti."

Dağlardaki masumlar

PKK'nm meclis toplantısı için Zeli kampına gelen delegeler yeni bir devletin temel yönetsel kurumlarını oluşturmak gibi önemli bir işle uğraştıklarını düşünüyorlardı. Öcalan'ın Mart ayında ilan ettiği ateşkes, meclisin PKK ile Ankara arasında aracı rol üstlenebileceğine inanmalarını sağlamıştı; ateşkes esas itibariyle mayıs ayında son bulunca, Kürt siyasi taleplerini barışçıl yollardan destekleyecek bir otorite oluşturmaya yönelik başlangıç programlarına döndüler.

29 Tarih kimi kaynaklarda 24 Mayıs, kimilerinde 25 Mayıs olarak geçiyor. *THRR*'de (1993) geçen, 24'ü.

Ne var ki delegelerin çalışmalarında destek görmeleri kolay olmuyordu. Zeli kampındaki PKK asileri yeni gelenleri oportünistler olarak görüyor, Kürt devleti için ölmeye hazır olanlar üzerinden pay çıkarmaya çalışmakla suçluyorlardı. Aralarında uzun bir siyasi mücadele geçmişine sahip daha yaşlı eylemcilerin de bulunduğu delegeler, sivil giysilerinden soyunup askerî kıyafete bürünmeleri ve silahlı eğitime katılmaları yönünde baskı gördü.

Iraklı Kürtlerle girilen Ekim 1992 savaşının ardından Osman Öcalan'ın kuvvetleriyle birlikte Hakurk'tan Zeli'ye o uzun ve zorlu yürüyüşü gerçekleştirmiş olan Neval, "Biz [militanlar] onları önemsiz görüyorduk," diyor. "Biz devrimcilerdik ve halkımız için, devrim için savaşıyorduk. Onlarsa, kötürüm, etkisiz bulduğumuz bir tür siyasetle meşguldü."

Öcalan'ın da meclise ilgisi giderek kayboldu. Suriye de, büyük bir olasılıkla hakiki, bağımsız bir Kürt hareketini ima ettiğinden, meclis fikrinden duyduğu memnuniyetsizliği dile getirmişti. Üstelik Özal'ın ölümü, Öcalan'ı açık bir politik muhataptan yoksun bırakmıştı. Ayrıca, işleyen bir meclis, Öcalan'ın diktatoryal yetkilerini de sınırlandıracaktı. Ağustos ayı civarında Öcalan meclisin feshini emretti.

Bunun üzerine PKK lideri beklenmedik bir muhalefetle karşı karşıya kaldı. Meclis başkanı ve eski HEP'li Murat Dağdelen, meclisin Kürtlere, taleplerini uluslararası alana taşıma ve davalarını genişletme şansı verdiğine inanıyordu. PKK'ya, dolayısıyla Öcalan'a duyduğu sadakate rağmen, geniş bir yönetim kadrosunun Kürtler için daha iyi olacağını, meclisin de Öcalan'ın otoritesini dengelemenin bir yolu olabileceğini düşünmeye başlamıştı. Dağdelen'in bu yöndeki endişeleri, bir yıl önce Bekaa'ya yaptığı bir ziyaret sırasında alevlenmişti: Öcalan'la ilk kez karşılaşmış, konuşmalarından birini dinlemişti.

"Konuşmanın kafamdaki sorularla ya da siyasi meselelerle hiçbir ilgisi yoktu," diye anımsıyor Dağdelen. "500 kadar insan vardı orada, bütün bir konuşma onun hakkındaydı, nasıl da muhteşem olduğu hakkında. Dört saat sürdü. Kendi kendime, ne yapacağım diye düşündüm. Bir delinin eline düşmüşüm."

Oraya hiç gitmemiş olmakla beraber, New York tarzında, kendi kendisiyle dalga geçen bir mizah duygusuna sahip olan Dağdelen gülüyor. "Fakat bir yanda mücadele var, öte yanda sizin planlarınız; sonra da bu adam. Her şeyin o kadar da kötü olmadığını kendime telkin etmeye çalıştım. Hem, daha ne kadar yaşayabilirdi ki? Mücadeleye devam etmemiz ve sonuca ulaşmamız yeterliydi."

Ne var ki şimdi, Öcalan'ın meclisi fesih kararı, Dağdelen'in hem planlarına hem de meclis başkanı olarak otoritesine meydan okuyordu. Dağdelen, Öcalan'ın, bütün delegelerin PKK liderinin kararıyla görüş birliği içinde olduklarına dair birer rapor yazmaları emrine karşı geldi.

"Bunu kabul etmediğimi, hiç kimsenin kendi başına meclisi feshedemeyeceğini, bu organın halkın iradesini yansıttığını yazdım," diye açıklıyor Dağdelen. Yeni bir oylama yapıldı ve Dağdelen'in aktardığına göre, 130 kadar delegenin 100'den çoğu meclisin devamı yönünde oy kullandı. Yine de, silahlı gerillalara direnmek kolay değildi. "Osman adında bir komutan bana gelip, 'Bu yazıyı yazmanın bir hata olduğunu söyleyeceksin,' dedi." Dağdelen geri adım atmadıysa da, meclis kısa sürede dağıldı ve kimse de bunun muhakemesini yapmadı.

Meclis iyi bir planla yola çıkmışsa da, kaotik ve acımasız bir müdahaleyle sona erdirilmişti. Delegeler Kuzey Irak'a gelirken büyük risk almışlardı, şimdi de Türkiye'ye dönerken yeni risklere hazır olmak zorundaydılar. Bazıları Avrupa'ya kaçmayı tercih etti; Türkiye'ye dönenlerden en az dördü –Dağdelen'e göre yaklaşık 12 kişi– devlet destekli olduğundan şüphelenilen güçlerce öldürüldü.[30] Diğerleri Zeli'de kalıp ya gerilla kuvvetlerine katıldılar ya da PKK'nın siyasi faaliyetlerinde ve basın yayın işlerinde çalışmaya başladılar.

Dağdelen ise, Osman Öcalan'a örgütten ayrılacağını söyledi. "Öcalan'ın farklı fikirlere asla müsamaha göstermediğini, bu nedenle, artık partide kalmak istemediğimi söyledim ona."

Dağdelen, PKK'nın kendisini öldürmek istemiş olduğuna, ancak diğer Meclis üyelerinin tepkisinden çekinerek buna

30 Öldürülenlerle ilgili ayrıntılar için bkz. Çelik, *Ağrı...*, s. 192.

kalkışmadığına inanıyor: Ne de olsa Öcalan bu gibi konularda hassas olabiliyordu. PKK isyancıları Dağdelen'i öldürmek bir yana, Urumiye-İran'daki güvenli bir eve kadar kendisine eşlik ettiler; böylece, örgütten sessizce atılmış oldu. Dağdelen, şans eseri, İran sınırındaki ucuz bir otelde Türkiye Kürt'ü olan iki sınır bekçisiyle karşılaştı: PKK'daki bir yakınları hakkında bilgi edinmeye çalışıyorlardı. Dağdelen, Türkiye'ye geçmesi için yardım etmeleri karşılığında onlara bir telefon numarası sağlayabileceğini söyledi ve anlaştılar. Ankara'ya vardığında sahte bir pasaport edinerek Avrupa'ya kaçtı. PKK'yı kastederek, "Konuşmamam için beni uyarmışlardı," diyor Dağdelen, "ama ben söyleyebileceğim ne varsa her zaman söyledim."

Meclisin böyle nihayete ermesi ashında beklenmedik bir şey olmamalıydı. 1980'lerin ortalarından bu yana Öcalan'm iki hedefi vardı: PKK'nm mücadelesini ilerletmek ve kendi otoritesini korumak. Bu iki hedef arasında bir çatışma belirdiğinde, daima kendini korumayı seçmişti. Hatta kimi zaman, durumu garantiye almak için, ortaya henüz bir çatışma çıkmadan önlemler alıyordu.

Sorun, bunu herkesin bilmiyor olmasıydı. Öcalan'ın yaklaşımı sır olmamakla beraber, PKK'ya karşı komplo iddiaları ve yönetimin tehdit altında olduğu savıyla başarılı bir biçimde perdeleniyordu da. Ayrıca, Öcalan inandırıcılıkta, ikna etmede başarılıydı ve Kürtleri uluslararası alanda güçlendirecek bir siyasi organ oluşturulması gibi fikirleri, en azından kuramsal olarak, genellikle iyi fikirlerdi. Bunlar, PKK'nın Türkiye Cumhuriyeti'yle savaşan yegâne ulusal Kürt örgütlenmesi olarak kabul görmesinde etkili olmuş, Kürt ulusalcıların PKK'yı inkâr ederek yola devam etmelerini neredeyse imkânsız kılmıştı.

Örgütle bağlantısı olsun olmasın, Türkiye'deki Kürt ulusalcılar Öcalan'ın vaatlerine inanan yegâne kesim de değildi. Öcalan'ın ezeli rakibi Kemal Burkay bile, PKK'nın ilk ateşkes duyurusunu takiben fikrini değiştirmiş, Öcalan'ın barışçıl müzakere yolunu açmasının ardından iki grubun birlikte çalışabileceği umuduyla PKK'yla işbirliğine gitmeyi kabul etmişti.

"Onu yok sayamazdık," diyor Burkay, "ama bu, PKK'nın yaptığı her şeyi kabul ettiğimiz anlamına gelmiyordu." Burkay'ın umutları hem ateşkesten hem de meclisin ömründen ancak biraz daha uzun sürdü. 1993 yazında, protokol geçerliğini kaybetti. "Protokolümüzde, iki grup arasında problemler baş göstermesi durumunda hiç kimsenin şiddete başvuramayacağı yazıyordu. Fakat PKK buna uymadı."

Öcalan'ın mutlak otoritesinden vazgeçmeye yanaşmaması PKK'nın savaşı başlattığı dönemlerde bir engel teşkil etmiyordu. Ama PKK büyüyüp faaliyetleri siyasi ve kültürel alanlara doğru genişledikçe bu durum değişti. 1990'ların başlarında, PKK salt bir gerilla gücü olmaktan çıkıp, yayınları, kültür kurumları ve kendisiyle bağlantılı bir siyasal partinin varlığıyla, hakiki bir siyasi güce dönüşmüştü. Destekçileri yalnızca köylülerden değil, aynı zamanda öğretmenler, sendikacılar ve avukatlardan oluşuyordu. Türkiye'nin batısında, şehir merkezlerindeki varlığı sağlamdı. Bütün bunlar PKK'ya devasa bir etki alanı ve güç sağlıyordu. Ne var ki Öcalan, bu mevcudiyetin sağladığı üstünlükleri Kürtlerin kimliğiyle gücünü pekiştirecek yarı-özerk kurumlar geliştirmekte kullanmak yerine, bu güçleri doğrudan doğruya kendisini ve PKK'nın hâkimiyetini sağlamlaştırmak için araçsallaştırmayı yeğledi. Sonuç olarak Kürtler, savaş aleyhlerine döndüğünde ortaya çıkan boşluğu doldurabilecek süreğen kurumlar geliştiremedi.

Kürdistan Ulusal Meclisi'nin zorla ortadan kaldırılması, yalnızca Kürt siyasi gelişimi için değil, Türkiye'deki özerk ya da yarı-özerk Kürt eylemciler için de bir darbe oldu. Çok sayıda Kürt eylemcinin zorunlu olarak Avrupa'ya kaçması, Türkiye'deki Kürt eylemci topluluğa zarar vermekle kalmıyor, yetki ve etki alanlarını aşan diğerlerine de bir uyarı niteliği taşıyordu.

Son adım

PKK asileri, Kürt bölgesinden Türk devlet güçlerini sürmekte ve bölgeye gelmeye cesaret eden az sayıdaki Batılıya otoritesini sergilemekte kararlıydı. Bölgenin nefes kesici dağlarını, eski

kiliselerini, gösterişli camilerini ziyaret etmek isteyen turistler, PKK'nın onayladığı ve örgütün Avrupa bürolarından edinebilecekleri bir vizeyle gelmeleri yönünde ikaz ediliyordu. Turistlerden çoğunun bu talebi göz ardı etmesi üzerine PKK 1993 yılında 20 turisti kaçırarak misillemede bulundu. Kimileri PKK'nın yollarda kurduğu barikatlarda durdurulurken, diğerleri de dağlara yakın bölgelerde gezerken kaçırıldı. Tamamı zarar görmeden bırakıldıysa da yaşananlar devletin bölgedeki kontrolünü kaybettiğini gösteriyordu.

Bölgedeki başlıca Batılı işletmeler küçük ölçekli petrol üretim kuyularından oluşuyordu: Yabancıların çıkarları da hedef haline geldi. 1992 yılında, uluslararası petrol devi Mobil Oil'de çalışan üç Türk mühendisi PKK tarafından infaz edildi. 1993 yılına gelindiğinde, şirket bölgedeki çahşanlarınm bir kısmını işten çıkararak, Batman tesislerinde çalışan işçilerin ailelerini şehir dışına gönderdi. Bölgenin farkh yerlerinde kazı çalışmaları yapan yabancı arkeoloji ekipleri de tehdit aldılar; Türk ordusu ise, bölgedeki güvenliklerini garanti edemeyeceğini açıkladı.

1993 yazında Batman yakınlarında bir sit alanındaki kazıda çalışan Amerikalı arkeolog Michael Rosenberg, "Askeriye, gayet açık bir biçimde, sabah 7'den önce arazide olmamamızı ve öğleden sonra da orada kalmamamızı söyledi," diye anımsıyor. "Türk kuvvetlerinin, havanın tamamen aydınlık olduğu zamanlar dışında bölgedeki kontrolünü kaybetmiş olduğunu fiilî olarak kabul etmesi, bizim için bir sürprizdi." Ekip, temmuz sonlarında, PKK tarafından izlendikleri uyarısını almalarının ardından toparlandı. "Bölgedeki varlığımızdan haberdar olan PKK'nın çok yakın zamanda bizden koruma parası talep edeceği, hatta daha fenasını yapacağı yönünde sürekli yinelenen söylentiler geliyordu kulağımıza."[31]

PKK, aynı zamanda, Türkiye'nin bölgedeki sivil otoritesini de bütünüyle ortadan kaldırmaya çalışıyordu.[32] Bölgeye atanan birçok öğretmen işbaşı yapamadı: PKK tehditleriyle karşı

31 Alıntılar Rosenberg, "On the Road..."dan; aynı zamanda bkz. US State Department, *Turkey Human Rights Practices* (1993).

32 Ayrıntılar *THRR* (1993), s. 89-91'den alındı.

karşıya kalmaktansa istifa etmeyi yeğliyorlardı. Öğrenim dönemi süresince yüzlerce okul hiç açılamadı: Kimisi asilerce yakılıp yıkılırken, çoğu da öğretmen yokluğundan kapılarını kapattı. Kasım ayında PKK bütün okullara geniş kapsamlı bir yasak getirerek, hem öğrencileri hem de öğretmenleri okulları terk etmeleri için uyardı. Kimi okullarda öğrenci sayısı ciddi anlamda düştü, fakat asıl hedef öğretmenlerdi. O yıl, 34 öğretmen öldürüldü (bir önceki yıl öldürülenlerin sayısı 10'du). Dr. Süleyman'ın ekibi, PKK asilerinin istedikleri gibi hareket edebileceklerini vurgulayarak bu mesajı bölge genehnde iletti.

"Köy muhtarına bir mektup verecektik, o da ertesi gün polis karakoluna gidip PKK'nin geldiğini, bir mektup bıraktığını söyleyecekti," diye anlatıyor Dr. Süleyman, gülerek. Mektupta öğretmeni muhatap alan bir uyarı vardı. "Askerler kimi zaman gelip öğretmeni korumak için köyde nöbet tutuyorlardı. O gece ve ertesi gün ateş açıyorduk, öğretmen köyü terk ediyor, ardından askerler de ayrılıyorlardı."

Türk ordusu açıkça savunma noktasına çekilmişti.[33] Dağlardaki üslerden birçoğu boşaltılmış, zırhlı araç konvoyları güpegündüz gezen devriyelerce saldırıya uğramıştı. Geceleri vaziyet daha da beter hale geliyordu: Çok iyi tanımadıkları topraklara girmekten korkan, temasa geçecekleri köylülerin hangi tarafı desteklediklerini bilemeyen askerler, bölgeyi asilere terk etti. Türk ordusu komutanı Kundakçı, anılarında, "İnisiyatif çok yerde teröristlerin eline geçmişti,"[34] diyor. Devletin vekil askerleri olan köy koruculları bile silahlarını geri teslim etmek istiyordu.

Bölgedeki askerî hâkimiyetini garanti altına alan PKK, zaten güçlü olan politik kavrayışını sağlamlaştırma arayışına girdi. Türk gazetelerinin, bölge merkezi olan Diyarbakır'daki yerel bürolarında çalışan yayın yönetmenleriyle muhabirleri, ekim ayında PKK'yla görüşmeye davet edildi.[35] Böylesi bir davet gör-

33 Bölgede görev yapmış olan emekli korgeneral Kundakçı, anılarında bu sürecin gayet iyi bir resmini çiziyor: *Güneydoğu'da...*, s. 210-219.

34 Kundakçı, *Güneydoğu'da...*, s. 217.

35 Bu konuda bilgiyi *THRR* (1993), s. 258-259'dan ve toplantıya katılan bir gaze-

mezden gelinemezdi. Yerel basın temsilcileri gün ortasında şehir merkezinden arabayla alınıp şehrin doğusundaki, Silvan yakınlarında bir dağ kampına götürüldü. PKK gazetecileri, bürolarını kapatmaları, aksi takdirde silahlı müdahaleyle karşı karşıya kalacakları yönünde ikaz etmişti. Hemen hemen bütün gazeteler yerel faaliyetlerini durdurdu.

Nihai hedef de Türk hükümetinin yerel temsilcileriydi. PKK halihazırda, devletin yerel otoritelerinden çoğunu kontrolü altında tutuyordu: Belediyelerde işlerini lâyıkıyla yapan muhbirlere sahip olduğu gibi, yaptırımı olan taleplerde de bulunabiliyordu. Birçok belediye yetkilisi PKK'ya yakınlık duyuyordu, ama asilerin taleplerinin muhatabı yalnızca sempatizan olanlar da değildi. "İktidarda olanın hangi parti olduğu önemli değildi," diye açıklıyor Dr. Süleyman, "hepsi bize yardımcı oluyordu." Ne var ki asiler Türkiye'nin otoritesini tamamen ortadan kaldırmak istiyordu ve 1994 yılı başlarında insanlara görevlerinden istifa etmelerini emrettiler.

1994 yılında Diyarbakır bölgesi sorumlusu olan Dr. Süleyman, "Gazete bürolarını kapatmak, bütün sömürgeci partilere el çektirmek gibi eylemlerimiz... yeni bir devlet kurmayı amaçladığımız içindi," diye açıklıyor. "Fakat bunu yaptığınızda, bütün sömürgeci güçleri dışarı sürdüğünüzde, ayaklanmanın da hemen başlaması gerekiyordu."

teciyle yaptığım görüşmeden derledim.

11

İşler Tersine Dönüyor, 1993-1997

Mayıs 1993'te bir grup isyancının durdurduğu otobüsteki 33 silahsız askeri öldürmesiyle, PKK kendi ilan ettiği ateşkesi ihlal etmiş oldu ve bunun ardından Türk ordusu daha da saldırganlaştı. PKK saldırılarına, artık, sivillerle asiler arasında pek az ayrım gözeten büyük güç gösterileriyle karşılık veriliyordu. O yılın ekim ayında isyancılar, bir elektrik trafosunu sabote etti, iki işçiyi kaçırdı ve Lice ilçesi yakınlarında bulunan bir okulu yaktılar. Peşpeşe meydana gelen çatışmalarda bir Türk jandarma komutanı vurularak öldü. Ordu, sert bir güç gösterisiyle karşılık verdi.[1] 10.000 nüfuslu Lice ilçesi, askerlerin evleri silahla taradıkları sırada dışarıdan gelenlere kapatıldı. 30'dan fazla sivil öldürüldü, yaklaşık 100 kişi yaralandı, evlerle işyerleri harap oldu. İncelemelerde bulunmak üzere bölgeye girmeye çalışan Türk siyasetçiler askerlerce geri çevriliyordu. Birkaç hafta içinde, Licelilerin çoğu ilçeyi terk etti. Bir gazetecinin, "Lice'de neler oldu?" sorusu üzerine Liceli yaşlı bir adam, soruyu tekrarlıyor ve "Lice'de askerî çözüm uygulandı," yanıtını veriyordu.[2]

1 *THRR* (1993) s. 60- 67'de, ortaya çıkan tahribata dair bir Türkçe gazete makalesinden alıntılar yer alıyor.

2 *THRR* (1993), s. 64'te alıntılanıyor.

1994 yılında daha da sık gerçekleşmeye başlayan bu gibi saldırılar neticesinde, bölgede dağınık halde bulunan kasabalar, köyler iyiden iyiye boşalmaya başladı.[3] Kuzey Irak'taki PKK kamplarıyla operasyonların yürütüldüğü başlıca alan olan Cudi Dağları'nın tam ortasındaki Cizre'de silah seslerinin duyulmasının ardından tanklar ilçeyi bombardımana tuttu. Bir yaşlı adamla biri bebek olmak üzere iki çocuk öldü. Dört kişi de yaralandı. Ocak ayındaki hadiseden birkaç gün sonra başka bir bombardımanda evlerden biri vuruldu; altı kişi öldü, beşi de yaralandı: Güvenlik güçleri bu saldırının PKK'nın ateş açmasına misilleme olduğunu iddia ediyordu. Mart ayında PKK'mn devlet binalarına saldırı başlatması üzerine, güvenlik güçleri evlere rastgele ateş açtı; köy koruculari 11 dükkânı yakıp PKK yanlısı Kürt gazetesinin bürosunu yerle bir etti.

Benzeri Türk saldırılarının bölgedeki başka yerleşimlerde de meydana gelmesi üzerine, giderek artan sayıda Kürt evinden oldu ve Diyarbakır'ın mahallelerine ya da Türkiye'nin batısındaki şehirlere göçtü. Özellikle, PKK'ya yiyecek ve istihbarat desteği sağlayan köyler darmadağın edilmişti. Mart ayında, Cudi Dağı'ndaki birbirine yakın beş köyü savaş uçaklarının bombalaması sonucunda, çoğunluğu yaşlılarla çocuklardan oluşan 24 kişi öldü. Köylülerden çoğunun asilere yakın olduğu kuşku götürmese de, bundan böyle silahsız yandaşlarla silahh isyancıları ayırt etmek için en ufak bir çaba gösterilmediği de açıktı. Tek ayrım, kırsal alandaki Kürtlerin, koruculara katılarak sadakatlerini ispatlamak ya da köylerini terk etmek arasında bir seçim yapmalarında yatıyordu.

Giderek daha da sık ve acı bir biçimde yaşanan olaylarda Kürt köylüler, sabahın erken saatlerinde gelen, bazen korucuların da eşlik ettiği güvenlik güçlerinin herkesi zorla köy meydanında toplayıp ya silahh koruculara katılmaları ya da köylerini boşaltmaları çağrısında bulunmasından yakınıyorlardı. Köylüler dövülüyor, evleri yakılıyordu: Çoğunlukla erkekler sorguya çekilmek üzere götürülüyor, bir süre sonra bazılarının ölüsü bulunuyordu. Baskı ve tehditler pek çoğu için da-

3 Vakalar *THRR* (1994), s. 61-64 ve *THRR* (1993) s. 64- 68'den alındı.

yanılmazdı: Böylece, birçok köyün sakinleri toparlanıp köylerini terk etti.[4]

Bu politikanın doruğa ulaştığı yıl olan 1994'te, yaklaşık 1000 yerleşim zorla tahliye edildi ki bu rakam, 1990-1993 yılları arasında devlet baskısı altında boşaltılan yerleşim sayısına denk geliyordu.[5] Zorla tahliyeler, hedefe alınacak köyler sayıca azalarak, 1990'ların sonuna kadar devam etti. Toplamda, kimilerine göre 300.000, kimilerine göre bir milyonu aşkın Kürt, Diyarbakır ve Adana'nın, ayrıca İstanbul ve İzmir gibi daha uzak batı şehirlerinin gecekondularına, kenar mahallelerine yerleşmek üzere evlerinden sürüldü. Gerilla direnişini kırmak için denenmiş, genelde de işe yarayan bu yöntem, burada da aşamalı olarak işlemeye başlamıştı.

"Köyleri boşaltmak devlete gerçekten de yarar sağladı," diyor Topgider. "Köylüler bize gerekli olan her şeyi sağlamıştı: Erzak, malzeme ve istihbarat. Köyler boşaltılınca bütün bunlardan yoksun kaldık."

Ordu, bir yandan da, özellikle birtakım yerleşimlerle dağlardaki PKK aracılarını birbirine bağlayan ve PKK yandaşlarının erzak ve yeni katılımcıları teslim etmek için izlediği daha küçük yollarda kontrol noktalarının sayısını artırdı. Nüfus cüzdanlarında başka şehirlere kayıtlı olduğu görülenler, özel-

---

4 Zorla köy boşaltmalar, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Türkiye raporlarında (1993, 1994), çeşitli uluslararası ve ulusal insan hakları gruplarının raporlarında ve benim Reuters için 1993-1995 arasında hazırladığım haberlerde de yer almaktadır. Zorla yerinden edilmelerin gerçekleştiği kabul edilmesine ve asilere karşı verilen savaştaki başarılarda payı olmasına rağmen, bu konu ordu için halen hassasiyetini korumaktadır. Zorla yerinden edilme ve devlet politikalarının etraflı bir incelemesi için bkz. Jongerden, *Settlement Wars*.

5 Hükümet komisyonları, Türkiye İnsan Hakları Derneği ve uluslararası gözlemciler, çoğu 1993-95 arasında olmak üzere 1990'ların sonlarına değin boşaltılan köyler için genellikle 3.000 civarında bir rakam telaffuz ediyorlar. Etkilenen insanların sayısından emin olmaksa daha güç. Türkiye'deki insan hakları grupları genellikle, iki ila üç milyon insanın yerinden edildiğini belirtiyor. Türkiye'den bir komisyon, 1997'de hazırladığı raporda, 1990'dan itibaren 360.000 insanın yerinden edildiğini kayda geçiyordu; fakat bu rakam, boşaltılan yerleşimlerin sayısı dikkate alındığında, az kalıyor. ABD Dışişleri Bakanlığı çoğunlukla, 560.000 rakamını telaffuz ediyor. Bölgenin farklı kesimlerindeki boşaltılmış köylerin nüfus örnekleminden yola çıkarak, köylerini terk edenlerin sayısının bir milyona yakın olduğunu tahmin ediyorum.

likle de gençler durdurulup sorgulanıyordu. Dikkat çekecek miktarda giysi ya da ayakkabıyla dolu olan araçlar, malzemenin PKK için olabileceği şüphesiyle durduruluyordu. Geniş bir aile için yeterli olacağı düşünülenden fazla yiyecek taşıyanlar sorguya çekiliyordu. PKK asileri yiyecek sıkıntısı çekmeye başlamış, katılımların sayısı da, büyük ölçüde isyancılara ulaşmadaki güçlükler nedeniyle, düşmeye başlamıştı.

1994'te Diyarbakır bölgesindeki bütün isyancı güçlere komuta etme yetkisiyle donatılan Dr. Süleyman, benim için, terk edilmiş köylerle yeni kontrol noktalarını kabaca gösteren basit bir harita çiziyor. "PKK'ye destek sağlayan psikolojik koşullar değişmiş değildi," diyor, "ancak devlet fiziksel koşulları değiştirmeyi becerebildi. Şehirlerle dağlar arasında kalan bütün bölgeleri boşalttılar."

Türk ordusunun PKK yandaşlarına yönelik daha saldırgan hale gelen yaklaşımı, aslında, gerillayla mücadele taktiklerindeki topyekûn bir değişimin parçasıydı.[6] Dağların içine doğru hızla atakta bulunup hava kararınca geri çekilmeye alışkın olan Türk askeri artık, gerillayı gerilla gibi izlemek için ufak, hareketli birlikler göndermek suretiyle her seferinde haftalarca kalıyordu. Askerlere görünmeden çok uzağa gitmeleri mümkün olmayan isyancılar, destekçileriyle bağlantılarını kaybetmeye ve erzak depolarına ulaşmakta güçlük çekmeye başladılar.

Eskiden avukat olup PKK içinde Serhat (Kars) il komutanlığına yükselen Azman, "Şimdi gönderilen askerler, son derece profesyonel askerlerdi, taktik biliyorlardı," diyor. "Arazinin çok geniş bir kesimini tutup, bizi sürekli olarak çatışma içinde tutmaya çalışıyorlardı... Etrafta eskisi gibi rahat hareket edemiyordunuz. Bir süre sonra, insanların morah çöktü, [askerlere] teslim olmaya başladılar."

Değişen taktikler, özellikle zor müdahale edilen dağlık alanlardan oluşan ve bir yanı İran'a komşu Ağrı iliyle sınırlı değildi. Güneydoğu'nun her yanındaki PKK komutanları, Türk ordusunun yeni taktikleri karşısında şaşkındı. Zamanın Erzu-

6 Kundakçı, *Güneydoğu'da Unutulmayanlar* başlıklı anılarının ikinci yarısında, özellikle s. 219-242'de, söz konusu değişiklikleri etraflıca aktarıyor.

rum komutanı Zeki Küçük, "Askerler, dağdaki çatışmalarda tecrübe kazanmışlardı, kara ve hava güçlerini iyi kullanıyorlardı," diye açıklarken, sesinde bir hayranlık tonu var. "O zamana kadar giremedikleri yerlere girmeye başladılar."

PKK militanları hâlâ çok aktifti. Örneğin Temmuz 1994'te Hakkari komutanı, 20 ayrı gerilla eylemini rapor ediyordu; bunlardan biri, 14 askerin öldürüldüğü bir PKK saldırısıydı. Ne var ki, bunlar ancak Türk ordusunun misillemelerini daha da sertleştirmesine yol açıyordu.

Türkiye-Irak sınırına ve Şemdinli'ye yakın Zagros'ta faaliyet gösteren kadm komutan Neval, "Birlik üstüne birlik yok edildi," diyor. "Bir askerî karakola saldırıyordunuz, yerine hemen yenisi yapılıyordu. Bir asker öldürüyordunuz, bir başkası gönderiliyordu. 1993'te çok başarılıydık, ancak 1994'te çok kayıp verdik."

PKK militanları, Öcalan'ı ve Öcalan'a yakın üst düzey komutanları yeni taktiklere gerek olduğu hususunda ikna etmeye çahştılarsa da, bütün önerileri geri çevrildi. "İnsanların [köylerden] gittiğini, şehirlerde bulunanlarla bağları güçlendirmemiz gerektiğini söyledik," diye anımsıyor Küçük Zeki. "Hayır, dediler, dağda kalacaksınız... Mermimiz tükendi, kayıplarımız arttı."

PKK militanları, çok dar bir manevra alanıyla baş başa kalmıştı.

Topgider, askerî mücadelenin iyi yürütülmediğini teslim ediyor. "Bir komutansan, kendi bölgenden sen sorumlu olmalısın, ama aslında sadece Öcalan o yetkiye sahipti."

Siyasi alandaki sorunlar

Kürt siyasi partisi HEP, Kürt sorununun gündemde tutulması ve bu sorunun tartışılmasında ilerleme kaydedilmesi adına önemliydi; eğer Ankara üzerinde müzakere edilmiş bir çözüme yanaşsaydı, isyancı örgütün gayriresmi vekili rolünü de üstlenebilirdi. Ne var ki Türkiye'nin yerleşik siyasal düzeni, özellikle Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Nisan 1993'te bek-

lenmedik ölümünü takiben, sorunun yoksulluk ve terörizmden ibaret olduğu yönündeki devlet anlayışını kabul etmeyen ve sözünü sakınmayan HEP siyasetçileriyle asla barışık olmadı. Temmuz 1993'te Anayasa Mahkemesi, partinin etnik temelli haklara yaptığı vurgunun anayasayla çeliştiği gerekçesiyle ve bire karşı on oyla HEP'i kapattı. Anayasa Mahkemesi, "HEP'in amaçları," diye açıklıyordu, "teröristlerin hedefleriyle benzeşiyor."[7]

Mahkemenin, yaklaşık bir sene önce başlayan davaya ilişkin bu kararı zaten beklendiği için, Kürt siyasetçiler Meclis'teki koltuklarını muhafaza edebilmelerini sağlayacak önlemler almışlardı. 1993 baharında Demokrasi Partisi (DEP) adıyla yeni bir kurulmuştu ve HEP kapatıldığında üyelerinden çoğu yeni partiye geçmiş bulunuyordu. Bununla birlikte, Türklerle Kürtlerin partisi olarak siyasi hayatını başlatan, ama zamanla PKK yandaşlarının ağırlıklı etkisi altına giren HEP'ten farklı olarak DEP daha baştan heterojen bir Kürt partisi olarak tasarlanmıştı: Bu heterojen yapı içinde PKK yandaşlarının bir rolü olacak, ama bu rol mutlaka belirleyici olmayacaktı.

"HEP kapandığında [PKK eylemcileri] bana dedi ki, 'tamam, hadi büyük bir parti kuralım'," diye anlatıyor üst düzey HEP mensuplarından biri. "[Bağımsız] Kürtlerle görüştüm, onlarsa, 'hayır, ne olacağını biliyoruz,' diyorlardı." HEP'te olduğu gibi yeni partide de PKK'nın kontrol kurmaya çalışacağına inanıyorlardı. "'Olmaz,' dedim, [PKK'liler] 'şimdi anlıyorlar, bu şekilde gitmeyeceğinin, koşulların değiştiğinin farkındalar'. Bazılarını ikna etmeyi başardım."

Yeni Demokrasi Partisi, Türkiye'de Kürtlere yaklaşım tarzlarında gidilmesi gereken demokratik değişimlere dair kararlı bir açıklamayla yola çıktı: Kürtlerin kendi dillerinde yayın yapma ve eğitim görme hakkına, kendi kimliklerini geliştirebilme özgürlüğüne ihtiyaçları vardı; Güneydoğu'daki ağır askerî önlemler kaldırılmalı, ateşkes ve genel af ilan edilmeliydi.

7 Ayrıntılar için, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin davayla ilgili görüşlerine www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/2002/408.html adresinden ulaşılabilir. Ayrıca bkz. Ölmez, *Türkiye Siyasetinde DEP*..., s. 255-257.

Parti, aynı zamanda, sorunun çözümüne yönelmeden önce, sorunun adını koyma gereğinin altını çiziyordu: "Sorun siyasi bir sorun olup adı da 'Kürt sorunu'dur."[8]

Fakat o yıl daha erken bir tarihte Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ölümüyle devletin siyasi yönelimi de şahinler lehine dönmüştü. Süleyman Demirel'in cumhurbaşkanı olmasıyla boşalan başbakanlık görevini siyasette yeni bir isim olan Tansu Çiller devraldı. Yeni başbakan Kürt sorunu gibi zorlu ve halkın olumlu bakmadığı bir meseleyle pek de ilgih görünmüyordu: Sorunun hallini, sivil müdahale imkânlarını ve sivil alanda dillendirilen çıkarları dikkate almaksızın sadece PKK'yı yok etme özgürlüğüne odaklanmış olan askeriyeye bıraktı.

Ordunun özel kuvvetlerinin güçlendirileceği vaadinde bulunduğu bir konuşmada, "Şu andan itibaren farklı bir yol izleyeceğiz," diyordu.[9]

1993 yılının ikinci yarısında, Kürt eylemcilerin hedef alındığı taciz, tutuklama ve ölüm mangalarınca gerçekleştirildiği izlenimi veren suikastlar iyiden iyiye arttı. DEP'liler; polis, askerler ve yakındaki köy koruculari tarafından tehdit edildiklerinden; bölgede serbestçe hareket etmelerinin engellendiğinden ve zaman zaman da PKK'ya yardım ettikleri iddiasıyla ahkonduklarmdan yakınıyorlardı. Kürt eylemcilere yönelik faili meçhul cinayetlerin sayısı çok artmıştı. Eylül ayında DEP milletvekili Mehmet Sincar, da bu cinayetleri incelemek üzere gittiği Batman'da öldürüldü. Sincar'a eşlik eden DEP'liler, güvenlik güçlerinin bütün inceleme gezisi boyunca kendilerini takip ettiklerini, ama o gün ortada görünmediklerini söyleyerek, saldırının arkasında olduklarını iddia ettiler.[10]

Bu saldırılar parti üyelerini radikalleştirdi. Aktif siyasete devam etmenin olası sonuçlarından ürken bazı DEP'liler partiden ayrıldı. Kimileri de en deneyimli parti üyelerinin çalıştı-

---

8 Ifadenin tamamı için bkz. Ölmez, *Turkiye Siyasetinde DEP...*, s. 281.

9 Pope ve Pope, *Turkey...*, s. 273'te alıntılanıyor.

10 DEP üzerindeki baskı ve diğer suiistimaller hakkında bilgi *THRR* (1993) s. 303-311'den alındı. Ayrıca bkz. US State Department, *Turkey Human Rights Practices* (1993).

ğı yerel ofisleri boşaltıp yaşadıkları yerleri terk etti. Daha genç ve öfkeli üyelerse, tutuklanmayı beklemek ya da yol ortasında vurulmaktansa PKK'nın silahlı birliklerine katılmayı tercih edebiliyorlardı.

Zamanın DEP milletvekili Mahmut Kılınç, "Bu insanlar siyaset yapmanıza izin vermezler," diye yakınıyor Türk devletini kastederek, "insanları dağa çıkmaya mecbur bırakırlar."

1993 Aralık'mda, DEP'in daha radikal kanadını temsil ettiği gözlenen milletvekili Hatip Dicle başkan seçildi. Kimi gözlemcilere göre Dicle'nin başkanlığa gelmesi, PKK'nın geri planda kalma hususundaki fikrini değiştirdiğinin bir işaretiydi.[11] Söz konusu değişim muhtemelen, örgütün Güneydoğu'daki hâkimiyetinin mutlak olduğu, bir başka deyişle ortağa ihtiyaç duymadığı yönündeki inancının bir uzantısıydı.

Dicle'nin seçimini takiben parti büroları bombalandı, tarandı; parti genel sekreteri Murat Bozlak başkent Ankara'da vurularak yaralandı ve özellikle Güneydoğu'daki parti çalışanlarıyla yandaşları tehdit ve saldırılara maruz kaldıklarını dile getirdiler.[12] Bu arada, aralık ayında Anayasa Mahkemesi –yine bölücü faaliyette bulunma ve PKK'ya destek sağlama iddiasıyla– DEP'in kapatılması davasını görmeye, bir Meclis komisyonu da bazı DEP milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması talebini görüşmeye başlamıştı: Dokunulmazlıkların kaldırılması, vatana ihanetle yargılanabilmelerinin ilk adımını oluşturacaktı. Kanıtların çoğu neredeyse yalnızca Kürt hakları için yaptıkları konuşmalara, kendilerini destekleyenlere Kürtçe hitap etmelerine ve gerilla mücadelesini kınamamalarına dayandırılıyordu.

"Belki [eski DEP milletvekilinin ismini açıklamıyorum] PKK'ye yakındı, ancak hiç kimse bıçakla ya da silahla yakalanmamıştı, parti hiçbir zaman savaş çağrısında bulunmamıştı," diyor eski DEP milletvekili Kılınç. Ona göre sorun, parti

11 Konuyla ilgili daha fazla bilgi için bkz. Ölmez, *Türkiye Siyasetinde DEP*..., s. 325-337.

12 1993 yılı ortalarından Şubat 1994'e değin DEP'e yönelik baskı ve saldırıların dökümü için bkz. Ölmez, *Türkiye Siyasetinde DEP*..., s. 358-364.

üyelerinin nereye yakın olduklarında değil, Ankara'nın Kürtler adına yürütülen ve şiddet içermeyen siyasi eylemhliğe hoşgörüyle yaklaşmaya niyeti olup olmadığında düğümleniyor. "Devlet [Kürtlerle] uzlaşmayı cidden düşünüyorduysa, tamam demeliydi, 'Tamam, partinin faaliyet gösterebileceği bir alan açacağız.' Ama böyle olmadı."

PKK'nın da beklemeye niyeti yoktu. Yürüttüğü ve 1993 yılının sonlarında doruğuna ulaşan silahlı taarruz iyiden iyiye batıya kayıyordu. Şubat 1994'te asiler İstanbul'da Tuzla Tren İstasyonu'nu bombaladı, beş askerî öğrenci öldü, 31 kişi yaralandı. Telefonla televizyon yayınına bağlanan Dicle, saldırıyı kınamayı reddederek, savaş esnasında, üniformalı askerlerin hedef olduğunu söylüyordu.[13]

Dicle daha sonra, ifadelerinin, yasal olmasına rağmen, partinin PKK'yı desteklediğinin bir kanıtı olarak gösterildiğini iddia edecekti. İki gün sonra, DEP'in Ankara'daki il binası bombalandı; dört gün sonra, merkez parti binasında bir bomba daha patladı. Dicle, saldırılardan devletin güvenlik kuvvetleriyle Başbakan Çiller'i sorumlu tuttu: DEP merkez binası, bir karakoldan yalnızca 100, sıkı güvenlik önlemleriyle korunan Meclis binasından da ancak 500 metre mesafedeydi.

İçişleri Bakanı, DEP'in kendi binasını bombaladığını öne sürüyor, Dicle'nin de zaten bir hain olduğunu sözlerine ekliyordu. Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş, eşkıyayı Bekaa'da değil, parlamentoda aramak gerektiğini ifade ediyordu.[14] Başbakan Çiller de bu iddiaları destekleyecek, şubat sonunda, "PKK'nın varlığını Meclis çatısı altından çıkarmanın zamanı"[15] olduğunu söyleyecekti.

Bu iklimde DEP üyelerinin yaklaşan Mart 1994 yerel seçimlerine yoğunlaşması kolay değildi. Seçimlere katılıp katılmayacaklarına dair tartıştılar. Asıl sorun, DEP'in Güneydoğu'daki seçmenleriyle adayları üzerindeki baskıydı. DEP'in bu koşul-

13 Ölmez, *Türkiye Siyasetinde DEP...*, s. 342.

14 Söz konusu iki ifade için bkz. Ölmez, *Türkiye Siyasetinde DEP...*, s. 347 ve 349.

15 Pope ve Pope, *Turkey...*, s. 275; Çiller'in ifadesinin tamamı için bkz. Ölmez, *Türkiye Siyasetinde DEP...*, s. 349-350.

larda makul bir oy oranı yakalamasının imkânsız olacağından kaygılanılıyordu.

Dicle, "Çünkü biz, onlar gibi düşünmüyoruz; kimi örgütlenmeler... DEP'i susturmaya çalışıyor,"[16] diye uyarıyordu.

Ne var ki DEP içindeki çok sayıda siyasetçi de yola devam edip seçimlere katılmayı istiyordu. Sonuç olarak, geri çekilmek hiçbir işe yaramadı; aslında devlet DEP'i siyasi sürecin dışında bırakmak istiyor idiyse –ki öyleydi– seçimlerden çekilmek sadece devletin amacına hizmet etti. Ne var ki, görünüşe göre Öcalan, başka türlü düşünüyordu. Güvenilir kaynaklara göre, PKK yandaşları seçimleri boykot kararı almıştı: Bu, PKK'nın DEP'e, belh bir politik duruş takınması yönünde uyguladığı nadir "doğrudan" baskı örneklerinden biridir.[17]

"PKK seçimlere karşıydı," diyor eski bir DEP milletvekili. "PKK, insanların oy kullanmayacağından korkuyordu; böyle bir durum [PKK'nin] güçsüz görünmesine neden olacaktı."

Parti üzerindeki baskılar giderek arttı. Mart başında Meclis, altı DEP milletvekiliyle bağımsız bir Kürt vekilin dokunulmazlığının kaldırılması yönünde karar aldı. Ardından, birer birer gözaltına alınıp sorguya çekildiler. Vatan hainliğiyle yargılanmaları bekleniyordu. Diğer milletvekilleri de fazla zamanlarının kalmadığının ayırdındaydı. Haziran ayında Anayasa Mahkemesi, HEP davasında olduğu gibi, partinin Kürt haklarına yönelik ifadelerinin anayasaya aykırı olduğu ve bölücülük kapsamına girdiği gerekçesiyle, DEP'in kapatılmasına karar verdi.

Karar açıklanmadan hemen önce diğer vekiller, kalıp muhtemel tutuklamayı beklemek ya da ülkeden kaçmak seçeneklerini tartıştılar. Bununla birlikte gündemlerinde, etrafında toplanacakları yeni bir parti seçeneği yoktu, zira bu, bir başka susturulma girişimine hazır olmayı gerektiriyordu.

"Devlet bizimle kedinin fareyle oynadığı gibi oynuyordu,"

16 *Özgür Gündem* (Avrupa baskısı), 27 Şubat 1994.

17 Başka DEP'lilerin bunu reddeden açıklamaları için *bkz*, Ölmez, *Türkiye Siyasetinde DEP...*, s. 364-368. Bununla birlikte PKK, kendi parti gazetesi *Serxwebun*'da (Şubat 1994), DEP'in seçimlerde güçsüz bir varlık sergilemesinin, Türk devleti nezdinde PKK'nın yenilgisi olarak görüleceğini kaydetmiştir.

diye yakınıyor Kılınç. "Bir parti kuruyorsun, onlar kapatıyorlar ve yine aynı şey oluyor." Mahkeme kararının beklendiği gün olan 16 Haziran'ın sabahında vekillerden beşi Brüksel'e giden bir uçağa bindi (başka bir vekil, zaten Avrupa'daydı). "Düşündük ki [devlet] Kürtleri temsil etmemizi istemiyorsa, bırakalım [uluslararası topluluk] bunu görsün," diye ekliyor Kılınç.

DEP vekillerinin Türkiye'den ayrılışı, partinin kapatılması ve bunu müteakip sekiz eski milletvekiline karşı açılan vatana ihanet davası, uluslararası toplumun dikkatlerini Türkiye'nin Kürt sorununa yöneltmesine neden oldu. Ne var ki Ankara, somut değişiklikler yapması yönündeki baskılara direndi ve şimdi bakıldığında, bundan en çok zarar gören de Kürt siyaseti oldu. Önde gelen figürleri ya hapiste ya da sürgünde olan Kürt siyasetinin yeniden toparlanması kolay değildi. DEP'in yerine kurulan yeni parti olan Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) (o da sonunda, 2003 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılacak ve yerine yine bir başka parti kurulacaktı) hiçbir zaman seleflerinin ağırlığı ya da etkisine sahip olamadı. Dolayısıyla, aslında PKK etkisindeki destekçileri tarafından taşınan taleplerden bağımsız bir siyasi çizgi oluşturmak, HADEP için daha da güçtü.

Öte yandan devlet, ortaya çıkan boşluğun doldurulabilmesi için bağımsız Kürt siyasetçilere de müsamaha göstermedi. Türk hükümetinin eski bakanlarından olan Şerafettin Elçi 1997'de bir parti kurduysa da Anayasa Mahkemesi iki yıl sonra partiyi kapattı. Bir diğer Kürt partisi, Demokrasi ve Değişim Partisi (DDP) 1996'daki kapatılma kararından önce ancak bir yıldan daha az bir süre ayakta kalabildi. Öyle görünüyor ki, asıl sorun, Kürt siyasetindeki gerçek ya da isnat edilen PKK etkisinden ziyade, Kürt siyasal taleplerinin kendisiydi. Devletin, birbirinden ayırt etmeksizin bütün Kürt siyasetçilere aynı şüphecilikle yaklaşması, bağımsız ve etkili bir Kürt siyasetinin oluşum şansını fiilen ortadan kaldırıp alanı PKK'ya bıraktı. PKK'yla devlet arasında sıkışan Kürt siyasetinin pek fazla şansı yoktu.

Eski bir DEP milletvekili, "Dışarıdan bakıldığında, hiçbir şey yapamamışız gibi görünüyordu," diyor. "Tamam, belki [olması gereken] tecrübemiz yoktu, ama öte yandan, özgür değildik. Biz bir fikre sahip olsaydık da, oradan [PKK] başka bir fikir gelecekti."

Eski milletvekili duraksıyor. "Ama öbür tarafa bakın, öteki [Türk] milletvekilleri de Milli Güvenlik Kurulu'nun istediği doğrultuda düşünmek zorundaydı," diyor. "Bir [Türk] vekilin bana gelip 'Apo'yu ve PKK'yı bu kadar çok dinlemeyeceksiniz,' dediğini hatırlıyorum. Ben de ona dedim ki, 'Bak, [Türkiye kurulduğundan bu yana] 75 yıl geçti, sen MGK'ya karşı gelmeye hazır mısın?'"

Yurtdışında siyaset

Avrupa'daki PKK yetkilileri, yılda birkaç kez ücra bir arazide, çoğunlukla da Hollanda'da kiraladıkları boş bir çiftlik evinde 50 kadar yeni üyeyi bir araya getirip siyasi eğitim veriyorlardı. Avrupa'daki Kürt topluluğundan gelen bu genç erkeklerle kadınlar, yaklaşık üç ay boyunca bu "kamp"ta kalıyordu. Sabah programına koşu ve spor yaparak başlıyor; Kürtçe, PKK tarihi ve Marksist teori dersleriyle güne devam ediyorlar, öğleden sonraları da aynı konularda kitaplar okuyorlardı. Eğitim döneminin sonlarına doğru, kendi özeleştiri oturumlarını yürütmeye başlıyorlardı: Herkes kalkıp söz alıyor, zaaflarıyla güçlü yanlarını ifade ediyor, diğerleri de yorum yapıyordu.

1990'larm başlarında programa katıldığı zaman yaklaşık 29 yaşında olan Orhan takma adlı eski bir Avrupa PKK yetkilisi, "Atmosfer çok ciddi, çok ağırdı," diye anlatıyor. "Şaka yapmak söz konusu olamazdı; çok disiplinliydi, askerî bir lise gibiydi; sadece silahlar yoktu. Amaç, belli konularda nasıl konuşulacağını, nasıl dinleneceğini öğretmekti. Örgütün, senden istediğine saygı duymayı... öğretirler sana."

Programa devam eden insanlardan çoğu için PKK tanıdık olmasına rağmen (bazıları zaten örgütün Avrupa bürolarında çalışıyordu) kısıtlayıcı atmosfer yine de sürpriz olabiliyor-

du. Katılımcılar çiftliğe gitmeden önce, aile ve arkadaşlarıyla eğitim süresi boyunca temas içinde olmayacaklarını kabul ediyorlardı: Bu PKK'nın bir parçası olmayı kolaylaştırmak üzere alınmış bir önlemdi. "Bu, seni geçmişteki yaşamından koparmak içindi," diye açıklıyor Orhan. "Çünkü yeni bir hayata başlıyorsun ve bu aylar sana nasıl yeni bir hayat inşa edeceğini öğretecek." Program sırasında bir iki insanın atılması olağandı.

"Bunlar ya kurallara uymayan ya da geçinilmesi kolay olmayan insanlardı," diyor Orhan. "Fakat ayrılmalarından önce bu insanların kötü Kürtler olduğu, doğru bilince sahip olmadıkları açıklanırdı. Böylece, gruptan ayrılamayacağınızı, ayrılmanız durumunda da bunu ancak onursuzlaştırılarak yapabileceğinizi kavrardınız."

Programın sonuna doğru PKK, kimin savaşmak için Kürdistan'a gideceğine, kimin PKK'nın diplomatik ve örgütlenmeyle ilgili girişimlerinde çalışmak üzere Avrupa'da kalacağına karar verirdi. İnsanların çoğu, savaşı yakından görmeye hevesliydi. Fransızcasıyla İngilizcesi iyi olan Orhan, PKK'nın Fransa'daki istihbarat merkezlerinin birine yollanmıştı, bu yüzden biraz hayal kırıklığına uğramıştı. "Savaşmaya gitmeyi istiyordum. Ama herkes gibi ben de, PKK benim için ne karar alırsa ona saygı duyacağımı söyledim."

Bir avuç destekçinin birkaç bin dolar toplayabildiğinde ya da bir mitinge birkaç yüz insanı getirebildiğinde kendilerini şanslı saydığı 1980'lerin başlarından bu yana PKK'nın Avrupa ağı muazzam bir şekilde büyümüştü. Yalnızca on yıl sonra PKK, yarım düzineden fazla ülkeye yayılmış kültür merkezleri, siyasi bürolar ve yayıncılardan oluşan geniş bir şebekeye sahipti. Yıllık yardım kampanyası hacmi, yaklaşık 30 milyon dolara çıktı; üstelik örgüt, on binlerce insanı çeken festivallerinden, sempatizanların destek için abone oldukları dergilerden, kafelerden ve PKK eylemcilerinin sahnelediği bütün konserlerle oyunlardan da aşağı yukarı 20 milyon dolar daha topluyordu.[18]

18 Bu kısım, Avrupa'da faaliyet gösteren bir dizi eski PKK eylemcisiyle yaptığım görüşmelerle (bazıları isimlerinin açıklanmasını istemedi) yine kimliklerinin

Eski sözcülerden biri olan Akif Hasan hızlı hızlı konuşarak, "Hedefimiz, insanları burada örgütlemek ve onları PKK'nin mücadelesine bağlamaktı," diye açıklıyor. "Bu, savaşa katılacak yeni insanlar kazanmaktan yürüyüşlere katılmalarını sağlamaya kadar her şeyi içeriyordu."

PKK için çalışmak her zaman kolay olmasa da beraberinde saygınlık getiriyordu. Asilerin Türk ordusuna karşı savaşı, özellikle uyum sağlamanın kolayca başarılamadığı, iş bulmanın daha da zor olduğu Avrupa'daki isyan duygularıyla dolu Kürt gençlik arasında örgüte destek kazandırmıştı. Ulusalcı bir amaç uğruna gidip yaşamını feda etmeye hazır olanlara açık bir hasetle karışık bir saygı duyuluyordu; Avrupa'da PKK'nın ilerlemesi için çalışanlar da onların temsilcileriydi. Diğer Kürt gruplarsa ancak, tek kişinin çalıştığı bürolarından yoğun bir biçimde gazete yayıncılığı yapıyorlardı. Buna karşılık PKK, popüler bir gazete, bir uydu televizyonu (1995'te *MED-TV* adı altında yayınlarına başlamıştı) ve Kürt sorunları üzerine konferanslar düzenleyen akademik nitelikli bir enstitüye sahipti. Dernekler, gazetecilerle iş adamlarının bir araya gelmesine imkân sağlıyor, öğrencilerle kadınlar da kendi buluşma yerlerinde toplanıyorlardı. Kürtler, PKK'ya katılmadan da bütün bu oluşumların parçası olabiliyorlardı, ama bu faaliyetler daha çok insanın örgüte bağlanmasına yarıyordu. Bir tahmine göre PKK yalnızca Almanya'da, yani Avrupa'daki Kürtlerin yarısının yaşadığı ülkede, Kürt kamuoyunun yaklaşık % 90'ını kontrolü altında bulunduruyordu.[19]

"PKK'nin içindeysen, insanlar sana saygı duyar; Kürdistan'a savaşmaya gitmeye hazır biri olarak görürler seni," diye açıklıyor Orhan. "Bu, aynı zamanda bir kariyerdir. Birçok insan PKK'ye katılmazdan önce hiçbir şey değildi. Veya diğerleri senden korkar, çünkü şimdi PKK tarafından korunduğunu

açıklanmasını istemeyen Avrupalı istihbarat görevlilerinden edinilen bilgileri bir araya getiriyor. Ayrıca, Barkey ve Fuller, *Turkey's Kurdish*..., s. 29-34 ile Özcan, *PKK*, s. 288-301'den yararlandım.

19 PKK karşıtı gruplarca yapılan bu tahmin Barkey ve Fuller, *Turkey's Kurdish*..., s. 32'de yer alıyor.

biliyorlardır. Gerçekten yüksek mevkilerde olanlar bir [Kürt] restoranına gittiği zaman, çok iyi muamele görürlerdi."

Ama işin kendisi hayli zorluydu. PKK eylemcilerinin, günde 24 saat vazife başında olmaları bekleniyordu. Dağdaki asiler gibi onların da cinsel ilişki kurması yasaktı. Avrupa'daki PKK yetkililerinin genellikle kendi daireleri yoktu, 150-300 dolar arasında değişen aylık ücretleri ancak kahve ve sigara parasına yetiyordu ve geceleri örgüte yakınlık duyan Kürt ailelerin evlerinde kalıyorlardı.

"PKK'lilerin, ailedeki kızları rahatsız etmeyeceği hususunda ailelere güven vermek zorundasın," diyor Orhan. "Ve temelde, zaten senin böyle bir kaiden yoksa aileler de kızlarının katılmalarına izin vermez."

PKK, Avrupa'da sahip olduğu desteği farklı yollarla ölçüyordu. Silahlı mücadele için yeni katılanların sayısı her zaman önemliydi, ama belki de daha önemli olan, gösteriler için toplayabildikleri insanların sayısıyla, istendiğinde para bağışlayan insanların sayısıydı. Örgüt, bütün bu ölçütler çerçevesinde başarılı olmakla beraber, Hasan'ın anlattıklarına göre, desteği sürdürmek için de sürekli çalışıyordu:

> İnsanları ikna etmek zorundasın, zor olabilir. Bir defasında, yaralanan bir gerilla hakkında bir oyun sergiledik; çadırlardan birine bir doktordan yardım alabilmek umuduyla gider, ama çok geçtir, ölür. Ölmeden önce, 'Çocuklarıma, ölmeden önce onları göremediğim için üzgün olduğumu söyleyin,' der. Mesaj, gerillaların, yeteri kadar mermisi [ya da para] olmadığından dolayı öldüğüydü. Ama insanlar, bunu izlediklerinde ağladılar.

Eylemciler genellikle her ay küçük bir bağış için ailelere gidiyordu; bu bazen bir dergi aboneliği biçiminde oluyordu. Yılda bir defa da herkesin büyükçe bir katkıda bulunması bekleniyordu. Gerekli olduğunda devreye tehditler giriyordu, ama çoğunlukla, PKK'nın hem şiddet yöntemleri hem de Türk ordusuyla savaşındaki ciddiyeti dolayısıyla kazandığı şöhret insanların isteneni vermesi için yeterli oluyordu. Birçok işçinin,

13. ay maaşı olarak bilinen ödemeyi aldığı Almanya'da, PKK eylemcileri savaşçıların ihtiyaçlarını düşünmeleri için insanları sıkıştırıyordu.

"'12 ay kendin için çalışıyorsun; bir ay da mücadeleyi düşünmelisin,' diyorduk," diye anlatıyor Avrupa'da çalışan bir PKK'lı. "Bu tür bir atmosfer yaratmaya çalışırsın." Bu da işe yaramadığı zaman, başka bir yola başvurulurdu. "Bazen, para zorla alınırdı."

PKK'nın, paranın kaynağını ve harcamaları izlediği gelişkin bir muhasebe sistemi vardı, ama aslında bu sistem uzun vadeli düşünülmemişti. "PKK iyi bir iktisadi perspektiften yoksundu, ekonomik bir planı yoktu," diyor Hasan. "Para geldi ve gitti." Örgüt edindiği parayı esas olarak Avrupa'da kendi masraflarını karşılamak üzere kullanıyor ve bir kısmını da Şam'daki Öcalan'a yolluyordu. Birikimler tükendiğinde yaptıkları, insanlardan daha fazlasını istemek oluyordu. PKK üyeleri bakkaliye, terzilik gibi küçük işletmelere yatırım yapmayı da deniyor, ama bunlar nadiren başarılı olabiliyordu.

Süreci yaşamış olan bir PKK eylemcisi, "Bu girişimleri, [işletmecilerin] kârları örgüte aktaracağı düşüncesiyle başlatıyorlardı, ama genellikle iflas ediyorlardı," diyor.

PKK'nm bir diğer finans kaynağı da, Kürt işletmelerle kimi Türk işletmeler üzerine koyduğu vergiydi. Daha milliyetçi Kürt iş adamlarının ise, hepsi birden zarar eden yayıncılık girişimlerinin yarattığı açıkları kapatmaları isteniyordu. Bu, yasal takibat yapan birimlerin söz konusu girişimleri doğrudan doğruya PKK'yla bağlantılandırabilmesini zorlaştırıyordu, zira mali destekçiler PKK üyeleri değildi. Bu iş adamlarının bir kısmı uyuşturucu ticaretinin içindeydi, ama bu PKK için fark etmiyordu.

Türk yetkililer sık sık, Avrupalı hükümetlerin, iç içe girmiş siyasal, kültürel ve mali faaliyetleri açıkça bilinen PKK'ya göz yumduklarından yakınıyordu. Kuşkusuz, faaliyetler zorla alıkoyma, uyuşturucu ticareti, muhaliflerin öldürülmesi örneklerinde olduğu gibi cezai alana girdiğinde polis müdahil oluyor ve zanlıları yakalamaya gayret ediyordu. Ne var ki, örgü-

tün bütünüyle ortadan kaldırılması hiç kolay değildi; işin aslı mümkün de değildi. Bunun bir nedeni PKK'nm Avrupa'da siyasi bir cephe olarak faaliyet göstermesiydi ki bu da yasaklamayı zorlaştırıyordu. PKK'nm Türkiye'nin insan hakları ihlallerini yaygın olarak duyurmasının da etkisiyle, birçok Avrupalı Türkiye'deki Kürtlerin durumuna sempatiyle yaklaşıyordu.

Ancak PKK'lılar sempatiden daha fazlasını, Avrupa'nın somut adımlar atmasını istiyordu. Türkiye'de Kürt köylüler, askerler tarafından zorla göç ettiriliyordu. Kürt siyasetçiler yıldırılıyor, tehdit altında yaşıyordu. Öcalan'm 1993'teki ateşkesi güvenlik kuvvetleri tarafından görmezlikten gelinmişti. Kürt insan hakları eylemcileri ve gazeteciler kaçırılıyor, öldürülüyordu. Ara sıra getirdiği eleştiriler ve uyarılara rağmen Türkiye'nin sadık bir destekçisi konumundaki Avrupa'nın daha fazlasını yapabileceği düşünülüyordu.

"Avrupa bunu gözlemlemekle yetiniyor, hatta bazen Türkiye'ye destek veriyordu," diyor Hasan. "PKK [Avrupa] açlık grevi gibi barışçıl bir eylem yürüttüğünde, hiç kimse umursamıyordu. Avrupalı parlamenterlerle toplantılar yapılıyorsa da, hiçbir sonuca ulaşılamıyordu. Olup biteni açıklamak için broşürler hazırlıyorduk, ama kayda değer tepkiler alamıyorduk. Bunlar da bir umutsuzluk yaratıyor ve kendi başına bir şeyler yapmak zorunda kalıyorsun."

24 Haziran 1993'te Fransa, İsviçre ve Almanya'nın 12'den fazla şehrinde Türk işyerlerine, bunlardan üçünde ise, eş zamanlı olarak Türk konsolosluklarına saldırılar düzenlendi.[20] Kasım ayında PKK yandaşları Almanya'daki Türk işyerlerine yeni bir saldırı dalgası başlattı ve bu saldırılarda bir kişi öldürüldü. Aynı ay içinde, Almanya İçişleri Bakanı bu saldırılara, PKK'yı ve onunla bağlantılı 35 adet örgütlenmeyi yasaklayarak yanıt verdi. Almanya'nın ardından Fransa da aynı kararı aldı. Ne var ki, yasakların pek az etkisi oldu.

"Demokratik ülkelerde bu tür şeyleri durdurmak öyle kolay değildir," diyor eski bir PKK'lı. "Yalnızca ismini değiştirirsin.

20 Bkz. Lyon ve Uçarer, "Transnational Mobilization".

'Halkın Hakları Derneği', 'İnsan Hakları Derneği' olur; 'Özgür Politika' gazetesi, 'Yeni Özgür Politika' gazetesi olur."

Fakat PKK, yasağın, Avrupalı parlamenterler ve ulusal politikacılarla temaslarını nasıl etkileyeceğini pek hesaplamamıştı. PKK'nın ilişki içinde olduğu siyasetçilerin bir kısmı, şimdi başka bir vitrin örgütlenmesi altında faaliyet gösteriyor olsa bile, yasaklı bir grupla ilişkilendirilmekten duyduğu kaygıyla, görüşmeleri daha fazla sürdürmek istemedi. Daha önce PKK'yı Kürtlerin meşru sesi olarak da görmüş olan Avrupalı gazeteciler şimdi, örgütün şiddete dayali, terörist saldırılarına yer veriyordu.

"İnsanlar, teröristlerle görüşmediklerini söyleyerek bizle görüşmemeye başladı," diye anımsıyor Hasan. "Pratik düzeyde, hâlâ kitlelerimiz ve desteğimiz vardı, ama artık lobi yapamıyorduk; bazı insanlar festivallerimize gelmek istemiyordu. Faaliyetlerimize hâlâ devam ediyorduk, ama artık sınırlıydı."

Yurtdışında yaşam

DEP'li milletvekillerinin, partilerinin kapatılmasının ardından Avrupa'ya kaçmaları, PKK için propaganda fırsatı yarattı.

"DEP'lilerin gelişi diplomatik faaliyetleri güçlendirdi," diyor Avrupa sözcüsü Hasan. "DEP'i yasaklamak, devletin hatasıydı."

Birçok DEP'li, PKK baskısından bağımsız hareket etmek için Türkiye'de yoğun bir mücadele vermişti, ama şimdi Avrupa'da olduklarına göre, bu o kadar da önemli değildi. Üstelik kolay da değildi. Avrupa'ya çok az parayla, ancak birkaç bağlantıya sahip olarak ve sınırlı bir yabancı dil bilgisiyle gelmişlerdi ve bütün bunlar kendi başlarına hareket etmelerini güçleştiriyordu. PKK Avrupa'daki Kürt topluluğunu kontrol ediyor, tartışmaları yönlendiriyordu. Her yerde büroları ve işleri döndürecek parası vardı. Herhangi bir kişi, Avrupa'da ya da Türkiye'de kayda değer bir desteğe sahip olmayan rakip gruplardan birine katılmayı istemediği sürece PKK'yla birlikte çalışmaktan başka bir seçeneği yoktu.

Örneğin Yüksekova'nın DEP'li eski belediye başkanı Nejdet Buldan, ünlü bir PKK finansörü olan erkek kardeşi Savaş

Buldan'ın İstanbul'da kaçırılarak öldürülmesinin ardından Türkiye'den ayrılmıştı. 44 yaşındaki eski belediye başkanı, son olarak polis olduğu düşünülen adamlarca alınıp götürüldüğü görülen kardeşinin intikamını almaktan başka bir şey düşünemez hale gelmişti. Nejdet Buldan aslında PKK'ya katılmaya hevesli değildi, ama onları hedefine ulaşmada yardımcı olabilecek bir grup olarak görüyordu.

Eylül 1994'te, Bulgaristan'a giden bir otobüsün bagaj bölümüne saklanarak Türkiye'den kaçan Buldan, "Ailemin en iyi ferdini aldılar ve onu öldürdüler," diye anlatıyor. "Gidip savaşamazdım [ama mesele] Türk devletini güç bir duruma sokmaktı. Kürt sorunu için neler yapabilirim? Rolüm ne olabilir?"

DEP'liler çeşitli oluşumlar üzerinde durup nihayet bir sürgünde parlamento kurmaya karar verdiler: Bu parlamento, Türkiye'nin Kürt siyasetçilere faaliyet imkânı tanımadığı gerçeğini de güçlü bir biçimde simgeleyecekti.[21] "Sürgünde Kürt Parlamentosu" Nisan 1995'te, çoğu PKK'yla ilişkili dernekler ve PKK'nın ERNK siyasi cephesinden gelen 65 üyesiyle Lahey'de törenle açıldı. Üyeler arasında beşi eski vekiller olmak üzere sekiz DEP'li de vardı. DEP'lilerin varlığı, PKK'nın baskın olduğu oluşuma, isyancı grubun kendi başına asla sağlayamayacağı belli bir meşruiyet de veriyordu.

Bu tür bir girişim için daha iyi bir zamanlama olamazdı. Türkiye'nin Kürt sorununun salt bir terörizm sorunu olduğu yönündeki ısrarı, en yakın müttefiklerine bile her geçen gün daha da zorlama görünmeye başlıyordu. Ankara'nın yasal Kürt partisi DEP'i kapatma kararı ve ülkeden kaçmayan sekiz vekili yargılaması (Arahk 1994'te, 15 yıla kadar değişen hapis cezalarına çarptırıldılar) birçok Avrupa ülkesini şoka uğrattı-

21 Parlamentoyla ilgili bilgileri esasen eski parlamento üyeleriyle yaptığım görüşmeler ve faaliyetlere katılan PKK'lılarla yaptığım görüşmelerden derledim. Aynı zamanda *bkz.* Kutschera, *The Middle East Magazine*, Haziran 1995 (http://chriskutschera.com/); Barkey ve Fuller, *Turkey's Kurdish...*, s. 34-39. Türkiye'nin Avrupa'yla ilişkileri bağlamında Kirişçi ve Winrow, *Kurdish Question*, s. 171-179 ve Barkey ve Fuller, *Turkey's Kurdish...*, s. 157-166'dan da yararlandım.

ğı gibi, ABD hükümetinde de huzursuzluk yarattı. Almanya, DEP kapatıldıktan sonra, kısa bir süreliğine askerî yardımları askıya aldı; Avrupa Birliği Türkiye'yle Gümrük Birliği anlaşmasını imzalamayı erteledi. Bu arada, ABD kongresinin bazı üyeleri, Türkiye'ye yapılan silah satışlarını ve insan hakları ihlalleriyle bağlantısını daha yakından incelemeye aldı.

Ankara, PKK'nın vitrininden başka bir şey olmadığını öne sürerek, parlamentonun dağıtılmasını istiyordu. Fakat böyle olsa bile parlamento PKK'nın şiddete dayalı olmayan, tanınmış bağımsız figürleri de içeren, herhangi bir şiddet eylemine bulaşmamış cephesiydi. Ashında yaptığı, çatışmayı barışçıl bir biçimde ortadan kaldırabilmek için diyalog çağrısında bulunmaktı.

Avrupalı yetkililerin parlamento üzerinde daha sıkı bir kontrol uygulamayı reddetmesi Türkiye'yi öfkelendirdi. Kürt parlamentosu Lahey'de ilk kez toplandığında, Ankara, büyükelçisini geri çağırıp askerî ahmlarını da askıya alarak hoşnutsuzluğunu açıkça ifade etmişti. Başhca çağrısı barış olan bir toplantıya Türkiye'nin gösterdiği tepki, sorunla ilgili özgür tartışmaya hoşgörüyle yaklaşılamadığını açık bir biçimde gösteriyordu. Üstelik bu tepki toplantıya gösterilen ilginin, hiçbir konuşma ya da basın açıklamasının sağlayamayacağı ölçüde artmasına yol açtı.

Parlamentonun üyelerinden biri olan Buldan, "Başka bir ülkede yaptığımız her toplantıda Türkiye'yle bir kriz yaşanıyor, bu da Kürt meselesini yeniden gündeme oturtuyordu," diyor gülümseyerek. "Diplomatik alanda, bütün eksikliklere rağmen, sürgünde parlamento, en başarılı [Kürt girişimiydi]."

Siyaset yapmaya son derece hevesli DEP'liler, yasa taslakları ve planlar hazırlayan, siyasi tartışmaları yönlendirme otoritesine sahip gerçek bir siyasi oluşum tasarlamışlardı. Uzun vadede, Kürdistan'ın bütün kesimlerinden Kürtleri aynı çatı altında toplayacak hakiki bir ulusal organ inşa etmeyi umuyorlardı.

Öcalan, her zaman olduğu gibi, olup biten her şeyle ilgili görünüyordu; en yüzeysel inisiyatifler bile onun diktatoryal liderliğini tehdit eder görünüyordu.

"'Bu tür [ulusal] bir organda sadece bir temsilci olmayı bile kabul ederim', dedi," diye anımsıyor 1995'te Öcalan'ı görmeye Şam'a giden Buldan. "Kuşkusuz, pratikte, başka bir partinin broşürüne bile tahammül edemezdi... Sanırım, asla ulusal bir kongre yapamayacağımızı biliyordu."

PKK'nın parlamentoda çoğunluğu, yine örgütün mali desteği ve hepsinden ziyade, Kürt kamuoyu üzerindeki hâkimiyeti dolayısıyla, parlamentonun salt kendisi için daha iddialı bir program oluşturma şansı yoktu. Nihayetinde, parlamento bir propaganda kampanyasına dönüştü, hem de çok etkili bir propaganda kampanyasına.

"PKK [parlamentoyu] bir taktik olarak görüyordu; Türkiye'yi rahatsız etmeye yarayacak bir şey," diye açıklıyor eski Avrupa sözcüsü Hasan. "Ashnda PKK parlamentodakilere, Kürtlerin temsilcilerinin onlar olduğunu, Kürt meselesini tartışacak olanın onlar olduğunu söylemedi. Plan bu değildi."

Nihai olarak, parlamentonun bazı başarıları olduysa da parlamentonun kendisini bir başarı olarak nitelemek zor. PKK'nm demokratik üsluba dayalı birçok girişimi gibi, parlamentonun yapabilecekleriyle yapmasına izin verilenler arasında büyük bir uçurum vardı. Türkiye'deki Kürt gazetesi, Avrupa'dan yayın yapan uydu istasyonu ve Türkiye'deki birçok Kürt siyasal partisi gibi, "Sürgünde Kürt Parlamentosu" da belli planlar ve vaatlerle hayata başlamıştı. Ama Öcalan'ın yetkilerinin hiçbirini devretmeyi kabul etmemesi ve otoriteyi ele geçirme girişimleri, bağımsız düşünceyi hoş görme yetersizliğiyle birleşince, bütün bu grupların neredeyse tüm etkinlikleri sınırlanmış oluyordu.

"PKK'nin dışında hiçbir şey yoktu," diyor Hasan, açık açık. "Para olmasaydı nereye gideceklerdi? Binayı PKK sağlıyordu. Biletleri, yolculukları. Hatta kalemler bile PKK'den geliyordu. PKK, o tür [her şeyi yapan] bir örgüttü."

DÖRDÜNCÜ KISIM

Öcalan'ın Yakalanması ve Sonrası

Sağda: Güneydoğu'nun kimi kesimlerinde PKK kontrolünü kırma gayretlerinin bir parçası arak, Türk askerleri sık sık evlere baskın düzenleyip, PKK'nın desteklendiğine dair kanıtlar ve silah arıyorlardı. Bu fotoğrafta, askerlerin Cizre'de bir evin (ya da bir grup evin) kapısından girmeye hazırlanışı görülüyor. Yıl 1992.

Yukarıda solda: 1996 yılı Diyarbakır'ında Kürt göstericiler Newroz'u kutluyor. (Kaynak: anonim)

Yukarıda sağda: Suriye'den ayrılmaya zorlanmazdan birkaç ay önce Abdullah Öcalan. (Fotoğraf: Michael Gunter, Mart 1998).

Solda: Şubat 1999'da Irak İran sınırına yakın Kandil dağlarında buluşan PKK komutanları. Soldan sağa; Zeki Öztürk, Hüseyin Topgider ve Ayhan Çiftçi. PKK'nın 6. Kongre'sine katılmak için orada bulunuyorlardı. (Kaynak: Ayhan Çiftçi).

12

Düşüş, 1995-1998

Tıp öğrencisiyken PKK'ya katılan Sait Çürükkaya, Temmuz 1995'te üst düzey askerî komutanların bir toplantısına gitmek üzere Kuzey Irak'a doğru yola çıktı. Zorlu bir yolculuktu. Sıklaşan Türk askerî operasyonları Çürükkaya'nın 17 kişilik ekibini dolambaçlı yollardan gitmeye zorluyordu. Geriye yardım alabilecekleri pek az köy kaldığı da dikkate alındığında, azalan erzakları nedeniyle yeterince beslenmeleri mümkün değildi. Çürükkaya sınıra olan mesafenin yaklaşık yarısını katedip Siirt'e ulaştığında, öteberi almak için kent merkezine girmekten başka bir seçeneği yoktu. "Çevredeki mahallelerden birinde bir dükkân bulduk," diye anlatıyor Çürükkaya. "Dükkân sahibi bizi gördüğünde şoke oldu. Parasını ödeyeceğimizi söyleyip çantalarımızı alabildiğine doldurduk. Un, şeker, çikolata; 17 adam ne kadar taşıyabilecekse." Ne var ki birkaç kilometre ötede, Türk askerlerle isyancılar arasındaki bir çatışmanın çok yakınında bir noktada saplanıp kaldılar.

> Telsizden düşmanı dinliyordum, bir operasyon olduğunu işitebildim, ama nerede olduğundan tam olarak emin değildim. Nehrin kıyısında iki gece geçirdik... Karşıya geçtiğimizde akbabaları gördüm; bunun, bir yerlerde cesetler olduğu anla-

mına geldiğini biliyordum... Üç ölü gerillayla karşılaştık, bir adam da hâlâ hayattaydı, ama bacağı kırıktı ve kurtlarla dolmuştu. Orada aç susuz üç gündür yatıyordu. Akbabaları görmemiş olsaydım hiçbir zaman bilemeyecektik.

Çürükkaya ve arkadaşları yaralı militanı en yakın köye taşıyıp bir eşek aradılar. Sonunda bir tane buldular, ama sahibi vermek istemedi; Türk askerlerinin öğreneceğinden ve PKK'ya yardım etmekle suçlanacağından korkuyordu. Fakat Çürükkaya sonunda adamı ikna etti. "Ona, eşeği vermezse yaralı adamı orada bırakacağımızı ve devletin hem yaralıyı hem de kendisini öldüreceğini söyledik. Veyahut, ona eşek için para verebilirdik, o da eşeğin kaybolduğunu söylerdi. Böylece eşeği bize 500 [Alman] marka bıraktı."

Yarah adamı eşeğe yükleyip Besler ve Gabar dağlarından yola devam ettiler, yaralıyı buralarda bir başka birliğe teslim ettiler. Tam da Kuzey Irak'a, PKK'nın Zap kampına geçmeden önceki son durak olan Cudi dağlarmdayken, Türk tanklarından açılan ateşle durmak zorunda kaldılar. Cudi'de vaziyet daha da zordu: O kadar çok köy boşaltılmıştı ki, terk edilmiş meyve-sebze bahçelerinde işe yarayacak bir şeyler bulmaları büyük şanstı. Çürükkaya, yaklaşık iki aylık zorlu yürüyüş boyunca gördüklerinden hiç de hoşnut değildi.

"Herkes aynı sorunlardan konuşuyordu; yeterince erzak yoktu, yerli nüfusla bağlantımız yoktu, köy korucuları sürekli olarak saldırıyordu," diye anlatıyor Çürükkaya. Yıllar sonra bile hâlâ öfkeli görünüyor. "Bir çözüm bulamıyordum, çünkü bu sorunun hazır cevapları yoktu." Çürükkaya, çözümün Öcalan'ın elinde olduğunu düşünüyordu.

Öcalan, bir kez bile eline silah almadığı halde savaşı en deneyimli askerî komutanlarından daha iyi kavradığı iddiasıyla övünüyor ve PKK'nın savaş taktiklerini değiştirmesi gerektiği yönündeki önerilere kulak asmıyordu. Arazideki üst düzey komutanlarının endişelerini dinlemeyi reddediyor, kimi güçlüklerin PKK'nın askerî stratejisinden kaynaklanabileceği yö-

nündeki eleştirileri de değerlendirmeye yanaşmıyordu. Daha doğrusu, bu güçlükleri kabul bile etmiyordu.

Bu tutum, Öcalan'm delegelerden, PKK'nın askerî gidişatındaki terslikleri yok sayan bir eylem planını onaylamalarını istediği 5. Kongre'de (8-27 Ocak 1995) açıkhk kazanmıştı. Asilerin halkı genel bir ayaklanma için hazırlamasını ve Kuzey Kürdistan'ı kontrol altına alma gayretlerini iki katına çıkarmalarını talep etmişti. Önceki kongrelerde olduğu gibi, bir avuç üst düzey komutan, Öcalan'm emirlerini gerektiği gibi uygulamayıp PKK mücadelesine zarar vermekle suçlanmıştı. Suçlananlardan biri Hüseyin Topgider'di; Topgider'in emrindeki isyancılar Türk askerleri tarafından, Garzan bölgesinin (Batman, Muş, Bitlis ve Siirt'in ortasında kalan bölge civarı) neredeyse tamamından sürülmüştü. Öcalan üzerine basa basa, yapılan hataların, emirlerini gerektiği gibi uygulayamayacak denli zaaflarına yenilmiş ya da korkak asilerden kaynaklandığını söylüyordu.

Kuzey Irak'taki Haftanin kampında yapılan kongre için hazırlanan raporda Öcalan, "Askerlikte yetersizlik kavramına yer yoktur," diye belirtiyordu. "'Şu iç ya da dış nedenden dolayı hedefimize ulaşamadık veya başarılı olamadık,' demek, suçtur. Askerlikte tek makul yaklaşım ya da ifade, 'Başarmak için her şeyi yaptım ve başardım'dır."[1]

Ne var ki üst düzey komutanlardan birçoğu, başarısızlıklarının kökeninde Öcalan'ın askerî direktiflerinin bulunduğuna inanmaya başlamıştı. PKK lideri son 16 yıl boyunca Türkiye'de değildi ve olup bitenleri de pek az anladığı görülüyordu. Komutanlar Kürt köylülerin zorla yerinden edilmesi sorununu gündeme getirdiğinde, Öcalan dönmeleri için köylülere baskı yapmalarını öğütledi. Fakat PKK asileri, silahsız siviller bir yana, artık kendilerini bile ancak koruyabiliyorlardı. Komutanlar, Öcalan'ın kurmalarını istediği geniş taburların mücadeleye zarar verdiğini dile getirdiğinde (zira Türk askerler için geniş asi gruplarını takip edip öldürmek daha kolaydı) onları ödleklikle suçladı. Uzun süren ateşli çatışmaların

1 *PKK 5. Kongresi*, s. 224.

taşıyabildikleri mühimmatı tükettiğini söylediklerinde, Öcalan, vur-kaç gibi gerilla taktikleri kullanmak yerine düzenli ordu gibi mekân tutmalarını istedi; nasıl savaşılacağını bilmediklerini söyledi.

Neval, kızgınlığını yıllar sonra şöyle dile getiriyor:

> Öcalan taktik bir sorun olmadığını, sorunun şahsi başarısızlıktan kaynaklandığını söylüyordu. Fakat yeterince askerî mühimmatımız yoktu. Bunun bireylerle ne ilgisi vardı? Bir arazi mayını tarafından havaya uçuruluyordunuz, bu da şahsi değil, mayın dedektörlerimizin olmayışıyla ilgiliydi. Bunların yerine, bireylerin partiye yeterince bağlı olmadığını tartışıyorduk... Öcalan, "Her şey harika, sorun sizsiniz," diyordu.

PKK'nm Diyarbakır komutanı Sait Çürükkaya Kuzey Irak'taki Zap kampına, iki aylık zorlu bir yolculuğun ardından ve 5. Kongre'den sekiz ay sonra vardı. 5. Kongre'de alınan kararların uygulanması hakkında görüşmelerin yapılacağı bir merkez komite toplantısına katılmak için oradaydı. Fakat, hâlâ eski kod adı olan "Dr. Süleyman" diye seslenildiğinde karşılık veren Çürükkaya da, aynı uzun ve zorlu yürüyüşle toplantıya gelmiş diğer deneyimli bölge komutanları da 5. Kongre'de alınan kararlarla ilgiliydi. Kongrenin sonuç raporunu okumuş, gerillanın yaşadığı gerçekliği yansıtmak yerine Öcalan'm PKK üzerinde daha fazla kontrole sahip olmasını öngören kararlardan dolayı büyük bir şaşkınlığa uğramışlardı.

O sıralar Erzurum bölgesi komutanı olan Ayhan Çiftçi, "Sanki hiçbir şey değişmemiş gibiydi, sanki hiçbir köy boşaltılmamış, isyancılar hiç zayiat vermemiş, sanki insanlar hâlâ aynı yoğunlukta örgüte katılıyormuş gibiydi," diye yakınıyor. "Kararları okuduğumda perişan oldum." Dersim (Tunceli) bölgesi lideri ve en deneyimli, en önemli komutanlardan biri olan Şemdin Sakık'ın, raporu, "Bu olamaz," diyerek nefretle fırlatıp yere attığı söyleniyordu.

Zap toplantısı, genellikle telsizle haberleşen ya da dağların gizli saklı köşelerinde alelacele görüşen PKK komutanlarına, uzun uzun oturup konuşma imkânı sağlamıştı. Yetki sahi-

bi oldukları bölgelerin toplamı, PKK'lıların Türkiye içinde faal oldukları alanın neredeyse yarısını kaplayan Çiftçi, Sakık ve Çürükkaya, silahlı mücadeleyi ciddi bir biçimde yeniden değerlendirme zamanı geldiğine kanaat getirdiler.

"Sakık, Dr. Süleyman ve ben, vaziyetin [Öcalan'ın tanımladığından] çok farklı olduğunu, sorunun da taktikleri uygulama yöntemlerimizden değil, taktiklerin kendisinden kaynaklandığını düşünüyorduk," diyor Çiftçi tereddütsüzce.

Üç adam, PKK isyancılarının karşı karşıya kaldığı sorunların ciddi anlamda konuşulduğu bir tartışma ortamı yaratmaya çalıştı. Öcalan'ı suçlamamaya özen gösterdiler (aslında Sakık, Öcalan'ın hatalı olduğunu düşünmüyor, savaşı yanlış yönlendirenlerin üst düzey danışmanlar olduğuna inanıyordu), fakat isyancı örgütün, askerî inisiyatifi yeniden ele alacaksa, taktiklerini yeniden değerlendirmesi gerektiği hususunda ısrar ettiler.

"Daha küçük ve daha deneyimli ekiplerle hareket etmeliydik," diyor Çürükkaya. "Hedefleri daha dikkatli seçmeliydik."

Toplantıdaki komutanlardan bazıları, savaşı Türkiye'nin diğer bölgelerine, özellikle de Karadeniz'in kırsal kesimlerindeki Türk köylerine taşımayı önerdi.

"Kendi toprağımızda savaştık ve toprağımızı kaybettik, köyler yakıldı; öyleyse kavgayı Karadeniz'e taşıyalım, Türk ordusunun Türk köylülere de aynı biçimde davranıp davranmayacağını görelim," diye konuştuklarını aktarıyor Çiftçi.

Bir diğer fikir, Türkiye'nin çıkarlarına daha doğrudan darbe indirebilmek için, fabrikalar, kamu hizmetleri gibi ekonomik hedeflere odaklanmaktı. Komutanlar mücadeleyi hem Kürt bölgesindeki hem batıdaki şehir merkezlerine taşıma fikrini tartıştılar.

"Vardığımız sonuç, savaşı şimdi sürdürdüğümüz biçimiyle devam ettiremeyeceğimizdi," diye açıklıyor Çürükkaya. "Öcalan'ı arayıp değerlendirmelerimizi aktardık, yanıt açıktı: Bu bir taktikler meselesi değil. Sorun, kendinizi henüz partiyle bütünleştirmemiş olmanız."

Bir şikayetle karşılaştığında Öcalan'ın sık sık kullandığı bu cümle, konuşan kişinin PKK'yı gerektiği gibi kavrayamadığı,

yani bir anlamda Öcalan'a gereken saygıyı göstermediği anlamına geliyordu. "Partiye daha yakın olmamız gerektiğini söyledi... ve benimle Küçük Zeki'nin [Çiftçi] Suriye'ye gitmemizi emretti."

Suriye'ye gitmeye hazırlanırken, toplantıda önerilen fikirlerin şimdilik askıda kalması gerektiğini anladılar.

"Apo kararını bildirir bildirmez, herkes aynı fikri paylaşmaya başladı," diyor Çürükkaya. "O konuştuğunda tartışmanın bittiğini herkes bilirdi, Apo'nun fikrini değiştirmek mümkün değildi."

Çıkışsızlık

5. Kongre ve Zap Konferansı, PKK'nın sonraki beş yıllık askerî mücadelesinin seyrini de belirlemişti. Silahlı mücadele, ciddi bir stratejiden, bir başka deyişle isyancıların hem güçlerini hem de zaaflarını dürüstçe dikkate alan bir yöntemden yoksun olarak devam etse de, eski gücüne hiçbir zaman kavuşamadı. Silahh birlikler dağlarda kalıp Kürdistan'ın Türkiye ve Irak kesimleri arasında şaşırtıcı bir kolaylıkla gidip gelmeyi sürdürdü, ama yine de ancak savunmada kaldılar.

Öcalan'm uyguladığı askerî değişiklikler, başka her şeyden çok, kendini yüceltme ihtiyacına ayna tutuyordu. Doğrudan doğruya kendisine bağlı olan kadın ordusunun yanı sıra, intihar bombalamalarını da bir ölçüde yüreklendirdi. Düşmanın eline düşmektense kendini havaya uçuran kadınların cesaretini övmesi yeni bir şey değildi: 1992 yılında, esir alınmaktansa kendini bir el bombasıyla havaya uçuran Berivan adlı isyancının yüceltilmesi, yeni katılımcılar içinde bu ismi alanların sayısında patlamaya yol açmıştı. Fakat 1996'da, esir alınmaktansa kendini öldürmeyi göze almaktan, bu nitelikte saldırılar düzenlemeye doğru bir dönüşüm yaşandı. Haziran sonunda, Zeynep (Zilan) Kmacı isminde bir PKK militanı vücuduna bomba sarıp bir askerî törenin yakınında kendini havaya uçurarak, kendisiyle birlikte altı askeri öldürdü.

Kendisi de Zeynep kod adını taşıyan, eski *Özgür Gündem*

yayın yönetmeni ve PKK militanı Gurbetelli Ersöz, haberi duyduğunda"Zeynep yoldaş, komutanım, adını gururla taşıyacağım," diye yazmış günlüğüne, "ve söz; eylemine, adına yaraşır birisi olacağım."[2]

Birkaç ay sonra PKK militanı Leyla Kaplan bir polis karakolunun girişinde kendini havaya uçurarak üç polisi öldürdü. Sonraki üç yıl içinde 14 benzeri saldırı daha yapıldı, failleri çoğunlukla kadınlardı (belki de Türkiye'de, özellikle Güneydoğu'da, kadınların mutsuzluklarından kurtulmak için ürkütücü bir sıklıkla intihara başvurmalarından dolayı)[3] ve neredeyse tamamında güvenlik güçleri hedeflenmişti.[4] Saldırılar Öcalan tarafından yüceltilse de hiçbir zaman büyük bir kabul görmedi. Bunun bir nedeni, PKK'daki kadınların kendilerini daha güçlü hissetmeleri olabilir, zira intihar daha çok bir güçsüzlük göstergesiydi. Kuşkusuz, intihar bombalamalarına başvurulması, Öcalan'ın açıktan kabul etmeye yanaşmadığı bir şeyin altını çiziyordu: Asiler inisiyatifi kaybetmişti ve radikal bir taktik ya da stratejik değişim olmaksızın geri kazanamayacakları da aşikârdı.

Ne var ki Öcalan, PKK'nın yıllar içinde ayakta kalıp bu denli başarılı bir biçimde büyümesine olanak sağlayan ve ideolojik-pratik esnekliğinin de temelini oluşturan "siyasi alanda değişim" gereğine ilişkin görece sağlam kavrayışına rağmen, PKK'nın askerî üstünlükleriyle zaaflarını dürüstçe analiz edememiyordu ve bu durum ciddi bir çelişki yaratıyordu. Örneğin 1995 yılında, kongre delegeleri PKK bayrağından orak-çekici çıkarmayı onaylamıştı. Gerçi, Marksist-Leninist düşünce her zaman, PKK'nın ulusalcı yöneliminin ardından gelmişti; Sovyetler Birliği'nin çöküşü de eklenince, böyle-

2 Ersöz, *Gurbet'in Güncesi*, s. 153.

3 Kadın intiharlarıyla ilgili olarak, M. Halis'in, 2000 yılında Batman'daki kadın intiharlarını konu alan muhteşem çalışması, *Batman'da Kadınlar Ölüyor*'a bakılması önerilir.

4 PKK'nın intihar eylemlerinin bir değelendirmesi için bkz. Mia Bloom, *Dying to Kill: The Allure of Suicide Bombing* (New York: Columbia University Press, 2005), s. 101-119; saldırıların dökümü Yoram Schweitzer, "Suicide Bombing: the Ultimate Weapon?", 7 Ağustos 2002, www.ict.org.il'den alındı.

si bir simge neredeyse tümden yersizleşti. Fakat birçok solcu grup, yine de devrimci coşkularının işareti olarak bu simgeyi taşımaya devam etti. Öcalan, tam tersine, devrime ancak siyasi kazanımlar ölçüsünde odaklanıyordu. Bayrağın değişmesi PKK'nın silahlı mücadeleye baş koymuş devrimci bir örgüt olduğu gerçeğini değiştirmiyor, yalnızca Öcalan'ın pratik tavrına işaret ediyordu.

Benzer biçimde, Öcalan din ve dinin kullanılışına dair daha fazla düşünmeye başlamıştı. PKK, taşıdığı Marksist-Leninist ideolojiye rağmen, İslam'a karşı hiçbir zaman açık bir tutum almamıştı.[5] Bununla birlikte, Öcalan'ın dinle ilgili yumuşayan yaklaşımına koşut olarak, 5. Kongre, İslam'ın Kürtlerin ulusal hedefleriyle çelişmediğini teyit eden bir bildiri yayınladı. Kongre özel olarak yeni bir gruba, PKK desteğiyle oluşturulan Kürdistan İslami Hareketi'ne (KİH) referansta bulunuyordu. PKK o döneme dek, İslami hareketlerle ilişki kurmaya çalışmamıştı, zira bu hareketler İslami kimliği Kürt kimliğinin önüne geçiriyordu; dolayısıyla, öyle görünüyor ki PKK kendi grubunu oluşturmak suretiyle öteki İslami grupların önünü kesmeyi umuyordu. Farklılık, bu yeni grubun açıkça ulusalcı olmasıydı; Kürtlere göndermede bulunarak, farklı Müslüman ulusların bağımsız yaşama ve kendi kültürlerini geliştirme hakkına sahip olduğunu öne sürüyordu.[6] 5. Kongre tarafından yayınlanan ve baskıya karşı mücadele etmenin İslam karşıtı olmadığının altını çizen uzlaştırmacı ifadeler, dine dair samimi bir ilgiden çok, Öcalan'ın mümkün olan her yerden yeni destekler sağlama çabasını yansıtıyordu.

Fakat nihayetinde, Öcalan'ın taktiklere dayalı siyasi liderliğini sınırlayan iki etmen vardı. Birincisi, kendi önderliğinin ve Kürtlerin faaliyetleri üzerinde PKK hâkimiyetinin devamı için harcadığı sürekli çabanın genellikle, yine kendisinin kamusal

5 Genel olarak Kürtlerin İslam'a yaklaşımları, özel olarak da Kürt toplumu içindeki İslami inançlar, pratikler ve bölünmeler bu çalışmanın kapsamı dışında. Kürtler ve İslam üzerine muhtemelen en iyi ve aydınlatıcı çalışmaları Martin van Bruinessen ortaya koydu. Çalışmalarının çoğuna internet sitesinden de ulaşmak mümkün: http://www.let.uu.nl/~martin.vanbruinessen/personal/publications/

6 *PKK 5. Kongre Kararları*, s. 98.

siyasi manevraları aleyhine işlemesiydi. İkincisi de, Türk hükümetinin kendisini bir müzakere tarafı olarak kabul etmemesiydi. Potansiyel muhatapları, olası bir federasyon ya da özerklik lehine bağımsızlık umudundan vazgeçmiş olduğu yönündeki iddiaları da göz ardı ediyordu. Türk liderler, bilhassa üst düzey askerî yöneticiler, hangi biçimde karşılarına çıkarsa çıksın Kürtlerin ulusal emellerini muhatap almak istemiyordu.

Yeniden Irak'ta

Türk ordusu Mart 1995'te PKK üslerini yok etmeleri için Kuzey Irak'a 35.000 asker gönderdi. Birlikler başarıya ulaşırsa, asiler saldırıya geçmek için sınır şeridini kullanma imkânını nihayet kaybetmiş olacaklardı.[7]

Türkiye, askerlerinin Iraklı Kürt milislerle birlikte çarpıştığı ve isyancıları bölgeden çıkarmak için dört haftalık başarısız bir takipten ibaret kalan 1992 deneyiminden bu yana Kuzey Irak'a büyük bir silahlı güç göndermemişti. Bu defa Türk yetkililer, Kuzey Irak'ı PKK'dan ve örgütün birkaç düzine ana üssünden temizleyene kadar bölgeden ayrılmayacaklarına yemin etmişlerdi. Çok geçmeden Türkiye, Ortadoğulu komşuları ve Türkiye'nin endişe içindeki Batılı müttefikleri nezdinde olası bir toprak gaspı izlenimi veren operasyonu sınırlandırması için baskıya maruz kalmaya başladı. Ankara'nın, sınırın hemen berisinde daimi Türk birlikleri bırakmak suretiyle kendisi için bir güvenli bölge oluşturmayı deneyebileceği ya da Kuzey Irak'taki Türkmen azınlığın karşılaştığı sorunları bir gerekçe olarak öne sürüp Kuzey Irak'ın çoğunu ele geçirebileceği yönünde kaygılar mevcuttu.

Gümrük Birliği Anlaşması için Avrupa'yla lobi faaliyetleri sürdüren Ankara, siyasi ve askerî hedeflerini dengeleyecek biçimde ihtiyatlı hareket etmesi gerektiğini çok geçmeden anla-

7 Bu kısım için Balıkçı ve Durukan, *Ölümün İki Yakasında*, s. 132-147; Gunter, *Kurdish Predicament in Iraq*, s. 79-126; Kirişçi ve Winrow, *Kurdish Question*, s. 161-171; Laizer, *Martyrs*, s. 133-138, 149-158; Ozdağ, *Türkiye...*, s. 126-206 ve Reuters için yazdığım operasyona dair izlenimlerimden yararlandım.

dı. Operasyonun altıncı gününde, Demirel başlangıçtaki yaklaşımını yumuşatıp bunun sınırlı bir eylem olduğunu bildirdi: "Tampon bölge gibi çözümler de düşünmüyoruz."[8]

Operasyon teorik olarak –kuşkusuz Türk ordusunun bakış açısından– bir anlam taşısa da, pratik olarak, Irak'ta PKK'yla savaşmaya dair sorunların altını çizmesi nedeniyle, ciddi bir hata oldu. İsyancılar Türkiye'nin askerî takviyesini önceden haber almış, operasyon başlamadan çok önce savaşçılarının ve mühimmatın önemli bir bölümünü güneye kaydırmıştı. Öte yandan, Türk birlikler tamamen yabancı bir çevrede ve özellikle de olaya şüpheyle bakan Batı'mn baskısı altında faaliyet göstermekte zorlanmıştı. Ankara'nın, kendi topraklarında gerçekleştiğinde bir biçimde meşrulaştırabildiği, örtbas edebildiği ya da basitçe göz ardı edebildiği (infaz timlerince işlendiği izlenimi veren cinayetler, köylerin bombalanması gibi) olaylar, ABD öncülüğündeki güçlerle Birleşmiş Milletler'in koruması altında olması gereken Kuzey Irak'ta yaşandığında ilk sayfa haberi oluyordu.

Hava bombardımanları zaman zaman Irak Kürt köylerini de vurdu; insanlar evlerini terk edip anayollar boyunca çadır kampları kurmak zorunda kaldılar. Iraklı Kürtler aynı zamanda kötü muameleden de yakınıyordu; ilk günlerde, Türk askerler tarafından sorgu için gözaltına alınmalarının ardından, yedi çoban ölü bulunmuştu. Zaho yakınında kontrol noktası oluşturan Türk askerler, kimin dost kimin düşman olduğunu ayırt etmede sıkıntı yaşıyordu; zira çoğu, insanların gösterdiği Arap alfabesiyle yazılmış kimlik kartlarını okuyamıyordu. Bu arada, Türk ordusunun Haftanin ve Kanimasi kamplarını ortadan kaldırmak üzere düzenlediği operasyona yalnızca bir saatlik mesafedeki dağlarda PKK'lılar, birkaç kilometre ötedeki Türk birliklerinden çekindiklerine dair bir emare göstermeksizin, saklanmaya gerek duymadan geziniyorlardı.

Türkiye'nin Kuzey Irak'taki operasyonu iki aydan kısa bir sürede sona erdi. Türk birlikler, ölen 11 Türk askerine karşılık 555 militanın öldürüldüğünü (PKK'ya göre bu, şişirilmiş bir rakamdı), büyük bir zafer kazandıklarını iddia ediyor; ele

8 Özdağ, *Türkiye*..., s. 132'de aktarılıyor.

geçirilen silah, tıbbi malzeme ve gıda stoklarının fotoğraflarını kanıt olarak gösteriyorlardı. Ne var ki, askerler geri çekilir çekilmez PKK'nın üslerine dönmesini engelleyecek hiçbir şey yoktu; birkaç hafta içinde PKK militanları sınır karakollarına yeniden vur-kaç eylemleri düzenlemeye, onlarca asker öldürmeye başladı.

PKK'nın Kuzey Irak'ta göreli serbest hareket edebilmesini mümkün kılan, her zaman, iktidar boşluğu içinde ortaya çıkan iktidar boşluğuydu: Bağdat'ın Kürt bölgesi üzerindeki otoritesi 1991'de son bulmuş, ardından Mayıs 1994'te Talabani ve Barzani milisleri arasında çatışma başlamış, bu da gücü paylaşan Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ni işleyemez hale getirmişti. Çatışma bir toprak anlaşmazlığı yüzünden başlamış, fakat hızla gelir paylaşımına ilişkin sorunları da içine almıştı. Barzani'nin KDP'si, Habur'dan Türkiye'ye geçişte alınan harçların tamamına el koymakla itham ediliyordu. Yıl sonunda Talabani'nin güçleri, askıdaki Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin merkezi Erbil'i ele geçirmişti.[9]

ABD, Barzani'yle Talabani arasındaki savaşla özellikle ilgiliydi; zira taraflardan biri ya da diğeri destek için Bağdat ya da Tahran'a çağrı yapabilirdi. Ağustos 1995'te, Washington Iraklı Kürt taraflar için Dublin'de bir toplantı düzenledi: Amaç Türkiye'nin güvenlik kaygılarını tartışmak değildi, ama anlaşma taslağı Türkiye'nin meşru güvenlik kaygılarına da göndermede bulunuyordu.

Kendisine karşı olası bir uluslararası komplodan daima kaygılanan Öcalan, bunu ABD'nin Iraklı Kürtleri PKK'ya saldırtacağına dair bir işaret olarak yorumladı. Dublin toplantıları sonuçlandıktan dört gün sonra, hatta anlaşma henüz yürürlüğe girmeden önce, Öcalan, PKK'lıların konuşlandığı sınır bölgelerini kontrol eder görünen Barzani'nin KDP'sine savaş ilan etti.

Baştan itibaren, içlerinden hiçbirinin üstün gelemeyeceği belliydi: KDP'nin daha çok savaşçısı varken, PKK müstahkem dağ kamplarında konuşlanmış vaziyetteydi. Ne var ki PKK'nın

9 Daha geniş bir anlatım için bkz. Barkey, "Hemmed in by Circumstances."

durduk yerde Barzani milislerine saldırması, PKK'yı, bir devlet kurmak amacından sapıp birbirleriyle savaşmaya dalmış kendi gruplarından çok farklı bir yerde, sağlam bir yapı ve istikrarlı bir Kürt hareketi örneği olarak gören Iraklı Kürtleri şoke etmişti. PKK taarruzu Iraklı Kürtleri Türkiyeli Kürt grubun aleyhine döndürürken, PKK'yı da esaslı bir destek kaynağından yoksun bıraktı.

O sıralar Kuzey Irak'ta bulunan eski PKK militanı Hüseyin Topgider, "O savaşı hiç kimse kazanmadı," diyor. "Ama bir şekilde biz kaybettik, çünkü prestijimizi çok fazla zedeledik."

PKK'yla KDP arasındaki çatışmalar Aralık 1995'te, iki grubun bir ateşkes anlaşması imzalamasıyla son buldu; üstelik kış, savaşı askıya almak için daima iyi bir zamandı. PKK'nın askerî üslerini muhafaza etmesine izin verilirken, Kuzey Irak'ta siyasi faaliyet yürütmesi yasaklandı. Ankara bunu Iraklı Kürtlerin bir ihaneti olarak algıladıysa da, Talabani'yle devam eden savaşa dikkatini yoğunlaştırması gereken KDP'nin yaptığı yalnızca, pratik bir manevraya başvurmaktı.

KDP dış ilişkiler sorumlusu Sami Abdülrahman, PKK'yla çatışmalar sürerken, "Silah ve mühimmatımız olsaydı PKK'nın üstesinden rahatlıkla gelebilirdik," diye böbürleniyordu. "[Fakat] mühimmat, PKK'yla savaşta stoklarımızı tüketmek istemediğimiz için özellikle önemli, zira daha sonra KYB tarafından taarruza maruz kalırsak güçsüz bir konuma düşebiliriz."[10]

Bu arada, ABD'nin, Iraklı Kürtlerin kendi aralarında savaşmaları sonucunda bölgenin daha da istikrarsızlaşacağı ve güç dengelerinin değişeceği yönündeki kaygıları haklı çıkmıştı. Artık, Barzani'den çok Talabani'ye yakın olan İran, bağlantılarını, Temmuz 1996'da Kuzey Irak'a ani bir saldırı başlatmak için kullandı. Hedef sınır ötesinde konuşlanmış İranlı muhalif güçlerdi, fakat Barzani'nin adamları İranlıların Talabani'ye bağlı güçleri desteklediğinden yakınıyordu. Bu karmaşadan, yeni bir dış destekli Kürt iç savaşı doğdu. Ağustos sonunda Bağdat Barzani'ye, Kürt bölgesel yönetimi başkenti Erbil'i Talabani'nin savaşçılarından geri alabilmesi için destek birlik-

10 Daha sonra inkâr ettiği bu ifade, Laizer, *Martyrs*, s. 158'de aktarılıyor.

ler gönderdi. Türkiye'yse, PKK'nın kaostan beslenme yeteneğinden giderek daha fazla kaygılanmaya başlamıştı.

ABD'nin ortalığı yatıştırmak için ısrarla gayret göstermesi, Barzani'yle Talabani arasındaki anlaşmazlıkları çözmeye ve savaşı sonlandırmaya yetmedi. Iraklı Kürt liderler aralarındaki çatışma neticesinde Kürt bölgesinin, komşuları Türkiye, İran ve Suriye arasında paylaşılabileceğini ancak, Türkiye'nin Mayıs 1997'de PKK üslerine yönelik yeni bir büyük operasyona girişmesiyle fark edebildiler. Fakat Iraklı Kürt liderlerin anlaşmaya varabilmesi, Kürt iç savaşının ekim ayında bir kez daha alevlenmesinin ardından mümkün oldu: Bu seferkinde Türk kuvvetleri Barzani'nin askerlerini Talabani'ninkilere karşı desteklemişti. Eylül 1998'de, ABD'den gelen telaşlı barış çağrılarının ardından, iki Iraklı Kürt lider Washington'da bir araya gelip aralarındaki dört yıllık iç savaşı sonlandıran yeni bir mutabakata vardılar.

Türkiye derhal, Irak'ta bir Kürt federe devleti kurulması anlamına da gelen federatif bir yapının öngörüldüğünden şikâyet etti. Türkiye'nin kaygılandığı bir başka husus da, anlaşmada, Kuzey Irak'taki PKK hedeflerine saldırıda bulunabilmesini kısıtlayacak herhangi bir önlemin yer almasıydı. Öbür yandan PKK da anlaşmayı muhtemelen bir tehdit, hiç değilse bir ihanet olarak görüyordu; zira bölgedeki taraflardan biri olduğu halde yine göz ardı edilmişti. Fakat Öcalan'ın esas endişesi başka bir noktadaydı. Türkiye Suriye'ye karşı tehditlerinin dozunu artırmış, Öcalan'ın ülkeden çıkarılmaması durumunda Türk ordusunun müdahalede edebileceği ikazlarında bulunmaya başlamıştı. Bu ortamda Öcalan'ın hayalî tehditlere yoğunlaşması zordu; çünkü karşısında gerçek bir tehdit duruyordu.

Kürt sorunu sürüyor

1995'e gelindiğinde, Ankara savaşla mücadele için yılda 11 milyar dolar gibi yüksek bir rakam harcıyordu.[11] Bu tutarın bir

11 1993-1995 dönemi için savaşın maliyetine ilişkin tahminler, 6 ila 11 milyar dolar arasında değişiyor.

kısmı yeni askerî karakolların inşasıyla bölgedeki kamu çalışanlarının ücret ve prim ödemelerine gidiyordu. Özel kuvvetler, polis ve köy korucularına ek olarak, Türkiye bölgede 220 binden çok asker istihdam ediyordu ki bu rakam, NATO'nun, bir iç savaşta mücadele veren ikinci en büyük ordusunun dörtte birini oluşturuyordu.[12]

İlginç olan, böylesine büyük bir güç gösterisine ve üstelik Öcalan'm taktik hatalarına rağmen, Ankara'nın PKK'yı yok edememiş olmasıydı. İsyancıların sayısmda 1994-1996 arasında keskin bir düşüş yaşandıysa da, ardından, yarısı Türkiye'de olmak üzere, 5-6 bin militandan oluşan sabit bir grup ortaya çıktı. Belki daha önemlisi, PKK, özellikle Kürt siyasal partisi HADEP içindeki sempatizanları ve günlük Kürt gazetesi kanalıyla, Türkiye'nin Kürt topluluğu içindeki hâkim siyasi varlığını korumayı sürdürebildi.

Devletin PKK'yı yok edememesi, sorunun Kürt kimliği değil, terörizm sorunu olduğu iddiasının inandırıcılığını ortadan kaldırıyordu. Zaten, çoğu PKK'nm tanınmış muhalifleri olan Kürt eylemciler çok uzun bir zamandır, PKK'nın bu denli güçlenmesini mümkün kılanın, devletin Kürtler üzerindeki baskısı olduğunu savunuyorlardı. Şimdi, çok yüksek maliyetli olduğu görülen bir savaşla geçirilen on yıldan uzun bir sürenin sonunda, bir Türk köşe yazarı, sorunun belki de terörizm sorunu olmaktan çok, mantık sorunu olduğunu öne sürmeye cesaret edebiliyordu.

Milliyet köşe yazarı Ahmet Altan, 1995'te yayınlanan bir makalesinde, "Mustafa Kemal Selanik'te değil de Musul'da doğmuş bir Osmanlı paşası olsaydı... kurulmasına önayak olduğu cumhuriyetin adını 'Kürdiye Cumhuriyeti' koysaydı..." diye akıl yürütüyor. Kürtlerin asıl dilleriyle kültürlerini unutmuş dağ Türkleri olduğu mitine göndermede bulunarak, "'Kürdiye'de Türk olmadığı, herkesin aslında Kürt ol-

12 Bu kısım için yararlandığım başlıca kaynaklar; Barkey ve Fuller, *Turkey's Kurdish...*; Human Rights Watch, *World Report 1998* (http://www.hrw.org/world-report/); Sabri Sayari, "Turkey's Islamist Challenge", *Middle East Quarterly* (Eylül 1996); Tirman, *Spoils of War*, s. 215-229 ve Kürt meselesiyle ilgilenen bir enstitü olan TOSAM'ın sayfası www.tosam.org

duğu söylenseydi, kendilerini Türk sananların aslında 'deniz Kürt'ü' oldukları iddia edilseydi..." diye devam ediyor. "Biz Türkler buna razı olur muyduk... Yoksa Türk kimliğimizin, dilimizin, kültürümüzün, bu ülkenin 'eşit' vatandaşları olarak kabul edilmesinde ısrarcı mı olurduk?... Biz Türkler, bir 'Kürdiye Cumhuriyeti'nde' yaşasaydık ne isteyeceksek, bu isteklerin bugün Kürtler tarafından dile getirilmesini kabul etmektir demokrasi."[13]

Okurlarını düşünmeye sevk etmek isteyen Altan, Devlet Güvenlik Mahkemesi'nce halkı etnik düşmanlığa sevk etmekle suçlandı: Ardındaki yasa mantığı, Kürtlerin Türklerden baskı gördüğünü iddia etmenin Kürtlerle Türkler arasında kin ve nefreti kışkırtacağıydı. Aldığı hapis cezası ertelendiyse de gazetedeki işinden atıldı. Fakat söz konusu yazı, Kürt kimliğinin toptan baskı altına alınmasını talep eden devlet yaklaşımından Türklerin de yorgun düşmeye başladığının işaretiydi.

Hükümetin ikinci ortağı SHP'ye mensup ve insan haklarından sorumlu Devlet Bakanı Algan Hacaloğlu Haziran 1995'te, PKK'ya hâlâ yeni katılımlar olduğunu belirtip bunun nedeninin yaygın bir yabancılaşma olduğunu, bütün konuşulanlara rağmen hükümetin haklar ve demokrasi konusunda gerçek bir ilerleme kaydedemediğini açıklıyordu.[14]

Kısmen ve özellikle merkezdeki Türkler için, daha yüksek sesle tavır alınmasının nedeni, savaşın maliyetiydi. Maliyet neredeyse üstesinden gelinemez bir düzeye ulaşmıştı ve yalnızca devlet harcamalarından ibaret de değildi. Yapılamayan yatırımlar, turizm gelirlerindeki kayıplar (PKK yabancıları Türkiye'den uzak durmaları için sık sık uyarıyor ve zaman zaman tatil beldelerinde bombalı eylemler düzenliyordu) ve Türkiye'nin uluslararası alandaki saygınlığının giderek daha fazla zedelenmesi de bu maliyetin bileşenleriydi.

Ankara'nın genellikle en sağlam müttefiki olan ABD, Türkiye'ye sağlanan destek paketleri ve yapılan askerî satışlarla il-

13 *Milliyet*, 17 Nisan 1995.

14 Reuters, 9 Haziran 1995; Amnesty International, *Turkey: No Security Without Human Rights*, s. 7'de yer veriliyor.

gili iç tartışmalar ve tereddütlerle karşı karşıya kalmaya başlamıştı. Washington'da yaşayan Türkiyeli Kürt eylemci Kani Xulam'ın desteğiyle yayınlanan, Türkiye'nin insan hakları ihlalleri ve Kürtler üzerinde uyguladığı baskılara dair raporlar, Ankara'nın iddialarını çürütüyordu. 1994 yılında ABD Kongresi, insan hakları ihlallerine dair iddialara yönelik özel bir incelemeye istinaden, Türkiye'ye yapılan yardımların % 10'unu askıya aldı. Bundan önce de, bir parti misket bombası satışı iptal edilmiş, Türkiye'nin çok ihtiyaç duyduğu Kobra helikopterlerin satışı da ertelenmişti. Türkiye'nin Avrupa'yla daha yakın ilişkiler kurmak için başlattığı süreç de birdenbire tehlikeye girmiş görünüyordu. Kürt vekillerin hapse atılmasından dolayı hayal kırıklığına uğrayan Avrupa Parlamentosu Aralık 1994'te, Türkiye'yle yapılması uzun süredir gündemde olan Gümrük Birliği Anlaşması'nın imzalanmasını erteleme kararı aldı. Aşağı yukarı aynı zamanlarda, Avrupa Konseyi, demokratik reformların gerçekleştirilmemesi durumunda Türkiye'nin üyeliğini askıya alabileceği ikazında bulundu. Bu sonuncusu aynı zamanda, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik için katılım müzakerelerine başlama umudunu da tehlikeye attı.

Türkiye'deki iş dünyasının seçkinleri 1995 yılında bir dizi acil rapor yayınlayarak devletin Kürt sorununa ilişkin yeni bir yaklaşım belirlemesi çağrısında bulundu. Raporlardan biri Ankara'nın azınlıklar konusunda İspanya, İtalya ve Britanya deneyimlerine bakmasını öneriyor; bir diğeri Kürtçe eğitimin ve kültürel özgürlüklerin önünü açmanın iyi olabileceğini belirtiyordu. Aralarında ilk Kürt kamuoyu yoklamasının da bulunduğu[15] bu raporlar kâğıt üzerinde gayet iyi görünmekle beraber, ya büyük ölçüde göz ardı edildi ya da arkalarında gizli hedeflerin, gizemli destekçilerin bulunduğu ithamlarının gölgesinde kaldı.

Ankara cüretkâr fikirleri kabule hazır değildi, ama değişim gerektiği de ortadaydı: Kürtleri tatmin etmek için değil, ama

15 Sonuçları, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) tarafından Ağustos 1995'te kamuoyuyla paylaşılan bu araştırmayı Doğu Ergil yönetmişti.

Türkiye'nin uluslararası konumunun daha fazla zarar görmesini engellemek için. Özellikle Avrupa'yla Gümrük Birliği, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılma umutlarının bir simgesi haline gelmişti. Dahası, Türkiye'nin Batılı bir ulus olarak kabul görme arzusunun bir simgesi olmuştu ki Avrupa'nın önemli bir bölümünün bununla ilgili tereddütleri devam ediyordu. 1995 yazında Başbakan Süleyman Demirel Avrupa Parlamentosu'nun bu ticari anlaşma aleyhine karar vermesi durumunda ülkedeki İslamcıların güçleneceği yönünde rahatsız edici bir ikazda bulundu. ABD yönetimi de Türkiye'nin Gümrük Birliği arzusunun ülkeyi olumlu değişime zorlayabileceğini belirterek bu uyarıyı yineledi. Avrupa'yla ilişkilerden sorumlu Milli Savunma Bakan Vekili Richard Holbrooke, "oylamanın Türkiye lehine çıkmasını sağlamak için bütün Avrupa'da büyük çaba sarf ediyordu."[16]

Görevde geçirdiği iki yıl zarfında siyasetin acemisinden siyasi hesap ustasına dönüşmüş olan Başbakan Tansu Çiller, siyasi geleceğini bu ticari anlaşmaya bağlamıştı; baskıların artmasıyla Çiller de eyleme geçti. Yapmaya karar verdiği değişikliğin çıtası epey yüksekti: Daha çok Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesi olarak bilinen "bölücü propaganda yasağı". 100'den çok yazar, yayıncı, Kürt eylemci ve başka çevreler, Kürtler ve talepleriyle ilgili şiddet içermeyen tartışmaları cezalandırmak üzere kullanılan bu yasa yüzünden hapisteydi; 2.000'den çok dava da sıradaydı. Sağlam bir çıkış yapma arayışındaki Çiller, söz konusu yasa maddesini başarıyla Meclis gündemine taşıyarak, savcıları en azından sanığın devleti bölmeyi istemiş olduğunu kanıtlamaya zorlayacak biçimde, "niyet dikkate alınmaksızın" ifadesinin çıkarılmasını önerdi. Avrupa Parlamentosu'nun Gümrük Birliği oylaması için toplanmasından yaklaşık altı hafta önce, değişiklik TBMM tarafından onaylandı ve Çiller'in, Kürt sorununu çözmeye çalıştığını iddia etmesine olanak sağladı. 80'den çok tutuklu cezaevinden hemen tahliye olurken, diğerlerinin kararları da yeniden incelemeye alındı.

16 Tirman, *Spoils of War*, s. 229.

Terörle Mücadele Yasası'nda yapılan değişiklik siyasal faaliyet ve eleştiriye getirilen sınırların yavaş da olsa aşınmasının bir parçasıydı: Sisteme meydan okuyan insanların sayısı arttıkça sınırlar da esniyor ve zayıflıyordu. Öte yandan Türkiye, devletin Kürtlere muamelesine ve insan hakları ihlallerine eleştirel yaklaşanları yaptırıma uğratmak üzere kullanılan bir sürü yasal düzenlemeyi de hâlâ yürürlükte tutuyor, ancak uygulanmalar politik iklime göre değişkenlik gösteriyordu. Çiller 8. maddenin değiştirilmesinde istekli olmasına rağmen, politik iklim, konuşmaları ya da yazılarıyla sisteme karşı koyanların cezalandırılmasına hâlâ elveriyordu.

Avrupa Parlamentosu, Gümrük Birliği'ni aralık ortasında kabul etti. Ama bu Çiller'e pek fazla bir şey kazandırmadı. Kürtler sorunlarının çözümü için çaba gösterildiğine inanmıyor, ülkenin geri kalanı da hükümetteki yolsuzluk iddialarından ve başka sorunlardan dolayı memnuniyetsizlik duyuyordu. Aralık sonundaki genel seçimlerde, Refah Partisi oyların % 21'ini alarak ilk sıraya yerleşirken, Çiller'in partisi % 19'la ikinci sıraya düştü. Kürt partisi HADEP, hâlâ Güneydoğu'nun gözdesi olmasına ve kimi kesimlerinde % 50'den çok oy almasına rağmen, TBMM'ye girmek için gerekli olan % 10'luk ulusal barajı aşamadı ve koltukları diğer partilere gitti.

Sonraki bir buçuk yıl boyunca, Türkiye'nin merkezdeki siyasetçileri ve kamuoyu önderleri, Refah Partisi'nin laik devleti zayıflatmak isteyip istemediği sorusuna yoğunlaştılar. Azınlık hükümetinin başarısızlığının ardından, Refah Partisi Başkanı Necmettin Erbakan 1996 yılı ortalarında eski rakibi Tansu Çiller'in ortaklığıyla yeni bir hükümet kurdu. Refah Partisi teorik olarak, Kürt kimliği üzerindeki sınırlandırmaları gevşetmeye daha açıktı, zira etnik bağlardansa İslam'a olan dinsel bağlar daha önemliydi. Üstelik onlar da Kürtler gibi laiklik temelli Kemalist devletin türlü veçhelerine eleştirel yaklaşıyorlardı.[17] Fakat Erbakan, bir İslamcı olmasından dolayı, diğer siyasetçilerden daha da kısıtlı durumdaydı. Güçlü güvenlik or-

17 Özellikle Barkey ve Fuller'ın *Turkey's Kurdish...*, s. 99-108'deki kusursuz analizlerine bkz.

ganını kızdıracak bir şey yapma riskini göze alamazdı; üstelik söz konusu kuruluş zaten, Erbakan'ın laik devleti zayıflatmaya çalışacağından şüpheleniyordu.

Şubat 1997'de, askeriyenin hâkimiyetindeki Milli Güvenlik Kurulu (MGK) Erbakan'ı, ülkedeki İslami faaliyetlerdeki serbestiyi sınırlandırmaya dönük önlemler başlatması için bir muhtırayla uyardı. Haziran 1997'de Erbakan, Türk ordusunca gerçekleştirilen silahlı eylemlerin örtülü tehditleri altında, istifaya zorlandı.

Yeni hükümet, Anavatan Partisi başkanı Mesut Yılmaz'ın liderliğinde kurulan üç partili bir azınlık koalisyonuydu. Bu hükümet en başından itibaren, Kürtlerin taleplerine duyarsızlığını ortaya koydu. Koalisyon protokolü, Güneydoğu'daki sorunun etnik kimlik meselesi değil, özünde ekonomik, coğrafi bir mesele olduğunu belirtiyordu. Yılmaz, Erbakan alaşağı edildikten kısa süre sonra askeriyeyi öfkelendirmemek arzusuyla hareket etmiş olabilir, veya o ve hükümet ortakları belki de, PKK'nın silahh mücadelesi düşüşte olduğuna göre, aynı şeyin etnik kimlik için de geçerli olabileceğine inanmışlardı.

Yine de Türkiye siyasetinde hâkim olan Kürt meselesine durağan yaklaşım 1990'ların sonlarına doğru, değişime direnemedi. Kürt kimliği üzerindeki yasal sınırlandırmalar varlığını sürdürse de bunların uygulanması giderek daha da güçleşti. Bir yandan PKK'nın mücadelesinin, tamamı PKK sempatizanı olmayan Kürtlere aşıladığı cesaret, bir yandan eylemcilerin –ya da Kürt kimliklerine sahip çıkanların– sayısındaki büyük artış, daha geniş bir manevra alanının oluşumunu sağladı. Yasal Kürt partisi HADEP, ulusal siyasetin duvarlarını aşamadıysa da, 1999 yerel seçimlerinde bölgedeki önemli belediye başkanlıklarının çoğunu aldı. Bu başarı partiye, özellikle de PKK'nın askerî alanda hız kaybetmesine koşut olarak, devasa bir nüfuz alanı sağladı.

Her şeye rağmen, '90'lı yılların ikinci yarısı da nihayete ererken, iki nokta açıklığa kavuşmuştu: Birincisi, Öcalan, askerî zemini kaybetse bile, PKK'nın üstünlükleri ve Türki-

ye devletinin zaaflarına dair gerçekçi olmayan analizlerinden vazgeçmeyecekti. İkincisi, Türkiye devleti, PKK'nın askerî açıdan kontrol altına alınmasının yok edilmesi anlamına gelmediği açıklık kazansa bile, Kürt sorununa gerçekçi olmayan yaklaşımını değiştirmeye niyetli değildi. Arda kalan, Kürt sorunuydu.

13

Yeni Bir Yol Arayışı, 1995-1998

Dr. Süleyman ve Küçük Zeki'yle beraber on kadar başka PKK militanı 1995 sonunda Suriye'ye geçmek üzere Zap kampından ayrıldılar. Sınırı geçmek zannettiklerinden zor oldu, çünkü normalde bu tür geliş gidişleri görmezden gelen Suriye askerleri bu defa onlara ateş açtı. Militanlar yine de sınırı geçmeyi başardılar. Dr. Süleyman ve Küçük Zeki, Öcalan'ı görmeyeli neredeyse beş yıl olmuştu ve her ikisi de PKK'nın giderek zayıflayan askerî durumunu Öcalan ile yüz yüze görüşmeyi umuyordu. Ancak Öcalan, kendi görüşlerine itiraz istemediğini önceden açıkça belirtmişti.

Dr. Süleyman, "Benim evvelce görmüş olduğum Apo bu değildi," diye belirtiyor. "Asıl yüzünü şimdi görüyordum sanki. Bizi karşıladığında 'İşte bakın ben ne kadar güçlüyüm, sizin bugün hayatta olmanızın sebebi benim,' gibi laflar etmeye başladı. Ali K. diye biri geldi, Öcalan da ona beş para etmez bir serseri olduğunu söyleyip küfretti. Adamın bizim karşımızda boynu büküldü kaldı. Ama Öcalan aslında bize mesaj veriyordu; diyordu ki, 'Bundan sonra sıra size gelebilir.'"

PKK'nın Suriye'deki başhca faaliyetleri başkent Şam'ın biraz dışında, yüksek duvarlarla örülü iki ayrı kampta gerçekleşiyordu. Her kampta yaklaşık 200 kişi bir yıl boyunca siyasi eği-

tim alıyordu. Kamplardan biri, başta Iraklı ve Suriyeli PKK mensupları olmak üzere, Kürtçe konuşanları, diğeri de Türkçe konuşan mensupları barındırıyordu. Kamplar hemen hemen aynı şekilde düzenlenmişti: Kadın ve erkek militanların ayrı ayrı barındıkları yatakhane türü odaların bulunduğu binalar, voleybol sahası, Öcalan'ın çok sevdiği futbol sahası, içine hiçbir zaman su doldurulmamış olan bir yüzme havuzu ve Öcalan'ın ders verdiği büyük bir bahçe. Şam'da altı aydan fazla kalmaları beklenen Dr. Süleyman ve Küçük Zeki Türkçe konuşanların kampındaki eğitim programının yönetim kuruluna atanmışlardı.

Dr. Süleyman, "[O zaman] eğitim sadece Öcalan'm analizlerini okumak ve [konuşmalarının] kasetlerini dinlemekten ibaretti," diye belirtiyor. "Bazen Öcalan konuşmaya gelirdi; bizim görevimiz herkesin bu konuşmalara katılmasını sağlamaktı."

PKK lideri ders anlattığı zaman belli bir protokolün izlenmesi gerekiyordu. Militanların aksırma, gülme ya da benzeri uygunsuz davranışlarda bulunmaları yasaktı. Öcalan'm soru yönelttiği militanlar ayağa kalkarak soruyu yanıtlamak zorundaydı. Daha da garibi, bu kişiler Öcalan onları ne kadar sıkıştırırsa sıkıştırsın bir daha yerlerine oturamıyor ve bazen altı ya da yedi saat süren söylev boyunca ayakta dikilmek zorunda kalıyorlardı.

Üç yıldır PKK içinde yer alan, ilk kez 1995'te Şam'a gelen ve aynı yıl Öcalan'a Kadın Kongresi'nin raporunu getiren Neval, "Bütün bunlar önceden açıklanıyordu," diyor. Öcalan'ın anlattığı derslerin birinin başında söz almış ve Öcalan'ın ısrarına rağmen yerine oturmamıştı. Oturmayı reddetmesi gerektiğini biliyordu. "Hayır diyordum, hayır oturmayacağım, hayır ayakta kalacağım; Öcalan da 'Sen gençsin,' diyordu. Beş saat boyunca ayakta durdum."

Öcalan anlattığı derslerin, yani verdiği söylevlerin, militanların kendisini ve kendisiyle özdeş gördüğü PKK'yı anlaması için bir fırsat olduğunu düşünüyordu. Tarihsel analizleriyle çocukluk anılarını ve PKK tarihini çoğunlukla birbiriyle harmanlayarak anlatan ve yorulmak bilmeyen bir hatipti. İnsan-

ların isimlerini hafızasında tutabiliyor, onların mücadeleye katılmadan evvelki hayatlarıyla ilgili bazı detaylara değiniyor ve kendi fikirlerini desteklesinler diye konuşmasında bu tür deneyimleri ele alıyordu. Militanlar genellikle, PKK'nın eğitim kamplarında geçirdikleri sürenin sonunda hissettikleri coşkudan yorgun düşüyorlar, Öcalan'm söylevlerinin, hedefe yoğunlaşmaları ve cesaretlerini toplamaları konusunda ateşleyici olduğunu söylüyorlardı.

Ancak Neval, Öcalan'ı ilk dinlediğinde pek etkilenmemişti:

> Öcalan ara vermeden üç-dört saat konuşuyordu. Çocukluk günlerinden, bahçelerindeki meyvelerin başında nasıl beklediğinden bahsediyordu. Öcalan'm konuşmasından sonra herkes oturup bunu analiz ediyordu, mesela bahçe derken aslında sosyalizmi kastediyor gibi. Bana göre Öcalan bahçeden başka bir şeyi anlatmıyordu... Sanki ben hariç herkes bunları anlıyordu. Ve ben nerede hata yaptığımı kestiremiyordum, sonuçta aptal bir insan değilim; [PKK'yi çökertmeyi amaçlayan] ajan da değilim. Sonunda gördüm ki sorun Öcalan'da... ve herkes onu anladığına dair kendini kandırıyor. Bir an evvel [mücadeleye] geri dönmem gerektiğini anladım.

Neval'in bu noktaya varması birkaç ay almıştı ve bunları kimseyle paylaşamayacağını biliyordu. Ayrıca Neval'in kaygıları PKK'nm lideriyle değil, Kürt toprakları için PKK'nm verdiği mücadeleyle ilgiliydi. Neval, "Öcalan resmî liderse eğer, bırakın öyle olsun. Benim için önemli olan mücadele etmekti ve zaten mücadele ediyordum," diye açıklıyor.

Bu görüş, yani PKK'nın mücadelesinin Öcalan'm liderliğinden daha önemli olduğu görüşü, 1990'ların ikinci yarısından itibaren kıdemli PKK militanları arasında da yaygınlaşmaya başladı. Ama yine de tek önemli şeyin, Öcalan'm analizleri ve kararları olduğunu biliyorlardı. Küçük Zeki ve Dr. Süleyman, Zap görüşmelerinin ardından Şam'a geldiklerinde, Öcalan'ın taktik ve kısa vadeli amaçlar hususundaki görüşlerini değiştirebilmeyi umuyorlardı, ancak birkaç ay içinde bunun mümkün olmadığını anlamışlardı.

Dr. Süleyman, "Ona gerillaların yiyecek bulamadıklarını söylüyorduk, kabul etmiyordu; bizi dinlemek istemiyordu zaten," diye anımsıyor. "Kimse ona gerçek durumun ne olduğunu açıklayamıyordu."

Bunları dinleyip anlamak yerine Öcalan, 1996 başında yeniden toplantı çağrısı yaparak mücadelenin bir sonraki aşamasını açıklayacağını duyurdu. Zap toplantısında dağdakilerin mücadelesini eleştiren birçok kıdemli arazi komutanı yeniden görüşlerini dile getirmeye çalıştı. Küçük Zeki, "Eleştirinin sınırı Öcalan'ı şahsen hedef almamaktı," diye açıklıyor. Öcalan savaşın asilerin aleyhine döndüğünü kabullenmek istemiyordu. Bunun yerine dağdakilerin muazzam silahlı birlikler oluşturmaları gerektiği, dağlarda mağaraların içine çekilip Türk askerlerinin saldırmalarını beklemeleri gerektiği gibi taleplerini tekrarladı.

"Ve sonra onları yok edecektik," diyor Küçük Zeki, duraksayarak. "Bu söylenenlere inancımız yoktu. Toplantıdan hiçbir şey çıkmadı. Öcalan bizim fikrimizi değiştirememişti."

Birileri Öcalan'ı öldürmeye çalışıyor

1996 Nisan'ında bir akşam Küçük Zeki, Türkçe konuşulan kampın okul bahçesinde oturmuş toplantı tutanaklarını daktilo ediyordu. Aniden büyük bir patlama duydu, bahçe şarapnel parçalarıyla doldu. Kamp girişinin bulunduğu yolda bir bomba patlatılmıştı. Kimse zarar görmemişti, ama yolda kocaman bir çukur açılmıştı.

Öcalan hemen bunun kendisini öldürmek üzere planlanan bir Türk eylemi olduğunu ilan etti. Öyleyse bile hayli acemice girişilmiş bir eylemdi. Bombanın Öcalan'ı veya herhangi bir PKK'lıyı öldürme ihtimali çok zayıftı, zira Öcalan geceleri o yolu çok nadir kullanıyordu ve kampın duvarları içeriyi dışarıdan gelecek herhangi bir zarara karşı koruyordu. Bu daha çok, Suriye istihbaratının Öcalan'a karşı bir ihtarı olabilirdi. Fakat buna rağmen bombalama eylemi Öcalan'm işine yaradı.

Küçük Zeki Öcalan'ın cüretine şaşırarak, "Öcalan sonra

okula geldi ve bize dedi ki, 'İşte bakın talimatlarımı yerine getirmediniz; getirseydiniz devlet [Türkiye] bu kadar ileri gidemezdi,'" diye aktarıp ekliyor, "Olayı bize karşı kullanmak için evirip çevirdi."

Küçük Zeki ve Dr. Süleyman genç birer üniversite öğrencisiyken ulusal mücadelede yer alabilmek için PKK'ya katılmışlardı. Dört yılın sonunda, yalnızca Türk mermilerini değil, örgüt içindeki bazı militanların tutuklanması ve hatta öldürülmesiyle sonuçlanan entrika ve rekabetleri de atlatabilmiş, tanınmış, deneyimli arazi komutanları olmuşlardı. Öcalan'ın yanında geçirdikleri altı aydan sonra PKK'nın bir darboğazda olduğuna kanaat getirmişlerdi.

Küçük Zeki, "Öcalan *MED-TV*'ye gidip bazı şeyler söylüyordu veya *Özgür Gündem*'le konuşup yaptığı her şeyi anlatıyordu; her şeyin iyi gittiğini düşünüyordu, ama aslında hiçbir şey iyi gitmiyordu," diye ekliyor.

O yaz, Küçük Zeki Türkiye'ye dönmek üzere kamptan ayrıldı:

> PKK'den ayrılmak istemiyordum. Bu durumda, yapılacak en iyi şey Öcalan'dan uzaklaşmaktı. Önce Zap'a gittim, sonra haziranda Çukurca sınırına gidip 70 kadar kişiyle sınırı geçtim, bir diğer 70 kişi de başka yerden geçti. O sırada çatışmalar oluyordu. Karnımız açtı, hiçbir şeyimiz yoktu. Bölgeyi geçerken durumu görme fırsatım oldu. Botan'da insanlar üç aydır ekmek bulamıyordu. Garzan'da durum aynıydı. Başka bir yerde köy korucularından aldıkları birkaç koyundan başka bir şeyleri yoktu.

Durum giderek daha da kötüleşti. Köylerin boşaltılmış olması, etkili bir savaş sürdürmek için umutsuzca ihtiyaç duydukları bazı şeyleri temin edebilecekleri insanlarla bağlarının kopması demekti. Küçük Zeki'nin Erzurum yöresindeki ekibi telsizlerine koymak için pil bulamıyordu; yırtık ve delik ayakkabıları da yenileriyle değiştiremiyorlardı. İlaç stokları tükenmişti. Bazen, Küçük Zeki PKK'nın Kuzey Irak-Zap'taki idari merkeziyle irtibat kurduğunda neyin yanlış gittiğini açıkla-

maya çalışıyordu. Ortamın daha sakin olduğu, gerekli malzemenin daha kolay sağlanabildiği Irak'taki komutanlar, Türkiye içindeki silahlı birliklere, Türk askerî kuvvetlerini pusuya düşürmek üzere çabalarını ikiye katlamaları gerektiğini söylüyorlardı.

Küçük Zeki, "Roketimiz yok dedim, yeterince gücümüz de yok," diye aktarıyor.

Daha kötüsü bölge halkı şikâyet etmeye başlamıştı. Dağlardaki gerilla komutanlarına durumun daha ne kadar süreceğini soran mektuplar yazıyorlardı. Asiler de Türk ordusu da halkı sıkıştırıyordu.

O sıralar Diyarbakır bölgesine dönmüş bulunan Dr. Süleyman, "Sürekli olarak saldırı vardı ve hep kendimizi savunmak zorunda kalıyorduk," diye anlatıyor. "Evet, bazen bizim inisiyatifimizle başlayan çatışmalar olsa da genelde kaçıp saklanmak zorundaydık."

PKK'lılar kendi aralarında ne yapılması gerektiğini tartışıyorlardı.

Küçük Zeki bir Türk deyişinden hareketle, "Mesele kimin boynuna zil takacağıydı," diye açıklıyor. "Şu anlama geliyordu: Bunu Öcalan'a söyleyecek cesaret kimde var? Ben millete anlatmaya çalıştım; bakın bu durum benim suçum değil, ben elimden geleni yapıyorum, ama 1998'e gelindiğinde ben bile artık fazla çalışmıyordum. Ve insanlar umutsuz bir durumdaydılar."

Sıra Şemdin Sakık'ta

Neval bir keresinde bir mihtanın hayatta kalabilmesi için üç şeye ihtiyacı olduğunu belirtmişti: Ateş altındayken sakin kalabilmek için soğukkanlılık, bazen öldürülmemenin tek garantisi olan şans, son olarak, engebeli Kürt dağlarında her gün uzun ve zorlu yürüyüşler yapmak için fiziksel dayanıklılık. Ancak Neval'in, belki de zaten çok açık olduğu için belirtmediği bir şey daha vardı: Öcalan'la ters düşmemek.

Bu, en yeni üyesinden, onca çatışmadan geçmiş en kıdemli

komutanına kadar PKK'daki herkesin bildiği bir şeydi. Örneğin, 1996 yılında savaşın gidişatıyla ilgili kaygılarını Öcalan'la paylaşmak isteyen Dr. Süleyman, bunu nasıl yapacağı konusunda çok dikkatliydi.

"Özgürce konuşursanız," diyor omzunu silkerek, "ortadan kaldırılabilirdiniz."

Dr. Süleyman'ın arkadaşı ve –sınırdaş bölgeleri yönettiklerinden– komşusu Küçük Zeki de, Öcalan'ı ikna etmek için PKK'nın askerî taktiklerini değiştirmesi gerektiği iddiasında ne kadar ileri gidebileceğini biliyordu.

"Benim epeyce konuşma şansım vardı, ama sınırları biliyordum; sınır, onu şahsi olarak eleştirmemekti," diyor Küçük Zeki.

Benzeri biçimde, 1993'te PKK'ya katıldığında 15 yaşında bir lise öğrencisi olan Batufa, izin verilenlerle verilmeyenleri hızlıca kavramıştı. İzin verilmeyenler listesinde; kaçmaya çalışmak, kaçma niyeti taşıdığın izlenimi vermek, cinsel ilişkiye girmek ya da sadece üst düzey komutanlardan biriyle ters düşmek vardı. "Biri ortadan kaybolurdu, onlar da [komutanlar] Paris'e gittiğini söylerlerdi," diye anımsıyor Batufa, "bu, o kişinin öldürüldüğü anlamına gelirdi."

Ne var ki, PKK'nın en deneyimli askerî komutanı Şemdin Sakık, bunu bir an unutuverdi.[1] Belki de, yapılı bir fiziğe sahip, utangaç görünen ve PKK'ya 1979 yılında katılmış olan (sonraları, babasının evlenmesi için gerekli olan parayı vermeyi reddetmesinin ardından örgüte katıldığını söyleyecekti) Sakık, çok kez hayatta kalmayı becerebildiği içindi bu unutuş: Sayısız Türk askerî operasyonundan, Öcalan'ın iktidarını koruyabilmek için düzenlediği örgüt içi siyasi entrikalarından, başka PKK militanlarının kaçmasına, yalıtılmasına ya da öldürülmesine yol açan şüphelerden sıyrılmayı becerebilmiş; üstelik bunların yanında, başında bulunduğu bölgelerde müthiş savaş kuvvetleri ve lojistik ağlar oluşturmuştu. Bütün bun-

1 Sakık'ın PKK'daki tarihini anlatan bu kısım için, kendisini tanıyan PKK militanlarıyla yapılan görüşmeler ve Çelik, *Ağrı...*, s. 116-117, 399-409 ve iki militanın günlüklerinden (Ersöz, *Gurbet'in Güncesi* ile *Zinarin'in Güncesi*) yararlanıldı.

lar da, yalnızca cesur ve yetenekli değil, aynı zamanda şanslı olduğunun kanıtıydı.

Sakık PKK mücadelesinin bir simgesi haline gelmişti; Güneydoğu'daki takma ismi, kanuna karşı gelen aziz kimse ya da biraz dik başlı olmasına rağmen yine de saygı duyulan aile mensubu anlamına gelen Şemo'ydu. Öteki üst düzey komutanlar gibi, Sakık da PKK'nın 1990'ların ortalarında içine girdiği askerî çıkmaza bir çözüm getirilebileceğine ya da en azından buna dair bir tartışma başlayabileceğine dair umutsuzdu: Kızgınlığını, askerî operasyonların idaresinden sorumlu dört üst düzey PKK mensubuna yöneltti. Bu kızgınlığın 1995 Zap Konferansı sırasında patlaması, kendisiyle görüş birliği içinde olanları bile büyük bir şaşkınlığa uğrattı.

"Sakık toplantıda ayağa kalkıp [Öcalan'ın üst düzey komutanları] Duran Kalkan, Mustafa Karasu, Murat Karayılan ve Ebubekir'i [Halil Ataç] suçladı; savaşmayı bilmediklerini söyledi," diye aktarıyor Dr. Süleyman. "Daha sonra Sakık'a, 'Ne diyorsun? Sorun bu insanlarla ilişkili değil ki,' demiştim. 'Savaş kötüye gidiyorsa, bu onların değil, Apo'nun hatası,' demiştim. Fakat bu toplantı Şemdin'in sonu oldu, çünkü çok açık konuşmuştu, belli insanları hedef almıştı ve sonra ne oldu? Apo'ya, Şemdin'in örgütün kontrolünü ele geçirmek istediğine dair raporlar yazdılar."

Öcalan tehditleri öngörmekte ustaydı, ama tehdit yaratmakta belki de daha ustaydı; bu, sorun olarak gördüğü kişilerden kurtulmak ya da onları uzaklaştırmak üzere açıktan öne sürülebilecek mazeretlere ihtiyaç duyduğunda işe koştuğu bir taktikti. Bu taktiği bilhassa üst düzey militanlara karşı kullanırdı, çünkü hain olduklarını öne sürüp infaz etmek örgütün moraline zarar verebilir, üstelik kendi liderlik yeteneklerine dair soru işaretleri yaratabilirdi. Bunun yerine, kişinin kendi eylemlerince mahkûm edilebileceği ortamlar yaratıyordu.

Bunu, belki de en dikkat çekici biçimde, 1993 yılında, Türk ordusunca desteklenen Iraklı Kürtlerin PKK'ya karşı giriştiği 1992 savaşını başarıyla yönetip militanların bağlılığını ve

saygısını kazanan erkek kardeşi Osman Öcalan'a yaptı: Erkek kardeşini, hem savaşı hem de ateşkes müzakerelerini, tam tersi geçerli olmasına rağmen, kötü yönetmekle suçladı ve kardeşinin "işbirlikçi" hatalarının soruşturulması için geniş kapsamlı bir konferans düzenlenmesini emretti.[2]

Amacı Osman'ın güvenilirliğini zedelemekti: Morali son derece bozulmuş olan Osman'ın 1993 yazında İran'a kaçması, PKK liderinin çok hoşuna gitmiş olmalıydı. Bunu, PKK üyelerince İran'dan zorla geri getirilen erkek kardeşinin örgüte sadık olmadığını öne sürmek için kullanabilirdi. Bunun ardından Osman, partiye karşı, aslında neler olduğu bilinmeyen sadakatsizlikler sergilediği iddiasıyla ölüm cezasına çarptırıldı ve söz konusu cezadan ancak, kendi kendisini aşağıladığı bir dizi özeleştiri sunduktan sonra kurtulabildi: Bunlardan biri, tam 106 sayfa uzunluğundaydı. 5. Kongre'de (1995) affedileceği zaman geldiğinde öylesine dışlanmıştı ki, PKK'daki konumundan geriye ancak Apo'yla ilişkisi bağlamında tanımlanacağı denli az şey kalmıştı. Bir başka deyişle, hiçbir zaman bir tehdit oluşturamadı; bu, muhtemelen, 1996 yılında Hakurk kampındaki eski sorumluluk alanına dönebilmesinin de nedeniydi.

Sakık'ın düşüşü

Şimdi sıra Sakık'taydı. Her şeyden önce, Öcalan bu deneyimli askerî komutanı ayrıcalıklı bir yerde görüyordu. 1995 Zap Konferansı'nın ardından, Öcalan Sakık'ı, PKK'nın askerî üssünün faaliyetlerini yönetmesi beklenen üç kişilik yürütme kuruluna geçirmişti. Yürütme kurulunun üyeleri sürekli olarak çatışma içindeydi: Kadın faaliyetlerinden sorumlu Neval, alandaki daha geniş deneyiminin kendisine son sözü söyleme hakkını verdiğine inanan Sakık'la geçinemiyordu. Kurulun üçüncü üyesi olan ve hemen hemen hiç askerî deneyimi olmamakla beraber, uzun süre Öcalan'a sadık kalmış bulunan Ali Haydar (Fuat) Kaytan da Sakık'la çatışma içindeydi. Sorun kıs-

2 Osman Öcalan'la ilgili sorunlar 5. Kongre'de tartışıldı. Bkz. *PKK 5. Kongre Kararları*, s. 271-274. Osman'ın uçuşunu eski PKK militanları anlatıyor.

men, kurulun yetki alanının açıkça tanımlanmamış olmasından, bu nedenle de etkili bir biçimde işleyememesinden kaynaklanıyordu ve Öcalan kasten böylesini yeğlemişti. Yürütme kurulu üyelerinin Öcalan'ın aracılığına başvurmaktan başka bir seçenekleri yoktu.

"Öcalan'la her gün telefonda konuşuyorduk," diye aktarıyor Neval, "ona sorunlardan bahsediyorduk."

1995-1996 kışının çok sert geçmesi ve kamptaki 500'den fazla militanın mevsimin geçmesini beklemekten başka yapacak bir şeylerinin olmaması, gidişatı daha da kötüleştirdi.

Neval, "Çok soğuktu, mağaralarda barınıyorduk, bazen o kadar soğuk oluyordu ki konuşamıyordunuz bile," diye anlatıyor. "Mercimek çorbası içiyorduk, ama ne meyve ne de sebze vardı. Fakat Şemdin, Türkiye'deki asiler nasıl yaşıyorsa bizim de öyle yaşamamızı istiyor, ısınmak için sobayı yakmamıza bile izin vermiyordu." Yılgınlıkla başını sallıyor. "Bir biçimde üstesinden geldik."

Çok uzun bir zaman geçmeden üçü arasındaki ilişkiler tamamen koptu... PKK'nın mantığında, birinin sorumluluklarını taşıyamaması, PKK'ya yeterince bağlı olmamasının ya da ihanet içinde olduğunun göstergesiydi. Kasım 1996'da, Neval, Fuat ve Sakık tutuklandılar. Silahları ellerinden alındı –ki Sakık için bu en feci hakaret olmalıydı– ve Şam'a götürüldüler.

Muhtemelen Neval gibi, Sakık da kendi eylem ve düşüncelerinin eleştirisini veren ayrıntılı bir rapor yazmak zorundaydı; ardından bir duruşma düzenlendi, diğer PKK üyeleri yargılananlarla ilgili eleştirilerini yüksek sesle dile getirip sanıkları her tür gerçek ve hayalî hatayı kabul etmeye zorladılar. Fakat Sakık, bu süreçten geçmeye zorlanan diğerlerinden farklı olarak, güçlü bir itibara sahipti. Öcalan onu ne denli gözden düşürmeye çalışmış olursa olsun, ne askerî deneyimi hedef alınabilir ne de cesareti sorgulanabilirdi.

1997 yılı sonlarında, Öcalan bir çözüm buldu: Sakık'ın, Suriye'nin uzak-batı sınırına komşu olan, Hatay'ı da içeren, PKK'nın Güneybatı olarak adlandırdığı bölgede savaşmaya

gitmesini emretti. Hatay, uzun süredir Türkiye topraklarına dahil olmasına rağmen, Suriye'nin üzerinde hak iddia ettiği bir bölgeydi; PKK, büyük bir ihtimalle Suriye'nin yönlendirmesiyle, buraya dönem dönem bazı küçük saldırılarda bulunmuştu. Fakat genel olarak, PKK'nm hiçbir zaman kayda değer bir güç kurmamış olduğu bir bölgeydi. Bunun bir nedeni, tamamen Kürtlerden oluşan bir il olmamasıydı: Birçok Türk ve Arap ile az sayıda Ermeni de burada yaşıyordu. Ama asıl neden, araziydi: Dağlardan çok düzlüklerin hâkim olduğu coğrafi koşullar, saklanmayı güçleştirecek nitelikteydi. Özetle, Güneybatı bölgesinde, PKK'nın hiçbir altyapı desteği yoktu. Bir militanın tahminlerine göre, 1990'ların sonlarında, PKK'nın Güneybatı'daki toplam gücü 50 ya da 60 kişiydi.

"Sakık'ın sadece kendi şahsi koruması için kullandığı askerlerin sayısı bu kadardı," diyor Neval, Öcalan'ın planına dikkat çekmek amacıyla. "Ve Öcalan Sakık'ı oraya [yalnızca birkaç adam] ile birlikte gönderdi ki bunlar da örgütün en yenileriydi."

Sakık birçok zorlu çatışmadan sağ salim çıkmıştı, ama bunun üstesinden gelemeyeceğini anladı. Sınırı geçmiş ve ardmdan büyük bir Türk askerî operasyonuyla karşı karşıya kalınca geri çekilmiş olabilir ya da bazılarının anlattığına göre, asla bu kadar bile ileri gitmedi.

Birkaç hafta sonra Sakık'la karşılaşan Neval, "Güneybatı'ya geçmektense, sınırdaki karargâhta kaldı," diye açıklıyor. "Hemen Şam'a geri çağrılıp tutuklandı."

Şimdi Öcalan'ın elindeydi. PKK'ya sadık olmadığına dair üstünkörü iddialarda bulunmaya da gerek yoktu artık. Sakık, doğrudan bir emre karşı gelmişti. Savaşmayı reddetmişti. Elleri kelepçeli olarak Kuzey Irak'taki Gare kampına gönderildi.

Rastlantı eseri, Neval de Irak Kürt kenti Dohuk'un biraz kuzeyindeki bir PKK kampı olan Gare'deydi. Şam'da kendisine yöneltilen eleştirilerden dolayı düş kırıklığına uğramış, bunalmıştı; Öcalan'ın kendisini kumpasa düşürdüğünü hissediyordu. Fakat Sakık'tan farklı olarak, tutuklu değildi ve bir silah taşıyordu.

Neval, bir zamanın büyük PKK askerî komutanı için üzüntü duymaktan kendini alıkoyamıyor ve "Şemdin Gare'ye geldi; zayıftı, aynı Şemdin değildi," diyor. Neval'in dediğine göre PKK içinde Sakık'ın işi bitmişti. Onu öldürtmenin bile anlamı yoktu. "Öldürülürse, insanlar tepki gösterecekti. Bunun yerine işlevsizleştirildi. Onu öldürmek mantıklı olmayacaktı."

Neval'le karşılaştıktan bir gün sonra Sakık PKK'dan kaçtı. Mart 1998'in ortalarıydı.

"[Uzun süredir PKK'ya sadık] Cemil Bayık'tan öğrendim," diye açıklıyor Neval. Sakık'a bekçilik etmekle görevli Bayık, bunu Öcalan'a nasıl açıklayacağını kara kara düşünüyordu. "Herkes yanımdan kaçıyor," diye yakmmıştı Neval'e. "[Mehmet] Şener kaçtı, Şemdin kaçtı, [Öcalan'a] ne diyeceğim?"

Sakık, Barzani'nin KDP'sinden sığınma elde edene kadar birkaç gün dağlarda saklandı. Iraklı Kürt grup, eski PKK militanları için, 1980'lerin başlarından bu yana sığınak işlevi görüyordu; üstelik KDP lideri Mesud Barzani, Sakık'ın güvenliğini kişisel olarak garanti etmişti.[3] Ne var ki dört hafta sonra, 13 Nisan'da, dört adet Türk askerî helikopteri Sakık'ı, kendisi gibi kaçmış olan erkek kardeşi Arif'i ve birkaç Iraklı Kürt korumayı taşıyan aracı kuşattı. Birkaç dakika sonra, Sakık'la erkek kardeşi, helikopterlerden birine tıkılmış, Diyarbakır'a doğru uçmaya başlamışlardı. PKK'nın ikinci en önemli adamı olarak görülen kişi artık Türk nezaretindeydi.

Sakık'ın gözden düşüşünün hikâyesi, Öcalan'a dair çok şey söylüyordu. PKK lideri için liderliğini korumak, baş askerî komutanını yok etmek noktasına gelecek kadar öncelikliydi. Öcalan bunun, PKK'nın savaşı sürdürme yeteneğine zarar verebileceğini göz ardı etti, çünkü önemli olanın yalnızca kendi liderliği olduğuna inanıyordu.

Öte yandan, Sakık'ın ele geçirilmesi ve sonrası, Türk devletinin Kürt sorunu gerçeğiyle yüzleşmedeki yetersizliğine dair

3 Barzani'nin, Sakık tutuklandığındaki ifadeleri ve tepkisi için Paris'teki bağımsız Kürt Enstitüsü'nün Mart-Nisan 1998 tarihli bültenine *bkz.* http://www.institutkurde.org/en/publications/bulletins/bulletins.php?bul=156#2.

de çok şey söylüyordu. Sakık'ın yakalanması, PKK'nın ne istediği, neden giderek başarısızlaştığı ve örgütü Kürtlerin desteğinden yoksun bırakmak için hangi siyasal adımların atılması gerektiği gibi konuların soruşturulması için bir fırsat olabilirdi. Oysa Sakık'ın yakalanışı, devletin Kürt politikasını sorgulayarak telilikeli olduklarını ispatlamış insanları, esas olarak Kürtleri, ama aynı zamanda birçok Türk'ü de itibarsızlaştırmanın bir fırsatı olarak görüldü.

Sakık'ın yakalanmasının üzerinden iki hafta geçmeden, Sakık'ın olduğu iddia edilen ifadeler, haberin doğruluğunu sınamayan Türk medyasına sızdırıldı. Her gün Sakık'ın yeni, tahripkâr iddiaları yayınlanıyordu: Türk yetkililerin uzun süre PKK'yla bağlantılı olmakla itham ettiği Türkiye İnsan Hakları Derneği'nin başkanı Akın Birdal, doğrudan doğruya Öcalan'dan emir alıyordu; askeriyenin güvenmediği iki İslami temelli partiyle sistematik olmayan ilişkiler içindeki iki İslami yönelimli gazete, PKK'yı eleştirmemeye söz vermişti; kocaları "kaybolmuş" Kürt kadınların İstanbul'da her hafta toplanmaları bir PKK faaliyetiydi; bazıları merkez siyasi partilerden olan çeşitli Kürt siyasetçiler PKK'yı desteklemişti. Hepsinin ardından asıl şok geldi: Öcalan, PKK lehine yazılar yazmaları için kimi Türk gazetecilere para ödemişti. Bunun gerçek olduğuna inanmak neredeyse imkânsızdı.[4]

"PKK'nın sırrı kalmadı," diye övünüyordu *Hürriyet* gazetesi köşe yazarı Oktay Ekşi. "Çünkü Şemdin Sakık isimli şeririn verdiği ifadelerden, PKK ile kimlerin bağlantıları olduğunu, gizlice ne gibi destekler verdiklerini Türk kamuoyu henüz bilmiyor olsa da devlet biliyor." Aynı zamanda Türk Basın Konseyi başkanı olan Ekşi, kendi vatanlarına sırtlarını dönen gazeteciler hakkında özellikle uyarı getiriyordu. "Keza 'dürüst gazeteci' veya 'sorumlu aydın' havalarında, bizleri arkadan hangi alçaklar hançerliyormuş, bilmeye mecburuz."[5]

4 Sakık'ın sözde iddialarının bir listesi için bkz. *Hürriyet* gazetesi (internet baskısı) 26 Nisan 1998 ile *Sabah* gazetesi (internet baskısı), 25-26 Nisan 1998.

5 *Hürriyet*, 25 Nisan 1998; Ekşi, kendisinin bu köşe yazısına göndermede bulunanların, daha sonra yine kendisinin, yalanları yaymak üzere "resmî makamlar"ca hiç istemeden kullanıldığını kabul ettiğini dikkate almadıkla-

Yanıt şaşırtıcıydı: Kıbrıs sorunu, Avrupa Birliği'yle ilişkiler, uluslararası alanda Türkiye'nin rolü ve zaman zaman da ülkedeki Kürt sorunu hakkında özenli yazılarıyla dikkat çeken, uluslararası tanınırlığa da sahip, *Sabah* gazetesi köşe yazarı Mehmet Ali Birand. Bir başka tanınmış *Sabah* gazetesi köşe yazarı olan, liberal eğilimli Cengiz Çandar'ın adının da Sakık tarafından telaffuz edildiği söyleniyordu.

Birand ile Çandar'ın meslektaşı olan ve daha sonra, Kürtler hakkında yaptığı çok sayıda haberi parlak siyasi gözlemleriyle harmanlayan bir kitap da yazan Hasan Cemal, "İnanmıyorum," diyordu. Cemal, o günlerde yanıt olarak bir yazı kaleme almak istemiş, ama "Anlaşılan o ki bu konuyu yazmayacağız *Sabah*'ta... Mesleğimin gereğini yerine getiremiyorum," diyerek üzüntüsünü belirtmişti. "Düşündüğümü yazamıyorum."[6]

Sabah Birand'ı derhal işten çıkardı. Çandar'ın yazıları askıya alındı. Birkaç gün sonra Genelkurmay ikinci başkanı Çevik Bir'in, Birand'ın çalıştığı televizyon kanalının sahibini arayarak, Birand'ın haber programının derhal yayından kaldırılmasını istediği anlaşılıyor. Bu istek de yerine getirildi. Bu arada Akın Birdal, İHD'nin Ankara bürosuna baskın yapan silahlı iki adam tarafından ağır yaralandı. Bütün bunlardan sonra, Sakık mahkemeye çıkıp da söz konusu ifadelerin kendisine ait olmadığını söylediğinde, iş işten geçmişti. Hasar ortadaydı.[7]

Sakık, daha sonra ömür boyu hapis cezasına çevrilecek olan idam cezasına çarptırıldı. Öyle anlaşılıyor ki çok fazla ziyaretçisi yoktu, zira Kürtlerin çoğu, kendileri PKK'dan hazzetmeseler bile, PKK'ya ihanet etmiş birini ziyaret etme riskini almak istemiyordu.

---

rından yakınacaktı. 12 Aralık 1998 ve 28 Şubat 1999 (internet baskıları) tarihli *Hürriyet* gazetelerinde yayımlanmış köşe yazılarına bkz.

6 Cemal, *Kürtler* (İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2003) s. 425-426.

7 Birand'ın bu olaylara dair kişisel ve acı dolu anılarının yanı sıra, söz konusu gazetecilerle diğerlerine karşı bu operasyonu planladığına inanılan askeriyenin memorandumunu adlandırmak için kullanılan "Andıç" meselesinde ortaya çıkanların kusursuz bir analizi için, bkz. Cemal, *Kürtler*, s. 424-438.

İşte insan

Öcalan'ın Suriye'deki hayatı yılar geçtikçe gayet konforlu bir hale gelmişti. Zamanını, biri Halep'in, diğeri de Şam'ın kıyısında, birer büyük bahçe, birer yüzme havuzu ve birer voleybol sahasına sahip iki büyük villa arasında geçiriyordu. Villaların işlerini kadın militanlar görüyordu: Yemek pişiriyor, temizliği yapıyor, aynı zamanda Öcalan'm konuşmalarını daktilo ediyorlardı. PKK liderinin, görüşme ve toplantılarını yapmak için kullandığı muhtelif apartman daireleri de mevcuttu. Villalar sadece dinlenmesi içindi. Örneğin Halep'teki villada, –Kürtlerin de, Kürt yurduna göndermede bulunmak için– "ülke" diye adlandırdığı bahçede yürümeyi severdi. Kısa bir süre ayakta kalabilmiş İran Kürt cumhuriyetinin anısına Mahabad adını koyduğu şahinini çiğ kuzu etiyle beslerken, onu sever, onunla konuşurdu.

Öcalan lüks bir hayat sürmedi, en azından Batılı ölçütlerde; ama yine de bazı PKK militanları onun nasıl yaşadığını gördüklerinde şaşırıyorlardı; hele de dağlarda karşılaştıkları güçlüklerden sonra.

1995 yılında Öcalan'm villalarından birinde kalan Helin, "1992'yle 1995 arasında Irak'ta korkunç şeyler gördüm," diye anlatıyor. "Doğru düzgün giysileri olmayan insanlar vardı; çok fazla gıda yoktu, kimi zaman yeterince ayakkabı da yoktu. Şam'da o güzel evi gördüm ve aklım çelişkilerle doldu. Apo her zaman, her şeyi yapmış gibi konuşurdu, ama ya dağlardaki insanlar?"

Ne var ki Öcalan PKK içinde kendi etrafında dönen bir dünya yaratmıştı ve onun için başka türlüsünü tahayyül etmek kolay değildi. Konuştuğu zaman herkes alkışlardı. Bir odaya girdiğinde herkes ayağa kalkardı. Bir karar aldığında hiç kimse karşı çıkmaz ya da sorular sormazdı. Bütün konuşmaları daktilo edilir, çoğaltılır ve çalışma malzemesi olarak dağıtılırdı. PKK komutanlarıyla yaptığı ve bazen bir saatten fazla süren telefon görüşmeleri bile kayda alınıp, daha sonra kullanılmak üzere kâğıda dökülürdü.

Narsisizmi her faaliyete bulaşıyordu. PKK'lılarla futbol oynadığında –ki bunu örgütün Şam'daki tesislerinde sık sık yapardı– oyuncular topu hep ona geçirmeye ve gollerine engel olmamaya özen gösterirlerdi. Fakat o illa ki birilerinin gollerin kaydını tutmasını isterdi. Bir keresinde, Öcalan'ın gollerini takip etmekle görevlendirilen PKK militanı dört tanesini saymayı unutmuş, Öcalan da –çok zorlu bir bölge olan Botan'ın deneyimli militanlarından– adama köpürmüştü. Karşılaşmayı izleyen Neval, Öcalan'ın durmaksızın bağırdığını anlatıyor:

> Mehmet'e kaç gol attığını sordu, Mehmet de '12' dedi. Öcalan bağırmaya başladı, "Seni serseri, nasıl gollerden dördünü atlarsın." Mehmet özür diledi, yalnızca 12 saydığını söyledi, ama Öcalan bağırmaya devam etti. Aynı gün daha sonraki saatlerde, Öcalan ders vermeye geldiğinde, söylediği ilk şey, "Nerede o aşağılık? Nasıl olur da benim gollerden dördünü atlar? Dört golü unutmak dört savaşçıyı unutmak gibidir. Dört savaşçıyı unutmak da dört [Türk] askeri öldürmeyi unutmak demektir ve bu da devrimi unutmak ve Kürdistan'ı unutmak anlamına gelir." Bundan sonra, tamam diye düşündüm, artık bitmiştir. Sonra o gece [Kürt uydu televizyonu] *MED-TV*'de kendisiyle röportaj yapıldı; yine söylenmeye başladı: "O serseri, o serseri komutan, dört golümü unuttu, nasıl yapabildi bunu?"

Öcalan, nezdinde PKK'nın gücüyle aynı anlama gelen kendi gücüne o kadar inançlıydı ki, PKK eylemlerinin dünyadaki başka birçok olaydan daha önemli olduğuna inanmaya başlamıştı. Öcalan'ın Halep'teki villasında bir ay kalan Neval (Öcalan ondan PKK'nın Zap kampı hakkında bir roman –asla tamamlanmadı– yazmasını istemişti), Öcalan'ın söylediklerine sürekli olarak tanıklık etmişti:

> Öcalan kendisini dünyada olup bitenlerin merkezinde görüyordu. Televizyonda konuşan bir bakan varsa, hangi ülkeden olduğu hiç fark etmez, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya; Öcalan konuşan şahsın kendi konuşmalarından etkilenmiş olduğunu söylerdi. Abartmıyordu. Buna gerçekten inanıyor-

du. Şüphesiz, bazı şeyler PKK'nin yapıp ettiklerinden etkileniyordu, ama onun gördüğü şekilde değil. O, her şeyin kendisi tarafından ya da kendisi sayesinde yapıldığını varsayıyordu. Kendine âşık bir adamdı o. Gerçekten. ABD ve Almanya'nın genel olarak ne yapması gerektiğini söyleyip dururdu, sanki yalnızca Kürtler için değil de bütün dünya için devrim yapıyormuş gibi.

Öcalan'ın kendine olan inancı, birçok PKK mensubunun ona biçtiği itibarla daha da güçleniyordu. Bazı militanlar, özellikle de yıllarca Türkiye'de savaşıp PKK'nın kendileri için ne gibi sorunlar taşıdığını gördükten sonra Suriye'ye gelenler, onunla karşılaştıklarında hayal kırıklığına uğrasa da, çok daha fazla sayıda militan, sırf onunla karşılaştığı için kendini güçlenmiş hissediyordu. Ne de olsa o, en büyük, en güçlü Kürt ulusal hareketinin lideriydi; o hareket ki Kürtlerin ulus bilincinin yükselmesini sağlamış, Türkiye'yi en azından bir sorunun varlığını kabul etmeye mecbur bırakmıştı.

Yirmili yaşlarının başlarında, iyi eğitimli genç bir kadın olan PKK militanı Zinarin, "Dün gece rüyamda Parti Önderliğini gördüm," diye yazıyor günlüğüne, Eylül 1997'de Türkiye'de bir çatışma sırasında ölmezden birkaç ay evvel. Bunu yazdığında, Şam'da geçirdiği bir yılın üzerinden pek fazla zaman geçmemiş. Fotoğraflarda, yeniden savaşmak üzere ayrılmadan önce gözleri yaşlarla dolu bir halde Öcalan'a sarıldığı görülüyor. "Güzel bir rüyaydı... Onu ne kadar özlüyorum bir bilsen! Söylediği her şey beynimde yüzlerce kez yankılanıp sedasını bırakıyor, gönlümün ince telleri acıyla sızlıyor."[8]

Özgür Gündem'in bir dönem editörlüğünü yapan ve yürümesini güçleştiren fiziksel sorunlarına rağmen, yasal mücadele alanından ayrılıp silahlı faaliyetlerde rol almayı çok istemiş olan Gurbetelli Ersöz, 1995 yılı başlarında Şam'a geldiğinde Öcalan'ın çok sert eleştirilerine maruz kalmıştı. Buna rağmen, Öcalan'ın tenkitlerini, daha iyi bir PKK mensubu olmasını sağlayacak bir yol gösterme olarak kabul etti.

8 *Zinarin'in Güncesi*, s. 34.

PKK'nın Kuzey Irak'taki bir askerî kampına gönderildikten sonra Öcalan'la yaptığı bir telefon görüşmesini anlatırken, "Parti Önderliği'nin [Öcalan] liberal tarzımın... damgasını vurduğunu, karşı karşıya gelmekten korkmamam gerektiğini belirten eleştirileri bana ağır geliyor ama müthiş güç alıyorum," diye yazıyor günlüğünde. "Yeniden doğmuş gibiyim. Geçmiş süreçte yaşadığım onca sıkıntı geride kaldı... Sorumun yanıtını buldum: PKK."[9]

9 Ersöz, *Gurbet'in Güncesi*, s. 212.

14

Öcalan'ın Beklenmedik Yakalanışı, 1998-1999

1998 yazında Öcalan gergin ve hırçın bir ruh haline bürünmüştü. Bir sürü esrarengiz toplantı yapıyordu. Ani bir kararla PKK'nın iki eğitim kampının dağıtılmasını ve militanların ülkenin farklı bölgeleriyle Kuzey Irak'a gönderilmesini emretti. Öcalan'ın Halep'teki evinde görev yapmış Batufa isimli PKK militanı, "Suriye Öcalan'a, Türkiye'den çok baskı yapıldığını söyleyince yer değiştirmek zorunda kaldık," diye anımsıyor, "daha sonra da kamplar kapatıldı."

Suriye Öcalan'dan topraklarındaki PKK eğitim kampını kapatmasını ya da ülke içindeki hareketlerini sınırlamasını ilk kez istemiyordu. 1991 yılında, Öcalan'ın Iraklı Kürt temsilcilerle toplantılar düzenlediği gerekçesiyle, Suriye tarafından kısa bir süre gözaltına alındığı biliniyor. Ayrıca 1992'de, Suriye PKK'nın Bekaa'daki askerî eğitim tesislerinde faaliyeti durdurmuş, 1997'de ise Öcalan'dan, Bekaa Vadisi'ndeki Bar Elias kasabasında toplantı amacıyla kullanılan evleri boşaltmasını talep etmişti. Fakat bu defa Türkiye, Suriye'ye ilk kez ciddi anlamda baskı yapıyordu. Yaz sonuna yaklaşıldığında, Türk yetkililer gerekli görülürse PKK liderini tasfiye etmek için askerî güç kullanılabileceği yönünde mesajlar vermeye başladılar.

PKK komuta kadrosundan Şemdin Sakık'ın yakalanması

Ankara'yı cesaretlendirmekle kalmamış, Sakık büyük ihtimalle, örgüte Suriye tarafından sağlanan desteğin yeni detaylarını da açıklamıştı. Bu esnada Türkiye, Güneydoğu'da bariz bir askerî üstünlük sağlamıştı ve Suriye nezdinde de aynı üstünlüğe sahip olduğunun farkındaydı. Ağustos ayında atanan yeni askerî kadronun göreve başlamasıyla Türkiye'nin söylemi daha da sertleşti. Ankara askerî güç kullanımı hususunda ilk kez bu denli ciddi görünüyordu.

Suriye, kaygılarından Öcalan'ı da haberdar etmiş olsa gerek ki o yazın sonuna doğru PKK lideri öfkeyle, kendisini alaşağı etmek isteyen uluslararası ya da içeriden destekli komplo ihtimallerinden bahsetmeye başladı. Uzun zamandır destek gördüğü kadim dostunun kendisinden vazgeçmekte olduğuna inanamadığı için, esas meselenin, bazı PKK taraftarları ve sempatizanlarının kendisine karşı bir komplo düzenlemeleri olduğunda ısrar ediyordu. Almanya'daki tanınmış bir Kürt gazetecinin ashında Alman devletinin casusu olduğunu ve PKK düşmanlarıyla işbirliği içinde çalıştığını iddia ediyordu. Halep'teki evde Batufa'yla diğerlerine de, PKK'nın Avrupa kanadından sorumlu herkesin yargılanması gerektiğini, çünkü artık hiçbirinin üzerine düşen görevi yerine getirmediğini söylemişti.

Batufa, "Tam bu noktada... durum daha da kötüleşti," diye anlatıyor.

Eylül ortasında Türkiye'nin Kara Kuvvetleri Komutanı Atilla Ateş, Türkiye'nin Suriye sınırındaki askerî üsse bizzat gelerek, Şam'ı, Türkiye'nin iyi niyetini suiistimal etmekle suçladı: "Artık sabrımız kalmadı."[1] Birkaç gün sonra Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu, Ankara'nın kendini savunmak zorunda kaldığını ima ederek, ilan edilmemiş bir savaştan söz etti. Bu arada Türkiye'nin Suriye sınırına 10.000 asker konuşlandırdığı söylentileri yayılıyordu.[2]

PKK Avrupa Komitesi (resmî adı ERNK Cephesi) mensupları, durumu Öcalan'la görüşmek için derhal Suriye'ye ha-

1 Cemal, *Kürtler*, s. 445'te alıntılanıyor.

2 Bkz. Makovsky, "Defusing the Turkish-Syrian Crisis."

reket ettiler. PKK'nın esas Avrupa sözcüsü –Suriye kökenli olan– Akif Hasan, Şam'ın baskılara daha fazla dayanamayabileceği yönünde Öcalan'ı uyardı. Meselenin bir yanı da, genellikle diğer Arap ülkelerinin haklarını savunmaya eğilimli olan Arap ülkelerinden hiçbirinin Suriye'yi, bir devrimci Kürt lider tarafından yürütülen savaşta desteklemeye yanaşmamasıydı.

Hasan, "Ama Öcalan ısrarla durumu dikkatle izlediğini söylüyor, bu askerî üssün ele geçirilmeye çalışıldığını, kimsenin kendisini bertaraf edememesi için de gereken önlemleri aldığını savunuyordu," diyor.

Suriye'deki toplantıda Hasan, Öcalan devreden çıkarsa PKK'nın çok kötü duruma düşeceğini iddia ettiğinde, başka bir üye, bu kaygıların yersiz olduğunu söyledi.

Toplantıya katılanlardan bir kadının, "Her seferinde sınıra dayanıp bizi tehdit ediyorlar, o kadar. Önemli bir şey değil," dediğini hatırlıyor. Hasan iyi derecede İngilizce bildiği için uluslararası arenada neler olup bittiğini takip edebiliyor ve Öcalan'ın en kötüsüne hazırlıklı olması gerektiğini düşünüyordu. "Öcalan hiçbir önlem almamıştı, sorun da buydu."

Öcalan'ın sorunu, kendisinin belki de hiçbir önemi olmadığını kabul edememesiydi. Uzun zamandır destek gördüğü ülkenin kendisini kapının önüne koyacağına ihtimal vermiyordu. Yirmi yıla yakın bir süredir Suriye topraklarındaydı ve bu zaman zarfında hem Türkiye'ye baskı yapılabilmesine hem de Suriyeli Kürtlerin bulundukları çevreden uzaklaştırılmalarına vesile olmuştu. Yakın zamanda ise, Iraklı Kürtlere yönelik PKK saldırıları bölgenin istikrarsızlığında etkili olmuş ve Irak Kürt devletinin oluşumu ihtimalini zayıflatmış, bölgedeki ABD etkisini de sınırlandırmıştı; bu gelişmelerin ikisi de Suriye'nin çıkarınaydı. Ancak Şam yönetimi bu tür militan gruplara sağladığı destekte dikkatli davranıyordu ve temel ilkesi bu grupların Suriye'nin ulusal bütünlüğünü tehdit edecek hiçbir şey yapmamalarını sağlamaktı. Bu Öcalan'ın hatası değilse bile, Türkiye'nin Suriye'ye meseleyi yeniden düşünmesine yönelik ciddi tehditlerde bulunması yeterliydi. Bütün

bunlar bir araya geldiğinde Suriye devlet başkanı Hafız Esad, Öcalan'ı feda etmenin en akıllıca hareket olacağını düşünmeye başladı.

Ekim başında Mısır Suriye'yi, Türkiye'nin askerî tehditlerinde ciddi olduğu yönünde uyarınca, Suriye yetkilileri Öcalan'a, tatsız bir seçimle yüz yüze kaldıklarını ve en doğrusunun Öcalan'ın ülkeyi terk etmesi olduğunu söylediler. Öcalan daha sonra Suriyelilerin kendisine, "Ya Türkiye ile aramızda savaş çıkar veya biz seni yakalar ve Türkiye'ye teslim ederiz; tercih yapmak zorundasın," dediklerini anlatacaktı.[3]

Öcalan 9 Ekim 1998'de ülkeden sessizce ayrıldı; tıpkı 19 yıl evvel sessizce geldiği gibi. Öcalan'ın ülkeyi gerçekten terk ettiğine Ankara'nın inanabilmesi birkaç gün aldı. Öcalan'ın şoförü Suriye'nin kuzeyini kat ederken, PKK yandaşları da yavaş yavaş, liderin ülkeden ayrıldığı haberini öğreniyorlardı.

Batufa, "Öcalan'ın şoförü gelip, Öcalan'ın gittiğini söyledi," diye anlatıyor. "O kadar."

Öcalan'ın şoförü başka bir bilgiye de sahip değildi.

Azman, "Haberi duyduğumda Kamışlı'daydım," diyor. "Nereye gittiğini bilmiyorduk. Militan gruplar yaklaşık 15 gün içinde Suriye'yle Kürdistan'ı [Kuzey Irak] terk etmek üzere hazırdılar."

PKK kısa süre önce Iraklı Kürt lider Barzani'nin askerleriyle çarpıştığı için, Azman'la diğerleri normal geçiş güzergâhını kullanamıyorlardı. Onun yerine Irak'ı geçerek, Saddam Hüseyin birliklerinin kontrolü altında bulunan Musul yakınlarına geldiler. "Iraklı muhafızlar bizi görmezden geldi," diye anımsıyor. "İleri karakola kadar yürüyüp arabaya geri döndük." PKK militanları yavaş yavaş, PKK'nın Kuzey Irak'taki ana üssü olan, Türkiye, İran ve Irak'ın kesiştiği üçgen bölge yakınlarındaki Hakurk kampında toplandı. Orada Türkiye'den yeni gelen ve Ocak 1999'da yapılacak 6. Kongre'ye katılmaya hazırlanan militanlarla buluştular. Pek çoğu yolda Öcalan'ın ortadan kaybolduğunu duymuşlardı, ama herkes gibi bunun ne anlama geldiği ve Öcalan'ın nerede olduğu hakkında kafala-

3 Özkan, *Operasyon* (İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2000), s. 69.

rı karışıktı. Hakurk'a gelen yandaşlardan biri, PKK'nın son dönemdeki askerî başarısızlıklarından sorumlu tutulup tutuklanacağından emin olan Ayhan Çiftçi'ydi.

Genellikle Küçük Zeki diye bilinen Ayhan Çiftçi, "Yine de gitmeye karar verdim. Çünkü diğer seçenek bir grup silah arkadaşımı alıp ayrılmaktı ki o zaman da zaten pek bir şey yapamayacaktım," diyor. Bir an duruyor, "Belki beni öldürmezler diyordum; öldürmezler de sadece suçlarlar. Savaşın etkisini yitirmesinden birilerini suçlu tutmaları gerekiyordu."

Küçük Zeki'nin Türkiye'den çıkış yolculuğunun ilk durağı Zap kampıydı. Zeki kampa vardığında durumu Öcalan'a bildirilecekti. Öcalan'ın güvendiği komutanlarından biri olan Duran (Abbas) Kalkan, Küçük Zeki'ye bir telefon numarası verdi.

Küçük Zeki, "Numarayı aradım ve Öcalan'la konuştum; Rusya'daydı," diye aktarıyor.

Öcalan'a bir sürpriz daha

Öcalan Suriye'den kaçtığı sırada Avrupa'ya geri dönen Akif Hasan, 10 Kasım 1998 günü bir haber aldı. Avrupa'ya bir "misafir" gelmekteydi. Misafir Öcalan'dı, varış noktasıysa İtalya.

Hasan, "[PKK Avrupa sözcülerinden] Kani Yılmaz bir misafir geldiğini, ne yapmam gerekiyorsa yapmamı ve bir çözüm bulmamız gerektiğini söyledi," diye anlatıyor.

Öcalan'ın durumu kritikti.[4] Altı hafta önce Suriye'den kaçmıştı, ama kendisine sığınma hakkı verecek ülke bulamadığı için hâlâ firardaydı. Başlangıçta PKK'ya sempatiyle yaklaşılan Yunanistan'dan sığınma alacağını tahmin ediyordu, dolayısıyla 9 Ekim günü Şam'dan tarifeli bir uçakla doğruca Atina'ya gelmişti. Ancak Atina'ya vardığında –sonraları kendisinin ifade edeceği

4 Öcalan'ın İtalya'dan uçuşuyla sonrasını da içeren bu bölüm için, Çelik, *Ağrı...*, s. 409-436; Özkan, *Operasyon*; Öcalan'ın İnanç ve Polat, ... *Apo, PKK*, s. 29-33'te yer alan mahkeme ifadeleri; *BBC* ve *CNN*'in döneme dair haberleriyle www .globalsecurity.org adresinde toplanan bir dizi başka haber kaynağından yararlandım. Özellikle: http://www.globalsecurity.org/military/library/news/1998/11/index.html.

biçimiyle– Yunanistan "son derece kötü yüzünü" göstermiş[5] ve Öcalan'a ülkeyi terk etmesi için üç saat mühlet vermişti.

Aynı gece, aşırı milliyetçi lider Vladimir Jirinovsky sayesinde Moskova'ya uçma izni alabildi. Fakat Rusya Parlamentosu'nun Öcalan'a sığınma hakkı tanıması yönündeki güçlü eğilime rağmen, Rus hükümeti yetkilileri Öcalan'ın kalmasını istemiyorlardı. Türkiye ABD'nin aracılığıyla, Öcalan'ın Moskova'da korunmakta olduğu istihbaratını almıştı. Türkiye'yle karşı karşıya gelmekten kaçman Rus yetkililer bir yandan Öcalan'm varlığını inkâr ederken, bir yandan da PKK liderine Rusya'dan gitmesi gerektiğini açıkça anlattılar.

Hasan ve diğer PKK temsilcileri, örgüte sempati duyan solcu İtalyan politikacılarla beraber, bir çözüm bulabilmek için çırpınıyorlardı. Komünist Parti'nin devamı niteliğindeki Komünist Yeniden Kuruluş Partisi içindeki bağlantıları, Hasan ve arkadaşlarına partinin başkanıyla görüşmelerini salık verdiler.

Hasan, Öcalan'ın Roma Havaalanı'na inmeden önceki telaşlı iki günü, "Dediler ki, 'Acaba sizi [yeniden yapılanmış] Komünist Parti'nin başkanıyla görüştürsek nasıl olur? Başkan İtalya başbakanının yakın dostudur,'" diye anlatıyordu. "Evine gittik. Adam çok mutluydu, bizim için ne yapabileceğini sordu. Dedi ki, 'Başbakanı arayayım mı?' Biz de dedik ki, 'Böyle bir şey yaparsanız çok çok memnun oluruz.'"

Komünist Parti Lideri telefonu eline aldı ve kendisi de bir zamanlar Komünist Parti'de yer almış olan Başbakan Massimo D'Alema'yı aradı. Hasan ikili görüşmenin bir tarafını duymuştu; sonra adam Hasan'a, başbakanın neler söylediğini anlatmıştı. Hasan şöyle aktarıyor:

> Komünist Parti başkanı [telefonda]: "Dinle, Abdullah Öcalan, PKK'nın başkanı bugün veya yarın buraya geliyor." D'Alema cevap verdi: "Kim bu Abdullah?" Öbür adam dedi ki, "PKK başkanı." D'Alema soruyordu: "İyi de, nasıl bir pasaport?" Öcalan'ın kim olduğunu bilmiyordu sanki. Öbür adam da dedi ki, "Bilmiyorum, ama her halükârda sahte olması lazım."

5 Özkan, *Operasyon*, s. 71.

O noktada gülmeye başlamışlardı ve başbakan, "İyi tamam gelsin o zaman ama lütfen senin adamlarından biri bu meseleyi koordine etsin," dedi.[6]

12 Kasım günü Öcalan Roma'ya geldi ve gerçek kimliğini ibraz ederek sığınma talebinde bulundu. Tutuklanarak cezaevine konacağından emindi, zira İtalya'ya varışından hemen evvel edindiği bilgiye göre ülkeye girişi engellenmeyecekti, ama serbest de kalamayacaktı. Göğüs ağrıları olduğunu söylediği için ağır güvenlik önlemleri altında derhal hastaneye sevk edildi.

Öcalan'ın geliş haberi yavaş yavaş duyulmaya başladı ve birkaç saat içinde de haber patladı. Kürtler onu korumak için seferber olurken, Türkler de kendilerinin terörist lider addettiği bir adamı Avrupa'nın korumayacağını düşünüyordu.

Türkiye Başbakanı Mesut Yılmaz, "Apo'nun yakalanması PKK'ya indirilmiş en ağır darbedir," derken haber bültenlerinde çok neşeli görünüyor ve ekliyordu: "İtalya'nın Apo'yu barındırmasına ihtimal vermiyoruz."[7]

Öcalan'ın Roma'ya gelişi sadece İtalya'da değil, bütün Avrupa'da ve ABD'de de derin bir ikilem yaratmıştı. Türkiye Öcalan'm acilen iadesi konusunda ısrarlı çağrılarda bulunurken, Washington da Roma'ya, PKK liderine siyasi sığınma vermemesi için baskı yapıyor, birçok Avrupa ülkesiyse Öcalan'ın kendi topraklarına gelmemesinden rahatlamış görünüyordu. Bu düzlemde PKK liderinin kaderi bir ilişkiler meselesine dönüşmüştü: Avrupa'yla ABD arasındaki ilişkiler açısından, ABD Öcalan'ı acımasız bir terörist olarak görmekle kalmıyor, yakın müttefiki Türkiye'nin çıkarlarına karşı da özenli davranıyordu. Avrupa ve Türkiye ilişkileri açısından ise, mevcut müteredditutumundan ötürü Avrupa terörizmle mücadele konusunda ciddi olmadığına ilişkin bir tavır sergiliyordu. Öcalan'ın bir şiddet örgütüne önderlik etmesi Batı'da kabul görmesini

6 İtalya'nın, Öcalan'ın geleceğinden haberli oluşu, *La Republica* muhabiri Marco Ansaldo'nun "Top Secret: il caso Ocalan" başlıklı yazısında ayrıntılı olarak anlatılıyor.

7 *Hürriyet*, 14 Kasım 1998.

neredeyse imkânsız hale getirmişse de, bir yandan da pek az kişi Türkiye'nin Kürt azınlığına yönelik uygulamalarının değişeceğine inanıyordu.

Avrupa'nın siyasi başkenti Brüksel'de çıkan *Le Soir*, "[Krizi sonlandırmak için] hukuki, etik ve siyasi düzenlemelerde uzlaşım sağlanacağını umut etmek hayli hayal gücü gerektiriyor," diye kaydediyordu.[8]

Türkler herhangi bir gecikmeyi kabul etmiyor ve günler geçip de Öcalan İtalya'da sıkı güvenlik önlemleri altında tutulmaya devam ettikçe, Türkiye'nin tavrı kızgınlığa dönüşüyordu. Ankara'daki İtalyan Büyükelçiliği önünde gösteriler düzenlendi. İtalyan ürünlerinin boykot edilmesi çağrısı yüzünden kârlı savunma sözleşmeleri tehdit altına girdi. Bir Türk gazetesinin köşe yazarı, Öcalan'm İtalyan mafyası tarafından korunduğunu öne sürüyor, bir diğeri Avrupa'nın bu "bebek katili" (Öcalan genelde bu şekilde anılıyordu) hakkmdaki gerçekleri öğrenirse doğru kararı vereceğini yazıyordu.

İtalyan yönetiminin Öcalan'ın sınır dışı edilmesi hususunda gösterdiği isteksizliğin Türkleri hayal kırıklığına uğrattığı açıktı. Ama bütün bunların haricinde, iadenin önündeki asıl engel, İtalyan yasalarının, idam cezasının mevcut olduğu ülkelere suçluların iadesine izin vermemesiydi. Türkiye idam cezasının geçerli olduğu bir ülkeydi. Öcalan'ın İtalyan yetkililerce reddedilen siyasi sığınma talebi, olayı daha da karmaşık hale getiriyordu. Bir nokta çok açıktı: İtalyanların, muhtemelen iyi niyetle ve akşam yorgunluğu neticesinde verdikleri giriş izni yüzünden, işler sarpa sarmıştı.

Roma bir süre sonra Öcalan'dan kurtulabilmek için Almanya'nın yardımını istedi. PKK liderinin İtalya'da resmen tutuklanmasının gerekçesi sekiz yıl önce Almanya tarafından çıkartılmış bir tutuklama izniydi: Bu, suçlunun mahkemeye çıkartılması için Almanya'ya verilmesini gerektiriyordu. Fakat Almanya Öcalan'ı dava etmek gibi bir niyetinin olmadığını söyledi. Alman yetkililer PKK'nın kendi topraklarındaki örgütsel faaliyetlerini de göz önünde bulundurarak, Öcalan'ı mah-

8 *Le Soir*, 25 Kasım 1998, www.globalsecurity.org adresinde alıntılanıyor.

kemeye çıkarmanın ülkelerindeki 2,5 milyonluk Kürt ve Türk toplulukta şiddet eylemlerine yol açacağından endişe ettiklerini açıkça belirttiler.

İtalyan yöneticiler başka bir plan üretemedikleri için Öcalan'ı bir tür ev hapsinde tutuyorlardı. Öcalan Roma'nın uzak semtlerinden birinde PKK yandaşlarınca kiralanmış üç katlı bir binaya nakledilmişti. İki kat İtalyan polisleri ve güvenlik cihazlarıyla doldurulmuş, üçüncü kat ise PKK hderine ve ziyaretçilerine ayrılmıştı.

Roma pek çok yönden hoş bir yerdi ve villadaki hayat gayet güzeldi. Öcalan özgür değilse de, istediği kişilerle bağlantı kurmakta serbestti. Öyle de yapıyordu. Suriye ve Kuzey Irak'taki militanları arayarak PKK'yı telefonla yönetmeye devam etti. Kimin nereye gideceği, toplantılardan hangi kararların çıkacağı gibi emirleri, bulunduğu yerden veriyordu. Birbiri ardına gelen konuklarını villada ağırlıyordu: Geleceğini tartıştığı Avrupa'daki PKK yetkilileri, görüşlerini öğrenmek isteyen gazeteciler, zor durumdaki bir lidere iyi niyetlerini göstermek isteyen bir dizi yabancı ve Kürt... Öcalan'm medyayla ilişkileri o denh iyiydi ve Kürt meselesi öylesi geniş bir tabanda tartışılır olmuştu ki bazı Türk gazeteciler ve yazarlar Öcalan'm, evvelden beri dünyadan kopuk bir şekilde yaşadığı Suriye'de bırakılmasının daha hayırlı olacağından bahsetmeye başladılar.

Hasan'ın anlattıklarına göre, "Kendisine çok büyük bir destek veriliyordu. İtalyan evlerinde, 'Öcalan, ülkemizde yerin var, hoşgeldin' yazılı pankartlar asılıydı. PKK bayrakları ve Öcalan'ın resimleri görülebiliyordu. İnsanlar imzasını istiyorlardı."

Ancak İtalya'nın Öcalan'ın sığınma talebini değerlendirmekte gecikmesi endişe uyandırıyordu. Öcalan İtalya'da durumun çok daha kolay olacağını düşünmüş, kendisine bir siyasi liderden çok bir suçlu gibi davranılmasına çok şaşırmış, hatta bundan üzüntü duymuştu. Bütün dikkatlerin Kürt meselesine yoğunlaştığı Avrupa'da bulunmaktan mutlu değildi. İçinde bulunduğu kötü durumdan ötürü neredeyse bütün Kürtlerin onu savunmak üzere seferber olmaları da işe yaramıyor-

du. PKK lideri, Suriye'nin kendisine koymuş olduğu genel kurallar haricinde, hareketlerinin kısıtlanmasına alışkın değildi: Çok sadık PKK militanlarınca doğrulandığı gibi, ne istiyorsa onu yapmaya alışkın bir liderdi. Öcalan'la sık sık bir araya gelen Hasan, "Bazı günler morali iyi oluyordu, bazen de hiç keyfi olmuyordu," diye anlatıyor. "Hapse girmekten korkuyor, öldürülmekten de kaygılanıyordu. Başkanlığını kaybetmekten, PKK'nin kontrolünü ve otoritesini kaybetmekten kaygı duyuyordu." Hasan ayrıca Öcalan'ın demokratik bir ülkede rahatsız olduğunu da düşünüyor ve ekliyor, "Galiba Avrupa demokrasisinden ve gücünden korkuyordu, çünkü Avrupa'da her şey yasaya dayalıdır [onun iradesine değil]."

Öcalan'ın morali iyiden iyiye bozulmuştu; değişken ve tutarsız açıklamalar yapıyordu. PKK'nın parti gazetesi *Serxwebun*'un iddiasına göre, başını ABD ve İsrail'in çektiği uluslararası komplolardan söz ediyordu. Bir an İtalya'dan kaçmaya karar verdiğini söylüyor, hemen ardından, kalacağını ve PKK'yı gerçek bir siyasi harekete dönüştüreceğini duyuruyordu. PKK'nın başından çekilebileceğini duyuruyor, ama sonra bundan da vazgeçiyordu. Silahh mücadelenin bırakılacağını söylüyor, ancak PKK için yeni ve tutarlı bir siyasal proje ortaya atmıyordu. Suriye'den sınır dışı edilmesine yol açan süreci başlatmakla suçladığı Kuzey Irak'taki PKK militanlarına telefonda küfürler ediyordu.

Haftalar geçtikçe, kendisini kabul etmeye hazır bir ülke bulma konusunu giderek daha fazla dillendirmeye başladı. Aralarında, tek ciddi rakibi olarak gördüğü Kemal Burkay'ın da yer aldığı bazı Kürtler, Öcalan'a Avrupa'ya yönelmesi için baskı yapıyordu.

Burkay, "Roma'nın kendisi için büyük şans olacağını söyledim," dediğini anlatıyor. "Ancak Öcalan hemen siyasal sığınma alabileceğini umuyordu. Durumun farklı olabileceğini görünce, fikrini değiştirdi."

Siyasal ve ulusal yelpazenin farklı yerlerindeki Kürtlerden gördüğü destek, ironik bir biçimde, Öcalan'ı korkutuyordu. Kapsamlı bir ulusal hareket fikri, PKK'nın destekçileri de

dahil, herkesin kafasındaydı, ama aslında Öcalan bunu hiçbir zaman istememişti. Geçmişte, böyle bir yapılanma önerdiği durumlarda, önerdiği yapılanmayı, kendi hâkimiyeti tehlikeye girmeden bastıracak ya da yok edecek denli tetikteydi. Şimdiyse, böyle bir birlik düşüncesi, hiçbir karşı çıkış ihtimali bırakmadan Öcalan'a dayatılabilir gibi görünüyordu. Bunun, PKK'nın gücünün azalması, dolayısıyla kendi iktidarının da yitmesi anlamına geldiğini biliyordu.

Öcalan temsilcilerinden, kendisine daha konuksever davranacak bir ülke bulmalarını istiyordu. PKK'nm Avrupa temsilcilerinden bazıları, ya Öcalan'a gerçeği söylemekten korktukları ya da onlar da uluslararası destek konusunda yanılgı içinde olduklarından, bunun mümkün olabileceği konusunda hemfikirdi.

Nihai karar Öcalan'a kalmıştı.

Benimle röportaj yapmak istemeyen eski PKK Avrupa temsilcilerinden birini kastederek, "Bir gün E...'yi aradım," diyor Hasan. "Saat gece iki civarıydı. 'Mesele halledildi, başkanımız kalmaya karar verdi,' dedim. Bunun üzerine E..., 'İyi. Fakat sabah 6'da fikrini değiştirmeyeceğinin bir garantisi var mı?' dedi."

16 Ocak 1999'da, Öcalan son kez fikrini değiştirdi. PKK bir uçak kiraladı ve Öcalan Moskova'nın hemen dışındaki bir havaalanına uçtu. Gelişi, PKK'nm temsilcileri ile Rus yetkililerin müzakeresi neticesinde kabul edilmişti. Öcalan, anlaşmaya göre altı ay kalmasına izin verileceğine inanıyordu, fakat Rusya hemen sözünden dönüp Öcalan'ı Suriye'ye geri dönmeye zorladı (muhtemelen, Moskova'daki PKK'lılar ya durumu yanlış anlamış, ya yanlış kişilerle görüşmüş ya da meselenin zaman içinde çözüleceğini düşünmüşlerdi). Bir hafta boyunca Tacikistan'da Rus Güvenliği'nin kontrolünde tutulduktan sonra ayın 29'unda St. Petersburg'a uçuruldu. Burada Öcalan'ı, görünüşe göre eskiden beri PKK sempatizanı olan emekli bir Yunan deniz amiralinin ayarladığı özel uçak bekliyordu. Uçak Öcalan'ı yeniden Yunanistan'a götürdü.

Yunanistan, bir risk olmadığı sürece PKK'ya karşı destekleyici bir tutum içindeydi. Örneğin, hükümet yanlısı bir gazete

Öcalan'ın İtalya'dan sığınma almasını talep etmiş, ama Atina'nın bunu yapmak yerine Öcalan'ı kovduğunu rahatlıkla görmezden gelebilmişti. Ne var ki, risk belirince, Yunanistan duraksadı. Öcalan'ın geri döndüğü haberi hükümeti paniğe soktu, hatta söylentiye göre Başbakan Kostas Simitis haberi duyduğunda fenalaştı.[9] Korkmakta haklıydı. Milli Güvenlik Kurulu (MGK) Öcalan'ı barındıran herhangi bir komşu ülkenin askerî bir hamleyle karşı karşıya kalabileceğini ima etmişti.[10] Türkiye'yle Yunanistan arasında Kıbrıs ve Ege Adaları nedeniyle süregelen gerilime istinaden, Atina pek cazip bir hedef olabilirdi.

Yunan yetkililer Öcalan'a ülkeyi terk etmesini söyleyip, bu konuda cesaretlendirmek için, Hollanda'dan sığınma hakkı sağlayacaklarına dair hem kendisine hem de Yunanistan'daki destekçilerine söz verdiler. Bu, Öcalan'ı yeniden uçağa binmeye ikna etmek için yeterli olduysa da, Öcalan Beyaz Rusya, Minsk'e indikten sonra, beklenen uçak hiç gelmedi. Öcalan sonradan, "dondurucu soğukta dört saat boyunca" beklediğinden yakınacaktı.[11]

1 Şubat'ta gece yarısından hemen sonra, kendisini getiren uçakla gerisin geri Atina'ya döndü. Yunan güvenhk yetkilileri girişine izin vermeyip Öcalan'ı apar topar Korfu Adası'na gönderdiler. Kenya'ya gitmesi ve orayı, bir Afrika ülkesinden siyasi sığınma elde etmek için üs olarak kullanması tavsiye edildi. Gerekli izin alınıncaya kadar, Yunanların koruması altında büyükelçinin villasında kalacaktı. Bu çılgınca bir fikirdi: Öcalan da sonradan tüm bu olan bitenin komplo olduğunu savunacaktı. Öyle olmasa bile bu plan, Yunanistan'ın Öcalan'ı başından savabilmek için nasıl çaresiz kaldığını, bir yandan da onu Türkiye'ye teslim eden ülke olmayı hâlâ istemediğini gösteriyordu. En azından buna mutlak surette mecbur kalmadıkça.

2 Şubat'ta bir Yunan uçağı Öcalan'ı Kenya'ya götürdü. Pasaport kontrolünden geçirildi. Öcalan büyükelçinin villasında

9 Çelik, *Ağrı...*, s. 420.

10 28 Ocak 1999 tarihli toplantılarında. Çelik, *Ağrı...*, s. 419.

11 İnanç ve Polat, *İmralı'da Neler Oluyor: Apo, PKK ve Saklanan Gerçekler* (Ankara: Güvenlik ve Yargı Muhabirleri Derneği, 1999), s. 31.

siyasi sığınma başvurusunu hazırladı. Bu sırada Türk ve Amerikan istihbarat servisleri –belki diğerleri de– Öcalan'ın kesin yerini tespit etmeye çalışıyordu. Zor olmadı. Bilgiler Öcalan'm kısa bir süre Yunanistan'da kaldığını gösteriyordu, Nairobi'de sürekli olarak cep telefonunu kullanmış ve villanın bahçesinde yürüyüşe çıkmıştı. Gelişini takip eden iki gün içinde bir Kenya gazetesi, "Bu adamı tanıyor musunuz?" başlığı altında Öcalan'ın fotoğrafını yayınladı.[12]

5 Şubat'ta, bir Yunan hükümet yetkilisi elçiliği arayıp şifreli sözcüklerle Öcalan'ın ülkeyi terk etmek zorunda olduğunu söyledi. Hollanda'dan sığınma sağlanacağına dair yeni sözler verildi. Atina'nın, büyükelçilikteki görevliler ve binayı terk etmeye yanaşmayan Öcalan üzerindeki baskısı artmıştı. 12 Şubat'ta Kenya, Yunan Büyükelçiliği'ni, Öcalan'm oradaki varlığından haberdar oldukları ve gönderilmesini istedikleri yönünde bilgilendirdi. Görünen o ki, Ağustos ayında ABD Büyükelçiliği'nin bombalanmasının ardından Nairobi'de mevcudiyetlerini güçlendiren Amerikan istihbarat servisleri, Öcalan'ın varlığına dair kanıtlar sunmuştu. Kuşkusuz, aynı bilgiler, belki daha da evvel Ankara'ya da ulaşmıştı. Dört bir yandan baskı altında kalan Yunan yetkililer, Öcalan'a şehir merkezindeki bir kiliseden sığınma istemesini önerdi.

Öcalan durumun giderek ümitsizleştiğini hissedebiliyordu. Kendini kaybetmişçesine telefona sarıldı ve militanlarına son dakika emirleri yağdırarak sığınabileceği başka bir ülke bulmaya çabaladı. Bu sırada, PKK savaşçısı Batufa'nın bulunduğu Halep'teki eski villasını arayıp kendisini bu duruma düşürmekle suçladığı militanlara bağırıp çağırdı. Kıdemli kadın komutanlardan Neval'i, "Mata Hari" olmakla suçladı. Neval'le birlikte Zap komutası altına giren –Şemdin Sakık da dahil olmak üzere– diğerlerinin kendisine karşı bir güç bloğu oluşturmaya çalıştıklarını öne sürdü.

Batufa, Öcalan'm çok hızlı konuştuğunu hatırlıyor: "Gerçeği yazmamızı istediğini söyledi. 'Beni yaz. Bana karşı bir komplo var. Uçağımın inmesine bile kimse izin vermiyor,' dedi." O sı-

12 Çelik, *Ağrı...*, s. 423'te alıntılanıyor.

rada Öcalan Yunan yetkililerden Hollanda'nın kendisini kabul etmeye niyetli olduğu bilgisini aldı. Onlara inanmaktan başka seçeneği yoktu. 15 Şubat'ta bir Toyota Land Cruiser villaya geldi. Arabada kendisine eşlik edecek Kenya polisi vardı. Yunan Büyükelçisi Öcalan'ı havaalanına kendisinin götüreceğini belirttiğinde, bunun imkânsız olduğu, ama Öcalan'la havaalanında buluşabileceği söylendi. Yunan Büyükelçisi havaalanında saatlerce bekledi. Öcalan'ı taşıyan araç hiç gelmedi.

Araba, başından beri Türk ajanlarının ya da onlar için çalışan kişilerin kontrolü altındaydı. Arabayı doğruca havaalanının ayrı bir bölümüne sürdüler; burada, kendisinden kuşkulanılmayan bir Türk iş adamından kiralanmış bir özel uçak beklemekteydi. Öcalan, daha sonra, bir şeylerin yanlış gittiğinin önceden farkına vardığını, ancak yapacak bir şey olmadığını söyleyecekti. Yine de neler olduğunu tam olarak bilmiyordu ve bir görüşe göre, son dakikaya kadar gerçekten de Hollanda'ya uçtuğunu sanıyordu.[13] Böylece, uçağa bindi. Elleri ve gözleri bağlandı, ağzına tıkaç sokuldu, vücudu kayışlarla bağlandı ve muhtemelen kendisine sakinleştirici verildi.[14] Uçakta bulunan bir askerî doktor sağlığını kontrol etti.

Uçaktaki Türk istihbarat ajanları en azından yolculuğun bir kısmını filme aldılar ve daha sonra bunu parçalar halinde televizyon kanallarına dağıttılar. Tekrar tekrar gösterilen bir parçada, maskeli Türk ajanları Öcalan'm gözlerindeki bağı çözüp ağzındaki tıkacı çıkarıyorlar. Öcalan zorlukla göz kapaklarını aralıyor ve yavaşça hareket ediyor. O anda bir ajan konuşuyor:

"Abdullah Öcalan, memlekete hoş geldin."[15]

Öcalan Türkiye yolundaydı.

Kürtler Öcalan'm bir komploya kurban gittiğine inanıyorlardı, bununla ilgili olarak ABD, İsrail ve Avrupa'nın tamamını suçladılar. ABD mutlaka bir rol oynamıştı, tıpkı Avrupa

13 Özkan, *Operasyon*, s. 157.

14 Özkan, *Operasyon*, s. 157'de bu inkâr edilse de, uçakta çekilmiş videoları Öcalan'ı son derece sersemlemiş ve çok yavaş hareket eder bir halde gösteriyor; konuşması bile sakinleştirici verilmiş gibi ağır.

15 Özkan, *Operasyon*, s. 158.

gibi (İsrail bağlantısı ise zayıf görünüyor). ABD istihbarat bilgisi verdi ve belki daha da önemlisi, hiçbir Avrupa ülkesinin Öcalan'a sığınma hakkı tanımamasını sağlamak üzere baskı uyguladı. Avrupa'da pek çok ülke, Kürt taleplerine duyulan sempati nedeniyle koruma sağladığı ya da hoşgörü gösterdiği bir örgütün liderine arkasını dönerek, kendi rolünü oynadı.

Ancak Öcalan sonuçta kendisinin kurbanıydı. PKK'yı güçlü ve popüler bir hareket haline getirmeyi mümkün kılan tekilci anlayışa odaklanması ve kendine duyduğu mutlak inanç, aynı zamanda kendi yok oluşunun da önünü açtı. Mutlak güce sahip olmadığını, her zaman haklı olmadığını ve insanların kendisini, onun algıladığından farklı algıladığını göremeyişi, Öcalan'ı meşum bir hataya sürükledi. İtalya'ya kaçtı. O noktada, beklemekten başka yapacak hiçbir şeyi kalmamıştı.

Hapishane

Türkiye, Öcalan'ın yakalanmasının PKK'nın çöküşünü de beraberinde getireceğini umuyordu; resmî görevliler, bir rivayete göre, dağlardaki militanların haberleri duymaması ihtimaline karşı, Öcalan'ın, elleri bağlı halde iki Türk bayrağı arasında durduğunu gösteren fotoğraflarını bölgeye dağıtmayı düşündüler.[16] Öcalan'ın yakalanmasına ilişkin haberlerin militanların moralini bozacağını, onların kaçmasından korkan önemli PKK komutanlarının da Öcalan'ın Türkiye'ye getirilişinden haberdar olmalarını önlemek için radyoları toplayacağını varsayıyorlardı.

Ama gerçekte, PKK içerisinde geniş ölçüde yayılan Öcalan'ın yakalanması haberleri, başlangıçta, onun için duyulan desteği kabarttı.

Kuzey Irak'ta 6. Kongre'de bulunan Zeki Küçük, "Tutuklanma haberini radyodan duyduk," diyor. "Herkes şoktaydı. Bütün sorunlara rağmen, bu Türkiye'nin zaferiydi ve mutlu olunacak bir şey değildi. Dünya yıkılmış gibiydi. Herkes altüst oldu."

Bütün Kürtler şaşkın ve kızgındı. Avrupa'nın, Viyana'dan

16 Bkz. *Hürriyet*, 23 Şubat 1999 (internet baskısı).

Londra'ya kadar bütün önemli kentlerinde, öfkelerini büyük ölçüde Öcalan'ı teslim etmekle suçladıkları iki ülkenin –Kenya ve Yunanistan– elçilik ve işyerlerine yönelterek, şiddetli saldırılara giriştiler. Öfke hızla İsrail'e yöneldi, zira Mossad'ın oynadığı role ilişkin bolca söylenti dolaşıyordu. Berlin'de iki Kürt İsrail Konsolosluğu'na düzenledikleri saldırıda vurularak öldürüldü. Bazı kişiler protesto için kendilerini canlı canlı yaktı. Irak ve İran'daki Kürtler de şiddetli gösteriler düzenledi. Protestoların temkinli bir biçimde yapılmasının kaçınılmaz olduğu Türkiye'deyse, en önemli kent olan Diyarbakır'da dükkânlar kepenk kapattı.

ABD'deki Kürtler ve onların destekçileri, Öcalan'm tutuklanmasını protesto etmek üzere Beyaz Saray'ın dışında toplandılar. Bir ABD'li Irak Kürdü olan, Bağımsız Washington Kürt Enstitüsü'nün yumuşak üsluplu başkanı Necmeddin Kerim, Öcalan'ın yakalanmasından iki gün sonra *Amerika'nın Sesi Radyosu*'nda, bu destek gösterisinin gerekçesini şöyle açıklamaya çalışıyordu: "Kürtler için, fikirlerini açıklamak, kendilerini ifade etmek ve Türkiye'de, Kürt kimliklerini korumak suretiyle eşit yurttaşlık hakkı kazanma çabasına girişebilmek için başka hiçbir mecra kalmadı. PKK bir birleşme noktası haline geldi."[17]

Esir düşen Öcalan, Kürt ulusunun bir sembolü haline geldi: Baskı altına alınmış, hapsedilmiş, kullanılmış ve başka menfaatler gözeten uluslar tarafından gözden çıkarılmış. Öcalan'ın kamuoyuna sunulan, Türkiye'ye getirildiği uçakta yere yığılmışçasına oturur durumda ve bilinmeyen bir sorgu odasında, Türk bayrakları önünde yüzü asık halde gösteren fotoğrafları, sadece Öcalan'ı değil, bizzat Kürtleri aşağılamak üzere çekilmiş gibiydi. Türkiye'nin Öcalan'm yakalanmasından mutluluk duymak için sebepleri vardı; Kürt ve solcu şüphelileri Türk bayrağı önünde resimlemek de alışılmadık bir durum değildi, ama hükümet bunu, bütün olarak Kürt "sorunu"nu itibarsız kılmak için kullanmak istiyor gibiydi.

Öcalan'm yakalanmasından kısa süre sonra, Başbakan Bü-

17 *VOA*, http://www.globalsecurity.org/military/library/news/1999/02/990219-kurd2.htm.

lent Ecevit "Türkiye'nin yüz yüze olduğu sorun, Avrupalıların isimlendirmek istediği gibi, etnik bir sorun veya Kürt sorunu değildir," dedi.[18] 1974'te Yunanistan kaynaklı bir darbenin ardından Türkiye'nin Kıbrıs'a düzenlediği askerî harekâtı yönetmiş olan Ecevit, sorunun bir bölgesel azgelişmişlik ve yoksulluk sorunu olduğunda ısrar ediyordu.

Ancak harekete geçme zamanının geldiğini düşünen bazı Türkler vardı. PKK savaşının şiddetle sürdüğü yıllar boyunca, Ankara'nın Kürt azınlığa yaklaşımında esaslı bir değişiklik olmayacağı genel olarak kabul edilmişti. Reform getirmekte istekli olan son Cumhurbaşkanı Turgut Özal dahi, öncelikle, PKK'nın ateşkes yapması gerektiğini belirtmişti. Böyle bir başkaldırıyla uğraşan her ülke gibi, Ankara'nın karşı karşıya olduğu ikilem şuydu: Reformlar bir yandan isyancılara verilen desteği azaltabilir, diğer yandan da bunu bir zafer olarak görmeleri durumunda, onları güçlendirebilirdi. Ne var ki Türkiye şimdi farklı bir durumla karşı karşıyaydı: Hapisteki Öcalan ve hem onun bir sonraki hareketini hem de bundan sonra kendisini nasıl yöneteceğini hesaplamak için çırpınan PKK'yı ve onun taleplerini ortadan kaldırmak için doğru zamandı.

Siyasi makaleler yazan, bir önceki yıl, özellikle Kürt meselesinde fazla tarafsız olmakla itham edilen gazetecilerden biri olan köşe yazarı Cengiz Çandar, "Şimdi serinkanlı olmak zamanı... Bu, şu dönemde olağanüstü zor bir iş üstelik," diye kaydediyordu. "Bizim görüşümüzün özü, 'Kürt sorunu'nu, Apo ve PKK'nın değil, tam aksine 'Kürt sorunu'nun, Apo ve PKK'yı yarattığı yönündeydi... Çözüm... Türkiye'nin Kürtleri için... siyasi ve kültürel açıdan kendilerini tam ifade özgürlüğüne sahip olabilecekleri, demokratik bir düzenlemeden geçiyor."[19]

Kürtler, Öcalan'ın yakalanmasının gerçek bir değişimi ateşleyeceğine dair bir umut beslemiyorlardı. İnandıkları tek şey, Türkiye'nin bu durumu Kürtlerin yıllar boyunca elde ettikleri küçük kazanımları silmek için kullanacağıydı. Ancak siya-

18 Sami Kohen, "Turks take hardened stance after Ocalan", *Christian Science Monitor*, 26 Şubat 1999.

19 *Sabah*, 25 Şubat 1999 (internet baskısı).

seten faal Kürtler, PKK'dan bağımsız olanlar bile, Öcalan davasının en azından kendi davalarını duyurmak için bir yol olabileceğini düşündüler. PKK lideri tarafından silahlı mücadelenin ateşli biçimde savunulması, halkı böyle uç çarelere iten sebeplere dair açıklamaları, Kürtlerin karşılaştığı baskıyı ve değişim ihtiyacını vurgulayabilirdi. Aynı zamanda, davaya yönelik uluslararası ilgi, hükümeti, Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile ilgili çeşitli hukuksal değişiklikleri tartışmak zorunda bırakmıştı: Hiçbir Avrupa ülkesi Öcalan'ı yargılamak istemediği halde, şimdi hepsi Türkiye'de adil yargılama talep ediyordu. Bir slogan olarak Öcalan belki de, PKK lideri Öcalan'dan daha güçlü bir çekim merkeziydi.

1990'larda Öcalan'a yönelik acımasız eleştirileriyle sivrilen Kürt hukukçu Ahmet Zeki Okçuoğlu, "Abdullah Öcalan'ın şahsında Kürt halkını yargılamayı deniyorlar," diyordu. Şimdi, Öcalan'm sembol haline gelmesinin bir göstergesi olarak, PKK liderinin savunma ekibini yönetmek istiyordu. "Bu durumda salt gözlemci kalamam. Hukukçu şapkamı takmaya ve Öcalan'ın şahsında halkımı savunmaya karar verdim."[20]

Ne var ki sorun, Öcalan'dı. Uçaktaki ilk ifadeleri karmaşık ve anlaşılmazdı; videonun nasıl çekildiği bilinmiyordu, ama daha ziyade uzlaşmacı bir tavır alır gibiydi: "Ben ülkemi severim. Annem de Türk'tü. Eğer bir hizmet gerekirse, yaparız."[21] Bantlarla bağh olması durumu dışında, baskı altında konuştuğuna ilişkin belki de tek iması, özel ajanlara kendisine başka hiçbir şey sormamalarını sertçe söylemesiydi. Bunun üzerine Türk ajanlardan biri hiddetle, sorulara cevap vermesinin daha hayırlı olacağını söylüyordu.

Öcalan'm gözaltında bulunduğu günler boyunca Türk medyası sürekli, Öcalan'ın, isyancı örgütün faaliyetleri ve destekçileri hakkında ayrıntılı bilgi verdiği, militanları eleştirdiği ve hararetle Türk tarihinden söz ettiği yönünde haberler yaptı. PKK sempatizanları önce Öcalan'ın uyuşturucu almış olduğu-

20 Gül Demir ve Niki Gamm, "Okcuoglu says the Turkish legal system is on trial along with Ocalan", *Turkish Daily News*, 8 Nisan 1999.

21 Özkan, *Operasyon*, s. 158.

na hükmettiler, sonra bu sözde ifadelerden pek çoğunun sahte olduğunu düşündüler. Sonuçta, gazeteler önceki yıl, PKK komutanı Şemdin Sakık'ın sözde itiraflarını yayınlamış, Sakık da mahkemede her şeyi inkâr etmişti.

Ne var ki Öcalan çok geçmeden doğrudan avukatları aracılığıyla destekçilerine benzer açıklamalarda bulunmaya başladı.[22] Hapishane koşullarını övdü, kendisini gözetim altında bulunduran askerlerden saygıyla söz etti ve çok iyi muamele gördüğünü ifade etti. PKK destekçilerine ilettiği doğrudan emirlerin yanında, Kürtlerin yardımıyla kurulmuş olduğunu gururla kaydettiği Türk devletiyle ilgili derin düşüncelerini de sıralıyordu. PKK'yı, son olarak eylülde açıkladığı ateşkesi korumaya çağırdı; PKK yöneticilerinin kendi adına yürütmeleri gereken müzakerenin yöntemini belirtti ve bağımsız olduğu varsayılan Kürt uydu televizyonu *MED-TV*'yi, yakalanışını ve Türkiye'nin politikalarını nasıl aktaracağı konusunda bilgilendirdi. Türkiye'nin Kürtlere, muhtaç oldukları hakları zaten sunduğunu ve bunun avantajından faydalanmaktan onları alıkoyanın sadece cehaletleri ve korkuları olduğunu anlatıyor, Kürtlerin de bunu kabul etmesini istiyordu. Öcalan'ın ifadesine göre önemli olan, Türk devletinin birliğini ve toprak bütünlüğünü korumaktı.

PKK sempatizanları ve isyancılar nasıl tepki göstereceklerinden emin değillerdi. Yapabildikleri, ancak, Öcalan'ın daha geniş kapsamlı bir planı olduğuna hükmetmek oldu. Muhtemelen Türk devletiyle müzakere içindeydi ve bu ifadeler de taktiklerinin bir parçasıydı. Ya da belki bu ifadelerde bulunmaya zorlanmış, hatta işkence görmüştü. Başka bir şey düşünmek, varsaymak zordu.

Tutsak Öcalan

Öcalan'ın vatana ihanetten yargılandığı duruşma, 31 Mayıs 1999'da, Marmara Denizi'nde bulunan, eskiden üzerinde yal-

22 Öcalan'ın avukatlarınca iletilen notların çoğuna muhalif Kürt site http://www.welatparez.com/tr/arsiv/gorusmenotlari/ adresinden ulaşılabilir.

nızca bir hapishane olan ve şimdi Öcalan'ın küçük hapishanesinde tek başına olduğu İmralı Adası'nda, özel olarak inşa edilen mahkeme salonunda başladı. Kurşungeçirmez camdan yapılmış bir bölmenin içinden konuşan Öcalan savunmasına özür dileyerek başladı. Fakat ilk olarak özellikle, baskı altında konuşmadığını belirtti.

Bir açıklama yapmak istediğini belirterek, yakalandığı gün barış için yaşayacağına söz verdiğini ve Türkiye'ye getirildiği günden beri baskı ve işkence görmediğini beyan etmek istediğini söyledi.[23]

PKK lideri hemen arkasından, Türkiye'de barış çağrısıyla ilgili açıklamalara girişti. Demokratik Türkiye Cumhuriyeti'ne saygı ve şükranlarını belirtti. Kullandığı işgüzar kelimeler, şimdi devlete duyduğu bağlılığın altını çizmek için seçilmiş gibiydi. Türkiye'ye "barış ve kardeşlik" getirmek için hayatta kalması gerektiğini vurguladı. Ardından, militanlarının öldürdüğü askerlerin ailelerine duyduğu saygıyı ifade etti: "Kendilerinin yaşadığı üzüntüyü, acıyı yürekten paylaşıyorum."[24] Mahkeme Öcalan'a, bu sözlerinin, askerlerin ailelerinden özür dilediği biçiminde tutanaklara geçirilmesini kabul edip etmediğini sorduğunda, itiraz etmedi.

Belirtmediği nokta, Kürtlerin de acı çekmiş olduğuydu. Kürtlerin de Türk askerlerince öldürülmüş olduğuydu. Kürt ailelerin de elem içinde olduğunu ve Türk tarafından birilerinin özür dilemesini beklediklerini söylemedi. Kürtlerin talepleri ya da sorunları meselesine de girmedi; Kürtlerin devrim çağrısının peşinden bunca zaman neden hevesle geldiklerini de açıklamadı. Sonraları bunu dile getirdi, ama mahkemeye, savaşın hedefinin yanlış olduğunun farkına vardığını özellikle belirtiyordu (eskiden, PKK'daki arkadaşlarına aynı şeyi ifade etmekten daima kaçınırdı).

Öcalan, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ü övmeyi de ihmal etmedi (PKK militanları Türkiye devletinden

23 *Hürriyet*, 1 Haziran 1999, "Gündem: Yaşamak İstiyorum." Bu ve diğer metinler için gazetenin elektronik arşivine bakılabilir: www.hurriyet.com.tr.

24 *Hürriyet*, 1 Haziran 1999, "Gündem: Yaşamak İstiyorum."

genellikle "düşman" ya da "T.C." diye bahsederlerdi). 1923 yılında Türkiye devletinin kurulması için Kürtlerle Türklerin ortak mücadele verdiklerini de sık sık vurguluyordu. İnsan haklarıyla ilgili sorunlara hiç girmedi. PKK'nın silahlı mücadeleyi uzun zaman önce bırakmış olması gerektiğini belirtti.

"1990'lardan sonraki dönemde [Kürtler ve Türkler için] Türkiye'de insan haklarında gelişmeler var," dedi mahkemeye. "Bundan sonra isyanın sürdürülmesi yanlıştır. Mesele çözüm yoluna girmiştir."[25]

Öcalan'ın böylesine bir dönüş yapması çok şaşırtıcıydı, ama kendisini tanıyanlar için değil.

Kürdistan Sosyalist Partisi lideri ve Öcalan'ın uzun erimli rakibi Kemal Burkay, "O bir korkak," diyor bana. Eskiden beri Öcalan'ı, barış sağlamaya çalışmak yerine şiddet uyguladığı için eleştiren Burkay, buna rağmen, Öcalan'ın savunma ifadelerini bir taviz işareti olarak değerlendiriyordu.

Yargılama devam ederken Alman basınında yer alan bir ifadesinde Burkay, "Abdullah Öcalan, tutuklu bulunduğu süre içerisinde hatalı olduğunu düşünerek, barışçıl bir çözümü kabul etmiş olabilir," diyor. "Ancak Öcalan'ın, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne hizmet arzusunu birkaç kez ve ısrarla dile getirmesi, saygılarını sunması, mahkemeye ve yönetime, 'Ne istiyorsanız onu yaparım,' demesi, Kürtleri ve örgüt mensuplarını şok etmiştir."[26]

Öcalan büyük bir ihtimalle, gerçekten teslim olmuş değildi. Çok uzun bir süre devletle doğrudan müzakereye girmeyi umut etmişti; işte şimdi diyalog içinde gibiydiler. Kendisini o kadar önemsiyordu ki muhtemelen başka türlüsünü düşünemezdi. Onu destekleyenlerden bazıları da durumun böyle olduğunu umut ediyordu, fakat yine de Türkiye devletine düzdüğü uzun övgünün üstesinden gelmek zorundaydılar. Avrupa'da yayınlanan PKK yanlısı Kürt gazetesi *Özgür Politika*, söylediklerinin kayda değer olduğunda ısrarlıydı. "Öcalan'ın barış ve kardeşlik mesajına saygılı, ölçülü yaklaşılma-

25 *Hürriyet*, 3 Haziran 1999, "Gündem: Ağlatan İfade."

26 *Hürriyet*, 25 Haziran 1999, "Gündem: Apo Diktatör."

lı," diye yazıyordu gazetede. "T.C. yetkilileri daha sorumlu ve ciddi bir yaklaşım içine girmelidir."[27]

PKK yandaşları Öcalan'm ifadelerini izah etmek için hangi zorlama yorumlarda bulunurlarsa bulunsunlar, PKK liderinin Kürt mücadelesini savunmamak yönündeki kararı, kendisini ele geçirenlerin eline koz vermemek ve kendi canını kurtarmak yönünde yapılmış bir girişimdi. Üstelik böylesi bir ihanet sürpriz olmamalıydı. Çünkü Öcalan, Suriye'den kovulduktan sonra Kuzey Irak'a sığınabilirdi, başka birçok Kürt lider de orada üslenmişti; fakat bu yola gitmek, PKK'nın Öcalan'm kişisel kurtuluşundan daha önemli olduğu anlamına gelirdi. Öcalan'sa böyle bir şeye inanmıyordu. Öte yandan, Öcalan hiçbir zaman belli ve tekil bir plana ya da hedefe bağlı kalmamıştı ve PKK'nın gücü de kısmen bu çok yönlülükten kaynaklanıyordu. Şimdi Türklerin elinde olduğuna göre, güçlerini devletle birleştirmek belki de ona en mantıklı yol olarak görünmüştü. Bunu PKK'nm mücadelesine ve Kürt sorununa gerçek bir ihanet olarak görüp görmediği bilinmiyor. Fakat kendisinden başka herkesin böyle gördüğü açık.

PKK liderinin Kürt mücadelesini ya da Kürt haklarını savunmayacağı belh olunca Öcalan'ın savunma ekibinden ayrılan avukat Ahmet Zeki Okçuoğlu, "Diktatörler için kendi hayatları her şeyden önemlidir," diye serzenişte bulunuyordu. "Onun için feda edilemeyecek hiçbir şey yoktur."[28]

Fakat ne yazık ki devlet Öcalan'ı kayırmayacaktı. Öcalan'ın hükmü 29 Haziran'da okundu. Tarihin, Kürt ulusal lideri Şeyh Said'in 1925'te Diyarbakır'da asıldığı günle aynı olması dikkat çekici: Öcalan idam cezasına çarptırıldı. Yargıçlar, her ihtimale karşı, ömür boyu kamu hizmeti yasağı da getirdiler. Duruşmanın sonunda, duruşmayı izleyenlerle müdahil avukatlar ateşli bir biçimde İstiklâl Marşı'nı söyledi. Dinamik liderinden yoksun kalan PKK şimdi, sonraki adımlarını planlamaya girişecekti.

---

27 *Hürriyet*, 2 Haziran 1999, "Gündem: PKK'da Kafalar Karıştı."

28 *Hürriyet*, 25 Haziran 1999, "Gündem: Apo Diktatör."

15

PKK Kendisini Koruyor, 1999-2007

Öcalan Ağustos 1999'da, yani ölüme mahkûm edildikten iki ay sonra, PKK güçlerinden, Türkiye'den geri çekilerek silahlı mücadeleyi bırakmalarını açıkça istedi. İsteği, görüşme kayıtlarını düzenli olarak kamuya sunan avukatlarının açıklamaları vasıtasıyla iletildi.

O sıralar Kuzey Irak'ta bulunan Neval, "İnsanlar Öcalan'ın savaşı belli bir amaç doğrultusunda sonlandırmak için bu çağrıyı yaptığını düşünüyordu," diyor. "Vazgeçtiğini düşünmek istemediler." Neval PKK Başkanlık Konseyi'nin Öcalan'ın liderliğini reddedeceğini umuyordu. "Benim için mevzu savaş değil, [Öcalan'm] eylemleriydi."

Ancak, Öcalan'ın Suriye'den kaçmasını takiben, onun kararlarını gerçekleştirmek üzere oluşturulmuş bulunan konsey, kimi üyelerinin kişisel görüşlerinden farkh olarak, Öcalan'a meydan okumaya hazır değildi.[1]

"Konseyde Öcalan'la başından beri beraber olan ve Öcalan'm sistemini bulunduğu noktaya getirmede ona bizzat yardımcı olmuş insanlar da vardı," diye anlatıyor Neval. "Eğer kendisine karşı gelselerdi Öcalan onları da harcamayı bilirdi."

1 O sıralar, bu üyelerin Rıza Altun, Cemil Bayık, Duran Kalkan, Mustafa Karasu, Murat Karayılan, Osman Öcalan ve Nizamettin Taş olduğu söyleniyordu.

Aksine, Başkanlık Konseyi Öcalan'ın çağrısını PKK mücadelesinde yeni bir aşamanın göstergesi olarak takdim etti. Söz konusu yeni aşama, Kürt haklarını, Türk devletiyle barış içinde ortak çalışarak elde etmekti ve Öcalan'ın yaptığı çağrı da bu yaklaşımla uyumlu bir siyasi adımdı. Bu yolla, Kürtlere yönelik politikalarda değişiklikler düşünüleceğine dair hiç umut vadetmeyen Türkiye'ye ödün verildiğini düşünen PKK'hların ise, kararı kabul etmekten başka seçeneği yoktu.

PKK'nın Kuzey Irak'taki Kandil kampında düzenlenen toplantısına giden Küçük Zeki "[Konsey üyesi] Cemil Bayık, Öcalan'm güçlerimizi Türkiye'den çekmemiz gerektiği yönündeki emirlerini yüksek sesle okudu," diye anımsıyor. "Bunun Türk ordusunun bir emri olduğunu hissettim ve eğer güçlerimizi çekersek [savaşmaya] yeniden asla başlayamayacağımızı söyledim. Kaç kişinin benim tarafımda olduğunu çözmeye çalıştım... ama herkes benim gibi düşünmesine rağmen hiç kimse bir şey demek istemiyordu."

O sıralar PKK'nın Türkiye içinde yaklaşık 2000 militanı vardı –aşağı yukarı aynı sayıda militan da Kuzey Irak'ta bulunuyordu– ve onları geri çekmek hem tehlikeli hem de sıkıntılı bir iş hahne geldi: Türk askerleri geri çekilen isyancılara tuzaklar kurmakla yetinmeyip, birkaç ay boyunca da sınır ötesi saldırılarla sıcak takibi sürdürdü.

"İşin doğrusu en üstten en alta kadar hiç kimse buna bir anlam veremiyordu," diyor Rozerîn. Ancak ihanetle suçlanmaksızın emre karşı gelmek de imkânsızdı. Rozerîn ve ekibindeki diğer 15 kişi, gönülsüz de olsalar, Türk ordusunun tuzaklarından korunma gayretiyle, bu kez yeni bir güzergâhta yapacakları geri dönüş yolculuklarını başlattılar. "Güneye [Kuzey Irak'a] geçmek için kullanılacak yerler az çok bellidir," diye anlatıyor. "Çok iyi bir gerilla komutanı olmak da pek bir şeye yaramaz... dümdüz bir arazide çok şiddetli bir çatışma başladı. Akşama kadar sekiz şehit ve üç de yaralı verdik."[2]

Bir sonraki adımda Öcalan, aralarında Avrupa sözcüsü Ali Sapan'm da bulunduğu bir grup üst düzey PKK yöneticisi-

2 Buldan, *PKK'de Kadın Olmak*, s. 89-90.

nin Türkiye'ye teslim olmasını talep etti. Bunun, PKK'nın barış istediğine dair bir adım olacağını öne sürüyordu. Tuhaf ve nahoş bir talep olmasına karşın, yine kimse itiraz etmedi.[3] Ekim ayında Sapan ve yedi kişi daha Şemdinli yakınındaki Türk sınır muhafızlarına teslim oldular. Birkaç hafta sonra sekiz kişilik başka bir üst düzey militan grubu İstanbul Atatürk Havaalanı'na uçtu. Hepsi PKK üyeliğinden tutuklandı, hapse atıldı ve mahkemeye verildi. Öcalan barış umudunu gerçekleştirememekle beraber, hapiste bulunmasının PKK'yı yönetmesine engel olamayacağını kanıtlamıştı.

Öcalan PKK'ya dağılma, hatta silah bırakma emri vermiş değildi; zira PKK olmaksızın Öcalan'ın değil Türkiye üzerinde güç sahibi olması, önemli bir kişi olması bile mümkün değildi. İsyancılar, geri çekilişin ardından, Kuzey Irak'taki yaklaşık altı kampta yeniden toplandılar. Türklerin vur-kaç saldırıları ve Iraklı Kürt militanlarla yaşanan huzursuzluklar, isyancıları zaman zaman kendilerini savunmak durumunda bıraksa da, iki arada bir derede, Öcalan'm yakalanmasına yol açtığını düşündükleri çeşitli uluslararası senaryolar üzerinde tartışmak ve Öcalan'ın değişen teorilerini kabul etmek için resmî toplantılar yaptılar. Öcalan artık Kürtler ve Türkler için, "Demokratik Cumhuriyet" adını verdiği bir kavramdan söz ediyordu: Özerklik, federasyon ya da bağımsızlık için mücadele etmektense, Kürtler şimdi tam anlamıyla demokratik, Türkiye'nin kurucusu Atatürk'ün hayal ettiği gibi Türklerle Kürtlerin birleşeceği bir Türkiye için mücadele edeceklerdi. Öcalan'm iddiası buydu.[4]

Özellikle savaşta deneyim kazanmış ve bağımsız bir Kürdistan için arkadaşlarının ölümüne tanıklık etmiş bazı militanlar, Öcalan'ın fikirleri karşısında gittikçe daha çok dehşete düşüyorlardı. Örneğin Rozerîn, 12 yaşındayken PKK için kurye olarak çalışmış; polis onu bilen bazı PKK yandaşlarını gözaltına alıp

3 Bkz. VOA haber raporları, Ekim 1999, www.globalsecurity.org

4 Öcalan'ın görüşlerinin gözden geçirildiği İngilizce bir yayın için, Michael Gunter'ın, Washington Kürt Enstitüsü'nün elektronik *Zagros* dergisinin Şubat 2000 sayısında yayınlanmış, Öcalan'ın savunmasına ilişkin değerlendirmesine bakılabilir. http://www.kurd.org/Zagros/Gunter2.html.

sorguladıktan sonra, 1992 civarında yakalanmamak için dağlara kaçmak zorunda kalmıştı. O zamandan bu yana savaşçıydı. Onu en çok rahatsız eden, Öcalan'ın bağımsız bir Kürdistan'dan vazgeçip, bunun yerine güçlü bir Türk devleti içinde eşitliğin sağlanmasına dair umut beslediğini açıklamasıydı.

"Ben bağımsız, özgür bir Kürdistan için PKK'ya katıldım ve bu yüzden şimdi ayrılmak istiyordum," diye açıklıyor Rozerîn. "Bana göre kral çıplaktı, ancak söyleyemiyorduk."[5]

Ocak 2000'de PKK, Öcalan'ın yeni yaklaşımıyla analizlerini onaya sunmak üzere Kuzey Irak'ta olağanüstü 7. Kongre'yi düzenledi. Kongre, bir bütün olarak PKK'nın başka bir yöne sapışını kesinleştirmek açısından önemliydi. Öcalan PKK içindeki memnuniyetsizliğin gayet farkındaydı; PKK'ya verdiği tereddütsüz destekten dolayı 1980'den beri hapiste olan grubun baş ideoloğu Mehmet Can Yüce, eylül ayında öfkeyle, hapisteki başka öncü PKK üyeleriyle birlikte Öcalan'ı reddettiğini açıklamış, Öcalan da militanları Yüce ve diğer ajanların komplolarına kanmamaları yönünde uyarmıştı.

"Hem sorgudaki hem de duruşmadaki yaklaşımım, siyasi bir yol önerdiğim şeklinde değerlendirilmelidir... Bütün dünya gibi siz de şoka uğradınız. Ama doğru yol bu,"[6] diye ısrar ediyordu.

Ayrılmak

Bazı militanlar, Öcalan'ın yeni fikirlerinin Kongre tarafından onaylamasını bile beklemeden, PKK'dan kaçma planları yapmaya başlamıştı. Kürt devleti ideali için arkadaşlarını kaybeden ve uzun süre Türkiye sınırları içinde savaşıp hayatta kalma mücadelesi verenler, ilk ayrılacak olanlardı. Bunlardan biri olan Neval, Kongre sonrasına kadar beklemeye karar vermişti. Kongre'de bazı yeni görevler alacağını biliyordu (kumanda etmesi için emrine silahlı bir grup verilmişti) ve dışlandığı için ayrılmadığını kanıtlamak istiyordu.

5 Buldan, *PKK'de Kadın Olmak*, s. 91.

6 "PKK 7. Olağanüstü Kongresi'ne..." *Serxwebun*, Ocak 2000.

"Daima, [yüksek] sorumluluklara sahip olmadıkları için insanların kaçtığını söylemişlerdi," diye açıklıyor Neval, "dolayısıyla yeni bir sorumluluk alana kadar beklemeye karar verdim; ondan sonra ayrılacaktım."

Ne var ki PKK'dan kaçmak kolay değildi. Örgütten ayrılanlar sürekli olarak öldürülme tehlikesi içindeydi; özellikle şimdi, Öcalan'm liderliği hususundaki örgüt içi gerilimlerle beraber, körü körüne PKK'ya bağlı olanlar düşünce ayrılıklarının kamusal olarak herhangi bir biçiminde açık edilmesine karşı aşırı hassasiyet gösteriyorlardı. Ayrıca, saklanmak da kolay değildi. Bölgedeki Irak Kürt köyleri PKK'nm iç mücadelelerine karıştırılmak istemiyordu; İran kuvvetleri geç de olsa, PKK militanlarını Türkiye'ye teslim etmeye başlamıştı. Türkiye'ye teslim olmaksa pek çok isyancı için söz konusu değildi. Avrupa'ya gitmenin bir yolunu bulmak hâlâ tercih edilir olsa da, sahte pasaport almaya yetecek kadar para gerekiyordu; kaldı ki, gerekli para sağlanabilse bile, vize gerekecekti.

2000 yılı sonlarında nihayet kaçma fırsatı yakalayan Neval, "Kafamda hiçbir plan yoktu," diyor, "beni iyi tanıyan bazı insanlarla konuştum, çünkü ben kaçtıktan sonra partinin onları sorgulayacağını biliyordum. Beş kişi benimle gelmeye karar verdi."

Neval kaçmadan hemen önce, PKK, Celal Talabani'nin kontrol ettiği Iraklı Kürt gruplara bir saldırı başlatmıştı. Nedeni hiçbir zaman anlaşılamadı: PKK ilk ateşi Talabani'nin KYB partisinin açtığını, KYB ise PKK'nın dağlardaki mevzilerinde kalmasına yönelik anlaşmayı çiğnediğini iddia ediyordu, ama büyük bir olasılıkla birliği sürdürmek ve PKK savaşçılarına bir tür silahlı odak sağlamak üzere düzenlenmiş bir saldırıydı. Çatışmanın nedeni ne olursa olsun, Neval'in kaçış yolunu bulması zorlaşmıştı.

"Doğrudan KYB'ye gidemezdik," diye açıklıyor Neval: Talabani'nin askerleri, Neval ve arkadaşlarının pes ettiklerini anlamayıp, saldırmak için geldiklerini sanabilirlerdi. Neval ve beş yol arkadaşı, gece diğerleri uyurken PKK kampından kaçıverdi. Bir saat kadar yürüyüp en yakın Irak Kürt köyüne ulaştılar ve

kapılardan birini çaldılar: Açan kim olursa olsun, Irak Kürt cephesi sınırlarına kadar kendilerine eşlik etmesini isteyeceklerdi. Ancak kapıyı açan yaşlı adam, PKK'dan herhangi bir bela istemediğini ısrarla söyleyerek isteklerini geri çevirdi. Altı PKK militanının çok fazla seçeneği yoktu. Kampta kalanlar yokluklarını her an fark edebilir, peşlerinden gelebilirlerdi. Iraklı bir Kürt rehber olmadan, KYB savaşçılarına yaklaşırlarsa da büyük bir ihtimalle vurulurlardı. Adamın yardımına ihtiyaçları vardı.

"Silahımı boynunun arkasına dayadım ve 'Aklını başına topla; fazla bir şey istemiyoruz,' dedim," diye anımsıyor Neval. "Ve bizi götürdü."

Iraklı Kürt savaşçıların cephe hattı, 40 dakikalık bir yürüyüş mesafesindeydi. İlk olarak daha yaşlı köylülerden biri gidip durumu izah etti. Ardmdan iki peşmerge –Iraklı Kürt savaşçılara böyle deniyordu– aşağıya, PKK'lı isyancılarla konuşmaya indi. Teslim olmak, –aslında gerçekten teslim olmuyor ve sadece kaçmaya çalışıyor olsalar da– garip ve huzursuzluk verici bir duyguydu.

"Çok dostça davrandılar," diye itiraf ediyor Neval, "bize çay ve sigara ikram ettiler. Fakat kabul etmedik," diyor, "tam bir asker psikolojisi." Teslim olmak kötü bir histi; son derece gerekli olsa bile.

Neval, kendisini bir şehre götürmelerini istedi; orada her şeyi unutabileceğini umuyordu: Belki yeni bağlantılar kurup bir sonraki aşamada yapacaklarına karar verebilirdi. Gerçekten hiçbir planı yoktu, aklına kaçmaktan başka bir fikir gelmiyordu; yanında elbiseleri, bir silah ve peşine düşebilecek PKK militanlarını fark edebilmesini sağlayacak bir telsizden başka bir şey yoktu. Fakat Iraklı Kürt birliğinin komutanı Neval'e bunun yerine, PKK'dan kaçan diğerleriyle buluşmasını önerdi. "Arkadaşların Küçük Zeki ve Dr. Süleyman da buradalar," demişti komutan Neval'e, "İstersen sana onları getirebiliriz."

Mücadeleden birileriyle yeniden bir arada olmanın mutluluğu çok kısa sürdü. Sonra gerçekler ortaya döküldü. Süleymaniye'nin dışında –sözde KYB kontrolünde olan–, imkânları çok kısıtlı bir kampta, sürekli PKK misillemesi teh-

didi altında yaşadılar. Yeni bir ulusalcı savaş başlatma planları daha ileriye gidemedi. PKK'dan ayrılmaları, Kürt devleti hayalini askıya aldıkları için değil, Öcalan yüzünden olmuştu; her iki amaç için aynı anda savaşmalarının mümkün olmadığını kısa bir sürede anlamışlardı. Onların varlığı KYB lideri Talabani'nin işlerini de karıştırıyordu. Türkiye, PKK militanlarının teslim edilmesini istiyor, Talabani ise iyi ilişkiler kurmaya çabalıyordu. Bir müddet tartıştıktan sonra eski PKK'h isyancılar Mayıs 2001'de, politik sığınmacı olarak başvurdukları Avrupa'ya uçakla kaçmayı başardılar. Bu, hayallerinin acımasızca son bulması demekti.

"Dağda geçen on yılımı hâlâ özlüyorum," diyor 2000 yılında ayrılan Rozerîn. "Tarihi geriye alabilseydim, 16 Şubat [Öcalan'ın yakalandığı tarih] kısmını içinden çıkarmak koşuluyla o on yıh yaşamak isterdim. Hayatımın sonuna kadar da yaşamak isterim." "Fakat şu anda PKK içinde kalmak," diye devam ediyor, "ölen arkadaşlarıma, ülkeme bir ihanet olurdu..."[7]

PKK'dan ayrılanlar sadece bölgedeki kıdemli militanlar değildi. Savaşçılar da grubu terk etmeye başlamıştı; pek çoğu Kuzey Irak'taki Kürt şehirlerinde yeni bir yaşam kuruyordu ve sayıları 1999-2004 arasında binlere ulaşmıştı. PKK'nm Avrupa'daki yöneticilerinin çoğu, Öcalan'ın duruşmasından sonra ayrılmıştı; bazıları kısa bir süre için, PKK'nın mücadelesini devralacak yeni Kürt grupları kurmayı denemiş, ama başarısız olmuşlardı. Bu ayrışmalar her halükârda riskli, bazı durumlardaysa kanlıydı; çünkü PKK militanları, eski yoldaşlarını cezalandırmak için peşlerine düşmüşlerdi.[8]

Ancak PKK çökmedi. Binlerce silahlı militan, yaklaşık 3.000 erkek ve kadın, Öcalan'a bağlılığını sürdürdü ve Kuzey Irak dağlarındaki kamplarda kaldı. Avrupa ve Türkiye'de PKK'yı destekleyen dernekler, hâkimiyetlerini sürdürmelerini sağlayacak bir çekirdek grubu ellerinde tutmayı başardı. Daha önem-

7 Buldan, *PKK'de Kadın Olmak*, s. 93.

8 Daha fazla ayrıntı için, Sait Çürükkaya'nın (Dr. Süleyman) www.Rizgari.com'daki "Faşizmin olduğu yerde cinayetler de vardır," başlıklı yazısına bakılabilir. http://www.Rizgari.com/modules.php?name=News&file=article&sid=3406

lisi, Türkiye içindeki pek çok PKK sempatizanı grup, yönetime sırt çevirmeyi reddetti. PKK'ya inançlarını sürdürüp görüşlerine destek verdiler ve gençler, PKK kamplarına sızmaya devam etti. Oran, önceki yılların çok gerisindeydi; bazen ortaya çıkan küçük bir belirsizlik emaresi, verilen desteği tehlikeye soksa da destek hep sürdü. Bu destek sayesinde PKK, kendi politik görüşlerindeki tutarsızlık artsa bile, Kürtlerin gündemini belirlemeye devam etti.

PKK sempatizanları Öcalan'ın Kürt halkını ve ulusal mücadeleyi yüzüstü bıraktığına inanmadılar ya da inanamadılar. Aksini düşünmek çok zordu. On binlerce Kürt PKK için savaşırken, geride ebeveynlerini, amcalarını, teyzelerini, kardeşlerini bırakıp ölmüştü. PKK'dan vazgeçmek, akrabaların dökülen kanını yerde koymak demekti; Öcalan'a sırtını dönmek, verdikleri kurbanların boşa gitmesi demekti. Bunca acı, bunca ölüm, bunca umuttan sonra PKK'ya duyulan inancı sürdürmek daha kolaydı. Üstelik Öcalan'ın bunca yıl dökülen kandan sonra, demokratik haklardan, Kürtçe eğitimden ve eşitlikten söz etmesi kulağa hiç de kötü gelmiyordu.

Parti hâlâ güçlü

Öcalan'ın duruşmasından iki ay önce, Kürt partisi HADEP, Güneydoğu'daki yerel seçimlerde büyük üstünlük sağlamış, onlarca belediye başkanlığını kazanıp bölgenin en büyük şehri Diyarbakır'da oyların % 60'ını elde etmişti.[9] Bu zafer HADEP'e, insanların hayatı üzerinde kritik bir rol biçiyordu.

PKK sempatizanları partideki çoğunluğu ellerinde tuttukları –ve seçmenler HADEP'i PKK'nın yasal temsilcisi olarak gördükleri– için, HADEP'in seçim zaferi PKK'ya güven oyuydu.

HADEP'in Kürt çoğunluğun yaşadığı bölgelerde birçok belediyeyi elinde tutması, Öcalan'ın politik anlamda teslim olu-

9 Seçimler Nisan 1999'daydı. Bkz. Jon Gorvett, "Turkey's Kurdish Workers' Party Rebels", *Washington Report on Middle East Affairs*, Ekim-Kasım 1999, www.wrmea.com; Nicole F. Watts, "Turkey's Tentative Opening to Kurdishness," *MERIP*, 14 Haziran 2004, www.merip.org; ayrıca www.dtp.org.tr.

şuna ve PKK kademeleri içindeki kargaşaya rağmen, PKK'nın gücünü ve halk desteğini sürdürmesinde önemli bir nedendi. Belediye başkanları –Türk yetkililer aksini iddia etse de– doğrudan PKK'yla bağlantılı değildi, ama onu oluşturan öğelere hassasiyetle yaklaşıyorlardı. Bu, hem belediyelerin günlük işleriyle meşgul olmak hem de seçmenlerinin çoğunluğunu ilgilendiren konuları üstlenmek anlamına geliyordu: Belediye başkanları Öcalan'ın hapsini eleştirdiler, Öcalan'ın yeni politik duruşuyla çelişmediler, Kuzey Irak dağlarındaki silahlı isyancılar için defalarca genel af çağrısında bulundular.

Tavırları, PKK'nın hâlâ ayakta duran ve amacına sadık bir örgüt olduğu imajını güçlendirdi; bu durum da onların duruşlarına güç kattı. Mart 2004 seçimlerinde, Kürt partisi (Türk Anayasa Mahkemesi HADEP'i PKK'yla ilişkisi gerekçesiyle 2003'te kapatınca faaliyetine bu kez DEHAP [Demokratik Halk Partisi] adıyla devam eden) birkaç büyük belediyeyi kaybetti ve Diyarbakır'daki oylarında % 2'lik bir düşüş yaşadı. Özellikle bazı parti yetkilileri bu kaybın suçunu, DEHAP'ın Kürt hakları konusundaki, Öcalan'ın duruşunu yansıtan belirsiz tutumunda aradılar. Ama partinin, Güneydoğu'daki –özellikle de gayriresmi başkent Diyarbakır'daki– pek çok belediyeyi elinde tutması daha fazla öne çıkarıldı. Parti şu anda DTP (Demokratik Toplum Partisi) adıyla faaliyetini sürdürüyor.

PKK'nın Kürt kamuoyu üzerindeki etkisi günlük Kürt gazetesi ve medyası tarafından da güçlendirildi. Bu gazete (şu anda* *Ülke'de Özgür Gündem* [Avrupa'da *Özgür Politika*] adıyla yayınını sürdürüyor) PKK'ya sempatisini ve grup yetkililerinin duruşuna desteğini sürdürdü. Gazetenin söylemi Öcalan'ın Kürtlerin sembolüne dönüşmesine yardımcı oldu: Onun tutsaklığı Kürdistan'ın tutsaklığına benzetildi ve onun özgürlüğü Kürt özgürlüğü için bir ön koşul olarak sunuldu. Türkiye gazete üstünde yasal baskı uygulamaya devam etti ve gazete 1999 ile 2006 arasında yaklaşık beş kez kapatıldı. Fakat her seferinde, çalışanları bir araya gelerek gazeteyi yeni bir isimle tekrar açtılar. Benzer şekilde, PKK da 1990'lardan beri

(*) 2006 yılında – ç.n.

Türkiye'de arkasında olan –tamamı olmasa da– pek çok kültür enstitüsünü, yayınevini ve diğer dernekleri elinde tuttu. PKK'dan bağımsız olarak hareket etmeye çalışan birkaç dernek ödenek bulamadı ve yer edinmelerini sağlayacak destek göremedi. Şimdi özgürlüğüne kavuşan eski PKK eylemcileri, genellikle keyifsiz veya gerekli çabayı sarf etmeye gönülsüzdüler. Bir şeyler yapanlarsa, PKK'nın talepleri ve duruşuyla çelişmeyecek dar ve apolitik bir tavır takındılar. Bu PKK'nın, sayısı giderek artan bir grubun karşıt söylemlerini duyurmaya çabalarına rağmen, Türkiye'deki Kürtlerin en güçlü politik sesi olma konumunun güçlenmesine yardım etti.

PKK'nın en az bu kadar önemli başka bağlantıları da vardı. Kürtlerin Türkiye'deki en popüler televizyon kanalı, uydudan yayın yapan "*Roj TV*". Şu anda –Türklerin lisansının iptal edilmesi yönündeki baskılarına rağmen– Danimarka'dan yayın yapan *Roj TV*, Kürtçe ve Türkçe dillerindeki yayınını PKK sempatizanı duruşuyla sürdürüyor. Türk ve Kürt siyasetçilerin Türkiye politikalarını tartıştıkları ve PKK komutanlarının telefon bağlantısıyla söz aldıkları bir kanal. Bazı özel çocuk programları ve filmler de gösteriliyor. Politik ve eğlendirici olduğu sürece *Roj TV*, Kürtleri gelişmelerden, en azından PKK'yla ilgili olanlardan haberdar etmeye devam edecek gibi gözüküyor.

Fakat PKK'nın siyasi etkisini sürdürme yeteneğinin arkasındaki temel neden, büyük olasılıkla Türkiye'ydi. Ankara, Öcalan'ın yakalanmasını ve hemen sonrasında PKK içinde yaşanan kargaşayı kullanıp ulusalcı grubu reformlarla ve siyasi inisiyatifi ele alarak yok etmek yerine, zafer ilan etmeyi ve her şeyi olduğu gibi bırakmayı tercih etti. Öcalan'ın yakalanmasının ardından gelen reformlar gönülsüzce ve büyük ölçüde tam üyelik müzakerelerinin (resmî olarak 3 Ekim 2005'te başladı ve on yıl ya da daha fazla sürmesi öngörülüyor) ön koşulu olarak, Türkiye'yi demokrasi ve insan hakları alanında Kopenhag kriterlerine uymaya zorlayan Avrupa Birliği'ni memnun etmek için yapıldı. Fakat devletin temel yaklaşımı değişmedi: Sınırlı da olsa, tüm reformların önüne, işleyişi yavaşlatan engeller konuyor.

Örneğin, Kürt dilinde yayın 2002'de serbest bırakıldı, fakat Türkiye'nin devlet televizyonunda bu dilde yayının gerçekleşebilmesi için yapılacak düzenlemeler iki yıl daha aldı. ABD merkezli İnsan Hakları İzleme Komisyonu, Ankara'yı bu adım nedeniyle överken, devletin haftada yarım saatlik yayınını umut kırıcı buluyordu.[10] (Bilimsel sayılmayacak bir anket-te –temel olarak yazar, Haziran 2006'daki Diyarbakır gezisi sırasında yoluna çıkan herkese soruyordu– Kürtlerin çoğunun devlet televizyonundaki yayından haberdar olmadığı, olanların da bu yayını izlenemeyecek kadar sıkıcı bulduğu ortaya çıkmıştı.) Özel televizyon kanalları ise izin işlemlerinin tamamlanması için iki yıl daha bekledi. Mart 2006'da yayın izni alan programlar, günde 45 dakikayla sınırlı kaldı (toplamda haftada dört saatten daha az) ve bu kadarı bile epey güçlükle hayata geçirilebildi. Başka şeylerin yanı sıra, her bölümün Türkçe altyazılı olması zorunluluğu, canlı yayını ya da sıcak gelişmelerin aktarıldığı programları (bunlar, bu kanalların dayanak noktasıydı) imkânsız kılıyordu. Bölgenin küçük ve düşük bütçeli televizyon kanalları için bunlar zaman alan ve masraflı engellerdi; bu nedenle yayın alanı PKK yanlısı uydu kanalları ile Iraklı Kürtlerin yeni kanallarına kalıyordu.

Türkiye eğitim alanında da benzeri biçimde, gayet sakınımlı değişiklikler yaptı. Kürtçe eğitim verilmesi, yine 2002 yılının Ağustos ayında Meclis tarafından onaylanan reformlar çerçevesinde, fakat ancak okul sonrası özel kurslar ve 18 yaş üstü yetişkin kesimler için geçerli olmak üzere kabul edildi. Altısı Güneydoğu'da, biri de İstanbul'da olmak üzere dil okullarının açılabilmesi için gerekli olan iznin alınması ise iki sene sürdü: Devlet yetkilileri, kapı çerçevelerinin yeterince geniş olup olmadığından ve yeterli sayıda Atatürk resminin bulunup bulunmadığından emin olmak için epey vakit harcamışlardı. Söz konusu kurslar 1 Nisan 2004'te açıldı ve ancak bir yıl kadar açık kalabildi. Çok az sayıda Kürt bu kursların ücretini karşı-

10 Human Rights Watch, *World Report 2005* (Türkiye bölümü) http://hrw.org/english/docs/2005/01/13/turkey9882.htm; ayrıca, ilgili kanun için bkz. www.rtuk.gov.tr.

layabilecek durumdaydı; yetişkinlerinse bu eğitimi alabilecek ne zamanları ne de ders çalışma hevesleri vardı. Gerçek talep, Avrupa Birliği hukukunun uygulanmasının yanında, anadili marjinalleştirmeyi amaçlayan kısıtlamalara gidilmeden, Kürtçe'nin, daha geniş anlamıyla Kürt kimliğinin ulusal ölçekte tanınması ve kabul edilmesiydi.

PKK savaşının askıya alınmasını izleyen barış dönemi, gerçek anlamda bir değişim sağlanabilmesi imkânı yarattı. Kürt kültür festivalleri düzenlenmeye, Diyarbakır'daki kitapçılarda Kürt tarihi üzerine bazı kitaplar satılmaya ve küçük dükkânlardan Kürt müziği sesi yükselmeye başladı. Tartışma düzeyi, en azından Kürtler arasında yükseldi. Ne var ki bütün bunlar, Kürtlerin güçlükle elde ettiği, Türkiye'nin hem Türklerin hem de Kürtlerin ülkesi olduğunu kabul etmek suretiyle özgürlükleri güvence altına alacak yasal reformlarla desteklenmeyen değişiklikler. Süregelen insan hakları ihlallerinin –artık daha düşük bir düzeyde olsa da–, kendini politik olarak ifade eden Kürtlere yapılan sistemli baskının ve en önemlisi Irak'taki Kürtlerin kazanımlarının ortada olduğu bir ortamda, Türkiye'de Kürtler hâlâ daha fazlasını istiyorlar. Kürtlerin sahip olduğu tek sözcü olan PKK da öyle.

Öcalan Haziran 2004'te, herhangi bir diyaloğun gelişememesi ve Kürt sorunuyla ilgili ciddi bir siyasal iradenin ortaya çıkmamasından dolayı yaşadığı hayal kırıklığıyla, ama bir yandan da PKK'nın gerekliliğini yeniden gösterme arzusuyla, ateşkese son verdi. Önceki üç sene boyunca çeşitli isim değişikliklerine giden PKK eski ismini yeniden alarak, savaşını yeniden başlattı.[11] Görünürde bağımsız, fakat gerçekte PKK'yla bağlantılı olan Kürt grup TAK (Kürdistan Özgürlük Şahinleri) Türkiye'nin batısında ilk kez amacına ulaşan ve acımasızca sivilleri hedef alan bir şiddet kampanyası başlattı.[12] Eş zaman-

11 PKK'nın ismi, 2002 yılındaki 8. Kongre'sinde KADEK (Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi); 2003'te de Kongra-Gel (Kürdistan Halk Kongresi) olarak değiştirilmişti.

12 TAK'ın, nasıl bomba üretileceğini ayrıntılarıyla anlattığı internet sitesi, Ağustos 2006 itibariyle engellenmişti; grubun saldırılarıyla ilgili bilgi için İngilizce www.dozame.org adresinden de yararlandım.

lı olarak, PKK'nın gerilla savaşı da her hafta yaşanan çatışmalar ve bir kez daha giderek artan ölümlerle 2006 yılında zirve noktasına ulaştı. Örgütün Kürtleri harekete geçirme kabiliyetinin altını çizecek biçimde, PKK destekli daha büyük ve şiddetli kitlesel gösteriler düzenlenmeye başladı. Mart 2006'da, 14 isyancının Türk askerleri tarafından öldürülmesinin ardından, maskeli gençler Diyarbakır'da şehrin büyük bir kısmını üç gün boyunca taşlar, Molotof kokteylleri ve yanan araba lastikleriyle kuşatarak isyan çıkardılar. Yaşı daha ileri olan kimi eski PKK sempatizanları devlet dairelerini, bankaları ve dükkânları hedef alan şiddet ortamından dehşete düşmekle beraber, bunun beklenen bir durum olduğunu da vurguluyorlar. Büyük bir çoğunluk, PKK sempatizanları bile artık savaş istemiyor: Ne var ki, belli bir politik uzlaşmanın yokluğunda, Kürtler için muhalefet etmek de zor.

Öcalan, kontrolü elinde tutuyor

60 yaşma yaklaşan Öcalan, İmralı Adası'nda tek mahkûm olarak ve yarı tecrit halinde yaşıyor. Adaya gitmenin tek yolu özel feribotlar ve çok az sayıda insana PKK liderini görme izni veriliyor. Düzenli olarak yalnızca ailesiyle –anne ve babası hayatta değil; uzakta oturan kardeşleriyse onu ortalama olarak ayda bir kez ziyaret ediyorlar– ve avukatlarıyla iletişim halinde olmasına izin veriliyor. Öcalan'm avukatları her ay onu görmeye gelmeye çalışsalar da, kötü hava şartları nedeniyle genellikle feribot seferleri aksıyor. Feribotun deniz şartlarına daha uygun bir araçla değiştirilmesi talepleri Türk otoritelerince görmezden geliniyor.[13] Türk doktorlar tarafından kontrol altına alman bazı küçük sağlık problemlerinin yanı sıra, ziyaretlerin kısıtlılığı, Öcalan'ın sürekli olarak yakındığı konular.

Öcalan tutuklandığı zaman, üyelerini kendisinin seçtiği Baş-

13 Avrupa Konseyi'nin, İşkence ile İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezalandırmanın Önlenmesi için Avrupa Komitesi'nin (CPT), 2003 yılında İmralı'yı ziyaretlerinin ardından hazırladıkları rapor ve söz konusu rapora Türkiye'nin resmî yanıtı için bkz. http://www.cpt.coe.int/en/states/tur.htm.

kanlık Konseyi Öcalan'ı onursal başkan konumuna getirerek, PKK'nın kontrolünü devralacağı beklentisine girdi. Ancak bu dönem kısa sürdü ve Öcalan teklifi reddedince konsey de geri adım attı. Cezaevinde bulunması, Öcalan'ın PKK'yı yönetmesine engel olamadı. Avukatlarıyla yaptığı görüşmeleri, emirlerini iletmek, destekçilerinin ne yapması gerektiğini açıklamak ve hem Türkiye hem de uluslararası politika hakkında yaptığı analizleri aktarmak için kullandı. Fakat mesajlarının gerektiği gibi iletilip iletilmediği hususunda daima endişeliydi. Onu savunan grupta yer alan avukatlardan biri, Öcalan'ın, "Neden söylediklerimi olduğu gibi iletmiyorsunuz?" diye şikâyet ettiğini açıkladı. "Bir keresinde konseyin onu dinlemediğinden yakınıp telefon numaralarını istedi."

Öcalan'ın avukatları PKK'ya bilgi ilettiklerini daima inkâr ettilerse de, cezaevi kuralları sıkılaştırılana kadar Öcalan'ın görüşlerini açıkladığı görüşmelerinin dökümlerini düzenli olarak paylaştılar.[14] Ve kuşkusuz, Öcalan'ın ne düşündüğüne dair daha fazla bilgi almak isteyen Kürt eylemciler, avukatlarıyla her zaman görüşebiliyorlardı. Bunların da ötesinde, Öcalan görüşlerini saklama arzusu duymuyordu. Kuşkusuz, öncesinden farksız, sıkı ve gündelik bir kontrol kurabilmesi olanaklı değildi. Fakat yokluğunda bile işleyebilen bir sistem yaratmıştı. Tek fark, Öcalan'm mahkûmiyetinin ve PKK'nm görece zayıflamış konumunun, örgütü herhangi bir bağımsız girişim ya da fikir ayrılığı karşısında daha az toleranslı hale getirmiş olmasıydı. Öte yandan, PKK destekçileri örgüte karşı kendi sadakat ölçütlerini geliştirdiler: Gerçek bir yurtsever olmak için –ki bu PKK'yı desteklemek anlamına geliyordu– Öcalan'ın serbest bırakılmasını talep etmek gerekiyordu.

Özel bir af çıkarılmadığı sürece, Öcalan'ın serbest bırakılma ihtimali yok. Bununla birlikte, idam edilme konusunda endişelenmesine de gerek yok. TBMM 2002 yılında, Avrupa Birliği üyeliği için gerçekleştirmesi gereken reformlar çerçevesinde idam cezasını kaldırdı. Öcalan'm cezası müebbet hapse çevril-

14 Tutanakların bir derlemesi için: Erdal Şimşek, *İmralı: PKK'nın Yeni Karargâhı* (İstanbul: Neden Kitap, 2006) ile www.welatparez.com.

di. Öcalan, yargılama sürecinin adil olmadığında uzunca bir süre ısrar etti: Avukatlarının savunma hazırlamak için çok az vakti olmuş, mahkeme heyetinde de askerî bir yargıç bulunmuştu. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne davanın temyizi için başvurdu. 2005 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Öcalan lehinde karar verdi, ancak mahkeme kararları Türkiye için bağlayıcı değildi. 2006 yılında Öcalan'm yeniden yargılanma yönündeki talebi geri çevrildi. Öcalan'ın destekçileri, o özgür bırakılmadan Kürt sorununun hiçbir biçimde çözülemeyeceği fikrinde ısrarlı.

Topgider'in sonu

Hüseyin Topgider, Öcalan'ı çok uzun zamandır tanıyordu. İkisi pek fazla bir araya gelmemiş olsalar da, Topgider onu anladığını düşünüyordu; zira Topgider yirmi seneden fazla bir süredir hayatını PKK'nm ulusalcı mücadelesine adamıştı ve bu Öcalan'm peşinden gitmek anlamına geliyordu. 1978 yılında Öcalan Fis köyünde PKK'nm kuruluşunu ilan edeceği toplantıyı düzenlediğinde Topgider de oradaydı. İki yıl sonra tutuklandı. Cezaevinde geçirdiği sekiz yılın ardından serbest bırakılır bırakılmaz ilk düşündüğü PKK'ya yeniden katılmaktı. Bundan sonra Topgider'in PKK deneyimi, başkalarmmki gibi, birbirini izleyen yükseliş ve düşüşler biçiminde seyretti. Türkiye'de savaştı, ardından Şam'a döndü. Bir süre Kuzey Irak'ta bulundu, sonra Türkiye'ye geri döndü. Bir defasında, emirlere uymadığından ötürü yargılandı ve ardından kendisine yeni sorumluluklar verildi. Arkadaşlarının (Mehmet Şener gibi kimileri PKK tarafından öldürülmüştü) ölümüne ya da örgütten ayrılmalarına tanık oldu. Hatta bir keresinde âşık oldu. PKK, bildiği her şeydi ve bütün bildiği de PKK'dan ibaretti. Ancak Öcalan, yargılandığı duruşma esnasında konuşurken, asker evlatlarının öldürülmesinden ötürü Türklerden özür dileyip, Kürtleri, sürmekte olan feodal savaş yüzünden kötüleyince, Topgider örgütten ayrılma vaktinin geldiğini anlamıştı.

Topgider bu kararı aldığında her şeyden uzaktaydı. Öca-

lan'ın yargılanmaya başlamasından bir ay kadar önce PKK'nın yerel faaliyetlerini yürütmek üzere görevlendirildiği Moskova'daydı. Kuzey Irak'tan Ermenistan'a kadar bütün yolu yürüyerek katetmiş, bir Moskova uçağına binene kadar birkaç sınır daha geçmek zorunda kalmıştı. Rus başkentinde mahkemeyi izlemeye çalışsa da açılış kısmının ancak yarısını yakalayabildi. Öcalan'ın Türk askerlerinin ailelerinden özür dilemesi, ziyadesiyle yetmişti.

"Sigaramı yakmaya gittiğimde, yanlışlıkla öbür ucunu ağzıma almışım," diyerek mahkeme dolayısıyla yaşadığı şoku aktarıyor. "Kuşkusuz sloganlar atmasını beklemiyordum. Ama şehit annelerinin önünde boyun eğeceğini de beklemiyordum. Ziya Gökalp'le Mustafa Kemal'i övmesini de beklemiyordum."

Topgider fevri bir karar vermek istemiyordu. PKK Başkanlık Konseyi'nin bazı önlemler alabileceğini, hatta belki Öcalan'm cezaevinde bulunduğu sürece PKK'yı yönetmemesine karar vereceğini düşünüyordu. Fakat daha sonra konsey lideri Bayık Moskova'da bulunan Topgider'i arayarak, Öcalan'ın Türkiye'deki hükümetin hakkından geldiğini gururla anlattı.

Topgider, Bayık'ın, "Düşman eline bir şey geçiremedi," dediğini anımsıyor. Topgider yine bir sigara –bu sefer doğru ucunu– yaktı ve dumanla birlikte sanki bütün hıncını da dışarı üfledi. "Öcalan sanki devletten bir şey alabilmiş ve onu kendi amaçları için kullanmış gibi. Öcalan başka bir şey yapsaydı, düşman daha farklı tepki verirmiş gibi."

Topgider bu kurguyu toplantı yaptığı Kürtlerle ya da Moskova'da başkalarıyla sürdüremeyeceğini anladı. "Benden bekleneni, Öcalan'ın yapmak zorunda olduğu şeyi yaptığını söylemeye çalışıyordum, fakat buna kimi ikna edebilirdim ki! Kendimi bile ikna edemezken."

Karar hem imkânsız hem de basitti. Topgider hayatının yaklaşık yarısını PKK'ya vermişti. Öcalan'a olan tutkusu –ki bu PKK'ya olan tutkusu anlamına da geliyordu– Öcalan'ın liderliği yüzünden çoktan sönmüştü, ama hiçbir zaman vazgeçememişti. En azından PKK, kendi sorunları ne olursa olsun, hâlâ Kürt ulusalcılığını temsil ediyorken bunu yapamazdı. Ne var

ki, Öcalan'ın Türk siyasetini savunması, Atatürk'ten övgüyle bahsetmesi ve birlik içinde bir Türkiye Cumhuriyeti'nde Kürt-Türk kardeşliğinden bahsetmesi bardağı taşırdı.

Topgider, Öcalan'ın yargılanmasından 21 yıl önce Fis köyünde yapılan gizli toplantılara atıfta bulunarak, "Ben bu fikirleri savunmadım," diyor. "Aslında PKK tamamen birbirine zıt görüşlerle kuruldu." PKK'dan ayrılmak kolay değildi, Topgider bunu herkes kadar iyi biliyordu, fakat başka bir seçiminin olamayacağına inanmıştı. "Bu, korkup korkmama meselesi değil; böyle devam edemezdim."

O yaz Topgider, Moskova'daki büroda kendisine yardım eden, Rusça bilen bir Kürt'le birlikte örgütten ayrıldı ve yeraltı hareketlerine katıldı. Rusya'dan ayrılabilmek için bazı düzenlemeler yapması gerekiyordu. Rusya'ya, Rus otoritelerinin sahte olduğunu anladıkları bir pasaportla girebilmişti, ama örgütten ayrıldığına göre, şimdi ne olacağı belirsizdi. Birkaç ay sonra, güvenli bir şekilde ülkeden ayrılmasını garanti edecek düzenlemeler yapmayı başardı. O ve yanındaki Rusça konuşan Kürt, batıya doğru hareket ederek Rus sınırını arabayla geçtiler. Topgider, PKK'dan ayrılıp Moskova'yı terk ettiğinde yanında sadece üstündeki kıyafetleri, arkadaşları için aldığı iki şişe Rus votkası ve ülkeyi terk edebilmesi için akrabalarının yollamış olduğu bir miktar para vardı. Bütün bunlar, PKK'da geçirdiği 22 yılın maddi özetiydi.

Altı yıl kadar sonra, eski PKK militanı Topgider siyasi mülteci olarak yaşadığı Hamburg'da bir kafede hayatı üzerine düşünüyordu. Sonuçta, itiraf etmeliydi ki, kötü bir hayat değildi. İnandığı şey için savaşmış ve mücadele edebileceği kadar etmişti.

Biz bir şey istiyorduk ve düşmanı geri püskürterek ülkemizi geri alabileceğimizi düşünüyorduk. Cesaretimiz vardı, fikirlerimiz vardı, arkamızda milyonlarca insan vardı. Yaptıklarımdan dolayı pişman değilim. Tarih insanları belli bir yere getiriyor; olmasaydı ne olurdu ya da neden olmadı diye düşünmenin anlamı yok. Pişman değilim ve 1970'lerde olsaydık aynı şeyi yine yapardım. Fakat geçmişe baktığımda, bölgedeki bazı

şeyler için, politik ve başka bazı değişimler için hazırlıksız olduğumuzu görüyorum. Biz istediğimiz şeyi kazanamadık, belki bizden sonraki nesil bunu gerçekleştirir.

Öcalan'ın yakalanmasının üzerinden altı yıl geçtikten sonra, PKK'dan geriye, odaklanacak bir amacı bulunmayan bir boşluk kalmış gibi görünüyor. Topgider, "PKK'nın taktikleri sürekli değişiyor, fakat merkeze alınmış hiçbir şey yok," diyerek yakınıyor. "PKK artık ne istediğini bilmiyor. Özgürlük istediğini söylüyor, herkes özgürlük ister. Kürt sorununun çözülmesi gerektiğini söylüyor, ama bu şimdi ne anlama geliyor?"

Solda: Kürt yılbaşı Newroz'u kutlamak için giyinip süslenmiş bir Kürt kızı, Mart 2005 (Fotoğraf: Mark Campbell).

Sağda: Ağrı-Doğubeyazıt merkezinde Kürt yılbaşı Newroz'u kutlamak için toplanmış, aralarında PKK bayrağı tutan bir kadının da bulunduğu Kürtler, Mart 2005 (Fotoğraf: Mark Campbell).

Militan Türkiye solunun eski mensuplarından, şimdilerde Türkiye barış hareketi eylemcileri arasında yer alan ve genellikle öngörüsü yüksek yorumlarda bulunan arkadaşım Tayfun Mater, "Türkiyeli Kürtler yüzlerini İstanbul'a çevirmeye alışmıştı," diyor. Arkasında PKK desteği bulunsun bulunmasın birçok Kürt'ün, Kürt sorununa çözümün İstanbul'un çokkültürlü sokaklarında yattığına ve Türklerle Kürtlerin her iki tarafça da kabul edilebilir bir çözümü birlikte üretebileceklerine inandıklarını kast ediyor. "Ama bugünlerde, yüzlerini Irak'a çevirmiş durumdalar," diye ekliyor.

2003 yılında, ABD ve müttefikleri Irak'ı işgal edip Saddam Hüseyin'i devirdi, ülkenin ordusunu terhis etti. Ardından oluşan iktidar boşluğunda, Iraklı Kürtler siyasi güçlerini birleştirerek ABD gözetiminde oluşan yeni Irak devletinde kendilerine ait bir özyönetim talep ettiler. Iraklı Araplar, her şeyden önce Kürt bölgesindeki petrol rezervleri dolayısıyla Kürtlerin özerkliği fikrinden rahatsızdı. Çok sıcak geçen pazarlıkların ardından Kürtler tarihsel olarak Kürtlerle özdeşleşen kuzeyde özerk bölgenin kabulünü sağladılar. Irak'ın geriye kalanı ayrılıkçı şiddete giderek daha fazla bulaşırken, 2005'teki yeni Irak anayasasıyla güvence altına alınan bu Kürt devletçiği güçlen-

di. Kürtler kendi okullarına, vergilerine, kendi petrol araştırma kanunlarına, kendi bayraklarına ve eski Kürt peşmerge savaşçılardan oluşan kendi ordularına sahipler. Özerk Kürt hükümeti kuramsal olarak federatif Irak'a bağlıysa da, pratikte, Irak Kürtleri bağımsız bir devlet oluşturuyorlar.

Şimdi adlandırıldığı haliyle Irak Kürdistanı, bütün bölgeden, fakat özellikle Türkiye'den Kürtler için bir çekim merkezi haline gelmiştir. Irak ve Türkiye Kürtleri birbirine daima yakındı: Birçoğu arasında dilsel, ailevi ya da ticari bağlar mevcuttu ve şimdi bu bağlar güçleniyor. Kimi Türkiye Kürtleri Kuzey Irak'a, çoğu eski PKK militanı olup o zamandan bu yana Irak'm Kürt şehirlerine yerleşmiş bulunan ve tutuklanma korkusuyla ülkelerine dönemeyen akrabalarını ziyaret etmek için; diğerleri de üniversiteye devam etmek için gidiyor, zira Kürdistan hükümeti bu gibi öğrencilere özel burslar veriyor. Bazıları da iş bulmak umuduyla burada; çünkü işsizliğin yüksek olduğu Türkiye'nin güneydoğusundan farklı olarak, Irak Kürdistam'nın ekonomisi yükselişte. Türkiyeli Kürt iş adamları da Kuzey Irak'ta yatırım yapmak istiyorlar, çünkü Kuzey Irak'taki istikrara kendi bölgelerinin geleceğine duyduklarından daha fazla güven duyuyorlar.

Türkiye'nin Kürt bölgesiyle yeni Irak-Kürt özerk bölgesi arasındaki sınır hızla eriyor. 2006 yazında, Diyarbakır'da Türkiyeli Kürt bir mimarla tanıştırıldım; Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nden Molla Mustafa Barzani için bir anıt inşası işini almıştı. Türkiye'yle Kuzey Irak arasında sık sık yaptığı yolculukları, evle iş arasında sürekli gidip gelmekten yorgun düşmüş biri havasında anlatmıştı. O ve başka birçok Türkiyeli Kürt için, artık hakiki bir sınırdan söz edilemez. Irak-Kürt özerk devleti, Türkiyeli Kürtlere kendi durumlarını değerlendirme imkânı sağlamış. Özenecekleri pek bir şey buldukları söylenemez. Türkiye hükümetinin Kürt sorununun çözümüne yönelik, üzerinde uzlaşıya varılmış bir politikası yok. Muhalif görüşler var olmakla birlikte, şimdilik Kürt siyasal partisi –şu an için DTP– ya da başka bir Kürt temsilciyle doğrudan diyalog kurulmasına yönelik adımlar atılmış değil.

Türkiye'nin yaklaşık 70 milyonluk nüfusunun tahminî olarak % 20'sini oluşturan Türkiye Kürtleri de artık, Avrupa Birliği'ne bel bağlamak istemiyorlar. Türkiye'nin üyelik için gösterdiği gayretler, uzunca bir dönem ülkeyi reformlara gitmeye zorlamanın bir yolu olmuştu. Ne var ki bu reformlar öylesine parça parça, yavaş ve öylesine zorlukla gerçekleşti ki Kürtler AB nüfuzunun etkisine güvenlerini kaybetmeye başladılar. Kürtler, aynı zamanda, başarısızlıkla sonuçlanma ihtimali olan bir siyasi sürece bel bağlamanın akıl kârı olup olmadığından da emin değiller. Türkiye'nin adaylığı, hâlâ, ülkenin hiçbir zaman uyum sağlayabilecek kadar demokratik –ya da Batılı– olamayacağından kaygı duyan kimi AB üyesi devletlerin muhalefetiyle karşılaşıyor. Üstehk, uyum süreci 20 yıl, hatta daha uzun sürebilir ve bu da bir çözüm ummak için yüreklendirici bir dönem değil.

İki Kürt topluluk arasındaki bağlar ne denli güçlü olursa olsun, Türkiye Kürtleri sorunlarının çözümünün sınırın ötesinde yatmadığının da farkındalar. Yine de, ulusal olarak kabul görmüş ilk Kürt bölgesel özerkliğinde olup bitenler onların fikirlerini ve bakış açılarını etkiliyor. Sözlerinden ötürü bölücülükle suçlanabileceği için ismini sakladığım DTP'li bir Kürt siyasetçi, "Bu, her Kürt'ün rüyası," diyor. "Neden biz de aynı şeye sahip olmayalım, istediğimiz buysa şayet?"

Irak'ın kuzeydoğusunda yer alan ve İran ve Türk sınırlarından pek de uzak olmayan Kandil Dağları'nda üslenmiş bulunan PKK, bu dağları siyasi eğitim, medya ve savaş planlama merkezi olarak kullanıyor. PKK'nın ana kamplarına ulaşmak çok da zor değil, ama bir kez ulaştıktan sonra isyancılar engebeli arazinin içinde sanki eriyip kayboluyorlar. Varlıkları sır değil; nitekim Iraklı Kürt köylüler onlara malzeme tedarik ediyor, yabancı gazetecilerce ziyaret ediliyorlar, üstelik PKK sık sık isyancıların aileleri için ziyaret günleri düzenliyor.

Abdullah Öcalan, PKK'yla Irak Kürt liderliği arasındaki ilişkileri yumuşatabilmek, Irak-Kürt yönetimine hayranlık duyan Türkiye'deki yandaşlarının desteğini kaybetmemek ve son ola-

rak, PKK'nın Kandil'de kalmaya devam edebilmesi için söylemlerini gözden geçirdi. PKK lideri artık, Irak Kürt özerk yönetimini bölgeyi zayıflatma amaçlı emperyalist bir oyun olarak niteleyip reddetmiyor; üstelik, Kuzey Irak'taki bölgesel yönetimin başkanı olan Mesud Barzani'ye yönelik sözlü saldırılarına da son verdi. Buna karşılık, Irak Kürt liderliği, PKK'nın kendi sorunu olmadığını, PKK sorununa çözümün diyalogdan ve ülkedeki Kürt azınlığın resmen tanınmasından geçtiğini azimle savunuyor.

Iraklı Kürtlerin PKK'yı düşman edinmekten kaçınmak için makûl nedenleri var. İlk olarak, PKK'yı sınırdaki dağlardan uzaklaştırmak neredeyse imkânsız; bunu, kendi savaşlarını aynı dağlardan başlatmış Iraklı Kürtler de gayet iyi biliyor. İkinci olarak, PKK'yla Iraklı Kürt partiler arasında geçmişte yaşanan sorunlara rağmen, Iraklı Kürtler en azından Türkiyeli Kürtlerin etnik temelli hak taleplerine yakınlık duyuyorlar. Üçüncü olarak, Irak Kürt yönetimi, Iraklı Kürtlerin özerkliğinden memnuniyetsizlik duyan ve bağımsız bir Kürt devletine amansızca karşı duran Türkiye'ye güvenmiyor. Türkiye, henüz yeni doğmuş olan bir Irak Kürt devletine karşı silahlı kuvvetlerini harekete geçirseydi, savunma için PKK makbul bir yedek güç olacaktı. Irak Kürt bölgesel yönetimi, Türkiyeli Kürtlere –ya da PKK'ya– daha geniş özgürlükler edinme gayretlerine muhtemelen aktif olarak yardım etmiyor. Fakat daha muhtemel olan, aktif olarak karşı da durmadığı.

Türkiye, sınırlarının hemen ötesinde gelişmekte olan, Iraklı Kürtler ve PKK'ya ilişkin siyasi ve askerî durumla ilgili büyük bir memnuniyetsizlik içinde. Ankara'nın, hem Iraklı Kürtlerin uzun vadeli amaçlarıyla ilgili kuşkuları var hem de PKK'nın, bir ayağını Kuzey Irak'ta tutabilme gücünden sıkıntı duyuyor. Ne var ki Türkiye çok fazla seçeneğe de sahip değil. Iraklı Kürtler ikaz edilebilir ve bir ihtimal özerk bölgedeki Türk yatırımları dolayımıyla etki altına alınabilir, ama PKK Kandil Dağları'ndan sürülemez. Türkiye bunu kabul etmekten hoşlanmıyor: Türk askerî yetkilileri daima, yeni bir operasyonun PKK'yı sonsuza dek susturacağı fikrini savunuyorlar. Fakat

PKK'ya karşı bölgesel olarak uyumlu ve birleşik bir saldırı neredeyse tasavvur edilemez olduğundan, asileri Kandil'den sürmek de hemen hemen imkânsız.

Türkiye yine de PKK'ya karşı bir tür faaliyet olmasını talep ediyor. Sorun o ki, bir ortak bulamıyor. Iraklı Kürtler buna karışmayı reddediyor; ABD daha fazla destek bulunmak konusunda müteredditve hem Iraklı Kürtler hem de ABD sürekli bir sınır ötesi saldırıya hoşgörüyle yaklaşılmayacağını açıkça beyan etti. Washington'un duruşu, Türkiye'yi çifte hayal kırıklığına uğratacak nitelikte: ABD bir yandan teröre karşı küresel bir savaş yürüttüğünü söylerken, bir yandan da PKK'yla mücadele etmeye yanaşmıyor.

ABD yetkilileri bu meselenin üstesinden maharetle gelmeye çalıştı: Başka şeylerin yanı sıra, birliklerinin Irak'taki ayaklanmalarla uğraşmakla fazlasıyla meşgul olduğunu sık sık söylüyorlar. Ama asıl sebep, ABD'nin, Türkiye'nin savaşma, hele de Amerika'nın savaşında aktif rol üstlenmeyi reddettikten sonra, destek vermeye gerek görmemesi. PKK, Washington tarafından terörist bir örgüt olarak tanımlanmakla birlikte, herhangi bir zamanda Amerikahları ya da Amerikan çıkarlarını açıktan hedef almış bir grup da değil. (Eğer illa bir çatışma nedeni aranacaksa, PKK asileri sık sık ABD'den destek görememekten yakınıyor.) Amerikalı yetkililer PKK'yı diktatoryal, şiddete dayalı ve baskıcı bir örgütlenme olarak lanetleyebilir; ama bu, Kürtlerin, Türkiye'den gördükleri muamele nedeniyle neden memnuniyetsizlik duyduklarını kavramadıkları anlamına gelmiyor.

Bununla birlikte, Türkiye ABD'nin PKK'ya yönelik askerî saldırıda bulunması talepleri nihayetinde Washington'da destek bulacak olursa, bundan kazançlı çıkacak olanlar Türkiyeli Kürt asiler olacak. Çünkü, Irak Kürdistanı da içinde olmak üzere, bölgenin tamamındaki Kürtler bunu baskıcı bir rejim (Türkiye) adına girişilmiş adil olmayan bir savaş olarak görüp isyan edecekler. Böylece PKK her yerde Kürt direnişinin simgesi haline gelecek ve tam da Öcalan'm her zaman istemiş olduğu şey gerçekleşecek. Sonunda da Kürt sorunu çözülmeden

kalacak, çünkü çözüm Türkiye'nin Kürtlerle gerçek bir diyalog başlatıp buradan yol almasında yatıyor.

PKK

Bazı insanlar PKK'nın, başkaca bir seçenek olmayışından dolayı Kürtler arasındaki popülerliğini koruduğunu söylüyor. Onlara göre, siyasi bir zemin oluşturmaya çalışan bağımsız Kürt siyasetçiler Türk devletince bezdirildiğinden, PKK pek az yasal ya da yasadışı rekabetle karşı karşıya.

Fakat bu yaklaşım, pek de gerçekçi değil.

PKK tarafından desteklenen Kürt siyasal partisi –şu anda DTP– her zaman devletin saldırısına muhataptı; yandaşları hapsedildi, kimileri gizli saklı yollarla öldürüldü; parti Anayasa Mahkemesi tarafından dört kez kapatıldı. Çoğu PKK'ya yakınlık duyan Kürt eylemciler, her seferinde yeniden örgütlenmeyi başardı.

Bazıları da PKK'nın muhaliflerine yönelttiği şiddetin, başka grupların Kürtler arasında destek bulamamasının nedeni olduğunu düşünüyor. Kuşkusuz, bu iddiada bir gerçeklik payı var ve kendi partilerini oluşturmayı denemiş eski PKK'lılar da böylesi bir tehdidi en çok yaşamış olan kesim. Uzun yıllar Kürt siyasetinin içinde bulunmuş, HADEP'te aktif olmuş Hikmet Fidan, Temmuz 2005'te Diyarbakır'da öldürüldü. Öcalan'ın, PKK'dan ayrılan erkek kardeşi Osman'ın Ağustos 2004'te kurduğu Yurtsever Demokrat Parti'nin (PWD) Türkiye temsilcisiydi. Yine PWD'den olan en az üç kişi dalia öldürüldü.[1] PKK bu cinayetlerde rolü olduğunu reddettiyse de, dolaylı kanıtlar –ve bir PKK üyesinin Kuzey Irak'ta yakalanması– militan örgütün bu saldırılara karıştığına işaret ediyor.

Bu değerlendirmeler PKK'nın hâkimiyetini sürdürebilmesini açıklamaya yetmiyor. PKK ayakta kalabiliyor, çünkü Türkiye'deki Kürtler arasında tutuluyor. Tutuluyor, çünkü çok uzun bir süre savaştı ve PKK'nın mücadelesi insanları parti-

1 www.kurdishmedia.com'da ilgili diğer haberlerin yanı sıra, "Trial of 7-men accused of assassination of Kamal Shahin adjourned," 9 Mayıs 2005.

ye bağladı, Kürtlerin saygısını kazandı. Türkiye'deki Kürtlerin PKK'ya arkalarını dönmeleri artık pek mümkün değil; çünkü bu, hayallerine ihanet etmek anlamına geliyor. Öcalan, Kürtlerin isteklerinin bir simgesi haline geldi. Ne söylediği ya da ne yaptığı o kadar da önemli değil, çünkü o bir simge. PKK da öyle.

PKK'nın mücadelesi, bu mücadelenin "iyi"liği ya da "kötü"lüğü bir yana, Kürt sorununu Türkiye ve dünya gündemine yerleştirdi. Kürtlerin kendilerini Kürt kimliği içinde ifade etmelerine ve bunu bir onur sorunu olarak algılamalarına yol açtı. Bu, Hüseyin Topgider ve bu kitap için görüşülen eski militanların çoğu için yeterli.

1925-1938: Türkiye bir dizi Kürt ayaklanmasını bastırdı.

1949: Abdullah Öcalan doğdu.

Mayıs 1960: Türk ordusu darbe yaptı, yeni ve özgürlükçü bir dönemin önü açıldı.

1965: Ülkenin ilk yasadışı Kürt partisi olan Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (TKDP) kuruldu.

1969: Öcalan Ankara'da meslek lisesinden mezun olup Tapu Kadastro Müdürlüğü'nde çalışmak üzere Diyarbakır'a gitti.

1970: Öcalan İstanbul'a naklini sağladı, burada sol hareketle tanıştı.

Mart 1971: Türk ordusu ikinci müdahalesini gerçekleştirdi, önceki dönemde genişleyen hak ve özgürlüklere sınırlamalar getirildi, Kürt ve sol gruplar susturuldu.

1971: Öcalan üniversitede okumak üzere yeniden Ankara'ya yerleşti.

Mart 1972: Öcalan bir sol gösteriye katılmaktan tutuklandı, birçok solcu militanın tutulduğu Mamak Cezaevi'ne gönderildi.

Ekim 1973: Demokratik seçimler yapıldı. Başbakan Bülent Ecevit Ocak 1974'te göreve geldi ve göreli özgürlükçü, yeni bir dönem başladı.

1973: Öcalan ve kimi arkadaşları Ankara'da Çubuk Barajı toplantısını yapıp bir Kürt örgütlenmesi için deneme niteliğinde kimi tasarılar geliştirdiler.

1975: Öcalan, Ankara-Dikmen toplantısına katıldı. Bu toplantıda Öcalan ve sayısı artmış bulunan yandaşları, destek sağlama faaliyetlerini

Güneydoğu'da yoğunlaştırmaya karar verdiler. Kendilerini Kürdistan Devrimcileri olarak adlandırmaya başladılar.

Mart 1975: Molla Mustafa Barzani'nin birlikleri Bağdat'la savaşlarında yenilgiyi kabul etmek zorunda kaldı. Irak Kürt hareketi dağıldı.

Aralık 1976: Öcalan ve arkadaşları Ankara-Dikimevi'nde bir toplantı yapıp yeni oluşan Kürt ulusalcı grubun planlarını somutlaştırmaya başladılar.

1977: Öcalan Güneydoğu'ya gidip destekçilere gizli konferanslar verdi.

Kasım 1978: Fis toplantısıyla PKK kuruldu.

Yaz, 1979: Öcalan sınırdan gizlice geçerek Suriye'ye gitti. Hemen ardından Beyrut'a geçip Filistinli militan örgütlenmelerle bağlantılar kurmaya başladı.

Eylül 1980: Türk ordusu darbe yaptı, yoğun bir baskı dönemi başladı.

Nisan 1982: PKK, sol örgüt Dev-Yol ve diğerleriyle birleşik cepheye gittiğini duyurdu.

1982: PKK Mesut Barzani'den kimi PKK militanlarını Kuzey Irak'a yerleştirme izni aldı.

Kasım 1983: Sınırlı da olsa demokratik ulusal seçim yapıldı, Aralık ayında Başbakan Turgut Özal göreve geldi.

1983: PKK'yla Dev-Yol arasındaki ilişkiler çözüldü.

Ağustos 1984: PKK savaşı başlattı. Öcalan artık Şam'da yaşıyordu.

Kasım 1985: Öcalan'a açıktan muhalefet eden eski PKK üyesi Çetin (Semir) Güngör infaz edildi.

Ekim 1986: PKK, Bekaa Vadisi'nde 3. Kongre'yi topladı. Öcalan iktidarını sağlamlaştırmaya başladı.

Mayıs 1987: Mesut Barzani PKK'yla bütün resmî ilişkilerini kesti.

Haziran 1987: PKK militanları Güneydoğu'daki Pınarcık köyüne düzenlediği saldırıda yaklaşık 25 Kürt çocuk ve kadını öldürdü.

1987: PKK, Türkiye sınırına yakın İran topraklarının sınırlı kullanımı için izin aldı. Öcalan'ın kardeşi Osman bu faaliyetlerin başına getirildi.

Mayıs 1988: PKK Celal Talabani'yle karşılıklı saldırmazlık paktı oluşturdu. Anlaşma bir yıl sonra bozuldu.

Ekim 1989: Paris'teki Bağımsız Kürt Enstitüsü, Kürtler üzerine uluslararası bir konferans düzenledi. Bölgeden çok sayıda Kürt konferansa katıldı.

Mart 1990: Savur yakınlarında 13 PKK'lının öldürülmesi üzerine Türkiye'nin güneydoğusunda devlet karşıtı kitlesel gösteriler patlak verdi.

Haziran 1990: Türkiye'nin ilk yasal Kürt partisi HEP kuruldu.

Ağustos 1990: Irak devlet başkanı Saddam Hüseyin Kuveyt'i işgal etti.

Aralık 1990: PKK 4. Kongre'yi Kuzey Irak'ta Haftanin kampında topladı. Öcalan Mehmet Şener'in yönetimle ilgili ciddi suçlamalarıyla karşı karşıya kaldı. Şener birkaç ay sonra Suriye'deki PKK militanlarınca öldürüldü.

Ocak 1991: ABD öncülüğündeki Koalisyon Güçleri Irak'a karşı saldırı başlatıp Irak birliklerini Kuveyt'ten çıkardı.

Mart 1991: Iraklı Kürtler toprakları üzerinde kontrol sağlayabilmek amacıyla başarısızlıkla sonuçlanacak bir ayaklanma başlattı. Irak'ın çok sert bir biçimde karşı saldırıya geçmesiyle, Kuzey Irak'taki Kürtlerin yaklaşık yarısı Türkiye ve İran'a kaçtı. Geri dönüşlerini sağlamak üzere ABD, İngiltere ve Fransa Kuzey Irak'ta bir güvenli bölge oluşturdu, Irak birliklerini bu bölgeye girmemeleri yönünde ikaz ettiler.

Nisan 1991: Türkiye, Kürtçe'nin sözlü ve yazılı kullanımıyla Kürtçe isimleri yasaklayan askerî yönetim döneminden kalma düzenlemeyi kaldırsa da, dilin yayıncılık ve eğitimde kullanımı üzerindeki yasak kaldırılmadı; genel olarak kullanımı da yasal değişikliğe rağmen çok kısıtlı kaldı.

Ekim 1991: Genel seçimlerde HEP'ten 22 milletvekili seçildi.

Mayıs 1992: Iraklı Kürtler bölgesel yönetimlerini seçti.

Ekim 1992: Türkiye ve Iraklı Kürt birlikler Kuzey Irak'taki PKK üslerine saldırı başlattılar. Çatışmalar Kasım'da sona erdi; PKK bölgede kaldı.

Mart 1993: PKK tek taraflı olarak süreli ateşkes ilan etti.

Nisan 1993: PKK ateşkesi uzattığı sıralarda Cumhurbaşkanı Turgut Özal ölümcül bir kalp krizi geçirdi.

Mayıs 1993: PKK militanları, otobüsle yolculuk yapan 33 silahsız Türk askerini öldürdü.

Temmuz 1993: HEP kapatıldı. Üyelerden çoğu yeni bir partiye, DEP'e geçtiler.

Kasım 1993: Almanya, PKK faaliyetlerine yasak getirdi.

Mart 1994: PKK'yla bağlantıları olduğu iddiasıyla yargılanabilmeleri için altı DEP milletvekilinin dokunulmazlığı kaldırıldı.

Ocak 1995: PKK'nın 5. Kongre'si Kuzey Irak'taki Haftanin kampında toplandı.

Mart 1995: Türkiye PKK'lılarm "kökünü kazımak" üzere Kuzey Irak'a altı hafta sürecek bir sınır ötesi operasyon başlattı. Fakat operasyonun ardından PKK militanları hâlâ bölgede kaldı.

Nisan 1995: Avrupa'da "Sürgünde Kürt Parlamentosu" kuruldu. Üyeleri arasında, PKK'yla iddia olunan bağları dolayısıyla tutuklanıp yargılanmaktan kaçmak için Türkiye'yi terk etmek zorunda kalan tanınmış Kürt vekiller de vardı.

Ekim 1995 civarı: Zap Konferansı. Türk ordusu yeni kazanımlar elde ederken, üst düzey PKK komutanları, isyancıların Kuzey Irak'taki Zap kampında strateji tartışmak üzere bir araya geldiler. Fikirleri Öcalan tarafından reddedildi.

1997: PKK'nın Güneydoğu'daki gücü oldukça azalmış olmalı ki, Türkiye üç ilde, Batman, Bingöl ve Bitlis'te olağanüstü hal uygulamasını kaldırdı.

Nisan 1998: Örgüt liderliğinin gözünden düşen ve mart ayında PKK'dan kaçmasının ardından Iraklı Kürt lider Mesut Barzani'nin koruma önerdiği PKK komutanı Şemdin Sakık, Irak'ta Türk kuvvetlerince yakalandı.

Eylül 1998: Rakip Iraklı Kürt liderler Celal Talabani ve Mesut Barzani, aralıklarla dört yıl devam eden savaşlarını sona erdirecek bir barış anlaşmasını Washington'da imzaladılar.

Ekim 1998: Türkiye'nin, PKK liderinin teslim edilmemesi ya da sınır dışı edilmemesi durumunda olabilecekler konusunda Suriye'ye yönelik haftalar süren tehditlerinin ardından, Öcalan ülkeden ayrıldı.

Kasım 1998: Öcalan İtalya'ya geldi ve tutuklandı.

Ocak 1999: Öcalan İtalya'dan kaçtı ve giderek daha da zorlu hale gelen bir yolculuğa başladı. Bir ay sonra, kendisini Kenya'daki Yunanistan elçiliğinde saklanırken bulan Türk kuvvetlerince yakalandı.

Ocak-Şubat 1999: PKK 6. Kongre'yi Kuzey Irak'ta Kandil Dağları'nda topladı, yakalanmış olmasına rağmen lider olarak Öcalan'ı desteklemeye devam etme kararı aldı.

Mayıs 1999: Çok yoğun güvenlik önlemleri altındaki İmralı Adası'nda Öcalan'ın yargılanmasına başlandı. Ölüm cezasıyla yagılandı. Ertesi aya kadar devam eden dokuz duruşmanın ardından, Öcalan'a idam cezası verildi.

Ağustos 1999: İmrah Cezaevi'nde yalıtılmış bir biçimde hapsedilen Öcalan, PKK kuvvetlerine savaşı askıya almaları çağrısında bulundu.

2000: PKK olağanüstü 7. Kongre'yi toplar. Öcalan'a sadakat bir kez daha teyid edilir.

Nisan 2002: PKK Kuzey Irak'ta 8. Kongre'yi topladı.

Ekim 2002: Avrupa Birliği'nin adaylık kriterlerini karşılamak amacıyla

Türkiye'nin yaptığı yasa değişikliklerinin bir parçası olarak idam cezası kaldırılınca, Öcalan'ın idam cezası da ömür boyu hapse çevrildi.

Mart 2003: ABD öncülüğündeki kuvvetler Irak'ı işgal edip Saddam Hüseyin'i devirdi.

Ağustos 2004: Öcalan'ın kardeşi Osman, PKK'dan ayrılıp başka bazı üst düzey üyelerle birlikte Yurtsever Demokrat Parti'yi (PWD) kurdu.

Temmuz 2005: Uzun süredir Kürt siyasal mücadelesi içinde bulunan, eski HADEP'li ve yeni PWD'nin Türkiye temsilcisi Hikmet Fidan Diyarbakır'da infaz edildi.

Ekim 2005: AB Türkiye'yle katılım müzakerelerini başlattı.

Ekim 2005: Irak'ın yeni anayasası resmî olarak kabul edildi. Anayasa, kuzeyde, geniş yerinden yönetim yetkileriyle donatılmış özerk bir Kürt bölgesini de tanımaktaydı.

Temmuz 2006: Güneydoğu'da iki ayrı PKK saldırısında 13 Türk askerinin öldürülmesinin ardından Türkiye, Kuzey Irak'taki PKK militanlarına yönelik askerî harekât tehdidinde bulundu.

Ağustos 2006: ABD, emekli Hava Kuvvetleri Komutanı Joseph W. Ralston'u PKK'yla mücadeleden sorumlu özel elçi olarak atadı. Görevi, Kuzey Irak'ta PKK'ya karşı faaliyetlerin eşgüdümünde Türkiye ve Irak'la birlikte çalışmaktı.

BİRİNCİ KISIM / 1-4. BÖLÜM NOTLARI

İlk elden görüşmeler: Kays Abdülkerim (Ebu Leyla), Mesut Akyol, Selman Arslan, Ümit Aşkın, İbrahim Aydın, Vehbi Aydın, Sarı Baran (Cihangir Hazır), Nejdet Buldan, Kemal Burkay, Kâmuran, Selahattin Çelik, Aysel Çürükkaya, Selim Çürükkaya, Şerafettin Elçi, Kamûran Haco, Ertuğrul Kürkçü, Memduh Nofal, Ahmet Zeki Okçuoğlu, Selahattin, eski PKK militanı S., Hüseyin Topgider, Ramazan Ülek, Hatice Yaşar, Mehmet Can Yüce.

Basılı kaynaklar: Ahmad, *The Making of Modern Turkey*; Ballı, *Kürt Dosyası*; Birand, *Apo ve PKK*; Birand, *The Generals' Coup*; van Bruinessen, *Agha, Shaikh and State*; Çelik, *Ağrı Dağım Taşımak*; Çubukçu, *Bizim '68*; Info-Turk, *Black Book*; İmset, *the PKK*; Kızılyaprak (der.) *1900'den 2000'e Kürtler*; Maoz, *Asad: The Sphinx of Damascus*, Metz (der.) *Turkey*; McDowall, *A Modern History of the Kurds*; Montgomery, *The Kurds of Syria*; Öcalan, *İlk Konuşmalar, cilt II*; Olson, *The Emergence of Kurdish Nationalism*; Özcan, *PKK*; Randal, *After Such Knowledge*; Seale, *Asad*; Yüce, *Doğu'da Yükselen Güneş*, cilt I, II; Zürcher, *Turkey*.

Süreli yayınlar: *Milliyet* (Avrupa baskısı), *Cumhuriyet*, *Serxwebun*, "Hakî Karer ve Halil Çavgun'un Anısı Ölümsüzdür", no. 1, Mayıs 1979; *Serxwebun*, "Teslimiyet, İhanete Direniş Zafere Götürür", no. 4, Eylül 1979.

İKİNCİ KISIM / 5-7. BÖLÜM NOTLARI

İlk elden görüşmeler: (Örgüt içi infazlar üzerine bilgilerde karışıklığa yol açmaktan kaçınmak için kimi isimleri saklı tutuyorum.) Mesut Akyol, Selman Arslan, İbrahim Aydın, Sarı Baran, Batufa (kod adı), Nejdet Buldan, Selahattin Çelik, Ayhan Çiftçi, Selim Çürükkaya, Aysel Çürükkaya, Mehmet Ali Eren, Ahmet H., Helin (takma isim), Recep Maraşlı, Neval (kod adı), Zeki Öztürk, Kemal Parlak, eski PKK militanı Refik (takma isim), eski PKK militanı S., İsmet Sivirekli, Hüseyin Topgider, Ramazan Ülek, Mehmet Can Yüce, Zilan (takma isim). Ayrıca, 1993 yılında Cudi dağlarındaki bir PKK kampında yaptığım görüşmeler.

Basılı kaynaklar: Birand, *Apo ve PKK*; Barkey ve Fuller, *Turkey's Kurdish...*; Buldan, *PKK'de Kadın...*; Çelik, *Ağrı...*; Chubin ve Tripp, *Iran and Iraq...*; Dağlı, *Birakuji...*; Ersöz, *Gurbet'in Güncesi*; Genç, *PKK'de Kadının Anatomisi*; Gunter, *Kurds of Iraq*; Halis, *Batman'da Kadınlar...*; Helsinki Watch, *Destroying Ethnic Identity (1988, 1990)*; İmset, *the PKK*; McDowall, *Modern History...*; Öcalan, *3. Kongre Konuşmaları*; Öcalan, *PKK'ye Dayatılan Tasfiyecilik*; Özcan, PKK...; Pope ve Pope, *Turkey...*; *Zinarin'in Güncesi* (Köln: Mezopotamya Yayınları, 1999).

Süreli yayınlar: *Milliyet* (Avrupa baskısı), *Cumhuriyet*, *Serxwebun*.

ÜÇÜNCÜ KISIM / 8-11. BÖLÜM NOTLARI

İlk elden görüşmeler: Selman Arslan, Sedat Yurttaş, Ali Ağbaba, Batufa (kod adı), Nejdet Buldan, Selahattin Çelik, Ayhan Çiftçi, Sait Çürükkaya, Selim Çürükkaya, Murat Dağdelen; Faysal Dağlı, Şükrü Gülmüş, Nazmi Gür, Ahmet H., Zeynel Abidin Han, Akif Hasan, Helin (takma isim), Yaşar Kaya, Mahmut Kılınç, Zeynel Abidin Kızılyaprak, Neval (kod adı), Kendal Nezan, Yavuz Önen, Orhan (takma isim), Zeki Öztürk, Kemal Parlak, Ruken (takma isim), Mehmet Emin Sever, Hüseyin Topgider, Ramazan Ülek, Mehmet Can Yüce.

Basılı kaynaklar: Birand, *Apo ve PKK*; Barkey ve Fuller, *Turkey's Kurdish...*; Buldan, *PKK'de Kadın Olmak*; Cemal, *Kürtler*; İmset, *the PKK*; Kirişçi ve Winrow, *Kurdish Question*; Kundakçı, Güneydoğu'da...; Ölmez, *DEP*; Özcan, *PKK*; Özdağ, *Türkiye Kuzey...*; McDowall, *Modern History*; *Turkey Human Rights Report*, 1991, 1992, 1993, 1994; US State Department, *Turkey Human Rights Practices*, 1993.

Süreli yayınlar: *Özgür Gündem*, *Özgür Ülke* (Avrupa baskısı), 1994; *Serxwebun*, 1994, 1995; *Kurdistan Report*, Mayıs/Haziran 1994, Eylül/Ekim 1995; *Milliyet* (Avrupa baskısı), 1993, 1994.

DÖRDÜNCÜ KISIM / 12-15. BÖLÜM NOTLARI

İlk elden görüşmeler: Ali Ağbaba, Ahmet H., Batufa (kod adı) Nejdet Buldan, Kemal Burkay, Selahattin Çelik, Ayhan Çiftçi, Sait Çürükkaya, Murat Dağdelen, Dersim (kod adı), Akif Hasan, Helin (takma isim), Şerafettin Kaya, Yaşar Kaya, Mahmut Kılınç, Necdet (takma isim), Neval (kod adı), Yavuz Önen, Orhan (takma isim), Zeki Öztürk, Kemal Parlak, Mukrime Tepe, Hüseyin Topgider, Sedat Yurtdaş.

Basılı kaynaklar: Barkey ve Fuller, *Turkey's Kurdish Question*; Bila, *Hangi PKK?*; van Bruinessen, "Transnational aspects of the Kurdish question"; Çelik, *Ağrı...*; Cemal, *Kürtler*; Gürsel, *Dağdakiler*; İnanç ve Polat, *Apo, PKK...*; Kirişçi ve Winrow, *Kurdish Question*; Kundakçı, *Güneydoğu'da...*; Mater, *Voices from the Front*; Öcalan, *PKK 5. Kongresi'ne Sunulan Politik Rapor*; Ölmez, *Türkiye Siyasetinde...*; Özdağ, *Türkiye, Kuzey...*; Pamukoğlu, *Unutulanlar Dışında...*; *PKK 5. Kongre Kararları*; *Zinarin'in Güncesi*; *Turkey Human Rights Report* (1993, 1994); Human Rights Watch, *World Report* (Türkiye bölümü) (1996 ve 2000-2006).

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

Ahmad, Feroz. *The Making of Modern Turkey*. Londra: Routledge, 1993. (*Modern Türkiye'nin Oluşumu*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Sarmal Yay., 1995).

Anter, Musa. *Hatıralarım*. İstanbul: Doz Yayınları, 1990.

Aslan, Günay. *Kürt Partilerinin Çözüm Önerileri*. Köln: Mezopotamya Yayınları, 1999.

Aslan, Yaşathak. *Devrimci Yol*. Ankara: Arayış Yayınları, 2005.

Baksı, Mahmut. *Her Kuş Kendi Sürüsüyle Uçar*. Stockholm: Wesanen Rewsan, 2001.

Balıkçı, Faruk ve Namık Durukan. *Ölümün İki Yakasında*. İstanbul: Berfin Yayınları, 2004.

Ballı, Rafet. *Kürt Dosyası*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1993.

Barkey, Henri J. "Hemmed in by Circumstances: Turkey and Iraq since the Gulf War", *Middle East Policy Council Journal*, Ekim 2000, cilt 7, no. 4.

Barkey, Henri J. ve Graham E. Fuller. *Turkey's Kurdish Question*. Lanham, Md.: Rowman ve Littlefield, 1998.

Bila, Fikret. *Satranç Tahtasındaki Yeni Hamleler: Hangi PKK?* Ankara: Ümit Yayıncılık, 2004.

Birand, Mehmet Ali. *Apo ve PKK*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993.

Birand, Mehmet Ali. *The Generals Coup in Turkey*. Londra: Brassey's Defense Publishers, 1987.

Birand, Mehmet Ali ve Soner Yalçın. *The Özal: Bir Davanın Öyküsü*. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2001.

Bölükbaşı, Süha. "Ankara, Damascus, Baghdad, and the Regionalization of Turkey's Kurdish Secessionism", *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, Yaz 1991, cilt 14, no. 4, 15-36.

Buldan, Nejdet. *Bitmeyen Yolculuk*. İstanbul: Pencere Yayınları, 2000.

Buldan, Nejdet. *Savaş'a Mektuplar*. İstanbul: Pencere Yayınları, 2002.

Buldan, Nejdet. *PKK'de Kadın Olmak*. İstanbul: Doz Yayınları, 2004.

Bulut, Faik. *Filistin Rüyası: İsrail Zindanlarında 7 Yıl*. İstanbul: Berfin Yayınları, 1998.

Burkay, Kemal. *Devrimcilik mi Terörizm mi? PKK Üzerine*. İstanbul: Özgürlük Yolu Yayınları, 1983.

Çakır, Ruşen. *Türkiye'nin Kürt Sorunu*. İstanbul: Metis Yayınları, 2004.

Çalışlar, Oral. *Öcalan ve Burkay'la Kürt Sorunu*. İstanbul: Pencere Yayınları, 1993.

Çelik, Selahattin. *Ağrı Dağını Taşımak*. Frankfurt: Zambon Verlag, 2000.

Cemal, Hasan. *Kürtler*. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2003.

Chubin, Shahram ve Charles Tripp. *Iran and Iraq at War*. Londra: I. B. Tauris, 1989.

Cobban, Helena. *The Palestinian Liberation Organisation: People, Power and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

Cook, Helena. *The Safe Haven in Northern Iraq, International Responsibility for Iraqi Kurdistan*. University of Essex ve Londra: Human Rights Centre and Kurdistan Human Rights Project, 1995.

Criss, Nur Bilge. "The Nature of PKK Terrorism in Turkey". *Studies in Conflict & Terrorism*, 1995, cilt 18, no. 1.

Criss, Nur Bilge ve Yavuz Turan Cetiner. "Terrorism and the Issue of International Cooperation". *Journal of Conflict Studies*, Bahar 2000, cilt 20, no. 1.

Çubukçu, Aydın. *Bizim '68*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, Temmuz 1998.

Çürükkaya, M. Selim. *Apo'nun Ayetleri*. İstanbul: Doz Yayınları, 2005.

Dağlı, Faysal. *Birakuji (Kürtlerin İç Savaşı)*. İstanbul: Beige Yayınları, 1994.

Dirilişin Öyküsü (Yalçın Küçük'ün Abdullah Öcalan ile yaptığı röportaj). Wesanen Serxwebun: 59, Şubat, 1993.

Dowd, Siobhan (ed.). *This Prison Where I Live: The PEN Anthology of Imprisoned Writers*. Londra: Cassell, 1996.

Entessar, Nader. *Kurdish Ethnonationalism*. Boulder, Colo.: Lynne Rienner, 1992.

Erdost, Muzaffer İlhan. *Şemdinli Röportajı*. Ankara: Onur Yayınları, 1993.

Ersever, A. Cem. *Kürtler PKK ve A. Öcalan*. Ankara: Ocak Yayınları, 1994.

Ersöz, Gurbetelli. *Gurbet'in Güncesi: Yüreğimi Dağlara Nakşettim*. İstanbul: Aram Yayınları, 2001.

Erzeren, Ömer. *Septemberspuren*. Hamburg: Rowohlt, 1990.

Genç, Yüksel. *PKK'de Kadının Dönüşüm Anatomisi*. Wesanen Jina Serbilind-11, 2002.

Ghareeb, Edmund. *The Kurdish Question in Iraq*. Syracuse, N.Y.: Syracuse University Press, 1981.

Gunter, Michael M. *The Kurds of Iraq*. New York: St. Martin's Press, 1992.

Gunter, Michael M. *The Kurdish Predicament in Iraq*. New York: St. Martin's Press, 1999.

Gunter, Michael M. "Turkey and Iran Face Off in Kurdistan" *The Middle East Quarterly*, Mart 1998, cilt 5, no. 1, www.meforum.org.

Gurbey, Gulistan ve Ferhad Ibrahim (ed.), *The Kurdish Conflict in Turkey*. New York: St. Martin's Press, 2000.

Gürsel, Kadri. *Dağdakiler: Barok'tan Gabar'a 26 Gün*. İstanbul: Metis Yayınları, 1996.

Halis, Müjgan. *Batman'da Kadınlar Ölüyor*. İstanbul: Metis Yayınları, 2002.

Harris, George S. *Turkey: Coping with Crisis*. Boulder, Colo.: Westview Press, 1985.

Heper, Metin ve Ahmet Evin (ed.). *State, Democracy and the Military*. Berlin/ New York: Walter de Gruyter, 1988.

İddianame DEP. İstanbul: Orman Yayıncılık, 1994.

II Göstergeleri, 1980-2003. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, 2004.

İmset, İsmet G. *the PKK: A Report on Separatist Violence in Turkey*. Ankara: Turkish Daily News Publications, 1992. (*PKK: Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı [1973-1992]*. Ankara: Turkish Daily News Yayınları, 1993)

İmset, İsmet G. "PKK 5th Congress Update". http://www.etext.org/Politics/Arm.The.Spirit/Kurdistan/PKK.ERNK.ARGK/pkk-5th-congress.txt. adresinde bulunabilir.

İnanç, Ünal ve Can Polat. *İmralı'da Neler Oluyor: Apo, PKK ve Saklanan Gerçekler*. Ankara: Güvenlik ve Yargı Muhabirleri Derneği, 1999.

Info-Turk. *Black Book on the Militarist Democracy in Turkey*. Brüksel, 1986.

Izady, Mehrdad R. *A Concise Handbook: The Kurds*. Washington, D.C.: Taylor ve Francis, 1992.

Jongerden, Joost. *Settlement Wars: An Historical Analysis of Displacement and Return in the Kurdistan Region of Turkey at the Turn of the 21st Century*. Wageninn-gen University Thesis. 2006.

Kaya, Ayhan. *Mordem'in Güncesi*. İstanbul: Aram Yayıncılık, 2004.

Kaya, Şerafettin. *Diyarbakır'da İşkence*. Halk Yayınları (tarih yok).

Kaya, Yaşar. *Gündem Yazıları*. Köln: Kürt Demokrasi Vakfı Yayınları / Beige Yayınları, 2001.

Kaya, Yaşar. *Öcalan'la Konuşmalar*. Stockholm: Kürt Demokrasi Vakfı Yayınları, 2002.

Kızılyaprak, Zeynel Abidin (ed.). *1900'den 2000'e Kürtler*. İstanbul: Özgür Bakış, 2000.

Kirişçi, Kemal. "Post Cold-War Turkish Security and the Middle East". *MERIA Journal*, Temmuz 1997, cilt 1, no. 2.

Kirişçi, Kemal ve Gareth M. Winrow. *The Kurdish Question and Turkey: An Example of a Trans-State Ethnic Conflict*. Londra/New York: RoutledgeCurzon, 2004.

Koçoğlu, Yahya. *Kurşunla Sansür: Gazeteci Cinayetleri*. İstanbul: Ozan Yayıncılık, 1993.

Kotan, Mümtaz. *Yenilginin İzdüşümleri*. Dortmund, Almanya: Yunan Kürt Dostluk Derneği Yayınları, 2003.

Küçük, Yalçın. *Dirilişin Öyküsü*. Köln: Wesanen Serxwebun 59, 1993.

Kundakçı, Hasan. *Güneydoğu'da Unutulmayanlar*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2005.

Kutschera, Chris. "Disarray inside PKK". *Current Affairs*, Mayıs 2000.

Kutschera, Chris. "Revelations on the PKK". www.chris-kutschera.com.

Kutschera, Chris. "Leyla Zana, the only Kurdish woman MP." www.chris-kutschera.com.

Laizer, Sheri. *Martyrs, Traitors and Patriots: Kurdistan after the Gulf War*. Londra: Zed Books, 1996.

Lipovsky, Igor P. *The Socialist Movement in Turkey, 1960-1980*. Leiden: E. J. Brill, 1992.

Lyon, Alynna J. ve Emek M. Uçarer. "The Transnational Mobilization of Ethnic Conflict: Kurdish Separatism in Germany". Mart 1998 için hazırlanmış makale, International Studies Association, http://www2.hawaii.edu/~fredr/kurds.htm.

Makovsky, Alan. "Defusing the Turkish-Syrian Crisis: Whose Triumph?" *Middle East Insight*, Ocak-Şubat 1999, The Washington Institute for Near East Policy.

Maoz, Moshe. *Asad: The Sphinx of Damascus*. New York: Weidenfeld and Nicolson, 1988.

Mater, Nadire. *Voices from the Front*. New York: Palgrave Macmillan, 2005. (*Mehmedin Kitabı*, İstanbul: Metis Yayınları, 1998).

McDowall, David. *A Modern History of the Kurds*. Londra: I. B. Tauris, 1996. (*Modern Kürt Tarihi*, çev. Neşenur Domaniç, Ankara: Doruk Yay., 2004).

McDowall, David. *The Kurds of Syria*. Londra: Kurdish Human Rights Project, 1998.

Metz, Helen Chapin (ed.). *Turkey: A Country Study*. Washington, D.C.: Kongre kütüphanesi için GPO olarak hazırlanmış, 1996.

Montgomery, Harriet. *The Kurds of Syria: An Existence Denied*. Berlin: Europaisches Zentrum für Kurdische Studien, 2005.

Mumcu, Uğur. *Kürt Dosyası*. Ankara: Um: AG Vakfı Yayınları, 1993.

Odabaşı, Yılmaz. *Eylül Defterleri*. İstanbul: Scala Yayıncılık, 2000.

Olson, Robert. *The Emergence of Kurdish Nationalism and the Sheikh Said Rebellion, 1880-1925*. Austin: University of Texas Press, 1989 (*Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Said İsyanı*, İstanbul: Özge Yay, 1992).

Olson, Robert. *The Kurdish Question and Turkish-Iranian Relations from World War I to 1998*. Costa Mesa, Calif.: Mazda Publishers, 1998.

Olson, Robert. *Turkey's Relations with Iran, Syria, Israel, and Russia, 1991-2000: The Kurdish and Islamist Questions*. Costa Mesa, Calif.: Mazda Publishers, 2001. (*Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri*, çev. Süleyman Elik, İstanbul: Orient Yay., 2005).

Öcalan, Abdullah. *Ortadoğu'nun Çehresini Değiştireceğiz*. Seçme Röportajlar, cilt I. Wesanen Serxwebun 69, Aralık 1994.

Öcalan, Abdullah. *Devrimin Dili ve Eylemi*. Wesanen Serxwebun, Ağustos 1996.

Öcalan, Abdullah. *İlk Konuşmalar*, cilt II. Wesanen Serxwebun 91, Ocak 1999.

Öcalan, Abdullah. 3. *Kongre Konuşmaları*. Wesanen Serxwebun 61, 1993.

Öcalan, Abdullah. *PKK IV Ulusal Kongresi'ne sunulan Politik Rapor*. Köln: Wesanen Serxwebun, Mart 1992.

Öcalan, Abdullah. *PKK 5. Kongresi'ne sunulan Politik Rapor*. Wesanen Serxwebun 73, Haziran 1995.

Öcalan, Abdullah. *Özgür İnsan: Savunması*. İstanbul: Çetin Yayınları, 2003.

Öcalan, Abdullah. *PKK'ye Dayatılan Tasfiyecilik ve Tasfiyeciliğin Tasfiyesi*. Köln: Wesanen Serxwebun 60, Ağustos 1993.

Öcalan, Abdullah. *Bir Halkı Savunmak*. İstanbul: Çetin Yayınları, 2004.

Ölmez, A. Osman. *Türkiye Siyasetinde DEP Depremi*. Ankara: Doruk Yayınları, 1995.

Özcan, Nihat Ali. *PKK (Kürdistan İşçi Partisi), Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*. Ankara: ASAM Yayınları, 1999.

Özdağ, Ümit. *Türkiye Kuzey Irak ve PKK*. Ankara: ASAM Yayınları, 1999.

Özkan, Tuncay. *Operasyon*. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2000.

Pamukoğlu, Osman. *Unutulanlar Dışında Yeni Bir Şey Yok*. Harmoni Yayıncılık, 2004.

Polat, Edip. *Diyarbakır Gerçeği*. Ankara: Başak Yayınları, 1991.

Pope, Nicole ve Hugh Pope. *Turkey Unveiled: Ataturk and After*. Londra: John Murray, 1997. (Çıplak Türkiye: Modern Türkiye'nin Kısa Tarihi, çev. Deniz Öktem, İstanbul: Gelenek Yay., 2004).

Randal, Jonathan C. *After Such Knowledge What Forgiveness? My Encounters with Kurdistan*. New York: Farrar Straus and Giroux, 1997.

Rosenberg, Michael. "On the Road: Archaeological Adventures in Anatolia". *The Middle East Quarterly*, Mart 1994, cilt 1, no. 1.

Şahan Timur ve Uğur Balık. *İtirafçı: Bir Jitem'ci Anlattı...* İstanbul: Aram Yayıncılık, 2005.

Sakık, Şemdin. *Apo*. İstanbul: Şark Yayınları, 2005.

Seale, Patrick. *Abu Nidal: A Gun for Hire*. New York: Random House, 1992.

Seale, Patrick. *Asad: The Struggle for the Middle East*. Berkeley: University of California Press, 1990.

Sezal, İhsan, ve İhsan Dağı. *Kim Bu Özal? Siyaset, İktisat, Zihniyet*. İstanbul: Boyut Kitapları, 2001.

T.B.M.M. Faili Meçhul Cinayetler Araştırma Komisyonu Raporu (Taslak). İstanbul: Birleşik Sosyalist Parti İstanbul İl Örgütü Yayınları, 1995.

Tirman, John. *Spoils of War: The Human Cost of America's Arms Trade*. New York: The Free Press, 1997.

Uyan, Memduh Mahmut. *Gerilla Kartaldır*. İstanbul: Beige Yayınları, 1993.

van Bruinessen, Martin. "Between Guerrilla War and Political Murder: The Workers' Party of Kurdistan". *Middle East Report*, Temmuz-Ağustos 1988.

van Bruinessen, Martin. *Agha, Shaikh and State*. Londra: Zed Books, 1992. (*Ağa, Şeyh, Devlet*, çev. Banu Yalkut, İstanbul: İletişim Yay., 2003).

van Bruinessen, Martin. "Transnational Aspects of the Kurdish Question." Working paper Robert Schuman Centre for Advanced Studies, European University Institute, Florence, 2000. Bkz. http://www.let.uu.nl/~Martin.vanBruinessen/personal/publications.

Wahlbeck, Osten. *Kurdish Diasporas: A Comparative Study of Kurdish Refugee Communities*. Londra: Macmillan, 1999.

Wallach, Janet ve John Wallach. *Arafat: In the Eyes of the Beholder*. Secaucus, N.J.: Carol Publishing Group, 1997.

White, Paul. *Primitive Rebels or Revolutionary Modernizers*. Londra: Zed Books, 2000.

Yasar, Hatice. "Stratejiye Dönüşen Bir Siyasi Taktiğin İflası," *Sterka Rizgari*, Mayıs-Haziran 2002: 65-96.

Yüce, Mehmet Can. *Doğu'da Yükselen Güneş* (cilt I, II). İstanbul: Zelal Yayınları, 1999.

Yüce, Mehmet Can. *Bildirgesi*. Cedex, France: Wesanen Sosyalisten Soresger, 2004.

Yüce, Mehmet Can. *Diyarbakır Zindan Direnişi*. Köln: Wesanen Serxwebun 47,1991.

Zana, Leyla. *Writings from Prison*. Watertown, Mass.: Blue Crane Books, 1999.

Zana, Mehdi. *Prison No 5*. Watertown, Mass.: Blue Crane Books, 1997.

Zana, Mehdi. *Bekle Diyarbakır*. İstanbul: Doz Yayınları, 1991.

Zinarin'in Güncesi. Köln: Mezopotamya Yayınları, 1999.

Zürcher, Erik J. *Turkey: A Modern History*. Londra: I. B. Tauris, 1994. (*Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner, İstanbul: İletişim Yay., 1995).

PKK Örgütü Yayınları

ARGK Genel Yönetmeliği. Wesanen Serxwebun 75, Ağustos 1995.

Direnmek Yaşamaktır. Köln: Wesanen Serxwebun 22, Aralık 1984 (ilk kez 1981 yılında yayımlandı).

İdeoloji ve Politika Nedir Nasıl Ortaya Çıkmıştır. Köln: Wesanen Serxwebun 31, Mayıs 1986 (ilk kez 1978 yılında yayımlandı).

Kongra-Gel: Kürdistan Halk Kongresi Demokratik Kuruluş Belgeleri. İstanbul: Çetin Yayınları, Aralık 2003.

Parti Gerçekliğimizi Tüm Yönleriyle Kavrayalım ve Uygulayalım. Köln: Wesanen Serxwebun 21 Temmuz 1984.

"PKK II. Kongresine Sunulan PKK-MK Çalışma Raporu." Köln: Wesanen Serxwebun 20, Nisan 1984.

PKK 5. Kongre Kararları. Köln: Wesanen Serxwebun 72,1995.

Serxwebun. "Hakî Karer ve Halil Çavgun'un Anısı Ölümsüzdür" Özel Sayı 1, Mayıs 1979.

Serxwebun. "Teslimiyet İhanete Direniş Zafere Götürür." Özel Sayı 4, Eylül 1979.

Serxwebun. *Şehitlerimiz Kürdistan'dır*. 1994 Şehitler Albümü.

Medya

Türkçe: *Cumhuriyet* gazetesi, *Hürriyet* gazetesi (internet), *Milliyet* gazetesi, *Yeni Ülke/Özgür Gündem* (Avrupa baskısı), *Serxwebun*.

İngilizce: *Kurdistan Report* (Londra), *BBC* raporu (internet), *VOA* reports (internet), ayrıca www.globalsecurity.org ve www.kurd.org. adreslerindeki makalelerden yararlanıldı.

Kürtçe İnternet Sayfaları

Dozame.org (PKK sempatizanı)

Kurdmedia.com (bağımsız)

PKK.org (PKK'nın resmî sitesi)

Hpg-online.com (PKK silahlı kanadı)

Serxwebun.com (PKK'nın parti dergisi)

Rizgari.com (muhalif yayın)

Kurdistan-Post.com (muhalif olmayan)

Firatnews.com (PKK sempatizanı)

Welatparez.com (muhalif)

Nasname.com (muhalif)

Kurdishinfo.com (muhalif olmayan)

İnsan Hakları Raporları

Amnesty International. *Turkey: No Security Without Human Rights*. New York: Amnesty International USA, 1996.

Council of Europe, Committee on Migration, Refugees, and Demography. "Humanitarian situation of the Kurdish refugees and displaced persons in South-East Turkey and North Iraq". Haziran 3, 1998, Belge.8131, http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/doc98/edoc8131.htm.

Helsinki Watch. *Freedom and Fear: Human Rights in Turkey*. Mart 1986.

Helsinki Watch. *Human Rights in Turkey's Transition to Democracy*. 3 Kasım 1983.

Helsinki Watch. *Destroying Ethnic Identity: The Kurds of Turkey, an Update*. Mart 1988.

Helsinki Watch. *Destroying Ethnic Identity: The Kurds of Turkey, an Update*. Eylül 1990.

Human Rights Watch. US Cluster Bombs for Turkey? Aralık 1994, cilt 6, no. 19 (http://www.hrw.org/reports/1994/turkey2/).

Human Rights Watch. *World Report* (Türkiye bölümü). 1993-2006 (www.hrw.org).

İHD Şube ve Temsilciliklerinin Olağanüstü Hal Bölge Raporu 1992. Diyarbakır: İHD Diyarbakır Şubesi Yayınları.

Turkey Human Rights Report. 1991, 1992, 1993, 1994. Ankara: Human Rights Foundation of Turkey Publications.

US State Department. Turkey Human Rights Practices (Turkey Country Report on Human Rights Practices olarak da anılıyor). Yıllık raporlar, 1993-2005.

ABD 10-12, 17-20, 32, 35, 40, 41, 53-55, 88, 115, 141, 168, 171, 203, 220, 237, 240, 241, 250, 252, 253, 269-271, 282, 299, 316, 330, 331-333, 335-337, 357, 361, 364, 365, 368, 371-374, 391, 401, 405, 411, 413
Abdülkerim, Kays (Ebu Leyla) 81-84, 415
Abdülrahman, Sami 63, 332
Aksoy, İbrahim 174, 176
Akyol, Mesut 87, 90-92, 94, 95, 100, 102, 104-107, 131, 144, 415
ayrıca bkz. Devrimci-Yol
Altan, Ahmet 334, 335
Arslan, Selman 64, 96-98, 124, 126, 127, 130, 141-143, 415, 416
Aydın, İbrahim 43, 47, 52, 77-79, 86, 95, 132, 133, 147, 415
Aydın, Vehbi 103, 104, 415

Baliç, Şahin 189, 202
Balıkçı, Faruk 237, 329, 417
Baran, Sarı (Cihangir Hazır) 79, 83, 109-117, 136-138, 163, 178, 196, 201-206, 246, 415
Barzani, Mesud 8, 10, 63, 98, 101, 132, 141-147, 166, 169-171, 206, 270-277, 331-333, 352, 362, 404, 410, 412
ayrıca bkz. KDP
Barzani, Molla Mustafa 37, 38, 53-55, 57, 63, 69, 78, 89, 98-101, 402, 410
Bayık, Cemil (Cuma) 70, 147, 200, 201, 206, 214, 352, 381, 382, 396
Birand, Mehmet Ali 13, 15, 92, 136, 139, 159, 164, 285, 354
Birdal, Akın 353, 354
Bozkurt, Faruk (Nasır) 275
Bucak, Mehmet Celal 69, 70
Buldan, Nejdet 144, 161, 314-317, 415
Burkay, Kemal 14, 39, 46, 51, 52, 55, 60, 62, 92-94, 95, 102, 104, 177, 182, 281, 291, 292, 368, 379, 415, 416
ayrıca bkz. Kürdistan Sosyalist Partisi

Cemal, Hasan 354

Çandar, Cengiz 286, 354, 375
Çelik, Selahattin 12, 14, 30, 49, 57-59, 64, 65, 69, 79, 80, 84, 85, 86, 101, 113, 114, 117, 124, 135-137, 144, 149-154, 165, 186, 188, 197, 254, 415
Çiftçi, Ayhan (Küçük Zeki) 14, 184, 185, 209-215, 225-228, 242, 244-247, 249, 252, 288, 301, 320, 324-326, 341-347, 363, 382, 386, 415, 416
Çiller, Tansu 259, 303, 305, 337, 338
Çürükkaya, Aysel 200, 201, 231, 415
Çürükkaya, Sait (Dr. Süleyman) 229-231, 240-243, 245, 248, 287, 294,

295, 300, 321, 322, 324-326, 341-348, 386, 387, 416
Çürükkaya, Selim 15, 57, 58, 64, 97, 177, 231, 252, 415

Dağdelen, Murat 14, 208, 218, 280, 281, 289-291, 416
DDKD (Devrimci Demokratik Kültür Derneği) 7, 50, 55, 103
DDKO (Devrimci Doğu Kültür Ocakları) 7, 39, 41, 51
DEHAP (Demokratik Halk Partisi) 7, 389
DEP (Demokrasi Partisi) 7, 302-308, 314-316, 411
Devrimci-Yol 91, 92, 94, 104-107, 112, 128, 131, 133, 410
ayrıca bkz. Akyol, Mesut
Dicle, Hatip 222, 223, 278, 304-306
Diyarbakır Askerî Cezaevi 96, 97, 155
Doğan, Orhan 223, 279, 280, 286
Dönmez, Şahin 70, 72, 129
Durukan, Namık 15, 237, 250

Ekinci, Abdullah 153
Ekşi, Oktay 174, 353
Elçi, Şerafettin 13, 38, 177, 217, 307, 415
Eren, Mehmet Ali 172-174, 176, 415
Ersöz, Gurbetelli 187, 254, 327, 347, 357, 358
Evren, Kenan 75, 116, 119, 120, 17

FKDC (Filistin'in Kurtuluşu için Demokratik Cephe) 83

Gerger, Haluk 257, 258
Gülmüş, Şükrü 14, 254, 256, 260, 261, 416
Güngör, Çetin (Semir) 124-135, 152, 410

Haco, Kamuran 85, 140, 415
HADEP (Halkın Demokrasi Partisi) 7, 307, 334, 338, 339, 388, 389, 406, 413
Han, Zeynel Abidin 282, 283, 416
Hasan, Akif 140, 141, 310-314, 317, 361, 363, 364, 367-369, 416
HEP (Halkın Emek Partisi) 7, 177, 178, 216, 218-220, 222, 224, 236, 260, 278-281, 289, 301, 302, 306, 411

Irak 10, 15, 18-21, 26-28, 30, 36, 37, 51, 53-55, 60, 63, 78, 79, 86-89, 92, 98-103, 109-111, 113, 116, 117, 132, 133, 135, 136, 138-146, 149, 166-171, 175, 184, 186, 187, 189, 192, 199, 203-205, 208, 213-215, 220, 225, 228, 240, 241, 246, 249-252, 269-277, 281, 282, 284, 289, 290, 298, 301, 320-324, 326, 329-333, 342, 345, 346, 348, 351, 352, 355, 358, 359, 361, 362, 367, 368, 373, 374, 380-387, 389, 391, 392, 395, 396, 401-406, 410-413
Irak Komünist Partisi 89, 92, 146
Irak Kürdistanı, 2003 sonrası 9, 18, 140, 402, 405

İnönü, Erdal 176, 220, 221, 223
Işık, Cemil (Hogir) 189, 200
İran 8, 18-21, 26-28, 37, 53, 54, 60, 82, 92, 98-101, 116, 132, 138, 140, 141, 144, 147, 149, 166-170, 175, 192, 200, 202, 241, 246, 247, 253, 274, 275, 282, 291, 300, 320, 332, 333, 349, 355, 362, 374, 385, 403, 410

Kamışh (Suriye) 78, 80, 85, 89, 205, 214, 362
Kalkan, Duran (Abbas) 30, 153, 348, 363, 381
Karayılan, Murat (Cemal) 275, 348, 381
Karer, Hakî 67, 134, 415, 422
Kaya, Halil (Cemal) 150, 198
Kaya, Yaşar 257, 259-261, 416
Kaytan, Cemile 134
KDP (Kürdistan Demokratik Partisi) 8, 63, 98-101, 141, 142-145, 169, 170, 206, 331, 332, 352

ayrıca bkz. Barzani, Mesud; Barzani, Molla Mustafa
Kılınç, Mahmut 176, 177, 216-218, 222, 278, 304, 307, 416
Korkmaz, Mahsum 149, 151, 153, 186, 213, 273
Köy Korucuları 137, 159, 160, 162-165, 201, 221, 227, 241, 273, 294, 298, 303, 322, 334, 345
Kürt Gazeteleri - Türkiye (Yeni Ülke, Özgür Gündem, Özgür Ülke) 254-260, 272, 326, 345, 357, 389
Kürdistan Demokrat Partisi bkz. TKDP
Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları (KUK) 8, 62, 72, 78
Kürdistan Ulusal Meclisi (KUM) 225, 283
Kürdistan Sosyalist Partisi (Irak) 89
Kürdistan Sosyalist Partisi (Türkiye) 8, 13, 51, 60, 92, 281, 379
ayrıca bkz. Burkay, Kemal
KYB (Kürdistan Yurtsever Birliği - Irak) 8, 63, 89, 92, 99, 101, 170, 332, 385-387

Maraşlı, Recep 156, 157, 415

Neval 14, 228, 247, 265, 274, 275, 277, 289, 301, 324, 342, 343, 346, 349-352, 356, 371, 381, 384-386, 415
Nezan, Kendal 14, 144, 162, 175, 416
Nofal, Memduh 82-84, 415

Okçuoğlu, Ahmet Zeki 52, 376, 380

Öcalan, Abdullah:
ateşkes çağrısı 285-288, 291, 292, 297, 313, 377, 411
Beyrut'ta 80, 81, 410
cezaevinden yaptığı açıklamalar 9, 394
Dikimevi toplantısı 59, 410
Dikmen toplantısı 49, 409
gençliği 28, 31, 43, 54
ilk saldırı emri 113
İran'la bağlantıları 166, 170
İslam'a yaklaşımı 328
Kenya'ya varışı 370-372, 374, 412
Kesire Yıldırım'la evliliği 64, 65, 67, 153
mahkeme 378, 379, 395
otoriter önderlik 125, 126
Roma'ya varışı 364-368
Suriye'deki hayatı 73, 80, 128, 140, 203, 213, 355-359
şiddet yandaşlığı 33, 61, 104
Öcalan, Osman 8, 168, 203, 228, 275, 289, 290, 349, 381
Ömürcan, Ali (Terzi Cemal) 153
Özal, Turgut 120, 139, 173, 174, 224, 271, 284-287, 289, 301, 303, 375, 410, 411
Öztürk, Zeki (Azman) 14, 143, 170, 177, 181-183, 203, 230, 239, 240, 243, 251, 300, 320, 362, 415

Parlak, Kemal 225, 415, 416
PKK:
1. Kongre 94
2. Kongre 125, 128, 152, 153
3. Kongre 150, 152, 154, 158, 244
4. Kongre 39, 164, 165, 189, 200
5. Kongre 186
ateşkes kararı 285, 288, 291, 292, 297, 313, 332, 377, 411
Avrupa faaliyetleri 21, 95-97, 103, 124-128, 133, 134, 141, 154, 188, 254, 260, 281, 293, 308-317, 360, 363, 369, 387, 412
Fis toplantısı 70, 410
kadınlar 10, 17, 32, 162, 178, 208, 211, 231-233, 243, 265, 308, 310, 326, 327, 353
kitlesel ayaklanma planları 151, 241, 243
Serhildan 193, 197, 209
silahlar 57, 115, 142, 152, 221, 232, 244, 246, 250-253, 276
şehir merkezlerindeki faaliyetleri 184, 196, 231, 242, 244
ayrıca bkz. PKK Başkanlık Konseyi; PKK, kendi üyelerine karşı şiddet

PKK, kendi üyelerine karşı şiddet:
infazlar 125, 131, 133, 134, 135, 186-192, 198, 202, 259, 265, 410, 413, 415
işkence 188, 192, 221, 283, 377
mahkemeler 239
Semir'in öldürülmesi 130, 132, 134
ayrıca bkz. Güngör, Çetin (Semir)
PKK Başkanlık Konseyi 381, 396

Rızgari 45, 50, 62, 85, 95, 103, 112, 156, 282

Sakık, Şemdin 214, 242, 287, 288, 324, 325, 346-354, 359, 360, 371, 377, 412
Serhildan 193, 197, 209
Sever, Mehmet Emin 177, 217, 278, 416
Suriye 18, 19, 21, 26-28, 32, 60, 73, 77-83, 85-89, 92-95, 100-103, 105-107, 109, 112, 125, 128, 132, 138-142, 152, 193, 199, 203, 205, 206, 213-215, 243, 250, 252, 253, 256, 273, 289, 320, 326, 333, 341, 342, 344, 350, 351, 355, 357, 359-363, 367, 369, 380, 381, 410, 411

Şener, Mehmet 158, 200-206, 216, 352, 395, 411

Talabani, Celal 8, 54, 63, 88, 89, 92, 93, 99, 142, 145, 147, 170, 171, 270-277, 284-286, 331-333, 385, 387, 410, 412
TKDP (Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi) 8, 38, 45, 55, 61, 69, 409
Topgider, Hüseyin 14, 23, 25, 26, 28, 61, 71, 162, 164, 199, 200, 205, 228, 235, 250-252, 261-267, 299, 301, 320, 323, 332, 395-398, 407, 415
Türkiye:
1980 darbesi 90, 121, 156
1991 genel seçimleri 216, 280, 411
askerî rejimin siyasal hayatı yeniden inşası 118, 172
bölge yatılı okulları 46, 58
genel af 45, 286, 302, 389
kimi reformların hayat geçirilmesi 221, 285, 336, 375, 390- 392, 394, 403
Kürtçe yasağı (kanun no. 2932) 220
savaşın maliyeti 333, 335
terörle mücadele yasasında değişiklik 337, 338
ayrıca bkz. Türkiye, ordu
Türkiye, ordu
köylülerin evlerini terke zorlanması 179, 298, 299, 300, 301, 323, 325, 330
sınır ötesi operasyon (1995) 145
sınır ötesi saldırılar 172, 176, 382
Türkiye, PKK dışındaki Kürt gruplar:
1970'lerde Öcalan'a muhalefet 132, 154, 410
ideolojik pozisyonlar 38
Türkiye İşçi Partisi (TİP) 37-41, 46, 50, 51

Ülek, Ramazan 47, 67, 68, 254, 415

Xulam (Gulam), Kani 336

Yasal Kürt Siyaseti
bkz. DEHAP, DEP, HADEP, HEP
Yaşar, Hatice 14, 50, 95, 103, 132, 415
Yıldırım, Kesire 64-67, 135, 153
Yunanistan 209-212, 363, 364, 369-371, 374, 375, 412
Yüce, Mehmet Can 31, 33, 56, 59, 63-66, 150, 151, 157, 158, 198, 384

Zana, Leyla 222, 223, 232, 278, 279
Zana, Mehdi 97, 232

İLETİŞİM
Bugünün Kitapları

2007'de ABD'de yayımlandığında büyük ilgi gören ve PKK konusunda bugüne dek yazılmış en nesnel ve kapsamlı çalışma olarak nitelenen *Kan ve İnanç*, Aliza Marcus'un yıllara dayanan emeğinin ürünü. PKK militanlarıyla görüşen ilk Batılı gazetecilerden biri olan Marcus, 1989'dan beri Güneydoğu'daki gelişmeler, Kürt sorunu ve PKK hareketi hakkında haberler yapmış, makaleler yazmış ve hatta bunlardan biri dolayısıyla yargılanmış bir isim. Marcus'un eski PKK üyeleri, bölge halkı ve süreci yakından takip eden politikacılar ve hukukçularla yaptığı röportajların yanı sıra, resmî kaynaklardan, dönemin komutanlarının yazdıkları metinlerden, köşe yazılarından ve gazete haberlerinden yararlanarak ortaya çıkardığı *Kan ve İnanç*, Türkiye'de yepyeni bir tartışma alanı açmaya aday bir kitap.

"'Yeni çareler bulmayanlar, yeni kötülükler beklesin.' Amerikalı meslektaşım Aliza Marcus'un yeni çıkan PKK ile ilgili güzel kitabını okurken Bacon'ın bu sözü aklıma takılıyor."

Hasan Cemal, *Milliyet*

"Marcus, kolay okunan, çok iyi yazılmış, sağlam bir araştırmaya dayalı ve etkileyici bir metin sunuyor. Kan ve İnanç, PKK'yı anlamak için mutlaka başvurulması gereken kişilere ve konulara odaklanıyor... Araştırmacılar, siyaset üretenler ve PKK meselesiyle ilgilenen herkes için paha biçilmez bir kitap."

Middle East Journal

Marcus'un kitabı, PKK'ya soğukkanlı yaklaşıyor. Taraf tutmuyor, terörü de yüceltmiyor. Örgütü didik didik araştırıyor ve her aşamasını, gerekçeleriyle anlatıyor. Ben şimdiye kadar PKK'nın bu kadar ayrıntılı bir yol haritasını görmedim.

Mehmet Ali Birand, *Posta*

İLETİŞİM 1362
BUGÜNÜN KİTAPLARI 116

24.50₺

ISBN-13 978-975-05-0645-1
9 789750 506451